

PhD-értekezés

**NEMZETKÖZI JOGI VÉDŐHÁLÓ
A FEGYVERES KONFLIKTUSOKBAN ÉRINTETT
GYERMEKEK OLTALMÁRA**

DOKTORJELÖLT:

Dr. Csapó Zsuzsanna
egyetemi adjunktus

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi- és Európajogi Tanszék

TÉMAVEZETŐ:

Dr. Bruhács János
professor emeritus

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi- és Európajogi Tanszék

I. TARTALOMJEGYZÉK

I. TARTALOMJEGYZÉK

II. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

III. GLOSSZÁRIUM

IV. ELŐSZÓ

1. A disszertáció célja
2. A disszertáció szerkezete

V. BEVEZETÉS

1. A háború sújtotta gyermekek helyzete: tények, adatok
2. A háborúk metamorfózisa. Napjaink fegyveres konfliktusainak új típusú sajátosságai
3. A gyermekjogok érvényesülése fegyveres konfliktus idején

VI. TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

1. A bibliai Dávid története
2. Hylas, az erdő gyermeke. A görög mitológia hősalakja
3. Spárta
4. A gyermekek kereszties hadjárata
5. A középkor apródjai
6. Devsirme
7. Az iszlám előírásai
8. Napóleon serege
9. A náciik rémuralma
 - i. Kindertransport
 - ii. Holokauszt
 - iii. Ellenállók
 - iv. Hitlerjugend
10. Balilla
11. Az Ifjú Gárda
12. A Vörös Gárda
13. A cserkészmozgalom eredete

VII. PASSZÍV OLDAL: A HÁBORÚK ÁLDOZATAIVÁ VÁLÓ GYERMEKEK HELYZETÉT RENDEZNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI MEGOLDÁSOK

1. Bevezetés
2. A releváns nemzetközi jogi normák
3. A releváns nemzetközi szervezetek és szervek
4. A nemzetközi bíróságok releváns döntései

VIII. AKTÍV OLDAL: A GYERMEKKATONÁK JELENSÉGÉT FELSZÁMOLNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI MEGOLDÁSOK

1. Bevezetés
2. A releváns nemzetközi jogi normák
3. A releváns nemzetközi szervezetek és szervek
4. A nemzetközi bíróságok releváns döntései

IX. A DISSZERTÁCIÓ ÁLTAL FELVETETT KÉRDÉSEK ÖSSZEGZÉSE

X. ZÁRÓ GONDOLATOK

XI. MELLÉKLETEK

XII. FELHASZNÁLT IRODALOM

XIII. REZÜMÉ

XIV. RÉSUMÉ

I. TARTALOMJEGYZÉK	II
II. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	VII
III. GLOSSZÁRIUM.....	XII
IV. ELŐSZÓ.....	1
1. A DISSZERTÁCIÓ CÉLJA	1
2. A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE	3
V. BEVEZETÉS.....	4
1. A HÁBORÚ SÚJTOTTA GYERMEKEK HELYZETE: TÉNYEK, ADATOK	4
2. A HÁBORÚK METAMORFÓZISA. NAPJAINK FEGYVERES KONFLIKTUSAINAK ÚJ TÍPUSÚ SAJÁTOS SÁGAI	4
3. A GYERMEKJOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE FEGYVERES KONFLIKTUS IDEJÉN.....	9
VI. TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS	11
1. A BIBLIAI DÁVID TÖRTÉNETE	12
2. HYLAS, AZ ERDŐ GYERMEKE. A GÖRÖG MITOLÓGIA HŐSALAKJA	13
3. SPÁRTA	13
4. A GYERMEKEK KERESZTES HADJÁRATA	14
5. A KÖZÉPKOR APRÓDjai	17
6. DEVSIRME	18
7. AZ ISZLÁM ELŐÍRÁSAI	21
8. NAPÓLEON SEREGE.....	22
9. A NÁCIK RÉMURALMA	23
a. <i>Kindertransport</i>	23
b. <i>Holokauszt</i>	24
c. <i>Ellenállók</i>	25
d. <i>Hitlerjugend</i>	27
10. BALILLA	30
11. AZ IFJÚ GÁRDA	33
12. A VÖRÖS GÁRDA	33
13. A CSERKÉSZMOZGALOM EREDETE	34
VII. PASSZÍV OLDAL:	35
A HÁBORÚK ÁLDOZATAIVÁ VÁLÓ GYERMEKEK HELYZETÉT RENDEZNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI MEGOLDÁSOK.....	35
1. BEVEZETÉS.....	35
2. A RELEVÁNS NEMZETKÖZI JOGI NORMÁK	37
a. <i>A releváns humanitárius egyezmények</i>	40
i) A polgári lakosság háború idején való védelméről szóló IV. genfi egyezmény (1949).....	40
ii) A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv (1977).....	63
iii) A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv	70
b. <i>A releváns emberi jogi egyezmények</i>	77
i) A gyermek jogairól szóló New York-i egyezmény (1989).....	81
ii) Afrikai charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990).....	90
iii) Az Emberi Jogok Arab Chartája (1994, 2004)	93
c. <i>A releváns büntető nemzetközi jogi tárgyú egyezmények</i>	94
i) A genocídium egyezmény (1948) és a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998).....	94
d. <i>A releváns leszerelési egyezmények</i>	96
i) Ottawai Egyezmény a gyalogsági aknáknak betiltásáról (1997)	96
e. <i>Az ENSZ keretében született releváns dokumentumok</i>	105
i) A Közgyűlés határozatai.....	105
(A) Közgyűlési határozat a Gyermeksegélyalap létrehozásáról (1. ülés, 1946).....	106
(B) Közgyűlési Nyilatkozat a nők és gyermekek szükségállapot és fegyveres konfliktus idején való védelméről (29. ülés, 1974)	107
(C) Közgyűlési határozat a menekült gyermekekről (35. ülés, 1980).....	108
(D) Közgyűlési határozat a „Nemzetközi Csúcs a Gyermekekért” konferencián elfogadott nyilatkozatról (45. ülés, 1990).....	109
(E) A „Gyermekeknek alkalmas világ” határozat (27. speciális ülés, 2002)	111
(F) Közgyűlési határozatok a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelméről (48. és 49. ülés, 1993, 1994).....	112

(G) Közgyűlési határozatok a háború sújtotta gyerekek szempontjából releváns nemzetközi egyezmények elfogadásáról (44. és 54. ülészakok, 1989, 1999).....	114
(H) Közgyűlési határozat a béke és erőszakmentesség kultúrájának nemzetközi évtizedéről a világ gyermekeiért (53. ülészak, 1998).....	114
(I) Közgyűlési határozatok a gyermekjogokról.....	115
(J) Közgyűlési határozatok a leánygyermekről.....	117
(K) Egyéb közgyűlési határozatok.....	119
ii) A Biztonsági Tanács határozatai	119
(A) A BT 1261. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (1999).....	120
(B) A BT 1314. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2000).....	123
(C) A BT 1379. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2001).....	125
(D) A BT 1460. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2003).....	127
(E) A BT 1539. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2004).....	127
(F) A BT 1612. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2005).....	128
(G) A BT elnökének nyilatkozatai a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2006, 2008, 2009)...	129
3. A RELEVÁNS NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÉS SZERVEK	131
a. <i>Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)</i>	132
b. <i>Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)</i>	134
c. <i>Az ENSZ emberi jogi szervei</i>	138
d. <i>Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)</i>	139
e. <i>Az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja (SRSG)</i>	142
f. <i>A Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)</i>	144
g. <i>Az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)</i>	145
h. <i>A Vöröskereszt (ICRC)</i>	147
i. <i>Releváns NGO-k</i>	149
4. A NEMZETKÖZI BÍRÓSÁGOK RELEVÁNS DÖNTÉSEI	152
a. <i>Bevezetés</i>	152
b. <i>A hágai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTY)</i>	153
i) <i>Ügyész v. Kunarac ügy (2001)</i>	154
ii) <i>Ügyész v. Blaškić ügy (2000)</i>	155
c. <i>Az arushai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTR)</i>	157
i) <i>Ügyész v. Akayesu ügy (1998)</i>	157
d. <i>A Nemzetközi Bíróság</i>	158
i) <i>A népirtás megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazásának ügye: Bosznia-Hercegovina v. Szerbia és Montenegró (2007)</i>	159
ii) <i>Tanácsadó vélemény a Megszállt Palesztin Területeken felépített fal jogi következményeiről (2004)</i>	162
e. <i>Az Emberi Jogok Európai Bírósága</i>	164
i) <i>Aydin v. Törökország ügy (1997)</i>	165
ii) <i>Isayeva v. Oroszország (2005)</i>	166
iii) <i>Behrami v. Franciaország</i>	166
(A) <i>Banković v. Belgium és mások (2001)</i>	168
(B) <i>Ilaşcu és mások v. Moldova és Oroszország (2004)</i>	168
(C) <i>Issa és mások v. Törökország (2004)</i>	168
(D) <i>Osman v. Egyesült Királyság (1998)</i>	169
(E) <i>Z és mások v. Egyesült Királyság (2001)</i>	170
(F) <i>Öneryildiz v. Törökország (2002), Fadeyeva v. Oroszország (2005)</i>	171
f. <i>A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság (SCSL)</i>	173
VIII. AKTÍV OLDAL:	174
A GYERMEKKATONÁK JELENSÉGÉT FELSZÁMOLNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI MEGOLDÁSOK	174
1. BEVEZETÉS	174
2. A RELEVÁNS NEMZETKÖZI JOGI NORMÁK	178
a. <i>Humanitárius nemzetközi jog</i>	179
i) <i>A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv (1977)</i> ... 179	
ii) <i>A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv</i> 186	
b. <i>Emberi jogok, gyermekjogok</i>	188
i) <i>New York-i egyezmény a gyermek jogairól (1989)</i>	188
ii) <i>2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv</i>	193
iii) <i>Regionális emberi jogi szerződések</i>	202
(A) <i>Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)</i>	203
(B) <i>Emberi Jogok Arab Chartája (1994, 2004)</i>	206
(C) <i>Iszlám gyermekjogi egyezmény (2005)</i>	208
c. <i>Emberi jogok, nemzetközi munkajog</i>	212

i)	A Nemzetközi Munkaiügyi Szervezet 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és a felszámolására irányuló azonnali lépésekről (1999)	212
d.	<i>Büntető nemzetközi jog</i>	215
i)	A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998).....	215
e.	<i>Leszerelés, fegyverzetkorlátozás</i>	219
i)	Nemzetközi normaalkotás a kis- és könnyűfegyverek (SALW) visszaszorítása érdekében	219
f.	<i>Az ENSZ keretében született releváns dokumentumok</i>	224
i)	A Biztonsági Tanács határozatai.....	224
(A)	A BT 1261. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (1999)	224
(B)	A BT 1314. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2000)	226
(C)	A BT 1379. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2001)	227
(D)	A BT 1460. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2003)	229
(E)	A BT 1539. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2004)	230
(F)	A BT 1612. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2005)	230
(G)	A BT elnökének nyilatkozatai a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2006, 2008, 2009) ...	231
ii)	Az ENSZ Közgyűlésének határozatai.....	232
g.	<i>Nemzetközi szokásjog</i>	234
3.	A RELEVÁNS NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÉS SZERVEK	235
a.	<i>Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)</i>	236
b.	<i>Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)</i>	237
c.	<i>Az ENSZ emberi jogi szervei</i>	239
d.	<i>Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)</i>	240
e.	<i>Az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja (SRSG)</i>	242
f.	<i>A Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)</i>	243
g.	<i>Az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)</i>	244
h.	<i>A Vöröskereszt (ICRC)</i>	245
i.	<i>Egy kiemelkedő NGO: a gyermekkatonáskodás elleni Koalíció (CSUCS)</i>	247
4.	A NEMZETKÖZI BÍRÓSÁGOK RELEVÁNS DÖNTÉSEI	250
a.	<i>Nemzetközi Bíróság (ICJ): a Kongói Demokratikus Köztársaság területén zajlott fegyveres tevékenységekkel kapcsolatos ügy – Kongói Demokratikus Köztársaság v. Uganda (2005)</i>	251
i)	Bevezetés.....	251
ii)	Kongó.....	251
iii)	A Nemzetközi Bíróság ítélete.....	253
(A)	A nemzetközi emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog megsértése: a felek állításai	254
(B)	A nemzetközi emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog megsértése: a Bíróság megállapításai	255
b.	<i>Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC): a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett cselekmények vizsgálata – Ügyész v. Thomas Lubanga ügy</i>	257
i)	Thomas Lubanga Dyilo	257
ii)	A Nemzetközi Büntetőbíróság elé állt első vádlott, Lubanga Hágába kerülése – az események rövid kronológiája.....	259
iii)	A Lubanga elleni letartóztatási parancs	260
iv)	A Lubanga elleni vádpontok értékelése	262
v)	Újabb kongói vádlottak	263
vi)	Milyen egyéb ügyek futnak a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt?.....	264
vii)	Lubanga perének jelentősége.....	266
c.	<i>A Sierra Leone-i Speciális Bíróság (SCSL) előtti releváns ügyek</i>	269
i)	A vádlottak	270
ii)	A vádpontok egyike: gyermekek toborzása, sorozása, összecsapásokban való felhasználása	272
iii)	A következő lépés: ítélethirdetés	273
(A)	Büntetendőség a nemzetközi szokásjog alapján	274
(B)	Bűncselekményi elemek	281
(C)	A logikai szál továbbvitele a CDF-vezetők perében hozott újabb ítéletben	285
(D)	Az AFRC-ítélet rendelkező része	286
iv)	Charles Taylor pere	288
(A)	Libériai a Sierra Leone-i Bíróság előtt	289
(B)	Freetown-ból Hágába	290
(C)	Államfői immunitás.....	292
(D)	A vádak egyike: gyermekkatonák alkalmazása	295
v)	A gyermekkatonák felelősségre vonása.....	299
d.	<i>A három nemzetközi bíróság fellépésének összegzése</i>	301
e.	<i>A hágai és az arushai törvényszékek, valamint a strasbourgai nemzetközi bíróság</i>	302
i)	A hágai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTY)	302
ii)	A ruandai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTR)	303
iii)	Az Emberi Jogok Európai Bírósága.....	305

IX. A DISSZERTÁCIÓ ÁLTAL FELVETETT KÉRDÉSEK ÖSSZEGZÉSE	306
X. ZÁRÓ GONDOLATOK	338
XI. MELLÉKLETEK	XVI
(1.) számú melléklet: az 1977. évi I. genfi jegyzőkönyv részes államai	xvi
(2.) számú melléklet: az 1977. évi II. genfi jegyzőkönyv részes államai	xx
(3.) számú melléklet: a Gyermek jogairól szóló egyezmény részes államai.....	xxiv
(4.) számú melléklet: a Fakultatív jegyzőkönyv részes államai	xxviii
(5.) számú melléklet: az ILO 182. számú egyezményének részes államai	xxxii
(6.) számú melléklet: a Római Statútum részes államai	xxxvi
XII. FELHASZNÁLT IRODALOM	XXXIX
XIII. REZÜMÉ	LXXV
XIV. RÉSUMÉ	LXXV

II. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AFRC: Armed Forces Revolutionary Council: (Sierra Leone-i) Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsa

AP: anti-personnel mine: gyalogsági akna

AT: anti-tank mine: harckocsi akna

AU: African Union: Afrikai Unió

CDF: Civil Defence Forces: Polgári Védelmi Erők (Sierra Leone)

CHR: Commission on Human Rights: Emberi Jogok Bizottsága (ENSZ)

CPAs: Child Protection Advisers: gyermekvédelmi tanácsadók az ENSZ békefenntartó műveleteiben

CPP: Culture of Peace Programme: a béke kultúrájának ENSZ-programja

CRC: Committee on the Rights of the Child: az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága

CRIN: Child Rights Information Network: globális információs hálózat a gyermekjogokról (nemzetközi nem kormányközi szervezet)

DDR: demobilization, disarmament and reintegration: leszerelés, lefegyverzés, társadalomba való visszailleszkedés

DPKO: United Nations Department of Peacekeeping Operations: az Egyesült Nemzetek Békefenntartó Műveleteinek Osztálya

GSZK-JNE: Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

EBESZ: Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

ECHR: European Court of Human Rights

ECOSOC: Economic and Social Council: Gazdasági és Szociális Tanács

ECOWAS: Economic Community of West African States: Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége

EJEB: Emberi Jogok Európai Bírósága

FGM: female genital mutilation: a női nemi szerv megcsonkítása

FNI: Front des Nationalistes et Intégrationnistes, National Integrationist Front: a kongói Ituri tartományban működő fegyveres csoport

FPLC: Forces Patriotiques pour la Libération du Congo, Patriotic Forces for the Liberation of the Congo: Kongó Függetlenségéért Küzdő Hazafiak Csoportja

FRPI: Force de Résistance Patriotique en Ituri, Patriotic Resistance Force in Ituri: a kongói Ituri tartományban működő fegyveres csoport

HJ: Hitlerjugend: a náci Németország ifjúsági szervezete

HRC: Human Rights Committee: Emberi Jogi Bizottság (ENSZ)

IASC: Inter-Agency Standing Committee: az ENSZ keretében működő, a humanitárius segítségnyújtás koordinálására fókuszáló állandó bizottság

ICC: International Criminal Court: Nemzetközi Büntetőbíróság

ICJ: International Court of Justice: az ENSZ Nemzetközi Bírósága

ICRC: International Committee of the Red Cross: a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága

ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék

ICTR: International Criminal Tribunal for Rwanda: a Ruandában elkövetett népirtásban részt vevőket felelősségre vonó ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék

IDPs: internally displaced persons: ún. „belső menekültek”, „belföldi hontalanok”

IKSZ: Iszlám Konferencia Szervezete (OIC: Organization of the Islamic Conference)

ILA: International Law Association: Nemzetközi Jogi Társaság

ILO: International Labour Organization: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

IPEC: International Programme on the Elimination of Child Labour: a Gyermekmunka Felszámolásának Nemzetközi Programja

IYCP: International Year for the Culture of Peace: a béke kultúrájának nemzetközi éve

KFOR: Kosovo Force: a NATO vezette nemzetközi koszovói haderő

LRA: Lord's Resistance Army: az Úr Ellenállási Hadserege (Uganda)

Mercosur vagy Mercosul: Mercado Común del Sur (spanyol) vagy Mercado Comum do Sul (portugál): Déli Közös Piac

MLC: Mouvement pour la Liberation du Congo, Movement for the Liberation of the Congo: Mozgalom Kongó Függetlenségéért (kongói fegyveres csoport)

MONUC: United Nations Mission in the Democratic Republic of Congo: ENSZ békefenntartó misszió a Kongói Demokratikus Köztársaságban

OAU: Organization of African Unity: Afrikai Egységsszervezet (az Afrikai Unió elődje)

OAS: Organization of American States: Amerikai Államok Szervezete

ODIHR: Office for Democratic Institutions and Human Rights: az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala

OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe/ Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe: Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)

ONB: Opera Nazionale Balilla: olasz ifjúsági szervezet Mussolini Itáliájában

PP-JNE: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

RCD-ML: Rassemblement Congolais pour la Democratie - Mouvement de Libération (Congolese Assembly/Rally for Democracy - Liberation Movement): Kongói Gyülekezet a Demokráciáért – Felszabadítási Mozgalom

RPA: Rwandan Patriotic Army: Ruandai Hazafias Hadsereg

RS: Republic of Srpska: Boszniai Szerb Köztársaság

RTLTM: Radio Télévision Libre des Mille Collines: Ezer Domb Szabad Rádiója és Televíziója (Ruanda)

RUF: Revolutionary United Front: Forradalmi Egységfront (Sierra Leone)

UNDP: United Nations Development Programme: az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete

UNFPA: United Nations Population Fund: az Egyesült Nemzetek Népesedési Alapja

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees: az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa

UNHCHR: United Nations High Commissioner for Human Rights: az Egyesült Nemzetek Emberi jogi Főbiztosa

UNICEF: United Nations Children's Fund (a rövidítés az 1953-ig használt korábbi hosszabb elnevezésből ered: United Nations International Children's Emergency Fund): az Egyesült Nemzetek Gyermekalapja

UNIFEM: United Nations Development Fund for Women: az ENSZ Fejlesztési Alapja Nők számára

UNMIK: United Nations Interim Administration for Kosovo: az ENSZ koszovói ideiglenes igazgatási missziója

UNODA: United Nations Office for Disarmament Affairs: az Egyesült Nemzetek Leszerelési Ügyek Irodája

UNRWA: the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East: a Palesztin Menekültek Segélyezéséért Felelős ENSZ-szerv a Közel-Keleten

SADC: Southern African Development Community: Dél-afrikai Fejlesztési Közösség

SALW: small arms and lights weapons: kis- és könnyűfegyverek

SBU: Small Boys Units: Fiatal Fiúk Egységei a Sierra Leone-i AFRC kötelékében

SCSL: Special Court for Sierra Leone: Sierra Leone-i Speciális Bíróság

SCWG: Security Council Working Group on Children and Armed Conflict: az ENSZ Biztonsági Tanácsának a „gyermekek és a fegyveres konfliktusok” kérdéskörében kompetens munkacsoportja

SRSRG: Special Representative of the Secretary-General: az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja

SS: Schutzstaffel: a Himmler vezette „Fekete Rend”, azaz a fasiszta Németország belső biztonsági szolgálata, politikai rendőrsége, majd a náci koncentrációs táborok felügyelő alakulata

UNAMSIL: United Nations Assistance Mission in Sierra Leone: ENSZ békefenntartó misszió Sierra Leonében

UNGA: United Nations General Assembly: az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése

UNIDIR: United Nations Institute for Disarmament Research: az ENSZ Leszerelési Kutató Intézete

UPC: Union of Congolese Patriots: Kongói Hazafiak Uniója

UPDF: Uganda People’s Defence Force: az Ugandai Nép Védelmi Ereje

WHO: World Health Organization: Egészségügyi Világszervezet

III. GLOSSZÁRIUM

„GYERMEK”

A „gyermek” fogalma alatt e disszertáció egységesen – összhangban a nemzetközi és számos nemzeti szabályozással – a 18. életévét be nem töltött személyeket tekinti.

„GYALOGSÁGI AKNA”

Dolgozatomban a „gyalogsági akna” kifejezés alatt az egyszerűség kedvéért két angol kifejezés megfelelőjét értem:

- APL: *anti-personnel landmine*
- UXO: *unexploded ordnance*

„KIS- ÉS KÖNNYŰFEGYVEREK”

A S.A.L.W. angol betűszó (*small arms and light weapons*) szó szerinti jelentése: kis- és könnyűfegyverek.

(A disszertációban gyakran csak a „könnyűfegyver” kifejezést használom, de – külön feltüntetés hiányában – mindkét kategóriát értem alatta.)

„Könnyűfegyver” kifejezés alatt minden olyan konvencionális hadieszköz értendő, amely egyetlen egyén vagy személygépkocsi által hordozható. Ez a kategória magába foglalja a kis fegyvereket, a páncéltörő rakétákat (bazookát, vagyis páncélöklöt), a rakéta-meghajtású gránátokat, a könnyű tankelhárító rakétákat, de nem tartoznak e fogalmi körbe a gyalogsági aknák.

A „kis fegyver” kifejezés a könnyűfegyver egy alkategóriáját takarja: a 20 mm kaliber alatti fegyvereket.¹

¹ Benson, William: *Light weapons controls and security assistance: a review of current practice*, International Alert. London, 1998.

„BELSŐ MENEKÜLTEK” ILLETVE „BELFÖLDI HONTALANOK”

Az „IDP” angol betűszó magyar megfelelőjeként jelen disszertáció a „belső menekült” illetve a „belföldi hontalan” kifejezéseket használja, tudatában annak, hogy mindezidáig nem sikerült konszenzust elérni e kategória irányadó magyar változatáról. Mivel több és mérvadó forrás a „belső menekültek” terminológia mellett tette le voksát (lásd az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának Magyarországi Képvisellete², az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány³ vagy a Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja⁴), ezen értekezés is erre a szóhasználatra támaszkodik. Megjegyzendő mindenesetre, hogy szép számban található más interpretációkat is (pl. „lakóhelyükről elűzött kényszervándorok”⁵, „belső száműzöttek”, „honi elhurcoltak/kitelepítettek”, „lakóhelyükről elmenekült, hontalanná vált személyek” stb.).

Míg azonban formai szempontból a magyar terminológiát illetően nincs ugyan összhang, addig a fogalom mögötti tartalmat illetően egyetértésről beszélhetünk. IDP-nek ugyanis azokat a személyeket vagy személyek azon csoportját tekintjük – összhangban az ILA⁶ 2000-es londoni határozatával⁷ – akiket otthonuk vagy szokásos tartózkodási helyük elhagyására kényszerítettek vagy erre kényszerültek, különösen fegyveres konfliktusok, általánossá vált erőszak, emberi jogok megsértése illetve természeti vagy ember által előidézett katasztrófák elől menekülve, de akik otthonukat elhagyva nem léptek át nemzetközileg elismert államhatárt.⁸

Utóbbi feltétel különbözteti meg a „DP” (displaced person) kategóriáját az „IDP”-től. (A DP-k olyan menekültek, akik /még/ nem kaptak menekült státuszt. Olyan menekültek, akiket azonban már a fogadó állam ideiglenes védelemben, menedékben részesít. A magyar jogi

² Sexual and gender-based violence against refugees, returnees and internally displaced persons. Menekültek, hazatérők és belső menekültek elleni szexuális és nemi erőszak: megelőzés és a következmények kezelése – irányelvek. Kiadja az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselete. Budapest, 2003.

³ Böszörményi, Jenő (fordította és a magyar kiadást szerkesztette): Az ENSZ kisebbségi kézikönyve, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2004. p. 154.

⁴ Hegedüs, Kata: Szomália – a véget nem érő háború országa. In: Államok és államkudarok a globalizálódó világban, Szerk.: Marton Péter, Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja, 2006. p. 223.

⁵ Székelyi, Márton: A palesztin menekültek nemzetközi jogi megítélése, 4.

<http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/Kiadvanyok/elektronikus/seminarium.html>

⁶ ILA: International Law Association: Nemzetközi Jogi Társaság

⁷ ILA Resolution No. 17/2000. Internally Displaced Persons.

⁸ OHCHR. Guiding Principles on Internal Displacement, Introduction: Scope and purpose, Point 2. Extract from the document E/CN.4/1998/53/Add.2, dated 11 February 1998.

nómenklatúrában rájuk nézve a „menedékes”⁹ fogalma vált elfogadottá.)¹⁰ Továbbá ugyanez a kritérium választja el a „belső menekülteket” a nemzetközi határt fogalmi elemként feltételező „menekültek” csoportjától (az természetesen kétségtelen, hogy mindkét kategória rokon problémákkal, hasonló kihívásokkal szembesül).

„HÁBORÚK, FEGYVERES KONFLIKTUSOK”

Bár a nemzetközi jog, illetve a humanitárius nemzetközi jog egyik alapfogalmának számít, a – nemzetközi és nem nemzetközi – fegyveres összeütközések kategóriáját egyetlen nemzetközi szerződés sem definiálja egzaktul.¹¹ Jelen disszertáció az 1949. és 1977. évi genfi egyezmények, valamint az agresszió fogalmát körüljáró 1974. évi ENSZ Közgyűlési határozat fényében alkalmazza e kifejezést. Tudatában ugyan annak, hogy a nemzetközi jogi irodalomban a „háború” fogalmát 1945 után a „fegyveres összeütközések” terminológiája vette át, az egyszerűség kedvéért a dolgozatban mégis több helyütt szinonimaként szerepelnek e kategóriák.

⁹ Szemesi, Sándor: A menekültek helyzete a nemzetközi, a magyar és az uniós jogban – kötelező segédanyag, 7. <http://www.law.klte.hu/jati/tanszerek/nemzetkozi/tse>

¹⁰ Többek között a menedékjogról rendelkező törvényünk is e fogalom mellett tette le a voksát. „Menedékes (ideiglenes menedékben részesülő): a Magyar Köztársaság területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozó külföldi, amelyet a Kormány vagy az Európai Unió erre felhatalmazott intézménye azért részesített ideiglenes menedékben, mert a külföldiek a hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetőleg az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt elmenekülni kényszerült.”

Lásd: 1997. évi CXXXIX. törvény a menedékjogról, I. fejezet, Alapvető rendelkezések, 2. § b)

Kétségtelen mindenestre, hogy a terminológia használatában ehelyütt sincs távolról sem megdönthetetlen konszenzus. Az Európai Unió Tanácsának 2001/55. számú Irányelve is példának okáért e kategóriára nézve fogalmazott meg bizonyos minimum-standardokat: a direktíva magyar fordítása azonban a „lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyekkel” azonosította a DP kategóriáját.

(Az irányelv szerint lakóhelyüket elhagyni kényszerült személy, azaz displaced person – és ezért védelem alá esik – harmadik állam olyan állampolgára vagy olyan hontalan személy, aki kénytelen volt származási országát, régióját elhagyni, illetve akit evakuáltak, és képtelen biztonságos feltételek mellett visszatérni származási országába az ott uralkodó állapotok miatt; akár mert hazájában nemzetközi fegyveres konfliktus, vagy polgárháború dúl, illetve mert alapvető emberi jogai nem biztosítottak – különösen kínzás, embertelen, megalázó bánásmód fenyegeti.)

Lásd: A Tanács 2001/55/EK irányelve (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről, I. FEJEZET Általános rendelkezések 2. cikk c)

Az Európa Tanács égisze alatt elfogadott, a felsőoktatási képzéseknek az európai régióban történő elismeréséről rendelkező Lisszaboni Egyezményt átültető magyar törvény fentiekkel szemben pedig se nem menedékesként, se nem lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyekként, hanem „befogadottakként” vette és tette át a „displaced person” kategóriáját nemzeti jogi nyelvünkbe.

Lásd: a 2001. évi XCIX. törvény szerint: *refugees, displaced persons and persons in a refugee-like situation = menekültek, befogadottak és menedékes személyek*

¹¹ Final report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. Terrorism and human rights. Specific human rights issues: new priorities, in particular terrorism and counter-terrorism. UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. E/CN.4/Sub.2/2004/40. 25 June 2004. p. 8.

IV. ELŐSZÓ

„A fű pusztul el, ha az elefántok összecsapnak.”

szuahéli közmondás¹²

1. A disszertáció célja

Az **emberi** jogok, a **humanitárius** nemzetközi jog és a **büntető** nemzetközi jog metszéspontját érintő, e három nemzetközi jogterület határmezsgyéjét átjáró dolgozat szerzője munkája kezdetekor azt a célt tűzte ki maga elé, hogy egy eleddig kevesek által vizsgált, mégis kiemelkedően fontos, egyszersmind speciális aspektus: a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára emelt, folyamatosan formálódó, talán még csak alakuló, mégis már számos eredményt felmutató nemzetközi jogi védőháló teljeskörű elemzését megtegye.

A disszertáció az elhatározott szándék szerint a „**fegyver mindkét oldalának**” vizsgálatára vállalkozott: azaz a harcosok célpontjaivá, áldozataivá váló gyermekek, illetve a maguk is fegyvert ragadó, maguk is a frontvonalon küzdő gyermekkatonák kérdéskörének ismertetésére.

Fontos leszögezni, hogy terjedelmi korlátok okán a dolgozat pusztán a nemzetközi jogi vonatkozásokra koncentrált: ugyan az **Európai Unió** releváns lépései szintén hangsúlyozottan figyelmet érdemlők, európai jogi elemzés már nem férhetett a PhD-dolgozat szabott keretébe.

S hasonlóképp, ugyancsak a kép teljességét szolgálná, mégsem kerülhetett sor a „gyermekek és a fegyveres konfliktusok” témaköréhez szervesen és szorosan kapcsolódó kérdéskör, a „**menekült gyerekek**” témájának (tanulmányokban ugyan szerző által feldolgozott, ehelyütt azonban kényszerű kihagyásra ítélt) részletekbe menő kifejtésére.

¹² Lásd a Caritas honlapját: http://www.caritas.org/activities/peace_reconciliation/Peacebuilding_Slideshow.html

E disszertáció célja tehát a magyar jogi szakirodalomban mindeddig feldolgozásra nem került, részleteiben és teljességében mindezidáig nem elemzett problémakör, a „gyermek és fegyveres konfliktusok” komplex kérdésének vizsgálata volt. (Szerző csupán egyetlen magyar oktató-kutató, dr. KIRS ESZTER témába vágó – a kérdéssel mélységeiben, s nem csupán érintőlegesen foglalkozó – tanulmányaira bukkant a szakirodalom feltárása közben.)¹³ Idegen nyelvű forrásmunkák ugyan jóval bőségesebben álltak rendelkezésre, a teljes körű témafeldolgozással azonban még a külföldi szakirodalom is adós maradt. Jelen értekezés erre a feladatra kívánt vállalkozni.

¹³ Kirs, Eszter: Save the Children of War! Thoughts on Child Recruitment. In: Acta Societatis Martensis, The Martens Society, Vol. 2. 2006.
Kirs, Eszter: How Does International Law Protect the Children of a Revolution or a War? In: Miskolc Journal of International Law, Vol. 3. No. 3. 2006.

2. A disszertáció szerkezete

A disszertáció két nagy gondolati egység keretében kívánja a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek kérdéskörének feldolgozását megtenni:

- elsőként az ún. **passzív** oldal, vagyis a fegyveres konfliktusok **gyermekáldozatainak** védelmét szolgáló nemzetközi megoldások analízisére kerül sor,
- majd az ún. **aktív** oldal, azaz a **gyermekkatónák** problémakörére adott nemzetközi válaszok kibontása következik.

A két fő fejezeten belül a téma kibontása megegyező sémát követ, a két fejezet tehát azonos logikai szál mentén épül fel:

- első lépésben a releváns **normaanyag**,
- második lépésben a releváns nemzetközi **szervek, szervezetek**,
- harmadik lépésben a bírói gyakorlat, azaz a vonatkozó **bírósági döntések** kerülnek górcső alá.

Meg kell azonban ehelyütt jegyezni, hogy fenti tematikus felosztás egy szegmense – passzív oldal: gyermekáldozatok, aktív oldal: gyermekkatónák – ha a problémakör mélyére ásunk, csak első megközelítésben állja meg a helyét. Hangsúlyozandó ugyanis, hogy a katonának állt, fegyverbe kényszerített fiatalok, tinédzserek, kisgyerekek egyben áldozatai is a fegyveres konfliktusoknak. Gyermekek, akik a felnőttek csatáit vívják. Gyermekek, akik a felnőttek céljaiért harcolnak. Gyermekek, akiknek – ahogy egy volt gyermekkatona fogalmazott – elrabolják gyerekkorukat.¹⁴

¹⁴ Beah, Ishmael: Gyerekkatona voltam Afrikában, amíg ti játszottatok (a mű eredeti címe: A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier) Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008. p. 5.

V. BEVEZETÉS

*„Kérdeztek volna magzat-koromban...
Ó, tudtam, tudtam én!
Üvöltöttem: nem kell a világ! goromba!
nem ringat és nem ápol,-
ellenemre van!”*

RADNÓTI MIKLÓS: Előhang egy „monodrámához”

1. A háború sújtotta gyermekek helyzete: tények, adatok

Az UNICEF, vagyis az ENSZ Gyermekalapja által közölt adatok szerint az elmúlt 10 évben a fegyveres konfliktusok következtében 20 millió gyermek kényszerült elhagyni az otthonát, vált földönfutóvá és került a menekülttáborok kilátástalan körülményei közé. Több mint 2 milliónyian életüket veszítették a harcok közvetlen következményeként. Legalább 6 milliónyian komoly fizikai sérülést szenvedtek, vagy örök életükre testi fogyatékosokká váltak. 1 millió gyermek elszakadt szüleitől, családjától, vagy árván maradt. A konfliktusok idején telepített (mégis, akár évekkel, évtizedekkel később is áldozatokat szedő) gyalogsági aknáknak következtében évente 8-10 ezer gyermek szenved el sérülést, veszt el valamely végtagját, vagy akár életét.¹⁵

2. A háborúk metamorfózisa. Napjaink fegyveres konfliktusainak új típusú sajátosságai

Napjaink nemzetközi konfliktusai jóval több civil áldozatot követelnek, mint a korábbi évtizedek, évszázadok fegyveres összeütközései. Amíg példának okáért az I. világháborúban 20 katonai áldozatra 1 polgári áldozat jutott, addig ez az arány a II. világháború során nagyjából kiegyenlítődött¹⁶, majd az ezt követő konfliktusok során e mutató még tovább romlott.¹⁷ Az 1990-es évek, illetve az ezredforduló háborúi és polgárháborúi már 90%-ban civil áldozatokat

¹⁵ Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

¹⁶ **A II. világháború 27 millió kombattáns és 25 millió civil áldozatot szedett.**

Lásd: Nagy, Károly: Nemzetközi jog. Püski, Budapest, 1999. p. 620.

¹⁷ Bruhács, János: Nemzetközi jog III. Nemzetközi szervezetek. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2001. p. 223.

szedtek.¹⁸ Az egyik legutóbbi konfliktus, a fegyverszünet napján „6 napos háborúnak” keresztelt orosz-grúz összetűzés áldozatai is a híradások szerint 90%-ban szintén polgári személyek voltak.¹⁹

A civilek között pedig egyre nagyobb a gyermekek aránya. OLARA A. OTUNNU, korábbi ENSZ főtítkárhelyettes²⁰ adatai szerint a háborúk polgári áldozatainak 80%-a nő és gyermek.²¹ Az UNICEF tapasztalatai szerint a civil áldozatok fele kiskorú.²² S hogy ismét egy legutóbbi példával éljünk: „az ENSZ adatai szerint a gázai háború minden harmadik áldozata kiskorú” – adták hírül 2009 januárján a hírműsorok.²³ S drámai módon sok esetben nem tévedés, nem véletlen, nem félreértés okozza halálukat: kifejezett célpontjai a kombattánsoknak. Az új sajátosságokat mutató háborúk, polgárháborúk tehát egyre nagyobb és egyre változatosabb fenyegetettséget jelentenek a 18 év alattiak számára.

Ha a fegyveres konfliktusok „közvetlen” módon nem is okozzák adott gyermek halálát, a konfliktus sújtotta területen élő gyermekek élete még mindig ki van téve „közvetett” módon a veszélynek. Számos kiskorú ugyanis nem a tűzvonalban, hanem a háborúval törvényszerűen együtt járó nélkülözés, éhezés, alultápláltság, nem megfelelő egészségügyi ellátás, járványok következtében veszti életét.²⁴

Példának okáért az International Rescue Committee (nemzetközi NGO) által a Kongói Demokratikus Köztársaságban végzett három éves felmérés kimutatta, hogy az elhunytak közel 90%-ának²⁵ halálát a polgárháború indirekt következményei okozták.²⁶ Kongóban a konfliktus és a humanitárius krízis kihatásaként 1998 óta, egy évtized alatt több mint 5 millió ember vesztette életét.²⁷ Havonta 38 ezer ember, naponta majd’ 1300. Többségük az

¹⁸ Machel, Grac'a: Impact of Armed Conflict on Children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Grac'a Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157. point 24. p. 9.

¹⁹ Duna Televízió. Közbeszéd. 2008. 08. 13.

²⁰ **Olara A. Otunnu 2005-ig töltötte be – mint főtítkárhelyettes – a gyermekek és fegyveres konfliktusok kérdésére fókuszáló „különmegbízotti” pozíciót az ENSZ-ben.**

²¹ Otunnu, Olara A.: 'Special Comment' on Children and Security, Disarmament Forum, No. 3. United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, 2002. pp. 3-4.

²² Child Protection from Violence, Exploitation and Abuse. Children in Conflict and Emergencies.

Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

²³ Magyar Televízió. Híradó. 2009. 01. 11.

²⁴ Machel Review Report: Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, 13 August 2007. Part II. point 11. p. 17.

²⁵ **86%**

²⁶ Coghlan, Ben et al.: Mortality in the Democratic Republic of Congo. Results from a Nationwide Survey, International Rescue Committee. Conducted September-November 2002. Reported April 2003.

²⁷ **5, 4 millió ember (2008 novemberében pedig ismét új erőre kapott a kongói krízis).** Lásd az International Rescue Committee honlapját: <http://www.theirc.org/special-report/congo-forgotten-crisis.html> (2008. 07. 30.)

alultápláltság illetve a pusztító járványok következtében hunyt el. Hangsúlyozni sem kell talán, hogy aránytalanul sok közöttük a gyermek.²⁸

Mai globalizált világunk szomorú sajátja a gyermekkatonák szintén globális jelenléte is. A mögöttünk hagyott 1990-es évtizedben megdöbbentő módon megugrott a fegyveres – központi, vagy ellenzéki – erők kötelékei között szolgálatot teljesítő gyerekek száma. Az ILO és az IPEC, azaz a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet és a Gyermekmunka Felszámolásának Nemzetközi Programja²⁹ által készített felmérés szerint az ezredfordulót követő évben hozzávetőlegesen 300 ezer gyermekkatonára harcolt a világszerte: 120 ezren Afrikában, 120 ezren Ázsiában illetve a Csendes-óceáni térségben, valamint 30 ezren Latin-Amerikában és a Karib világban.³⁰

Napjaink fegyveres konfliktusaiban, az utóbbi évek során drámaian megugrott az oktatási, valamint egészségügyi intézmények és személyzet elleni támadások száma. Ezen akciók következtében nem csupán magukat az iskolákat, kórházakat rongálják vagy semmisítik meg, hanem ezzel egyúttal számos civilt, köztük gyermekeket elvágják az alapvető szolgáltatásoktól is. Ha sikeresen át is vészeli a gyerekek a háborús éveket, lemaradásukat, a hiányzó iskolai éveket nehezen pótolják.

Az Egyesült Nemzetek Oktatási Tudományos és Kulturális Szervezete 2007-ben sokkoló adatokat tett közzé e jelenséget vizsgáló tanulmányában.³¹ Afganisztánban példának okáért 2006 első felében több mint 100 támadás kifejezetten oktatási intézmények ellen irányult; több mint 100 ezer gyermek képtelen volt részt venni az oktatásban, s kénytelen volt távol maradni az iskoláktól a biztonsági kockázatok miatt.³² Thaiföldön 130 iskolát felgyújtottak, több mint 70 tanárt meggyilkoltak. Nepálban a maoista gerillák több mint 10 ezer tanárt és több mint 20 ezer diákot elraboltak, rengeteget közülük megkínóztak, kivégeztek.³³ S szintén, 2009 januárjában a gázai krízis kapcsán nagy port kavart, amikor híre ment, hogy Izrael ENSZ iskolát vett célkeresztbe, számos gyerek életét követelve e támadással. (Izrael azzal indokolta fellépését, hogy az iskolát palesztin fegyveresek katonai célokra használták.)

²⁸ Coghlan, Ben et al. op. cit.

²⁹ ILO: International Labour Organization, IPEC: International Programme on the Elimination of Child Labour

³⁰ Lásd az ILO illetve az IPEC honlapját: <http://www.ilo.org/ipec/areas/Armedconflict/index.htm>

³¹ O'Malley, Brendan: Education under attack. A global study on targeted political and military violence against education staff, students, teachers, union and government officials, and educational institutions. Commissioned by UNESCO, Education Sector, Division for the Coordination of United Nations Priorities in Education. ED/EFA/2007/ME/18. Paris, April 2007.

³² Report of the Secretary General on Children and Armed Conflict. A/61/529 S/2006/826. 26 October 2006. point 14.

³³ O'Malley, Brendan op. cit.

A sort még hosszan lehetne sorolni, akár az erőszakkal besorozott, katonának kényszerített iskolások példáival, akár a felégetett vagy levegőbe repített oktatási intézményekkel. Állják itt mégis egy összegző adat: a világszerte iskolába nem járó, elemi iskolás korú 77 millió gyermek közel 50%-a, 39 millió gyermek konfliktus sújtotta vagy posztkonfliktus-területeken él³⁴ (miközben ezen országok lakossága mindössze 13%-át teszi ki a globális népességnek). Egyértelmű tehát az összefüggés napjaink háborúinak hatása és az ENSZ által megfogalmazott ún. Millenniumi Célkitűzések egyike, az „Oktatás mindenkinek” teljesíthetősége között.³⁵

Az ezredforduló után kirobbanó fegyveres konfliktusok majd’ mindegyikének kegyetlen velejárója a nemi erőszak. Napjaink háborúiban bevett stratégia a nők elleni atrocitás. A ruandai genocídiumot követő 1994-es felmérés szerint szinte valamennyi, 12 évnél idősebb leányt vagy nőt, aki túlélte a népirtást, az országban eluralkodó vérengzés idején megerőszakoltak. A jugoszláviai háborút követően közel 20 ezerre becsülték a szexuálisan inzultált áldozatok számát.³⁶ A nemi kizsákmányolás nem kíméli a 18 év alattiakat sem. A folyamatos harcok által sújtott Kongói Demokratikus Köztársaságban példának okáért a nemi bűncselekmények prédájául esettek 1/3-a gyermek.³⁷

A nem lebecsülhető közvetlen hatások mellett a közvetett hatások sem elhanyagolhatóak: terjed a HIV/AIDS, az egyéb nemi betegségek, gyakoriak a korai terhességek, az abortuszok, nem is beszélve a lelki traumáról. Ráadásul az erőszakos közösülés következményeként született gyermekek a társadalom perifériájára szorulnak. Gyakran mint „az utálat gyermekeire” vagy „az ellenség gyermekeire” tekintenek rájuk.³⁸

Annak a 25 országnak, ahol a legmagasabb az AIDS pusztításának következtében árván maradt gyermekek száma és aránya, hozzávetőlegesen 1/3-a érintett valamilyen – lokális vagy államok közötti – konfliktusban.³⁹

³⁴ Last in line, last in school: how donors are failing children in conflict-affected fragile states, Save the Children Alliance. 2007.

³⁵ United Nations Millennium Development Goals. <http://www.undp.org/mdg/>

³⁶ Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

³⁷ Report of the Secretary-General on children and armed conflict in the Democratic Republic of the Congo. S/2007/391. 28 June 2007. para 40.

³⁸ Machel Review Report. point 21. pp. 18-19.

³⁹ Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

A fegyveres összecsapások következtében rengeteg gyermek kényszerül elhagyni az otthonát. Gyökértelessé válnak, amikor a legnagyobb stabilitásra lenne szükségük. Elszakadnak családjuktól, még nagyobbá válva így a kockázat, hogy áldozattá lesznek. Az ENSZ Különmegbízottjának – akinek mandátuma speciálisan a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek kérdéskörére terjed ki – felkérésére készült analízis szerint 2006-ban 18,1 millió gyermek volt kénytelen otthonát elhagyni: közülük 5,8 millió menekült, 8,8 millió ún. „belső menekült”, „belföldi hontalan”⁴⁰, azaz IDP⁴¹ volt.⁴²

Darfurban, Szudánban becslések szerint kb. 2 milliónyian kényszerültek elhagyni otthonukat, és élnek, saját hazájukban, vagy a szomszédos országokban, menekült táborokban. Több mint felük 18 év alatti kiskorú. 320 ezren közülük 5 éves vagy annál fiatalabb kisgyermek.⁴³

Az 5 év alatti gyermekek legmagasabb halandósági rátáját „produkáló” 20 országból 15-ben (az UNICEF hasonló mutatója szerint 10 országból 7-ben)⁴⁴ küzdenek valamifajta konfliktussal, szükségshelyzettel.⁴⁵

A fizikai sérülések mellett nem elhanyagolhatóak a háborúk, polgárháborúk következtében a gyermekeket ért pszichikai hatások romboló ereje sem. Számos gyermek kénytelen végignézni szülei, testvérei, rokonai halálát; elszakadva családjától, idegenek között nevelkedni; elkergetve otthonról, elűzve a közösségükből, ismeretlen helyen, kívülállóként, támasz nélkül boldogulni; számtalan brutalitás, kegyetlenség szem- és fültanúivá válnak; a katonaságra, így gyilkolásra kényszerített 18 év alatti fiúk eredeti személyisége a végletekig eltorzulhat; a „katonafeleségnek” besorozott lányok pedig talán sosem képesek elfelejteni megaláztatásuk éveit.

Elvesztik múltjukat, és egyúttal jövőjüket is.

⁴⁰ Nagy, László: Azerbajdzsáni helyzetkép. In: Új Honvédségi Szemle, 2006. június-július-augusztusi számok, illetve: http://www.honvedelem.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegi_szemle/azerbajdzsan_kozelrol_2

⁴¹ IDP: internally displaced person

⁴² Machel Review Report. point 25. p. 19.

⁴³ United Nations Children's Fund, Darfur Child Alert, UNICEF, December 2005. p. 7.

⁴⁴ Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

⁴⁵ Machel Review Report. point 28. p. 20.

3. A gyermekjogok érvényesülése fegyveres konfliktus idején

Fegyveres konfliktusok idején lábbal tiporják valamennyi gyermekjogot. Nincs olyan érdemi rendelkezése az 1989-ben New Yorkban aláírt – 193 (!) (vagyis az univerzális ENSZ tagállamainál is több) részes állammal rendelkező⁴⁶ – Gyermekjogi egyezménynek, amely valamilyen formában ne sérülne. Háború idején semmibe veszik:

- a gyermek veleszületett jogát az életre;⁴⁷
- a gyermek emberi méltóságát;⁴⁸
- az államok kötelezettségét a gyermek életben maradásának és fejlődésének garantálására;⁴⁹
- a gyermek jogát arra, hogy szülei nevelhessék,⁵⁰ hogy a gyermeket szüleitől ne választhassák el;⁵¹
- a gyermek jogát arra, hogy megvédjék az erőszak, a támadás, a fizikai és a lelki durvaság, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás, így a nemi erőszak bármilyen formájától;⁵²
- illetve a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódtól, kínzástól;⁵³
- a gyermek jogát a fizikai és szellemi egészségre;⁵⁴
- a gyermek jogát a megfelelő élelemhez és a tiszta ivóvízhez, a kellő egészségügyi gondozáshoz és orvosi ellátáshoz;⁵⁵
- a gyermek jogát a – szellemi, testi, lelki, erkölcsi, társadalmi – fejlődéséhez szükséges életszínvonalhoz;⁵⁶
- az oktatáshoz való jogát;⁵⁷
- nem is beszélve a gyermeknek a szabadidő eltöltéséhez, a játékhoz, szórakoztató tevékenységekhez való jogáról.⁵⁸

⁴⁶ Lásd a United Nations Treaty Collection honlapját:

<http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en> (2009. 06. 01.)

⁴⁷ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. 6. cikk 1. pont

⁴⁸ Gyermekjogi egyezmény. Preambulum

⁴⁹ Ibid. 6. cikk 2. pont

⁵⁰ Ibid. 7. cikk

⁵¹ Ibid. 9. cikk

⁵² Ibid. 19. cikk

⁵³ Ibid. 37. cikk

⁵⁴ Ibid. 17. cikk

⁵⁵ Ibid. 24. cikk

⁵⁶ Ibid. 27. cikk

⁵⁷ Ibid. 28. cikk

⁵⁸ Ibid. 31. cikk

Háborús vagy polgárháborús szituációban tehát képtelenek érvényesülni még a gyermekeket – a nemzeti és/vagy a nemzetközi jog előírásai alapján – megillető legalapvetőbb jogok is. A humanitárius jog legevidensebb szabályát betartani, a katonák és civilek között különbséget tenni nem hajlandó csapatok azt sem respektálják, gyermek vagy felnőtt áll-e a célkeresztjükben. A gyermekek biztonságáról lehetetlen gondoskodni. Szintén emberfeletti erőfeszítések kellene ahhoz, hogy valamiképp biztosítsák az irreális körülmények között is az oktatást. Katasztrófa katasztrófát szül, hiszen az ellenségeskedések által sújtott területekre, a gyermekekhez eljuttatni a kellő mennyiségű és minőségű élelmiszert, gyakran kilátástalan próbálkozás. Az egészségügyi ellátás akadozik, összeomlik. A leánygyermekek sorsa nem egy esetben szexuális rabszolgaként, nemi kizsákmányolás eredményeként gyermekként újabb gyermeket hozni a világra. Számos konfliktusban a fiúk előtt álló egyetlen út: gyermekkatonaként szolgálni a gyakran családjukat kiirtó csapatokat.

Játékra pedig még gondolni sem lehet. Hacsak nem a fegyverekkel játszanak a gyerekek: katonásdit, élesben, vagy épp a gyalogsági aknákkal (van, ahol gyűjtik a taposóaknákat, és azon versenyeznek, kinek nagyobb, kinek színesebb a kollekcója; van, ahol a versengés nyertese az, aki, célba dobva, minél közelebről tudja felrobbantani az aknákat; mások keréknél viszik, azzal játszanak). Valójában ez azonban a felnőttek játéka: a gyerekek életével.

VI. TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

„Ibis redibis nunquam in bello peribis”⁵⁹

- **A bibliai Dávid története**
- **Hylas, az erdő gyermeke. A görög mitológia hősalakja**
- **Spárta**
- **A gyermekek kereszties hadjárata**
- **A középkor apródjai**
- **Devsirme**
- **Az iszlám előírásai**
- **Napóleon serege**
- **A nácik rémuralma**
 - o **Kindertransport**
 - o **Holokauszt**
 - o **Ellenállók**
 - o **Hitlerjugend**
- **Balilla**
- **Az Ifjú Gárda**
- **A Vörös Gárda**
- **A cserkészmozgalom eredete**

⁵⁹ A mondás kétértelmű: 1. „elmész, visszajössz, sose pusztulsz el a háborúban”
2. „elmész, sose jössz vissza, elpusztulsz a háborúban”

In: Bakos, Ferenc (szerk.): Idegen szavak és kifejezések szótára, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. p. 350.

A gyermekek részvétele a háborúkban, polgárháborúkban nem napjaink kizárólagos sajátja. Számos példát találunk a történelemben arra, miként vettek részt – ilyen vagy olyan formában – gyerekek a felnőttek csatáiban: hol fegyverhordozóként, hol üzenetvivőként, ki csupán a markotányosnő fiaként, együtt masírozva a katonákkal, ki valóban fegyvert ragadva, szemtől szembe küzdve az ellenséggel, ki ellenállóként, ki a reguláris hadsereg részeként, ki önkéntesként, ki kényszerűségből, nem lévén más választása, csak a küzdelem.

Jelen fejezet kísérletet tesz e történelmi – s mitológiai, legendai – példák vázlatos ismertetésére: a Bibliától a hellén mondákig, Spártától a janicsárok seregéig, a középkor apródjaitól NAPÓLEON dobosaiig, a Hitlerjugendtől a balillákig.

(Ez esetben a „passzív” oldal, a fegyveres összecsapások gyermekáldozatainak kérdésének kidomborítása háttérbe szorul az „aktív” oldal javára: lehetetlen lenne ugyanis még csupán érinteni is azt a számtalan példát, amikor gyerekek veszték oda az összecsapásokban.)

1. A bibliai Dávid története

Álljon elsőként egy bibliai példa a sorban: DÁVID története.⁶⁰ DÁVIDÉ, aki még gyerekként SAULnak, Izrael királyának a fegyverhordozójává vált.

Történt ugyanis, hogy SAULTól „az Úrnak lelke eltávozik ... és gonosz lélek kezdi gyötörni”.⁶¹ A fiatal pásztorfiú, DÁVID lantjátéka azonban felvidította a királyt, „és a gonosz lélek eltávozik tőle”.⁶² Ezután a fiú (akit korábban SÁMUEL, Isten parancsára, Izrael leendő uralkodójának kent fel) a király szolgálatában maradt.

DÁVID aztán, az apró pásztorfiú – a bátorság vakmerő példájaként – elfogadta GÓLIÁT, a hatalmas filiszteus kihívását, aki „gyalázattal illette az élő Istennek seregét”.⁶³ S hiába tartotta volna vissza SAUL, mondván: „Nem mehetsz te e filiszteus ellen, hogy vele megvívj, mert te gyermek vagy, ő pedig ifjúságától fogva hadakozó férfi vala”.⁶⁴ DÁVID egyetlen parittyával és kővel leterítette ellenfelét, s „vevé annak kardját ... és fejét azzal levágta”.⁶⁵

⁶⁰ Szent Biblia, azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordította: Károli Gáspár, Magyar Bibliatársulat, Budapest, 1994. pp. 300-302.

⁶¹ Szent Biblia. Sámuel I. könyve. 16.14.

⁶² Ibid. 16.23.

⁶³ Ibid. 17.26.

⁶⁴ Ibid. 17.33.

⁶⁵ Ibid. 17.51.

DÁVID, Izrael leendő királya eztán számtalan csatában bizonyította még újra és újra hősiességét. S ihlette meg gyermeki merészsége aztán CARAVAGGIÓT, MICHELANGELOT, DONATELLÓT, VERROCCHIÓT, BERNINIT.

2. Hylas, az erdő gyermeke. A görög mitológia hősalakja

Hasonló gyermeki szolgálatról nem csupán a Biblia, de akár a görög mítoszok is számot adnak. Így példának okáért HYLAS történetéről.

Ahogy DÁVID SAULT, úgy HYLAS (vagy HÜLASZ) HÉRAKLÉSZT szolgálta hű apródként. A görög mitológia híres szépséggel megáldott gyermekalakjának, HÉRAKLÉSZ hön szeretett kísérőjének (egyres források szerint gyermekének) vesztét épp szépsége okozta: az „erdők gyermekét”⁶⁶ a nimfák ragadták magukkal örökre a mélybe (igaz, nimfa férjeként aztán halhatatlanná lett)⁶⁷. Az együtt az argonautákkal útra kelt hős HÉRAKLÉSZ/HERCULES és apródja így – HOMÉROSZ Odüsszeiájának tanúsága szerint – nem tartottak tovább a kalandra indult csapatával.⁶⁸

3. Spárta

Érdemes ehelyütt röviden azt is megemlíteni, mi is ez eredete a „spártai nevelés” fogalommal válásának. Közismert tény, hogy Spártában, az Athén melletti másik legjelentősebb görög poliszban a gyermekek már kora gyermekkortól elszakadtak a szülői háztól. Nem szüleikkel, hanem együtt nevelkedtek. Úgynevezett „nyájakban” (*agelai, buai*) folyt a képzésük, illetve a kiképzésük. Egy fiatal felnőtt felügyelete mellett már pár éves korukban megismertették őket a fegyverforgatás rejtelmivel.⁶⁹

A harcos görög polisz, a peloponnészoszi szövetség vezetője, Spárta városa „békés időben is indulásra kész táborhoz hasonlított.”⁷⁰ E harciasság a gyermekek, pontosabban a fiúgyermekek életén, nevelésén is lecsapódott, hiszen a „kosmosnak”, a „rendnek” való feltétlen megfelelés minden spártai elsőrendű feladata volt, így a gyerekeké is. A szigorú

⁶⁶ Lásd a Kislexikon honlapját: <http://www.kislexikon.hu/hylas.html> (2008. 07. 27.)

⁶⁷ Lásd a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapját: <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/3837.html> (2008. 07. 27.)

⁶⁸ Lásd a Literatura.hu honlapját: <http://www.literatura.hu/lexikon/mitosz/argonautak.htm> (2008. 07. 27.)

⁶⁹ Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. Az Ókor. II. kötet: A görögök története. A római hódítás koráig. Írta: Gyomlay, Gyula. Franklin Társulat - Révai Testvérek, Budapest, p. 57.

⁷⁰ Ibid. p. 114.

fegyelem mindenkire egyaránt vonatkozott. A katonai képzés, a szolgálati szabályok betartása születéstől a halálig minden spártait kötelezett. A „gyermeknyájak” aszerint formálódtak, ahogy a harci célok megkövetelték maguknak.⁷¹

A monarchia, arisztokrácia és demokrácia jegyeit sajátosan vegyítő⁷² görög poliszban született fiúk 7 éves korukban kerültek be az állami nevelés gépezetébe (ahol inkább a testi, s kevésbé a szellemi épülésre helyezték a hangsúlyt)⁷³. Étrendjük szűkös, ruházatuk lenge volt: már gyermekéveikben kemény, katonai szigorral szembesültek.⁷⁴

Szükséges azonban kiemelni, hogy az állandó katonai készségben álló, folyton harcra kész erős sereggel rendelkező spártaiak⁷⁵ nem küldtek gyermekeket a csatákba: minden spártai mindössze 20 éves korától – 60 éves koráig – volt hadköteles (az athéni polgárokat 18-60 éves koruk között terhelte a hadkötelezettség). Csupán 18 éves korukban teljesítettek először valódi szolgálatot, de akkor is csak – 20. életévük betöltéséig – rendőri jellegű feladatokat láttak el, és csupán a polisz határain belül voltak erre kötelesek.⁷⁶

17 évesen aztán a spártai fiúk kegyetlen szertartás keretében léptek ki a gyermekkorból, és váltak férfiakká, felnőtt katonákká. ARTHEMIS ORTHIA istennő oltára előtt megkorbácsolták őket, s ha nem tűrték hangtalanul az ütések, megszegyenültek, és visszakerültek a gyermekek közé.⁷⁷

4. A gyermekek keresztes hadjárata

Térjünk át az ókorból a középkorba, mégpedig a keresztes háborúk idejére. A Szentföldért vívott, néhol dicső, néhol dicstelen, olykor romantikusnak, olykor barbárnak tartott⁷⁸ keresztes hadjáratok sorában a krónikások többsége egy megdöbbentő vállalkozásról is említést tesz: a gyermekek keresztes hadjáratáról.

⁷¹ Ibid. 114.

⁷² Pecz, Vilmos: Ókori lexikon. Második kötet. Franklin Társulat, Budapest. 1904. p. 827.

⁷³ A „kizárólag politizálással és katonáskodással foglalkozó” spártai férfiak 30 éves korukig éltek katonai táborokban. Ld. Hegyi, Dolores – Kertész, István – Németh, György – Sarkady, János: Görögország történelme a kezdetektől Kr.e. 30-ig. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. p. 142.

⁷⁴ Boardman, John – Griffin, Jasper – Murray, Oswyn (szerk.): Az ókori görögök és rómaiak története. Maecenas Könyvek, Budapest, 1996. 9. fejezet: Élet és társadalom a klasszikus Görögországban, írta: Murray, Oswyn, fordította: Szuhay-Havas, Ervin. p. 225.

⁷⁵ Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. II. kötet. Felelős szerkesztő: Utcsenko, Sz. L. Kossuth Könyvkiadó, 1962. p. 36.

⁷⁶ Pecz, Vilmos: Ókori lexikon. Első kötet. Franklin Társulat, Budapest. 1902. p. 723.

⁷⁷ Németh, György – Ritoók, Zsigmond – Sarkady, János – Szilágyi, János György: Görög Művelődéstörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. p. 375.

⁷⁸ Runciman, Steven: A keresztes hadjáratok története, Osiris Kiadó, Budapest, 1999. p. 13.

Történt ugyanis a feljegyzések szerint, hogy, csalódva és kiábrándulva a felnőttek által vezetett sikertelen és kudarcokkal teli csaták miatt (ekkorra már a negyedik keresztes háborút is megvívták⁷⁹), gyerekek álltak a szent kezdeményezés élére, naivul híve abban, hogy ami nem sikerült a tisztátalan és bűnös férfiaknak, az sikerülni fog a tiszta és büntelen, ártatlan gyermekeknek, hisz Isten melléjük fog állni, támogatva és segítve minden lépésüket.

A gyerekek által Jeruzsálem felszabadításáért indított és vezetett küldetés ötlete egy ISTVÁN nevű francia fiú fejéből pattant ki 1212-ben, miután nyája őrzése közben megjelent előtte JÉZUS KRISZTUS. Az Orléans környékéről, Cloyes városából származó⁸⁰ ISTVÁN, ÉTIENNE meghallgatva és megértve Jézus üzenetét, nem télenkedett soká, felkereste II. FÜLÖP francia királyt (1165-1223)⁸¹, tolmácsolva számára JÉZUS szavait. FÜLÖP ÁGOSTOT azonban nem hozta lázba a gyermek fellépése, annál inkább viszont azon gyermekek százait, ezreit, akiket ISTVÁN kitűnő szónoki képessége elragadott, és soraiba szegődtek. Hamarosan Franciaország-szerte egyre több és több gyerek csatlakozott a lehetetlenre vállalkozó társaikhoz, míg végül jelentős „armada”, mintegy harmincezer⁸² 12 évesnél fiatalabb gyermek indult útnak Vendôme-ból Jeruzsálem felé.⁸³ A vörös *oriflamme* (*aurea flamma*, vagyis aranyláng)⁸⁴ zászló alatt masírozó gyereksereg tagjai szentül hitték, megnyílik előttük a tenger, a Földközi-tenger, mint MÓZES előtt a Vörös-tenger, hisz Isten melléjük áll és támogatja őket magasztos küldetésükben.

A krónikák szerint egyetlen gyermek sem jutott el végül a Szentsír földjére. A partot Marseille-ben elért elcsigázott gyerekek csalódottan szembesültek azzal, hogy a tenger útjukat állja, és nem tér ki előlük. Sokan visszafordultak, de voltak, akik végül két kereskedő (a historikusok szerint bizonyos VAS HUGÓ és DISZNÓ VILMOS)⁸⁵ ajánlatára mégis hajóra szálltak, és elindultak a hitetlenek földje felé. Céljukat azonban ők sem érték el: aki nem pusztult el a hét hajóból kettőt érő hajótörésben, az emberkereskedők áldozata lett, frank rabszolgaként szaracénok fogságába került további életére.⁸⁶

⁷⁹ **1. keresztes hadjárat: 1096-1099, 2. keresztes hadjárat: 1145-1149, 3. keresztes hadjárat: 1187-1192, 4. keresztes hadjárat: 1198-1204, 5. keresztes hadjárat: 1228-1238, 6. keresztes hadjárat: 1248-1254, 7. keresztes hadjárat: 1270.** Lásd: Tibi, Bassam: Keresztes háború és dzsihád. Az iszlám és a keresztény világ. Corvina Kiadó, Budapest, 2003. pp. 102-103.

⁸⁰ Runciman, Steven op. cit. p. 745.

⁸¹ Flori, Jean: Philippe-August, Tallandier, Paris, 2007.

⁸² Runciman, Steven op. cit. p. 745.

⁸³ Zöllner, Walter: A keresztes háborúk története, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. p. 157.

⁸⁴ <http://www.heraldica.org/topics/france/oriflamm.htm> (2008. 06. 25.)

⁸⁵ Runciman, Steven op. cit. 1999. p. 746.

⁸⁶ **„Beszélték, hogy II. Frigyes császár 1229-ben egy részüket a fogságból kiszabadította.”** In: Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet: A középkor. II. rész: A hűbériség és a keresztes hadjáratok kora. Írta: Míka, Sándor. Franklin Társulat - Révai Testvérek, Budapest, Hasonmás kiadás, Babits Kiadó, 1999. p. 323.

A franciákéhoz hasonló sorsra jutottak német testvéreik is. Az orléans-i ISTVÁN fellépését ugyanis kevéssel követve egy német fiú, bizonyos MIKLÓS, NICOLAS is térítő tevékenységbe kezdett. Követve a francia gyerekek felbuzdulását, a Rajna-vidéki gyermekek is útra kerekedtek 10 éves kis prófétájuk lelkesítő szavaira. Céljuk, hogy a felnőttek helyére lépve ők maguk szabadítsák fel a szent helyeket, szintén kudarcra ítéltetett. A Kölnből útnak induló, az Alpokon átvágó, a zord út közben több lelket elvesztő csapat jó része zarándokútjának végső állomása valamely olasz város, Genova, Pisa, Ancona vagy Brindisi lett. Az egyes források szerint mintegy húszezer fős „sereg” egyetlen tagja sem ért el végül Palesztinába.⁸⁷ Az otthon csemetéjüket hiába váró felháborodott szülők MIKLÓS apját felakasztották.⁸⁸ Csak néhány szerencsés gyermek tért vissza szerencsétlen zarándokútjukról. Így a gyerekek második „keresztes hadjárata” is megbukott. (A szó szoros értelmében természetesen egyik esetben sem, se a francia, se a német gyerekek vállalkozása esetében nem beszélhetünk ténylegesen keresztes „hadjáratokról”.)

Többen persze kétlik, hogy valóban valós történelmi eseményekről számoltak be a krónikások, és állítják, a gyerekek tragikus útja csupán egyike a középkor homályos legendáinak. Ha megvizsgáljuk ugyanis a (feltételezett) gyermekzarándoklat által érintett városok 1212-ben készült krónikáit, kolostorok feljegyzéseit, egyik sem számol be erről a kétségkívül nagy horderejűnek számító eseményről, legfeljebb jóval később teszik ezt csak meg. BOZSÓKY PÁL GERŐ ferences szerzetes szerint azonban mindez nem azt jelenti, ne került volna sor valójában e francia és német földről elinduló „hadjáratokra”: pusztán arról van szó, nem egészen úgy történhettek az események, ahogy azt később, színezve a képen, a krónikaírók megénekeltek.⁸⁹

A korabeli krónikák tehát nem, de az egy generációval később született beszámolók már hírt adnak a gyermekek keresztes hadjárataról. Hogyan lehetséges ez? BOZSÓKY szerzetes szerint egyszerű a magyarázat: egy latin fogalmat pusztán félrefordítottak. Az 1210-es években ugyanis több európai városban valóban beszámoltak tömeges imádságokról, útra kelő zarándokok csoportjairól, főként szegény emberek, latinul „*pueri*” által indított kezdeményezésekről. Ezt a latin fogalmat fordították aztán le gyermekre, kisgyermekre, ami valóban egyszerre jelenthet az elzászi kolostor Marbach-i krónikája szerint fiatal, de szegény, nélkülöző embert is egyaránt.⁹⁰ Vagyis az 1210-es évek zarándokútjain valószínű nem gyermekek, hanem nyomorúságos sorsú nincstelenek vettek részt, akik ebben a jeruzsálemi

⁸⁷ Ibid. p. 323.

⁸⁸ Runciman, Steven op. cit. p. 748.

⁸⁹ Bozsóky, Pál Gerő: Keresztes hadjáratok, Agapé Ferences Nyomda és Könykiadó, 1995. p. 169.

⁹⁰ Ibid. p. 173.

útban látták az egyetlen esélyüket igájuk ledobására, nehézségeik leküzdésére, a reményt a felemelkedésre. S épp mivel nem volt semmijük, hagyták ott oly könnyen csekélyke földjüket, vagyonukat, bízva abban, hogy Palesztinában munkát s kenyeret találnak maguknak. Zömében persze fiatalok voltak, de nem gyermekek: s nem harcolni indultak, hanem pusztán megélhetést keresni.

Voltaképpen talán nem is az a kardinális kérdés, hogy mi igaz, s mi nem a gyermekek keresztes hadjáratáról szóló történetekben („legendát és valóságot ma sem könnyű különválasztani egymástól” – írta RUDOLF PÖLTNER a keresztes hadjáratokról készült monográfiájában)⁹¹, hanem sokkal inkább az, hogy a fegyvert fogó, harcba induló gyermekek történetét már a kora középkorban megdöbbenéssel, részvétellel, együttérzéssel fogadták, s igaz csodálni való, de semmiképpen nem elfogadható gyakorlatként tekintették rá.

5. A középkor apródjai

S ha már keresztes hadjáratok, és középkor: érdemes pár szót ejteni e kor apródjairól is. A középkorban lovag (*miles, caballarius*) csak az lehetett, akinek ereiben nemesi vér csörgedezett. A nemesi cím azonban még nem jelentett automatikusan lovagi címet is: „senki sem születik lovagnak, hanem azzá lesz a felavatás által” – írja MIKA SÁNDOR.⁹² Vagyis a leendő lovagok, nemes ifjak előtt még hosszú tanulóévek álltak, mielőtt, elsajátítva a lovagi erényeket – úgymint udvariasság (*courtoise*), nők tisztelete, hűbérúr szolgálata, vallási előírások ismerete és betartása, elesettek védelmezése, kiváló fegyverforgatás, bátorság, erő, kitartás – felavatták őket.

A lovagnak, nehézlovas katonának, az akkori csatamezők „királyának” szánt gyermek 6-7 évesen került el a szülői háztól: egy – születése óta a harcra nevelt⁹³ – lovag, leendő „mestere” udvarába. Itt 14 éves koráig apródként (*page, varlet*) szolgált. Ezen évek alatt elsajátította a fegyverforgatás minden fortélyát, de csatába még – 12 éves koráig – nem küldték: a vár urát vagy asszonyát szolgálta, kísérte.⁹⁴

⁹¹ Pöltner, Rudolf: A Szent Sír hadművelet. A keresztes hadjáratok a legendákban és a valóságban (1095-1187), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1985. p. 7.

⁹² Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. p. 226.

⁹³ Devries, Kelly – Dougherty, Martin – Dickie, Jain – Jestic, Phyllis G. – Jorgensen, Christer: A középkor nagy csatái. 1000-1500. Hastingstól Konstantinápolyig. Ventus Libro Kiadó, 2007. p. 145.

⁹⁴ Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. p. 227.

14-15 évesen a lovagjelölt fegyverhordozó apróddá, „hadapróddá”⁹⁵ vált (*ecuyer, damoiseau, Knappe*): ekkor már nehezebb fegyverek kezelését is megtanulta, és rendszeresen urával tartott a hadjáratokba. Hogy valóban kiérdemelje ugyanis a lovagi címet, már ekkor nem ártott hősi tetteket véghezvinnie⁹⁶ (amellett, hogy minden lépésével urát szolgálta, segítette a csatában).

Ha végül érdemesnek találtatott (és kellőképp vagyonos volt), ünnepélyes – eleinte profán, majd egyházi⁹⁷ – ceremónia keretében 18-21 éves korában az apródot lovaggá ütötték. „Lovaggá avatlak az Apának, Fiúnak és Szent-Léleknek nevében” – hangzott fel, miközben ura megszentelt kardjával vállára és nyakára ütött.⁹⁸

6. Devsirme

Még mindig a középkornál maradva, az akkori Oszmán Birodalomban uralkodó gyakorlat, az ún. devsirme rendszer is fontos adalékul szolgálhat témánk szempontjából. A devsirme (*devşirme*) török eredetű szó eredeti jelentése „összegyűjtés” volt: Európában mint „gyermekadó”, illetve mint „véradó” vált ismertté e kifejezés.⁹⁹

A 14. században felbukkanó, és egészen a 18. század elejéig fennmaradó (igaz, akkor már csak nyomokban létező) devsirme rendszer lényege a janicsár sereg utánpótlásáról való gondoskodás volt: keresztény gyermekeket „gyűjtöttek össze” az új sereg, az új csapat, azaz a „*jeni-cseri*”¹⁰⁰ sorait kiegészítendő.¹⁰¹

Az „oszmán-török hadsereg gyalogságának legfontosabb és legnépesebb hadtestét”¹⁰², azaz a janicsárok zsoldos csapatait tehát – hadizsákmányként – muszlim hitre áttérített, még „hajlítható korban” lévő¹⁰³ keresztény gyermekekkel pótolták ki. E családjuktól elszakított

⁹⁵ Pallas Nagylexikon. <http://www.pallaslexikon.hu/pallas/lpext.dll?f=templates&fn=main-j.htm&2.0>

⁹⁶ Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. p. 227.

⁹⁷ Katus, László: A középkor története. Egyetemi tankönyv. Pannonica-Rubicon, Budapest, 2000. p. 244.

⁹⁸ Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. p. 228.

⁹⁹ Matuz, József: Az Oszmán Birodalom története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990. p. 81.

¹⁰⁰ „Nevük új sereg, arcuk sima, karjuk győzedelmes, pengéjük éles, lándzsájuk átütő! A 'szent harc'-ból mindig győztesen térjenek meg!” – adta emígy az áldást a legenda szerint Hadzsi Bektas sejk, a janicsárok állítólagos névadója. Ld. Generál, Tibor: Allah serege. Az oszmán-török haderő kialakulása és fénykora, Zrínyi katonai kiadó, Budapest, 1987. p. 131.

¹⁰¹ A janicsárok persze nem csupán a gyermekadó fejében begyűjtött gyermekekből nevelődtek ki. Utánpótlást jelentettek példának okáért – egyre növekvő arányban – a hajdani janicsárok gyermekei is.

¹⁰² Magyar Katolikus Lexikon, Hegyi Klára szócikke, <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKJJJJ/04JALNA.HTML#j04035>

¹⁰³ Fodor, Pál: Gyermekadó a szultánnak, In: Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár, <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/97-056-09FodorP.html>

fiúk életét kizárólag a katonai feladatok töltötték ki. Volt közöttük, akire akár fényes karrier is várhatott: az utolsó budai pasa¹⁰⁴ példának okáért soraikból került ki.¹⁰⁵

A devsirme rendszer indulásakor, a 14-15. században közel 5 évente, illetve ha a szükség úgy kívánta, gyakrabban is, akár évente sor került a fiatal fiúk begyűjtésére: a kezdetekkor 8-10 éves gyermekeket vittek el a „véradó” keretében, később 20 éves korra emelkedett a „szultán fiainak”¹⁰⁶ korhatára.¹⁰⁷

A Balkánon, majd Kis-Ázsiában vált bevett gyakorlattá – három évszázadon át – a „gyermekadó” intézménye. Becslések szerint a 16. században minden hatodik fiúgyermeket kényszerítettek így a török zsoldosok közé.¹⁰⁸ Magyarországon nem alkalmazták ezt a fajta „rabszolgarendszert”. A devsirme-szedés részletes szabályai szerint (amelyet többek között egy 1606-ból származó oszmán krónika, *A janicsárok törvényei* is rögzített)¹⁰⁹ magyarokat – illetve horvátokat, muszlimokat, zsidókat és grúzokat – nem volt szabad adóként beszedni.¹¹⁰

Az elsőként a gyermekadóról számot adó forrás 1395-ből származik. Thesszaloniki főpapja¹¹¹, szembesülve a törökök által Kis-Ázsia szerte folytatott gyermekrablásokkal, emígy fakadt ki a görög és szláv gyerekeket sújtó kegyetlen gyakorlat láttán: „Melyik szenvedést ne ismerte volna meg az az ember, aki váratlanul erőszakos, idegen kezek által elragadva és különös szokásokra kényszerítve látja azt a gyermeket, akit nemzett, aki miatt oly gyakran sírt, s akinek mindig csak a legnagyobb szerencsét kívánta. Kit sirasson inkább az apa: önmagát vagy a gyermeket? Önmagát, mert megfosztották öregségének támaszától? A gyermeket, mert szabadból szolgává, nemesből barbár szokások követőjévé alacsonyítják?”¹¹²

A török szultánok hadseregüket és hivatali apparátusukat évente mintegy 7-8 ezer rabszolgával bővítették: az oszmán birodalom hűségére nevelt szolga mintegy fele a devsirme adóból származott,¹¹³ mint gyökértelen, s nevelhető, átnevelhető, egyedül a szultánt szolgáló gyermek. A csemetéiket féltő szülők persze különböző praktikákkal, cselekkel próbálták menekíteni fiaikat a török adószedők elől: vagy kivásárolták őket, megfelelő összeget juttatva a fel-felbukkanó gyermekbeszedőknek, vagy körülmélték őket, hogy muszlimoknak

¹⁰⁴ **Abdurrahman pasa**

¹⁰⁵ Magyar Katolikus Lexikon, Hegyi Klára szócikke

¹⁰⁶ **A 15. századtól így emlegették az e sorsra jutott fiatalokat.** Ld. Fodor. Pál: Gyermekadó a szultánnak

¹⁰⁷ Magyar Katolikus Lexikon, Hegyi Klára szócikke

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ld. *A janicsárok törvényei* (1606). Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatót és a szómagyarázatot készítette Fodor Pál. Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, I. Szerk. Ágoston Gábor és Fodor Pál. Budapest, MTA Orientalisztikai Munkaközössége, 1989.

¹¹⁰ Bethlen Gábor Hagymányórség Egyesület Honlapja,

<http://www.bethlenhagyomanyorsseg.hu/index.php?action=menu5&sapdir=6&sapienta=262>

¹¹¹ **Izidorosz Glabasz**

¹¹² Fodor, Pál: Gyermekadó a szultánnak

¹¹³ Ibid.

higgyék őket, illetve megházasították a fiúkat, ugyanis csak nőtleneket soroztak be, vagy egyszerűen elbújtatták őket, hegyekben, pajtákban, vermekben, de volt amikor fegyvert is fogtak a kizsákmányolók ellen: így Albániában, vagy Epiruszban, sőt, Hercegovinában 1580-ban felkelés is kitört a devsirme rendszere ellen.¹¹⁴

A gyermekbefogók uralma alá került fiatalokat adzseminek, újoncnak neveztek (*adzsemi janicseri*, vagyis janicsárújonc). A körülmetélés kötelező fájdalmas procedúráján átesett gyerekeket – FODOR PÁL turkológus-történész kutatásai szerint – három csoportba osztották: a legcsinosabbak, legokosabbak a szultán palotaiskoláiba, a legerősebbek a szultán palotakertjeibe kerültek, míg a többieket, a középszer, török földesurak mellé szegődtették, ahol megtanulták a nyelvet és elmélyedtek a vallásban, azaz végbement a kulturális asszimiláció.¹¹⁵ Amíg az első csoportba került adzsemikre könnyű sors várt – tanulhattak, szép ruhákban járhattak – addig a második, és harmadik csoportba került gyerekek kemény megpróbáltatásokkal szembesültek: többségük meg sem élte, hogy az évtizednél is hosszabb gyakorlóidő leteltével beléphessen a janicsárok, e kivételes reguláris gyalogság¹¹⁶ sorai közé.

HEGYI KLÁRA turkológus a következőképp ragadta meg e rendszer lényegét: „A szoktatás és kiképzés éve alatt a gyermektesteknek nemcsak összes sejtje cserélődött ki, hanem a beléjük zárt gondolat- és érzelemvilág is. Nem befolyásolták őket törzsi hagyományok, mint a köznépből kiállított török harcosokat, és szülőföldjükhöz sem kötődtek többé. Megvonták tőlük a családalapítás szabadságát és a magánélethez való jogot, a fegyelmezett janicsár-életben mindössze két helyszín, a kaszánya és a tábor váltotta egymást.¹¹⁷ A megvonások és tilalmak révén keletkezett érzelmi űrt azután Allah, a vallás és az uralkodó fanatikus tiszteletével töltötték ki. Kemény gyakorlatokkal szoktatták őket igénytelenségre, minden fizikai nehézség elviselésére és minden fajta harci feladat elfogadására.”¹¹⁸

Érdekes módon a janicsárrá vált adzseminek többsége kibékült sorsával: a szultán elit katonájává válás ugyanis mindenképp egyfajta felemelkedést jelentett számukra ahhoz az élethez képest, ami szülőhazájukban várt volna a többnyire szegény sorsú gyerekekre.¹¹⁹ Gyakran történelemfordító csaták dőltek el csapataik fellépésén. Az oszmán birodalom egyik jelentős pillére¹²⁰ kétségtelen ezek az elitalakulatok voltak.¹²¹ Nem csupán katonai, de

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Bethlen Gábor Hagymányórség Egyesület Honlapja

¹¹⁶ Fodor, Pál – Hegyi, Klára – Ivanics, Mária: Török és tatár hódítók, Kossuth Könyvkiadó, 1993. p. 19.

¹¹⁷ Devries, Kelly op. cit. p. 199.

¹¹⁸ Hegyi, Klára – Zimányi, Vera: Az oszmán birodalom Európában, Corvina Kiadó, Budapest, 1986. p. 55.

¹¹⁹ Fodor, Pál: Gyermekadó a szultánnak

¹²⁰ Bethlen Gábor Hagymányórség Egyesület Honlapja

számottevő politikai befolyásra is szert tettek.¹²² Szultánok bukása vagy felemelkedése is nemegyszer rajtuk állt.¹²³

7. Az iszlám előírásai

Érdeemes és érdekes e ponton megvizsgálni, tartalmaznak-e előírást a muszlim tanok a gyermekek védelmére háború idején.

Az iszlám szent könyvében, a Koránban számos *szúra*, vers szól a *dzsihád* szabályairól, azaz a „szent háborúról”¹²⁴, az Allah nevében és Allah útjáért vívott küzdelemről.¹²⁵ A dzsihadra vonatkozó részletes előírásokat már a *hadisz*, a *szunna*, azaz a prófétai hagyomány tartalmazza, vagyis a Korán „kommentárja”, MOHAMED és követői szavainak és cselekedeteinek értelmezése hat gyűjteménybe (*sahíb*)¹²⁶ foglalva.¹²⁷

A – muszlimok hite szerint Allah kinyilatkoztatásait tükröző – szunna a dzsihadra vonatkozó szabályok között tartalmaz rendelkezést a gyermekek védelmére vonatkozóan. (Itt természetesen a „kicsi dzsihadról”, azaz a külső ellenség ellen folytatott harcról, és nem a „nagyobb dzsihadról”, vagyis a bennünk lakozó rossz ellen vívott küzdelemről van szó.)¹²⁸

ABU DÁÚD feljegyzése szerint MOHAMED szigorú parancsba adta, közvetítve Allah üzenetét, hogy az Allahért vívott harc során tilos a gyermekek, a csecsemők ellen erőszakot alkalmazni (ahogy tilos az öregeket és a nőket bántani, s ahogy szintén tilos a hadizsákmányból lopni).¹²⁹

A második kalifa, OMAR (akit a szunniták MOHAMED utódának tekintenek, míg a síiták nem: ők ALIt, az utolsó Próféta vér szerinti leszármazottját fogadják el „örökösnek”) szintén

¹²¹ Fodor, Pál: Ké legyen Pankota (1565)? Érdekcsoportok és érdekérvényesítés az oszmán hatalmi elitben a 16. század közepén. Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár, Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/pankota.html>

¹²² Fodor, Pál: Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16-17. század fordulóján. História Könyvtár, MTA Történettudományi Intézete, Magyar-Török Baráti Társaság, Budapest, 2006. p. 24.

¹²³ Fodor, Pál – Oborni, Teréz – Pálffy, Géza: Kereszt és félhold. A török kor Magyarországon (1526-1699). Encyclopaedia Humana Hungarica 05. I. fejezet: Történelem. <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index1.html>

¹²⁴ **Galgóczi István szerint a dzsihad arab kifejezés „szent háborúra” történő lefordítása helytelen. A leginkább a „jóért való küzdés” szóösszetétel felel meg a dzsihad eredeti jelentésének.** Ld. Galgóczi, István: A dzsihad. In: Kard és toll, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 3. évfolyam, 2005. p. 143.

¹²⁵ Bowker, John: A világ vallásai. A nagy hitrendszerek bemutatása, GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005. p. 184.

¹²⁶ **Vagyis hang.**

¹²⁷ Bowker, John op. cit. p. 177.

¹²⁸ Rostoványi, Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat, Corvina Kiadó, 2004. p. 91.

¹²⁹ Bowker, John op. cit. p. 185.

gondolt a dzsihádra idején a gyermekek védelmére, hiszen tíz parancsa között negyedikként a gyermekek megölésének tilalmát is kimondja.¹³⁰

A Magyar Iszlám Közösség megfogalmazása szerint: mind a Korán, mind a Prófétai hagyományok „egyértelműen tiltják [nemcsak] bármilyen fa kivágását háború esetén az ellenség földjén, a föld és a haszonjóságok elpusztítását, [de] az ellenséges területek gyermekeinek megölését” is (az asszonyok, öregek és a nem fegyveres férfiak legyilkolása mellett).¹³¹

MOHAMED maga pedig csak és kizárólag a felnőtt, azaz a serdülőkort elhagyott férfiakat engedte a harcokban részt venni, s ezt hagyta meg követőinek is.¹³²

8. Napóleon serege

BONAPARTE NAPÓLEON seregeit viszont gyakran kispályások vezették a csatába: dobos fiúk játszották a katonák vezénylő zenéjét. Játékukkal fokozták a harci kedvet, s továbbították a harcosoknak a hadiparancsokat.¹³³ Az egyik leghíresebb dobos fiú alakját, ANDRÉ ESTIENNE-t, aki mindössze 14 évesen csatlakozott a későbbi császár egyik regimentjéhez, még a párizsi Pantheon és a Diadalív is megörökítette. Történt ugyanis, hogy 1796-ban Itáliában az Alpone folyó mentén összecsaptak a francia és az osztrák csapatok. Az Arcole hídon folyó ütközet során úgy tűnt, az osztrákok a franciák fölé kerekednek. ANDRÉ ESTIENNE azonban, dobját feje fölé tartva, átúszott a folyón, s átérve, ott belecsapott hangszerébe. Az osztrákok, meghallva a dobpergést, azt hitték, az ellenség körbekerítette őket. Rögtön visszavonulót fújtak, meghátrálásukkal átengedve a franciáknak a győzelmet. A fiú (későbbi egyéb érdemeiért is, immár férfivá cseperedve) első között kapta meg 1804-ben a francia Becsületrendet.¹³⁴

¹³⁰ Az Omar által útmutatóul a dzsihádra vonatkozóan megfogalmazott 10 parancs: „1. Ne cselekedjete alattomosan, 2. Ne térjete le az egyenes ösvényről, 3. Ne csonkítsátok meg a halottakat, 4. Ne öljete gyerekeket, 5. vagy nőket, 6. sem öregeket, 7. Ne rongáljátok meg a fákat, 8. Ne égesséte fel a fákat, különösen a gyümölcsöt adó fákat, 9. Ne öljete le az ellenség barmait, csak ha ennivalóra van szükségetek, 10. Ne kutassátok azok után, akik szerzetességre szentelték életüket, őket hagyjátok békén.” In: Bowker, John op. cit. p. 185.

¹³¹ Van-e terrorizmus az iszlámban? <http://www.magyariszlam.hu/terrorizmus.htm> (2008. 07. 18.)

¹³² Bowker, John op. cit. p. 185.

¹³³ http://www.somogyimarton.hu/charta_bellica_lapok.html

¹³⁴ Szükséges megjegyezni, hogy az 1777-ben született André eme első hőstette idején már 19 éves volt. Lásd a Beyond France honlapját: <http://www.beyond.fr/villages/cadenet.html>

A francia csapatokkal tartó gyerekek azonban nem válhattak mindig hőstettek részeseivé: közülük sokan értelmetlenül odavesztek a harcok során. Ezt bizonyítja példának okáért az a 2002-ben Vilniusban feltárt, feltehetően 1812-ből származó tömegsír is, ahol több 12-15 éves gyerek – feltehetően dobosok, egészségügyiék vagy markotányosnők gyerekei – holttestét is azonosították.¹³⁵ Az oroszok elől visszavonuló francia katonák között elsőként a gyerekeket vihette el a kegyetlen hideg és éhség, ami megtizedelte a felnőtt kombattánsok táborát is.

Az 1810-es években mindazonáltal már nemcsak mint dobosok vettek részt gyerekek a harcokban. Ekkorra már annyira megcsappant a franciák utánpótlása, hogy egészen fiatal gyerekek besorozására is sor került. 1813-ban ROBIN NEILLANDS szerint „a legtöbb újonc a felnőtt férfiak állóképességével nem rendelkező siheder volt”. Ez évből származik az alábbi feljegyzés is: „Hogyan tudtak a szerencsétlen besorozottak, akik olyan fiatalok voltak, hogy még ki sem serkent a bajszuk (...) kérdem én, hogyan tudtak ezek a szerencsétlenek elviselni ekkora nyomorúságot?” – tette fel a kérdést JOSEPH BERTA, egy 1813-as újonc.¹³⁶

METTERNICH pedig így fordult BONAPARTÉHOZ 1813 júniusában a császári főhadiszálláson: „Láttam a csapatait. Csupa gyerkőc.”¹³⁷

9. A nácik rémuralma

Áttérve a 20. századra, s kicsit áttevezve a „passzív” oldal, a háború gyermekáldozatainak témájára is (nem hagyva azonban el az „aktív” oldalt sem), kétségtelen, hogy a mögöttünk hagyott évszázad konfliktusai távolról sem voltak mentesek a gyerekekkel szembeni atrocitásoktól. E szempontból egyrészt különösen a náci vezetés alatt álló Németországhoz kötődő történések kiemelendők.

a. Kindertransport

Széles körben ismert esemény az ún. *Kindertransport* esete: amikor is 1938-39-ben, a „*Kristallnacht*”¹³⁸ pogromjának hírére, a britek közel tízezer zsidó gyermeket fogadtak be országukba, kimenekítve őket hazájukból – Németországból, Ausztriából, Csehszlovákiából,

¹³⁵ Napóleon katonái Vilniusban – tömegsír 1812-ből. <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kgf/0/11263/1>

¹³⁶ Neillands, Robin: Wellington és Napóleon. Az 1807-18815 közötti harcok. Merhávia Kiadó, Pécs, 1995. pp. 182-183.

¹³⁷ Castelot, André: Napóleon. Európa Könykiadó, Budapest, 1999. p. 535.

¹³⁸ 1938. november 9.

Lengyelországból – a nácik jelentette esztelen öldöklés elől. A menekült gyerekek többsége sosem tért vissza otthonába: nem volt hová, és nem volt kihez. Hat millió zsidó vált a Holokauszt áldozatává.

b. Holokauszt

A hat millió zsidó áldozatot követelő genocídium során¹³⁹ másfél millió európai gyermeket pusztítottak el, köztük 190 ezer magyar gyermeket.¹⁴⁰

Erre emlékeztetett egy 2004-ben, a magyar Holokauszt 60. évfordulóján Budapesten megrendezett kiállítás. A megrendítő tárlat a „Hetedízigen” címet viselte, utalva, a szervezők szándékai szerint, egyrészt arra, hogy a nácik terve a zsidók hetedízigen történő kiirtása volt, s ezért a gyerekeket sem kímélték, másrészt az utókor sem felejtí a Holokauszt rémtetteit, legalább hetedízigen beégette magát az „égőáldozat”¹⁴¹, a *soá*¹⁴², a *porajmos*¹⁴³ az elkövetkezendő generációk tudatába.¹⁴⁴

A nácik célja ugyanis nem csupán a zsidóság jelenének, de jövőjének a megsemmisítése is volt.¹⁴⁵ Ezért küldtek ezrével, tízezzel, százezzel a gázkamrába fiúkat, lányokat, csecsemőket, a „Végső Megoldás”, az *Endlösung* szerves részeként, a „judenfrei” (zsidómentes) területek¹⁴⁶ kialakítása érdekében, a népirtás betetőzéseként.

A megsemmisítő táborokból hazatértek visszaemlékezései szerint JOSEF MENGELE, az auschwitz koncentrációs tábor orvosa, például 1944-ben *Jom Kippur*, azaz az Engesztelés napján, csúfot űzve a zsidó hagyományokból, mint Isten, „megmérte” a zsidó gyerekeket: a 160 cm-nél magasabbak (aznap) nem kerültek a gázkamrába, az alacsonyabbakat bevezényelték.¹⁴⁷

¹³⁹ **Eltérő adatok ismereteseek. Van aki 4, van aki 7-8 millióra teszi a Holokauszt zsidó áldozatainak számát.** Ld. Ormos Mária: Hitler, Krausz Tamás: Sztálin. Fekete-fehér sorozat. Sorozatszerkesztő: Szvák Gyula, Pannonica Kiadó, 1999. p. 117.

¹⁴⁰ Holokausztkiállítás a Terror Házában. In: Magyar Hírlap, 2004. március 18.

¹⁴¹ **holokauszt: teljesen elégő áldozat (görög)**

¹⁴² **soá: csapás (héber)**

¹⁴³ **porajmos: elemésztés, elnyelés (cigány)**

¹⁴⁴ Schmidt Mária megnyitó beszéde, Terror Háza Múzeum, Hetedízigen kiállítás, 2004. április http://www.terrorhaza.hu/idoszaki_kiallitas/korabbi_kiallitasok/hetedizigen_gyermekek_a.html

¹⁴⁵ Szili Katalin megnyitó beszéde, Terror Háza Múzeum, Hetedízigen kiállítás, 2004. április http://www.terrorhaza.hu/idoszaki_kiallitas/korabbi_kiallitasok/hetedizigen_gyermekek_a.html

¹⁴⁶ Braham, Randolp L.: A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2003. p. 9.

¹⁴⁷ Diamanstein Gyula visszaemlékezése, In: A Holokauszt Magyarországon. Kamaszok Auschwitz-Birkenauban. http://www.holokausztmagyarorszag.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=14_1_2#

A Magyarországon, vidéken élő zsidó gyermekek és kamaszok kilenctizede életét vesztette a nácik rémuralma következtében, míg a fővárosban élők több mint fele. Auschwitz-Birkenauba kb. 100 ezer gyermek- és fiatalos került a halálvonatokon. Elenyésző hányaduk tért csak haza. Egy egész generáció odaveszett.¹⁴⁸

c. Ellenállók

A náci terror ellen szerveződött ellenállási mozgalmakban számos tizenéves zsidó gyermek is részt vett – a fennmaradt személyes visszaemlékezések tanúsága szerint.

Így példának okáért megemlíthető SHALOM YORAN (született SELIM SZNYCER), aki 14 évesen került a partizánok sorai közé. A 21 éves korában megírt, majd jó öt évtizeddel később publikált *The Defiant. A True Story of Jewish Vengeance and Survival*¹⁴⁹ címet viselő második világháborús memoárja képet fest az utókor számára arról, milyen körülmények között kellett harcolnia egy tizenéves zsidó partizánnak.¹⁵⁰ SHALOM 1942-ben vesztette el szüleit, mindössze 17 évesen. Miután sikerült megszöknie a kurzenieci gettóból (amelynek több mint ezer megmaradt lakóját a nácik mind likvidálták) hosszú bujkálás után egy több mint 200 fős partizáncsoportot alakított bajtársaival. Fegyvere nem lévén, fából faragott magának egy szovjet revolverre megtévesztésig hasonló tárgyat, s így próbált élelmet szerezni magának.¹⁵¹ Később társaival sikerült fegyvereket szerezniük, ekként vészelték át, gyakran föld alatti bunkerekben, „zemlyankákban” meghúzódva, az ellenállás éveit. A Sztálingrádnál utóbb súlyos vereséget szenvedő német csapatokra többször rajtütöttek, komoly veszteségeket okozva számukra. Amikor a szovjet csapatok 1944-ben felszabadították Belorussziát, SHALOM a Vörös Hadsereg kötelékeibe került. Innen Olaszországba dezertált, s a Brit Hadsereget szolgálta a harcok végeztéig.¹⁵² Édesanyja egyik utolsó kívánságát teljesítette, aki annyit kért tőle:¹⁵³ bosszulja meg zsidó sorstársai halálát, és adjon számot szenvedésükről az egész világnak.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Magyarra fordítva: *Az ellenálló. Igaz történet a zsidó bosszúról és túlélésről.*

¹⁵⁰ Lipman, Larry: *The Defiant: Unvarnished Tale of Jewish Survival*

http://eilatgordinlevitan.com/kurenets/k_pages/stories_yoran.html

¹⁵¹ Butnick, Stephanie: Shalom Yoran <http://eev.liu.edu/HolocaustReCtr/survivors/syoran.htm>

¹⁵² Lásd a Jewish Partisan Educational Foundation honlapját: http://www.jewishpartisans.org/t_switch.php?pageName=mini+bio+short+bio+2&fromSomeone=&parnum=47 (2008. 07. 28.)

¹⁵³ „Go, fight, avenge our death and tell the people what happened here.”

In: Holder, Christina: WWII resistance fighter recounts harrowing story for captive audience

http://www.naplesnews.com/news/2004/dec/07/ndn_wwii_resistance_fighter_recounts_harrowing_sto/

¹⁵⁴ Taylor, Kate: Honoring the Jewish Resistance. In: *The New York Sun*, 13 April 2007.

A varsói gettóban 1943-ban kirobbant felkelés számos tagja szintén még gyermekkorú volt: a Hasomer Hacair nemzetközi zsidó ifjúsági szervezet tagja.¹⁵⁵ A (végül a nácik által porig rombolt) gettóban szerveződött Zsidó Harci Szervezet¹⁵⁶ vezetője, MORDECHAI ANILEWICZ¹⁵⁷, és tucatnyi társa is tagja volt a még az első világháború idején alapított fiatalokat tömörítő cionista mozgalomnak.¹⁵⁸ A Hasomer Hacair azonban nem csupán a lengyelországi események révén vált elismertté: ezrek köszönhették életüket fellépésüknek a németek által megszállt egyéb területeken is. Embereket bújtattak, szöktettek, csempészték át a határon, élelmiszert, ruhát juttattak a rászorulóknak, hamis papírokat szereztek, próbálták megkönnyíteni a gettókba zártak kilátástalan életét. Magyarországon „gyermekotthonaiban ötezenél több gyermeket mentett meg a Somer a biztos haláltól”.¹⁵⁹

Számos más, nácik által megszállt területen szerveződött antifasiszta ellenállási szervezetnek, így például a lengyelországi *Szare Szeregi*-nek, a Szürke Seregnek, azaz a (hivatalos nevén) Lengyel Cserkész Szövetségnek szintén rengeteg tizenéves aktivistája volt, akik életüket is kockáztatták sorstársaik életének megmentése érdekében.¹⁶⁰ A megszállók ellen rendszeres szabotázsakciókat végrehajtó lengyel tizenévesek földalatti mozgalma (amelynek nem hivatalos elnevezése egyrészt a fiúk szürke egyenruhájából eredt, másrészt onnan, hogy egyik korai akciójuk során két S betűt – SS – tüntettek fel röplapjaikon, a könnyebb terjeszthetőség érdekében) nem csupán bátor szabotőröket, de valódi katonákat is kitermelt magából: „az egyenruhás, eleve félkatonai kiképzésen átment cserkészek alkották az 1942 utáni Honi Hadsereg legütőképesebb egységeit”.¹⁶¹ Az ALEKSANDER KAMIŃSKI¹⁶² által vezetett Szürke Seregben megedződött és rátermettségéről bizonyoságot tett fiúkból többen a Honi Hadsereg Főparancsnokságának Diverzáns Osztagához kerültek. A többiek folytatták „kis szabotázsakcióikat”, azaz ahol tudták – röpiratokkal, gúnyrajzokkal, zászlóégetéssel – megkeserítették a megszállók életét; mert ahogy KAMIŃSKI fogalmazott: „A »kis szabotázs« éles fegyver. Nem öl, az igaz, de szúr, méghozzá bosszantóan és fájdalmasan. Olyan, mint a szembe szórt homok, a szúnyog- vagy darázscsípés, a köröm alá hatolt szálla.” (JULIUSZ

¹⁵⁵ Lásd a Zsidó Közösségi Fórum honlapját: <http://www.zskf.org/index.php?page=szhhm>

¹⁵⁶ Lagzi, Gábor: És a varsói gettó felkelt...

In: Találjuk ki Közép-Európát? honlapja: <http://www.talaljuk-ki.hu/index.php/article/articleview/593/1/71/>

¹⁵⁷ **Mordechai Anilewicz 1943-ban mindössze 23 éves (más források szerint 24) volt. A felkelés során életét vesztette, mártírhalált halt.** <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Anielewicz.html>

¹⁵⁸ The History of Hashomer Hatzair and the Kibbutz Artzi Federation

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/artzi.html

¹⁵⁹ Lásd a Hasomer Hacair-Hungaria honlapját:

http://www.somer.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=47

¹⁶⁰ Kovács, István: A nagy játék. Földalatti oktatás Lengyelországban a II. világháború alatt. In: HOLMI. A folyóirat online kiadása. 2005 június.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Kamiński „A barikád kövei” címmel 1943-44-ben regényt írt saját és társai történeteiből.

GÓRECKI álneven, „*A nagy játék*” című 1942-ben készült könyvében írt ekképpen KAMIŃSKI, összegyűjtve tanácsait a lengyel ellenállásban részt venni kívánó fiatalok részére.) A lengyel kultúrát (majd a lengyel népet) eltaposni kívánó náci Németország által ellehetetlenített tanintézmények helyett földalatti iskolákba járó lengyel gyerekek jó része¹⁶³ mindezek felett „konspiratív hadapródiskolákat” is látogatott.¹⁶⁴

d. Hitlerjugend

Lássuk a „másik oldalt” is. „Annak kezében van a jövő, akinek kezében az ifjúság” – vallotta a náci Németország vezére, HITLER.¹⁶⁵ E gondolat jegyében fogant meg 1922-ben a nemzetiszocialista párt ifjúsági szervezete, a Hitlerjugend (HJ). Hivatalosan csak 1926-ban jelentik be a szervezet létrejöttét, amelynek tagja, vagyis „*Hitlerjunge*” csak „árja”, „fajilag tiszta” – szőke, szőkésbarna hajú, kék, világoskék szemű, megfelelő fejformájú – fiatal lehetett.¹⁶⁶ A HJ majd’ két évtizedig, 1945-ig működött.

A Hitlerjugend vezére, a „*Reichsjugendführer*”, a birodalmi ifjúsági vezér¹⁶⁷ BALDUR VON SCHIRACH volt a kezdetektől 1940-ig.¹⁶⁸ VON SCHIRACHot a háború végeztével a nürnbergi törvényszék elé állították. Emberiség elleni bűntettek vádjában bűnösnek találta a bíróság. „A bűnöm, amit Isten és a német nép elé kell tárnom az, hogy ... olyan ember tiszteletére tanítottam a német gyerekeket, aki milliószámra követett el gyilkosságot ... Hittem ebben az emberben. Ez minden, amit fel tudok hozni mentségemre.”¹⁶⁹ – vallotta a vádlottak padján a végül 20 év szabadságvesztésre ítélt fasiszta ifjúsági vezér.

A német fiatalokat náci ideológiára nevelő Hitlerjugend rövid idő alatt valódi militarista szervezetté fejlődött. Struktúrája, működési elvei megegyeztek egy hadseregével. Hierarchikus felépítés jellemezte, szigorú alá-fölérendeltség érvényesült a ranglétra különböző fokain álló tagok között. Saját zászlaja, egyenruhája, jelvényei voltak a taglétszámában egyre bővülő csoportosulásnak. A HJ tagok egységekbe – raj, szakasz, század, zászlóalj, ezred – szerveződtek.¹⁷⁰

¹⁶³ Így többek között Krzysztof Kamil Baczyński, lengyel költőóriás.

¹⁶⁴ Kovács, István op. cit.

¹⁶⁵ Lewis, Brenda Ralph: Hitlerjugend: a nácik ifjúsági szervezete békében és háborúban, 1933-1945. Hajja, Debrecen, 2001. p. 7.

¹⁶⁶ Ibid. p. 8.

¹⁶⁷ Ibid. p. 23.

¹⁶⁸ Míg Artur Axmann át nem vette ezt a posztot.

¹⁶⁹ Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 143.

¹⁷⁰ Ibid. p. 24.

A Hitlerjugend létszáma évről évre rohamos léptékben növekedett.¹⁷¹ Míg 1923-ban csupán mintegy 1200 főt számlált, addig 1933-ban már majd' 3 millióra rúgott a taglétszám, 1939-ben pedig a tagság megközelítette a 8 millió¹⁷² főt (a *Bund Deutscher Mädel*¹⁷³, a *Jungvolk*¹⁷⁴ és a *Jungmädelgruppen*¹⁷⁵ szervezeteivel együttesen)¹⁷⁶. 1933-ban a 10-18 év közöttiek már 30%-a¹⁷⁷ tagja volt valamelyik fasiszta ifjúsági tömörülésnek. A taglétszám 1933-ban, HITLER hatalomra kerülésével, törvényszerűen, megugrott, hiszen betiltottak minden más ifjúsági szervezetet.¹⁷⁸ 1939-re fenti arányszám már 55%-ra¹⁷⁹ emelkedett. A résztvevők száma pedig megállíthatatlanul tovább nőtt, hiszen ebben az évben kötelezővé tették a tagságot a 10-18 évesek számára.¹⁸⁰

A gyerekek már 6 éves korukban bekerültek a fasiszta gépezetbe: ekkortól kezdtek ugyanis toborzásukba. 10 évesen a Jungvolk, a Hitlerjugend „előfutaraként” funkcionáló tömörülés tagjaivá váltak.¹⁸¹ 14-től 18 éves korukig a Hitlerjugend sorait erősítették.¹⁸²

Nem volt kétség afelől, ahogy azt a „Führer” is hangsúlyozta: „ADOLF HITLER katonáit” képezték a HJ keretein belül.¹⁸³ A Hitlerjunge ugyanis nem csupán egy „eszme katonája” volt, ahogy BRENDA RALPH LEWIS fogalmazott könyvében, hanem valódi katona.¹⁸⁴ A tagok békeidőben megtanulták, ki az ellenség: zsidók, cigányok, kommunisták, homoszexuálisok kerültek fel az „árja” fiúk feketelistájára.¹⁸⁵ A német fiatalok részére rendszeresen szervezett táborokban fegyveres kiképzésben részesítették őket. Felkészítették őket a harcra: céllövészetet, térképolvasást, felderítést tanultak, kézigránátot dobtak, a fegyverek használata mellett megtanulták az iránytű kezelését, elsajátították a repülés alapjait.¹⁸⁶

A náci III. Birodalmat megteremteni, a *Lebensraumot*, az életteret kiterjeszteni hivatott tervezett háború közeledtével a Hitlerjugendben is megnövekedtek a háborús előkészületek. A

¹⁷¹ Rempel, Gerhard: Hitler's Children. The Hitler Youth and the SS. The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1989. pp. 266-268.

¹⁷² **1933-ban: 2.292.041, 1939-ben: 7.728.259**

¹⁷³ **Német Lányok Szövetsége**

¹⁷⁴ **Fiatal Nép**

¹⁷⁵ **Fiatal Lányok Csoportjai**

¹⁷⁶ **Csak a HJ tagjainak száma:**

1933-ban:	közel 570 ezer fő	(568.288)
1939-ben:	1,7 millió fő	(1.723.886)

¹⁷⁷ **30,44%**

¹⁷⁸ **A katolikus szervezeteket „csak” 1936-ban tiltották be.**

¹⁷⁹ **54,46%**

¹⁸⁰ Csaba, Emese (főszerk.): Világtörténelmi enciklopédia. Reader's Digest Kiadó, 2000. p. 273.

¹⁸¹ Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 26.

¹⁸² Csaba, Emese op. cit. p. 273.

¹⁸³ Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 30.

¹⁸⁴ Ibid. p. 31.

¹⁸⁵ **A „tanultakat” pedig tettek is követték. Példának okáért a kristályéjszaka vandál pusztításában számos Hitlerjunge is részt vett.**

¹⁸⁶ Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 38.

fiatal fiúk számos lehetőség közül választhattak. Volt aki a *Flieger-Hitlerjugend* kötelékeihez csatlakozott, azaz belépett a *Luftwaffe* „előszobájába”. Volt aki a *Marine-Hitlerjugend* tagja lett, őket a német tengerészetben, a *Kriegsmarine*-ban való részvételre készítették fel. Volt aki a *Motor-Hitlerjugend* soraiba állt, őket a *Wehrmacht* gépesített egységei szippantották később magukba.¹⁸⁷

A II. világháború véres csatáiban aztán a tizenéves Hitlerjungék is tevékeny részt vállaltak. Szolgáltak a légvédelmi ütegek mellett, ahol főként futártevékenységet láttak el. Számosan közülük odavesztek. 10 évesek hadianyagot szállítottak lovas kocsikon. Lövészárkokat ástak. Híradóztak. Sofőrködtek: mivel a szövetségesek gyakran likvidálták az általuk vezetett járműveket, sokan így veszítették el fiatal életüket.

A *Waffen-SS* és a *Wehrmacht* természetes utánpótlása voltak a jó kiképzésben részesült, legkiválóbb Hitlerjugend tagok. Örömmel fogadta mindkét szervezet az innen jelentkező újoncokat, sőt, versenyeztek, rivalizáltak értük.¹⁸⁸

Volt Hitlerjugend tagokból – a totális háború jegyében – 1943-ban SS-hadosztály is alakult: 12. HJ SS-páncélos-hadosztály néven. Ezrek váltak tagjaivá. Ezrek is veszítették életüket a harcmezőkön. Az itt szolgálók átlagéletkora 17 év volt.¹⁸⁹ Cigaretta helyett cukorkát (!) kaptak fejadagként¹⁹⁰ (a cigarettától tehát meg akarták óvni őket, de a haláltól nem). A partraszállásra készülődő szövetségesek „bébi-hadosztályként” emlegették a Normandiába vezérelt egységet, akiket aztán a D-napot követően megtizedelt a túlerő. Csupán Franciaországban 9 ezren estek el közülük. Később az Ardenneknben (ahol több napon át hátrálásra készítették az amerikaiakat)¹⁹¹, illetve majd a keleti fronton tovább nőttek veszteségeik. (A legutolsó támadó akciót Magyarországon vívta meg a Hitlerjugend hadosztály.)¹⁹²

1944-ben aztán, ellensúlyozni próbálva az egyre hatalmasabb emberveszteséget, létrejön a *Volkssturm*, a gyerekekből és öregekből összeverbuvált csapattestek. A fiatal áldozatok száma nőtt tovább megállíthatatlanul. Ekkorra, 1944-45-re már nem a Hitlerjugend hadosztály tagjai voltak a legfiatalabbak a német haderőben: egyre fiatalabbakkal, 14-15 évesekkel, biztosították a nagyarányú emberveszteség pótlását (és idősebbekkel, 50-60 évesekkel)

¹⁸⁷ Ibid. p. 74.

¹⁸⁸ Ibid. p. 98.

¹⁸⁹ Ibid. p. 101.

¹⁹⁰ Ibid. p. 102.

¹⁹¹ Ibid. p. 129.

¹⁹² Ibid. p. 136.

párhetes katonai kiképzőtáborot követően. 1945-ben gyakorta előfordult, hogy a szövetséges csapatok kisgyerekekkel kerültek szembe a csatamezőkön: szinte sokkolta őket e tény.¹⁹³

A háború utolsó évében a szövetségesek ellen vívott gerilla-hadműveletekben is számtalan gyerek esett el.¹⁹⁴ Amikor ugyanis már minden veszni látszott, Hitlerjugend tagok szabotázsakciókat hajtottak végre. Partizánegységeik voltak az ún. *HJ Werwolf*-kommandók. Gerilla módjára küzdöttek az ellenség ellen: gyilkolták a szövetséges katonákat, illetve a velük együttműködőket.¹⁹⁵

A háború után a náci rémtetteivel szembesülő Hitlerjungék egy része ráébredt arra, micsoda tévúton jártak hosszú éveikig: „Kíméletlen harag öntött el a szüleink, és különösen tanáraink iránt. Feláldoztak bennünket, a gyerekeiket egy új, kegyetlen Isten oltárán.”¹⁹⁶ A Hitlerjungék nagy része ugyanis vallásos imádattal tekintett a Führerre: új vallásuk a náciizmus, prófétájuk HITLER lett.¹⁹⁷

A harcok befejeztével szomorú mérleg előtt állt Németország. „HITLER gyermekei” közül ezrek, százezrek haltak meg, mielőtt valóban élhettek volna.¹⁹⁸ A frontokon „kegyetlenül, odaadóan és hatékonyan harcoló”¹⁹⁹, életben maradt Hitlerjugend tagok pedig tizenévesen veteránokká váltak. „E fiúk számára ... az élet álma szappanbuborékként pukkant el”.²⁰⁰

10. Balilla

A Hitlerjugendhez hasonló ifjúsági szervezetek Olaszországban is működtek. Egyik legsikeresebb ilyen félkatonai fasiszta szervezet a 8-14 éves fiúkat tömörítő *Balilla* volt.²⁰¹

A 20. században életre hívott csoport elnevezését egy 18. században született, GIOVAN BATTISTA (vagy más források szerint Giovanni Battista, illetve Giambattista) PERASSO²⁰² nevű genovai fiúról, becenevén Balilláról kapta, aki 1746. december 5-én – az osztrák

¹⁹³ Vitári, Zsolt: Hitlerjugend. Pártifjúságból „tökéletes” államifjúság. In: Rubicon. Történelmi folyóirat. 2005/4-5. A náci örökség. Németország történelmi teherterele. p. 79.

¹⁹⁴ Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 9.

¹⁹⁵ Ibid. p. 139.

¹⁹⁶ Ibid. p. 144.

¹⁹⁷ Ibid. p. 42.

¹⁹⁸ Rempel, Gerhard op. cit. p. 2.

¹⁹⁹ Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 125.

²⁰⁰ **Ekképp emlékezett a csatába küldött gyerekekre a Sziléziában harcoló német fiatalok vezetője.** Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 131.

²⁰¹ Bakos, Ferenc op. cit. p. 94.

²⁰² Szávai, János (főszerk.): Magyar Larousse. Enciklopédikus Szótár. I. kötet. Librairie Larousse, Paris, 1979 – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991. p. 231.

örökösödési háború idején – követ hajtott a hazáját elnyomó osztrák katonák közé.²⁰³ Vagy Balilla adta meg a jelet a felkelésre, vagy az ő bátor, vakmerő tette sarkallta a többieket is cselekvésre, annyi biztos: „a kikötőmunkások, az utcai árusok, az iparos legények fegyvert ragadtak, a város utcáit barikádok borították el”.²⁰⁴ A felkelők muníciót szereztek a város raktáraiból. Hamarosan csatlakoztak hozzájuk a környező falvak földművesei is. Az osztrákokat végül hatnapi megfeszített küzdelem árán kiszorították Genovából. A Genovai Köztársaság tehát nem adta függetlenségét.²⁰⁵ Az egyes források szerint 1729-ben, más források szerint 1735-ben született, vagyis 11-17 éves fiú²⁰⁶ fellépésének következtében Liguria-szerte lázadások robbantak ki Ausztria ellen.²⁰⁷ Genovában a legényke és tette emlékére szobrot is állítottak a Piazza Portoria-n.²⁰⁸

Balilláról még az olasz himnusz is említést tesz: „*I bimbi d'Italia Si chiaman Balilla*” vagyis „minden olasz gyerek önkéntes Balilla”²⁰⁹, zengi az ötödik strófa. Az 1946 óta az Olasz Köztársaság hivatalos himnuszaként funkcionáló verset – amelyet az 1849-ben, mindössze 22 évesen, az olasz szabadságharcban elhunyt „forradalmár költő”²¹⁰ GOFFREDO MAMELI vetett papírra – MICHELE NOVARO zenésítette meg majd’ 100 évvel korábban, 1847-ben.²¹¹ Az „Olasz testvérek” (*Fratelli d'Italia*) címet viselő dal 1861-től Savoya indulója, s egyben a formálódó olasz egység, a születendő függetlenség szimbóluma lett. „MAMELI himnusza”, ahogy gyakran emlegetik a költeményt, emlékeztet az észak-olasz és lombard városok, Genova, Firenze Ausztria elleni, valamint Szicília franciák elleni függetlenségi küzdelmeire²¹², azaz többek között Balilla bátor fellépésére. „Közénk áll, ki bátor, s halállal se számol, ha hívja hazánk!” GIAMBATTISTA tehát a „*risorgimento*”, azaz a „megújulás”, az olasz egység megteremtése, Itália újjászületése egyik emblematikus figurájává vált.²¹³

²⁰³ Pallas Nagylexikon. <http://www.pallaslexikon.hu>

²⁰⁴ Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. V. kötet. Felelős szerkesztő: Zutyisz, J. J. Kossuth Könyvkiadó, 1964. p. 560.

²⁰⁵ **Nem maradt sokáig a munkás-paraszt felkelők kezében a hatalom. A város irányítása hamarosan a patriciusok kezébe került.** Ld. Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. V. kötet. p. 560.

²⁰⁶ <http://www.radiomarconi.com/marconi/balilla/perasso/index.html> (2008. 07. 23.)

²⁰⁷ Élesztős, László (főszerk.): Magyar nagylexikon. Harmadik kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1994. p. 109.

²⁰⁸ **A szobor talapzatán a következő felirattal: „5. dicembre 1746. Questo simulacro di Giambattista Perasso Balilla la societa 'promotrice delle arti belle di Torino donava nel MDCCCLXII per dimostrazione dei forti affetti che stringono due citta' donde vennero agli italiani del secolo XVIII incitamenti magnanimi a liberare la patria dallo straniero. Il municipio innalzo' il monumento nel MDCCCLXIII gli crebbe decoro nel MDCCCLXXXI.”** <http://www.radiomarconi.com/marconi/balilla/perasso/index.html> (2008. 07. 23.)

²⁰⁹ Baranyi Ferenc fordításában. In: Ezredvég. XIV. évf. 1. szám. 2004. január.

²¹⁰ Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. VI. kötet. Felelős szerkesztő: Szmirnov, N. A. Kossuth Könyvkiadó, 1964. p. 223.

²¹¹ Lásd az Ezredvég honlapját: <http://magyar-irodalom.elte.hu/ezredveg/0401/04013.html>

²¹² Lásd a Zene.hu honlapját: <http://www.zene.hu/cikkek/cikk.php?id=13384> (2008. 07. 24.)

²¹³ Paál, Ferenc: Egy nemzet születése. A Risorgimento eszméi és alakjai. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1961. p. 6.

Erre a hősi gyermeki tette utalt vissza MUSSOLINI Itáliája (a „Vezér” többször hangoztatta, hogy a fasizmus kiteljesíti a risorgimento művét)²¹⁴ amikor is az 1930-as években sorra felállították a náci Németországban már bevált Hitlerjugend mintájára az olasz fasiszta gyermek- és ifjúsági szervezeteket, köztük a legkisebbeket tömörítő Balillát. Az *Opera Nazionale Balilla* (ONB) mellett hasonló feladatkörrel működtek a *Piccole Italiane*, az *Avanguardisti* és a *Giovani Italiane* mozgalmak.²¹⁵ Míg az előző két szervezetben 8 és 14 év közötti gyermekek vettek részt (a Balillában fiúk, illetve a *Piccole Italiane* esetében lányok), addig utóbbi két csoportosulás tagjai 14 és 18 év közötti fiatalok voltak. Egy időben a 6 és 8 éves gyermekeket is bevonták a fasiszta szervezetek büvkörébe: őket a *Figli della Lupa*, vagyis a „Farkas gyermekei” szervezet tömörítette, utalva ROMULUS és REMUS, a mondai farkas által nevelt két legendás gyermek történetére.

A fasiszta Olaszország kis balillái egyenruhát viseltek: fekete inget és fezt (bojtos fejfedőt)²¹⁶. A Hitlerjugendhez hasonlóan az ONB is, paramilitáris szervezetként, az olasz hadsereg jövődő utánpótlását volt hivatott kinevelni. A gyerekeket Itáliában is „kellő időben” megtanították a fegyverek kezelésére. S szintén náci „testvérszervezetéhez” hasonlatosan, a Balillának sem kellett konkurenciával számolnia: valamennyi ifjúsági szervezet, így a tradicionális cserkészmozgalom is kényszerpályára került Olaszországban.

A „Duce” imádatára, a fasizmus hű követésére, „birodalmi gondolatának”²¹⁷ szolgálatára nevelő, 1926-ban alapított szervezet taglétszáma 1932-ben már majd’ másfélmillió főt számlált.²¹⁸ Összhangban MUSSOLINI sokat idézet jelszavával: „Az én szememben a tömeg, amíg nincs megszervezve, csak annyi, mint egy juhnyáj.”²¹⁹ Tizenegy éves története után, 1937-ben a Balilla beleolvadt a Nemzeti Fasiszta Párt ifjúsági tagozatába, a GIL-be, azaz a *Gioventù Italiana del Littorio* tagságába. Beteljesítve a „Duce” másik, elsőként még 1925-ben Milánóban hangoztatott, frázisát, miszerint „A mi formulánk a következő: minden az államban, semmi az államon kívül, semmi az állam ellen”.²²⁰

²¹⁴ Header, Harry: Olaszország rövid története, Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1992. p. 196.

²¹⁵ Józsa, Judit – Pelles, Tamás: A budapesti olasz iskola története levéltári dokumentumok tükrében. In: Mara Bér, Gilda (szerk.): Storia della scuola italiana di Budapest – A budapesti olasz iskola története (1935-1947) AEBES, Budapest, 1999.

²¹⁶ **A marokkói Fez városáról kapta elnevezését ez a muszlim eredetű, sajátos, csonka kúp alakú fejfedő.** Ld. Bakos, Ferenc op. cit. p. 247.

²¹⁷ Ormos, Mária: Mussolini. II. kötet. PolgART Könyvkiadó, Budapest, 2000. p. 345.

²¹⁸ Tolnai Nagylexikon. <http://www.netlexikon.hu/yrk/Gbyanv/2879>

²¹⁹ Ormos, Mária: Mussolini. II. kötet. PolgART Könyvkiadó, Budapest, 2000. p. 347.

²²⁰ Ormos, Mária: Mussolini, Harsányi, Iván: Franco. Fekete-fehér sorozat. Sorozatszerkesztő: Szvák Gyula, Pannonica Kiadó, 2001. p. 76.

11. Az Ifjú Gárda

A hidegháború évtizedeiben a „szocialista ifjúság” elé idolt állító történeteknek köszönhetően Olaszország Balillájához hasonlatos példakép vált Szovjet-Oroszországban – illetve a kommunista tömbhöz tartozó valamennyi államban – az Ifjú Gárdát 1942-ben megalapító és 1943-ig, haláláig vezető tizenéves OLEG KOSEVOJból is.

A komzszomolista²²¹ KOSEVOJ mindössze 16 évesen kezdett szervezkedésbe a városát, a Donyec-menti Krasznodont terror alatt tartó német fasiszták ellen. Titkos földalatti szervezetéhez, az Ifjú Gárdához rövid időn belül több mint száz fiatal csatlakozott, akik aztán eredményes szabotázsakciókat hajtottak végre majd fél éven keresztül a náci megszállók ellen. Az 1943 januárjában végül elárult ellenálló-gyerekszervezet közel valamennyi tagja, élükön OLEG KOSEVOJ és mintegy száz gyerektársa, az ifjúgárdisták, nem sokkal városuk felszabadítása előtt, csaknem mind áldozatául estek a kegyetlen német megtorlásnak. Kinek a karját vágták le, kinek a szemét szúrták ki, kinek ötágú csillagot vágtek a hátába: vezetőjük, a 16 éves Oleg – édesanyja visszaemlékezései²²² szerint – megöszülve állt kivégzői elé.²²³ FAGYEJEV legalábbis ekként számolt be a „szocialista realizmus” kánonjába illeszkedő, utóbb sokak által azonban a valóságtól elrugaskodottnak ítélt ifjúsági regényében.

12. A Vörös Gárda

A Szovjetunió érdekszférájához tartozó országokban a kommunista ifjúsági szervezetek tagjai elé hosszú évtizedekig példaképpül állított Ifjú Gárda mártírjaihoz képest kevésbé dicsőséges múlt kötődik a kínai Vörös Gárda szervezetéhez.

A MAO CE-TUNG elképzelései szerint a „kulturális forradalom” jegyében 1966-ban szerveződött Vörös Gárda (*hunvejing*²²⁴), amely zömében gyerekeket és fiatalokat tömörített sorai között, Kínában kíméletlen pusztítást hajtott végre „a rendszer ellenségei” között. A vörös terror nevében romboló, gyilkoló, kínvallató, lincselő vörösgárdistákat – az értelmiség üldözése jegyében hosszú évekre kiiktatott – középiskolákban és egyetemeken toborozták.²²⁵

²²¹ Komzszomol: szovjet kommunista ifjúsági szövetség

²²² Lásd: Kosevaja: Fiam története. Hogyan lett Kosevoj az ifjú gárda hőse? Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1949.

²²³ Fagyjev: Az Ifjú Gárda. Ifjúsági Könyvkiadó. Budapest, 1951. pp. 531-535.

²²⁴ Baracs, Dénes: Teng Hsziao-ping. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987. p. 141.

²²⁵ Baracs, Dénes: Virágozzék egy szál virág! Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. p. 129.

1968-tól befolyásuk visszaszorult, mígnem a központi hatalom számára – túlzott radikalizálódásuk miatt – terhessé vált többségüket vidékre száműzték, hogy „a szegényparasztok átneveljék őket”.²²⁶ A Kínai Kommunista Párt 1969-ben számolta fel végleg a főként diákok alkotta fanatizált mozgalmat.

13. A cserkészmozgalom eredete

Érdeemes lehet végezetül röviden kitérni napjaink legjelentősebb nemzetközi ifjúsági szervezete, a cserkészmozgalom eredetére is. A gyökerek a második búr háború idejéről, a 19-20. század fordulójáról fakadnak. Ekkor, szembesülve a búr túlerővel, kért fel ROBERT BADEN-POWELL parancsnok – a későbbi mozgalom alapítójaként tisztelt brit tiszt – önkéntes fiúkat arra, hogy tehermentesítsék a katonákat, és vállaljanak futárszolgálatot, levéve seregének tagjai válláról ezt a fontos, ám általuk is teljesíthető feladatot. A fiatal – 12-15 éves – fiúk sikeresen helyt álltak. Mafeking erődjének ostroma brit győzelemmel zárult.²²⁷

BADEN-POWELL²²⁸ aztán a harcok végeztével, kifejezve a brit felderítők munkájával kapcsolatos elégedetlenségét, 1899-ben kézikönyvet adott ki *Aids to Scouting* címmel. Látva könyvének hatalmas sikerét a fiatalok körében, 1908-ban átírta számukra tanácsai gyűjteményét *Scouting for Boys*, azaz *Felderítés/Cserkészlet fiúknak* cím alatt. Innen ered a mozgalom – *scouting*, azaz cserkészlet – és a tagok – *scouts*, cserkészek – elnevezése.

Annak ellenére azonban, hogy a cserkészmozgalom gyökerei egy konkrét fegyveres összecsapásban erednek, s valóban hordoz magán a szervezet katonai jegyeket (úgy mint egyenruha, jelvények, rangjelzések) hangsúlyozandó, hogy ez az ifjúsági szervezet, témánk szempontjából – szembeállítva például a gyerekeket valóban harcra nevelő és a harcokban be is vető Hitlerjugenddel vagy a szintén paramilitáris ONB-vel – kritikán felül áll több mint egy évszázados múltja²²⁹ és jelene tükrében.

²²⁶ Baracs, Dénes: Teng Hsziao-ping. p. 146.

²²⁷ The Siege of Mafeking. <http://www.britishbattles.com/great-boer-war/mafeking.htm> (2008. 07. 28.)

²²⁸ **Baden-Powell, a mozgalom alapítóját a cserkészek világszerte „Bi-Pi”-ként emlegetik.**

Lásd: Ivasivka, Mátyás – Arató, László: Sziklatábor. A magyarországi katakombacserkészlet története. Márton Áron Kiadó, Budapest, 2006. p. 10.

²²⁹ **Az első cserkészszábot Baden-Powell 1907-ben hívta össze az angliai Brownsea Islanden.**

Ld. Walker, Colin: Brownsea and its significance. The world's first Scout Camp. <http://www.scouting.milestones.btinternet.co.uk/brownsea.htm> (2008. 07. 28.)

(A párizs-környéki békeszerződések után és részben következményeként Magyarországon működő levente-mozgalomról, illetve a II. világháború során elhurcolt vagy bevetett leventékről, mivel máig nem történt meg e szervezet tevékenységének objektív feldolgozása, tudatosan nem kívánt e dolgozat részletekbe menően szólni.)²³⁰

E rövid történeti felvezető után térjünk át napjaink vizsgálatára: elsőként az ún. passzív oldal, azaz a háborúk – potenciális vagy tényleges – áldozataivá váló gyerekek védelmét szolgáló nemzetközi jogi védőháló elemzésére.

VII. PASSZÍV OLDAL:

A HÁBORÚK ÁLDOZATAIVÁ VÁLÓ GYERMEKEK HELYZETÉT RENDEZNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI MEGOLDÁSOK

*„Minket, gyerekeket tartanak a jövő zálogainak.
Ha mi meghalunk, elenyészik a jövő is.”*

MARY PHIRI²³¹

1. Bevezetés

„Századunk elején a háborúban életüket veszítették mindössze 10%-a került ki a polgári lakosság köréből. Napjaink fegyveres konfliktusainak áldozataivá 90%-ban civilek esnek” – állapította meg 1998-ban MADELEINE K. ALBRIGHT, az Egyesült Államok akkori külügyminisztere.²³²

²³⁰ Lásd e kérdés kapcsán az 1921. évi LIII. törvénycikket a testnevelésről, illetve a 12. életévtől leventekötelezettséget intézményesítő 1939. évi II. törvénycikket a honvédelemről.

²³¹ *'If we are the future, and we're dying, there is no future.'*

Mary Phiri, egy tinédzsereknek szóló havi lap szerkesztője (www.unhcr.org)

²³² Hidden Killers: The Global Landmine Crisis. Report released by the U.S. Department of State, Bureau of Political-Military Affairs, Office of Humanitarian Demining Programs, Washington, DC, September 1998. Chapter V: Civilian Victims: Prevention and Response.

Hiába rögzíti számos univerzális egyezmény az egyébként a nemzetközi szokásjog részét is képező alapvető humanitárius elvet, miszerint kombattáns csak kombattánst támadhat, katona csak katonai célpontot vehet célkeresztjébe. Ahogy az 1949. évi genfi egyezmények I. kiegészítő jegyzőkönyve fogalmaz 48. cikkében: „az összeütköző Feleknek mindenkor különbséget kell tenniük a polgári lakosság és a harcosok, valamint a polgári javak és katonai célpontok között, és ennek folytán csak katonai célpontok ellen folytathatják harci tevékenységüket”. Ugyanezt az elvet rögzíti a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelmére vonatkozó II. jegyzőkönyv is, amikor 13. cikkelyében kimondja: „a polgári lakosságot és polgári személyeket megtámadni tilos”.

A civilek védelmének ezen egyértelmű²³³, szerződéses és szokásjogon is alapuló alapvető nemzetközi normáját – se jogi, se morális kötelezettséget nem respektálva – lábbal tiporják a közelmúlt és napjaink konfliktusaiban. S ami a legmegdöbbentőbb: az összecsapások áldozataivá egyre nagyobb arányban gyerekek válnak.

Felismerve e kétségbeejtő tendenciát, a nemzetközi jogalkotás nem maradt adós a megfelelő válaszreakciókkal.

²³³ Nem hallgatható el természetesen az sem, hogy a polgári személyek és javak elleni támadások egyértelmű tiltásán maguk a genfi egyezmények is kibúvót engednek: az „arányosság” és a „katonai előny” bizonytalan fogalmaira támaszkodva.

Hiszen a polgári lakosság általános védelmének részletszabályait csokorba szedő I. jegyzőkönyv 51. cikke mellett, hogy 2. pontjában szigorúan rögzíti, miszerint „a polgári lakosságot, valamint a polgári személyeket tilos megtámadni”, 5. pontja már rést üt e *strict* szabályon, amikor megkülönböztetés nélküli támadásnak, s így tilosnak minősíti az olyan támadást, „amely a polgári lakosság körében feltehetően annyi áldozatot követel és annyi sebesülést okoz, valamint a polgári javakban akkora károkat idéz elő, hogy azok önmagukban, vagy együttesen meghaladnák a támadástól várható konkrét és közvetlen katonai előny mértékét”.

Vagyis, megfordítva e megközelítést: a járulékos károkra hivatkozva mégis megengedett a polgári életekben, javakban okozott pusztítás, feltéve, ha a – nehezen megítélhető, gumiként képlékeny – arányosság követelménye teljesül. Azaz „a katonai előny nagysága igazolhatja a polgári veszteségeket”.

Talán nem meglepő, hogy Herczegh Géza az I. jegyzőkönyv e passzusát „problematikus, kétes értékű szabálynak” minősítette, olyan engedménnyek, amelyet a jegyzőkönyvet felvázoló humanitárius nemzetközi jogi konferencia „a fegyveres összeütközések realitásainak tett”. „Ilyen engedményt tenni azonban a realizmus jegyében súlyos áldozat volt” – vélte Herczegh 1981-ben publikált monográfiájában.

Lásd: Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981. pp. 220-225.

E kérdésről Bruhács János is hasonlóan vélekedik, amikor 2008-ban megjelent tankönyvében leszögezi: „a katonai szükség érve – kiterjesztő értelmezésben – kaput nyit a visszaélések számára”.

Lásd: Bruhács, János: Nemzetközi jog I. Általános Rész. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2008. p. 202.

Vesd össze mindezzel a Nemzetközi Jogi Bizottság által 2001-ben az államok felelősségének tárgyában elkészített végleges tervezetet, illetve e tervezet kommentárjának a szükséghelyzetet – mint jogellenességet kizáró körülményt – szabályozó 25. cikkelyre vonatkozó releváns passzusait.

Lásd: Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries. 2001. p. 55.

2. A releváns nemzetközi jogi normák

*„Kérem ne öljenek meg!
Én ígérem, hogy soha többé nem leszek tuzsi!”*

– kiáltotta egy a kistestvérét szorosan a hátára kötöző kislány az árvaházban mészárló katonák felé

(idézet a Hotel Ruanda c. filmből)

- A releváns humanitárius egyezmények

- a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló IV. genfi egyezmény (1949)
- a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező I. kiegészítő jegyzőkönyv (1977)
- a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező II. kiegészítő jegyzőkönyv (1977)

- A releváns emberi jogi egyezmények

- csupán az általános szintjén releváns emberi jogi dokumentumok
 - az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)
 - a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)
 - a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)
 - az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950)
 - az Európai Szociális Charta (1961)
 - az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye (1969)
- a Gyermekek jogairól szóló New York-i egyezmény (1989)
- Afrikai charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)
- az Emberi Jogok Arab Chartája (1994, 2004)
- genocídium egyezmény (1948)

- A releváns leszerelési egyezmények

- a gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának, és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló oslói egyezmény (1997)

- Az ENSZ keretében született releváns dokumentumok

- a Közgyűlés határozatai
- a Biztonsági Tanács határozatai

*Inter arma silent leges.*²³⁴ Azaz fegyverek között, háborúban a törvények – akárcsak a múzsák – hallgatnak.

A mai nemzetközi jog nem vallja magáénak CICERO fenti maximáját. Háborúban, fegyveres konfliktusok idején, a legnagyobb káosz közepette is érvényesülniük kell bizonyos alapvető szabályoknak.²³⁵ Kordába kell szorítani a bevethető fegyvernemeket és alkalmazható harcmódokat, garantálni kell a fogságba esett katonák biztonságát, gondoskodni kell a sebesült vagy beteg kombattánsokról, védeni kell a polgári lakosság érdekeit.

Mára odáig jutott a nemzetközi jogfejlődés, hogy immár a civilekre vonatkozó, azaz a polgári lakosság háború idején való védelméről rendelkező általános szabályok között megjelentek a gyermekeket, a háború potenciális áldozataivá váló vagy áldozataivá vált gyermekeket védő speciális normák is.

Korábban kevés figyelmet szenteltek a nemzetközi jogszabályok a fegyveres konfliktusok egyik legkiszolgáltatottabb elszenvetőinek, a gyerekeknek. Sőt, maga a nemzetközi jog egésze sem mutatott kiemelkedő érdeklődést e személyi kör iránt.²³⁶ A XX. század második felében azonban (értelemszerűen párhuzamosan az általános emberi jogok térnyerésével) egyre több és több jogosultsággal ruházták fel a gyerekeket nemzetközi források. Megjelentek és fokozatos kibontakozásnak indultak – BOKORNÉ SZEGŐ HANNA szóhasználatával élve – a „gyermeki emberi jogok”.²³⁷ A gyerekek „jogképtelen” személyekből nemzetközi jogok hordozóivá váltak.²³⁸

A legtöbb nemzetközi norma persze nem csak és kizárólag a gyerekekre koncentrálva ruházta fel jogosítványokkal a kiskorúakat, hanem pusztán az általános, minden emberre kiterjedő generális szabályok váltak rájuk nézve is alkalmazandóvá. Idővel megjelentek

²³⁴ Lásd Cicero „Pro Milone”, azaz Milo (Titus Annius Milo) védelmében mondott beszédét. A beszéd latin eredetije a „The Latin Library” honlapján megtalálható: <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/milo.shtml>

²³⁵ Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. p. 15-25.

²³⁶ **Az első, „gyerekreleváns” nemzetközi egyezmények a gyermekkereskedelem és a gyermekmunka tárgykörében jelentek meg, még a XX. század első évtizedeiben.**

Lásd: 1904. évi (majd 1910. évi) párizsi egyezmény: a leánykereskedelem elnyomásáról

Lásd: 1921. évi genfi megállapodás: a mezőgazdasági munkában alkalmazható gyermekek legalacsonyabb életkorának megállapításáról illetve az ugyanebben a tárgykörben született 1921. évi 10-es számú ILO-egyezmény

Lásd: 1919. évi 5-ös számú ILO-egyezmény: az iparban irányadó minimális korhatárról

Lásd: 1919. évi 6-os számú ILO-egyezmény: a fiatal munkavállalók éjszakai (ipari) munkájáról

Lásd: 1920. évi 7-es számú illetve 1921. évi 15-ös számú ILO-egyezmények: a tengeren irányadó minimális korhatárról

Lásd: Bokorné, Szegő Hanna: A gyermek védelme a nemzetközi jogban. In: Acta Humana, 1992. No. 9. pp. 5-6.

²³⁷ Ibid. p. 4.

²³⁸ Joseph S. – Schultz J. – Castan M.: The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary. Oxford University Press, 2000. p. 467.

azonban a kifejezetten csupán a gyermekekre, egyedül csak rájuk fókuszáló nemzetközi rendelkezések is. Így történt ez a fegyveres konfliktusok idején irányadó nemzetközi normaanyag fejlődésekor is: számos előírás pusztán úgy védi a gyerekeket háború idején, mint minden más, nem kombattáns személyt, nagyszámú, és egyre több norma esetében azonban már kifejezetten a gyermekek tekinthetők a speciálisan megcélzott személyi körnek.

HUGO GROTIUS még akként vélekedett a harmincéves háború idején megjelent, a *Háború és béke jogáról* írt korszakalkotó könyvében: hogy „még a nők és a gyermekek megölése is büntetlen cselekménynek tekintendő, mivel benne foglaltatik a háború jogában”.²³⁹

(Fontos azonban mindehhez hozzátenni HERCZEGH GÉZA megállapításait is, aki szerint: „GROTIUS kifejtette azt is, hogy csak látszólag ismeri el e cselekmények jogszerűségét, mert büntetlenül valósulhatnak meg <bár az igazság szabályaival ellentétben állnak ... mellőzésük viszont emelkedett lelkiületre vall és a jószándékú emberek szemében nagyobb dicséretre méltó>”).²⁴⁰

Az államközi jog atyjának tekintett GROTIUS korában irányadó nemzetközi normákkal szemben mára már kiterjedtnek mondható nemzetközi normaanyag kristályosodott ki a konfliktusok által sújtott gyermekek védelmében.

Sőt, hangsúlyozandó, hogy a „gyermeki emberi jogok” a kezdetekkor épp e speciális területen fejlődtek a legintenzívebben.²⁴¹ (Tíz évvel az 1959. évi gyermekjogi deklarációt, s négy évtizeddel az 1989. évi Gyermekjogi chartát megelőzve, már 1949-ben szoltak ugyanis a genfi egyezmények a gyerekek speciális igényeiről.)

Az újabb és újabb releváns, a háború gyermekáldozataira vonatkozó szerződések, szerződési rendelkezések négy egymással szorosan összefonódó nemzetközi jogterületnek: az emberi jogok nemzetközi rendszerének, a humanitárius nemzetközi jognak²⁴², a büntető nemzetközi jognak és a leszerelés jogának a keretei között születtek meg. Lássuk sorban ezeket az egyezményeket. (A nemzetközi jog általános szabályai mint releváns jogforrások kérdéséről lásd a VIII.2.g. fejezetet.)

²³⁹ Grotius, Hugo: A háború és a béke jogáról. III. könyv. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960. p. 65-66.

²⁴⁰ Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. pp. 20-21.

²⁴¹ **Ahogy Bokorné Szegő Hanna fogalmazott: paradox módon; hiszen „a gyerekek lételeme a béke”.** In: Bokorné: A gyermek védelme a nemzetközi jogban. p. 8.

²⁴² **Jelen disszertáció következetesen a – Herczegh Géza által helyesnek ítélt – „humanitárius nemzetközi jog” terminológiájával él, s nem a „nemzetközi humanitárius jog” kifejezést használja. (Utóbbi ugyanis feltételezne egy „humanitárius jogrendszert, amelynek nemzetközi jellegű szabályai is vannak, más nem nemzetközi jellegű szabályok mellett”. Erről azonban nem lehet szó.)**

Lásd: Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. p. 81.

a. A releváns humanitárius egyezmények

Elsőként a háború áldozatainak védelméről rendelkező joganyag, a humanitárius nemzetközi jog normái kerülnek górcső alá. Az ún. genfi jog kiterjedt szabályrendszere közül mindenekelőtt az 1949. évi IV. genfi egyezmény releváns rendelkezései érdemelnek figyelmet.

i) A polgári lakosság háború idején való védelméről szóló IV. genfi egyezmény (1949)²⁴³

A civilek fegyveres konfliktusok idején történő védelméről rendelkező IV. genfi egyezmény valamennyi rendelkezése oltalmazza egyúttal természetesen a gyermekeket is. Éppúgy szolgálja tehát a gyermekek védelmét példának okáért a kínzás tilalma (3. cikk), a hátrányos diszkrimináció tilalma (13. cikk), a sebesültek ellátásának, védelmének kötelezettsége (15. cikk), az emberséges bánásmód követelménye (27. cikk), a fosztogatás vagy a megtorló intézkedések tilalma (33. cikk), a túsok szedésének kizárása (34. cikk) etc.

A humanitárius jog alapvető dokumentumai közé tartozó egyezmény megfogalmazói azonban felismerték, hogy a gyerekek speciális igényei, speciális helyzetük, nagyfokú sebezhetőségük, kiszolgáltatottságuk speciális szabályozást, speciális védelmet is igényel. Az 1948-ban proklamált Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának szóhasználatával: „a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz ad jogot”.²⁴⁴

S mint ahogy számos nemzeti jogrendszerben külön jogágakat – lásd nemzeti gyermekvédelmi kódexek – szentelnek a(z) 1959. évi Gyermek jogairól szóló Nyilatkozat szerint)²⁴⁵ „különös védelmet és gondozást” igénylő gyermekeknek, illetve egyes jogágakon belül is különleges szabályrendszert intézményesítenek a kiskorúak védelmére – lásd a nemzeti büntetőtörvénykönyvek fiatalokakra vonatkozó speciális fejezeteit – úgy a IV. genfi kodifikációs egyezmény szövegezői is elismerték és felismerték a kifejezetten a gyerekekre fókuszáló sajátos rendelkezések fontosságát. Számos ilyen, a gyermekekre koncentrált különleges passzusra lelhetünk a cikkelyek között.

²⁴³ A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (IV. Genfi Egyezmény). A szöveg közzététele nélkül kihirdette: az 1954. évi 32. tvr. Hiteles magyar fordítás: Magyar Közlöny. 2000/112. szám. 7117. o.

²⁴⁴ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. 25. cikk 2. pont.

²⁴⁵ A Gyermek jogairól szóló Nyilatkozat. Preambulum.

(Az ENSZ Közgyűlése 1959. november 20-án fogadta el e deklarációt. November 20-a azóta a gyermekjogok világnapja.)

A IV. genfi egyezmény kifejezetten a gyermekekre vonatkozó rendelkezést tartalmazó cikkei közül az első a lakosság általános védelmére fókuszáló II. cím alatt bukkan fel. A 14. passzus arra kötelezi a „Magas Szerződő Feleket”, hogy béke idején (előkészítő jelleggel), illetve a szembenálló feleket, hogy a konfliktus kitörése után területükön, illetőleg ha szükséges, a megszállt övezetekben, létesítsenek egészségügyi és biztonsági zónákat annak érdekében, hogy a gyerekeket, egészen pontosan a 15 év alatti gyerekeket – valamint a sebesülteket, betegeket, időseket, állapotos nőket illetve a 7 évesnél fiatalabb gyerekek édesanyjait, továbbá, csupán a francia szöveg szerint, a testi fogyatékosokat²⁴⁶ – megóvják az összecsapások következményeitől. A konfliktus kirobbanásakor illetve az összecsapások idején az összeütköző felek szerződésben megállapodhatnak a létesített egészségügyi és biztonsági zónáik kölcsönös elismeréséről, tiszteletben tartásáról.²⁴⁷ A védőhatalmak illetőleg a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága felajánlhatja jószolgálati tevékenységüket e területek kialakítása s ellenőrzése érdekében.

Természetesen e zónákba – a 13. cikkelyben deklarált diszkrimináció tilalmának megfelelően – nemre, fajra, vallásra, állampolgárságra, politikai meggyőződésre, társadalmi helyzetre tekintet nélkül a védendő személyi kör bármely tagja beléphet: így a hadviselő fél állampolgárságával rendelkező gyermek éppúgy, mint az ellenséges hatalom állampolgára.

A zónák felállításának célja, ahogy az egyezmény fogalmaz, a gyerekek, idősek, betegek stb. megóvása „a háború hatásaitól”. A IV. genfi egyezmény szándékoltan használja ezt az általános formulát, amelybe beleérthető példának okáért a légi bombatámadások, a tüzéség, a célzott rakéták elleni védelem éppúgy, mint a fegyveres konfliktusok indirekt következményei – szűkös élelmiszerhelyzet, nehézkes ruházkodás, akadozó egészségügyi ellátás – elleni pártfogás. A védett személyeknek, így a gyerekeknek egy – kifejezetten e célra létesített, erre felkészült és felszerelt – területre történő koncentrációja megkönnyíti a róluk való gondoskodást.²⁴⁸

A gyermekeknek is oltalmat jelentő egészségügyi és biztonsági zónák (nem kötelező, csupán ajánlott) felállításának gondolata elsőként 1949-ben Genfben került be a pozitív

²⁴⁶ A szerződés angol szövege nem tesz említést ehelyütt a testi fogyatékosokról, az azonosan hiteles francia szöveg azonban ezt megteszi (*les infirmes*). A következő, gyerekek vonatkozásában releváns cikkely, a 17. cikk angol eredetije azonban már szintén megemlíti az „*imfirm*” kategóriáját is.

²⁴⁷ E területek szigorú értelemben véve semmilyen jogi relevanciával nem rendelkeznek, és nem élveznek védelmet az egyezmény értelmében mindaddig, amíg a másik fél el nem ismeri ezek státusát. Az erre irányuló megállapodások mintájául – fontosságuk okán – a IV. genfi egyezmény I. számú melléklete szerződés-tervezetet bocsátott az érintett felek rendelkezésére.

²⁴⁸ Pictet, J. S.: The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary. Published under the General Editorship of Jean S. Pictet. Doctor of Laws Director for General Affairs of the International Committee of the Red Cross. IV. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva International Committee of the Red Cross, 1958. p. 127.

nemzetközi jogba. Az elképzelés azonban már 1870-ben megszületett. A humanitárius jog atyjának tekintett HENRY DUNANT javasolta még a frank-porosz háború idején először, hogy bizonyos városokat semleges területté kell nyilvánítani, és ott összegyűjteni a sebesült katonákat. Ekkor még a Vöröskereszt alapítójának javaslata – az első kezdeményezés egészségügyi zónák kialakítására – nem talált támogatókra. Szintén a svájci DUNANT nevéhez fűződik a biztonsági övezetek felállításának ötlete, amelyet 1871-ben, a párizsi kommün idején terjesztett elő, s amely – akkor – hasonlóan kudarcba fulladt. Elképzelései szerint a biztonsági zónákba Párizs menekülő civil lakosságát fogadták volna be.²⁴⁹

1929-ben GEORGE SAINT-PAUL, a francia egészségügyi alakulatok főparancsnoka oly tervet terjesztett elő, amely szerint a háború elől oltalmat keresők számára olyan helyszínt kell rendelkezésre bocsátani, ahol nemcsak a fegyveres erők sebesültjei és betegei, hanem ugyanolyan feltételek mellett tartózkodhatnak a beteg civilek, valamint a polgári lakosság azon része is, akiket gyengesége, elesettsége a betegekkel azonos alapon jogosítottá tesz a védelemre, így a gyerekek vagy az idős emberek is.²⁵⁰

Végül a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságának kezdeményezésére 1949-ben intézményesültek e (gyerekeket is védő) szabályok, s váltak a nemzetközi jog elismert részévé.

A Vöröskereszt által 1958-ban készítettett kommentár rávilágít arra, hogy amíg a genfi egyezményeket felvázoló konferencián szükségesnek tartották a gyerekek esetében bizonyos korhatárok felállítását (lásd 15. életévét be nem töltött gyermek, 7 évesnél fiatalabb gyerek édesanyja), tekintetbe véve a gyerek fizikai és mentális fejlettségét, addig az „idős emberek”, mint szintén védelemben részesülő személyi kör esetén nem történt limit meghatározása. A konferencia e kérdés megítélését a tagállami kormányzatokra bízta. (Az általános vélekedés szerint az idősök esetében a 65 év lehet releváns. Több országban ez az életkor jelenti a nyugdíjkorhatárt, illetve általában az internáltakat ezen életkor betöltésekor engedik szabadon a hadviselő felek.)²⁵¹

Tovább folytatva a IV. genfi egyezmény releváns passzusainak számba vételét: a 17. cikk szerint az összeütköző feleknek törekedniük kell olyan helyi megállapodások előmozdítására, amelyekben rögzített feltételek szerint az ostromlott vagy körbekerített

²⁴⁹ Ibid. p. 93.

²⁵⁰ Ibid. p. 94.

²⁵¹ Ibid. p. 126.

területekről kimenekíthetők a gyerekek (valamint a sebesültek, betegek, testi fogyatékosok, idősek, terhes illetve gyerekágyas asszonyok).

E cikkely ugyan nem teszi a felek kötelességévé az evakuálást, egy erős javaslatként azonban mindenképp kötelezi arra a feleket, hogy ha a polgári lakosság érdekei megkívánják, és a katonai helyzet lehetővé teszi, gondoskodjanak az arra rászorulóknak, így a gyerekek eltávolításáról. Természetesen ez a felszólítás elsősorban az „erőpozícióban lévő”, az ostromló erők irányában bír nagyobb jelentőséggel. Míg az ostromlott erőd, város, falu, régió parancsnokának kiemelkedő érdekében áll a számára csak terhet, de katonai hasznot nem jelentő esetek evakuálása, addig a másik, ellenérdekű felet ellentétes érdekek mozgathatják: számára kedvezőbb, ha az ostrom alá vett félnek továbbra is gondoskodnia kell a gyerekekről, betegekről, sebesültekről, hiszen így könnyebben, hamarabb rászorítható az ellenfél, az ellenség a kapitulálásra. Az evakuálást elrendelő megállapodásra – hányan hagyhatják el a területet, mikor, milyen útvonalon, meddig tart a fegyverszünet stb. – vonatkozó „erős javaslat” tehát az ostromlónak szól elsődlegesen.²⁵²

Bár céljukban és rendeltetésükben rokon passzusokról van szó, s így az eltérés nemigen magyarázható, az egészségügyi és biztonsági zónákra vonatkozó szabályokat tartalmazó cikkellyel ellentétben az evakuálásra vonatkozó passzus nem limitálja a védendő kiskorúak körét a 15 év alattiakra. A szerződés a „gyermek” általános fogalmát használva az összeütköző felek hatáskörébe utalja a megállapodást arra vonatkozóan, hány éves korig nyújtanak a gyermek- és fiatalkorúak számára e vonatkozásban védelmet.²⁵³

Az egyezmény 23. cikke szerint a szerződés részes államai, amellett, hogy nem állhatják útját a másik szerződő fél polgári lakossága számára szükséges egészségügyi felszereléseket, illetve a vallás gyakorlásához nélkülözhetetlen kellékeket tartalmazó küldeményeknek, kötelesek engedélyezni a 15 év alatti gyermekek, várandós és gyermekágyas anyák számára a létfontosságú élelmiszerek, ruhák és erősítőszerek területükön történő szabad átszállítását is, még abban az esetben is, ha a célország ellenséges államnak minősül.²⁵⁴

A cikkely rendeltetése egyértelmű: a mindenre kiterjedő blokád mint gazdasági fegyver kizárása a rendelkezésre álló arzenálból. Tilos egy országgal szemben a teljes gazdasági

²⁵² Ibid. p. 139.

²⁵³ Ibid. p. 138.

²⁵⁴ **Leszámítva bizonyos, a szerződésben pontosan meghatározott kivételeket: így ha a szerződő fél számíthat arra, hogy a szállítmány nem érkezik meg a megjelölt célállomásra, ha nem elég hatékony az ellenőrzés, illetve ha a küldeményekből az ellenséges fél katonai vagy gazdasági előnyt profitálhat.**

izoláció. Ezt ugyanis az ellenséges állam teljes lakossága megsínyli: kombattánsok és nem kombattánsok egyaránt áldozatul eshetnek éhínségnek, járványoknak.

A legsérülékenyebb és a leginkább védelemre szoruló személyi kör voltaképp maguk a gyerekek: vagy közvetlenül, vagy terhes, kisgyerekes édesanyjuk által közvetetten. Őket külön is kiemeli a genfi egyezmény: nem csupán a lakosság egészére vonatkozó általános rendelkezések irányadóak rájuk, de egy magasabb védelmi szint is meghatározásra került velük kapcsolatban. Míg a teljes lakosságra vonatkozó generális szabályok csupán az egészségügyi és a vallás gyakorlásához szükséges felszereléseket zárják ki a blokád köréből²⁵⁵, addig a gyerekek védelme érdekében az ő kizárólagos használatukra szánt élelmiszerszállítmányok sem akadályozhatók meg a célba érkezésben.²⁵⁶ Nem tekinthetők csempészárunak, és ezért nem foglалhatók le, nem kobozhatók el:²⁵⁷ függetlenül attól, hogy a címzett részes állam szövetséges, semleges, vagy épp ellenséges ország. (Épp ez utóbbi kitétel adja meg voltaképpen a rendelkezés lényegét, amely elsősorban a blokád alá vevő és az ostromzár alá vett állam viszonyát hivatott szabályozni.)²⁵⁸

Fenti megkülönböztetésnek természetesen harcászati indoka van. Míg az első kategóriába tartozó küldemények – gyógyszerek, gyógyászati eszközök, egyházi szertartási tárgyak – nem bírnak katonai relevanciával, nem erősíthetik az adott ország hadi gazdaságát, addig az élelmiszerszállítmányok növelhetik a hadviselő fél hadi potenciálját, ezért csak akkor kapnak szabad utat, ha kizárólag a szerződés által meghatározott célra, gyerekek ellátására használják fel a csomagokat. Van azonban ehelyütt is egy korlátozás: mégpedig csupán az alapvető, nélkülözhetetlen élelmiszerekre vonatkozik a szabad áthaladás joga. Amelyek feltétlenül szükségesek a gyerekek egészségének megőrzéséhez, fizikai és mentális fejlődéséhez: például tejtermékek, zsír, liszt, cukor, só.²⁵⁹

Míg a korábbi cikkelyek a gyerekek kérdését együtt kezelték a betegek, sebesültek, idősek, terhes anyák – mint a leginkább gondoskodásra szorulóknak – összetett személyi körével, a 24. cikk már kifejezetten és kizárólag a gyermekekre fókuszál.

²⁵⁵ A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága a négy genfi konvenciót felvázoló konferencia előestéjén kiadott „Megjegyzések és javaslatok” címet viselő iratban hangsúlyozta, hogy a „polgári lakosság részére felhasználandó” kitétel nem jelenti azt *a contrario*, hogy az egészségügyi felszereléseket ne lehetne a sérült vagy beteg katonák ápolásának céljára felhasználni. Ezzel ellenkező értelmezés a humanitárius jog lényegi alapjával kerülne összeütközésbe. Ld. Pictet, J. S. op. cit. p. 180.

²⁵⁶ Hogy milyen forrásból származnak ezek a küldemények, irreleváns: lehetnek karitatív célú segélyszállítmányok vagy kereskedelmi áru egyaránt.

²⁵⁷ Pictet, J. S. op. cit. p. 179.

²⁵⁸ Ibid. p. 181.

²⁵⁹ Ibid. p. 180.

E szerződési rendelkezés szerint a konfliktusban érintett felek kötelesek megtenni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a 15 év alatti, a háború következtében árván maradt vagy családjuktól elszakított gyerekek ne maradjanak magukra, létfenntartásuk, vallásuk gyakorlása és oktatásuk biztosított legyen. Oktatásukat, nevelésüket – amennyiben lehetséges – hasonló kulturális háttérrel rendelkező személyekre kell bízni.

Az összeütköző feleknek meg kell könnyíteniük, hogy az árvaságra jutott vagy egyedül maradt gyerekeket valamely semleges állam a konfliktus idejére befogadja. A gyerekek más országba történő elszállítása azonban csupán – ha van védőhatalmi funkciót ellátó állam vagy szervezet – a védőhatalom engedélyével történhet. A 12 év alatti gyerekeket megfelelő azonosításuk érdekében személyazonossági okmánnyal kell ellátni.

Ne feledjük, hogy a humanitárius jog alapszerződéseit, így a polgári lakosságra vonatkozó IV. genfi egyezményt is 1949-ben kötötték, pár évvel a II. világháborút követően. Élénken élt még ekkor a svájci diplomáciai konferencia küldötteiben a világégés minden szörnyű emléke. Így többek között, hogy hány ezer gyermek szakadt el családjától a deportálások, a bombázások, a tömeges menekültáradatok következtében. Mivel nem fordítottak gondot e gyerekek azonosítására, s sokan közülük túl kicsik voltak ahhoz, hogy származásukkal tisztában legyenek, rengetegen nem találtak vissza soha többé családjukhoz, s tömérdek szülő örökre elvesztette gyermekét.²⁶⁰ Genfben az ilyen szívszorító események jövőbeni megismétlődését elkerülendő alkották meg a kifejezetten gyerekeket védő szabályokat.

A Vöröskereszt már korábban tervbe vette a háború ártatlan áldozataivá váló gyerekek helyzetét rendező normarendszer felállítását. Még 1938-ban Londonban a 16. Nemzetközi Vöröskereszt Konferencia felkérte a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságát, hogy, együttműködve az Unió a Gyermek Jólétéért nevet viselő szervezettel (a Vöröskereszt pártfogásával 1937-ben alapított esernyőszervezettel), tanulmányozza a háború érintette gyerekek problémakörét. A két NGO közös bizottságot állított fel, amely 1939-ben el is készített egy egyezménytervezet a gyermekek védelméről. A II. világháború kitörése azonban gátat vetett a további előrelépéseknek.²⁶¹

Egyezmény tehát nem született a kiskorúak védelméről, a Vöröskereszt azonban speciális rendelkezések híján is megpróbált megtenni mindent a világháború hosszú éveit alatt annak érdekében, hogy enyhítse a gyerekek szenvedéseit. A szervezet példának okáért felemelte szavát a 18 év alatti háborús bűnökért elítéltek szabadon bocsátásáért, speciális táborokba

²⁶⁰ Ibid. p. 185.

²⁶¹ Ibid.

történő elhelyezésükért. Javaslatot tettek továbbá egy olyan nemzetközi kötelezettség intézményesítésére, amelynek alapján minden kisgyermeknek viselnie kellene egy a nevét, születési idejét és lakóhelyét feltüntető katonai azonosító jegyet, elősegítendő származásuk felderítését. A Vöröskereszt a szüleiktől elszakított gyerekekről információs hálózatot működtetett, valamint gyerekotthonokat állított fel a háború sújtotta területeken, s számos más úton-módon, általános humanitárius akciói részeként, hozzájárult a világháborút megélni kénytelen és túlélni akaró gyerekek szenvedéseinek mérsékléséhez. A Nemzetközi Bizottság a harcok lezárultával óriási erőfeszítéseket tett a szétszakított családok újraegyesítéséért. A német Vöröskereszt például, együttműködve a(z akkor még) Nemzetközi Menekültügyi Szervezet eltűnt személyeket felkutató irodájával, külön a gyerekek, illetve szüleik hollétét feltérképező szolgálatot működtetett.²⁶²

A II. világháború után aztán ismét felmerült egy kizárólag a gyermekekre koncentráló humanitárius egyezmény gondolata. 1946-ban a bolíviai vöröskereszt terjesztett elő egy egyezménytervezetet „*A gyermekek védelméről nemzetközi konfliktusban vagy polgárháborúban*” címmel. Végül a külön szerződés ötlete elvetésre került, és döntés született arról, hogy a gyerekek védelmére fókuszáló szabályokat a polgári lakosságra vonatkozó genfi egyezménybe inkorporálják.²⁶³ Így is történt: egyes gyermekeket védő – fentebb már részletezett – rendelkezések egyben más sebezhető személyi kör (idősek, betegek, sebesültek, terhes anyák) oltalmát is szolgálják, míg a 24. cikk kifejezetten csak a kiskorúakra koncentrál.

Maga a cikkely három csomópont köré szerveződik: szó esik 1) a gyerekek eltartásáról, oktatásuk, nevelésük fontosságáról, 2) semleges állam területére történő szállításukról, 3) valamint azonosításuk szükségességéről.

A kiskorúak eltartásának, oktatásuk biztosításának kötelezettsége csupán a 15 év alatti gyerekek vonatkozásában terheli az összeütköző feleket. A Vöröskereszt által készített kommentár szerint e korhatár szerepeltetésének – amely megjelenik a 14. 23. 38. és 50. passzusokban egyaránt – alapja, hogy a 15. életévét betöltött fiatal olyan fejlettségi fokot ért el, amely már nem indokolja a számára nyújtandó, a kisgyerekekével egyező speciális védelmet. (Ez a megállapítás, ahogy az alábbiak bizonyítani fogják, nem élvez általános, egyöntetű elfogadottságot.)

Ha ezek a gyerekek a háború következtében elvesztik szüleiket, vagy elszakadnak tőlük, a szerződés a tartózkodási helyük szerinti állam kötelességévé teszi a róluk való

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid. p. 186.

gondoskodást; legyen szó tehát akár saját állampolgárról, akár külföldről.²⁶⁴ (Ha már a háború kitörése előtt árvává válnak, illetve ha nem a háború következményeként, hanem példának okáért polgárjogi vagy büntetőjogi ítélet következtében szakadnak el szüleiktől, e szerződési rendelkezés nem vonatkozik rájuk: csupán a gyerekeknek biztosított általános védelem. E mögött az a feltételezés húzódik meg, hogy róluk vagy valamelyik közeli hozzátartozójuk már gondoskodott a harcok kitörése előtt is, illetve az állam már bevonta őket az általános szabályok szerint a szociális védőháló rendszerébe.)²⁶⁵

Hogy az adott állam miként látja el kötelezettségét, milyen eszközöket léptet érvénybe a gondviselő nélkül maradt gyerekek érdekében, erre a szerződés szabad kezét ad a szerződő államoknak. Maguk választanak a lehetséges rendelkezésre álló lehetőségek közül.²⁶⁶ S hogy mit jelent a gyerekek eltartásának kötelezettsége? Jelentheti élelmezésük, ruházkodásuk, elszállásolásuk biztosítását éppúgy, mint az egészségükről való gondoskodást. Az állam nem köteles maga közvetlenül a gyerek eltartására: épp elegendő annak megszervezése, hogy az elhagyott kiskorúak minél hamarabb közeli hozzátartozójuk, vagy a család barátjának felügyelete, gondviselete alá kerüljenek. Ha viszont nem lelhető fel olyan rokon vagy barát, aki vállalná és befogadná a magára maradt gyerekeket, az állam köteles számukra gyermekotthonokat, bölcsődéket, óvodákat felállítani, s ott jólétükről, ellátásukról gondoskodni.²⁶⁷

Nem elegendő azonban a gyerekek testi szükségleteinek kielégítése: nevelésüket is biztosítani kell. Mégpedig a lehető legszélesebb értelemben: iskolai oktatásukat, vallási és erkölcsi nevelésüket egyaránt garantálni kell. Méghozzá lehetőség szerint a szülőkkel azonos kulturális háttérrel rendelkező személy(ek) által. Ez utóbbi rendelkezés kiemelkedő fontossággal bír: nem jelenthet ugyanis a szüleiktől elszakított gyerekek nevelése burkolt vallási vagy politikai propagandát. Nem emelhetők ki a megszokott miliőjükből, hiszen ezzel további szenvedést okoznak a szülei elvesztése miatt amúgy is elkeseredett gyerekeknek.²⁶⁸

²⁶⁴ A genfi diplomáciai konferencián néhány delegáció e gyerekekre vonatkozó cikkelynek a szerződés III. cím II. része („valamely összeütöző fél területén tartózkodó külföldiek” címet viselő alfejezet) alá történő áthelyezését javasolta. Így a rendelkezések csupán a külföldi kiskorúakra vonatkoztak volna. A kezdeményezés nem talált széles körben elfogadásra, azt elvetették.

²⁶⁵ Pictet, J. S op. cit. pp. 186-187.

²⁶⁶ Ez esetben tehát ún. esemény megelőzési kötelezettség terheli az adott államot. Vesd össze e kérdést Roberto Ago különelőadó 1978-ban készült 7. jelentésével illetve a Nemzetközi Jogi Bizottság 2001. évi végleges tervezetével az államok felelősségéről.

- Seventh report on State Responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility. 1978. A/CN.4/307 and Add.1 & 2 and Corr.1 & 2.

- Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. Article 14. point 3.

²⁶⁷ Pictet, J. S. op. cit. p. 187.

²⁶⁸ Ibid. p. 187.

Az eltartás, oktatás, nevelés összetett feladatán túl a szerződő államok további, gyermekekkel kapcsolatos kötelezettsége a kiskorúak semleges ország területére történő elszállításának megszervezése az összecsapások idejére. A 24. cikk e pontja nem korlátozza ehelyütt a védelemben részesülő gyerekek körét a 15 év alattiakra. Bár visszautal az első pont alatt rögzített alapelvekre, ezek betartására szólít fel: ez akár értelmezhető akként is, hogy a semleges állam területére való átszállítás kötelezettsége (pontosabban csupán lehetősége) is pusztán a 15. életévüket be nem töltöttekre vonatkozik. A cikkely harmadik pontja azonban már 12 évesekről tesz említést: ebből az következne, hogy talán nem véletlen hagyták el a második pontban a korhatárra történő utalást. (A Vöröskereszt kommentárja szerint az első két pont mindegyike 15 év alatti gyerekekre vonatkozik.)

Bármily jól megszervezett szociális hálót építenek is ki – a cikkely 1. pontjának megfelelően – a gyerekek érdekében, képtelenség fegyveres összeütközések idején a háború valamennyi, gyerekeket érő negatív hatását kiküszöbölni. Ezért a 2. pont egy hatékonyabb lépést intézményesít: a gyerekek háború által nem sújtott területekre történő elszállítására szólít fel, illetve ajánlja e lehetőség figyelembe vételét az összeütköző államoknak.

Két biztosíték betartására kell ügyelni. Egyrészt a gyerekek elszállítására csakis a védőhatalom beleegyezése esetén kerülhet sor. Pontosabban a védőhatalom hozzájárulására csak abban az esetben van szükség, ha a gyerekek nem állampolgárai annak az országnak, amelynek területéről elszállítják őket, illetve olyan országnak, amelynek diplomáciai képviselője van az adott országban. Utóbbi esetben ugyanis nem a védőhatalom, hanem a diplomáciai képviselő járul hozzá a gyerekek elszállításához. A rendelkezés tehát elsősorban a szembenálló fél állampolgárságával rendelkező gyerekekre vonatkozik. A védőhatalom hozzájárulása megkövetelésének indoka, hogy az ellenséges állampolgárnak számító gyerekeket csakis szigorú humanitárius megfontolások alapján lehessen evakuálni, ne lehessen őket ideológiai okokból olyan országokba küldeni, ahonnan talán sosem térhetnek vissza.²⁶⁹

A – legalábbis első látásra – formális biztosíték mellett a 24. cikkely egy tartalmi garanciát is megkövetel. Csak akkor evakuálhatók a gyerekek, saját állampolgárok és idegenek egyaránt, ha garantáltak az 1. pontban rögzített követelmények. Azaz a semleges célországban gondoskodnak a gyerekek ellátásáról, oktatásáról, vallási neveléséről, lehetőség szerint azonos kulturális háttérrel rendelkező személyek segítségével. E feltétel előírásának indoka is meglehetősen egyértelmű. A gyerekeket épp azért szállítják semleges ország

²⁶⁹ Ibid. p. 188.

területére, mert a háború által nem érintett országban nagyobb az esély arra, hogy jólétük biztosítva legyen. Ha a gyerekekről történő gondoskodás magasabb színvonalú abban az országban, ahol élnek, nincs értelme annak, hogy elszállítsák őket idegen környezetbe.

Az összeütköző feleknek fentiekén túl, a 3. alpont értelmében, törekedniük kell arra, hogy a 12 évesnél fiatalabb gyerekek személyazonossága megállapítható legyen. Ez az egyetlen rendelkezése a genfi egyezménynek, amely a 12. életév betöltését tekinti relevánsnak. Összhangban a XVII. stockholmi Nemzetközi Vöröskereszt Konferencián kiadott ajánlással, amely arra a megállapításra jutott, hogy a 12 évnél idősebbek általában már képesek személyazonosságukról számot adni.²⁷⁰

Míg a 24. cikkely első két pontja a háború következtében árvává vált vagy családjától elszakított gyerekekre vonatkozik, addig az utolsó alpont által meghatározott állami kötelezettség valamennyi gyermek irányában fennáll. A szűkebb értelmezés mellett is lehet persze érvelni, a cikkely felépítése is inkább ezt indokolná, azaz hogy csak az elszállított 12 év alatti gyerekek személyazonosságának tanúsításáról kell gondoskodni. Célravezetőbb azonban a tágabb értelmezés, hiszen helyzetétől függetlenül minden gyermek vonatkozásában szükséges lehet személyazonosságuk megállapítása.

Hogy a szerződő államok hogyan biztosítják a gyerekek azonosítását, ezt a szerződés a részes felekre bízta. Javaslatként az azonossági jegy, a szleng szerinti „dögcédula” viselését ajánlja az egyezmény (a hivatalos magyar fordítás²⁷¹ személyazonossági lapként interpretálja az *'identity disc'* angol illetve a *'plaque d'identité'* francia kifejezést), illetőleg bármely más eszközt, amit a felek a célnak a legmegfelelőbbnek tartanak. Hogy miért nem fogalmaz pontosabban a szerződés, annak egyszerű magyarázata van: az 1949. évi szerződéseket felvázoló konferencián a részt vevő államok gyökeresen ellentétes nézeteket vallva nem jutottak konszenzusra. A dögcédula viselésének előírását is sokan elleneztek. Érvük, hogy míg a dögcédulák a katonák között valóban beváltják rendeltetésüket, a gyerekek körében nem biztosan: elveszthetik, elcserélhetik, hisz nem fogják fel jelentőségét. Ráadásul, több delegáció szóvá tette, hogy a gyerekek ily módon történő megjelölése akár visszaélésekhez is vezethet a megszállt területeken: példának okáért származásuk alapján üldöztetésnek teszik ki őket. A többség azonban azon a véleményen volt, hogy az azonossági jegy viselése több haszonnal jár a gyerekek számára, mint ahány esetben hátrány éri őket. Jobb megoldásra javaslat mindenesetre nem hangzott el Genfben.²⁷²

²⁷⁰ Ibid. p. 189.

²⁷¹ http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/nemz_hum_jog/egyezmenyek_dokumentumok/

²⁷² Pictet, J. S. op. cit. p. 189.

A Vöröskereszt kommentárja szerint a gyerekek által viselt azonossági kártyáknak a következő szempontoknak kell megfelelniük. A nem éghető anyagból készült lapokba bele kell vésni vagy letörölhetetlen tintával, vegytintával fel kell jegyezni a gyermek vezetéknevét, születési helyét, lakcímét és apja keresztnévét. További jegyek – vércsoport, ujjnyomat, fénykép, Rh-faktor²⁷³ – feltüntetése szintén hasznos lehet, elkerülendő bármiféle hibát az azonosítás során.²⁷⁴

A 24. cikkely harmadik alpontja – ellentétben az első ponttal – nem teremt szigorú kötelezettséget a részes államok oldalán. A szerződő felek pusztán „törekedni” kötelesek az azonosítás érdekében tett minél hatékonyabb intézkedések megtételére.²⁷⁵ Az opcionális jelleg azt is jelenti, hogy a szerződő felek kiterjeszthetik az azonosítás kötelezettségét a 12 évnél idősebbekre vagy akár az egész lakosságra is. Másrészt dönthet úgy is egy konfliktusban érintett fél, példának okáért pénzügyi okokból, hogy a 12 év alattiak teljes korosztályára sem léptet életbe semmilyen speciális intézkedést: csak például az újszülött gyerekekre. Az állam ekkor sem sérti meg a szerződés szellemét.

A gyerekek azonosítása érdekében tett erőfeszítések, az előkészítő munka jellemzően már békeidőben kezdetét kell, hogy vegye. Megtérülhet e munka nem csupán rögtön a fegyveres konfliktus kitörésekor, de a családokat éppúgy szétszakító elemi csapások, árvíz, földrengés vagy más katasztrófa esetén egyaránt.²⁷⁶

A lakosságnak a háború bizonyos következményeitől való általános védelmét taglaló II. cím után a védett személyek státusára és a velük való bánásmódra vonatkozó III. cím is szentel figyelmet a gyermekek helyzetének. A konfliktusban érintett felek területén tartózkodó külföldiek jogi helyzetére vonatkozó alfejezet deklarálja, hogy a védett személyekre főszabály szerint a külföldiekre béke idején alkalmazandó szabályok irányadóak.²⁷⁷ A 38. cikk szerint azonban a védett személyek közül a 15 év alatti gyerekek (valamint a terhes nők, és a 7 évnél kisebb gyerekek édesanyja) ugyanolyan preferenciális elbánásban kell, hogy részesüljenek, mint az adott ország állampolgárai.

A IV. genfi egyezmény tehát indokoltnak tartotta a gyerekeket külön kiemelni a védett személyek köréből. Rájuk nem csupán a külföldiekre béke idején alkalmazandó szabályok

²⁷³ **Rhesus-faktor: „a vér antigén tulajdonságot előidéző, öröklődő tényezője”.**

In: Bakos, Ferenc op. cit. p. 673.

²⁷⁴ Pictet, J. S. op. cit. p. 190.

²⁷⁵ **Lásd ismét Roberto Ago 7. jelentését az esemény megelőzési kötelezettség megszegéséről.**

²⁷⁶ Pictet, J. S. op. cit. p. 190.

²⁷⁷ **A főszabály alóli kivételek: 1) A 27. cikkely értelmében ellenőrző és biztonsági intézkedések foganatosíthatók a védett személyekkel szemben. 2) A 41. cikk rendelkezése szerint a védett személyek felügyelet alá helyezhetők, azaz internálhatók, illetve számukra kötelező tartózkodási hely jelölhető ki.**

vonatkoznak, de ráadásul az adott ország állampolgáraival, az állampolgár gyerekekkel azonos mértékben részesülnek a kedvezőbb elbánásban. Nem tehető tehát állampolgár és külföldi gyermek között az elbánást tekintve különbség.

Hogy mit jelent a preferenciális elbánás? Az adott hadviselő fél területén tartózkodó külföldi gyerekek az állampolgársággal rendelkező gyerekekkel megegyező módon részesülnek a jóléti szolgáltatásokból, juthatnak hozzá az egészségügyi ellátáshoz, kerülhetnek be a kórházakba, engedik be őket a biztonsági zónákba, azonos módon védik őket a háború hatásaitól, evakuálják őket biztonságosabb területre vagy semleges országba, ugyanolyan értékben kapnak élelmiszerjegyet, hasonló módon mentesülnek a kötelező munkavégzés alól stb.²⁷⁸

A megszállt területekre vonatkozó szabályokat összegző alfejezet szintén kitér a gyerekek különleges védelmének fontosságára. Az 50. cikk szerint a megszálló hatalomnak támogatnia kell – együttműködve a nemzeti és a helyi hatóságokkal – a gyerekek gondozását és oktatását végző valamennyi intézményt, annak érdekében, hogy feladatukat kielégítő módon legyenek képesek ellátni.

A megszálló hatalomnak gondot kell fordítania a gyerekek azonosítására, valamint származásuk tisztázására, regisztrálására is. Semmi esetre sem változtatható meg a gyerekek személyi státusa, és nem sorozhatók be a megszálló államnak alárendelt szervezetekbe, alakulatokba.

Ha a helyi intézmények alkalmatlanok az árván maradt vagy családjától elszakított gyerekek ellátására, nevelésére, és egyetlen közeli hozzátartozó vagy barát sem vállalja e feladatot, a megszálló hatalomnak gondoskodnia kell arról, hogy e gyerekeknek lehetőleg azonos állampolgárságú, azonos nyelvű és azonos vallású személyek viseljék gondját.

Az egyezmény (136. cikkelye) értelmében konfliktus idején, megszállás esetén felállítandó Tájékoztató Irodákat – amelyek általános feladata a védett személyek adatainak gyűjtése és kezelése – a gyerekek érdekében speciális funkcióval felruházták fel. E Tájékoztató Irodákon létre kell hozni egy olyan külön szervezeti egységet, amely kifejezetten az ismeretlen vagy kétséges identitással rendelkező gyerekek azonosításáért felel. A gyerekek szüleiről illetve más közeli hozzátartozóiról minden hozzáférhető adatot rögzíteni kell.

A megszálló hatalmak nem akadályozhatják meg a (15 évnél fiatalabb) gyermekek (valamint a terhes és kisgyermekes anyák) érdekében a megszállás előtt elfogadott,

²⁷⁸ Pictet, J. S. op. cit. p. 248.

élelmezésükre, egészségügyi ellátásukra, a háború negatív hatásai elleni védelmükre vonatkozó preferenciális eszközök alkalmazását.

Elemelve röviden a fenti 50. cikk tartalmi elemeit, szükséges megjegyezni, hogy az 1940-es éveket lezáró genfi konferencián az egyik legnagyobb súllyal a gyerekek helyzetét rendező szabályok megalkotása szerepelt a napirenden. Ahogy korábban is hangsúlyozásra került, az 1945-ben véget ért világháború gyermekeket érintő szegyeteljes eseményeit ugyanis közvetlenül, szem- vagy fültanúként, testközelből tapasztalták a kongresszus résztvevői. Nem véletlen tehát, hogy végül a megszállt területekre vonatkozó alapvető szabályokat rögzítő fejezetben is szenteltek egy külön passzust a gyerekek kérdésének. A polgári lakosság védelmére fókuszáló egyezmény 50. cikkelye a Vöröskereszt által 1939-ben a gyerekek védelmére elkészített (végül megghiúsult) egyezménytervezet számos lényegi pontját inkorporálta.

Szükséges először is tisztázni, hogy az 50. cikk kiket tekint védelemre érdemesnek, védelemre jogosultnak? Vagyis hogyan kell értelmezni ehelyütt, e cikkely fényében a „gyermek” fogalmát? Hiszen ahogy az előzőekből is kiderült, hiába számít az egyezményben az egyik központi kategóriának a „gyermek” fogalma, általános definíciót nem ad a szerződés e kifejezésről. A relevánsnak vett korhatárok pedig rendkívül változatosak:

- 15 év:
 - o a 14. cikkely, azaz az egészségügyi és biztonsági zónák vonatkozásában,
 - o a 23. cikkely, azaz a segélycsomagok akadálytalan szállítása tekintetében,
 - o a 24. cikkely, a 38. cikkely 5. bekezdés, illetve a 89. cikkely, azaz a gyermekek jólétének biztosítása, támogatása vonatkozásában,
- 12 év:
 - o a 24. cikk 3. bekezdése, azaz a gyermekek személyazonosságának megállapítása vonatkozásában,
- 18 év:
 - o az 51. cikk 2. bekezdése, azaz a kötelező munka vonatkozásában,
 - o valamint a 68. cikk 4. bekezdése, vagyis a halálbüntetés vonatkozásában,²⁷⁹
- illetve, közvetve, 7 év:
 - o a 14. valamint a 38. cikk 5. bekezdése és az 50. cikk, azaz a kisgyermekes anyák védelme vonatkozásában.

²⁷⁹ Ibid. 285.

Az 50. cikkely azonban, fentiekkel ellentétben – csakúgy, mint a gyerekeknek az ostromlott területekről történő evakuálására vonatkozó 17. cikk illetve az internáltak szabadon bocsátásáról szóló (alább tárgyalandó) 132. cikkely – nem konkretizálja, hogy hány éves korig védik rendelkezései a gyermekeket, leszámítva az utolsó bekezdést.

A Vöröskereszt kommentárja szerint, mivel az első bekezdés olyan intézmények támogatására kötelezi a megszálló hatalmakat, amelyeknek zömmel 15 év alatti gyermekek ápolása, nevelése a feladata, e cikkely vonatkozásában is a 15 éves korhatár lehet releváns. Mindenesetre, hangsúlyozzák a szakértők, az 50. cikk kapcsán teljességgel felesleges egy formális és merev korhatár alkalmazása. A gyermekek fizikális és mentális fejlettsége kell, hogy meghatározza a számukra nyújtandó védelem szükségét. Így akár egészen a nagykorúság eléréséig megillethet minden fiatalkorút a cikkely által előírt speciális bánásmód. S mivel a szerződés maga nem ad egzakt definíciót a „gyermek” fogalmára, valamennyi esetben a megszállt területek helyi, nemzeti előírásai fényében kell megítélni a védendő személyi kör kiterjedését.²⁸⁰ (HERCZEGH GÉZA ezzel szemben azon az állásponton van, hogy „a gyermekkor felső határát az egyezmény 15 évben állapítja meg”.)²⁸¹

Az első bekezdés által a megszálló hatalmakra rótt kötelezettség, a gyermekeket védő intézmények megfelelő működésének biztosítása, meglehetősen általános előírás. Hiszen számtalan, különbözőképp nevezett, országonként eltérő, szociális, oktatási és egészségügyi intézmény tartozhat e körbe: bölcsődék, óvodák, iskolák, gyermekotthonok, gyermekjóléti illetve szociális jóléti intézetek, árvaházak, gyermektáborok, diákétkezdék, anya- és csecsemőotthonok, nevelőintézetek, gyermekkórházak.²⁸² Mindnek kiemelkedő szerep jut békeidőben is, fegyveres konfliktus idején pedig funkciójuk, akadálytalan működésük hatványozottan felértékelődik: amikor számtalan gyermek elveszti szüleit, gondviselőit, otthonát, addigi biztos kapaszkodóit. Tekintet nélkül arra, hogy állami vagy magántulajdonban működnek-e ezen intézetek, respektálásuk kötelessége a megszálló hatalomnak. Az egyetlen kritérium, amely alapján megítélhető a védelem szükségessége csupán az, hogy a gyermekek jólétét, támogatását szolgálják-e az intézmények avagy sem.²⁸³

A megszálló hatalmaknak nem pusztán tartózkodniuk kell a gyerekeket védő intézmények működésének megzavarásától, akadályozásától, azaz nem pusztán passzív, de aktív kötelezettséget is ró rájuk az egyezmény: együttműködve a nemzeti és a helyi hatóságokkal, illetve „cselekvőképtelenségük” esetén helyettük eljárva, támogatni is

²⁸⁰ Ibid. p. 286.

²⁸¹ Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. p. 72.

²⁸² **Az egészségügyi intézmények általános védelméről az 56-57. cikkek rendelkeznek.**

²⁸³ Pictet, J. S. op. cit. p. 286.

kötelesek az intézeteket funkcióik maradéktalan betöltésében. A megszállók tehát nem rekvirálhatják ezen intézmények felszereléseit, nem vehetik igénybe az ott dolgozók munkaerejét, valamint ha kifogynak a készletek, hiány lép fel az ellátásban, ételt, egészségügyi felszerelést kötelesek biztosítani számukra, és mindent, ami a funkciójuk ellátásához elengedhetetlen. A gyermekek oktatását és karitatív támogatását így megszállás esetén is folyamatosan biztosítani kell.

Az 50. cikkely második bekezdése a megszálló hatalmak kötelességévé teszi a gyermekek azonosításának megszervezését, pontosabban az ennek érdekében szükséges intézkedések megtételét is, s egyben tiltja számukra a megszállt területen élő gyerekek személyazonosságának megváltoztatását.

A 24. cikk már hangsúlyozta a gyerekek azonosításának fontosságát. Kötelezővé ugyan nem tette e feladatot az összeütköző felek számára, pusztán egy erős ajánlást fogalmazott meg részükre. A megszálló hatalmakat is voltaképp pusztán arra kötelezi az 50. cikkely, hogy a már létező, a megszállás előtt intézményesített személyazonosság megállapítására kiépített rendszer működését ne akadályozzák, illetve segítsék működését. Ha korábban ilyen szisztéma kidolgozására illetve felállítására nem került sor, a megszálló erők maguk nehezen elképzelhető, hogy minderre gondot fordítanának. Ezért a genfi diplomáciai konferencián is csak egy enyhébb kötelezettség került deklarálásra. A megszállók kötelesek megtenni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy megkönnyítsék a megszállt területek hatóságainak a gyerekek azonosítására és származásuk regisztrálására irányuló munkáját: vagyis a megszálló erők nem gördíthetnek akadályt a gyerekek azonosításáért felelős közigazgatási intézmények munkája elé, különösen az újszülött gyerekek anyakönyvezése elé. A helyi anyakönyvi hivatalok alapvető fontosságú feladatai tehát – születések, halálozások, házasságkötések regisztrálása, igazolványok kiállítása, megőrzése, hivatalos dokumentumok elkészítése – nem akadályozhatók.²⁸⁴

Az 50. cikk gondolt arra az eshetőségre is, ha a családjuktól – a bombázások, a rombolás, a kitelepítések, a menekülthullám következtében – elszakadt kisgyermekek személyazonosságát képtelenek megállapítani a megszállt területek arra illetékesei. A negyedik bekezdés értelmében (az ellenségeskedések megkezdésekor vagy a megszállás kezdetén a 136. cikk értelmében kötelezően életre hívandó) ún. Tájékoztató Irodák külön részleget állítanak fel az ismeretlen identitású gyermekek azonosítása érdekében. Ezek a szekciók minden hasznos vagy fontosnak ítélt adatot felvesznek a gyerekekről (akik gyakran még nevüket sem képesek

²⁸⁴ Ibid. p. 287.

megmondani) illetve szüleikről, közvetlen rokonaikról. Feljegyzik – a szokásos adatok (állampolgárság, születési hely, idő, utolsó ismert tartózkodási hely) mellett – akár különös ismertetőjegyeiket is: mindent, minden nyomot, ami megkönnyítheti az azonosítást, a családok újraegyesítését.²⁸⁵

Visszatérve a második bekezdésre, érdemes elemzés alá venni annak fajsúlyos második mondatát is, amely megtiltja a megszálló hatalmaknak, hogy a megszállt területeken élő gyerekek családi vagy személyi állapotát, illetőleg állampolgárságát megváltoztassák. A gyermek személyi státusa sérthetlenségének szabálya egyaránt védi mind a gyermek, mind a szülők jogait, s egyúttal a gyermekekre vetítve ismételten hitet tesz a védett személyeknek a 27. cikkelyben rögzített joga mellett, azaz a személyük és családi jogaik tiszteletben tartásának kötelezettsége mellett.

Az 50. cikkely fentiekén túl kizárja, hogy a megszálló hatalmak gyerekeket tőlük függő alakulatokba sorozhassanak be. Az 1949-ben született egyezmény a II. világháború alatt jellemző gyakorlat megismétlődésének kívánta elejét venni, amikor is tömegesen került sor megszállt területek fiatal lakosainak főként politikai célokat szolgáló szervezetekhez kénytelen-kelletlen történő csatlakozására. (A katonai alakulatokba való kényszerorozásra nem az 50. cikkely, hanem az alább tárgyalandó 51. cikk vonatkozik. Utóbbi passzus azonban nem szól kifejezetten gyermekek sorozásáról, e kérdésről majd csak az 1977. évi kiegészítő jegyzőkönyvek rendelkeznek először.)²⁸⁶

Tovább haladva az 50. cikkely elemzésében, a harmadik bekezdés sem kerülheti el a figyelmet, amely ismételten az árva vagy szüleitől elszakított gyermekekre fókuszál, és a megszálló hatalmaknak is kötelességgé teszi a róluk való gondoskodást abban az esetben, ha a feladat ellátására a helyi hatóságok képtelenek. A 24. cikkelyben már rögzített garanciák itt is előbukkannak: a gyermekek eltartását, nevelését lehetőleg azonos kulturális háttérrel rendelkező személyekre kell bízni. Érdekes megfigyelni, hogy míg az általánosan az összeütköző feleket kötelező 24. cikk a védendő személyi kört a 15 év alatti gyermekekre korlátozza, addig a megszálló hatalmak kötelezettségeit felsoroló 50. cikkely nem említ korhatárt. Tán azért, mert ez esetben szélesebb védelmi keretet kívántak felvázolni a szerződés alkotói, vagy épp ellenkezőleg, adottnak vették és ez esetben is irányadónak a 15 éves korhatárt, és nem bocsátkoztak ismétlésbe. A Vöröskereszt kommentárja nem ad e tekintetben eligazítást.

²⁸⁵ Ibid. p. 289.

²⁸⁶ Ibid. p. 288.

Mindenesetre annyi kiolvasható a harmadik bekezdésből, hogy az árva (illetve a menekültjog által használt kategóriával élve a „kísérő nélküli”) gyerekek ellátása még megszállás esetén is elsődlegesen a helyi hatóságok feladata. A megszálló hatalmak kötelezettsége csak abban az esetben éled fel, ha lokális szinten az arra kompetens szervezetek nem látják vagy nem képesek ellátni funkciójukat, illetve ha a magára maradt gyermeknek nincs más rokona vagy a család barátja, aki gondját viselné. Mivel az ellenség inváziója okozta káosz következtében rengeteg gyermek elszakad családjától, a megszálló hatalmak háborús árvákra vonatkozó kötelezettségét előíró szerződési rendelkezés kiemelkedő jelentőséggel bír a gyermekeket védő passzusok között.

Végezetül a cikkely utolsó pontjában ismét visszatér a 15 éves korhatár szerepeltetése. A megszálló hatalmak kötelesek tiszteletben tartani és érvényre juttatni a megjelenésük előtt a gyermekek és a várandós illetve kisgyermekes anyák javára – élelmezésükkel, egészségügyi ellátásukkal kapcsolatban, a háború hatásait kivédendő – elfogadott valamennyi preferenciális intézkedést. Ezek alkalmazása elé nem gördíthetnek akadályt, illetve nem törölhetik el e kedvezményes szabályokat. Legyen szó akár a szerződés által előírt speciális intézkedésekről, vagy pusztán a megszállt területek önálló kezdeményezéseiről.

E szabály egy megnyilvánulása a sok közül annak a szerződésben (annak az *occupatio bellica*-ra vonatkozó alfejezetében) többször is felbukkanó általános követelménynek, amely szerint a megszálló hatalmak kötelesek tiszteletben tartani – főszabály szerint – a megszállt területek hatályban lévő törvényeit.²⁸⁷

Az 50. cikkelyt követő rendelkezés szintén releváns a gyermekek vonatkozásában. Az 51. cikk ugyanis kimondja, hogy a megszálló hatalom nem kényszerítheti munkára a 18 év alatti védett személyeket.

A tilalmat az egyezmény voltaképp pozitív kötelezettségként fogalmazza meg: a megszálló hatalom csak a 18 év feletti védett személyeket kötelezheti munkára. Katonai szolgálatra egyetlen védett személy sem kényszeríthető, civil munkára azonban csak a 18 év alattiak nem (a visszaélések kiküszöbölése érdekében a nagykorúak kényszermunkájára is számos garanciát intézményesít az egyezmény). A gyerekek – s ez esetben a legmagasabb, a 18 éves korhatár a releváns! – tehát feltétel nélküli védelmet élveznek az esetlegesen fizikai adottságaikat messze meghaladó, szüleiktől őket elszakító kötelező munkavégzéssel szemben.²⁸⁸

²⁸⁷ Ibid. p. 290.

²⁸⁸ Ibid. p. 294.

A 68. cikk, amely eleve szigorú feltételek közé szorítja, hogy mikor szabhat ki és hajthat végre halálbüntetést a megszálló hatalom egy védett személlyel szemben²⁸⁹, a gyerekek esetében ezt a büntetési nemet egyenesen kizárja: halálbüntetés nem mondható ki olyan védett személyre, aki az elkövetés időpontjában nem töltötte be a 18. életévét.

A legsúlyosabb büntetési tételre vonatkozó passzus is tehát – szemben az egyezmény számos más, alacsonyabb védelmi szintet intézményesítő rendelkezésével – a 18 éves korhatárt tekinti irányadónak. E klauzulában foglalt rendelkezés intézményesítésére az első javaslatot még 1948-ban a XVII. Nemzetközi Vöröskereszt Konferencián tette a Nemzetközi Unió a Gyermek Jólétéért civil szervezet. A stockholmi konferenciát egy évvel követően megrendezett genfi kodifikációs konferencia is magáévá tette e kezdeményezés lényegét, egyezően a legtöbb nemzeti törvényhozással. Mind a genfi egyezmény, mind számos nemzeti büntető törvénykönyv releváns rendelkezése mögött az a megfontolás áll, amely szerint a 18. életévüket be nem töltött fiatalok nem képesek minden esetben teljes mértékben megítélni cselekedeteik súlyát, következményeit, gyakran – életkorukból adódóan – mások befolyása alatt cselekszenek, vagy éppen – kiszolgáltatott helyzetükből következően – kényszer hatása alatt állnak.²⁹⁰ (A genfi egyezménynek ezt a – derogációt nem tűrő – rendelkezését az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is átvette, és alapvető emberi jogként deklarálja.)²⁹¹

A IV. genfi egyezménynek az internált védett személyek jogait csokorba szedő fejezete²⁹² sem feledkezett meg a gyermekek különleges védelmének szükségességéről. A 82. cikk leszögezi, hogy az internálás során a családokat egyben kell tartani, azonos helyen kell őket elhelyezni: különösen a szülők és a gyermekek nem választhatók el egymástól. Ez a szabály csak kivételesen, átmeneti ideig, egészségügyi indokból, vagy a munkavégzésre tekintettel, illetve bűncselekmény elkövetése esetén a kiszabott büntetés eredményeként, vagy kisebb súlyú cselekmény esetén fegyelmi megtorlásként szeghető meg. A felügyelet alatt tartottak kérhetik, hogy szabadon hagyott, de szülői felügyelet nélkül maradt gyermekeiket is

²⁸⁹ A 68. cikk értelmében a megszálló hatalom a védett személyekkel szemben halálbüntetést „csak kémkedés, a megszálló hatalom katonai berendezéseivel szemben elkövetett súlyos szabotázscselekmények vagy oly szándékos bűncselekmények miatti elítélés esetére állapíthat meg, amelyek egy vagy több személy halálát okozták, feltéve, hogy a megszállott területen a megszállás előtt hatályban volt jogszabályok ezekre az esetekre szintén halálbüntetést állapítottak meg”.

²⁹⁰ Pictet, J. S. op. cit. pp. 346-347.

²⁹¹ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. 6. cikk 5. pont

²⁹² IV. genfi egyezmény. III. cím: Védett személyek jogi helyzete és a velük való bánásmód. IV. rész: A felügyelet alatt tartott személyekkel (internáltakkal) való bánásmódra vonatkozó szabályok. I. fejezet: Általános rendelkezések

internálják velük együtt. Amennyiben lehetséges, az egy családhoz tartozó internáltak elhelyezését ugyanazon, de a többiektől külön helyiségben kell megoldani, biztosítva számukra a családi élet feltételeit.

A fogva tartó hatalmak kötelessége – amennyire csak lehetséges – az internáltakat egyrészt nemzetiségük, nyelvük, szokásaik szerint²⁹³, másrészt, fent idézett rendelkezésből következően, családi állapotukra tekintettel külön elhelyezni. E rendelkezés indoka egyértelmű: az akár évekig elhúzódó konfliktus idején a fogva tartó hatalom saját érdeke is, hogy az internáltak között – az egymás közti szolidaritás biztosításával – fenntartsa a morált.²⁹⁴

Különösen fontos – a gyermekek szempontjából pedig kiemelkedő jelentőséggel bír – a családok egységének megőrzése. A II. világháború tapasztalatait a Vöröskereszt számára levonó szakértők szerint azokban az internáló táborokban, ahol gondot fordítottak a szülők és gyermekek együtt tartására, sokkal kevesebb probléma merült fel az internáltak közösségében, mint ahol figyelmen kívül hagyták e tényezőt.²⁹⁵ E szakemberek javaslatai végül értő fülekre találtak, s beépültek az 1949-es IV. genfi egyezménybe. Nem vált ugyan a családok egyben tartásának követelménye a szerződő államokat feltétel nélkül kötő – hanem csupán az adott lehetőségektől függő – kötelezettséggé, s kivételeket is ismer e szabály: de e kivételek érvényesítésére is csak időlegesen, átmeneti jelleggel kerülhet sor, azaz nem *strict* ugyan az előírás, de mindenképp erős javaslatként került megfogalmazásra.

Érdemes elemzés alá venni a „szülői felügyelet nélkül maradt” gyerekekre vonatkozó szabályt. Levonható a következtetés, hogy ha a gyermeknek csak az egyik szülőjét veszik felügyelet alá, édesanyja vagy édesapja egyedül nem követelheti, hogy gyermekét is vegyék mellé, ha a másik szülő gondját viseli leszármazottjának. Ha azonban mindkét szülő internálásra kerül, megilleti az apát és az anyát is e kérelem előterjesztésének joga. Korábban javaslatként elhangzott, hogy csak a 16 év alatti gyerekeket lehessen ilyen módon felügyelet alá helyezni. Mivel azonban az egyezmény nem tette a fogva tartó hatalmak szigorú kötelezettségévé a szülői kérelem teljesítését, így utóbb e kitétel szerepeltetését is elvetették: hiszen az internáló hatalom maga dönti el milyen feltételek mellett, pl. hány éves korig, tesz-e eleget a szülők családegyesítésre irányuló kérésének (a kérést tehát nem köteles teljesíteni a fogva tartó hatalom, de köteles minden esetet méltányosan mérlegelve elbírálni.)²⁹⁶

²⁹³ Szinte szó szerint hasonló passzust tartalmaz a hadifoglyokról való bánásmódról rendelkező III. genfi egyezmény (22. cikkely 3. bek.) is.

²⁹⁴ Pictet, J. S. op. cit. p. 379.

²⁹⁵ Ibid. p. 380.

²⁹⁶ Ibid. p. 381.

A 82. cikkely 3. bekezdése arra is javaslatot tesz (ismételten csak javaslatot, nem kötelezettséget intézményesít), hogy lehetőleg a családokat együtt, másoktól szeparáltan kell elhelyezni. A szerződés e rendelkezésének megfogalmazását az az indiai internáló tábor inspirálta, ahol minden családot egy külön bungalóban helyeztek el a II. világháború idején: a Vörös kereszt, levonva e tábor pozitív tapasztalatait, a genfi egyezmények előkészítő munkálatai alatt az államok figyelmébe ajánlotta e megoldást. Illetve ahol nem lehetséges a családok külön elhelyezése, megfontolandó megoldás lehet, hogy ugyan a nők és férfiak külön – szomszédos – táborokban kerülnek elhelyezésre, de lehetőséget biztosítanak az egy családhoz tartozók számára a napi szinten való rendszeres találkozásra.

A családok egyben tartásának szabályát nem inkorporálta a hadifoglyokra vonatkozó bánásmódról rendelkező III. genfi egyezmény (a nemzetiségi, nyelvi stb. szeparációra vonatkozó kötelezettséggel ellentétben). Az (internáltak szempontjából kedvező) eltérés indoka egyértelmű. Míg a hadifoglyok elfogásuk előtt fegyvert ragadtak az őket utóbb elfogó és fogva tartó hatalommal szemben, és természetesen eleve családjuktól távol katonai szolgálatot teljesítve éltek, addig az internáltak esetében nem feltételezhető az ellenséges szándék (természetesen az ellenséges érzület igen): őket pusztán elővigyázatosságból, óvintézkedésként tartja fogva, internálva a szembenálló fél. Ezért indokolt, hogy rájuk ne a legszigorúbb szabályok vonatkozzanak: adott esetben a családok együtt vészeljék át a nehéz időket. A gyerekek pedig szüleik mellől akár a táborokon belül létesített iskolába is járhatnak.²⁹⁷

Ez utóbbi, azaz az internált gyerekek oktatásának fontosságát egy másik, a 94. cikkely is hangsúlyozza. E passzus szerint a fogva tartó hatalom köteles biztosítani az internált gyerekek oktatását, és megengedni számukra, hogy – akár az internálás helyszínén, akár azon kívül lévő – iskolában tanulhassanak. Amellett pedig, hogy minden internált számára – a szellemi mellett a fizikai kondíciót is fenntartva – lehetővé kell tenni a sport- és szabadidő tevékenységet (szigorúan csak lehetővé, és nem kötelezővé!), és biztosítani az ehhez szükséges szabad teret, a gyerekek részére külön játszótereket is létesíteni kell.

Az internáló hatalmat tehát nem pusztán passzív kötelezettség terhel, mint ahogy még az 1929-es genfi egyezmény csupán arra kötelezte a hadviselőket, hogy amennyire lehetséges, ösztönözzék a hadifoglyok intellektuális és sporttevékenységét. A fogva tartó hatalomra ennél erőteljesebb kötelezettséget telepített az 1949. évi IV. genfi egyezmény: köteles tevékenyen is

²⁹⁷ Ibid.

részt vállalni az internáltak szellemi és testi ápolásának elősegítésében, s hangsúlyozottan a gyermekek oktatásának biztosításában. A 142. cikk azt is előírja a fogva tartó hatalmak számára, hogy a segélyegyesületek munkáját, így többek között az internáltak oktatásának megkönnyítésére irányuló erőfeszítéseiket, ne akadályozzák, sőt támogassák tevékenységüket.

A 94. cikkely szerint az internáló hatalmaknak nem csupán a gyermekek számára, de a felnőttek számára is lehetővé kell tenni a tanulmányaik folytatását. Már a II. világháború alatt is elfogadott gyakorlat volt bizonyos táborokban a hadifoglyok számára a tanulás biztosítása. A Vöröskeresztnek a II. világháborúban kifejtett tevékenységéről számot adó jelentése szerint²⁹⁸ példának okáért egyes egyetemek illetve főiskolák elfogadták a hadifogolytáborokban letett vizsgákat. Volt ahol rendszeres levelezés folyt a felsőoktatási intézmények és a táborok között. A Vöröskereszt számos helyre szállított a tanuláshoz, kutatáshoz szükséges felszereléseket, illetve megőrzésre átvette és a fogva tartott országába kézbesítette a táborokban készült tudományos munkák kéziratait.

Márpedig, ismételve a korábban leírtakat, ha az ellenség számára, vagyis a fogságba esett kombattánsok számára biztosított az oktatáshoz való jog, de legalábbis – ahogy a III. genfi egyezmény 38. cikke rendelkezik²⁹⁹ – a fogva tartó hatalmak előmozdítani tartoznak oktatási tevékenységüket, ez a jogosultság különösen nem tagadható meg a fegyveres konfliktusban aktívan részt nem vevő internáltaktól, akiknek a felügyelet alá helyezése nem szolgálhat büntetésként. Tovább fűzve e gondolatot, ha elfogadott az internáltak tanulmányainak támogatása, hatványozottan igaz ez a gyerekkorú felügyelet alá helyezettékre. Az ő oktatásuk különösen nem akadályozható.

Az internáltak ellátására vonatkozó alapvető szabályokat tartalmazó alfejezet³⁰⁰, azon belül a 89. cikk is tartalmaz utalást a gyermekek, egész pontosan a 15 év alatti gyermekek védelmére. E rendelkezés értelmében a gyermekek (valamint a várandós és a szoptatós kismamák) fiziológiai, élettani szükségleteiknek megfelelő többlet élelmiszeradagra jogosultak.

Nem csupán a felügyelet alatt tartott személyekre vonatkozó általános szabályok irányadóak tehát rájuk – azaz hogy napi élelmiszeradagjuknak mind mennyiségileg, mind

²⁹⁸ Report of the International Committee of the Red Cross on its activities during the Second World War. Vol. I. pp. 279-280. Hivatkozik rá: Pictet, J. S. op. cit. p. 412.

²⁹⁹ A hadifoglyokkal való bánásmódról vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (III. Genfi Egyezmény). A szöveg közzététele nélkül kihirdette: az 1954. évi 32. tvr. Hiteles magyar fordítás: Magyar Közlöny. 2000/112. szám. 7083. o.

³⁰⁰ IV. genfi egyezmény. III. cím, IV. rész, III. fejezet: Élelmezés és ruházzkodás

minőségileg, mind a változatosság szempontjából megfelelőnek kell lenni egészségük megőrzése érdekében – hanem speciális elbánás is megilleti őket ezen aspektusban is.

Miért? Mert ők – a gyerekek és a terhes, kisgyermekes anyák – képviselik a jövő generációit. Annak érdekében, hogy a gyerekek megfelelő fejlődése biztosított legyen, a stockholmi Vöröskereszt Konferencián az Egyesült Királyság delegációja nyújtott be arra irányuló javaslatot, hogy tegyenek hitet a genfi szerződésekben a gyermekek alultápláltsággal szembeni védelme mellett.

A Stockholmban 1948-ban felvázolt szerződés-tervezet még nem tartalmazta a IV. genfi egyezménybe bekerült 15 éves korhatárt: a genfi szerződés felvázolóiban azonban összhangba kívánták hozni e rendelkezést a 15 év alatti háborús árvákról rendelkező 24. cikkel.

Fontos ehelyütt hangsúlyozni, hogy a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által készített kommentár arra a következtetésre jutott a 24. és a 89. cikk rendelkezéseit összevetve, hogy a nemzetközi gyakorlat – kifejezett eltérő rendelkezés hiányában – a 15 év betöltését tekinti relevánsnak a gyermekkor megítélése szempontjából.

A kommentár szerint korábbi történelmi korokban a 12 illetve annál fiatalabb lányokat és fiúkat tekintették szokászerűen gyermekeknek. Az E. GURLT által 1873-ban összeállított szerződésgyűjtemény³⁰¹ által idézett több, 17-18. századból való szerződés³⁰² erről tanúskodik.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) égisze alatt született egyezmények kezdetben a 14. életév betöltését tekintették irányadónak, amely alatt gyermekek nem végezhetek bizonyos, számukra nehéznek ítélt – ipari³⁰³ vagy tengerészeti³⁰⁴ – munkákat. Nem sokkal a második világháború kitörése előtt, 1936-37-ben ezeket az 1920-as évek elején született szerződéseket módosították, és az életkort is felemelték 15 évre.³⁰⁵

Az Unió a Gyermek Jólétéért nemzetközi társadalmi szervezet javasolta, hogy a genfi egyezmény internált gyermekek élelmezésére vonatkozó releváns rendelkezése magasabb védelmi szintet intézményesítsen, és a 16. életév betöltését tekintse mérvadónak. A szerződés megfogalmazói azonban helyesebbnek találták – a kommentár szerint általánosan

³⁰¹ Gurlt, E: Zur Geschichte der internationalen und freiwilligen Krankenpflege im Kriege, Berlin, 1873. pp. 14 et seq. In: Pictet, J. S. op. cit. p. 395.

³⁰² Szerződés Franciaország és Hollandia között: 1675. május 21.

Paktum Dánia és Svédország között: 1777. augusztus 16.

Paktum Brandenburg és Svédország között: 1678. augusztus 28.

Szerződés Franciaország és Spanyolország között: 1691. április 11.

³⁰³ 5. számú ILO egyezmény. Hatályba lépett: 1921. június 13-án. Módosították: 1937-ben.

³⁰⁴ 7. számú ILO egyezmény. Hatályba lépett: 1921. szeptember 27-én. Módosították: 1936-ban.

³⁰⁵ Pictet, J. S. op. cit. p. 395.

elfogadott³⁰⁶ (és a korábbi szabályozás többségéhez viszonyítva előrelépésnek tekinthető³⁰⁷) – 15 éves korhatár elfogadását.

A gyermekekre vonatkozó szerződési rendelkezések sorában végezetül a 132. cikk érdemel figyelmet. Az utolsó gyermekek szempontjából releváns cikkely kiemeli a korosztályt az általános szabályok köréből. Arra kötelezi ugyanis az összeütköző feleket, hogy még az összezsapások idején törekedjenek megállapodást kötni az internáltak közül a gyermekek – nincs külön korhatár megjelölve! – (valamint a várandós nők, a csecsemőre vagy kisgyermekre – szintén nincs életkor konkretizálva – vigyázó anyák, betegek, sebesültek, illetve a hosszú ideje internáltak) szabadon bocsátása, hazaszállítása vagy semleges államban történő biztonságba helyezése érdekében.

E speciális megállapodások kötésére nem intézményesít a szerződés *strict* kötelezettséget: a hadviselő felek pusztán törekedni kötelesek ilyen egyezségeket tető alá hozására; mégpedig humanitárius indokból: köztük a gyermekek védelme érdekében. A védőhatalom fellépése előmozdíthatja e megegyezéseket.³⁰⁸

A polgári lakosságra vonatkozó alapvető humanitárius szabályokat rögzítő IV. genfi egyezménynek a gyermekeket közvetlenül védő cikkelyei³⁰⁹ után és mellett említést érdemelnek az első pillantásra ugyan nem a gyerekeket, valójában azonban elsődlegesen mégis őket oltalmazni hivatott szerződési rendelkezések is: a gyermekágyas asszonyokra vonatkozó passzusok.³¹⁰ A szülést követő hetekben³¹¹ az édesanyákat védő cikkelyek ugyanis – amelyek értelmében tilos a szülőotthonokat megtámadni, a gyermekágyas anyákat ápoló kórházakat (járműkonvojokat, vonatszerelvényeket, hajókat, repülőgépeket, amelyeket

³⁰⁶ Hogy milyen sokat változott a világ a genfi egyezmény 1958-ban készült kommentárja óta, és hogy indokolt lehet a 15 éves korhatárra vonatkozó álláspont általános felülvizsgálatának megfontolása, mi sem bizonyítja jobban, mint a kommentár érvelése. A kommentár szerint általánosan elfogadott a 15 év alattiak gyermekeknek minősítése. „Legalábbis a fehér országokban (sic!). Máshol ugyanis a serdülőkor gyakorta hamarabb köszönt be. Mégis indokolt e különbségek ellenére a magasabb védelmi szint elfogadása.” In: Pictet, J. S op. cit. p. 396.

³⁰⁷ E. Gurlt szerződésgyűjteménye (p. 19.) említést tesz egy 1719-ben Dánia és Svédország között kötött egyezményről is, amely már ekkor a 15. éves életkor betöltését tekintette a gyermekkor megítélés szempontjából választóvonalnak. In: Pictet, J. S op. cit. p. 396.

³⁰⁸ Pictet, J. S op. cit. p. 513.

³⁰⁹ Összefoglalva: 14, 17, 23, 24, 38, 50, 51, 68, 82, 89, 94, 132. cikkek.

³¹⁰ Lásd (a már említett 17. és 23. cikkelyeken kívül) a 18, 20, 21, 22, 91, 127. cikkeket.

³¹¹ Az egyezmény nem ad értelmező rendelkezést a gyermekágyas anyák fogalmára. Gyermekágyanak általában a szülést követő hat hetes időszakot szokás tekinteni.

megkülönböztető jellel kell ellátni³¹²) védelemben kell részesíteni, szintén kíméletben és oltalomban kell részesíteni a kismamákat ápoló, őket szállító személyzetet, az internált édesanyákat a lakosság számára biztosított színvonalú ápolásban kell részesíteni, illetve nem lehet őket addig továbbszállítani, áthelyezni, amíg az utazás egészségi állapotukat súlyosan veszélyezteti (kivéve, ha biztonságuk forog veszélyben); ezen rendelkezések tehát – egyben természetesen a kisgyermek oltalmát is szolgálják.

Végezetül a megszállt területekre vonatkozó szabályokat összegző fejezet keretén belül a 76. cikk azt is fontosnak tartotta kiemelni, hogy ha egy védett személyt vád alá helyeznek, fiatalok esetén a rájuk vonatkozó, felnőttektől eltérő speciális szabályoknak kell érvényesülniük. Azaz az egyezmény a büntetőeljárás kiskorúakra vonatkozó garanciáinak külön megerősítésével is hozzátesz még egy adalékot a gyermekek speciális védelméhez háború idején.

ii) A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv (1977)³¹³

Folytatva a releváns humanitárius egyezmények citálását: Az 1949. évi genfi egyezmények felülvizsgálatát megtevő kiegészítő jegyzőkönyvek megfogalmazói 1977-ben továbbra is fontosnak tartották a külön a gyerekek oltalmát célzó rendelkezések beépítését mind a nemzetközi, mind a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező passzusok közé.

Az I. kiegészítő jegyzőkönyv a valamely összeütköző fél hatalmába került személyekkel kapcsolatos bánásmódról rendelkező III. címében egy egész fejezetet (három cikkelyt)³¹⁴ szentel a gyermekek (és a nők) védelmének háború idején.

Kifejezetten a gyermekek védelmére a 77. és 78. cikkelyek fókuszálnak. Előbbi cikk első bekezdése leszögezi, hogy a gyerekeket különleges bánásmódban kell részesíteni, és

³¹² **Megkülönböztető jellel, azaz vörös kereszttel (vagy vörös félholddal, esetleg a *de iure* ugyan nem, de *de facto* elfogadott vörös Dávid-csillaggal, illetve a 2005. évi III. kiegészítő jegyzőkönyv szerinti új szimbólummal, a „vörös kristállyal”) kell ellátni e járműveket.**

Lásd a hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegek helyzetének javításáról rendelkező I. genfi egyezmény 38. cikkelyét, illetve a további megkülönböztető jelvény használatáról szóló III. genfi jegyzőkönyv (kihirdette a 2006. évi LXXVIII. törvény) 2. cikk 2. pontját.

³¹³ 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

³¹⁴ **II. fejezet: Nőket és gyermekeket oltalmazó intézkedések (76-78. cikkek)**

védelmesni kell őket minden nem helyénvaló cselekménnyel szemben. Az összeütköző felek kötelesek biztosítani a számukra akár életkorukból, akár más okból fakadóan³¹⁵ szükséges gondozást és támogatást.

A jegyzőkönyv sem definiálja, akárcsak az 1949. évi egyezmények, hogy mit ért a „gyermek” kategóriája alatt. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által a jegyzőkönyvhöz fűzött kommentár szerint ez a mulasztás akaratlagos: a jegyzőkönyv *rapporteur*-e is kifejezésre juttatta, hogy a Bizottság nem szándékozott korhatárt meghatározni a 77. cikk 1. (és 4.) bekezdése vonatkozásában (a 2., 3. és 5. passzusok esetében azonban már rögzítették a releváns életkort, lásd a disszertáció gyermekkatonákra vonatkozó rendelkezéseket tárgyaló VIII.2.a.i. fejezetét).³¹⁶ A kommentár szerint a 15 év alattiakat mindenképpen gyermeknek kell tekinteni a genfi egyezmények és kiegészítő jegyzőkönyveik vonatkozásában. (Az egyezményekben és a jegyzőkönyvekben többször is visszatérően relevánsnak tekintett) 15 év felett azonban, az elért fejlettségi szint okán, általában már nincs szükség speciális védelem biztosítására. Indokolt mindazonáltal a flexibilitás: hiszen akár fizikálisan, akár mentálisan is gyermeknek található még adott esetben egy 15. életévét betöltött személy. Ez magyarázza a jegyzőkönyv rugalmasságát.³¹⁷ (A kommentár megjegyzi, hogy a 15 év betöltését a nemzetközi dokumentumok közül nem pusztán a humanitárius egyezmények tekintik gyakorta irányadónak. Így példának okáért az ENSZ Közgyűlése által 1965-ben deklarált, a házasságkötéshez szükséges minimum korhatárról szóló határozat is azt javasolja az államoknak, hogy – összefüggésben az 1962. évi New York-i egyezménnyel³¹⁸ – 15 év alatt ne engedélyezzék a házasságkötést.³¹⁹³²⁰)

A jegyzőkönyv második „gyerekreleváns” cikkelye, a 78. cikk a gyerekek evakuálására vonatkozó szabályokat tartalmazza. Ezek szerint az összeütköző felek nem szállíthatják más ország területére a más állampolgársággal rendelkező gyerekeket, kivéve, ideiglenes jelleggel,

³¹⁵ A Vöröskereszt kommentárja szerint a „más okra” utaló kitétel a fizikai vagy mentális fogyatékoságra utal. Ld. Eberlin, Philippe – Gasser, Hans-Peter – Junod, Sylvie-Stoyanka – Pictet, Jean – Pilloud, Claude – Preux, Jean de – Sandoz, Yves – Swinarski, Christophe – Wenger, Claude F. – Zimmermann, Bruno: Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. p. 900.

³¹⁶ Commentary on the Additional Protocols. p. 899.

³¹⁷ Ibid. p. 900.

³¹⁸ 1976. évi 7. törvényerejű rendelet a házasságkötéshez szükséges kölcsönös beleegyezésről, legalsóbb korhatárról, valamint a házasságkötések anyakönyvezéséről szóló, New Yorkban, 1962. évi december hó 10. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről. **2. cikk: „Az Egyezményben részes államok törvényhozási úton megállapítják a házasságkötéshez szükséges legalsóbb korhatárt. Senki sem köthet törvényes házasságot ezen a koron alul...”**

³¹⁹ UN General Assembly Resolution 2018 (XX) 1 November 1965. Recommendation on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages.

³²⁰ Commentary on the Additional Protocols. p. 900.

ha egészségügyi ellátásuk, gyógykezelésük érdekében ez szükséges, illetve ha – a megszállt területeket leszámítva – biztonságuk ezt megköveteli. Ha fellelhetőek a szülők vagy a törvényes gyám, a gyerekek elszállításához az ő írásos beleegyezésük is szükségeltetik. (Ha sem a szülő, sem a gyám nem lelhető fel, a jog vagy szokás alapján a gyermekért elsődlegesen felelők hozzájárulását kell beszerezni.) Az érintett felek – azaz az evakuálást végző fél, valamint az a fél, amelynek állampolgárai kerülnek elszállításra, illetve a gyerekeket befogadó fél – egyetértése mellett a védőhatalom az evakuálást ellenőrizheti, felügyelheti. Valamennyi a konfliktusban érintett fél köteles megtenni a szükséges óvintézkedéseket annak érdekében, hogy az elszállítást semmi se veszélyeztethesse.

Ha gyermekek elszállítására kerül sor, minden esetben gondoskodni kell arról, hogy távollétük idején oktatásuk lehetőleg folyamatosan biztosított legyen, beleértve a szülei kívánságának megfelelő vallási és erkölcsi nevelést is.

Minden elszállított gyerek részére egy fényképpel ellátott, legfontosabb adataikat tartalmazó igazolványt kell kiállítani, annak érdekében, hogy hazájukba illetve családjukhoz való visszatérésük a lehető legzökkenőmentesebben történhessen meg.³²¹

A gyerekek szövetséges vagy semleges államba történő elszállításáról rendelkező idézett 1977-es jegyzőkönyvi passzus a IV. genfi egyezmény 24. cikkelyére rímel, amely kifejezetten előírja, hogy a 15 év alatti, a háború következtében árvává vált vagy családjától elszakított gyerekeket biztonságuk érdekében lehetőség szerint semleges, azaz a konfliktusban részt nem vevő államba kell átszállítani. Ugyan már 1949-ben is építettek be a szerződésbe biztosítékokat a gyerekek evakuálására vonatkozóan – ahogy fentebb kifejtésre került, pl.

³²¹ Az igazolványnak lehetőség szerint a következő adatokat kell tartalmaznia:

- a) a gyermek vezetékneve(i)
- b) keresztnéve(i),
- c) neve,
- d) születésének helye és ideje (ha nem ismert, becsült életkora),
- e) apja teljes neve,
- f) anyja teljes neve és leánykori neve,
- g) a gyermek legközelebbi hozzátartozója,
- h) a gyermek állampolgársága,
- i) anyanyelve, valamint az egyéb általa beszélt nyelv,
- j) a gyermek családjának címe,
- k) a gyermek valamely személyazonosító száma,
- l) a gyermek egészségi állapota,
- m) vércsoportja,
- n) bármely megkülönböztető jegye,
- o) a gyermek megtalálásának helye és ideje,
- p) helye és ideje annak, amikor a gyermek elhagyta az országot,
- q) a gyermek vallása,
- r) a gyermek befogadó országbeli címe,
- s) ha a gyermek meghal, mielőtt visszatérhetne, halálának helye és körülményei, valamint az eltemetés helye.

hogy az átszállításhoz a védőhatalom beleegyezését is ki kell kérni, illetve a gyerekek számára személyazonosságukat igazoló okmányt kell kiállítani – az 1974-77-es diplomáciai konferencián azonban tovább emelték a garanciák szintjét. Szigorú feltételeket rögzítettek, amelyek figyelembe vétele, betartása mellett lehet csak a kiskorúakat másik állam területére utaztatni.

Azaz elkerülendő az olyan gyakorlatot, amelynek keretében gyerekeket nem biztonságuk, vagy egészségük megőrzése érdekében, hanem egész más célok által vezérelve mozdtítanak el szülőhelyükről, például – politikai vagy vallási – átnevelésük érdekében, illetve katonai kiképzésük céljából, gyakran elveszítve eredeti identitásukat: a '77-es jegyzőkönyv több új garanciális elemet is fűzött az eredeti rendelkezésekhez, azokat kiegészítendő, erősítendő. A jegyzőkönyv megszövegezői figyelemmel voltak egy az UNESCO által még 1950-ben készített tanulmányra³²², amely hangsúlyozta, hogy a gyermekek lelki szenvedéseit voltaképpen nem közvetlenül maguk a háború eseményei – a bombázások, a katonai műveletek – okozzák elsősorban, hanem hogy ki kell szakadniuk megszokott környezetükből, illetve hogy elveszítik az életük addigi biztos pontjait, többek között szüleiket, gondviselőjüket. Ha maguk mellett tudhatják családjukat, vagy megszokott tárgyaikat, biztonságban érzik magukat bármilyen körülmények között. Azaz meg kell tenni mindent annak érdekében, hogy a gyerekek lehetőleg ne sodródjanak el családjuk mellől.

A 78. cikk önmaga meghatározza azt a személyi kört, akikre nézve alkalmazandók előírásai: az adott összeütköző féltől eltérő állampolgársággal rendelkező gyerekekre (ez esetben nincs korhatár megjelölve)³²³ vonatkoznak a passzusban rögzített garanciák. Ez azt is jelenti, hogy a szemben álló felek saját állampolgáraikat e szerződési biztosítékok betartása nélkül is evakuálhatják más állam területére. Sőt, saját területükön belül mind az állampolgár, mind a nem állampolgár gyerekeket szintén e szerződési előírások által nem kötve szállíthatják egyik helyről egy másik – biztonságosabbnak ítélt – helyre. Saját belátásuktól függ, jogi kötelezettség híján, hogy betartják-e ezeket a garanciákat, vagy sem. A IV. genfi egyezmény 24. cikkében rögzített általános előírások azonban ez esetben is kötik őket (legalábbis ha harmadik állam területére irányul az átszállítás).³²⁴

³²² Brosse, Th.: War-Handicapped Children, UNESCO, Paris, 1950. In: Commentary on the Additional Protocols. p. 909.

³²³ A Vöröskereszt 1987-ben készült kommentárja e cikkely kapcsán is hangot adott annak az álláspontnak, amely szerint „gyereknek” a genfi egyezmények és a kiegészítő jegyzőkönyvek alkalmazása szempontjából általánosan a 15 év alattiakat kell tekinteni. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a 15. életévüket betöltötték is „gyereknek” minősüljenek bizonyos esetekben.

Commentary on the Additional Protocols. p. 914.

³²⁴ Commentary on the Additional Protocols. p. 911.

A 78. cikk tehát a nem állampolgár gyerekekre vonatkozik: azaz jellemzően az ellenséges állam állampolgárságával rendelkező gyerekekre, a menekült vagy hontalan gyerekekre, illetve a diplomáciai képviselettel az adott országban nem rendelkező államok állampolgáira, vagyis akik a IV. genfi egyezmény szerint általában védett személyeknek tekintendők. A IV. genfi egyezmény releváns szabálya e vonatkozásban is figyelembe veendő: a polgári lakosság védelméről rendelkező egyezmény 45. cikke ugyanis kimondja, hogy védett személyek nem szállíthatók az egyezményben nem részes államok területére, illetve részes államok területére is csak akkor, ha a transzferjüket intéző állam meggyőződött arról, hogy a fogadó állam kész és hajlandó betartani az egyezmény rendelkezéseit. A 49. cikk fentiekén túl megtiltja a megszállt területekről történő, más államokba irányuló kényszeráttelepítéseket is. Csupán a lakosság biztonsága, illetve a katonai szükségesség indokolhatja – időlegesen – az evakuálást. E parancsoló indokok megszüntével azonban haladéktalanul gondoskodni kell a védett személyek visszatelepítéséről. A saját állampolgárok pedig, szintén a 49. cikk értelmében, nem telepíthetők be a megszállt területekre. Ezen általános szabályok magától értetődően a gyerekek transzportjára is vonatkoznak.³²⁵ Összefoglalva:

- az evakuálást szervező összeütköző fél állampolgárságával rendelkező gyerekek esetében: ezen állam szabadon dönthet és hajthatja végre az áttelepítést (természetesen elvárt tőle, a gyermekek érdeke által vezérelve, a jegyzőkönyv rendelkezéseinek betartása);
- az evakuálást szervező összeütköző fél állampolgárságával nem rendelkező, de a IV. genfi egyezmény szerint védett személynek minősülő gyerekek esetében: a IV. genfi egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyv rendelkezései párhuzamosan érvényesek és figyelembe veendők;
- végül az evakuálást szervező állam állampolgárságával nem rendelkező és védett személynek sem minősülő gyerekek esetében: a jegyzőkönyv rendelkezései az irányadóak. (Tehát példának okáért olyan gyerekek esetében, akik az evakuálást kezdeményező féllel szövetséges viszonyban álló és normális diplomáciai kapcsolatot fenntartó állam állampolgárai, és államuk diplomáciai képviselői nincsenek akadályoztatva honfitársaik védelmének biztosításában. Ugyanez irányadó a semleges vagy a konfliktusban részt nem vevő államok állampolgáira is, kivéve a megszállt területeket.)³²⁶

A kiegészítő jegyzőkönyv – okulva a korábbi negatív tapasztalatokból, illetve tudatában annak, hogy a családi kötelékek megszakítása milyen káros következményekkel járhat a

³²⁵ Ibid.

³²⁶ Ibid. p. 912.

kiskorúak fejlődésére – korlátozni kívánta a gyerekek evakuálásának lehetőségét, ezért annak indokául csupán három hivatkozási alapot ismert el: a gyerekek egészségi állapota, gyógykezelésük szükségessége illetve biztonságuk veszélyeztetettsége szolgálhat mindössze elszállításuk indokául. A kommentár szerint meg kell minden esetben találni a kényes egyensúlyt az egymással ütköző szempontok – családok egyben tartása, gyerekek kimenekítése – között. S hogy a gyerekek biztonságára utaló feltételnél miért kerültek kizárásra a megszállt területek? Vagyis megszállt területek esetében miért csak a két első szempont tekinthető relevánsnak? A kiegészítő jegyzőkönyv *rapporteur*-e szerint ezt az egyébként a Bizottságban széles körben támogatott kitévelt, vagyis hogy a megszállt területekről gyerekeket csak egészségügyi állapotukra, illetve gyógykezelésükre hivatkozva lehessen elszállítani, az indokolta, hogy nagyobb a veszélye annak, hogy a megszálló hatalmak visszaélnék helyzetükkel (példának okáért azért, hogy e gyerekeket átneveljék, vagy hogy ne legyen utánpótlása az adott terület lakosságának), mint annak a veszélye, hogy megtiltják a gyerekek elszállítását biztonságukra hivatkozással. A Bizottság tehát ez esetben még tovább korlátozta, a gyerekek (és szélesebb értelemben a polgári lakosság) érdekében, a kiskorúak áttelepítésének lehetőségét.³²⁷

Ha maga az evakuálás is veszélyt jelenthet, ismét csak a IV. genfi egyezmény adhat útmutatást: a 127. cikk 4. bekezdése szerint, ha a harci övezet közel kerül az internáltak elhelyezésül szolgáló területekhez, az internáltak nem szállíthatók el, csupán abban az esetben, ha áttelepítésük biztonságos feltételek mellett véghez vihető, illetve ha nagyobb veszélynek tennék ki őket, ha az eredeti, immár a harcok által fenyegetett helyszínen hagynák őket. Ilyen körülmények között érdemes megfontolni demilitarizált övezetek vagy biztonsági zónák felállítását is, illetve lakott területek „nem védetté”, „nyílt várossá” nyilvánítását szintén, amely védett területekre magától értetődően elsők között a gyermekeknek kell bebocsátást engedni.³²⁸

Ki kell hangsúlyozni a gyermekek evakuálására vonatkozó jegyzőkönyvi szabályoknál az „időleges” jelző használatának fontosságát. Vagyis a kiskorúak áttelepítéséről döntő s azt végrehajtó feleknek mindvégig szem előtt kell tartaniuk azt a követelményt, miszerint amint lehetséges, a gyerekeket vissza kell szállítaniuk otthonukba, s lehetővé kell tenniük minél hamarabb a családok újraegyesítését.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Ibid. p. 913.

A szülők, illetve gondviselők hozzájárulásának megszerzését szintén előírja követelményként a jegyzőkönyv. Felvetődött annak a lehetősége is, hogy elegendő lenne azon fél hozzájárulásának beszerzése is, amely állampolgárainak evakuálására kerül sor. Mivel azonban bábkormányok esetében ez a megoldás nem nyújtana kielégítő védelmet, a kodifikációs konferencián a család beleegyezésének megkövetelése mellett döntöttek.³²⁹

A gyerekek elszállítását – állampolgárságuk szerinti államuk, illetve menekült gyerekek esetén a fogadó ország érdekeinek figyelembe vételét – a védőhatalom felügyeli. Védőhatalom híján az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága illetve annak képviselői, továbbá a nemzeti vöröskereszt és vörös félhold társaságok is hatékony szerepet játszhatnak az előírások betartásának ellenőrzésében, érvényre juttatásában.³³⁰

A 78. cikk első bekezdésének utolsó kitétele szerint az összeütköző felek kötelesek minden eszközzel megakadályozni, hogy bármi veszélyeztesse a gyermekek kimenekítésének sikerét. Hogy ezek az elővigyázatossági intézkedések mit takarhatnak, arra nézve a kommentár ad útmutatást. Értelemszerűen azok a felek, akik kezdeményezték, illetve akik elfogadták a gyerekek evakuálását, kötelesek tartózkodni minden olyan katonai művelettől, amellyel az elszállított gyerekek biztonságát fenyegetnék. Érdeemes továbbá egyértelműen jelezni minden fél számára nyilvánvalóan, hogy milyen útvonalon és mikor kerül sor a gyermekek áttelepítésére. Az óvintézkedések foganatosításában a védőhatalmak is fontos szerepet játszhatnak.³³¹

Hogy a második bekezdésben rögzített kötelezettség az elszállított gyerekek oktatásának, nevelésének biztosítására kit illet, nem konkretizálja maga az egyezmény. Egyrészt felelősség terheli magát az evakuálást elrendelő felet, másrészt a gyerekeket befogadó felet is egyaránt. Mivel ez utóbbi általában semleges illetve a konfliktusban részt nem vevő állam, kötelezettsége pusztán a genfi szerződésekben részes államok szolidaritásából következik, amelyet legpontosabban a jegyzőkönyv 1. cikke juttat kifejezésre: „a magas szerződő felek vállalják, hogy minden körülmények között betartják és betartatják a jegyzőkönyv rendelkezéseit”. Míg a gyerekek átnevelésének, családjuktól eltérő vallásra történő áttérítésének tilalma egyértelmű és voltaképpen világosan teljesíthető követelmény, addig a hasonló kulturális háttérrel rendelkező, azonos nyelvet beszélő nevelők, oktatók biztosítása gyakran a legnagyobb jó szándék mellett is nehézségekbe ütközhet.³³²

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Ibid.

³³¹ Ibid. p. 914.

³³² Ibid.

A jegyzőkönyv megfogalmazói végül szükségesnek tartották előírni, hogy a gyermekek evakuálása esetén, hazatérésük biztosítandó, fényképpel ellátott, számos adattal kiegészített azonosító okiratot kell kiállítani, s azt megküldeni a Vörös kereszt Központi Tájékoztató Irodájának. E tájékoztató központ (amelyet mind a III., mind a IV. genfi egyezmény megemlíti)³³³ elődjét még az I. világháború idején, 1914-ben állította fel a Vörös kereszt Nemzetközi Bizottsága. 1939-ben került sor a ma is működő, a polgári lakosságra is fókuszáló ügynökség életre hívására, a hadifoglyokkal való bánásmódról rendelkező 1929-es egyezmény alapján. Az Iroda a II. világháború óta is folyamatosan működik, s teljesít szolgálatot a világ számos konfliktuspontján.

A gyerekek minél biztosabb azonosítása és családjukhoz való visszakerülése érdekében igazolványuk kifejezetten sok adatot kell tartalmazzon. Mivel azonban bizonyos információk beszerzése nem feltétlen szolgálja a gyermek érdekét, a szerződés is kiköti, hogy csak a rájuk hátrányt nem jelentő adatok feltüntetése szükséges. (E bekezdés kapcsán eltérés van a francia és az angol szöveg között. A szövegezés során ugyanis több küldöttség is kifejezésre juttatta, hogy a gyermek anyja leánykori nevének feltüntetése náluk nem bír értelemmel, hiszen a férjzett nő megtartja korábbi családnevét. A francia szöveg ezért az „*éventuellement*”, azaz „*esetlegesen*” kifejezést használja, ez azonban az angol eredetiből kimaradt. A j) pontban rögzített „*család*” /„*a gyerek családjának címe*”/ kifejezés értelmével kapcsolatban is keletkeztek viták. A *rapporteur* szerint mind az anyát, mind az apát, illetve bármely túlélő családtagot érteni kell e kitétel alatt.)³³⁴

iii) A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv³³⁵

Míg az 1949. évi genfi egyezmények közös, a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések minimális garanciáit összefoglaló 3. cikke nem tartalmazott külön a gyerekekre vonatkozó rendelkezéseket, addig a „polgárháborúkban” alkalmazandó szabályokat 1977-ben jelentősen kibővítő II. jegyzőkönyv már fontosnak tartotta e speciális, addig csak a nemzetközi összecsapásokra vonatkozó szabályok inkorporálását is.

³³³ III. genfi egyezmény 123. cikkely, IV. genfi egyezmény 140. cikkely.

³³⁴ Commentary on the Additional Protocols. p. 915.

³³⁵ 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

Az I. jegyzőkönyvhöz viszonyítva eleve jóval kevesebb cikkelyt tartalmazó II. jegyzőkönyv természetesen a gyermekek oltalmára vonatkozóan is szerényebb szabályozást ad „testvérdokumentumához” képest. Érthető, hiszen ahogy HERCZEGH GÉZA fogalmazott még 1979-ben, kevéssel a jegyzőkönyvek elfogadása után: „az államok saját területükön, a határaikon belül kirobbanó fegyveres harcok vonatkozásában nem hajlandók olyan mérvű kötelezettségeket vállalni, mint azokkal a harcokkal kapcsolatban, amelyek más államokkal állítják őket szembe”.³³⁶ Ez a megállapítás a gyerekek védelmét szolgáló passzusok vonatkozásában is igaz. A viszonylagos kisebb védelmi szint ellenére az előrelépés mégis tagadhatatlan.

Lássuk a vonatkozó rendelkezéseket, amelyek – egyezően az I. jegyzőkönyv cikkeivel, és összhangban a genfi jog egészének rendeltetésével – két típusba sorolhatók:

- egyrészt védik a fegyveres összecsapásoknak már áldozatul esett gyerekeket,
- másrészt prevencionális, megelőző jellegűek, azaz céljuk, rendeltetésük, hogy minél kevesebb gyermekáldozatot szedjenek az összeütközések.³³⁷

A II. kiegészítő jegyzőkönyv emberséges bánásmódról rendelkező II. címe, annak az alapvető garanciákat összefoglaló 4. cikke tartalmaz elsőként gyerekek szempontjából releváns passzusokat. A cikkely 3. pontja kifejezetten rájuk fókuszál. Deklarálja, hogy a gyerekek részére biztosítani kell a számukra szükséges gondozást és támogatást, s mindenekelőtt garantálni kell az alábbiakat: Gondoskodni kell a szüleik, vagy gondviselőjük kívánságának megfelelő oktatásukról, beleértve a vallási és erkölcsi nevelés biztosítását is. Meg kell tenni minden lehetséges intézkedést az időlegesen szétszakított családok újraegyesítése érdekében. Ha szükségesnek mutatkozik – a szülők illetve a jog vagy szokás alapján a gyerekekért az elsődleges felelősséget viselők beleegyezésével (ha beszerezhető hozzájárulásuk) – a gyerekeket időlegesen az összecsapások helyszínéről az országon belül egy biztonságosabb területre kell szállítani, gondoskodva arról, hogy mindvégig mellettük legyenek a biztonságukért és jólétükért felelős személyek.

A II. kiegészítő jegyzőkönyv is elismeri tehát a gyerekek speciális védelmének szükségességét. Nem nemzetközi fegyveres összeütközések idején is külön figyelmet kell szentelni számukra, (a polgári lakosság többi tagjához képest is) megkülönböztető bánásmódban kell részesíteni őket különös sebezhetőségük okán. A lehetőségek szerint meg kell őket óvni a háború következményeitől, s biztosítani kell számukra mind a fizikai, mind a

³³⁶ Herczegh, Géza: Amit a genfi egyezményekről tudni kell. Magyar Vöröskereszt. 1979. p. 59.

³³⁷ Ibid. p. 47.

mentális fejlődésük körülményekhez képesti zavartalanságát. Mégpedig, ahogy a jegyzőkönyv fogalmaz, a szükséges, a gyerekek számára megfelelő módon. E rugalmas formula azt sugallja tehát, hogy minden egyes esetben, a körülmények mérlegelésének függvényében más-más védelem lehet indokolt.³³⁸

Ahogy a genfi egyezmények és az I. jegyzőkönyv sem tette, úgy a II. jegyzőkönyv sem határoz meg korhatárt, nem definiálja a gyermek fogalmát. A Vöröskereszt kommentárja szerint ez esetben is szándékos volt e mulasztás a kodifikációs konferencia résztvevői részéről: hiszen – ahogy a humanitárius nemzetközi jog motorjának tekintett NGO indokol – ahány ország, annyi szabály létezik a gyermekkor-felnőttkor elhatárolására. Kultúrafüggő, hogy átlagosan 15 és 18 év között épp hol húzzák meg a releváns korhatárt. Csupán a katonai szolgálathoz szükséges minimális életkort rögzíti a jegyzőkönyv: a megfogalmazás (azaz a VIII.2.a.ii. fejezetben elemzett c) pont, amely a 15 év alatti gyerekek rekrutálásáról rendelkezik) azt sugallja, hogy 15 év feletti személyeket is gyerekeknek lehet tekinteni, akár a jegyzőkönyv értelmében is:³³⁹ függvényében biológiai és pszichológiai érettségüknek.

Visszatérve a 4. cikk 3. pontjának tartalmi elemzésére: hogy az e cikkely által általános szinten deklarált, a gyermekeket megillető speciális jogi védelem voltaképpen mit takar, arról az egyezmény által adott, hangsúlyozottan csupán exemplifikatív felsorolás tájékoztat (vagyis természetesen a részes államok más, a gyermekeket védő, oltalmazó intézkedéseket is foganatosíthatnak)³⁴⁰.

Az adott terület felett *de iure* vagy *de facto* ellenőrzést gyakorló hatóságok kötelezettsége a jegyzőkönyv szerint mindenekelőtt kellőképpen gondoskodni a gyerekek oktatásáról, neveléséről polgárháborús szituáció közepette is. (Ezt a kikötést a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának eredeti tervezete még nem tartalmazta: az ugyanis csupán a gyermekek védelmének materiális aspektusaira koncentrált.) A jegyzőkönyv nem kizárólag a gyerekek oktatásának folyamatosságát kívánja biztosítani: szélesebb értelemben véve nevelésük töretlenségét is garantálni kívánja. Erre utal a betoldás, miszerint a gyerekek számára nem csupán – szüleik akaratának megfelelő – oktatásukat, de vallási és erkölcsi nevelésüket is szavatolni kell. Az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 18. cikkére³⁴¹ rímelő jegyzőkönyvi rendelkezés elejét kívánja venni, hogy a családjuktól a

³³⁸ Commentary on the Additional Protocols, p. 1377.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 18. cikk 4. pont: „Az Egyezségokmány részes államai kötelezik magukat a szülők és adott esetben a törvényes gyámok ama szabadságának tiszteletben

konfliktus következtében elszakadt gyerekek ne váljanak végérvényesen gyökértelessé, ne veszítsék el kulturális identitásukat.³⁴²

A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező kiegészítő jegyzőkönyv a szétszakadt, szétszakított családok újraegyesítésének fontosságát is hangsúlyozza (összhangban a IV. genfi egyezmény 26. cikkével). A jegyzőkönyv részes államai kötelesek tehát mindent megtenni a családi kötelékek helyreállítása érdekében: nem csupán engedni kötelesek az egymástól elszakadt családtagok kutatását szeretteik iránt, de aktívan segíteni is kötelesek ezen erőfeszítéseket. A Vöröskereszt tervezete még javasolta szerződéses kötelezettségként rögzíteni a gyerekek azonosításának megszervezését is a konfliktuszónákban, amint lehetséges és ahol szükséges, valamint egy tájékoztató iroda felállításának szükségességét is rögzítette a tervjavaslat. A végső szerződésszövegbe azonban már nem kerültek be ezek a '49. évi egyezményekben már elismert eszközök: tartottak ugyanis attól, hogy ezeket az előírásokat sok esetben képtelenség lenne betartani a II. jegyzőkönyv által szabályozott szituációkban. Természetesen a „minden szükséges eszköz” formula magába foglalja ezen intézkedések megtételét is, amennyiben lehetséges rájuk sort keríteni. Így példának okáért a Vöröskereszt Központi Tájékoztató Irodája is – támogatva a nemzeti vöröskereszt és vörös félhold társaságok által – egyaránt eljár nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén is: információkat továbbít arról, hol ápolják a beteg vagy sebesült családtagokat, milyen az egészségi állapotuk, hol tartják internálva a rokonokat, és várhatóan mikor szabadulnak, hol és mikor vesztette életét az elhunyt hozzátartozó, illetve az Iroda feladata lehet evakuálás esetén a civilek, különösen a gyerekek regisztrálása is.³⁴³

A gyermekek evakuálására vonatkozóan a nemzetközi fegyveres konfliktusok áldozatainak védelméről rendelkező I. kiegészítő jegyzőkönyvvel egyezően a II. jegyzőkönyv is tartalmaz speciális szabályokat. Amíg a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságának tervezete külön cikkelyben (a tervezet 32. pontjában) szólt volna a gyerekek biztonságos területre történő átmenekítésének kérdéséről, addig a végső szerződésszöveget felvázoló diplomáciai konferencián az alapvető garanciákat rögzítő 4. cikkelyben kerültek elhelyezésre a gyerekek áttelepítésének lényegi – az eredeti javaslatához képest szűkebbre szabott – szabályai.

tartására, hogy gyermekeik vallásos és erkölcsi nevelését saját meggyőződésüknek megfelelően biztosítsák.”

³⁴² Commentary on the Additional Protocols. p. 1378.

³⁴³ Ibid. p. 1379.

Maga e kérdéskör természetesen korántsem elhanyagolható. Számos belső fegyveres konfliktus esetében okozott ugyanis komoly problémát, s vetett fel seregnyi súlyos kérdést a gyerekek kimenekítésének sürgető feladata. Példának okáért a spanyol polgárháború utolsó éveiben, 1938-39-ben számos baszk árvát, illetve családjuktól elszakadt gyereket evakuáltak a Szovjetunióba. Drámai következményekkel járt ez az akció. Felnőtt korokban ugyanis, az 1960-as években számosan közülük visszatértek Spanyolországba: szülőhazájukban azonban nem érezték otthon magukat, s sokan közülük kérték, hogy engedjék vissza őket befogadó országukba. Kérésük teljesítését hosszú és körülményes tárgyalások előzték meg. Valójában sosem találtak rá igaz otthonukra: se Spanyolországban, se a Szovjetunióban.³⁴⁴ Hasonlóan sok nehézséget okozott annak a 30 ezer görög, a polgárháború elől menekülő illetve kimenekített kisgyermeknek a repatriálása is, akiket 1945-46-ban fogadott be számos állam. A Vöröskereszt rengeteg problémával szembesült, míg végül az 1950-es években hosszú procedúra eredményeként sikeresen teljesítették az ENSZ Közgyűlése által rájuk bízott feladatukat, s a görög gyerekek újra otthonra találtak.³⁴⁵

Különbség az I. jegyzőkönyvhöz képest, hogy a nem nemzetközi fegyveres konfliktusokra vonatkozó jegyzőkönyv a gyerekek belföldön történő szállításáról rendelkezik, külállamba történő evakuálásukról nem szólnak a szabályok. Az alapvető garanciákat azonban ez esetben is figyelembe kell tartani: a gyerekek áttelepítése egy biztonságosabbnak ítélt területre csak ideiglenes jelleggel (és kivételesen) történhet, illetve mindvégig kíséretet kell számukra biztosítani, akik garantálják biztonságukat, boldogulásukat, jólétüket, valamint szüleik, gondviselőjük engedélyével kerülhet csak erre a lépésre sor.

Utóbbi feltétel kapcsán a szerződés szövegébe beillesztésre került az „amennyiben lehetséges” kitétel. Több delegáció ugyanis azzal érvelt a diplomáciai konferencián, hogy bizonyos esetekben nincs mód a szülők, az eltűnt hozzátartozók beleegyezésének megszerzésére: ilyen esetekben is gondoskodni kell azonban a magukra maradt gyerekek kimenekítéséről. Nagyobb a veszélye ugyanis annak, hogy a harcok következtében, ha helyben maradnak, életüket vagy testi épségüket veszítik, mint annak – az egyébként szintén méltánylandó, és nagy súllyal latba eső, de ebben a relációban kisebb szerepet játszó tényező – rizikója, hogy családjuktól akaratuk ellenére elválasztják a gyerekeket.

A szülők mellett, illetve helyett a „jog vagy szokás” alapján a gyerekekért az elsődleges felelősséget viselő személyek hozzájárulását kell beszerezni a tervezett evakuálás előtt. Adott esetben lehetséges, hogy nem a rokoni körből kerül ki e megkérdéztet személy. S hogy miért

³⁴⁴ Ibid. p. 910.

³⁴⁵ Ibid. p. 911.

utal az egyezmény a jog mellett a szokásra is? Erre azért volt szükség, mert bizonyos országokban a családi viszonyokat nem kizárólag a jog, hanem – akár meghatározóan is – a szokás is befolyásolja, irányítja. (A *rapporteur* e szempont figyelembe vételére irányuló javaslatát konszenzussal, módosító javaslat beterjesztése nélkül fogadták el a delegációk.)³⁴⁶

Tovább folytatva a releváns rendelkezések elemzését: a II. jegyzőkönyv, annak a büntetőeljárásra vonatkozó 6. cikkelye, szintén az alapvető garanciák között, az I. jegyzőkönyvhöz hasonlóan (lásd erről alább, a gyermekkatónák vonatkozásában a VIII.2.a.i. fejezetet)³⁴⁷ ugyancsak szükségesnek ítélte kiemelni, hogy nem nemzetközi fegyveres összeütközések esetében is tilos a fegyveres konfliktussal összefüggő bűncselekmények esetében a halálbüntetés kiszabása a cselekmény időpontjában 18. életévüket be nem töltött fiatalok esetében (illetve tilos a halálbüntetés végrehajtása terhes és kisgyermekes anyákon).

A nemzeti hatóságok tehát a jegyzőkönyv értelmében – összhangban törvényhozásukkal – legsúlyosabb büntetésként kiszabhatnak halálbüntetést is (betartva természetesen az alapvető garanciákat) akár civilekre, akár kombattánokra: egyetlen személyi kört, a 18 év alattiakat kivéve. Terhes vagy kisgyermekes anyák esetében pedig halálbüntetés ugyan kiszabható, de az nem hajtható végre. (A jegyzőkönyv a nemzeti autoritások diszkrecionális megítélésére bízta, hogy meddig számít egy gyermek „kisgyermeknek”: a kormeghatározás, egy világos jogi fogalom rögzítése ugyanis ez esetben is elmaradt.)³⁴⁸

Bár történtek kísérletek a halálbüntetés általános kizárásának elfogadtatására, e tervek mind kudarcba fulladtak. A Vöröskereszt Bizottsága megpróbálkozott egy olyan javaslattal is³⁴⁹, amely szerint a halálbüntetés végrehajtására csupán a harcok lezárultával kerülhetne sor (esélyt adva annak, hogy az ellenségeskedések elcsitulása egyúttal megbékélést, megbocsátást, amnesztiát is eredményezhet, illetve elkerülendő, hogy az összecsapások idején, egymást generálva, kölcsönös kivégzésekre, az erőszak eszkalációjára kerüljön sor), ez az ötlet sem talált azonban kellően széles körben támogatásra.³⁵⁰

³⁴⁶ Ibid. p. 1381.

³⁴⁷ Megítélésem szerint a 18 év alattiakra vonatkozó halálbüntetés tilalma egyaránt releváns szabály a „passzív” és az „aktív” oldal, a háborúk gyermekáldozatai és a gyermekkatónák vonatkozásában is. E megfontolásból e kérdésre az „aktív” oldal elemzése kapcsán, más aspektust vizsgálva, ismét visszatérek.

³⁴⁸ Annyi bizonyosan állítható, hogy az I. kiegészítő jegyzőkönyv fogalommeghatározó 8. cikkelyében említett „újszülött gyerekeknel” szélesebb a „kisgyermek” kategóriája által lefedett személyi kör.

³⁴⁹ E javaslat be is került a Vöröskereszt tervezetébe.

³⁵⁰ Commentary on the Additional Protocols. p. 1401.

A gyerekekre vonatkozó megszorítást azonban sikerült keresztülvinni: összhangban a IV. genfi egyezmény 68. pontjával³⁵¹ és a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának 6. cikkelyével³⁵². Vita pusztán a releváns korhatár megállapítását tekintve bontakozott ki. Végül a 18 év elfogadása mellett alakult ki konszenzus, harmonizálva e jegyzőkönyvi rendelkezést az 1949. évi és az 1966. évi egyezmények idevágó passzusaival.³⁵³

Az I. kiegészítő jegyzőkönyvnek a nők védelmére fókuszáló 76. cikkelye fentiekkel azonos elvet rögzít. Tilos a terhes illetve a „függő kiskorú gyermeket nevelő”³⁵⁴ (itt némi eltérés mutatkozik a II. jegyzőkönyv szóhasználatához – ld. „kisgyermek” – képest) anyákon a halálbüntetés végrehajtása, s ezen túl, lehetőség szerint, „a lehető legnagyobb mértékben” kerülni is kell e büntetés kiszabását e személyi kör esetében. Utóbbi szerződési kitétel csupán ajánlás jelleggel terheli a szerződő államokat, amelyek pusztán lehetőség szerint kötelesek elkerülni a fegyveres konfliktussal összefüggő cselekménnyel kapcsolatban halálos ítélet hozatalát. Az ítélet végrehajtása azonban kategorikusan tilalmazott.³⁵⁵

Voltaképpen, közvetve, ez a cikkely is a gyerekek védelmét szolgálja: a nők, édesanyák számára biztosított közvetlen védelmen keresztül, áttételesen. A mögöttes cél ugyanis megegyezik a direkt védelmet nyújtó rendelkezések rendeltetésével: a gyerekek oltalmának biztosítása fegyveres összeütközések idején.

³⁵¹ IV. genfi egyezmény, 68. cikk 4. bek.: „Semmi esetre sem szabható ki halálbüntetés oly védett személyre, aki a cselekmény elkövetésének időpontjában tizennyolcadik évét még nem töltötte be.”

³⁵² Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 6. cikk 5. bek.: „Halálbüntetést nem lehet kiszabni a 18. életévüket be nem töltött személyek által elkövetett bűncselekmények miatt, és azt terhes nőknél nem lehet végrehajtani.”

³⁵³ Commentary on the Additional Protocols. p. 1401.

³⁵⁴ Az angol szöveg szerint: „*pregnant women or mothers having dependent infants*”.

³⁵⁵ Commentary on the Additional Protocols. p. 1402.

b. A releváns emberi jogi egyezmények

A humanitárius nemzetközi jog normái mellett az emberi jogi egyezmények között is találunk számos olyan szerződést, amely érinti a fegyveres konfliktusok áldozatává vált gyerekek problémakörét. Nem véletlen, hisz e két jogterület – amelyek szoros kapcsolatát angol elnevezésük is kitűnően tükrözi (*humanitarian law, human rights law*)³⁵⁶ – voltaképpen párban jár: a humanitárius és az emberi jogi normák számos ponton összefonódnak, egymásra utalnak, egymást erősítik.³⁵⁷ Akárcsak a háború áldozatává vált gyerekek esetében.

A legtöbb generális sokoldalú emberi jogi szerződés persze csupán az általános szintjén tesz említést a gyerekeket megillető jogosultságokról, s nem tér ki külön a fegyveres konfliktusok által felvetett speciális kérdésekre. Így megemlíthető:

- az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

A releváns emberi jogi egyezmények felsorolását szigorú értelemben persze nem az Egyetemes Nyilatkozattal lenne célszerű kezdeni, hiszen ez esetben nem szerződésről, hanem – az államokat nem kötelező – közgyűlési határozatról van szó: kiemelkedő jelentősége, mint szó szerint és átvitt értelemben korszakalkotó dokumentum, azonban mégis indokolja megemlítését, sőt, az első helyen szerepeltetését.³⁵⁸

³⁵⁶ Illetve akár a francia megfelelőket is citálhatnánk: *droits humanitaire, droits de l'homme*.

³⁵⁷ Bizonyos – általánosnak ugyan nem tekinthető – felfogások e szoros kapcsolatot egyenesen akképp értelmezték, hogy a genfi jog és az emberi jogok hangsúlyozottan egy töről fakadnak, egyetlen rendszer alkotóelemeit képezik. E vélekedés szerint a tágabb értelemben vett humanitárius jog két részre bomlik: az emberi jogok rendszerére, és a *ius in bello*-ra, azaz a hadviselés jogára. Utóbbi pedig szintén két ágra oszlik: a hágai jogra, vagyis a hadviselés során irányadó szabályokra, és a genfi jogra, azaz a szűkebb értelemben vett humanitárius nemzetközi jogra.

Ez a rendszerszemlélet ugyan számos ponton támadható (ld. Herczegh Géza részletes okfejtését), mindenesetre az emberi jogok és a humanitárius jog szoros kapcsolata valóban nem tagadható. Kétségtelen, hogy Jean Pictet, a Vöröskereszt korábbi alelnökének a humanitárius jogról adott meghatározása, miszerint az „a nemzetközi jognak ama tekintélyes része, amely a humanitás érzelméből táplálkozik, és amely a személyiség védelmére irányul”, változtatás nélkül igaz a nemzetközi emberi jogi rendszerre egyaránt.

Ld. Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fogalma és helye a nemzetközi közjog rendszerében. In: Állam- és Jogtudomány, XVI. évf. 1. szám, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. p. 23.

³⁵⁸ Bruhács János megállapítását idézve: az Egyetemes Nyilatkozat „mint közgyűlési rezolúció, nem hoz létre <ugyan> az államok számára nemzetközi kötelezettségeket, (...) jelentősége azonban megnőtt azáltal, hogy:

1. egyes országok alkotmányaikba inkorporálták, illetve
2. nemzetközi szerződések részévé vált, (...) sőt
3. ma már feltételezhetően az emberi jogok tartalmával kapcsolatos nemzetközi konszenzust is kifejezésre juttatja (...).”

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is pusztán általános szinten deklarálja a gyermekeket megillető jogosítványokat. A Deklaráció 25. cikke szerint a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz ad jogot.

- a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)

A polgári és politikai jogokat számba vevő 1966. évi egyezségokmány már részletesebb szabályokat rögzít ugyan a gyermekjogokról – így 24. cikkében deklarálja minden gyermek jogát a kiskorú állapota folytán őt megillető védelemre, illetve az állampolgárság megszerzésére, továbbá a születés utáni azonnali regisztrálásra és névviselésre – a fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatásának jogi következményeit azonban nem vonja le a szerződés.

- a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)³⁵⁹

Az 1966-ban született két testvéregyezmény közül a gazdasági, szociális és a kulturális jogokat, azaz az emberi jogok második generációját összefoglaló egyezségokmány is elismeri bizonyos alapvető gyermekjogok érvényesülését (lásd az egyezmény 10. cikkét, amely szerint különleges intézkedéseket kell tenni minden gyermek és fiatalkorú védelmére és segítésére, illetve a gyermekeket és a fiatalkorúakat védeni kell a gazdasági és társadalmi kizsákmányolással szemben), de a fegyveres konfliktusok idején irányadó speciális rendelkezéseket ez az egyezmény sem tartalmaz. (Bár a gyermekkatonák alkalmazása szempontjából releváns lehet a 10. cikk azon kitétele, amely szerint büntetni kell a gyermekek olyan munkára történő alkalmazását, amely káros az erkölcsükre vagy az egészségükre, életveszélyes vagy akadályozza rendes fejlődésüket, az államok pedig kötelesek megállapítani azt a korhatárt, amelyen alul a fizetett gyermekmunka tilos és törvényileg büntetendő. Lásd erről részletesebben az „aktív oldalról” szóló VIII. fejezetet.)

Lásd: Bruhács, János: Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1999. pp. 194-195.

³⁵⁹ 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. dec. 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

- az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950)³⁶⁰

Ami pedig a regionális emberi jogi egyezményeket illeti. Az 1950. évi Római Egyezmény nem szentel voltaképpen kiemelkedő figyelmet a gyermekjogoknak: megemlíti ugyan a személyi kört a 7. kiegészítő jegyzőkönyvnek a házastársak egyenjogúságát rendező 5. cikke, illetve a kiskorúak őrizetbe vételére és a bíróság előtti tárgyalásokra vonatkozóan tartalmaznak speciális szabályokat az egyezmény 5-6. cikkelyei, részletesebb szabályok, így a fegyveres konfliktusok idején érvényesülő normák rögzítésére azonban nem került sor.

- az Európai Szociális Charta (1961)³⁶¹

Az európai emberi jogi rendszer második pillérét jelentő torinói charta már jóval bőbeszédűbb a gyermekjogokat illetően (lásd a charta I. részének 7. és 17. pontját, illetve a 7., 9. és 17. cikkelyeit)³⁶², a háború gyermekekre gyakorolt negatív hatásainak azonban ez az egyezmény sem szentel külön figyelmet. (Bár a fiataikorúak munkájára, különösen a veszélyes munkájára vonatkozó rendelkezések ez esetben is relevánsak lehetnek a gyermekkatonák alkalmazása szempontjából.)

S éppígy, az 1996-ban ugyancsak az Európa Tanács égisze alatt született, immár kifejezetten a gyermekek jogaira, azok gyakorlására koncentráló európai egyezmény³⁶³ szintén nem fordít szót a gyermekjogok háborúk idején történő mikénti érvényesülésére, érvényesítésére.

³⁶⁰ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

³⁶¹ 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Charta kihirdetéséről

³⁶² **Lásd az Európai Szociális Charta vonatkozó rendelkezéseit:**

I. RÉSZ

7. „A gyermekeknek és a fiataloknak különleges védelemre van joguk, azokkal a fizikai és morális veszélyekkel szemben, amelyeknek ki vannak téve.”

17. „Az anyáknak és a gyerekeknek – tekintet nélkül a családjogi helyzetükre és családi kapcsolatokra – joguk van a megfelelő szociális és gazdasági védelemre.”

II. RÉSZ

7. cikk A gyermekek és fiatalok védelemhez való joga

9. cikk A pályaválasztási tanácsadáshoz való jog

17. cikk Az anyák és gyermekek joga szociális és gazdasági védelemhez

³⁶³ A Gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló európai egyezmény: European Convention on the Exercise of Children's Rights, Strasbourg, 25 January 1996. CETS 160.

- az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye (1969)³⁶⁴

Az 1969-ben aláírt, 1978-ban hatályba lépett San Jose-i amerikaközi emberi jogi charta fenti dokumentumok többségéhez hasonlóan elismeri 19. cikkelyében minden gyermeknek a kiskorú státusából eredő jogát a védelemre, sőt az e cikkelyben rögzített rendelkezéseket az egyezmény maga háború vagy szükségállapot idején sem engedi korlátozni.³⁶⁵ Ennél tovább azonban nem megy ez a szerződés sem, azaz nem részletezi, hogy pontosan milyen gyermekjogoknak és miképp kell érvényesülniük fegyveres konfliktusok idején.³⁶⁶

Az európai és az amerikaközi regionális emberi jogi rendszer alappilléreivel szemben az arab és az afrikai generális tárgyú emberi jogi egyezmények – így az Emberi Jogok Arab Chartája és Az ember és népek jogainak afrikai chartája – már konkrétan érintik a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek problémakörét.

Még mielőtt azonban e rendelkezések elemzésébe kezdenénk, lássuk előbb a releváns univerzális szerződéseket. Így mindenekelőtt a Gyermek jogainak New York-i egyezményét.

³⁶⁴ American Convention on Human Rights, Pact of San Jose, Costa Rica, 1969.

³⁶⁵ 27. cikk

³⁶⁶ **Megjegyzendő, hogy voltaképpen már az 1948-ban Bogotában deklarált Ember jogainak és kötelezettségeinek amerikai nyilatkozata is elismerte (VII. cikkelyében) a gyerekek különleges védelemhez, gondoskodáshoz, támogatáshoz való jogát.**

American Declaration of the Rights and Duties of Man. Adopted by the Ninth International Conference of American States, Bogotá, Colombia, 1948.

i) A gyermek jogairól szóló New York-i egyezmény (1989)³⁶⁷

A gyermekek jogait csokorba szedő New York-i charta – hasonlóan a fent részletezett genfi egyezményekhez – szintén kitér a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek problémakörére. (Egyedülálló módon a legfontosabb univerzális emberi jogi egyezmények között a gyermekjogi egyezmény tehát humanitárius természetű normákat is inkorporált rendelkezései közé. Más emberi jogi szerződéseknél³⁶⁸ előfordul, hogy épp ellenkezőleg, olyan cikkelyeket tartalmaznak, amelyek derogációt engednek bizonyos rendelkezéseik tekintetében az államok számára szükségállapot idején.)³⁶⁹

A mára már egyetemes elismertségnek örvendő szerződés (amely 193 részes állammal az emberi jogi szerződések között a legtöbb³⁷⁰ szerződő felet kötelező egyezmény)³⁷¹ már Preambulumában annak a kívánalomnak adott hangot, miszerint a gyermekeknek a béke szellemében kell felnőniük: az ENSZ Alapokmányában rögzített alapvető értékek, így – a tolerancia, az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás mellett – a béke szellemében kell nevelni őket. Meg kell őket kímélni a háború borzalmaiktól.

A csupán az Amerikai Egyesült Államok és Szomália által nem ratifikált (de ezen államok által is aláírt) egyezmény – a többek által a gyermekek Magna Chartájaként emlegetett szerződés³⁷² – természetesen nem ragadt le az általánosság szintjén: 38. cikke számos konkrét rendelkezést is tartalmaz a háborúk gyermekekre gyakorolt negatív hatásainak kivédésére. Így a cikkely első pontja értelmében a részes államok kötelezettséget

³⁶⁷ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. nov. 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

³⁶⁸ Lásd példának okáért a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 4. cikkelyét: „A nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején az Egyezségokmányban részes államok az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékben tehetnek olyan intézkedéseket, amelyek eltérnek az Egyezségokmányban vállalt kötelezettségeiktől, feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem állnak ellentétben egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeikkel és nem jelentenek kizárólag faj, szín, nem, nyelv, vallás vagy társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést.”
A gyermekjogi egyezmény nem tartalmaz ehhez hasonló rendelkezést (valószínűleg szándékos mulasztás eredményeként).

³⁶⁹ Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, 1999. p. 647.

³⁷⁰ Joseph, S. – Schultz, J. – Castan, M.: The International Covenant on Civil and Political Rights. p. 468.

³⁷¹ Hasonlóan sok, 150 körüli vagy feletti részes állammal büszkélkedhet még: a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről rendelkező egyezmény, illetve a nőkkel szembeni diszkrimináció minden formájának felszámolásáról szóló szerződés. A gyermekjogi egyezmény azonban toronymagasan „vezet” e generális egyezményekhez képest a részes államok számát tekintve. (A négy 1949. évi genfi egyezmény még így is „beelőzi” 194 részes állammal!) Ahogy ma ismét, úgy korábban is hosszú ideig több részes állama volt a szerződésnek, mint ahány állam csatlakozott az ENSZ-hez. (Jelenleg is a ’szerződésben részes de nem ENSZ-tagállam’ tábort erősíti: a Cook-szigetek /Új-Zéland társult állama/ és a Szentszék).

³⁷² Kecskeméti, Edit: A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény végrehajtása. In: Acta Humana, 1992. No. 9. p. 16.

vállaltak arra, hogy tiszteletben tartják, és egyúttal tiszteletben tartatják a háborúban alkalmazandó, őket kötelező humanitárius nemzetközi jog gyerekeket védő, rájuk vonatkozó normáit.

A szerződés felvázolásakor a 38. cikkely legelső, vitára bocsátandó változatát Lengyelország küldöttsége terjesztette elő. A lengyelek által benyújtott javaslatához – amely szerint az államok kötelesek tiszteletben tartani és tartatni a humanitárius nemzetközi jog háborúban alkalmazandó gyermekekre vonatkozó rendelkezéseit – az Egyesült Államok módosító indítványt fűzött. Véleményük szerint a „humanitárius nemzetközi jog rendelkezései” kitétel félreérthető. Egyértelművé kell tenni, hogy az államok nem kötelesek azon humanitárius jogi nemzetközi egyezmények tiszteletben tartására, amelynek nem részesei, illetve csak abban az esetben, ha az adott szabályok részét képezik a nemzetközi szokásjognak is. A franciák egy másik javaslattal álltak elő. Szerintük az államoknak a humanitárius nemzetközi jog azon szabályait kellene tiszteletben tartaniuk, amelyeket az államok által rendszerint (*regularly*) elfogadott és ratifikált egyezmények lefektetnek. E viták után végül a fent ismertetett szövegváltozat került elfogadásra.³⁷³

E végső megfogalmazás szerint az államok kötelezettsége kettős: nemcsak betartani, de betartatni is kötelesek a releváns humanitárius szabályokat. Összhangban az 1949. évi genfi egyezmények közös 1. cikkelyével, amelyben szintén arra kötelezik magukat a magas szerződő felek, hogy tiszteletben tartják és tiszteletben tartatják az egyezményeket.³⁷⁴ Azaz, RACHEL BRETT szerint, a részes államokra „pozitív és negatív” kötelezettség egyaránt hárul: az állam nemcsak saját cselekményeiért felel, de másokéért is. Az államok tehát gondoskodni kötelesek a humanitárius szabályok általános érvényesüléséről.³⁷⁵

Ami pedig a „gyerekekre vonatkozó” kitézelt illeti. Bár evidensnek tűnik, az egyezményhez fűzött kommentár szükségesnek tartotta kitérni arra az értelmezési vitára, miszerint ehelyütt természetesen nem arról van szó, hogy azokat a humanitárius normákat kell betartaniuk az államoknak, amelyek „a gyermekeket érintő fegyveres konfliktusokban” alkalmazandók. Hiszen voltaképpen minden háború, így vagy úgy, de érinti a gyermekeket, jogaik érvényesülését. A „gyerekekre vonatkozó” frázis természetesen a humanitárius szabályokra vonatkozik: azaz az államok kötelesek „a humanitárius egyezmények gyerekekre

³⁷³ Detrick, Sharon op. cit. p. 650.

³⁷⁴ **Vagyis ha egy állam nem teljesíti a genfi egyezményekből folyó kötelezettségeit, „a többi szerződő fél (legyen bár semleges, szövetséges vagy ellenség) képes és köteles arra törekedni, hogy <a szerződészegőt> az egyezmények tiszteletben tartására készítse.”** *Erga omnes* kötelezettségről van tehát szó.

Lásd: Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. p. 112.

³⁷⁵ Detrick, Sharon op. cit. p. 651.

vonatkozó rendelkezéseit” betartani és betartatni. (Az egyezmény angol eredeti szövege³⁷⁶ ugyan kétségtelen módot ad e kétfajta interpretációra, de megítélésem szerint értelmetlen értelmezési vitáról van itt szó.)³⁷⁷

A 38. cikknek a gyermekkatonák jelenségének is figyelmet szentelő második és harmadik pontja után (lásd ezek elemzését a VIII.2.b.i. fejezetben) a rendelkezés utolsó pontja arra kötelezi a részes államokat, hogy – összhangban a humanitárius nemzetközi jogból fakadó, a polgári lakosság védelmére irányuló kötelezettségeikkel – tegyenek meg minden lehetséges intézkedést a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelme és támogatása érdekében.

A genfi egyezmények és jegyzőkönyvek alapvető rendelkezései tehát – a polgári lakosság védelmének fundamentális kötelezettsége – újra visszaköszönnek a Gyermekjogi egyezményben.

Az Egyesült Államok delegációja azt javasolta, fűzzék e pont végére hozzátoldásként, miszerint az államok kötelesek tartózkodni attól, hogy gyermekek fegyveres támadások célpontjai legyenek. Az egyezmény *travaux préparatoires*-jából kitűnik, hogy e javaslat előterjesztésre került, azt azonban elvetették.³⁷⁸ Véleményem szerint mint szükségtelen ismétlést, hiszen a polgári lakosság védelmének kötelezettsége egyúttal magába foglalja a civilek, így a gyerekek elleni támadások tilalmát is.

Vita kerekedett arról is, nem kellene-e a minden „lehetséges” intézkedést megtesz kitévelt minden „szükséges” intézkedéssel felváltani: egyrészt mert utóbbit használják a releváns humanitárius normák is, másrészt mert erőteljesebb kötelezettséget ró az államokra. Végül – miután más javaslatok (így például a minden „megvalósítható” intézkedés) is felmerültek – a „lehetséges intézkedések” formula mellett alakult ki konszenzus.

A Gyermekjogi egyezmény 38. cikkével szorosan összefüggő 39. cikk szerint a részes államok kötelesek megtenni mindent az áldozattá, így többek között a háború³⁷⁹ áldozataivá vált gyerekek fizikai és lelki felépülése, illetve társadalomba való visszailleszkedése

³⁷⁶ Az eredeti angol szöveg szerint: „*The State parties ... undertake to respect and to ensure respect for rules of international humanitarian law applicable in armed conflicts which are relevant to the child.*”

³⁷⁷ Detrick, Sharon op. cit. p. 651.

³⁷⁸ Ibid. p. 657.

³⁷⁹ A háború mellett az elhanyagolás, a kizsákmányolás, a durva bánásmód, a kínzás, illetve a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód bármely más formájának áldozataivá vált gyerekeket védi ez a passzus.

érdekében.³⁸⁰ Az áldozattá vált gyerekek talpra állítását és reintegrációját szolgáló intézkedéseket olyan környezetben kell fogantatosítani, amely a gyerekek egészségét, önbecsülését és méltóságát erősíti, fejleszti. Ez utóbbi betoldásra azért volt szükség, hogy ne legyen értelmezhető úgy e cikkely, miszerint bármilyen egészségügyi vagy szociális ellátás biztosítása kielégítené a rendelkezés rendeltetését. Ennél ugyanis többről van szó.³⁸¹

A Gyermekjogi egyezménynek a gyermekáldozatok rehabilitációjára vonatkozó rendelkezése egyedülálló az emberi jogi szerződések között: amelyek, ha tartalmazzak is bizonyos személyi körre vonatkozóan rehabilitációs, reintegrációs szabályokat, azt vagy a bűnelkövetők vagy a fogyatékos személyek vonatkozásában teszik meg.³⁸² (Lásd a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának³⁸³, az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezményének³⁸⁴ vagy az Emberi Jogok Arab Chartájának³⁸⁵ a bűncselekményt elkövetők társadalomba való visszailleszkedésére vonatkozó cikkelyeit, illetve az Európai Szociális Chartának a sérült emberek jogaira vonatkozó cikkét³⁸⁶, amelyekre rímelő rendelkezéseket a Gyermekjogi egyezmény³⁸⁷ is tartalmaz.)

A Gyermekjogi egyezményhez hasonló rehabilitációról szóló rendelkezést csupán a kínzás elleni 1984. évi New York-i egyezmény³⁸⁸ tartalmaz, amely szerint „minden részes állam biztosítja jogrendszerében a kínzási cselekmény sértettjének azt a jogot, hogy jóvátételt kapjon, és megfelelő módon méltányos kártalanításban részesüljön, ideértve a lehető

³⁸⁰ Az eredeti elgondolások még úgy szóltak, hogy az államoknak „biztosítaniuk” kellene a gyerekek felépülését. Végül, mivel többen úgy ítélték, túl nagy elvárás lenne a részes államokra nézve, hogy egyenesen garantálják a gyerekek rehabilitációját, a végső szövegbe pusztán annyi került be, hogy minden eszközzel „segíteniük” kell ezt célkitűzést. Detrick, Sharon: A Commentary on the Rights of the Child. p. 671.

³⁸¹ Detrick, Sharon op. cit. p. 670.

³⁸² Ibid. pp. 666-668.

³⁸³ PPJNE 10. cikk 3. bek.: „A büntetés-végrehajtási rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, amelynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beillesztésük elősegítése.”

PPJNE 14. cikk 4. bek.: „A fiatalkorú személyek esetében az eljárásnak figyelemmel kell lennie az életkorukra és az átnevelésükhöz fűződő érdekekre.”

³⁸⁴ Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye 5. cikk 6. bek.: „A szabadságvesztéssel járó büntetéseknek alapvetően az elítéltek megjavítását és ’szociális readaptációját’, azaz a társadalomba való visszavezetésüket kell szolgálniuk.”

³⁸⁵ Emberi Jogok Arab (módosított) Chartája: 17. cikkében kifejezetten a kiskorú elítéltek rehabilitációjáról és reintegrációjáról rendelkezik.

³⁸⁶ Európai Szociális Charta 15. cikk: „A fizikailag vagy szellemileg fogyatékos személyek szakmai képzéshez, rehabilitációhoz és társadalmi integrálódáshoz való joguk tényleges megvalósulásának biztosítása érdekében a Szerződő Felek a következő kötelezettségeket vállalják: (...)”

³⁸⁷ Gyermekjogi Egyezmény 40. cikk: „Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.”

23. cikk 3. bek.: „A fogyatékos gyermeknek részesülnie kell ... a rehabilitációját szolgáló szolgáltatásokban (...)”

³⁸⁸ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni 1984. évi New York-i egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1988. évi 3. tvr.

legteljesebb mértékű rehabilitációjához szükséges anyagi eszközöket is.”³⁸⁹ Azonos céllal fogalmazta meg 1985-ben az ENSZ Közgyűlése is a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságtétel alapvető elveiről szóló határozatát.³⁹⁰

Visszatérve a Gyermekjogi egyezmény 39. cikkelyének elemzésére (amely szoros kapcsolatban áll a 19. passzussal³⁹¹, amely az elhanyagolás és kizsákmányolás azon hasonló formái ellen kíván védelmet nyújtani, amely jogsértések áldozataira aztán a 39. cikkely fókuszál), a cikkely többek között tehát a háború áldozatává vált gyerekek felkarolását hangsúlyozza. A Gyermekjogi Bizottság – annak érdekében, hogy megítélhesse, miként tesznek eleget a részes államok a fegyveres konfliktusok áldozataivá vált gyerekek rehabilitációjára és reintegrációjára irányuló kötelezettségeiknek – az államoktól rendszeres jelentéseikben elsősorban az alábbi intézkedéseikről való számadást várja el:

- milyen politikákat és programokat folytatnak a fegyveres konfliktusoknak a gyermekekre gyakorolt fizikai és lelki hatásainak mérséklésére, illetve hogyan próbálják visszavezetni e gyerekeket a társadalomba;
- miként biztosítják e gyerekek oktatását, szakképzését;
- (illetve hogyan biztosítják a gyermekkatonák leszerelését, és hogyan készítik fel őket a társadalomba való aktív és hatékony részvételre – lásd utóbbiról a VIII. fejezetet).³⁹²

Utolsóként a Gyermekjogi egyezménynek a kifejezetten a háború által sújtott gyerekek helyzetét rendezni hivatott rendelkezései között említést érdemel a 22. cikkely is, amely egy szorosan kapcsolódó speciális kérdéskört, a menekült gyermekek problémáját helyezi középpontba.

(Tudatában ugyan annak, hogy a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetének nemzetközi jogi szempontú elemzése akkor lenne igazán teljes, ha a menekültkérdés is feldolgozásra kerülne, e disszertáció – terjedelmi korlátok okán – a menekült gyermekek problémájának, a jogi és intézményi háttérnek az átfogó, teljes körű ismertetésére, elemzésére nem vállalkozott. A gyerekeket háború idején óvó nemzetközi normák bemutatása azonban nem lenne teljes a menekült gyerekekre vonatkozó legfontosabb – s hangsúlyozottan csupán a legalapvetőbb – rendelkezések számba vétele nélkül.)

³⁸⁹ 1984. évi New York-i egyezmény 14. cikk 1. bek.

³⁹⁰ UN General Assembly Resolution 40/34. 29 November 1985. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power.

³⁹¹ Detrick, Sharon op. cit. p. 669.

³⁹² Ibid. p. 670.

Aligha szükséges magyarázni, mily szorosan összefüggnek egymással a 38. és 22. cikkelyek. Míg a 38. cikkely a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekekre, addig a 22. cikk a menekült gyermekekre irányítja a figyelmet: két különböző, mégis összefonódó kérdéskörre. Az összetartozás nyilvánvaló: egyik következik a másikból, azaz a háborúk következtében gyerekek tömegei kénytelenek elhagyni otthonukat, hazájukat.³⁹³

A 22. cikk értelmében a részes államok kötelesek minden szükséges intézkedést megtenni annak érdekében, hogy a vonatkozó nemzetközi vagy hazai normák alapján menekültként elismert vagy menedéj jogért folyamodó gyerekek, legyen szó akár kísérő nélküli kiskorúakról, vagy szüleikkel, illetve másokkal együtt menekülő gyerekekről, megfelelő védelmet és humanitárius támogatást kapjanak a Gyermekjogi egyezményben, vagy más, az érintett államot kötelező emberi jogi illetve humanitárius egyezményben számukra biztosított jogok élvezetéhez.

A Gyermekjogi egyezmény felvázolásakor Dánia delegációja nyújtott be arra vonatkozó javaslatot, hogy kerüljenek be a szerződés rendelkezései közé a menekült gyerekekre vonatkozó külön szabályok is. A dánok által felvázolt javaslat általános támogatást nyert. A küldöttségek egy része csupán annyit fűzött hozzá e tervhez, hogy szükség lenne egy, a menekült gyermekek körét behatároló definíció megfogalmazására is.³⁹⁴

A Dánia és India delegációi által alkotott munkacsoport révén felvázolt fogalom-meghatározás, átesve néhány módosító javaslaton³⁹⁵, végül két kategóriára osztotta a rendelkezés által lefedni kívánt személyi kört: a cikk egyaránt vonatkozik a menekültstátuszt már elnyert és az e státuszért még csak folyamodó gyermekekre (az eredeti elképzelések csupán az előbbi körre vonatkoztak). Mindkét esetben azonban irreleváns, hogy a gyermek kísérővel vagy kísérő nélkül hagyta-e el otthonát.

A 22. cikkely szerint menekültnek számít az a gyermek, akit a nemzetközi vagy a hazai jog alapján annak ismertek el. Ilyen releváns nemzetközi dokumentum mindenekelőtt a menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi egyezmény és annak 1967. évi Jegyzőkönyve³⁹⁶, vagy a menekültek fogalmát szélesebb körben meghatározó, az Afrikai Egységsszervezet égisze alatt született 1969. évi afrikai menekültügyi egyezmény³⁹⁷, illetve az ugyan jogi

³⁹³ Ibid. p. 362.

³⁹⁴ Ibid. p. 363.

³⁹⁵ Például néhány küldöttség nemtetszését fejezte ki a „gyámmal vagy más közeli hozzátartozóval” kitétel alkalmazása miatt, így került be a „bármely más személlyel” érkező menekült gyermekek kategóriája a cikkely sorai közé.

³⁹⁶ 1989. évi 15. tvr. a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről

³⁹⁷ 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa

kötőerővel nem rendelkező, a latin-amerikai államok által azonban irányadónak tekintett Cartagena-i menekültügyi deklaráció³⁹⁸. Ami pedig a nemzeti jogszabályokat illeti, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága, ahogy arról az államok által rendszeresen benyújtásra kerülő jelentésekre vonatkozó általános irányvonalai tanúskodnak, megköveteli a Gyermekjogi egyezmény részes államaitól, hogy adjanak számot az általuk a gyerekek esetében alkalmazott menekültügyi eljárás során irányadónak tekintett jogforrásokról, tartalmukról, azok változásairól. A részes államoknak informálniuk kell tehát a szerződés betartását felügyelő bizottságot jelentéseikben arról, hogy mi alapján ítélik meg a menekült státusért folyamodó gyermekek kérelmét, illetve miként biztosítják az eljárás során jogaikat, milyen garanciákat intézményesítettek a gyermekjogok védelmében. Vagyis miként érvényesítik a menekültügyi eljárások során az egyezmény 3. cikkelye által deklarált „a gyermek mindenek felett álló érdekének” elvét (illetve a Bizottság információkat vár arról is, hogy a gyermekjogi egyezmény 12. cikkelyében rögzített gyermekjognak miként tesznek eleget az államok, azaz biztosítják-e és hogyan, hogy a gyermek az őt érintő kérdésekben – ez esetben a kérelméről határozó eljárás során – kinyilváníthassa véleményét, azt meghallgassák és tekintetbe vegyék.³⁹⁹

A szerződés 22. cikkelye szerint a részes államok kötelesek biztosítani a menekült gyermekek számára az egyezmény, illetve más, általuk elfogadott emberi jogi és humanitárius szerződésben biztosított gyermekjogok érvényesülését. Ugyan a gyermekjogi egyezmény 2. cikke arra kötelezi a részes államokat, hogy a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára biztosítsák az egyezményből fakadó jogosultságokat, a 22. cikkely ezt az általános szabályt áttöri, és a menekült státusért folyamodó gyermekekre is irányadónak tekinti az államok rögzített kötelezettségét.⁴⁰⁰

A Gyermekjogi Bizottság megítélése szerint különösen az alábbi gyermekjogok érvényesülésére kell kiemelkedően ügyelni a menekült gyerekek esetében:⁴⁰¹

- az egyezmény 7. cikkének tiszteletben tartására: azaz hogy a gyerekeket rögtön születés után anyakönyvezni kell, nevet kell adni számukra, és állampolgárságot kell szerezniük;
 - o ha elmulasztják a menekültek újszülött gyermekeinek azonnali regisztrálását, az számos más gyermekjog érvényesülésének gátat szabhat;

³⁹⁸ Declaration of Cartagena on Refugees, Colombia, 22 November 1984.

³⁹⁹ Detrick, Sharon op. cit. p. 365.

⁴⁰⁰ Ibid. p. 366.

⁴⁰¹ **A Bizottság külön figyelmet fordít arra, hogy e jogok érvényesüléséről a részes államok részletesen beszámoljanak rendszeres jelentéseikben.**

- a körütekintő regisztrálással megkönnyíthető, hogy a fegyveres konfliktusok egyik leggyakoribb, gyerekekre gyakorolt negatív hatását, a családok végleges szétszakadását kiküszöböljék, és a rokonok ismét egymásra találjanak;
- a Bizottság szerint kiemelkedően fontos az egyezmény 20. cikkének szem előtt tartása is: vagyis a családi környezetétől megfosztott gyermek jogainak menekülszituációban való különös respektálása;
- a 28. cikk sem maradhat figyelmen kívül: azaz a menekült gyerekek számára is biztosítani kell a megfelelő oktatást;
- illetve az egyezmény 24. cikke által rögzített, a gyerekek lehető legjobb egészségi állapothoz való jogát is különös gondossággal kell biztosítani.⁴⁰²

A Gyermekjogi Bizottság által kiemelt jogokon túl az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa az általa megfogalmazott „Irányelvek a menekült gyermekek védelméről és támogatásáról”⁴⁰³ címet viselő dokumentumban még a következő gyermekjogok fontosságára hívta fel a figyelmet:

- a családegyesítés előmozdítása (Gyermekjogi egyezmény 10. cikk),
- a fogyatékos gyermekek jogai (23. cikk),
- a kisebbséghez vagy az őslakossághoz tartozó gyermekek jogai (30. cikk),
- a kizsákmányolás bármely formája (gazdasági, nemi kizsákmányolás, gyermekkereskedelem stb.) elleni védelem (32-36. cikkek),
- a kínzás, illetve a kegyetlen, embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód tilalma (37. cikk),
- a jogtalan vagy önkényes fogva tartás tilalma, illetve a szabadságától megfosztott gyermek jogai (37. cikk),
- valamint természetesen a fegyveres konfliktusok idején irányadó jogosultságok (38. cikk).⁴⁰⁴

A részes államok a 22. cikkely szerint nem csupán arra kötelesek, hogy garantálják a menekült gyermekek számára a Gyermekjogi egyezményben lefektetett jogosultságokat, de kötelesek e gyerekek vonatkozásában minden, őket kötő más emberi jogi és humanitárius norma betartására is. Ugyan – ahogy a Gyermekjogi egyezményhez fűzött kommentár

⁴⁰² Detrick, Sharon op. cit. p. 367.

⁴⁰³ Guidelines on Protection and Care of Refugee Children, UNHCR, Geneva, 1994.

⁴⁰⁴ Detrick, Sharon op. cit. p. 368.

megjegyzí – a főbb univerzális vagy regionális általános emberi jogi egyezmények nem tartalmazznak a Gyermekjogi egyezményhez hasonló rendelkezést, azaz nem utalnak kifejezetten a menekülteket megillető jogosítványokra: ennek ellenére, az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága⁴⁰⁵ szerint, legalábbis a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya vonatkozásában, ha egy külföldi bebocsátást nyer egy részes állam területére, ő ettől fogva jogosult az állam által vállalt kötelezettségekből, így az elfogadott nemzetközi szerződésekben adódó jogok élvezetére.⁴⁰⁶

A Gyermekjogi egyezmény 22. cikkelyének további rendelkezései szerint a menekült gyermekek jogainak biztosítása, illetve a szétszakadt családok újraegyesítése érdekében a részes államok, ha úgy ítélik meg, együttműködnek a kompetens ENSZ-szervekkel, illetve az ENSZ-hez kapcsolódó más kormányközi vagy nem kormányközi szervezetekkel is.

Ha a menekült gyermekeknek se szülei, se más családtagjai nem lelhetőek fel, az egyezmény értelmében részükre ugyanazt a védelmet kell biztosítani, mint amely a szerződés alapján (lásd az egyezmény 20. cikkét) megillet minden más, időlegesen vagy véglegesen a családi környezetétől megfosztott gyermeket.

A szerződés felvázolásakor az első szövegtervezetnél még azt javasolta az azt kidolgozó munkacsoport, hogy ha a menekült gyerekek szüleit, rokonait nem sikerül megtalálni, helyezték őket, ahol lehetséges és amennyiben ez a gyermek legjobb érdekét szolgálja, a gyermekével azonos kulturális és nyelvi környezetbe. (Összhangban a 20. cikkel, amely szintén azt javasolja, hogy a családjától megfosztott gyermek elhelyezéséről való döntés során figyelembe kell venni, mint lényegi szempontot, a kiskorú nyelvi, kulturális, nemzetiségi és vallási hátterét is.) Végül ez a javaslat módosításra került, mert többen úgy ítélték meg, egyaránt szolgálhatja a menekült gyermek érdekét az is, ha saját közegében nevelkedik továbbra is, de az is, ha asszimilálódik, beleolvad az őt hosszú távon befogadó társadalomba. Mindegyik megoldás üdvözítő lehet, ezért egyik mellett sem tették le (vagy voltaképpen mindkettő mellé tették) voksukat a szerződő felek.

⁴⁰⁵ UN Human Rights Committee

⁴⁰⁶ Human Rights Committee, General Comment 15: The position of aliens under the Covenant. Twenty-seventh session, 1986. In: Detrick, Sharon op. cit. p. 368.

ii) Afrikai charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)⁴⁰⁷

Az univerzális szerződések – mint a genfi vagy a New York-i egyezmények – mellett a regionális kezdeményezések sem kerülhetik el figyelmünket. Mindenekelőtt az (akkor még) Afrikai Egységszervezet (OAU)⁴⁰⁸ keretében 1990-ben elfogadott, majd 1999-ben (15 afrikai állam általi megerősítését követően) hatályba lépett regionális egyezmény érdemel említést.

A kezdetekkor, 1963-ban 35 alapító állammal induló⁴⁰⁹, ma 53 tagállamot sorai között tudó, az ezredfordulón Afrikai Unióra „átkeresztelt”⁴¹⁰ afrikai integráció 1990-ben kifejezetten a gyerekek, az afrikai gyerekek jogait sorra vevő egyezményt bocsátott ki: részletesen kibontva az 1986-ban hatályba lépett, valamennyi tagállam által ratifikált⁴¹¹, Ember és Népek Jogainak Afrikai (Banjul) Chartájának 18. cikkében pusztán általános jelleggel rögzített elvet, amely szerint a részes államok kötelessége a nemzetközi nyilatkozatokban és konvenciókban rögzített gyermekjogok védelme⁴¹². Az Addisz-Abeában, Etiópia fővárosában aláírt első gyermekjogi tárgyú regionális szerződés – amelynek mára már a tagállamok többsége, 45 ország részese⁴¹³ – szintén szentel külön figyelmet a háború gyermekekre gyakorolt hatásának, s levonja a megfelelő jogi következtetéseket.

A charta 22. cikke fókuszál kifejezetten a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetére, jogaik biztosítására. Amellett, hogy az egyezmény az Afrikában különösen súlyos problémát jelentő gyermekkatonák kérdéskörét is érinti (lásd ennek elemzését a VIII.2.b.iii.A. fejezetben), az aktív oldal mellett a passzív oldal, azaz a háború áldozataivá váló gyerekek problémájára is reagál.

A charta mindenekelőtt leszögezi (hasonlatosan az univerzális gyermekjogi egyezménnyel), hogy a részes államok kötelesek tiszteletben tartani és tiszteletben tartatni a

⁴⁰⁷ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, OAU Doc, CAB/LEG/24.9/49. 1990.

⁴⁰⁸ OAU: Organization of African Unity

⁴⁰⁹ OAU Charter. 1963.

⁴¹⁰ **Ld. az OAU tagállamok állam- és kormányfői által 1999 szeptemberében Líbiában elfogadott Sirte Deklarációt, illetve az Afrikai Unió 2000-ben, Loméban, Togóban elfogadott alapító okiratát.**

- Sirte Declaration. Fourth Extraordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government. 8-9. September 1999. Sirte, Lybia.

- Constitutive Act of the African Union. 11 July 2000, Lome, Togo.

⁴¹¹ Lásd az Afrikai Unió honlapját:

<http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/treaties.htm> (2008. 10. 24.)

⁴¹² African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights. Adopted 27 June 1981. OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58. 1982. 18. cikk 3. pont

⁴¹³ Lásd az Afrikai Unió honlapját:

<http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/treaties.htm> (2009. 06. 01.)

fegyveres konfliktusok idején alkalmazandó, a gyermekeket érintő nemzetközi humanitárius normákat. Az államok tehát nem csupán betartani kötelesek e nemzetközi előírásokat, de gondoskodniuk kell arról is, hogy mások se vegyék semmibe e rendelkezéseket.

Kötelesek a szerződés aláírói – összhangban humanitárius nemzetközi jogi kötelezettségeikkel – megfelelő védelmet biztosítani a polgári lakosság számára fegyveres konfliktusok idején, s ezen belül, meg kell tenniük minden lehetséges intézkedést a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelme érdekében is. Legyen szó akár nemzetközi, akár nem nemzetközi fegyveres összeütközésről: polgárháborúban, zavargások, belső feszültségek, villongások idején is éppúgy garantálni kell az egyezmény értelmében a gyerekek jólétét, biztonságát, éppúgy érvényt kell szerezni az őket védő szabályoknak, mint nemzetközi összecsapások esetében.

Az afrikai chartának a gyermekeket háború idején megillető jogokat (illetve a részes államok velük kapcsolatos kötelezettségeit) számba vevő cikkelye után a 23. cikk (szintén a New York-i egyezményhez hasonlóan) egy szorosan kapcsolódó kérdéskörre, a menekült gyermekek problémájára koncentrálnak.

(A menekült gyermekeknek szentelt különös figyelem fontosságát már az ENSZ Közgyűlése által a gyermekek nemzetközi évének proklamált⁴¹⁴ 1979-ben, az ENSZ Gyermekjogi Deklarációjának⁴¹⁵ 20. évfordulóján született az Afrikai Gyermek Jogainak és Jólétének Nyilatkozata⁴¹⁶ is hangsúlyozta utolsó, 12. cikkelyében. Erre reflektált bő egy évtizeddel később az immár a részes államokat kötelező, s nem pusztán ajánlás jelleggel bíró addisz-abebai charta.)

Az afrikai charta szerint (amelynek elemei számos ponton kifejezetten rímelenek a Gyermekjogi egyezmény releváns, 22. cikkére) részes államai kötelesek megtenni minden szükséges intézkedést, biztosítandó, hogy a vonatkozó nemzetközi vagy hazai jog alapján menekült státusért folyamodó vagy menekültnek tekintett gyermek – kísérő nélküli illetve szüleivel, gyámjával vagy közeli hozzátartozójával érkező gyermek – megfelelő védelemben és humanitárius segítségben részesüljön a charta által (vagy más, a részes állam által elfogadott nemzetközi emberi jogi illetve humanitárius egyezményben) elismert jogok élvezetében.

⁴¹⁴ UN General Assembly Resolution. A/RES/31/169. 21 December 1976. International Year of the Child.

⁴¹⁵ Declaration of the Rights of the Child. Proclaimed by General Assembly resolution 1386 (XIV) of 20 November 1959.

⁴¹⁶ Declaration on the Rights and Welfare of the African Child. AHG/St. 4 (XVI) Rev. 1. 1979.

A részes államok kötelesek továbbá együttműködni a menekülteket oltalmazni hivatott nemzetközi szervezetekkel a menekült gyermekek védelme, jogaik, érdekeik minél hatékonyabb érvényre juttatása, valamint a szétszakadt családok újraegyesítését szolgáló információk beszerzése érdekében.

Azokat a menekült gyerekeket, akiknek se szülei, se gyámjaik, se közeli hozzátartozóik nem lelhetőek fel, ugyanolyan védelemben kell részesíteni, mint bármely más, családi környezetéből időlegesen vagy állandó jelleggel elszakadt gyereket.

Az afrikai gyermekjogi charta végezetül fontosnak tartotta azt is rögzíteni, hogy a menekült gyerekekre vonatkozó rendelkezéseit, a szükséges változtatásokkal, alkalmazni kell a természeti csapások, belső fegyveres összeütközések elől menekülő, a gazdasági és társadalmi rend összeomlása következtében vagy más okból otthonukat elhagyni kényszerült, ún. „belső menekült” (IDP)⁴¹⁷ gyerekekre is.

Nyomatékosan hangsúlyozandó, hogy az afrikai charta szempontjából, fogalomértelmező 2. cikkelye szerint, gyermeknek egyöntetűen a 18 év alatti személyek minősülnek. Azaz, ellentétben például a genfi normákkal, valamennyi rendelkezése egységesen alkalmazandó minden 18. életévét be nem töltött személy esetében.

Az egységes Afrikát megálmodó kontinensnyi méretű integrációnak, az Afrikai Uniónak a háború által sújtott gyermekek helyzetét javítani hivatott lépéseinek elemzésekor az afrikai gyermekjogi charta mellett nem kerülheti el a figyelmünket egy szintén 1990-ben, Addisz-Abebában deklarált határozat sem (amelyet ugyanúgy, mint a chartát magát, pár hónappal az ENSZ keretében megszervezett Nemzetközi Csúcs a Gyermekekért⁴¹⁸ elnevezést viselő világkonferencia előtt fogadtak el).

Az Afrikai Egységsszervezet Minisztereinek Tanácsa ugyanis, párhuzamosan a gyermekjogi charta munkálataival, 1990-ben határozatot fogadott el a fegyveres konfliktusok gyermekekre (és nőkre) gyakorolt hatásainak mérsékléséről.⁴¹⁹ A „béke a gyermekekért” címet viselő határozat (amely természetesen nem kötelezi a tagállamokat, pusztán ajánlás jelleggel bíró dokumentum) több előremutató javaslatot is a tagállamok figyelmébe ajánlott. Így többek között – miután a határozat preambulumban leszögezte azt a lesújtó tény, miszerint az afrikai konfliktusok áldozatainak 80%-a nő vagy gyermek – a Miniszterek Tanácsa felhívta az összecsapásokban érintett feleket, hogy a nők és gyermekek érdekében

⁴¹⁷ IDP: internally displaced person

⁴¹⁸ World Summit for Children. 29-30 September 1990. <http://www.unicef.org/wsc/>

⁴¹⁹ Organization of African Unity. Resolution on Peace for Children: Reducing the Effects of Armed Conflicts on Children and Women in Africa. CM/Res. 1292 (LII)

létesítsenek demilitarizált övezeteket illetve folyosókat, hogy a humanitárius segítség akadálytalanul elérhesse a rászorulókat.

1996-ban (az afrikai gyermek évtizedének szentelt dekád fordulóján)⁴²⁰ Kamerunban az OAU Miniszterek Tanácsa ismét fontosnak tartott szólni a háború által érintett afrikai gyermekek helyzetéről. A Yaounde-i határozat⁴²¹ preambulumban kihangsúlyozta, hogy a fegyveres konfliktusok negatív hatásai veszélyeztetik az afrikai gyermekek túlélését és fejlődését, s így az egész kontinens jövőjét is. Ezt kiküszöbölendő többek között a határozat azzal a javaslattal állt elő, miszerint elő kell mozdítani regionális szinten a fegyveres erők tagjainak emberi jogi képzését: a lehető legszélesebb körben tájékoztatni kell a haderők tagjait az alapvető emberi jogi és humanitárius jogosultságokról, valamint a – többségében nőket és gyermekeket jelentő – polgári lakossággal szembeni kötelezettségeikről. E kezdeményezéssel a kameruni határozat újabb szálát fűzött az afrikai gyermekjogi charta által pár évvel korábban elindított vállalkozáshoz, a konfliktusok által veszélyeztetett afrikai gyerekek formálódó, alakuló védelmi rendszeréhez.

iii) Az Emberi Jogok Arab Chartája (1994, 2004)⁴²²

A háború áldozataivá váló gyerekek jogait rendező emberi jogi egyezmények sorában meg kell említeni az afrikai mellett egy másik regionális egyezményt is: az Emberi Jogok módosított Arab Chartáját.

Az Arab Liga Tanácsa által 1994-ben elfogadott⁴²³, majd sikertelensége miatt (nem ratifikálták a chartát a tagállamok) 2004-ben revízió alá vett, s végül 2008-ban hatályba lépett egyezmény ugyan csak röviden tér ki a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekeket megillető jogokra, jelentősége mégsem lebecsülendő.

A módosított charta számos pontja tartalmaz a gyerekek jogaira vonatkozó rendelkezéseket⁴²⁴ (ellentétben kudarcba fulladt „elődjével”, amelynek csupán egy cikke, a

⁴²⁰ **E kezdeményezést az OAU és az UNICEF együttesen tette az 1990-es évek elején.**

Ld. Schuftan, C.: The Decade of the African Child. Development in Practice. 1995 November. Abstract.
<http://www.poline.org/docs/109513>

⁴²¹ Organization of African Unity. Resolution of the Plight of African Children in Situation of Armed Conflicts. CM/RES.1659 (LXIV) REV. 1.

⁴²² League of Arab States, Revised Arab Charter on Human Rights, 22 May 2004.

⁴²³ Bruhács, János: Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1999. p. 219.

⁴²⁴ **Gyermekjogokra fókuszál a charta:**

- **7. cikkelye (halálbüntetés kiszabására, végrehajtására vonatkozó szabályok)**

- **10. cikkelye (gyermekek kizsákmányolásának tilalma, lásd elemzését a szövegben)**

38. cikkely tért ki a gyermekjogok kérdésére, rögzítve a gyermek különleges védelemhez való jogát)⁴²⁵. Az első ilyen, gyermekjogot deklaráló rendelkezés épp a háborúk hatásaihoz kötődik. A 10. cikkely ugyanis – több egyéb rendelkezés között – kategorikusan megtiltja a gyermekek kizsákmányolását fegyveres konfliktusok idején.

Hogy pontosan mit takar a kizsákmányolás fogalma, arra nézve nem ad útmutatást az egyezmény. Talán nem véletlen döntöttek azonban a szerződés megfogalmazói ezen általános kategória mellett: így a gyerekek számára biztosítandó minél szélesebb védelem érdekében minél több tartalmi elemet magába foglalhat e tiltó rendelkezés.

(Ekképp a fegyveres konfliktusokra vonatkozó kizsákmányolás tilalma értelmezhető akár a gyermekek katonaként történő alkalmazása tiltásaként is. Kifejezetten ugyan e kérdéskörre nem tér ki az arab egyezmény, a gyermekkatonák foglalkoztatásának elítélése mindazonáltal a 10. cikk mellett „beleérthető” a 34. cikkely soraiba is: amely megtiltja, hogy gyermekek olyan munkát végezzenek, amely veszélyes rájuk, akadályozza oktatásukat, illetve gátolja fizikai, mentális, spirituális, szociális, erkölcsi fejlődésüket. Erről azonban lásd részletesebben a VIII. fejezetben kifejtetteket.)

c. A releváns büntető nemzetközi jogi tárgyú egyezmények

i) A genocídium egyezmény (1948)⁴²⁶ és a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)⁴²⁷

A háború sújtotta gyerekekre (is) fókuszáló szerződések között a népirtás büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában kötött egyezmény is említést érdemel. Sőt, voltaképpen a humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok nemzetközi rendszerének határmezsgyéjén, találkozási pontján elhelyezkedő genocídium egyezmény esetében indokolt lenne a normák sorában akár a legelső helyen való szerepeltetés is. Hiszen az 1948-ban kelt szerződés immár hat évtizedes múltjával minden ma hatályos nemzetközi egyezményt

- 17. cikkelye (fiatalkorú bűnelkövetők felelősségre vonására vonatkozó speciális rendelkezések)

- 29. cikkelye (állampolgárság megszerzése)

- 33. cikkelye (családon belüli erőszak tilalma, a család védelme, a gyermek mindenek felett álló érdekének érvényesülése, a gyermek védelmének, fejlődésének, jólétének biztosítása)

- 34. cikkelye (a gyermekmunka szabályai)

⁴²⁵ Arab Charter on Human Rights, adopted by the League of Arab States. 15 September 1994.

⁴²⁶ 1955. évi 16. törvényerejű rendelet a népirtás büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

⁴²⁷ Rome Statute of the International Criminal Court. 17 July 1998.

megelőzve elsőként szentelt külön figyelmet a konfliktusok áldozataivá váló gyerekek kérdéskörének.

A népirtás elleni egyezmény ugyanis – amelynek megfogalmazóiban még friss emlékként égtek a II. világháború borzalmas eseményei – a genocídium fogalmát meghatározó cikkelyében külön tényállási elemként kezeli a gyerekek elleni atrocitásokat. A genocid egyezmény II. cikke akként rendelkezik, hogy népirtásnak minősül – valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjainak megölésén, számukra súlyos testi vagy lelki sérelem okozásán, pusztulásukhoz vezető életfeltételek ráerőszakolásán, a születések meggátolásán túl – a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele is. Feltéve természetesen annak a – immár nemzetközi bíróságok gyakorlata által is „bizonyítottan” nehezen bizonyítható – feltételnek a meglétét, miszerint e cselekményt a csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követték el.⁴²⁸

50 évvel később az 1948. évi genocídium egyezmény II. cikkének e) pontjával teljesen azonos rendelkezést építettek be az 1998. évi Római Egyezménybe, amelynek 6 (e) pontja szintén népirtásnak, azaz a Nemzetközi Büntetőbíróság által üldözendő nemzetközi bűncselekménynek minősíti adott csoport gyermeinek más csoporthoz történő erőszakos átvitelét.⁴²⁹

Fontos kiemelni, hogy 1951-ben a Nemzetközi Bíróság – az egyezményhez fűzött fenntartásokról szóló – tanácsadó véleményében⁴³⁰ szigorúan hitet tett amellett, hogy a „genocid egyezmény alapját képező elvek a civilizált nemzetek által elismert elvek, amelyek az államokat szerződéses kapcsolattól függetlenül kötelezik”.⁴³¹ Azaz, vonható le a következtetés, a gyerekek elleni, az egyezményben rögzített abúzusok tilalma része a nemzetközi jog általános szabályainak is.

⁴²⁸ Ugyan népirtás nem csupán háború, de béke idején is felütheti fejét, a genocid egyezmény mégis feltétlen megemlítendő a konfliktusok gyerekekre gyakorolt hatásainak kiküszöbölését célzó kiemelkedően fontos nemzetközi szerződések sorában. Lásd: Nguyen Quoc Dinh – Daillier, Patrick – Pellet, Alain – Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 315.

⁴²⁹ A Római Statútum egyébiránt nemcsak e vonatkozásban, de minden szegmensében egy az egyben átvette a genocid egyezmény fogalm meghatározó rendelkezését, amikor rögzítette az ICC tárgyi joghatóságának e körét. (ICC: International Criminal Court, Nemzetközi Büntetőbíróság)

⁴³⁰ International Court of Justice. Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Advisory Opinion of May 28th, 1951. General List No. 12. p. 12.

⁴³¹ Bruhács, János: Nemzetközi jog II. p. 229.

d. A releváns leszerelési egyezmények

„A gyalogsági aknák szünet nélkül készek áldozatot szedni.
Kétségtelen a legtökéletesebb katonák.”

JODY WILLIAMS, 1997 béke Nobel-díjasa⁴³²

i) Ottawai Egyezmény a gyalogsági aknák betiltásáról (1997)⁴³³

A fegyveres konfliktusok gyermekáldozataira vonatkozó nemzetközi jogi normaanyag feltárása nem lenne teljes egy a leszerelés körébe tartozó nemzetközi szerződés megemlítése nélkül. A Gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló 1997. évi Ottawai egyezmény ugyanis alapvető jelentőséggel bír a háborúk, polgárháborúk passzív szereplőivé váló gyermekek helyzetét szabályozó nemzetközi normák sorában. Hogy miért? Beszéljenek ehelyütt a számok.

(Közbevetve megjegyzendő: magától értetődően valamennyi leszerelési-fegyverzetkorlátozási egyezmény – legyen szó akár nukleáris, akár bakteriológiai, vegyi vagy konvencionális fegyverekről – egyben a gyermekek érdekeinek védelmét is szolgálja. A gyalogsági aknák betiltásáról szóló Ottawai egyezmény kiemelése azért indokolt, mert egy olyan fegyvertípusra hirdet moratóriumot, amely jellege okán különösen érinti a gyerekeket, s amelynek kiemelkedően magas arányban gyerekek esnek áldozatául.)

Az 1990-es évek végén az évtizedre visszatekintő globális felmérés szerint minden évben hozzávetőlegesen 15-20 ezren sérültek meg vagy veszítették életüket a működésbe lépő gyalogsági aknák következtében.⁴³⁴ Havonta ezerötszázán, naponta több mint negyvenen, óránként legalább ketten váltak az aknák áldozataivá.⁴³⁵ Évente 2-5 millió aknát telepítettek világszerte (amit az ENSZ Főtitkára az emberiség történelmének egyik legkiterjedtebb, legpusztítóbb, leghosszabb ideig ható szennyezéseként aposztrofált).⁴³⁶ Azóta e tendencia némileg csökkenésnek indult, így 2006-ban példának okáért kevesebb, mint hatezer áldozatot regisztráltak. Ez az előző évi adatokhoz képest 16%-os javulást jelentett. 2002-ben pedig még

⁴³² Lásd az ICBL (International Campaign to Ban Landmines) honlapját: <http://www.icbl.org/problem/history>

⁴³³ 1998. évi X. törvény a Gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló Egyezmény megerősítéséről és kihirdetéséről

⁴³⁴ **Az elmúlt 30 évben az UNICEF adatai szerint hozzávetőlegesen 1 millió életet követeltek az aknák.**

⁴³⁵ Lásd a gyalogsági aknák betiltásáért küzdő nemzetközi kampány, az ICBL honlapját: <http://www.icbl.org/problem/what> (2008. 08. 29.)

⁴³⁶ A/49/357. Report of the Secretary-General on Assistance in Mine Clearance. 1994.

50%-kal több áldozatot szedtek a gyalogsági aknák világszerte.⁴³⁷ A javulás kétségtelenül az 1999-ben hatályba lépett Ottawai egyezmény pozitív hatásának köszönhető. Az előrelépések mindenképp üdvözlendők, messze azonban még az alagút vége: az évi húszezerhez képest valóban óriási eredmény a hatezres szám, de még korántsem megnyugtató. Főként annak az adatnak a fényében, amely szerint majd' 500 ezer ember él ma szerte a világon gyalogsági aknák által megnyomorítottan, élethosszig tartó gondoskodást igényelve.

Az ezredfordulót követő évtized közepére vonatkozó vizsgálatok szerint az aknák áldozatául esők háromnegyede civil.⁴³⁸ E civil áldozatok több mint egyharmada pedig gyermek. A gyalogsági aknákkal különösen fertőzött országokban az aknák következtében életüket veszített vagy megnyomorodott gyermekek aránya még kirívóbb: Afganisztánban az áldozatok (polgári és katonai összesítve) közel 60%-a, Nepálban több mint 50%-a, Szomáliföldön majd' 70%-a 18 év alatti fiatal.⁴³⁹ Ruandában az 1995 után telepített 50-100 ezer akna felerészt gyerekeket ragadott el. Az 5 és 14 év közötti fiúgyermekek a legveszélyeztetettebb csoport.⁴⁴⁰ Az Ottawai egyezmény is ezért fontosnak tartotta Preambulumában, sőt a jelentősége okán a legelső mondatában megjegyezni, hogy a gyalogsági aknák számtalan emberéletet követelnek nap mint nap: „főleg ártatlan és védtelen polgári személyeket, különösen gyermekeket” pusztítanak el vagy csonkítanak meg e „rejtőző gyilkosok”.

A gyerekek különösen ki vannak téve a gyalogsági aknák által jelentett „alattomos és állandó”⁴⁴¹ veszélynek. Mivel még írni-olvasni nem tudnak, nem értik az aknamezőkre figyelmeztető táblák jelentését. Nem is képesek felfogni a rájuk leselkedő veszélyt. A felnőtt perspektívából könnyebben észlelhető veszélyforrásokat szemmagasságukból nehezebb észrevenni. Ha az ő lábuk alatt lép működésbe egy akna, testi felépítésük következtében jóval nagyobb roncsolást szenvednek el, mint egy felnőtt ember, illetve jóval nagyobb az esélye annak, hogy nem csupán megsérülnek, de életüket is veszítik. (Kambodzsában az aknára lépett gyerekek 20%-a nem éli túl a balesetet.)⁴⁴² S habár az aknák „eredeti célja, rendeltetése” nem a gyilkolás, hanem sérülés okozása – abból kiindulva, hogy jóval nagyobb terhet jelent az

⁴³⁷ Landmine Monitor Report 2007. Toward a Mine-Free World. ICBL. p. 39.

⁴³⁸ **Ha Kolumbiát leszámítjuk (ahol viszonylag magas, 57 %-os a kombattánsok vesztesége a polgári lakossághoz képest) mindössze 12% a katonai áldozatok aránya, azaz közel 90% a civileké. Kolumbiával együtt hozzávetőlegesen 25-75%, azaz egynegyed-háromnegyed a katonák-civilek közötti aránypár.**

⁴³⁹ **Kambodzsában az 1979 óta eltelt három évtized alatt 20 ezren veszítették életüket, több mint 40 ezren pedig testi épségüket gyalogsági aknák következtében. Az áldozatok 75%-a civil.**

⁴⁴⁰ Landmine Monitor Report 2007. op. cit. p. 40.

⁴⁴¹ Machel, Grac'a: Impact of Armed Conflict on Children. Report of the expert of the Secretary-General, op. cit. p. 26. point 111.

⁴⁴² Ibid. p. 27. point 116.

ellenséges csapatoknak egy sebesült katona ellátása, mint egy halottról való gondoskodás – gyerekek esetében nagyobb a valószínűsége, hogy a robbanás életet követel, s nem „csupán” sebesülést. Sok gyalogsági akna ráadásul színes, érdekes külsejű – mint példának okáért a Szovjetunió által Afganisztánban milliós szám szétszórt, élénkzöld, két „szárnyal” ellátott, s nevét is innen kapó ún. „pillangó” akna – amely ily külsővel halálos játékra csábítja a gyerekeket.

A gyerekek között is különösen rengeteg gyerekkatona esik áldozatául az aknáknak. Hiszen gyakran őket használják az aknamezők feltérképezésére. Az ENSZ Főtitkárának a fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatásáról 1996-ban szakértői véleményt készítő GRAC’A MACHEL jelentésében arról számolt be, hogy egy kambodzsai kórházban az aknák által megsebesített gyerekek 43%-a 10-16 év közötti katona volt.⁴⁴³

Ha a gyalogsági aknák nem is veszik el életüket a gyerekeknek, és túlélnek a detonációt, egész életüket, s nem csupán testüket, megnyomorítja a robbanás. Az elveszített lábaikat, karjaikat pótló protéziseket, ahogy cseperednek, évente kell cserélni, nem kevés terhet róva ezzel családjukra. (Afganisztánban a ’90-es évek közepén 60 ezer gyerek viselt művégtagot.)⁴⁴⁴ Felnőtté válva gyakran továbbra is mások segítségére szorulnak, hisz képtelenek a munkavállalásra. Sokan a baleset után sosem térnek vissza az iskolapadba. Fiúk és lányok egyaránt kirekeszthetnek a társadalomból, közösségükből, példának okáért mert nem akad, aki hajlandó lenne velük – testi fogyatékoságuk, vagy munkavégzésre való képtelenségük miatt – házasságot kötni.

S ha nem is gyereket ér a gyalogsági akna pusztítása, hanem szüleiket, gondviselőjüket: a helyzet éppoly kilátástalan. A kiskorú kénytelen ugyanis átvállalni a családfenntartó szerepét, és az azzal együtt járó minden terhet. Keményen kell dolgoznia, az iskolát el kell hagyja, ahogy a gondtalan gyermekéveket is. Így válik áldozatává egyetlen aknatámadásnak szülő is, gyermek is egyaránt.

Az ENSZ Gyermekalapja, az UNICEF álláspontja szerint a gyalogsági aknák alkalmazása voltaképpen az univerzálisan elismert Gyermekjogi charta szinte valamennyi rendelkezésével ellentétes, az ott biztosított majd’ valamennyi gyermekjogot sérti. Sérül az élethez, a biztonságos környezethez, az egészséghez, a tiszta ivóvízhez⁴⁴⁵, az egészségügyi ellátáshoz, a megfelelő oktatáshoz való jog, ráadásul a fel nem térképezett, meg nem tisztított aknamezők következtében lehetetlen a lerombolt, megrongált otthonok, utak, iskolák,

⁴⁴³ Ibid. p. 25. point 115.

⁴⁴⁴ Stohl, Rachel: Ottawa Landmines Treaty Enters into Force. 9 March 1999.

<http://www.hartford-hwp.com/archives/27a/072.html>

⁴⁴⁵ Gyakorta a vízforrásokat telepítik körbe aknákkal, vagy az odavezető utakat „szórják meg” velük.

kórházak újjáépítése, az alapvető szolgáltatások biztosítása, s nehézkes, veszélyes a földek megművelése, így pedig a kellő élelem biztosítása is.⁴⁴⁶

Míg korábban a gyalogsági aknák⁴⁴⁷ ún. defenzív fegyvereknek számítottak, azaz stratégiai területek – határ, laktanyák, hidak – védelmére, az ellenség távol tartására alkalmazták, addig napjaink fegyveres konfliktusaiban rendeltetésük immár több helyütt a civilek megfélemlítése, a háború következtében amúgy is mostoha életük, mindennapi tevékenységük megnehezítése lett. Lassan elmaradt az aknamezők megjelölése: hiszen a cél, épp ellenkezőleg, már nem a civilek távoltartása, hanem a konfliktusba való bevonásuk lett.

Ne feledjük, a gyalogsági aknák a gazdasági fejlődésre is komoly fenyegetést jelentenek. S így a háborúban, vagy a háború után boldogulni igyekvő gyerekek amúgy is nehéz életkörülményei csak még tovább súlyosbodnak. Hiszen az aknamezők a gazdaságilag fontos területeket, utakat, termőföldeket, öntözőrendszereket eltakarításukig használhatatlanná teszik. A turizmusból adódó bevételekről hosszú időre lemondhatnak a veszélyesnek ítélt térségek. Az aknák megfoszthatják a családokat kenyérkeresőjüktől, a családfenntartótól. Rengeteg pénzt emészt fel a munkaképtelen áldozatok ápolása, gondozása, ellátása, az életük végéig tartó gondoskodás. Az otthonukat elhagyni kényszerült menekültek hazatérését meglassíthatja, megghiúsíthatja az aknák jelenléte, így egyrészt a kelleténél tovább kell a menekültek tömegeit istápolni, másrészt hosszú ideig nem képesek ők sem újra bekapcsolódni az aktív munkavégzésbe.

Nincs olyan régió, amelyet ne érintene a gyalogsági aknák pusztítása: a legtöbb áldozatot Ázsiában, majd a Szub-szaharai Afrikában szedik az aknák, de nem elhanyagolható az amerikai kontinens fertőzöttsége sem, vagy akár említhető Európa is, ahol 8-10 országnak ma is nap mint nap szembesülnie kell a gyalogsági aknák pusztító erejével. Világszerte 75 ország küzd az aknák jelentette problémával. A legfertőzöttebb területek Afganisztán, Angola,

⁴⁴⁶ Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/emerg/index_landmines.html

⁴⁴⁷ A gyalogsági akna – amely az Ottawai egyezmény fogalom meghatározó rendelkezése szerint „ember jelenlététől, közelségétől vagy érintésétől” robban fel – vagyis az angol terminológia szerinti „*anti-personnel mine*” (AP) /vagy másképpen APL: *anti-personnel landmine/* megkülönböztetendő az „*anti-vehicle*” vagy közismertebben „*anti-tank mine*” (AT) típusoktól, vagyis a harckocsi aknáktól.

Míg a gyalogsági aknák kisebb méretűek, 10-250 gramm között tartalmaznak robbanóanyagot, valamint 0,5-50 kg nyomása alatt lépnek működésbe, addig a harckocsi aknák nagyobb mérettel rendelkeznek, 2-9 kg robbanóanyagot tartalmaznak, és általában 100-300 kg alatt lépnek működésbe. Utóbbiak ugyan kisebb fenyegetést jelentenek a polgári lakosságra, egyrészt mert kisebb számban telepítik őket, másrészt csupán nagyobb súly nyomására aktiválódnak, illetve könnyebb felderíteni őket, de mivel gyakran a civilek által is használt utakra telepítik az ilyen típusú aknákat, nem elhanyagolható ezek civilekre gyakorolt pusztító hatása sem. Mivel az utóbbi évek technikai fejlődésének következtében mára meglehetősen elmosódtak a határok a gyalogsági és a harckocsi aknák között, az Ottawai egyezmény minden olyan, „duális” jellegű aknára is vonatkozik, amelyet ember is működésbe hozhat (kivéve a, hivatalos magyar fordítás szerint, „felszedésgátló biztosítással” ellátott aknákat). Ld. Banning *Anti-personnel Mines. The Ottawa Treaty Explained*. International Committee of the Red Cross, Geneva, 1998. p. 8.

Burundi, Bosznia-Hercegovina, Csecsenföld, Irak, Kambodzsa, Kolumbia, Nepál és Sri Lanka, illetve – szolgáltatott adatok híján, csak feltételezések szerint – Burma, India és Pakisztán.⁴⁴⁸ Három országban, Afganisztánban, Angolában és Kambodzsában következik be az aknák által okozott balesetek 85%-a. Angolában egyedül 10 millióra teszik a telepített aknák számát. A lakosok közül 70 ezernek amputálták valamelyik végtagját, köztük 8 ezer gyermeknek. Afrika földjei rejtik a kontinensek közül a legtöbb gyalogsági aknát: becslések szerint összesen 37 millió akna fölött élnek 19 afrikai országban.⁴⁴⁹

Az Ottawai egyezmény ez ellen a globális probléma ellen hirdetett harcot. (A szerződést hol oslói, hol ottawai konvencióként emlegetik. Ennek oka, hogy magát a szerződést egy 1997 szeptemberében Oslóban, Norvégiában megtartott diplomáciai konferencián kötötték meg, de 15. cikkelyének megfelelően az egyezményt Kanadában nyitották meg aláírásra.) Az Ottawai egyezmény az első olyan nemzetközi szerződés, amelyben államok ily széles körben elterjedt fegyver betiltására vállalkoztak.⁴⁵⁰

Az egyezmény komplex kötelezettséget ró részes államaira. Valamennyi szerződő fél vállalja, hogy egyrészt nem használ gyalogsági aknát; másrészt ilyen fegyvert nem fejleszt ki, nem állít elő, nem szerez be más módon, nem halmoz fel, nem tart meg, és nem ad át senkinek; illetve senkit nem segít, senkit nem bátorít, illetőleg semmilyen módon nem ösztönöz az egyezmény által tiltott tevékenységek folytatásában, valamint minden gyalogsági aknát megsemmisít, illetve biztosítja azok megsemmisítését.⁴⁵¹

Az – egyébiránt fenntartást nem tűrő – Ottawai szerződés voltaképp továbbfejlesztette, pontosította a Mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló 1980. évi genfi egyezmény, illetve annak kifejezetten az aknákra vonatkozó második módosított jegyzőkönyve rendelkezéseit.⁴⁵²

⁴⁴⁸ Lásd az ICBL honlapját: <http://www.icbl.org/problem/what>

⁴⁴⁹ Machel, Grac'a: Impact of Armed Conflict on Children. Report of the expert of the Secretary-General, op. cit. p. 26. point 112.

⁴⁵⁰ Ending the Landmine Era. Achievements and Challenges. International Committee of the Red Cross. Geneva, 2004. p. 2.

⁴⁵¹ Ottawai egyezmény, 1. cikk: Általános kötelezettségek

⁴⁵² 1984. évi 2. törvényerejű rendelet a Mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről

Az Ottawai egyezménynek eddig 156 állam vált részesévé,⁴⁵³ s több mint 30 nem állami fegyveres csoport szintén kötelezettséget vállalt az egyezmény rendelkezéseinek betartására.⁴⁵⁴ (Magyarország még 1997-ben aláírta a dokumentumot, Ottawában, 122 állammal együtt.) Körülbelül 40 állam maradt távol a szerződéstől, köztük a legnagyobb előállítók, és a legnagyobb készletekkel rendelkezők.⁴⁵⁵ E negyven állam hozzávetőlegesen 160 millió gyalogsági aknát birtokol.⁴⁵⁶ 13 állam még ma is állít elő gyalogsági aknákat, illetve fenntartja magának e jogot:⁴⁵⁷ többségük ázsiai ország (Burma, Dél- és Észak-Korea, India, Kína, Nepál, Pakisztán, Szingapúr, Vietnám), de a Közel-Keleten (Irán, Szíria), Amerikában (Kuba, Egyesült Államok) és Európában (Oroszország) is találunk ilyen országokat.⁴⁵⁸ (S nem feledkezhetünk meg a fegyveres nem állami szereplők, lázadó csoportok „házi készítésű” szerkezeteiről sem.)

Az Európai Unió valamennyi tagállama részese az egyezménynek, kivéve Finnországot, a nyugati félteke szintén valamennyi állama, kivéve Kubát és az Egyesült Államokat, a Szub-szaharai Afrika 48 államából 47 állam – Szomália kivételével – ratifikálta az egyezményt, a NATO tagországok közül pedig csak az USA nem tette meg ezt a lépést.⁴⁵⁹

Lássuk, milyen eredményeket mutatott fel a leszerelés és a humanitárius jog területébe egyaránt illeszthető⁴⁶⁰ Ottawai egyezmény egy évtized alatt. A szerződés villámgyorsan, kevesebb mint másfél év alatt – a szükséges, 40 állam általi ratifikációt követően – elnyerte hatályát, s hasonlóan gyorsan valódi generális szerződéssé nőtte ki magát, kérdés azonban, hogy a formai oldalról kétségtelen siker mennyiben jelent tartalmi szempontból is kézzelfogható eredményeket. Miként tesznek eleget szerződési kötelezettségeiknek az

⁴⁵³ Lásd az ENSZ genfi irodájának (UNOG: United Nations Office at Geneva) honlapját:

[http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/6E65F97C9D695724C12571C0003D09EF?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/6E65F97C9D695724C12571C0003D09EF?OpenDocument) (2009. 06. 01.)

⁴⁵⁴ Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. A/62/228. 13 August 2007. Part II. The Machel study and the 10-year strategic review. p. 15.

⁴⁵⁵ **Az Ottawai egyezményt nem támogató országok: Amerikai Egyesült Államok, Azerbajdzsán, Bahrein, Burma, Dél-Korea, Egyesült Arab Emírátsok, Egyiptom, Észak-Korea, Finnország, Grúzia, India, Irán, Izrael, Kazahsztán, Kína, Kirgizisztán, Kuba, Laosz, Lengyelország (aláírta, de nem ratifikálta), Libanon, Líbia, Marokkó, Marshall-szigetek (aláírta, de nem ratifikálta), Mikronézia, Mongólia, Nepál, Omán, Oroszország, Örményország, Pakisztán, Sri Lanka, Szaúd-Arábia, Szingapúr, Szíria, Szomália, Tonga, Tuvalu, Üzbegisztán, Vietnám.**

⁴⁵⁶ Landmine Monitor Report 2007. op. cit. p. 2.

⁴⁵⁷ Lásd az ICBL honlapját: <http://www.icbl.org/problem/history>

⁴⁵⁸ **A nagy előállítók közül Törökország 2003-ban, Irak 2007-ben ratifikálta az egyezményt.**

⁴⁵⁹ Lásd a United Nations Treaty Collection honlapját: <http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=26&subid=A&lang=en> (2009. 06. 01.)

⁴⁶⁰ Bruhács, János: Nemzetközi jog III. p. 248.

államok? (A végrehajtásra a szerződés hatályba lépése óta az ENSZ Közgyűlése minden évben határozatban felhívja a részes államokat.)⁴⁶¹

Mivel maga a szerződés komplex kötelezettség-, „csokrot” ró részes államaira, az egyezmény sikerének megítélése is több szempontból vizsgálható. Röviden a fejezet bevezető gondolatainál már történt utalás az egyezmény hatályba lépése óta, kétségtelenül annak betudhatóan tapasztalható számottevő előrelépésekre, az áldozatok ugyan még jelentős, de tendenciózusan egyre csökkenő számára.

A felhalmozott készletek megsemmisítésére tett erőfeszítések sikere vagy sikertelensége szintén fontos szempont. A szerződés arra kötelezi a részes feleivé váló államokat, hogy amint a szerződés az ő vonatkozásukban hatályba lép, négy éven belül szüntessék meg készleteiket. 2003 végére, amikor lejárt az 1997-ben Ottawában a szerződést aláíró 122 állam négy éves kötelezettsége, 31 millió gyalogsági aknát semmisítettek meg. Becslések szerint még körülbelül 200 millió taposóakna van raktáron szerte a világon, többségében a szerződést el nem ismerő országok területén.⁴⁶²

Nem csupán a készletek megsemmisítése, de a telepített aknamezők felszámolása is kötelessége az egyezmény részes államainak. Vitán felül állóan ez az egyik legnehezebb feladat: az aknamezők megtisztítása ugyanis időigényes, veszélyes és költséges művelet.⁴⁶³

Míg egy gyalogsági akna telepítése mindössze 1-3 dollárba, felderítése és felszedése több mint 1000 dollárba kerül.⁴⁶⁴ Amíg percek alatt ezerszámra szét lehet szórni gyalogsági aknákat tetszőleges nagyságú területen, addig egy szakértő egy nap legfeljebb 20-50 négyzetmétert képes megtisztítani aprólékos munkával, centiről centire haladva.⁴⁶⁵

A Vöröskereszt által az 1990-es évek derekán készített szakértői vélemény, hivatkozva az ENSZ-re, kijelentette: ha 1996-ban világszerte leállnának a taposóaknák telepítésével, az akkori ütem szerint 1100 évbe és 33 milliárd dollárba kerülne a glóbusz valamennyi (akkor az

⁴⁶¹ UN General Assembly Resolution 54/54 B of 1 December 1999.

UN General Assembly Resolution 55/33 V of 20 November 2000.

UN General Assembly Resolution 56/24 M of 29 November 2001.

UN General Assembly Resolution 57/74 of 22 November 2002.

UN General Assembly Resolution 58/53 of 8 December 2003.

UN General Assembly Resolution 59/84 of 3 December 2004.

UN General Assembly Resolution 60/80 of 8 December 2005.

UN General Assembly Resolution 61/84 of 6 December 2006.

UN General Assembly Resolution 62/41 of 5 December 2007.

UN General Assembly Resolution 63/42 of 12 January 2009.

Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on their Destruction

⁴⁶² Ending the Landmine Era. ICRC. op. cit. p. 4.

⁴⁶³ Banning Anti-personnel Mines. ICRC. op. cit. p. 5.

⁴⁶⁴ Hidden Killers: The Global Landmine Crisis. op. cit. Chapter II: Long-Term Effects of Landmines and UXO

⁴⁶⁵ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.org/graca/>

Egyesült Államok külügyminisztériuma által 64 országból 84 millióra becsült, MACHEL GRAC'A jelentése szerint 110 milliónak ítélt) aknájának felderítése és ártalmatlanítása.⁴⁶⁶ A munka sziszifuszi, amit egy nem túl friss, de annál beszédesebb adatsor is alátámaszt: 1994-ben az ENSZ szakemberei 85 ezer aknát hatástalanítottak, miközben ugyanabban az évben 2-5 millió telepítésére került sor.⁴⁶⁷ Vagyis egy felszedett aknára 20-60 új jutott.

A II. világháború idején telepített gyalogsági aknák még ma is szednek áldozatokat Európában és Észak-Afrikában. 50-100 évig képesek a földben megbújva aktívak maradni. Példának okáért egy 2002-2003-ra vonatkozó felmérés szerint, az államok többségében (65 államból 41-ben), ahol gyalogsági aknák sérülést okoztak a lakosság körében, ebben az időszakban semmiféle fegyveres összeütközés nem volt.⁴⁶⁸ A gyalogsági aknák fittyet hányanak a tűzszünetre, a béke-megállapodásra.

A második világháború óta majd' félmilliárd aknát telepítettek világszerte. Számukat ma közel százmillióra becsülik.

Feltétlen hangsúlyozandó, hogy a gyalogsági aknák tilalmának jogi alapját nem pusztán az Ottawai egyezményben, illetve általánosan fogalmazva nem csupán a nemzetközi szerződésekben kell keresnünk. A gyalogsági aknák használatát – e fegyvertípust tiltó nemzetközi szerződés hiányában, illetve az ilyen szerződést el nem fogadó államok viszonylatában – maga a nemzetközi szokásjog is elvileg kizárja. Hiszen két alapvető szokásjogi elv sérül: a megkülönböztetés követelménye és az aránytalan sérülés okozásának tilalma. A gyalogsági aknák pedig tipikusan indiszkrimináló, inhumánus harcászati eszközök.

A taposóaknák ugyanis nem tesznek különbséget egy katona bakancsa és egy civil, adott esetben egy gyerek cipője között. Kombattáns vagy polgári személy? Válogatás, mérlegelés nélkül működésbe lép az akna. Márpedig a humanitárius nemzetközi jog alapvető szabálya, hogy csak kombattáns, katonai célpont támadható, civil nem. Tilosak a megkülönböztetés nélküli támadások: az olyan fegyverek használata, illetve az olyan hadviselési mód alkalmazása, amely nem diszkriminál katonai célpontok és polgári javak/személyek között. Tipikusan ilyen indiszkrimináló, és a nemzetközi szokásjog alapján tiltott hadviselési mód az ún. szőnyegbombázás, amelynek során nem számít, hogy laktanyát, lőszerraktárt, hadi anyagot szállító vonatszerelvényt, vagy iskolát, óvodát, kórházat, civil személyeket utaztató járművet ér-e a támadás. Ugyanígy indiszkrimináló harci eszköz, vagy másképpen ún.

⁴⁶⁶ Anti-personnel Landmines. Friend or Foe? A Study of the Military Use and Effectiveness of Anti-personnel Mines. International Committee of the Red Cross, Geneva, 1996. p. 9.

⁴⁶⁷ Ibid. p. 11.

⁴⁶⁸ Lásd az ICBL honlapját: http://www.icbl.org/problem/solution/ban_arguments

vakfegyver a gyalogsági akna: nem „látja”, kit szed áldozatául, ellenséges kombattánst, netán „baráti” katonát, segélyszállító munkást, békefenntartót, vöröskeresztes egészségügyist vagy éppen egy önfeledten játszó gyereket. (Az ENSZ kalkulációja szerint annak az esélye, hogy egy gyalogsági akna egy katona alatt robban fel, fegyveres összeütközés esetén, tízszer kisebb, mint hogy egy civilt sebesít vagy öl meg, a konfliktust követően.)⁴⁶⁹

A megkülönböztetés követelménye mellett az arányosság elve is sérül. Sarokkőnek tekintett szabálya ugyanis a humanitárius nemzetközi jognak a mértéktelen sérülés, aránytalan szenvedés okozásának tilalma is. A gyalogsági aknák által okozott sérülés, szenvedés márpedig nem áll arányban az elérhető katonai cél nagyságával. Nem elegendő, ha egy fegyver képes, illetve az azt alkalmazó katona különbséget tesz kombattáns és nem kombattáns között (pontosabban itt nem csupán civilekről van szó, az ún. védett személyek köre jóval tágabb, lásd beteg, sebesült, hajótörött, magát megadó vagy fogságba került katona). Adott fegyver nem okozhat szükségtelen mértékű fájdalmat, pusztítást sem. Ezen elv érvényesülésének egyik legekleatásabb példája a *dum-dum* löszerek betiltása. Az 1899-es hágai békekonferencián természetesen nem a löszerek alkalmazását tiltották be, hanem csak a *dum-dum* löszereket, a lereszelt, lágy előtétellátott golyókat, amelyek a testben ellapulva, ott deformálódva hatalmas roncsolást képesek előidézni. Éppúgy, ahogy a gyalogsági aknák is: ha egy taposóaknát működésbe léptet valaki, a végtagok elvesztése a legenyhébb sérülésnek számít.

Záró gondolatként állják ehelyütt a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által 1996-ban készített tanulmány konklúziója. A humanitárius jog fő hajtóerejének tekintett NGO által felkért katonai szakemberek jelentésének végkövetkeztetése szerint a gyalogsági aknák ma már nem hordoznak kiemelkedő katonai értéket. Napjaink modern hadseregeinek már nincs szükségük a taposóaknákra. Míg korábban a gyalogsági aknák valóban hatékony eszköznek bizonyultak akár határok védelmére, akár az ellenséges csapatok előrenyomulásának lassítására, késleltetésére, addig ma ezeket az akadályokat a legtöbb modern hadsereg rövid idő alatt képes leküzdeni, és a határok, katonai létesítmények őrzésére is számtalan egyéb, hatékonyabb eszköz, pl. érzékelő detektorok állnak rendelkezésre.

A Vöröskereszt által megbízott szakértők álláspontja szerint a gyalogsági aknák nem tartoznak a kihagyhatatlan, megkerülhetetlen fegyverek kategóriájába, amelyeken állna vagy

⁴⁶⁹ Anti-personnel Landmines. Friend or Foe? op. cit. p. 10.

bukna egy konfliktus kimenetele, illetve amelyeken valaha is múlt volna egy fegyveres összecsapás sikere. Marginális harcászati szerepet játszanak csupán ma már e fegyverek.⁴⁷⁰

Egyelőre még kevesen osztják ezt az álláspontot, és többen, legalábbis a gyakorlat ezt bizonyítja, egy vörös *khmer* tábornokkal értenek egyet, aki szerint a gyalogsági aknák „a legkitűnőbb katonák: soha nem hátrálnak meg, sosem alszanak, és sose tévesztenek.”⁴⁷¹ Támazkodtak is rájuk bőven Kambodzsában: az ország területén több mint kétszer annyi akna lapul, mint ahány gyermek él a Mekong mentén.

*„A föld egyszer csak felrobbant körülöttem.
Sokáig azt hittem, visszainő majd a lábam.”*

CHAN, 15 éves kambodzsai fiú⁴⁷²

e. Az ENSZ keretében született releváns dokumentumok

A háború áldozataivá váló gyerekek helyzetére fókuszáló nemzetközi dokumentumok tárgyalásakor a nemzetközi egyezmények mellett érdemes bevonni a vizsgálódás körébe az ENSZ égisze alatt megfogalmazott, szerződéses jelleget nem öltő dokumentumokat is: így különösen a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács határozatai említendők. (E határozatokban foglaltak részletes kritikai vizsgálatára ehelyütt nincs keret: e fejezet kénytelen megelégedni a vállalt elhatározások zömében tájékoztató ismertetésével. A két ENSZ-főszerv keretén túlható intézkedések elemzését azonban a disszertáció vonatkozó más fejezetei megteszik.)

i) A Közgyűlés határozatai

Hangsúlyozva természetesen, hogy a Közgyűlés határozatai a tagállamokra nézve nem bírnak kötelező jelleggel, jelentőségük ennek ellenére tagadhatatlan, s épp ezért kihagyhatatlan elemei a fegyveres konfliktusok „passzív” szereplőivé, áldozataivá váló gyerekekre vonatkozó nemzetközi normaanyag teljes körű feltárásának.

⁴⁷⁰ Anti-personnel Landmines. Friend or Foe? op. cit. p. 7.

⁴⁷¹ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.org/graca/>

⁴⁷² Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/emerg/index_landmines.html

Hiszen – BOKORNÉ SZEGŐ HANNA 1976-ban publikált monográfiája szerint⁴⁷³ – a Közgyűlési határozatok:

- a szervezet belső életére vonatkozó határozatok kivételével ugyan csupán ajánlás jelleggel bírnak, azaz „nem hárítanak jogi kötelezettségeket a tagállamokra, nem tekinthetők nemzetközi jogi normáknak, nemzetközi jogi kötelezettségek forrásának”, vagyis a Közgyűlést a tagállamok nem ruházták fel törvényhozó hatáskörrel,⁴⁷⁴

- mégis „az ENSZ Közgyűlésének azok a határozatai, amelyek bizonyos elveket és bizonyos szabályokat nyilvánítanak ki, a nemzetközi jog kialakításában döntő szerepet játszhatnak, annak ellenére, hogy szerzőjük nem rendelkezik jogszabályalkotó hatalommal”,⁴⁷⁵

- a Közgyűlési határozatok így kiemelkedő szerepet tölthetnek be a nemzetközi szokásjogi szabályok kialakításában, továbbá

- az érdemi határozatok „megérlelhetik a nemzetközi jogi szabályozás szükségességének a gondolatát, illetve befolyást gyakorolhatnak az elfogadásra kerülő új nemzetközi szerződések tartalmára”⁴⁷⁶ is, azaz, VERDROSS szavaival élve, „materiális jogforrásokként” funkcionálnak,

- s végül a technikai jellegű határozatok szintén hozzájárulhatnak új nemzetközi jogi normák kialakulásához: nem azok tartalmára hatva, mint az érdemi döntések, hanem „a szerződéskötés egyes mozzanatainak (tárgyalás, aláírás, megerősítés) realizálását segítve elő”⁴⁷⁷.

Fenti érvek okán a Közgyűlés határozatai a fegyveres konfliktusok gyermekáldozatai vonatkozásában is megkerülhetetlen forrásként szolgálnak.

(A) Közgyűlési határozat a Gyermeksegélyalap létrehozásáról (1. ülészak, 1946)⁴⁷⁸

A releváns közgyűlési határozatok sorában mindenekelőtt egy a legelső ülészakon, 1946-ban született határozat érdemel figyelmet: az UNICEF-et, azaz az ENSZ Gyermekalapját létrehozó közgyűlési határozat.

Talán szükségtelen különösebben indokolni e közgyűlési határozatnak témánk szempontjából való jelentőségét, álljon itt mégis néhány érv. Az UNICEF létrehozásának közvetlen kiváltó oka a II. világháború terheit nyögő gyerekek felkarolása volt: a Gyermekalapot a világháború lezárását követő évben kifejezetten a hosszú háborús évek során legyengült, nélkülöző, éhező gyerekek megsegítésére hívták életre. Az akkor

⁴⁷³ Bokorné, Szegő Hanna: Az ENSZ helye a nemzetközi jogalkotásban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

⁴⁷⁴ Ibid. p. 64.

⁴⁷⁵ Bokorné tanulmányában ehelyütt Virally gondolataira hivatkozik. Ibid. p. 47.

⁴⁷⁶ Ibid. p. 68.

⁴⁷⁷ Ibid. p. 74.

⁴⁷⁸ UN General Assembly Resolution 57 (I) Establishment of an International Children's Emergency Fund

megfogalmazott és azóta is érvényesülő elsődleges feladata az UNICEF-nek a gyermekjogok érvényre juttatása lett: 1989 óta a gyermekjogi egyezmény rendelkezései, így a gyermekeket háború idején védő passzusok érvényesülésének biztosítása. Azaz, ahogy az UNICEF Végrehajtó Tanácsának 1996. évi határozata fogalmaz, az UNICEF célja, hogy „a Gyermekjogi egyezményben foglaltak etikai normává váljanak az élet minden területén”.⁴⁷⁹

Vagyis „a gyermekek mindenk előtt!” jelszava alatt küzdő szervezet, amelyet a Közgyűlés rögtön az első ülészakán életre hívott, prioritásként kezelt feladata a kezdetektől egészen napjainkig a háború áldozataivá váló gyerekek segítése, illetve annak megakadályozása, hogy gyerekek a háborúk áldozataivá váljanak.

(B) Közgyűlési Nyilatkozat a nők és gyermekek szükségállapot és fegyveres konfliktus idején való védelméről (29. ülészak, 1974)⁴⁸⁰

Az UNICEF-et konstituáló 1946. évi közgyűlési határozat után és mellett egy 1974-ben deklarált rezolúció is relevanciával bír a fegyveres konfliktusok „passzív” szereplőivé váló gyerekek vonatkozásában: a gyermekjogoknak kifejezetten fegyveres konfliktusok idején történő érvényesülésére, érvényesítésére koncentrálnak közgyűlési nyilatkozat.

(A 14. ülészakon, 1959-ben a gyermekjogokat elsőként csokorba szedő közgyűlési határozat, „A gyermek jogainak nyilatkozata” címet viselő deklaráció⁴⁸¹ nem tett említést kifejezetten és speciálisan a gyermekeknek háború idején érvényesülő jogairól. Természetesen a kép teljességéhez e határozat is hozzátartozik, mint amely tovább erősítette az akkor még nemzetközi szinten csak formálódó gyermekjogok rendszerét. Mivel azonban a fegyveres konfliktusok hatásai nem nyertek külön hangsúlyt e dokumentumban, ehelyütt nem indokolt a nyilatkozat részletes elemzése. Az 1974-ben deklarált határozat azonban megkerülhetetlen forrás.)

Az ENSZ Közgyűlése e határozatában először is elítélte a civil lakossággal szembeni, s különösen a legsebezhetőbb nőkkel és gyermekekkel szembeni támadásokat.

A Közgyűlés 1974-ben külön fontosnak tartotta kihangsúlyozni azt is, hogy a kémiai és bakteriológiai fegyverek bevetése a katonai műveletek során a humanitárius jog egyik legsúlyosabb megsértését jelentik: e fegyverek hatalmas pusztítást végeznek a polgári

⁴⁷⁹ Lásd az UNICEF magyar nyelvű weboldalát: <http://unicef.hu/unicef-portre.jsp> (2008. 10. 26.)

⁴⁸⁰ Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict, Proclaimed by General Assembly Resolution 3318 (XXIX) of 14 December 1974.

⁴⁸¹ UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) Declaration of the Rights of the Child.

lakosság, s kiváltképpen a védtelen nők és gyerekek körében, ezért használatuk messzemenőig elítélendő.

A Közgyűlés felszólított továbbá valamennyi részes államot, hogy tegyenek eleget a humanitárius nemzetközi jogból folyó kötelezettségeiknek, illetve tartsák tiszteletben a nemzetközi jog valamennyi, az emberi jogok háború idején történő respektálására felhívó normáit, amelyek a nők és gyermekek számára fontos garanciákat tartalmaznak.

A határozat értelmében a fegyveres konfliktusokban érintett feleknek minden szükséges lépést meg kell tenni annak érdekében, hogy megkíméljék a nőket és a gyermekeket a háború pusztításától: az üldöztetéstől, a kínzástól, a büntető intézkedésektől, a lealacsonyító bánásmódtól és az erőszak alkalmazásától.

A Közgyűlés hangot adott azon álláspontjának is, amely szerint bűncselekménynek minősül a nőkkel és gyermekekkel szembeni elnyomás, a kegyetlen vagy embertelen bánásmód, beleértve a harcoló felek által kifejtett kínzást, bebörtönzést, tömeges letartóztatásokat, kollektív büntetéseket, otthonok lerombolását, a civilek elűzetését.

A Közgyűlés végezetül leszögezte, hogy a polgári lakossághoz tartozó nők és gyerekek szükséghelyzetben vagy fegyveres összeütközések idején nem foszthatók meg semmilyen körülmények között a számukra szükséges élelemtől, a részükre oltalmat adó menedéktől, az egészségügyi ellátástól vagy más elidegeníthetetlen, nemzetközi egyezmények által garantált jogaiktól.⁴⁸²

(C)Közgyűlési határozat a menekült gyermekekről (35. ülészak, 1980)⁴⁸³

1980-ban az ENSZ Közgyűlése határozatában a menekült gyermekek problémájára irányította rá a figyelmet. A Közgyűlés, felismerve, hogy az egyébként is kiszolgáltatott helyzetben lévő menekült társadalom tagjai között a gyerekek helyzete különösen kétségbeejtő, s hogy számuk milliókban mérhető, akik közül többségük valamennyi közeli hozzátartozóját elvesztette, e hányattatott sorsú gyerekek érdekében cselekvésre szólított fel.

A 35. ülészakon megfogalmazott határozat ugyan csak rendkívül szűkszavúan szólt a háborúk egyik legsúlyosabb következménye által sújtott gyerekek problémájáról, a kérdés felvetése azonban e fórumon önmagában már fontos lépésnek számított.

⁴⁸² A nők és a gyermekek kérdésköre összekapcsolásának alapjairól lásd a IX. fejezetet.

⁴⁸³ UN General Assembly Resolution 35/187. Refugee and Displaced Children.

A Közgyűlés tagjai határozatukban hálájukat fejezték ki az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának a menekült gyerekek érdekében kifejtett áldozatos tevékenységéért. Egyben a Főbiztost erőfeszítései megsokszorozására kérték fel, valamint hogy működjön együtt a menekült gyerekek helyzetének kezelése, javítása érdekében a többi releváns ENSZ szervvel. Egyúttal a Közgyűlés a kiskorú menekültek kulturális és családi identitása lehetőség szerinti megőrzésének fontosságát is hangsúlyozta.

(D)Közgyűlési határozat a „Nemzetközi Csúcs a Gyermekekért” konferencián elfogadott nyilatkozatról (45. ülészak, 1990)

1990 szeptemberében az ENSZ égisze alatt kétnapos csúcskonferenciát rendeztek New York-ban: kifejezetten a gyermekjogok érvényesülésére fókuszálva. A több mint 70 állam- és kormányfő, illetve majd' 90 egyéb magas rangú, főként miniszteri rangú reprezentáns részvételével tartott kongresszust akkor a világ vezetőinek minden idők legnagyobb összejövetelének emlegették.⁴⁸⁴

A konferencián a küldöttek megfogalmazták a Gyermekek túlélésének, védelmének és fejlődésének nyilatkozatát⁴⁸⁵, valamint, a deklaráció végrehajtását biztosítandó, akciótervet⁴⁸⁶ dolgoztak ki az elvek gyakorlati érvényesüléséről. A tanácskozáson megszületett „világnyilatkozat” a napjaink világa előtt álló, a gyerekeket érintő kihívások között sorolta fel a háború negatív következményeinek felszámolását is (csakúgy, mint az erőszak, az apartheid, a faji megkülönböztetés, a kegyetlen bánásmód, a kizsákmányolás stb. megszüntetését, mint amely tényezők súlyosan befolyásolják a gyerekek fejlődését).

A konferencia résztvevői azonban nem elégedtek meg a problémák pusztá számba vételével. Egyetértettek abban, hogy a gyerekek jólétét, biztonságát, jogait, érdekeit csak a legmagasabb szintű összefogással lehet biztosítani. Az államok küldöttségei ezért számos (ugyan nem jogi kötéserővel bíró) vállalást tettek a gyerekek, s közvetve a társadalmak egésze érdekében. Így többek között kinyilvánították szándékukat, hogy megóvják a gyerekeket a háborúk csapásaitól, sőt megtesznek mindent azért is, hogy elejét vegyék a jövő összezapásoknak, annak érdekében, hogy mindenhol a világon békés és biztonságos életet biztosítsanak a gyerekeknek. Az ünnepélyes nyilatkozat megfogalmazói vállalták, hogy oktatási rendszerük részévé teszik a béke, a megértés, a tolerancia és a párbeszéd értékei

⁴⁸⁴ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.org/wsc/> (2008. 10. 27.)

⁴⁸⁵ World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children. New York, 30 September 1990.

⁴⁸⁶ Plan of Action for Implementing the World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children in the 1990s. 1990.

fontosságának hangsúlyozását. A delegációk kötelezték magukat arra, hogy a gyerekek és a családok alapvető szükségleteinek kielégítésére háborús szituációban is gondot fordítanak. Kifejezték továbbá azon óhajukat, miszerint azokon a területeken, ahol nem csillapodnak a harcok és az erőszak, tiszteletben kell tartani a gyerekek érdekében kért és kieszközölt fegyvernugvási napokat, órákat, valamint a gyerekek ellátását garantálni célzó humanitárius folyosókat.

A nyilatkozat végrehajtását szolgálni hivatott, szintén a konferencián elfogadott akcióprogram ugyancsak szentelt figyelmet a háború gyerekekre gyakorolt hatásainak. Az 1990-es évtizedre, az ezredfordulóig elérendő alapvető célok között ugyanis felsorolásra került a kifejezetten nehéz körülmények között élő, így különösen a háborúban élő gyerekek segítése, támogatása is. (Ez volt az egyetlen olyan pont a fundamentális célkitűzéseket felsoroló programpontok között, amely konkrét, számokban kifejezhető vállalást nem tartalmazott. Mint például, hogy tíz év alatt felére csökkentik a szülő anyák halálozásának arányát, vagy a felnőttkori írástudatlanságét, illetve hogy 2000-re az öt év alatti gyerekek halálozási arányát 70%-kal redukálják. Ebben az egy esetben nem számszerűsítették vállallásukat a küldöttségek.)

Még rögtön a gyermekekre fókuszáló nemzetközi csúcskonferencia évében, 1990-ben az ENSZ Közgyűlése határozatában örömmel üdvözölte a világnyilatkozat és az akcióterv elfogadását.⁴⁸⁷ A Közgyűlés felszólított valamennyi tagállamot és a nemzetközi közösség minden más tagját a deklarációban rögzített célok megvalósításának támogatására.

Külön megszólítást nyertek az ún. donor államok: a Közgyűlés felkérte őket, hogy segítsék a fejlődő országokat a nyilatkozat elveinek érvényre juttatásában, és hogy fejlesztési együttműködések keretében fordítsanak külön figyelmet a gyermekek speciális szükségleteire.

Végezetül a Közgyűlés valamennyi ENSZ-szervet is arra buzdított, hogy programjaik kidolgozása és végrehajtása során legyenek figyelemmel a nyilatkozatban megfogalmazott célokra, elvekre, a lefektetett stratégiákra és javaslatokra. Vállják terveik, politikáik integráns részévé a gyermek-specifikus szemlélet.

⁴⁸⁷ UN General Assembly Resolution 45/217 World Summit for Children.

(E)A „Gyermekeknek alkalmas világ” határozat (27. speciális ülészak, 2002)⁴⁸⁸

Az 1990-ben megrendezésre került, gyermekjogokra fókuszáló nemzetközi csúcsertekezlet 10. évfordulójának közeledtével az ENSZ Közgyűlésében döntés született egy speciális ülészak összehívásáról azzal a céllal, hogy megvitassák a '90 óta elért eredményeket vagy épp a meghiúsult célkitűzéseket, azaz számba vegyék tíz év munkájának negatív és pozitív tapasztalatait.

A csak és kizárólag a gyermekek helyzetére koncentráló speciális ülészak (*Special Session on Children*) végül 2002 májusában került megrendezésre. Az ülészak végén született „Gyermekeknek alkalmas világ” (*'A World Fit for Children'*) címet viselő határozat tíz alapelvet gyűjtött össze, mint amelyek tiszteletben tartása és érvényre juttatása nélkülözhetetlen egy a gyermekeknek alkalmas világ működéséhez. E tíz alapelv között hetedikként a résztvevők a gyerekek háborúktól történő megkímélésének feladatát tartották fontosnak kiemelni.⁴⁸⁹ A speciális ülészaton az államok – számos egyéb mellett – kötelezettséget vállaltak arra, hogy megóvják a gyermekeket a fegyveres konfliktusok borzalmaitól, és tiszteletben tartják a humanitárius nemzetközi jog illetve az emberi jogi rendszer előírásait.⁴⁹⁰

Fenti általános cél megvalósulása érdekében a konferencia résztvevői a következő lépésekre szánták el magukat:⁴⁹¹

- vállalták, hogy a gyermekek jogait és védelmét érintő kérdések hangsúlyos szerepet kapnak a béketárgyalások során, illetve a béke-megállapodások elfogadásakor, valamint integráns részeivé válnak az Egyesült Nemzetek által irányított békefenntartó műveleteknek és béketeremtő programoknak, illetve, amennyiben lehetséges, bevonják a gyerekeket is az őket érintő döntésekbe;
- vállalták, hogy véget vetnek a büntetlenségnek, vagyis felelősségre vonják mindazokat, akik fegyveres konfliktusok idején bűncselekményt követnek el gyermekekkel szemben, s a

⁴⁸⁸ A/RES/S-27/2. A World Fit for Children. 11 October 2002.

⁴⁸⁹ **A tíz alapelv:**

- 1. szem előtt kell tartani a gyermekek mindenek előtt álló érdekét,**
- 2. fel kell számolni a szegénységet,**
- 3. egy gyereket sem lehet hátrahagyni, azaz tilos a diszkrimináció,**
- 4. gondoskodni kell minden gyermekről,**
- 5. valamennyi gyermeket oktatásban kell részesíteni,**
- 6. a gyermekeket védeni kell a kizsákmányolás ellen,**
- 7. a gyermekeket meg kell védeni a háború borzalmaitól,**
- 8. küzdeni kell a HIV/AIDS ellen,**
- 9. meg kell hallgatni a gyermekeket és biztosítani kell részvételi jogukat,**
- 10. óvni kell a Földet a gyermekek számára.**

⁴⁹⁰ A/RES/S-27/2. point 43. b)

⁴⁹¹ A/RES/S-27/2. point 44. subpar. 20-32.

harcok lezárultával amnesztiára sem biztosítanak lehetőséget e körben, illetve mindent megtesznek annak érdekében, hogy a számonkérés során a gyermekáldozatok érdekei, speciális helyzetük, igényeik messzemenőig respektálva legyenek;

- vállalták, hogy a békefenntartó műveletekben részt vevő polgári, katonai és rendőri erők tagjait oktatásuk során kiképzik a gyermekvédelem, a gyermekjogok és a humanitárius jog kérdéseiben;

- vállalták, hogy megfékezik nem csupán a gyermekeket könnyűszerrel „katonává tevő” kis- és könnyűfegyverek illegális kereskedelmét, de felszámolják a számos gyermekáldozatot követelő gyalogsági aknák proliferációját is, illetve felkarolják a sebesült, testi épségükben megrokkant gyerekeket;

- vállalták, hogy a menekült gyermekek érdekében (oktatásuk, egészségügyi ellátásuk, ételmezésük, jólétük érdekében) szorosabban együttműködnek egymással, erősítik a nemzetközi kooperációt, illetve megosztják a menekülteket befogadó országokra háruló terheket, továbbá megtesznek mindent annak érdekében, hogy a menekült gyermekek és családjaik biztonságban, méltóságban, önként, visszatérhessenek otthonaikba, illetve újra beilleszkedhessenek a társadalomba;

- vállalták, hogy prioritásként fogják kezelni a háború következtében szétszakadt családok újraegyesítésének feladatát, illetve megfelelőképp gondoskodnak a kísérő nélküli, családjától elszakadt kiskorú menekültekről;

- vállalták, hogy a gazdasági szankciók kirovásakor tekintetbe veszik azoknak a nőkre és gyerekekre gyakorolt esetleges negatív hatásait;

- vállalták, hogy megtesznek minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy gyerekeket túszként ne ejtsenek és ne tartsanak fogságban;

- vállalták végezetül, hogy a fegyveres konfliktusok által érintett leánygyermekek speciális igényeire, különös sebezhetőségükre külön figyelmet fordítanak.

(F) Közgyűlési határozatok a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelméről (48. és 49. ülészakok, 1993, 1994)⁴⁹²

A 2002-es speciális ülészakot megelőzően, rendes ülés keretében már 1993-ban és 1994-ben is hozott a Közgyűlés kifejezetten a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek védelme tárgyában határozatot. (Ezekben az években az ENSZ plenáris szerve a háború

⁴⁹² UN General Assembly Resolution 48/157. Protection of Children Affected by Armed Conflicts. United Nations General Assembly Resolution 49/209. Protection of Children Affected by Armed Conflicts.

áldozatai mellett az utcagyerekek⁴⁹³, illetve a gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció, gyermekpornográfia⁴⁹⁴ áldozatává eső gyerekek problémájának is külön figyelmet szentelt egy-egy határozatában.)

A háborúk gyermekekre gyakorolt negatív hatásai ellen fellépést hirdető 1993-as határozat aggodalmát fejezte ki, és mélységesen elítélte a gyermekjogok háborúk idején történő felrúgásának szerte a világon tapasztalható gyakorlatát, és azonnali, együttes cselekvésre szólított fel. A határozat hitet tett amellett, hogy a háborús körülmények között élő gyerekek a nemzetközi közösség speciális védelmére jogosultak: valamennyi állam kötelessége együttműködni e jelenség felszámolása érdekében.

Nóvuma e határozatnak⁴⁹⁵, hogy benne a Közgyűlés felkérte az ENSZ Főtitkárát, bízson meg egy szakértőt a fegyveres konfliktusokban részt vevő gyerekek helyzetét elemző átfogó tanulmány elkészítésének feladatával. Tárja fel a megbízást elnyert szakértő a releváns nemzetközi dokumentumokat, illetve azok gyakorlati érvényesülését, hatékonyságuk fokát. Tegyen javaslatokat arra, miképp lehetne mérsékelni illetve kivédeni a konfliktusok gyerekekre gyakorolt negatív hatásait, valamint miként lehetne minél eredményesebb, minél magasabb fokú védelmet biztosítani a veszélyeztetett gyermekek számára. Hogyan lehet hatékonyan biztosítani az akár fizikálisan, akár mentálisan sérült gyerekek felépülését, megfelelő színvonalú egészségügyi ellátását, kellő színvonalú élelmezését, illetve hatékony társadalmi reintegrációját.⁴⁹⁶ (E megbízást végül GRAÇA MACHEL⁴⁹⁷ nyerte el, aki 1996-ban elő is terjesztette nagy hatású jelentését „*Impact of Armed Conflict on Children*”, azaz „A fegyveres konfliktusok gyerekekre gyakorolt hatásai” címmel.)⁴⁹⁸

⁴⁹³ UN General Assembly Resolution 48/136. Plight of Street Children

⁴⁹⁴ UN General Assembly Resolution 48/156 Need to adopt efficient international measures for the prevention of the sale of children, child prostitution and child pornography

⁴⁹⁵ A fentebb bemutatott határozatokból már ismert fordulatokkal itt is találkozhatunk: a Közgyűlés e határozatában is felszólította a tagállamokat, hogy a gyerekeknek konfliktusok idején különleges védelmet és támogatást előíró nemzetközi egyezményeknek maradéktalanul tegyenek eleget. Tegyenek meg továbbá mindent a fegyveres konfliktusok keresztüztüében élni kénytelen gyerekek helyzetének javításáért. A Közgyűlés a tagállamok mellett az ENSZ-szervekhez, illetve kormányközi és nem kormányközi szervezetekhez is fordult, s felkérte őket, hogy hatáskörük keretein belül működjenek együtt a háborúk által érintett gyermekek problémájának minél hatékonyabb kezelése érdekében.

⁴⁹⁶ A Közgyűlés a tanulmány eredményes elkészítése érdekében felkérte a tagállamokat, valamint valamennyi ENSZ-szervet és szervezetet, illetve más releváns kormányközi szervet és NGO-t – így a Gyermekjogi Bizottságot, az UNICEF-et, a Menekültügyi Főbiztos Hivatalát, a WHO-t valamint a Vöröskeresztet – hogy segítsék a felkért szakértőt munkája ellátásában.

⁴⁹⁷ Graça Machel az első nő a történelemben, aki két állam elnökének is felesége volt: az 1970-es, 1980-as években Mozambik *first lady*-je (Samora Machel elnök felesége volt annak 1986-ban bekövetkezett haláláig), majd Dél-Afrika első asszonya lett, Nelson Mandela oldalán.

Lásd a South African History Online honlapját: <http://www.sahistory.org.za/pages/people/bios/machel-g.htm> valamint a BBC honlapját: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/135280.stm>

⁴⁹⁸ Impact of Armed Conflict on Children, Report of Graça Machel, 1996.

Az 1994-ben, azonos tárgyban hozott közgyűlési határozat már üdvözölte a felkért szakértő kinevezését, és támogatásáról biztosította munkájában. Ezen túl az újabb határozat csak néhány ponton tért el elődjétől, több elemében pusztán megismételte s így megerősítette a korábbi rendelkezéseket.

Új elemként bekerült azonban a határozatba annak elismerése, hogy a gyerekeket a fegyveres konfliktusok idején illetve a konfliktusokat közvetlenül követően megilleti a kellő élelemhez, megfelelő egészségügyi ellátáshoz és a menedékhez való jog. A várandós anyák azonos védelemhez és gondozáshoz való jogát is deklarálta a határozat. Illetve felszólította a tagállamokat és a releváns ENSZ-szerveket, hogy könnyítsék meg a humanitárius segélyek és segítség gyerekekhez való minél akadálymentesebb eljutását.

Végezetül fontos megjegyezni, hogy a Közgyűlés már e '94-ben született határozatában támogatásáról biztosította a Gyermekjogi Bizottságot a Gyermekjogi egyezményhez fűzni tervezett, kifejezetten a háború által sújtott gyerekekre fókuszáló fakultatív jegyzőkönyv kidolgozására irányuló munkálataiban.

(G) Közgyűlési határozatok a háború sújtotta gyerekek szempontjából releváns nemzetközi egyezmények elfogadásáról (44. és 54. ülészakok, 1989, 1999)

S ha már a normaalkotás került szóba: természetesen a háború sújtotta gyerekekre fókuszáló közgyűlési határozatok sorából kihagyhatatlanok a magát a Gyermekjogi egyezményt 1989-ben elfogadó⁴⁹⁹, illetve az egyezményhez tíz évvel később fűzött fakultatív jegyzőkönyvet megerősítő⁵⁰⁰ határozatok is.

(H) Közgyűlési határozat a béke és erőszakmentesség kultúrájának nemzetközi évtizedéről a világ gyermekeiért (53. ülészak, 1998)⁵⁰¹

1998-ban a Közgyűlés 53. ülészakán döntést hoztak arról, hogy az ezredfordulót követő évtizedet a világ gyermekei érdekében a béke és erőszakmentesség kultúrája terjesztésének szentelik.

Egy évvel korábban már született arra vonatkozó határozat – egyetértésben a Gazdasági és Szociális Tanáccsal⁵⁰² – hogy 2000-et a „Béke Kultúrájának Nemzetközi Événé”

⁴⁹⁹ UN General Assembly Resolution 44/25. Convention on the Rights of the Child.

⁵⁰⁰ UN General Assembly Resolution 54/263. Optional Protocols to the Convention on the Rights of the Child.

⁵⁰¹ UN General Assembly Resolution 53/25. International Decade for a Culture of Peace and Non-violence for the Children of the World 2001-2010.

nyilvánítják. Innen származott az elhatározás, rímelve az 1995-2004-re meghirdetett „ENSZ Évtized az Emberi Jogok Oktatásáért” dekádjának ötletére, hogy az ezredfordulót követő első tíz évet a gyermekeknek, illetve pontosabban a békében és erőszak nélküli világban élő gyermekeknek, e magasztos cél elérésének szentelik.

Az ENSZ Alapokmányában lefektetett alapvető célt, a jövő generációinak megóvását a háború borzalmaitól, szolgálni hivatott nemzetközi évtized az azt proklamáló közgyűlési határozat szerint a következő pilléreken nyugszik: szabadság, igazságosság, demokrácia, emberi jogok, tolerancia, szolidaritás, erőszakmentesség, párbeszéd. Maga a béke és erőszakmentesség kultúrájának alapja pedig: valamennyi emberi lény életének és méltóságának hátrányos megkülönböztetés nélküli tisztelete.

Az ENSZ Közgyűlésének – határozatában tükröződő – hite szerint a béke és erőszakmentesség kultúrájának terjesztésével a gyerekek megtanulnak békében és harmóniában élni egymással: mindez – a felnőtté váló gyerekek révén – hozzájárulhat a végső cél, a nemzetközi béke és együttműködés erősödéséhez.

A gyermekeknek szentelt évtized 1998-as elhatározását követően, az ezredforduló óta az ENSZ Közgyűlése – az évente kibocsátott e tárgyú határozatokban nyomon követhetően – visszatérően minden évben napirendjére tűzi az évtized célkitűzéseinek mikénti megvalósulásának kérdését. Az évente más-más tárgykörre hangsúlyt helyező nemzetközi évtized programja – amelynek alapjait már az Egyesült Nemzetek Millenniumi Célkitűzései is megerősítették – voltaképp az UNESCO Alkotmányára⁵⁰³ reflektál, amely már 1945-ben, a II. világháború árnyékában leszögezte: „mivel a háborúk az emberi lelkekben keletkeznek, az emberi lelkekben kell a béke védőbástyáit felállítani”.⁵⁰⁴

(I) Közgyűlési határozatok a gyermekjogokról

Tovább folytatva a releváns közgyűlési határozatok sorát, megjegyzendő, hogy 1995-től kezdődően az ENSZ Közgyűlése minden ülészakalmával bocsát ki határozatot kifejezetten a gyermekjogok témájában:⁵⁰⁵ e határozatok mindegyike pediglen kitér a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek jogaira, illetve ezzel párhuzamosan az

⁵⁰² UN General Assembly Resolution 52/15 of 20 November 1997 and Economic and Social Council Resolution 1997/47 of 22 July 1997.

⁵⁰³ Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 1945. London. Preamble

⁵⁰⁴ 1948. évi XL. törvény az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Alkotmányának becikkelyezéséről

⁵⁰⁵ Lásd példának okáért a 63. ülészak határozatát: UN General Assembly Resolution 63/241. Rights of the child

államok kötelezettségeire is. Anélkül, hogy részleteznénk, miként változtak s bővültek e határozatok releváns rendelkezései, lássuk, hogy a legutóbb megfogalmazott határozat – összegezve egyúttal a korábbi határozatok tapasztalatait – mit tartott fontosnak kiemelni a háború által sújtott gyermekek vonatkozásában (mellőzve a fentebb ismertett határozatokban is már szereplő elvek, célkitűzések, feladatok megismétlését).

A 2009 márciusában kelt határozat mindenekelőtt leszögezte, hogy a gyerekek helyzete a világ számos pontján ma is kritikus képet mutat: többek között a nem csituló fegyveres összecsapások következményeként.⁵⁰⁶ A Közgyűlés sürgős és hathatós nemzeti és nemzetközi cselekvésre szólított fel e gyakran kilátástalan körülmények felszámolása érdekében.⁵⁰⁷

A közgyűlési határozat a téma súlyára tekintettel külön alfejezetet is szentelt a háború által érintett gyermekeknek. E rendelkezések között a Közgyűlés mélységesen elítélte (a gyermekkatonák nemzetközi joggal ellentétes alkalmazása mellett) a háború sújtotta gyermekekkel szembeni erőszak bármely formáját, és felszólított valamennyi államot, illetve a konfliktusok más feleit, hogy haladéktalanul vessenek véget e gyakorlatoknak.⁵⁰⁸

A Közgyűlés emlékeztetett arra az alapvető humanitárius elvre, amely szerint megkülönböztetés nélküli támadások nem indíthatók civilekkel, így gyerekekkel szemben, azaz ők nem lehetnek támadások célpontjai. A Közgyűlés elítélte minden e princípiummal ellentétes fellépést, és valamennyi érintett felet e gyakorlat azonnali felszámolására hívott fel.⁵⁰⁹

A Közgyűlés azzal a javaslattal is előállt, miszerint ösztönözni kell a fiatalokat, hogy részt vegyenek a háború által érintett gyermekek helyzetét javítani hivatott programok – így a megbékélést, a béke konszolidációját, a béketeremtést célzó projektek – szervezésében, tervezésében. Hisz maguk a gyerekek is sokat segíthetnek társaiknak, a gyerekeknek.⁵¹⁰

A Közgyűlés felszólította a nemzetközi közösséget, ne hagyják büntetlenül a gyermekeket háború idején védő humanitárius és emberi jogi előírásokat megsértőket: a bűncselekményekért felelősségre kell vonni az elkövetőket, beleértve akár a Nemzetközi Büntetőbíróság fórumának igénybe vételét is.⁵¹¹

⁵⁰⁶ A határozat számos más egyéb okot is megemlít, mint amelyek hozzájárulnak e kritikus állapotok fenntartásához: a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenségek, a járványok (így különösen az AIDS, a tbc, a malária terjedése), a környezet pusztítása, az erőszak, a terrorizmus, a kizsákmányolás, a gyermek- illetve szervkereskedelem, a gyermekprostitúció, gyermekpornográfia, az írástudatlanság, az éhezés, az intolerancia, a diszkrimináció, a rasszizmus, az idegengyűlölet stb.

⁵⁰⁷ UN General Assembly Resolution 63/241. Rights of the child. Preamble

⁵⁰⁸ Ibid. point 51.

⁵⁰⁹ Ibid. point 52.

⁵¹⁰ Ibid. point 55. d)

⁵¹¹ Ibid. point 55. g)

A Közgyűlés elismerését fejezte ki a háború által sújtott gyermekek érdekében tevékenykedő szervek és személyek – így a Főtitkár kifejezetten e feladatkörrel felruházott különmegbízottja⁵¹², vagy a békefenntartó műveletek keretében tevékenykedő gyermekvédelmi tanácsadók, illetve a Főtitkár, az ECOSOC⁵¹³, az Emberi Jogi Tanács, vagy akár a Biztonsági Tanács – áldozatos munkája iránt.⁵¹⁴ Örömmel üdvözölte továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróság által a gyermekekkel szemben nemzetközi jogsértést elkövetők felelősségre vonása érdekében tett hatalmas előrelépéseket,⁵¹⁵ illetve – egy évvel korábbi határozatában – a nemzetközi büntető törvényszékek és speciális bíróságok fellépését is a gyerekekkel szembeni legsúlyosabb bűncselekményeket elkövetőkkel (genocídium, emberiség elleni bűntett, háborús bűncselekmény elkövetőivel) szemben.⁵¹⁶

Érdemes végezetül megjegyezni, hogy a Közgyűlés 2008-ban fontosnak tartotta felszólítani az ENSZ Főtitkárának két különmegbízottját is – a gyermekekkel szembeni erőszak kérdéskörében, illetve a gyermekek és fegyveres konfliktusok tárgykörében megbízott szakembereket – hogy hangolják össze munkájukat, illetve törekedjenek együttműködni egymással annak érdekében, hogy az esetleges hatásköri összeütközésekből adódó zavarok következtében egyetlen veszélyeztetett gyermek se maradjon védelem nélkül: legyen szó akár háborús bűncselekmény, népirtás, emberiség elleni bűncselekmény, akár terrorizmus vagy túszejtés potenciális illetve tényleges gyermekáldozatairól.⁵¹⁷

(J) Közgyűlési határozatok a leánygyermekről

1995 óta – egyezően a gyermekjogi határozatokkal – szintén majd’ minden évben⁵¹⁸ bocsát ki határozatot az ENSZ Közgyűlése kifejezetten a leánygyermek jogaira fókuszálva.⁵¹⁹ Az első ilyen tárgyú határozat ugyan még nem érintette a leánygyermek helyzetének fegyveres konfliktusok idején történő kezelésének különleges fontosságát, 1996 óta azonban minden határozat kivétel nélkül kitér e tárgykörre: évről-évre apró bővítésekkel.

⁵¹² A Közgyűlés az 1996-ban megfogalmazott gyermekjogi határozatában (A/RES/58/245) döntött a különmegbízott (*Special Representative of the Secretary General for Children and Armed Conflict*) mandátumáról. UN General Assembly Resolution 58/245. Rights of the child.

⁵¹³ ECOSOC: Economic and Social Council: Gazdasági és Szociális Tanács

⁵¹⁴ UN General Assembly Resolution 63/241. Rights of the child. point 59-60.

⁵¹⁵ Ibid. point 31.

⁵¹⁶ UN General Assembly Resolution 62/141. Rights of the child. point 56.

⁵¹⁷ Ibid. point 61.

⁵¹⁸ 2006-ot és 2004-et kivéve.

⁵¹⁹ Lásd példának okáért a 62. ülészak határozatát: UN General Assembly Resolution 62/140. The girl child

Már az 1996-os határozat felszólította a tagállamokat, hogy léptessenek érvénybe speciális eszközöket annak érdekében, hogy fegyveres konfliktusok idején megóvják a leánygyermeket a nemi erkölcs elleni bűncselekmények bármely formájától.

1997 óta minden határozat preambulumban leszögezi, hogy háborúk, fegyveres konfliktusok idején (valamint a szegénység által sújtott területeken)⁵²⁰ a leánygyermek a leginkább érintett áldozatok, így fejlődésük zavartalanságát számtalan nehézség akadályozza.

Szintén 1997 óta valamennyi határozat rendelkező részében már a menekült gyerekekre is külön kitér: a határozatok felszólítják a tagállamokat, hogy fordítsanak külön figyelmet a menekült leánygyermekre, az ő különleges igényeikre adekvát válaszokat adjanak. Ugyanezt hangsúlyozzák a humanitárius támogatások vonatkozásában is: a leánygyermek speciális szükségleteire külön gondot kell fordítani a segélyek összeállításakor, a támogatás megszervezésekor.

A legutóbbi határozatok preambulumban szintén hangsúlyozzák annak súlyos problémáját, hogy a leánygyermek fegyveres konfliktusok idején gyakran válnak erőszakos közönség áldozataivá: ma azonban már más – kapcsolódó – veszélyekre is felhívják a határozatok a figyelmet. Így szintén küzdeni kell az ellen, hogy a leánygyermek ne váljon áldozataivá: szexuális kizsákmányolásnak, vagy a szexuális úton történő betegségeknek, különösen a HIV vírusának, amely fertőzések nem csupán egészségüket rombolják, de egyúttal gyakran vezetnek további diszkriminációhoz, erőszakhoz, kirekesztettséghez is.

Az utóbbi években született határozatok felszólítják a tagállamokat arra is, hogy a különösen veszélyeztetett leánygyermek, így köztük a menekült gyermek⁵²¹ érdekében dolgozzanak ki és léptessenek érvénybe (ha kell, a nemzetközi közösség segítségével) olyan nemzeti programokat és stratégiákat, amelyekkel kormányzati, közösségi és családi szinten megteremthetik a gyerekeknek a szükséges támogató környezetet. E leánygyermek számára ki kell építeni tanácsadó hálózatokat, illetve megkülönböztetés nélkül, gyermektársaikkal azonos módon biztosítani kell számukra az oktatást, az egészségügyi ellátást, az élelmezést, illetőleg minden releváns szociális szolgáltatást.

A legújabb közgyűlési határozatok fentiekén túl felhívják az államokat, hogy vegyék számításba a konfliktusok előtti, alatti és utáni cselekvéseik során a leánygyermek különös sebezhetőségének tényét, illetve respektálják speciális igényeiket a humanitárius segélyek elosztásakor, valamint a gyerekek rehabilitációját, reintegrációját célzó programjaik során.

⁵²⁰ Gyakran e két tényező – háború és szegénység – összefonódik.

⁵²¹ Ebbe a kategóriába, azaz a különösen veszélyeztetett lánygyermek közé tartoznak a menekülteken kívül az árvák, az utcagyerekek, a HIV-fertőzöttek, a szabadságvesztésre ítélték, illetve a gyermekkereskedelem, szexuális vagy gazdasági kizsákmányolás áldozataivá váló lánygyermek.

Dolgozzanak ki és támogassanak minden olyan kezdeményezést, amelyek rendeltetése a fegyveres konfliktusok által érintett leánygyermekeket megillető valamennyi jognak érvényt szerezni, illetve szükségleteiket kielégíteni. Nyújtsanak segítséget az e gyerekeket felkaroló intézmények számára, illetve támogassák közvetlenül a gyerekeket is annak érdekében, hogy biztonságukat saját maguk is garantálhassák, önmagukat is képesek legyenek megvédeni.

(K) Egyéb közgyűlési határozatok

A fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetét rendezni célzó közgyűlési határozatok sorában végezetül meg kell említeni néhány speciálisan egy-egy konfliktusszituációra reagáló határozatot is. Az ENSZ fő vitafórumaként funkcionáló szerve ugyanis néhány alkalommal külön határozatot szentelt egy-egy krízishelyzetbe került gyermekcsoport által támasztott problémakörnek.

Így, első alkalommal, 1952-ben a görög⁵²², 1986-ban a dél-afrikai és namíbiai⁵²³, illetve 1978 után a 2000-es években még három alkalommal is a palesztin gyerekek⁵²⁴ kilátástalan körülményeire irányult a világszervezet plenáris szervének figyelme. Ezekben a határozatokban tehát nem pusztán általános szinten, de immár konkrétan, az egyes kihívásokra reagálva fogalmazódtak meg javaslatok, tervek, programok, kifejezetten az adott konfliktus által sújtott gyermekek helyzetét rendezendő.

ii) A Biztonsági Tanács határozatai

2007-ben az ENSZ Közgyűlése a gyermekjogokat számba vevő határozatában megjegyezte, hogy a Biztonsági Tanács egyre növekvő szerepet vállal a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelmének biztosításában.⁵²⁵ S valóban, 1999 óta alig akad olyan év, amikor a BT ne foglalkozna e kérdéskörrel, és ne vetne fel, ne vázolna fel újabb és újabb, speciálisan a gyermekeket háború idején védeni hivatott terveket, programokat, elképzeléseket. A Biztonsági Tanácsnak a „gyermekek és fegyveres

⁵²² UN General Assembly Resolution 618 (VII) Repatriation of Greek Children

⁵²³ UN General Assembly Resolution 41/123. Measures of assistance provided to South African and Namibian refugee women and children

⁵²⁴ UN General Assembly Resolution 59/173 (58/155) (57/188) The situation of and assistance to Palestinian children. UN General Assembly Resolution 33/81. Health Needs of Palestinian Refugee Children

⁵²⁵ UN General Assembly Resolution 62/141. Rights of the child. point 43.

konfliktusok” témakörében majd’ évente alkotott határozatai egyaránt foglalkoznak a „passzív” oldallal, azaz a háború áldozataivá vált gyerekek helyzetével, s szintén érintik az „aktív” oldal, vagyis a gyermekkatonák problémakörét. Lássuk, mit tartott a BT az 1990-es évek végén, s mit tart ma fontosnak hangsúlyozni a passzív oldal kapcsán.

A részletek előtt azonban pusztán néhány szó a BT-határozatok jogi természetéről: Az ENSZ Alapokmányának 25. cikke arról tanúskodik, hogy az ENSZ megalakításakor „a Szervezet tagjai megegyeztek abban, hogy a Biztonsági Tanács határozatait az Alapokmánynak megfelelően elfogadják és végrehajtják”. Vagyis, fő szabály szerint, a BT határozatai kötelezik a tagállamokat. Megdönthető vélelem áll fenn – ahogy azt 1971-ben a Nemzetközi Bíróság a Namíbia tanácsadó véleményében rögzítette⁵²⁶ – miszerint hacsak nem kifejezetten s egyértelműen ajánlást fogad el a Tanács, határozatai kötelező érvényűnek tekintendők.⁵²⁷

Az alább tárgyalandó határozatok – a BT által általában követett általános gyakorlat szerint – egyike sem utal kifejezetten az Alapokmány adott cikkelyére, a fellépés jogi alapjára: s így a határozatok jogi természete, kötelező vagy pusztán ajánlás volta sem egyértelműsíthető. Pontosabban egyetlen határozat, az 1379. számú, az Alapokmány 99. cikkére hivatkozva szólítja fel a Főtitkárt, hogy hívja fel a BT figyelmét minden olyan ügyre, amely megítélése szerint veszélyeztetheti a nemzetközi béke és biztonság fenntartását. Márpedig, ha a BT a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszélynek tartja a háborúk idején a gyerekekkel szemben kifejtett atrocitásokat, az e jelenséggel szemben fellépő határozatai esetében is nagy valószínűséggel feltételezhető a kötelező jelleg megléte.⁵²⁸

(A) A BT 1261. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (1999)⁵²⁹

A háború áldozataivá váló gyerekekre a figyelmet elsőként ráirányító határozatában a Biztonsági Tanács mély aggodalmát fejezte ki a fegyveres konfliktusok gyermekekre

⁵²⁶ ICJ. Legal consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). Advisory opinion of 21 June 1971. General List No. 53. ICJ Reports 1971, p. 16. point 114.

⁵²⁷ Bruhács, János: Nemzetközi jog III. p. 57.

⁵²⁸ Vessd össze fentieket az ENSZ Alapokmányának Bruno Simma által szerkesztett kommentárjával, illetve Stefan Talmon vonatkozó tanulmányával.

- Simma, Bruno (ed.): The Charter of the United Nations. A Commentary. Second edition. Volume 1. Oxford University Press, New York, 2002. pp. 452-464.

- Talmon, Stefan: A Biztonsági Tanács mint világtörvényhozás. In: Miskolci Jogi Szemle, II. évf. 2007. 1. szám
⁵²⁹ Resolution 1261 (1999) Adopted by the Security Council at its 4037th meeting, on 25 August 1999, S/RES/1261 (1999)

gyakorolt káros és széleskörű hatása felett, s figyelmeztetett e problémakörnek a tartós békére, biztonságra és fejlődésre gyakorolt hosszú távú következményeire is.

A BT határozottan elítélte, hogy fegyveres konfliktusok esetén gyermekek váljanak célpontokká: életüket, testi épségüket veszítsék, szexuális erőszak áldozataivá váljanak, elrabolják őket, rákényszerüljenek otthonuk elhagyására, illetve hogy a harcoló felek a nemzetközi jog által védett objektumokat támadjanak, így olyan helyeket – iskolákat, kórházakat – ahol rendszeresen megfordulnak gyermekek. A BT felszólított valamennyi érintett felet, hogy haladéktalanul vessenek véget az ilyen gyakorlatnak.⁵³⁰

A BT támogatásáról biztosította munkájukban a Főtitkárnak a gyermekek és fegyveres konfliktusok kérdésével megbízott Különmegbízottját, az UNICEF-et, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosát, valamint az Egyesült Nemzetek rendszerének más tagjait és más releváns nemzetközi szervezeteket, amelyek a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetével foglalkoznak, és felkérte az ENSZ Főtitkárát, hogy folytassa az e szervek közti koordinációt és biztosítsa közöttük a koherenciát. A BT üdvözölte és bátorította továbbá valamennyi releváns – nemzeti vagy nemzetközi szintű – aktor erőfeszítéseit, amelyek a gyermekek és fegyveres konfliktusok kérdésköre koherensebb és hatékonyabb megközelítésének fejlesztését eredményezhetik.⁵³¹

A BT felhívta a fegyveres konfliktusok feleit, hogy biztosítsák a béketárgyalások során, valamint a konfliktust követő békekonzolidációs eljárás alkalmával, hogy a gyermekek védelmét, jólétét és jogait messzemenőkéig figyelembe vegyék.⁵³²

A BT, nem leragadva az általános szintjén, konkrét javaslatokkal is előállt. Felhívta a fegyveres konfliktusok feleit, hogy az összecsapások idején fogantatásnak megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy minimalizálják a gyermekeket ért sérelmeket, például a „nyugalom napjainak” (*‘days of tranquillity’*) engedélyezésével, amikor is lehetőséget adnak az alapvető szükséges szolgáltatások biztosítására. A BT felhívta az összeütköző feleket, hogy támogassák, hajtsák végre és tartsák tiszteletben ezeket a – gyerekeket is védő – megoldásokat.⁵³³

A BT felszólított továbbá minden, háborúban érintett felet, hogy léptessenek érvénybe olyan megoldásokat, amelyek segítségével a gyermekek, s különösen a leánygyermekek megóvhatók az erőszakos közönség büntetettől illetve a szexuális bántalmazások egyéb formáitól. Vegyék figyelembe a leánygyermekek speciális igényeit fegyveres konfliktusok

⁵³⁰ Resolution 1261. point 2.

⁵³¹ Ibid. points 4-5.

⁵³² Ibid. point 7.

⁵³³ Ibid. point 8.

idején és a konfliktust követően, beleértve a humanitárius segítség keretében nyújtott támogatást, ellátást is.⁵³⁴

A BT fentiekén túl felhívta a fegyveres konfliktusok feleit, hogy biztosítsák a humanitárius személyzet és a humanitárius segítség keretében nyújtott ellátás gyermekekhez történő teljes, biztonságos és akadálytalan eljutását:⁵³⁵ a humanitás, a semlegesség, a pártatlanság és a függetlenség kívánalmainak jegyében.⁵³⁶

A BT kihangsúlyozta az ENSZ és személyzete sértetlenségének, biztonságának és szabad mozgásának fontosságát is a háborúk gyermekekre gyakorolt hatásának mérséklése érdekében, és felszólította a fegyveres konfliktusok feleit, hogy tartsák teljes mértékig tiszteletben az Egyesült Nemzetek és személyzetének státusát.⁵³⁷

A Biztonsági Tanács határozatában nyomatékosította, hogy a béke és biztonság érdekében fogantatosított intézkedések során külön figyelmet kell szentelni a gyermekek védelmének, jólétük és jogaik biztosításának. A BT felhívta a Főtitkárt, hogy jelentéseibe építsen be ajánlásokat e vonatkozásban is.⁵³⁸

A BT megerősítette készségét arra, hogy fegyveres konfliktusokról való döntés esetében a veszélyben lévő polgári lakosság számára nyújtandó humanitárius segítség biztosításakor figyelembe veszi a gyermekek különös igényeit, többek között az egészségügyi ellátás és az oktatás garantálásának szükségességét, valamint a testileg vagy lelkileg sérült gyermekek rehabilitációjának fontosságát, illetve a gyermekekre összpontosító programokat fogantatosít az aknák felszedése és a veszélyre való figyelmeztetés érdekében. Folytatja továbbá a lakóhelyüket elhagyni kényszerült gyermekek védelmének támogatását, illetőleg a Menekültügyi Főbiztosságnak vagy más erre alkalmas szervezeteknek a gyerekek „újraletelepítését” célzó munkájának segítségét. A BT fentiekén túl vállalta, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 41. cikke alapján hozott intézkedések, vagyis fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályok⁵³⁹ elfogadásakor figyelembe veszi e szankciónak a gyermekekre gyakorolt következményeit, megfontolja a gyerekek érdekében e rendszabályok alóli megfelelő humanitárius kivételek fogantatosítását, illetve törekedni fog e kényszerítő

⁵³⁴ Ibid. point 10.

⁵³⁵ Ibid. point 11.

⁵³⁶ **Ezen alapelvek érvényesülésének kiemelkedő fontosságát a Biztonsági Tanács nevében az elnök 2008-ban hangsúlyozta nyilatkozatában.** Statement by the President of the Security Council, 12 February 2008, 5834th meeting of the Security Council, S/PRST/2008/6.

⁵³⁷ Resolution 1261. point 12.

⁵³⁸ Ibid. point 16.

⁵³⁹ **Ld. az ENSZ Alapokmányának VII. fejezetét: Eljárás a béke veszélyeztetése, megszegése vagy támadó cselekmények esetében.**

eszközök gyerekekre gyakorolt gazdasági és szociális hatásainak mérséklésére, minimalizálására.⁵⁴⁰

A BT határozatában vállalta, hogy megfelelő válaszokat léptet életbe minden olyan esetben, amikor olyan épületeket vagy helyeket ér speciálisan támadás a nemzetközi joggal ellentétesen fegyveres konfliktusok idején, amelyek esetében reálisan kell számolni a gyermekek jelenlétével.⁵⁴¹

A Biztonsági Tanács felkérte továbbá az ENSZ Főtitkárát, hogy biztosítsa az Egyesült Nemzetek béketeremtő, békefenntartó és békeépítő tevékenységében részt vevő személyzetnek a gyermekek védelmére, jólétére és jogaira vonatkozó megfelelő képzését. A BT egyúttal arra ösztökélte az államokat és a releváns nemzetközi és regionális szervezeteket, gondoskodjanak arról, hogy a hasonló célú tevékenységben részt vállaló személyzetük számára szervezett programoknak is részét képezzék a gyermekjogokra fókuszáló tréningek.⁵⁴²

(B) A BT 1314. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2000)⁵⁴³

A „gyermekek és fegyveres konfliktusok” témájának 1999-es felülvizsgálata után az ezredfordulón is szentelt figyelmet a Biztonsági Tanács – külön határozatban – a háború áldozataivá váló gyermekek összetett problémakörének. Bizonyos vállalásait, megállapításait ugyan csupán megismételte a tanács, számos új elemet is felvonultatott azonban 1314. számú határozatában. Lássuk csupán ezen új gondolatokat.

A BT mindenekelőtt kifejezésre juttatta, hogy a polgári lakosság vagy más védett személyek, köztük a gyermekek elleni szándékos támadások, valamint a nemzetközi humanitárius és emberi jogi szabályok rendszeres, kirívó és széles körű megsértése, így a gyermekeket óvó szabályok megszegése fegyveres konfliktus idején a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetését jelentheti. Ebben az összefüggésben a BT újra megerősítette, hogy kész vizsgálat alá vonni az ilyen helyzeteket, és ahol szükséges, megtenni a megfelelő intézkedéseket.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ Resolution 1261. point 17.

⁵⁴¹ Ibid. point 18.

⁵⁴² Ibid. point 19.

⁵⁴³ Resolution 1314 (2000) Adopted by the Security Council at its 4185th meeting, on 11 August 2000, S/RES/1314 (2000)

⁵⁴⁴ Ibid. point 9.

Ugyan a Biztonsági Tanács már 1999-es határozatában felhívta a figyelmet a menekült gyerekek védelmének különös fontosságára, a tanács fontosnak tartotta ismételten felszólítani a tagállamokat és a fegyveres konfliktusok feleit, hogy nyújtsanak támogatást és segítséget a menekülteknek és az ún. belső menekülteknek (IDP), akik többsége nő illetve gyermek. A BT tehát kiemelte, hogy az otthonukat elhagyni kényszerültek kiemelkedő hányada nő és kiskorú. Vagyis kétszeresen is védelemre szorulnak: egyrészt mert a fegyveres konfliktusok következtében elvesztik gyökereiket, másrészt mert életkorukból vagy nemükből adódóan ráadásul még kiszolgáltatottabbak az átlagnál.⁵⁴⁵

A Biztonsági Tanács 1314. számú határozatában azzal a javaslattal állt elő, hogy minden jövőbeli békefenntartó művelet során alkalmazzanak gyermekvédelmi tanácsadókat⁵⁴⁶ a gyermekjogok minél hatékonyabb védelme érdekében.⁵⁴⁷

A BT ismételten felhívott a leánygyermek specális igényei figyelembe vételére, annyival pontosítva előző határozatát, hogy külön említést tett a háztartást egyedül vezető, az árva, a szexuálisan kizsákmányolt valamint a katonaként alkalmazott leánygyermekről, és felszólított arra, hogy az ő emberi jogaik, védelmük és jólétük szempontja is váljék integráns részévé a megelőzést, a lefegyverzést, a leszerelést és a reintegrációt szolgáló programoknak és politikáknak.⁵⁴⁸

Új elemként a BT üdvözölte a regionális valamint szubregionális szervezetek és megállapodások keretében a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelmében fogantatosított közelmúltbéli kezdeményezéseket, és felszólította e szervezeteket⁵⁴⁹:

- hogy fontolják meg olyan gyermekvédelmi egységek felállítását titkárságaik keretei között, amelyek feladata a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek javát szolgáló politikák, tevékenységek kifejlesztése és végrehajtása, valamint a gyermekek képviselése lenne, bevonva a fiatalokat is, ha lehetséges, e politikák és programok tervezésébe, valamint végrehajtásába;
- hogy mérlegeljék gyermekvédelmi személyzet alkalmazását a béke és biztonság helyreállítását szolgáló műveleteik során, valamint nyújtsanak képzést az e missziókban dolgozók számára a nők és gyermekek jogairól és védelméről;
- hogy politikáik és programjaik fejlesztése során különítsenek el önálló forrásokat a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek javára;

⁵⁴⁵ Ibid. point 6.

⁵⁴⁶ **child protection advisers**

⁵⁴⁷ Resolution 1314. point 12.

⁵⁴⁸ Ibid. point 13.

⁵⁴⁹ Resolution 1314. point 16.

- hogy valamennyi politikájuk, programjuk és projektjük integráns részévé tegyék a „nemi perspektívát”, azaz szenteljének külön figyelmet a leánygyermek speciális sebezhetőségének.

A BT továbbá felkérte a tagállamokat, az Egyesült Nemzetek rendszerének releváns tagjait, valamint a regionális szervezeteket és kezdeményezéseket, tegyenek erőfeszítéseket annak érdekében, hogy a fegyveres konfliktusok idején elrabolt gyermekeket szabadon engedjék, és családjuk ismét egyesüljön.⁵⁵⁰

A Biztonsági Tanács végül támogatásáról biztosította a gyermekek védelme érdekében – az e tevékenységükben feltétlen ösztönzendő nemzeti intézmények illetve a helyi civil társadalom által – foganatosított lokális kezdeményezéseket⁵⁵¹, s egyúttal felhívta a tagállamokat, az Egyesült Nemzetek rendszerének releváns részeit valamint a civil társadalmat, hogy ösztökéljék a fiatalok bevonását a béke konszolidációját és a béke építését célzó programokba.⁵⁵²

(C)A BT 1379. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2001)⁵⁵³

Az ezredforduló után 2001-ben ismét a Biztonsági Tanács napirendjére került a „gyermek és fegyveres konfliktusok” komplex kérdésköre. A BT a következő újdonságokat fűzte a korábbi megállapításaihoz:

A Biztonsági Tanács kifejezte szándékát arra vonatkozóan, hogy levonja a megfelelő következtetéseket a fegyveres konfliktusok és a terrorizmus, a jogellenes drágakő kereskedelem, illetve más bűncselekmények összefonódásából, egymásra hatásából: lépéseket tesz e jelenségekkel szemben, amelyek egyrészt okozói a fegyveres konfliktusok elhúzódásának, másrészt erősítik, mélyítik a háborúknak a polgári lakosságra, így a gyerekekre gyakorolt hatásait.⁵⁵⁴

A BT – a releváns nemzetközi normák minél szélesebb körű respektálása érdekében – felszólította a tagállamokat, hogy minden szükséges jogi, politikai, diplomáciai vagy

⁵⁵⁰ Ibid. point 17.

⁵⁵¹ Ibid. point 18.

⁵⁵² Ibid. point 19.

⁵⁵³ Resolution 1379 (2001) Adopted by the Security Council at its 4423th meeting, on 20 November 2001, S/RES/1379 (2001)

⁵⁵⁴ Ibid. point 6.

pénzügyi eszközzel biztosítsák, hogy a fegyveres konfliktusok felei tiszteletben tartsák a gyermekek védelméről rendelkező nemzetközi szabályokat.⁵⁵⁵

A BT egyúttal felkérte a tagállamokat, akadályozzák meg, hogy a joghatóságuk alá tartozó jogi személyek a fegyveres konfliktusok azon feleivel tartsanak fenn kereskedelmi kapcsolatokat, amelyek semmibe veszik a gyermekeket háború idején óvó nemzetközi standardokat.⁵⁵⁶

A BT 2001-ben született határozata felkérte továbbá a kompetens ENSZ ügynökségeket, alapokat és programokat, hogy szenteljének kiemelkedő figyelmet a háború sújtotta gyermekek rehabilitációja biztosításának, gondoskodjanak e gyerekek oktatásáról, szakképzéséről, társadalomba való beilleszkedésükről. Segítsék elő körükben – a béketeremtést, békeépítést szolgáló akciók keretében, egyfajta preventív jelleggel – a béke kultúrájának terjesztését, támogassák a hasonló célt szolgáló helyi kezdeményezéseket, illetve hangolják össze erőfeszítéseiket annak érdekében, hogy a konfliktusokban szemben álló felek eleget tegyenek a gyermekek védelmében vállalt kötelezettségeiknek.⁵⁵⁷

Az ENSZ alapok és programok mellett a nemzetközi és regionális pénzügyi illetve fejlesztési intézmények is megszólították: a BT e szerveket is arra kérte, saját eszközeikkel támogassák a fegyveres konfliktusok kárvallott gyerekeit (például a konfliktuszónákba juttassanak gyorssegélyt, amíg a békefenntartó alakulatok fel nem fejlődnek, s ki nem építik saját védőhálózatukat).⁵⁵⁸

Végezetül a Biztonsági Tanács a regionális és szubregionális szervezetekhez fordult: arra ösztökélve többek között őket, hogy – hasonlóan az ENSZ gyakorlatához – alkalmazzanak gyermekvédelmi szakembereket békefenntartó műveleteik keretében, illetve gondoskodjanak a békefenntartó akciókban résztvevők kellő színvonalú oktatásáról a gyermekjogokat és a gyermekvédelem szempontjait illetően.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ Ibid. point 9. b)

⁵⁵⁶ Ibid. point 9. c)

⁵⁵⁷ Ibid. point 11.

⁵⁵⁸ Ibid. point 12.

⁵⁵⁹ Ibid. point 13.

(D) A BT 1460. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2003)⁵⁶⁰

A Biztonsági Tanács 2001 után 2003-ban ismét külön határozatban foglalkozott a háború áldozataivá váló gyerekek helyzetével. A korábbi releváns BT-határozatok végrehajtásáról beszámoló főtitkári jelentéseket is alapul véve, a BT az alábbi újszerű következtéseket vonta le 1460. számú határozatában:

Újra visszatérő témaként ugyan, de más aspektusban merült fel 2003-ban a szexuális kizsákmányolás áldozataivá váló gyerekek problémája. A BT-határozat mélyen elítélte a humanitárius alkalmazottak és a békefenntartó katonák által a gyermekekkel és nőkkel szemben elkövetett visszaéléseket, egyúttal felszólította az érintett államokat, vonják felelősségre a jogsértőket, s egyidejűleg tegyék a békefenntartókra irányadó magatartási kódexeik integráns részévé az ENSZ Közgyűlése által 1992-ben⁵⁶¹ felállítani kezdeményezett, humanitárius segítségnyújtásra koncentráló állandó bizottság (IASC)⁵⁶² által kidolgozott, a nemi visszaélésekre fókuszáló ún. Hat Alapelvet.⁵⁶³ E hat princípium többek között rögzíti, hogy a humanitárius alkalmazottak semmilyen körülmények között nem létesíthetnek szexuális kapcsolatot 18 év alattiakkal a kríziszónákban, függetlenül attól, hogy a helyi törvények szerint nagykorúnak számít-e 18. életévét be nem töltött személy, vagy sem. A gyerek életkorának téves ismerete sem mentesíthet a felelősség alól.

(E) A BT 1539. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2004)⁵⁶⁴

A „gyermekek és fegyveres konfliktusok” kérdéskörére reagáló következő BT-határozat 2004-ben nem tett igazán újat a korábbi elképzelésekhez. Még a határozat preambuluma megjegyezte, hogy számos előrelépés történt ugyan a megelőző években a háború sújtotta gyermekek védelmének területén, különösen a vonatkozó nemzetközi normák és standardok

⁵⁶⁰ Resolution 1460 (2003) Adopted by the Security Council at its 4695th meeting, on 30 January 2003, S/RES/1460 (2003)

⁵⁶¹ Lásd az IASC honlapját: <http://www.humanitarianinfo.org/iasc/pageloader.aspx?page=content-about-default> (2008. 11. 06.)

⁵⁶² IASC: Inter-Agency Standing Committee

⁵⁶³ Lásd a hat alapelvet az alábbi dokumentumban: Report of the Inter-Agency Standing Committee Task Force on Protection from Sexual Exploitation and Abuse in Humanitarian Crises of 13 June 2002, Plan of Action, Section I.A. In: Statement of Commitment on Eliminating Sexual Exploitation and Abuse by UN and Non-UN Personnel. Appendix 2. Six Core Principles Relating to Sexual Exploitation and Abuse.

⁵⁶⁴ Resolution 1539 (2004) Adopted by the Security Council at its 4948th meeting, on 22 April 2004, S/RES/1539 (2004)

száma ugrott meg jelentősen, a Biztonsági Tanács mégis aggodalmának adott hangot atekintetben, hogy valódi áttörésre, számottevő haladásra nem került sor: a konfliktusokban szemben álló felek világszerte továbbra is büntetlenül rúgják fel a gyermekeket háborúban védő, jogaikat számba vevő, őket kötelező nemzetközi előírásokat. Maga az 1539. számú BT-határozat sem járult mindazonáltal hozzá a feltétlenül szükséges előrehaladáshoz. 2005-ben azonban már lényegi javaslatokkal állt elő a tanács.

(F) A BT 1612. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2005)⁵⁶⁵

Már a 2003-ban született BT-határozat felszólította az ENSZ Főtitkárát, hogy dolgozzon ki arra irányuló javaslatokat, miként lehet hatékonyabban biztosítani a gyerekeket háború idején védő nemzetközi normák betartásának ellenőrzését.⁵⁶⁶ A 2005-ben a „gyerekek és fegyveres konfliktusok” témájának sorában született újabb határozat is ezt a kérdéskört boncolgatta tovább.

Az 1612. számú határozat több újszerű felvetése közül különösen kettő érdemel figyelmet: körvonalazódni kezdett egy, a releváns nemzetközi normák végrehajtását felügyelni hivatott monitoring rendszer, illetve döntés született egy – e monitoring tevékenységet koordináló – munkacsoport felállításáról is.

A felállítandó monitoring rendszer elsődleges feladata⁵⁶⁷ időszerű, tárgyilagos, pontos és megbízható információkat összegyűjteni a fegyveres konfliktusok idején gyermekekkel szemben elkövetett jog- és érdeksérelmek valamennyi megnyilvánulásáról, s ezekről jelentések formájában tájékoztatni a BT újonnan létrehozott munkacsoportját.

E mechanizmus működtetése során szorosan együtt kell működni a nemzeti kormányzatokkal (amelyek, ahogy a BT-határozat még a preambulumban megjegyezte, az elsődleges felelősséget kell, hogy viseljék a gyermekek védelméért) és a kompetens ENSZ-szervekkel⁵⁶⁸, illetve civil szervezetekkel, magától értetődően akár helyi szinten is. Az ENSZ Közgyűlésének és a Biztonsági Tanácsnak a tájékoztatására begyűjtött információkat pedig meg kell osztani más érintett nemzetközi, regionális vagy nemzeti szervezetekkel is, annak

⁵⁶⁵ Resolution 1612 (2005) Adopted by the Security Council at its 5235th meeting, on 26 July 2005, S/RES/1612 (2005)

⁵⁶⁶ Resolution 1379. point 16.

⁵⁶⁷ Resolution 1612. point 2.

⁵⁶⁸ Az UNICEF hasonló – szintén a releváns adatok, információk összegyűjtését célzó – kezdeményezését külön kiemelve is örömmel üdvözölte a Biztonsági Tanács. Resolution 1612. point 5.

érdekében, hogy minél hatékonyabban biztosítani lehessen a gyerekek jogainak, érdekeinek védelmét a konfliktusok idején.⁵⁶⁹

A monitoring-reporting rendszer eredményeként született jelentések felülvizsgálatára a Biztonsági Tanács egy speciális munkacsoportot hívott életre (*Working Group on Children and Armed Conflict*). A BT valamennyi tagja által alkotott '*working group*' feladata, hogy egyrészt figyelemmel kíséresse a monitoring mechanizmus hatékony működését, másrészt javaslataival, ajánlásaival hozzájáruljon ezen ellenőrző rendszer továbbfejlesztéséhez is, s egyúttal a gyermekjogok háború idején való minél szélesebb körű respektálásának biztosításához.⁵⁷⁰

Végezetül a 2005-ös BT-határozat megállapításai közül kiemelendő, hogy a tanács üdvözölt minden olyan erőfeszítést, amely a Főtitkár által meghirdetett, a szexuális kizsákmányolásra vonatkozó, hangsúlyosan a gyermekeket is védeni hivatott zéró-tolerancia politikájának gyakorlatba történő átültetését szolgálja a békefenntartó műveletek keretei között.⁵⁷¹

(G) A BT elnökének nyilatkozatai a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2006,⁵⁷² 2008⁵⁷³, 2009⁵⁷⁴)

2005 óta a Biztonsági Tanács nem fogalmazott meg újabb határozatot a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetéről. 2007-et leszámítva azonban minden évben elnöki nyilatkozat foglalkozott e kérdéskörrel, amely így továbbra sem került le a BT napirendjéről.

A Biztonsági Tanács elnökének 2006. novemberi nyilatkozata már – amellet, hogy az előző évben felállított munkacsoport tevékenységéről is elismeréssel nyilatkozott – üdvözölte a háborúk által érintett gyerekek jogainak védelmére felállított monitoring-reporting rendszer eredményeként befutó első jelentéseket, illetve megelégedéssel konstataálta, hogy egyre több konfliktusban álló fél figyelemmel viseltetik e mechanizmus iránt. A BT felszólította továbbá

⁵⁶⁹ Resolution 1612. point 6.

⁵⁷⁰ Ibid. point 8.

⁵⁷¹ Ibid. point 11.

⁵⁷² Statement by the President of the Security Council, 28 November 2006, 5573rd meeting of the Security Council, S/PRST/2006/48.

⁵⁷³ Statement by the President of the Security Council, 12 February 2008, 5834th meeting of the Security Council, S/PRST/2008/6.

Statement by the President of the Security Council, 17 July 2008, 5936th meeting of the Security Council, S/PRST/2008/28.

⁵⁷⁴ Statement by the President of the Security Council, 29 April 2009, 6114th meeting of the Security Council, S/PRST/2009/9.

azokat a konfliktusban érintett feleket, akik még nem csatlakoztak e felügyeleti rendszerhez, hogy önkéntes alapon minél hamarabb tegyék ezt meg.

A 2008 februárjában és júliusában született nyilatkozatok több újszerű felvetést is hoztattak a két évvel azelőtti megállapításokhoz. Példának okáért az elnök a tanács nevében felhívta a figyelmet egy, a konfliktusmegelőzést szolgáló széles körű stratégia megalkotásának fontosságára. Az elnök szerint olyan átfogó prevenciós koncepció kidolgozására van szükség, amely a fegyveres konfliktusok gyökereire, kirobbanásuk okaira fókuszál. Vagyis a gyermekek védelmét hosszú távon kell megoldani: támogatni kell helyi szinten a demokratikus értékek és intézmények, a jogállamiság alapjainak kiépülését és megszilárdulását, gondoskodni kell az emberi jogok minél szélesebb körű tiszteletben tartásáról, a fenntartható fejlődésről, a szegénység mérsékléséről, a nemzeti megbékélésről.

A Biztonsági Tanács a háborúk által érintett gyermekek minél hatékonyabb rehabilitációja és reintegrációja érdekében széles körű összefogásra szólított fel. E célból tevékenységeik összehangolására kérte: a tagállamokat, a regionális szervezeteket, az ENSZ Titkárságát, Gyermekalapját (UNICEF), Nőalapját (UNIFEM), Népesedési Alapját (UNFPA), Fejlesztési Programját (UNDP), Menekültügyi Főbiztosát (UNHCR), Emberi jogi Főbiztosát (UNHCHR), Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezetét (UNESCO), az Egészségügyi Világszervezetet (WHO), a Munkaügyi Szervezetet (ILO), a nemzetközi pénzügyi intézményeket, így a Világbankot is, valamint a civil társadalom tagjait.

Fontos végezetül kiemelni, hogy a Biztonsági Tanács 2008-ban úgy ítélte meg, feltétlenül szükséges felhívni a tagállamok figyelmét a megkülönböztetés nélkül pusztító gyalogsági aknák gyerekekre gyakorolt súlyos következményeire, illetve felszólította a harcban álló feleket, hogy haladéktalanul hagyjanak fel ezen indiszkrinatív, a humanitárius jog alapelveivel gyökeresen ütköző fegyverek alkalmazásával.

2009-ben a BT elnöke csupán megismételte, de egyszersmind meg is erősítette az előző években hangsúlyozott prioritásokat.

3. A releváns nemzetközi szervezetek és szervek

„Azt mondjátok, fárasztó munka gyerekekkel dolgozni. Igazatok van. Hozzáteszitek, azért izzadságos e munka, mert le kell menni az ő szintjükre: le kell hajolni, le kell guggolni hozzájuk, kicsire kell zsugorodni... Ez az, amiben nincs igazatok. Ami valóban kimerítő, hogy felérjük, elérjük az ő érzékenységüket. Nyújtózkodnunk kell, lábujjhegyre kell állnunk, nehogy megsértsük őket.”

JANUSZ KORCZAK, 1942⁵⁷⁵

- az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)
- az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)
- az ENSZ emberi jogi szervei
- az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)
- az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja (SRSG)
- a Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)
- az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)
- a Vöröskereszt (ICRC)
- a releváns NGO-k

Az Egyesült Nemzetek Gyermekalapja szerint a millennium évében majd' félszáz országban dúlt háború. Világszerte számos olyan terület van, ahol generációk nőttek fel úgy, hogy nem tudják, milyen békében élni. Számukra a fegyveres konfliktus, a fegyverroportás, az öldöklés, a káosz a természetes állapot. Angolában 30, Sri Lankán 20, Szomáliában 15 éve folynak az összecsapások.⁵⁷⁶ Gyerekek születtek bele a harcokba, cseperedtek fel a hadseregek árnyékában. Mindennapjaik részévé vált a félelem, a nélkülözés, a kilátástalanság.

Számos nemzetközi szerv és szervezet munkálkodik az ő érdekükben. Lássuk a legfontosabbakat. Elsőként az ENSZ égisze alatt tevékenykedőket.

⁵⁷⁵ Children in war information kit. ICRC Publication 2004. ICRC, Geneva, 2002. p. 29.

⁵⁷⁶ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.hu/unicef-nemzetkozi.jsp#haboru> (2008. 11. 16.)

a. Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)

Az 1946-ban alapított Gyermekalapot – a kezdetekkor még „Nemzetközi Gyermeksegélyalpnak”⁵⁷⁷ keresztelt, s később az eredeti megnevezés rövidítéseként, UNICEF-ként ismertté vált szervezetet – közvetlenül a II. világháború lezárultát követően épp azzal a céllal hívták életre, hogy enyhítsen a második világháború következtében nélkülöző gyermekek helyzetén. Az UNICEF legelső feladata tehát – SIR PETER USTINOV jószolgálati nagykövet szavait kölcsönvéve – a háborús pusztítás következményeként „éhező, fagyoskodó és beteg gyerekek” felkarolása volt. A konfliktus sújtotta európai kisgyermekek megsegítésén fáradozó szervezet hatmillió gyerek számára biztosította a napi egyszeri meleg ételmezt, csukamájolajat és tejet (az Alap eredeti emblémája is egy tejet ivó kisgyereket ábrázolt), illetve 10 millió gyereket oltottak be a háborút követően legyengült szervezetű kicsiket különösen veszélyeztető betegségek ellen.⁵⁷⁸

Az ENSZ Közgyűlésének legelső ülészaka által felállított, ma már több mint hat évtizedes múlttal rendelkező, az ENSZ autonóm szervei között egyedülálló módon kizárólag a gyerekek védelmére fókuszáló szervezet feladatai ugyan jócskán kibővültek az évek során, az eredeti funkciója azonban változatlanul megmaradt: a háborúk következtében sínylődő gyerekek támogatása továbbra is a szervezet egyik elsődleges rendeltetése napjainkban is. Kitágult tehát ugyan az UNICEF feladatköre – hiszen ma már az Alap céljai között szerepel az AIDS elleni küzdelemtől kezdve, a gyerekek erőszaktól való védelmén, illetve a kizsákmányolásuk elleni küzdelmen át az ingyenes alapfokú oktatás biztosításáig számos terület⁵⁷⁹ – a háborúk gyermekekre gyakorolt hatásainak kivédése azonban továbbra is principális szempont maradt. Az UNICEF funkciókörének fenti vertikális mélyülésével pedig egyfajta horizontális tágulás is együtt járt: az 1940-es években még pusztán Európára koncentrááló szervezet hamar felismerte, hogy rengeteg megoldandó probléma várja a világ számos egyéb pontján is. Sőt, kijelenthető, hogy – összhangban a változó igényekkel – a súlypont lassan át is helyeződött a vén kontinensről a fejlődő világ országaira.⁵⁸⁰ Az

⁵⁷⁷ UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (ma: United Nations Children's Fund)
Az Alapot az 1940-es évek derekán pusztán ideiglenes jelleggel hozták létre. 1953-ban azonban az ENSZ Közgyűlése – nevének megváltoztatása mellett – „véglegesítette” a szervezetet.

UNGA Resolution 57 (I) of 11 December 1946. Establishment of an International Children's Emergency Fund
UNGA Resolution 802 (VIII) of 6 October 1953. United Nations Children's Fund

⁵⁷⁸ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.hu/unicef-portre.jsp> (2008. 11. 15.)

⁵⁷⁹ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.org/whatwedo/index.html> (2008. 11. 15.)

⁵⁸⁰ **Ekkor vetődött fel az UNICEF állandósításának gondolata, amely gondolatot hamar tettek is követték. Az ENSZ tagállamai megértették, hogy az európai helyzet konszolidálása után az Alapnak még számos egyéb feladattal kell szembesülnie szerte a világon.**

anyaszervezetéhez, az ENSZ-hez hasonlóan valóban univerzálissá váló UNICEF (amely ma már 190 országban fejti ki tevékenységét)⁵⁸¹ napjainkban immár jelen van minden olyan krízis helyszínén, így valamennyi háborús, polgárháborús vagy posztkonfliktus-szituációban, ahol a kiskorúak különös védelme indokolt.

A New York-i központú UNICEF természetesen pártatlan, semleges szervezetként lép fel a konfliktusok sújtotta gyermekek védelme érdekében: megkülönböztetés nélkül, pusztán a szükségesség szempontját figyelembe véve nyújt segítséget – biztosít élelmiszert, tiszta ivóvizet, védőoltásokat, gyógyszereket, iskolai felszereléseket – a szembenálló feleknek, s rajtuk keresztül a gyerekeknek.

Az (egyedül önkéntes felajánlásokkal gazdálkodó) UNICEF a háborúban élő gyerekek alapvető szükségleteinek kielégítésén – vagyis élelmezésükön, egészségügyi ellátásukon – túl:

- a) kiemelkedő gondot fordít oktatásuk biztosítására is: rengeteg menekülttáborban az UNICEF segítségével húzzák fel és működtetik az iskolákat, garantálják a gyerekek oktatáshoz való jogát, s próbálják egyúttal elvonni figyelmüket kilátástalan helyzetükről, egyszersmind esélyt is adva számukra a jobb élet lehetőségére.
- b) az UNICEF külön figyelmet szentel a háborúban egymástól elszakadt családok újraegyesítésére, az elveszett, árvává vált gyerekeknek szüleikkel, illetve rokonaikkal való egymásra találására is.
- c) a háború áldozataivá váló gyermekek védelme érdekében a szervezet által kifejtett tevékenységek között fontos szerepet játszik továbbá a gyerekekre különösen nagy veszélyt jelentő gyalogsági aknák elleni küzdelem is: az UNICEF egyrészt minden lehető fórumon felszólít a taposóaknák felszámolására kötött nemzetközi szerződések tiszteletben tartására, illetve a még nem részes államokat csatlakozásra hívja fel, sőt – hatásos gyakorlati intézkedésként – beszerzései során bojkottálja azokat az államokat és vállalatokat, amelyek tevékenyen hozzájárulnak a gyerekeket életüktől vagy testi épségüktől megfosztó aknák proliferációjához.
- d) az UNICEF fentiekén túl egyfajta közvetítőként, a gyerekek szószólójaként is eljár a konfliktusban álló felek között: humanitárius folyosókat, tűzszüneti megállapodásokat, „békezőnákat” eszközöl ki annak érdekében, hogy a gyerekeknek szánt segélyek akadálytalanul céljukba érkezhessenek.

⁵⁸¹ Az UNICEF pusztán az alábbi országokban, területeken nincs aktívan jelen: Bahamák, Brunei, Ciprus, Lettország, Liechtenstein, Málta, Mauritius, Monaco, Szingapúr.
Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.org/infobycountry/index.html> (2009. 06. 01.)

A világ legnagyobb gyermekvédelmi szervezete, amely elsődlegesen a gyermekjogok biztosítására fókuszál, egyúttal szélesebb perspektívában is gondolkodik: az UNICEF hangsúlyozza, ha nem sikerül eredményesen felvenni a harcot a fegyveres konfliktusok pusztításával szemben, az ENSZ által 2000-ben deklarált Millenniumi Célkitűzések (MDG)⁵⁸² elérése – így például a szegénység, az éhezés, a gyermekhalandóság visszaszorítása, az alapvető oktatás biztosítása, a járványok elleni küzdelem vagy a fenntartható fejlődés biztosítása⁵⁸³ – is veszélybe kerülhet. S ez persze, egyfajta ördögi körként, újra generálja a konfliktusokat, és a gyermekek szenvedéseit.

b. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)⁵⁸⁴

Bár területi korlátok okán e disszertáció nem vállalkozhatott a fegyveres konfliktusok következtében otthonukat elhagyni kényszerült menekült gyermekek védelmére emelt nemzetközi jogi védőháló elemeinek részletekbe menő elemzésére, a háborúk által sújtott gyerekek oltalmára hivatott nemzetközi szervezetek sorából nem maradhat ki az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa munkájának, tevékenységének a gyerekek érdekében kifejtett lényeges szegmensének rövid bemutatása sem.

A Menekültügyi Főbiztos Hivatala az 1950-es megalapítása óta eltelt majd' hat évtized alatt becslések szerint mintegy 50 millió embernek segített életének újrakezdésében. Jelenleg mintegy 6500 alkalmazottal, a világ 116 országában 34 millió menekült sorsát kíséri figyelemmel a szervezet.⁵⁸⁵ E menekültek közel fele, átlag 45%-a 18 év alatti gyermek, 10%-a 5 év alatti kisgyermek.⁵⁸⁶ Régióként változik ez a viszonyszám: míg Közép- és Kelet-Európában relatíve alacsony, mintegy 20% körüli a gyerekek aránya a menekültek között, addig Közép-Afrikában már 60%-át teszik ki a 18 év alattiak a menekültpopulációnak. 2002-ben Kolumbiában a fegyveres villongások miatt otthonukat elhagyni kényszerült közel 1,5 millió menekült több mint 70%-a nő vagy 18 év alatti gyermek volt.⁵⁸⁷

⁵⁸² MDG: Millennium Development Goals.

Lásd a célkitűzésekről az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) honlapját: <http://www.undp.org/mdg/basics.shtml> (2008. 11. 15.)

⁵⁸³ MDG 1 illetve MDG 7: az egyes és a hetes számú célkitűzések.

⁵⁸⁴ UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

⁵⁸⁵ Lásd a UNHCR honlapját: <http://www.unhcr.org/basics.html> (2009. 06. 01.)

⁵⁸⁶ 2007 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons. June 2008. UNHCR. p. 12.

⁵⁸⁷ Lásd az ENSZ Főtitkár Különmegbízottjának (SRSG Children and Armed Conflict) honlapját: www.un.org/special-rep/children-armed-conflict/English/Displaced_Children.html

A Menekültügyi Főbiztos (e tisztséget jelenleg ANTÓNIO GUTERRES tölti be, ő a 10. főbiztos) munkája során kiemelt gondot fordít a gyerekek, a menekült gyerekek helyzetének kezelésére. Hivatala körülbelül 10 millió 18 év alatti sorsát követi nyomon.⁵⁸⁸ A valamennyi menekült oltalmazását hivatott általános fellépések mellett, amelyek természetesen éppúgy védik a gyerekeket, mint a menekültpopuláció minden más tagját, a Főbiztos speciális figyelmet is szentel a gyerekeknek, külön (bár az általános tevékenység integráns részét képező) területként kezeli a kiskorú menekültek problémáját. (A Főbiztos a gyerekek mellett a nők és az idősek védelmének jegyében indít még speciális projekteket. E háromkomponensű személyi kör adja az összes menekült 80%-át.)⁵⁸⁹

A Menekültügyi Főbiztosság a menekült gyermekekkel kapcsolatban az alábbi öt prioritásra helyezi a hangsúlyt:⁵⁹⁰

1. meg kell tenni mindent annak érdekében, hogy a menekült gyerekek ne szakadjanak el családjuktól, gondviselőiktől,
2. meg kell óvni őket minden lehetséges eszközzel a nemi erőszak, a szexuális bántalmazás, kizsákmányolás bármely formájától, a HIV fertőzés, a tinédzserkori terhesség, illetve a testi és lelki épségükre, egészségükre ártalmas helyi tradíciók által jelentett veszélyektől,
3. meg kell akadályozni a menekült gyermekek katonaként történő alkalmazását,
4. kiemelt gondot kell fordítani oktatásuk, szakképzésük biztosítására,
5. illetve az általában a figyelem keressztüzeiben álló kisgyermek mellett nem szabad megfeledkezni a felnőttkor küszöbén álló, gyakorta elhanyagolt ifjakról sem, külön figyelmet kell szentelni a serdülő kiskorúak speciális igényeinek is.

Regionális vagy lokális szinten gyakran speciális kihívásokkal is szembesül a Főbiztosság: néhol, az összeomlott államrendszer következtében, gondoskodni kell a menekült gyerekek születésének regisztrálásáról, más helyütt külön gondot a gyermekmunka, illetve a gyermekkereskedelem elleni küzdelem jelent, megint másutt komoly problémaként a menekült gyerekeket is fenyegető helyi hagyományoknak, így a korai házasságoknak, vagy a leánygyermek brutális megcsönkítésének (FGM)⁵⁹¹ a visszaszorítása jelentkezik.⁵⁹²

⁵⁸⁸ The world of children as a glance. In: Refugees Magazine, Volume 1. No 122. 2001. p. 7.

⁵⁸⁹ A menekültek védelme és az UNHCR szerepe. Kiadta 2008-ban az UNHCR Közép-Európai Regionális Képviselete. Budapest. p. 20.

⁵⁹⁰ UNHCR's 5 Priorities for Girls and Boys of Concern to UNHCR.

<http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/4398146f2.pdf>

⁵⁹¹ FGM: *female genital mutilation*: a női nemi szerv csonkítása. A WHO adatai szerint világszerte 100-140 millió leánygyermek illetve nő esett át ezen a beavatkozáson. Csak Afrikában hozzávetőlegesen 90 millió 10 éves illetve idősebb lány számíthat arra, hogy végrehajtják rajta is ezt a durva, azonnali (halál, vérvesztés, sokk) illetve hosszú távú káros következményekkel egyaránt járó műveletet.

A Főbiztos Hivatalát az alábbi alapelvek vezérik a menekült gyermekekre fókuszáló projektek tervezésekor illetve végrehajtásakor (ahogy arról az UNHCR Végrehajtó Bizottsága által 1993-ban kiadott, kifejezetten a menekült gyermekekre vonatkozó Iránymutatás rendelkezik):⁵⁹³

- valamennyi, menekült gyerekeket érintő intézkedés meghozatalakor a gyerekek emberi jogainak, különösen a gyermek legjobb érdeke elvének⁵⁹⁴ érvényesülése prioritást kell, hogy élvezzen a döntések során,
- a család egységének megtartása és helyreállítása alapvető szempont kell legyen a menekültügyi eljárás egész folyamán,
- a menekült leány- és fiúgyermekek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés,
- a kísérő nélküli kiskorúak védelmére külön figyelmet kell szentelni,
- minden eszközzel garantálni kell a menekült gyerekek biztonságát.

A Főbiztos gyermekekkel kapcsolatos feladatait – jogi háttérként – az 1951. évi menekültügyi egyezmény valamint annak 1967-es kiegészítő jegyzőkönyve, illetve az 1989. évi Gyermejjogi egyezmény s annak fakultatív jegyzőkönyvei határozzák meg (természetesen a Hivatal által felvázolt belső dokumentumok mellett).⁵⁹⁵ Nem csupán jogi keretként szolgálnak azonban e nemzetközi egyezmények a világ egyik legnagyobb humanitárius szervezetének munkájához.⁵⁹⁶ A Hivatal tevékenységének egyik fókuszában épp

Lásd a WHO honlapját: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/index.html> (2008. 11. 30.)

E kérdéskört az Emberi Jogok Bizottsága (Commission on Human Rights) is agendájára tűzte.

Ld. a Bizottság 1994/104. számú határozatát:

Resolution 1994/104. Traditional practices affecting the health of women and children.

⁵⁹² Summary Note. UNHCR's Strategy and Activities concerning Refugee Children. Geneva, October 2005. p. 2.

⁵⁹³ UNHCR Policy on Refugee Children. 6 August 1993. Geneva. p. 5.

⁵⁹⁴ A „*best interest of the child*” angol terminológiát a Gyermejjogi egyezmény magyar fordítása „a gyermek mindenek felett álló érdekeként” interpretálja, és ezt a kifejezést használja a magyar Gyermekvédelmi törvény is.

Lásd: A gyermek védelemhez való joga. The Right of Children to Protection. By Editorial Board Európski gласnik. In: European Roma Rights Center – Research Papers. Issue: 05/2007. p. 25.

⁵⁹⁵ **Lásd a legfontosabb (tematikus vagy átfogó tartalmú) belső dokumentumokat:**

- **Policy on Refugee Children, 1993.**
- **Refugee Children: Guidelines on the Protection and Care, 1994.**
- **Sexual Violence Against Refugees: Guidelines on Prevention and Response, 1995.**
- **Separated Children in Europe Programme, 1998.**
- **UNHCR Peace Education Programme, 2001.**
- **Education. Field Guidelines, 2003.**
- **Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children, 2004.**
- **Executive Committee Conclusion on Children at Risk, 2007.**
- **UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child, 2008.**

⁵⁹⁶ A menekültek védelme és az UNHCR szerepe. op. cit. p. 28.

e széles körben elismert szerződések – általános elfogadottságuk dacára⁵⁹⁷ – alacsony hatásfokának emelése áll. A Főbiztos hangsúlyos feladatként kezeli tehát, hogy a nemzetközi egyezményekben rögzített gyermekjogok a menekülttáborok kis lakói számára is biztosítva legyenek.

A Főbiztost munkájában a genfi központ mellett öt, kifejezetten a gyermekek jogainak érvényesítésére koncentráló regionális tanácsadó segíti.⁵⁹⁸ A menekültek, így a gyerekek problémáinak prompt, a helyi igényeket, lokális sajátosságokat figyelembe vevő kezelését a Főbiztosság világszerte kiépült karjainak hálózata, a közel 280 helyi iroda garantálja.⁵⁹⁹

Nem feledkezhetünk meg a Főbiztosság rendeltetésével számos ponton megegyező, a Főbiztos munkájához ezernyi szállal kötődő, a Palesztin Menekültek Segélyezéséért Felelős ENSZ-szerv, az UNRWA⁶⁰⁰ tevékenységéről sem. A Közel-Keletre fókuszáló segélyezési és fejlesztési szervezet, amely ma már több mint 4,6 millió – Gázában, a Nyugati Parton, Libanonban, Jordániában és Szíriában élő – menekültől gondoskodik, a palesztinok fiatal korösszetételéből adódóan is (példának okáért a Gázai Övezet lakosságának 56%-a gyermek)⁶⁰¹ kiemelkedő céljának tekinti a 18 év alattiak segélyezését, gondozását, oktatásban részesítését.⁶⁰²

A Menekültügyi Főbiztos a menekült gyerekek jogai, érdekei biztosításának minél eredményesebb teljesítése érdekében szorosán együttműködik minden más, a témában illetékes ENSZ-szervvel vagy az Egyesült Nemzetek keretén kívül működő nemzetközi szervezettel, illetve releváns nem kormányközi szervvel. Így többek között konzultál az ENSZ emberi jogi szerveivel is.

⁵⁹⁷ Míg a gyermekjogi konvenciónak több mint 190, addig a menekültügyi egyezménynek vagy/és kiegészítő jegyzőkönyvének közel 150 állam vált eleddig részesévé.

In: The 1951 Refugee Convention. Questions and Answers. UNHCR. 2007. p. 17.

<http://www.unhcr.org/basics/BASICS/3c0f495f4.pdf>

⁵⁹⁸ A regionális tanácsadók (*senior regional advisors for refugee children*) mandátumai által felölelt régiók:

1. Kelet-Afrika, Afrika szarva és a Nagy-tavak vidéke,
2. Nyugat- és Közép-Afrika,
3. Észak-Afrika és a Közel-Kelet,
4. Dél-Afrika,
5. Kelet-Európa, Közép- és Dél-Nyugat-Ázsia.

In: Summary Note on UNHCR's Strategy and Activities concerning Refugee Children. Refugee Children Coordination Unit, UNHCR Geneva, May 2002. p. 1. http://www.unhcr.dk/Pdf/protect/child_summarynote.pdf

⁵⁹⁹ A menekültek védelme és az UNHCR szerepe. op. cit. p. 28.

⁶⁰⁰ UNRWA: the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East

Az UNRWA természetesen, bár számos ponton kötődik a Menekültügyi Főbiztossághoz, autonóm szerv.

⁶⁰¹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: Field update on Gaza from the Humanitarian Coordinator. 13 January 2009. p. 1. <http://www.ochaopt.org>

⁶⁰² Lásd az UNRWA honlapját: <http://www.un.org/unrwa/english.html>

c. Az ENSZ emberi jogi szervei

Az ENSZ emberi jogi mechanizmusát alkotó intézmények szintén hozzájárulnak a háború áldozataivá váló gyerekek érdekeinek képviseléséhez. Igaz, többségük csupán általános feladatuk, az emberi jogok védelmének részeként közreműködik az emberi jogok egy speciális területének biztosításában, a gyermekjogok érvényesítésében, s azon belül a fegyveres konfliktusok által terhelt területeken élő gyerekek jogainak, érdekeinek pártfogásában. Így az Emberi Jogi Főbiztos (UNHCHR)⁶⁰³, az Emberi Jogi Bizottság (HRC)⁶⁰⁴, az Emberi Jogok Bizottsága⁶⁰⁵ (CHR)⁶⁰⁶, illetve az Emberi Jogi Tanács⁶⁰⁷ mind hozzájárulnak – többségük csupán közvetett módon⁶⁰⁸ – a háborúban kiszolgáltatott gyermekek jogainak tiszteletben tartásához, betartatásához.

⁶⁰³ United Nations High Commissioner for Human Rights.

- UN General Assembly Resolution 48/141 of 20 Dec 1993. High Commissioner for the promotion and protection of all human rights

⁶⁰⁴ UN Human Rights Committee/Comité des Droits de l' Homme.

- UN General Assembly Resolution 2200 (XXI) of 16 December 1966. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, International Covenant on Civil and Political Rights

⁶⁰⁵ **Az ENSZ emberi jogi bizottságainak elnevezéseit, magyar megfelelőit (Emberi Jogi Bizottság és Emberi Jogok Bizottsága) Bruhács János Nemzetközi jogi tankönyvei alapján alkalmazza a disszertáció. A félreértések elkerülése végett azonban minden esetben feltüntetésre kerül a testületek angol megnevezése is. (Kovács Péter tankönyve például épp ellentétesen alkalmazza a magyar terminusokat.)**

Lásd: Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. pp. 303-304.

⁶⁰⁶ UN Commission on Human Rights/Commission des Droits de l' Homme.

- Economic and Social Council Resolution of 10 December 1946.

⁶⁰⁷ UN Human Rights Council.

- UN General Assembly Resolution 60/251 of 15 March 2006. Human Rights Council

⁶⁰⁸

AZ EMBERI JOGI FŐBIZTOS:

- az ENSZ rendszeréhez tartozó emberi jogi szervek tevékenységének koordinálásával,
- az emberi jogi szerződések felvázolásának, megalkotásának, elfogadtatásának és betartatásának elősegítésével,
- az emberi jogok kirívó megsértéseire történő reagálásaival,
- az emberi jogok oktatásának, széles körű ismertetésének, terjesztésének megszervezésével,

AZ EMBERI JOGI BIZOTTSÁG:

- a gyermek különleges védelmére vonatkozó jogát is deklaráló Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya végrehajtásának, rendelkezései tiszteletben tartásának felügyeletével,

AZ EMBERI JOGOK BIZOTTSÁGA illetve a helyébe lépő EMBERI JOGI TANÁCS:

- a korábbi ún. 1503-as eljárás alapján, majd 2007-től az ún. panasz-eljárás keretében az emberi jogok tömeges és durva, szisztematikus és széles körű megsértését jelző beadványok vizsgálatával.

Bruhács, János: Nemzetközi jog II. pp. 200, 203.

Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. p. 303.

- ECOSOC Resolution 1503. (XLVIII) Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms. 27 May 1970.

- Human Rights Council. Resolution 5/1. Institution-building of the United Nations Human Rights Council. 18 June 2007.

Közülük azonban csupán a Gazdasági és Szociális Tanács korábbi segédszerve, „technikai bizottsága”⁶⁰⁹, az Emberi Jogok Bizottsága (amelynek szerepét 2006-ban vette át az immár a Közgyűlésnek alárendelt Emberi Jogi Tanács) foglalkozott kifejezetten és speciálisan a gyermekjogok háború idején való érvényesülésével.

A Bizottság 1994 óta minden évben bocsátott ki határozatot a gyermekjogokról. (Korábban is szerepeltek a testület napirendjén gyermekjogi problémák, hol az utcagyerekekről, hol a gyerekek elleni erőszakról, hol a szexuális kizsákmányolásról születtek határozatok, 1994 után azonban egyetlen határozatban, „*omnibus*” határozatban reagált e kérdéskörre évente a testület.)⁶¹⁰ E határozatok rendre mind kitértek a fegyveres konfliktusok által érintett gyerekek védelmére is.⁶¹¹

Az Emberi Jogok Bizottsága tehát nem elégedett meg azzal, hogy általános feladatainak részeként, azok folyamányaként hozzájárul egyúttal a háború sújtotta gyerekek jogainak védelméhez is. A Bizottság indokoltan tartotta külön is foglalkozni e speciális emberi jogi problémakörrel. Mivel azonban megállapításaiban, javaslataiban a testület jórészt ismételte az ENSZ egyéb kompetens szerveinek ajánlásait (nem lebecsülve természetesen a jelentőségét ezen elvek megerősítésének sem), az ENSZ emberi jogi mechanizmusának alkotóelemei közül mégsem ez a bizottság érdemel kiemelt figyelmet témánk szempontjából: e külön figyelem az újítóbb lépésekkel előálló Gyermekjogi Bizottságot illeti.

d. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)⁶¹²

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága szintén említést érdemel azon ENSZ-szervek között, amelyek kiemelkedő szerepet játszanak a háború áldozataivá váló gyerekek megsegítéséért folyó küzdelemben.

A Gyermekjogi Bizottság elsődleges feladata ugyanis az 1989. évi Gyermekjogi egyezmény, valamint a konvencióhoz 2000-ben fűzött fakultatív jegyzőkönyvek végrehajtásának ellenőrzése, a rendelkezések tiszteletben tartásának biztosítása. Így természetesen a Bizottság külön gondot fordít arra is, betartják-e maradéktalanul a New York-i szerződés részes államai a gyermekeket háború idején védő rendelkezéseket, illetve eleget

⁶⁰⁹ Bruhács, János: Nemzetközi jog III. p. 58.

⁶¹⁰ Lásd a CRIN (Child Rights Information Network) honlapját: <http://www.crin.org/HRC/index.asp> (2008. 12. 02.)

⁶¹¹ Lásd példának okáért a 2003-as határozatot: Rights of the child. Commission on Human Rights resolution 2003/86.

⁶¹² CRC: Committee on the Rights of the Child.

tesznek-e az aláírók a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről szóló jegyzőkönyv előírásainak.

A szerződésekben elismert gyermekjogok érvényesülése felett örökdő (a Gyermekjogi egyezmény által életre hívott) Bizottság funkciójának elsősorban a részes államok jelentéseinek elemzése útján tesz eleget. A Gyermekjogi egyezmény aláírói ugyanis nem csupán arra vállaltak kötelezettséget, hogy eleget tesznek a szerződésben rögzített jogosítványoknak, de kötelezték magukat arra is, hogy számot is adnak a rendelkezések végrehajtásáról. Az egyezmény 44. cikke értelmében két évvel azután, hogy a szerződés hatályba lépett az adott állam vonatkozásában, majd ezt követően rendszeresen öt évenként, a részes felek kötelesek „az Egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott intézkedésekről és e jogok gyakorlásában elért előrehaladásról” beszámolót terjeszteni a Bizottság elé.

A hatékony ellenőrző funkció ellátása érdekében a Bizottság persze nem csupán a részes államok jelentéseiből informálódik. Tájékozódhat más ENSZ-szervek, illetve az Egyesült Nemzetek körén kívül eső más kormányközi szervezetek, vagy akár nemzetközi vagy nemzeti NGO-k által elé terjesztett adatokból is. A Bizottság azonban individuális panaszokat nem bírálhat el.

A kezdetekkor 10, mára már 18, a főbb jogrendszereket képviselő, magas erkölcsi tekintélynek örvendő, független tagokból álló szervezet specifikus, adott témára, adott országra fókuszáló elemzésein túl általános jellegű ajánlásokat és javaslatokat is megfogalmazhat – amelyeket aztán az érdekelt államok és a Közgyűlés tudomására hoz – hozzájárulva ezzel is a gyermekjogok minél szélesebb körű érvényesüléséhez.

A Gyermekjogi Bizottság immár két évtizedes tevékenységét vizsgálva kijelenthető, hogy a háború által sújtott gyermekek védelmének témája központi helyen áll a CRC munkájában. Ezt bizonyítja például, hogy a testület legelső, általános vitára összehívott speciális ülésnapján is e problémakört tűzték napirendre. 1992-ben (azaz rögtön az első ülésen) ugyanis döntés született a Bizottságon belül arról, hogy évente egy egész napot egy-egy speciális kérdés áttárgyalására, a Gyermekjogi egyezmény egy-egy rendelkezése tartalmának kifejtésére, elemzésére szánnak. A legelső ilyen általános vita épp a „gyermekek és a fegyveres konfliktusok” kérdéskörét érintette.⁶¹³

⁶¹³ A többi napirenden szerepelt témát lásd: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/discussion.htm>

A vitanapon a Gyermekjogi Bizottság komplexen közelített a „fegyveres konfliktusok és a gyermekek” tárgyköréhez. Figyelmét nem csupán az kötötte le, miként lehet a gyermekeket megóvni attól, miként lehet megelőzni azt, hogy fegyveres konfliktusok áldozataivá váljanak: eleve a háborúk prevenciójára is nagy hangsúlyt fektetett. A gyermekeket ugyanis nem csupán fegyveres konfliktusok idején kell védeni: mindent meg kell tenni már annak érdekében is, hogy sor se kerülhessen összecsapásokra. Ennek pedig egyik, gyermek-specifikus eszköze az oktatás: egymás megértésének, a szolidaritásnak és a békének a szellemében kell a gyerekeket oktatni, nevelni.⁶¹⁴ (E vitanap lezárultával, levonva a tanácskozás végkövetkeztetéseit, konstatálva az előrelépés fontosságát, a Bizottság javaslatot tett az ENSZ Közgyűlésének arra, hogy kérje fel a Főtitkárt egy tanulmány elkészíttetésére a háborúk terheit nyögő gyerekek védelméről. E felkérés eredménye lett a már említett, 1996-ban elkészült nagy hatású, úttörőnek bizonyult GRAÇA MACHEL jelentés.)⁶¹⁵

A Bizottság 19. rendes ülészakán, 1998-ban egy általános javaslat is megfogalmazásra került a fegyveres konfliktusokban élő gyermekek vonatkozásában.⁶¹⁶ E javaslatában a testület voltaképpen a megszületőben lévő fakultatív jegyzőkönyvek, köztük a gyermekek háborúkban való részvételéről szóló jegyzőkönyv elfogadását, s mielőbbi hatályba lépését sürgette. Azon jegyzőkönyvét, amelynek első változatát épp a Bizottság dolgozta ki még a harmadik ülészakán, s amelynek vázlatát aztán megfontolásra az Emberi Jogok Bizottságának⁶¹⁷ megküldte, akik végül döntöttek a jegyzőkönyvet végső formába öntő munkacsoport felállításáról. A Gyermekjogi Bizottság mindvégig figyelemmel kísérte a jegyzőkönyv felvázolásának folyamatát, gyakran tevékenyen is hozzájárulva a szerkesztéshez. Láthatjuk tehát, hogy a Bizottság, amely elsődleges feladata szerint öröködi a Gyermekjogi egyezmény betartása felett, egyúttal gondot is fordít a szerződés által garantált védelmi szint folyamatos emelésére is.

Végezetül nem hagyható figyelmen kívül a Gyermekjogi Bizottságnak a javaslatok közzé tétele melletti másik eszköze, az emberi jogi rendelkezések tartalmát értelmező ún. kommentárok deklarációja sem. (Összefoglalva tehát, a Bizottság, iránymutatásképpen:

⁶¹⁴ Children in Armed Conflict. Excerpted from CRC/C/10. 2nd Session, 5 October 1992. point 70.

⁶¹⁵ Fact Sheet No.10 (Rev.1) The Rights of the Child. Vienna Declaration and Programme of Action (Part 1, para. 21.), adopted by the World Conference on Human Rights, Vienna, 25 June 1993. A/CONF. 157/24 (Part 1), chap. 111.

⁶¹⁶ Recommendation on Children in Armed Conflict. CRC/C/80. 19th Session, September 1998.

A Bizottság további javaslatait lásd: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/decisions.htm#1>

⁶¹⁷ Commission on Human Rights

megszervez speciális vitanapokat, kibocsát általános ajánlásokat, illetve megfogalmazza generális észrevételeit.) Kifejezetten a „gyermek és a fegyveres konfliktusok” tárgykörében eddig a Bizottság ugyan még nem adott ki tematikus általános kommentárt.⁶¹⁸ A menekült gyermekek jogait, érdekeit azonban számos ponton érinti a Bizottság által 2005-ben kibocsátott „*General Comment*” a nem a származási országukban tartózkodó kísérő nélküli illetve családjától elszakadt gyermekekről⁶¹⁹, amely többek között alapelveként rögzítette a diszkrimináció tilalmát, a gyermek mindenek felett álló érdekének követelményét, az élethez és a fejlődéshez való jogot, a gyermek véleménynyilvánításának szabadságát és annak figyelembe vételének kötelezettségét, az adatok bizalmas kezelését és a visszafordítás feltételeit. A Kommentár természetesen nem ragadt le pusztán az alapelvek szintjén. Számos konkrét javaslatot is ajánlott a tagállamok figyelmébe a kísérő nélküli gyerekek helyzete kezelésének egy sereg vonatkozásában: oktatás, családok újraegyesítése, védelem a kizsákmányolása ellen, egészségügyi ellátás, gyám vagy gondnok kinevezése, a menekültügyi eljárás garanciái, szakemberek képzése etc.

e. Az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja (SRSG)⁶²⁰

Miután GRAÇA MACHEL a fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatásait összegző, az Egyesült Nemzetek Főtitkárának felkérésére készített jelentését 1996-ban az ENSZ tagállamok plénuma elé terjesztette, a Közgyűlésben még ugyanabban az évben döntés született⁶²¹ egy új nemzetközi tisztség felállításáról, a kifejezetten a „gyermek és a fegyveres konfliktusok” összetett tárgykörét koordinálni, kezelni hivatott főtitkári különmegbízott mandátumának megalapításáról. Az egyúttal főtitkár-helyettesi rangot is jelentő tisztséget kezdetben az ugandai OLARA A. OTUNNU töltötte be. Őt 2005-ben RADHIKA COOMARASWAMY váltotta Sri Lankáról.

A Különleges Megbízott egyedüli s kizárólagos, de egyben rendkívül komplex feladata a háborúk által sújtott gyermekek jogainak védelme és érvényre juttatása: mind konfliktusos, mind pre- illetve posztkonfliktusos szituációban, azaz mind a konfliktusok idején, azokat megelőzően, illetőleg követően egyaránt. E funkciója gyakorlása során a Különmegbízott:

⁶¹⁸ A Bizottság által 2001 és 2007 között megfogalmazott „General Comment”-ek tárgyköreit lásd:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>

⁶¹⁹ General Comment No. 6. (2005) Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin. Committee on the Rights of the Child. Thirty-ninth session. 17 May-3 June 2005.

⁶²⁰ Special Representative of the Secretary-General (SRSG) for Children and Armed Conflict

⁶²¹ UN General Assembly Resolution 51/77 of 20 February 1997 on the Rights of the Child

- tevékeny szerepet vállal abban, hogy a gyerekeket konfliktusok idején védő nemzetközi és nemzeti, regionális vagy lokális normákat minél szélesebb körben tiszteletben tartásuk, s minél hatékonyabban érvényt szerezzenek e standardoknak;
- minden lehető fórumon kiáll a gyermekjogok háború idején való respektálása mellett, illetve felszólal a gyermekek szükségleteinek, érdekeinek konfliktusszituációban történő méltánylása érdekében;
- a nemzetközi közvéleményt, a nemzetközi közösséget folyamatosan informálja a háború által sújtott gyermekek helyzetéről, az akár enyhébb, akár kirívó jog- vagy érdeksérelmekről, mind globális, mind ország-specifikus vonatkozásban;
- a tájékoztatáson túl cselekvésre is szólít: egyrészt a gyermekekkel szembeni visszaélések, atrocitások, jogsértések esetén fellépésre ösztönzi a nemzetközi közösség tagjait, másrészt a gyermekjogokat semmibe vevő összeütköző feleket is, a gyermekek védelme érdekében, önmagukat kötő kötelezettségvállalásra ösztökéli;
- annak érdekében, hogy a gyerekek minél kevesebben és minél kevesebb ideig legyenek kitéve a háborúk közvetlen vagy közvetett következményeinek, a Különmegbízott a rendelkezésére álló lehetőségek között mindent megtesz a konfliktusok minél előbbi lezárásáért, a békefolyamat, az újjáépítés, a konszolidáció felgyorsításáért; a béketárgyalások során pedig a gyermekek mindenek felett álló érdekének szem előtt tartását hangsúlyozza;
- szintén kiemeli a gyermekszemlélet központi szerepét a békefenntartó és béketeremtő műveletek tervezésekor, illetve kivitelezésekor;
- stratégiai célkitűzései között szerepel a gyermekek jogait háború idején semmibe vevő bűnelkövetők felelősségre vonásának elősegítése is;
- a Különmegbízott végső célja: elérni, hogy a gyermekjogok háború idején történő lábbal tiprásának jelenlegi globális, minden kontinenst érintő gyakorlatát szintén világszerte ítélik el, és világszerte lépjenek fel e szégyenteljes gyakorlat ellen.

A három évente megújítandó mandátummal rendelkező Különmegbízott komplex feladatköre fentiek fényében tehát összetett szerepkört követel meg a főtitkár-helyettestől: aki egy személyben szószólóként, katalizátorként, problémamegoldóként és egységteremtőként tevékenykedik.⁶²²

⁶²² advocate, catalyst, convenor, facilitator

- szószóló: hiszen mindent megtesz annak érdekében, hogy, nemzeti és nemzetközi szinten, kellő figyelmet kapjanak a háború sújtotta gyermekek problémái;
- katalizátor: mert előremutató javaslataival a háborúk gyermekáldozatait védő norma- és intézményrendszer kiszélesedését, erősödését, hatékonyságának növelését szolgálja;
- problémamegoldó: hisz diplomáciai eszközrendszere révén a mégoly politikailag terhelt kényes kérdések feloldására is vállalkozik;
- egységteremtő: ugyanis a fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatásainak mérséklése érdekében összefogja a témában érintett, érdekelt és illetékes szerveket és szervezeteket, biztosítja a koordinációt közöttük. (Szorosan együttműködik: az UNICEF-fel, az ENSZ menekültügyi és emberi jogi főbiztosával, a Gyermekjogi Bizottsággal, a kompetens szakosított intézményekkel, az illetékes egyéb ENSZ-szervekkel, munkacsoportokkal, valamint a regionális intézményekkel, illetve az azonos cél szolgálatában álló NGO-kkal.)⁶²³

A Különmegbízott munkájáról, a megtett előrelépésekről, a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek aktuális helyzetéről évente köteles jelentést készíteni a Közgyűlés és az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága⁶²⁴ számára.

f. A Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)⁶²⁵

2005-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa – amint korábban már említésre került – döntést hozott egy kifejezetten a gyermekek és a fegyveres konfliktusok problémakörének kezelésére hivatott munkacsoport felállításáról.⁶²⁶ E csoport hamar integráns részévé vált a háború gyermekáldozatainak érdekében tevékenykedő nemzetközi szervek rendszerének.

A BT 15 tagjából álló munkacsoport legfőbb feladata:

- a szintén a Biztonsági Tanács által kezdeményezett, a gyerekek jogait fegyveres konfliktusok idején védeni hivatott nemzetközi normák betartását ellenőrző monitoring rendszer koordinálása, a(z) ENSZ Főtitkára, pontosabban annak Különmegbízottja által benyújtott jelentések felülvizsgálata,
- illetve a bármely egyéb forrásból elé került információk feldolgozása, értékelése,

⁶²³ General Assembly Resolution 51/77. points 35-36.

⁶²⁴ Commission on Human Rights

⁶²⁵ SCWG: Security Council Working Group on Children and Armed Conflict

⁶²⁶ UN Security Council Resolution 1612 (2005) on Children and Armed Conflict

- továbbá a Tanács számára ajánlások, javaslatok kidolgozása a háború sújtotta gyerekek helyzetét javító, védelmüket biztosító (akár a békefenntartó erőkre, akár a konfliktusban álló felekre vonatkozó) újabb, hatékonyabb megoldásokról,
- illetőleg az ENSZ rendszeréhez tartozó minden kompetens szerv vagy szervezet ösztönzése a Biztonsági Tanács célkitűzéseinek saját hatókörükben történő megvalósítása érdekében.

A munkacsoport által összefogott monitoring-reporting rendszer a gyermekekkel szemben fegyveres konfliktusok idején elkövetett alábbi kirívóan súlyos hat bűncselekmény feltérképezésére fókuszál:

1. gyermekek megölése vagy megnyomortítása,
2. gyermekek toborzása vagy gyermekkatonák alkalmazása az összecsapásokban,
3. támadás iskolák vagy kórházak ellen,
4. erőszakos közöszlés, illetve a szexuális erőszak bármely formája,
5. gyermekrablás,
6. a humanitárius segítség gyerekekhez való eljutásának megakadályozása.

A munkacsoport legfontosabb célkitűzése: végleg felszámolni a büntetlenség gyakorlatát, elérni a gyerekekkel szembeni atrocitások valamennyi felelősének számon kérését.

g. Az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)⁶²⁷

2000 tavaszán az ENSZ keretében elhatározás született egy új – a gyermekek védelmét háború idején biztosítani hivatott – tisztség felállításáról: a békefenntartó missziók mellett működő ún. gyermekvédelmi tanácsadók (CPAs)⁶²⁸ posztjának létrehozásáról. A tanácsadók elsőként Sierra Leonében, majd a Kongói Demokratikus Köztársaságban működő kéksisakos alakulatok (UNAMSIL illetve MONUC) mellett kezdték meg munkájukat.⁶²⁹ Eddig összesen nyolc konfliktuszónába küldték ki e speciális szakértőket (akik egyrészt a főtitkárhelyettesi rangú Különmegbízott, valamint az adott békefenntartó misszió parancsnokának irányítása alatt állnak).⁶³⁰ A tanácsadók – akik a békefenntartó katonák mellett polgári (gyermekvédelmi

⁶²⁷ DPKO: United Nations Department of Peacekeeping Operations

⁶²⁸ CPAs: Child Protection Advisers

⁶²⁹ Rutsch, Horst: Child Protection Advisers – Brief Article. In: UN Chronicle, Spring, 2000.

⁶³⁰ **Sierra Leone és Kongó mellett Haitire (MINUSTAH), Burundira (ONUB), Angolába (UNMA), Elefántcsontparta (UNOCI), Libériába (UNMIL) valamint Szudánba (UNMIS) küldtek eddig gyermekvédelmi tanácsadókat a békefenntartó alakulatok mellé.**

és emberi jogi) szakértőkként töltik be funkciójukat, s akiknek a száma ma már eléri a hatvanat – megbízatásának lényege:⁶³¹ a gyermekjogok érvényesítése a békefenntartó műveletek során.

A gyermekvédelmi tanácsadók:

- biztosítják, mint a gyerekek szószólói, hogy a kiskorúak védelmének szempontja prioritást élvezzen minden béketeremtő, békeépítő, békefenntartó misszió tevékenységének meghatározásakor;
- gondoskodnak arról, hogy a békefenntartó műveletekben részt vevők megfelelő tájékoztatásban, képzésben részesüljenek a gyermekjogokról, a gyermekvédelem alapjairól;
- dokumentálják a gyermekek sérelmére elkövetett jogsértéseket;
- közreműködnek a gyermeki jogokat megsértő békefenntartók ellen benyújtott panaszok kivizsgálásában;
- asszisztálnak a Biztonsági Tanács által felvázolt monitoring-reporting rendszer hatékony működéséhez;
- biztosítják, hogy a Gyermekjogi egyezmény rendelkezéseinek a kéksisakosok maradéktalanul érvényt szerezzenek, valamint hogy a konvenció betartását felügyelő Gyermekjogi Bizottság megállapításait a missziók is tiszteletben tartásuk, illetve segítenek abban, hogy a Bizottság biztosan megkapja a békefenntartással érintett országok jelentéseit szerződéses kötelezettségeik betartásáról;
- szorosan együttműködnek a békefenntartó alakulatok emberi jogi, humanitárius jogi, katonai, valamint politikai szakértőivel;
- elősegítik az információáramlást a gyermekvédelmi szervezetek között;
- havonta jelentést készítenek a békefenntartó műveletek gyerekeket érintő akcióiról, fellépéseiről, az esetleges visszasságokról, hiányosságokról vagy hibákról, s e dokumentumokat mindenki számára hozzáférhetővé, megismerhetővé teszik;
- fejlesztési programok megszervezésével hozzájárulnak a helyi gyermekvédő intézmények erősítéséhez, humanitárius segítségnyújtás keretében gondoskodnak a helyi szervek hatékony működéséről;

In: Olonisakin, Funmi: Lessons Learned Study: Child Protection. The Impact of Child Protection Advisers in UN Peacekeeping Operations. Peacekeeping Best Practices Section. May 2007.

⁶³¹ Lásd a CPAs honlapját:

<http://www.un.org/children/conflict/english/childprotectionadvisors.html> (2008. 12. 05.)

- támogatnak lokális szinten minden olyan kezdeményezést, amellyel biztosítható, hogy a konfliktust követő újjáépítés, konszolidációs folyamat során a gyermekek érdekeit szem előtt és tiszteletben tartásuk;
- megbízatásuk ideje alatt rendszeres beszámolót, mandátumuk lejártával záró jelentést készítenek munkájukról az ENSZ Különmegbízottja és az UNICEF számára.

h. A Vöröskereszt (ICRC)⁶³²

A kormányközi szervek és szervezetek mellett nemzetközi társadalmi szervezetek is kiemelkedő szerepet játszhatnak fegyveres konfliktusok idején a gyermekek védelmében. A humanitás eszméjén nyugvó Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága egyike ezen kimagasló jelentőségű nem kormányközi szervezeteknek.⁶³³

A fő célkitűzése szerint a háborúk civil és katonai áldozatai számára humanitárius védelmet és segítséget nyújtó Vöröskereszt tevékenysége során külön figyelmet szentel a kiskorúak jogai, érdekei érvényre juttatásának.⁶³⁴ Szignifikáns feladatként kezeli a Bizottság e speciális kihívást. A Vöröskereszt természetesen nem differenciál a háborúk áldozatai között, hiszen ezzel megsértenék a szervezet lényegét jelentő egyik alapvető követelményt, a pártatlanság princípiumát.⁶³⁵ A szervezet pusztán elismeri, s a gyakorlatban érvényesíti az elvet, miszerint a gyerekek – a nők és az idősek mellett – különös sebezhetőségük folytán kiemelt támogatást igényelnek, kiemelt figyelmet érdemelnek.

Az immár majd' másfél száz éves múlttal rendelkező⁶³⁶, s alapítása óta minden jelentős harcshíntéren megjelenő Nemzetközi Vöröskereszt gyermekorientált tevékenységei közé tartozik:

⁶³² ICRC: International Committee of the Red Cross: a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága

⁶³³ Kovács Péter álláspontja szerint a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága a nemzetközi jog *sui generis* jogalánya, amely „hosszú évtizedek óta egy nemzetközi kormányközi szervezet feladatait gyakorolja”.

In: Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. p. 355.

⁶³⁴ Children in war information kit. ICRC Publication 2004. ICRC, Geneva, 2002. Updated 31 July 2004.

⁶³⁵ „Pártatlanság, semlegesség, függetlenség”. E hármas jelszó vezérli a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságát munkájában. Az ICRC-t is (valamint a nemzeti vöröskereszt és vörösfélföld társaságokat, illetve ezek nemzetközi föderációját is) magában foglaló Nemzetközi Vöröskereszt és Vörösfélföld Mozgalom e három princípium mellett zászlajára tűzte még a „humanitás, önkéntesség, egység és egyetemesség” alapelveit is.

⁶³⁶ A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága elődjének, az akkor még a Sebesülteket Segélyező Nemzetközi Bizottságnak nevezett szervezet megalapítására 1863-ban került sor Henry Dunant – az 1859. évi solferinói csata borzalmainak tapasztalata által tette sarkalt svájci orvos – kezdeményezésére.

- a gyerekeket különösen fenyegető, a konfliktusokat gyakran kísérő éhínségek és járványok elleni küzdelem;
- a megfelelő élelem és a tiszta ivóvíz, a szükséges ruhák és menedék garantálása;
- a háború idején született kisdedek számára az anyatej biztosítása, illetve a kifejezetten a csecsemők szükségleteire koncentrált segélycsomagok biztonságos célba juttatása;
- az anyáknak és gyermekeknek nyújtott egészségügyi szolgáltatások garantálása;
- a harcok során megsérült, megsebesült gyermekek megfelelő kórházi ellátása;
- a gyerekek közt rengeteg áldozatot szedő aknamezők felszámolása, a gyerekek tájékoztatása, az aknák által megnyomorított gyerekek protéziseinek biztosítása;
- a háború kegyetlen valóságával szembesülő lelki sérült gyerekek pszichológiai támogatása;
- a szüleiktől elszakadt gyerekek családjainak újraegyesítése;⁶³⁷
- a szabadságuktól megfosztott gyerekek jogai betartásának ellenőrzése;
- a lerombolt iskolák, óvodák, gyermekvédelmi intézmények újjáépítése, az oktatás folyamatos biztosítása;
- s mivel a jog, így a gyerekeket védő nemzetközi szabályok is csak akkor érvényesülhetnek, ha az érdekeltek ismerik azok tartalmát, a Vöröskereszt komoly figyelmet szentel a humanitárius jog, illetve a gyermekjogok megismertetésére, a fegyveres erők kötelei közötti oktatás megszervezésére is.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a háború által sújtott gyermekek szükségleteinek, igényeinek kielégítése, valamint jogaik és méltóságuk védelme érdekében tett konkrét gyakorlati lépések mellett a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága voltaképp azáltal is hozzájárul, illetve hozzájárult a múltban – közvetve – e veszélyeztetett személyi kör védelméhez, hogy rengeteget tett a gyerekeket háború idején védő nemzetközi rendelkezések kidolgozásáért.

Talán nincs is még egy olyan NGO, amely ily jelentős szerepet vállalt volna bármilyen nemzetközi jogterület kiépítéséért, mint a humanitárius nemzetközi jog hajtómotorjának tartott Vöröskereszt a genfi jog megalapozásáért. A fegyveres összeütközések áldozatainak védelmére vonatkozó állami kötelezettségeket csokorba szedő első (1864), majd a szabályokat lépésről-lépésre továbbfejlesztő további konferenciák (1906, 1929, 1949, 1977,

⁶³⁷ 2003 és 2006 között a Vöröskeresztnek köszönhetően több mint 6 ezer gyerek talált rá ismét szüleinek. Ld. International Committee of the Red Cross. Protecting children in armed conflict. Interview with Kristin Barstad. 2007. 12. 10.

2005) mindegyike ugyanis a Vöröskereszt kezdeményezésére ült össze Genfben, a svájci központú szervezet székhelyén.⁶³⁸

A gyerekeket is védő humanitárius kötelezettségek bölcsőjének így voltaképpen a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága tekinthető. Maga a Vöröskereszt bábáskodott, szakértőként, a kifejezetten a háborúk gyermekáldozataira koncentráló egyéb nemzetközi kötelezettségek megszületésénél is, így a szervezet a Gyermekjogi egyezmény 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyvének, vagy a Nemzetközi Büntetőbíróság statútumának, illetve az Ottawai egyezménynek a megalkotásánál is tevékeny részt vállalt.

A Bizottság a jogszabály kezdeményezésén (és folyamatos normafejlesztésen) túl sokat tesz annak érdekében is, hogy az általa újjakra indított szerződések ne maradjanak írott malaszt: az elfogadott humanitárius egyezményeket minél több állam magára nézve kötelezőnek ismerje el, és akceptálja. A Bizottság továbbá, a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek eredményes alkalmazása érdekében, segédkezet nyújt az államok számára a nemzetközi humanitárius kötelezettségek hatékony nemzeti implementálásához is.

i. Releváns NGO-k

*„Minden háborút,
akár igazságos, akár igazságtalan,
akár katasztrofális, akár győzedelmes,
a gyerekek ellen viselnek.”*

EGLANTYNE JEBB,
a Save the Children NGO alapítója⁶³⁹

A háborúk terheit nyögő gyerekek helyzetén javítani, sorsán jobbítani hivatott nemzetközi szerveződések sorában – ahogy a Vöröskereszt példája is mutatja – ma már kihagyhatatlan tényezőknek számítanak a nemzetközi nem kormányközi szervezetek is. Így példának okáért:

- a helyi, a nemzeti és a nemzetközi civil szervezetek együttműködésére építő, a konfliktusok idején a gyerekek sérelmére elkövetett jogsértésekről információkat gyűjtő, s azokat közzé

⁶³⁸ Bruhács, János: Nemzetközi jog III. Nemzetközi szervezetek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. p. 214.

⁶³⁹ „All wars, just or unjust, disastrous or victorious, are waged against the child.” Lásd a Save the Children honlapját: http://www.savethechildren.net/alliance/about_us/history.html (2008. 12. 07.)

tevő, ily módon a döntéshozókat a gyerekek védelmét célzó cselekvésre sarkallni kívánó globális hálózat, a Watchlist on Children and Armed Conflict⁶⁴⁰;

- a több mint 120 országban jelen levő, a világ legnagyobb független, kiskorúak érdekében tevékenykedő szervezete, az I. világháború és az orosz forradalom gyerekekre gyakorolt hatásainak kivédésére 1919-ben létrehozott szövetség, a Save the Children⁶⁴¹;

- az 1997-ben, mint a taposóaknak betiltásáért indított nemzetközi kampány egyik alapítója, megosztott Nobel békedíjat kapó Human Rights Watch⁶⁴²;

- a menekültek, így a menekült gyerekek érdekeit képviselő, jogait érvényre juttató, védelméről gondoskodó, a Human Rights Watch-hoz hasonlóan immár három évtizedes múlttal rendelkező Refugees International⁶⁴³;

- vagy a szintén a menekültek problémáinak enyhítésén illetve megoldásán fáradozó humanitárius NGO, a II. világháború menekültejének megsegítésére 1946-ban életre hívott, ma közel 20 afrikai, ázsiai, amerikai és európai országban jelen lévő oslói központú Norwegian Refugee Council⁶⁴⁴;

- illetve a kifejezetten a (menekültek döntő többségét, négyötödét kitevő) menekült nőkre és gyerekekre fókuszáló Women's Commission⁶⁴⁵;

- a szegénység felszámolásáért küzdő, s ezzel egyúttal (hisz egy szegény ország esetében jóval nagyobb az esélye konfliktus kirobbanásának, mint egy fejlettebb állam esetén) a háborúk ellen, a békéért és a megbékélésért harcoló Nemzetközi Caritas⁶⁴⁶;

- a második világháború küszöbén megalapított, a ma több mint 30 országban 15 millió gyereknek, köztük háborús körülmények között cseperedő gyerekeknek segíteni igyekvő Keresztény Gyermek Alap, a Christian Children's Fund⁶⁴⁷;

⁶⁴⁰ Lásd a Watchlist on Children and Armed Conflict honlapját: <http://www.watchlist.org/>

⁶⁴¹ Lásd a Save the Children honlapját: <http://www.savethechildren.net/alliance/index.html>

⁶⁴² Lásd Human Rights Watch honlapját: <http://www.hrw.org/>

⁶⁴³ Lásd a Refugees International honlapját: <http://www.refugeesinternational.org/>

⁶⁴⁴ Lásd a Norwegian Refugee Council honlapját: <http://www.nrc.no/>

⁶⁴⁵ Lásd a Women's Commission honlapját: <http://www.womenscommission.org/>

⁶⁴⁶ Lásd a Nemzetközi Caritas honlapját: <http://www.caritas.org/>

- a konfliktusok megelőzésére törekvő International Crisis Group⁶⁴⁸, amely szervezetet BILL CLINTON a nemzetközi közösség szemének, fülének és lelkiismeretének aposztrofált a világ krízis sújtotta szegleteiben;
- az 1933-ban ALBERT EINSTEIN javaslatára a hitleri Németországban élő zsidók megsegítésére létrehozott, majd valódi globális humanitárius, emberi jogvédő NGO-vá magát kinövő szervezet (az 1956-os magyar menekültek számára is segítő kezet nyújtó), a fegyveres konfliktusok áldozatait felkaroló International Rescue Committee⁶⁴⁹;
- az 1950-ben BOB PIERCE tiszteletes által a világ gyermekekeinek támogatására alapított, elsőként a koreai háború árváin segítő, ma már közel 100 országban tevékenykedő, keresztény alapokon nyugvó World Vision⁶⁵⁰;
- a hasonló célra szerveződött, a szegénység enyhítésén fáradozó 13 NGO gyűjtőszervezete, az emberi jogok tiszteletét hangsúlyozó – s többek között a konfliktus sújtotta területeken az elesetteket segítő és segélyező – Oxfam International⁶⁵¹;
- illetve az ECOSOC mellett általános konzultatív státust élvező, az ENSZ konfliktuskezelő, béketeremtő, leszerelést célzó fellépéseit aktívan támogató Quaker United Nations Office⁶⁵².

S a sort még hosszan lehetne folytatni.

⁶⁴⁷ Lásd a Christian Children's Fund honlapját: <http://www.christianchildrensfund.org/>

⁶⁴⁸ Lásd az International Crisis Group honlapját: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm>

⁶⁴⁹ Lásd az International Rescue Committee honlapját: <http://www.theirc.org/>

⁶⁵⁰ Lásd a World Vision honlapját: <http://www.wvi.org/wvi/wviweb.nsf>

⁶⁵¹ Lásd az Oxfam International honlapját: <http://www.oxfam.org/>

⁶⁵² Lásd a Quaker United Nations Office honlapját: <http://www.quono.org/>

4. A nemzetközi bíróságok releváns döntései

- A hágai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék
- Az arushai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék
- A Nemzetközi Bíróság
- Az Emberi Jogok Európai Bírósága

*„A büntetlenség nem tolerálható.
Egy szabad világban a rule of law-nak,
a jog uralmának kell érvényesülnie.”*

KOFI ANNAN⁶⁵³

a. Bevezetés

A fegyveres konfliktusok gyermekáldozataira vonatkozó releváns nemzetközi normák és nemzetközi szervezetek ismertetését, elemzését a nemzetközi igazságszolgáltató fórumok releváns döntéseinek bemutatása követi.

Hiszen mit sem érnek a gyerekeket védő szabályok, ha a normákat megszegők büntetlenül folytathatják jogellenes gyakorlatukat. Mit sem érnek a gyerekeket oltalmazó normák, ha a jogsértőknek nem kell számolniuk az igazságszolgáltatással. Mit sem érnek a gyerekeket pártfogó rendelkezések, ha a gyermekjogokat háború idején semmibe vevő államoknak vagy magánszemélyeknek nem kell számolniuk azzal, hogy felelősségük megállapítást nyer.

Mára már számos nemzetközi bírói fórum szembesült a gyerekeket háború idején védő nemzetközi normák megsértése megítélésének feladatával. Így mindenekelőtt:

- a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék,
- az arushai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék,
- az ENSZ Nemzetközi Bírósága,
- és az Emberi Jogok Európai Bírósága érdemel témánk szempontjából figyelmet.

⁶⁵³ Kofi Annan akkori ENSZ főtitkár fenti szavai 1997-ben a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék meglátogatása alkalmával tartott beszédében hangzott el.
Lásd a törvényszék honlapját: <http://un.org/icty/glance-e/index.htm>

b. A hágai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTY)

A volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék viszonylag kevés ügyben foglalkozott a gyerekek speciális személyi körével. Legyen szó a gyerekekről akár mint a büntettek áldozatairól, akár mint elkövetőiről. Ennek egyik indoka lehet tán, hogy az 1993-ban felállított törvényszék működését pusztán pár évvel előzte meg a New York-i Gyermekjogi egyezmény hatályba lépése (1990-ben), s talán több időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az ott lefektetett szerződési szabályok a gyakorlatba is hatékonyan beépüljenek, és a gyermekszemlélet centrális tényezővé váljon nemzetközi bírói fórumokon is. (A később felállított bíróságok, a Sierra Leone-i és a hágai állandó büntetőbíróság jóval bőségebb releváns esetet tartalmazó gyakorlata is erre engednek következtetni.)⁶⁵⁴

Ha meg is jelent az ICTY⁶⁵⁵ előtt valamilyen gyermekekkel kapcsolatos kérdés, a kiskorúak csakis mint a háborúban elkövetett atrocitások áldozatai, s nem mint végrehajtói, azaz nem mint gyerekkatonák tűntek fel. A délszláv konfliktus nem volt ugyanis mentes a gyerekek szemben kifejtett erőszaktól (ezzel szemben előfordult ugyan⁶⁵⁶, de nem tömegével, gyerekek katonaként történő alkalmazása)⁶⁵⁷, s erre a törvényszék is megpróbálta megadni a kellő válaszokat. A volt jugoszláv tagköztársaságokban az elhúzódó konfliktus, konfliktusok következtében mintegy 250 ezer civil vesztette életét, s több százezren váltak földönfutóvá, kínzás, erőszakos közöszlenség áldozataivá: köztük számtalan gyermek. Srebrenicában például 8000 muszlim férfit és fiút mészároltak le: nem kímélték se a tizenévesek, se az aggastyánok életét (MLADIĆ pár nappal korábban kamerák kereszttüzeiben e gyerekek fejét simogatta meg, és nyugtatta az anyjukat, hogy nem lesz semmi baj). A város közelében, Zaklopaca falujában feltárt tömegsírbán a népirtás legfiatalabb áldozata egy ötéves kisgyerek volt.⁶⁵⁸ Csak a

⁶⁵⁴ Tolbert, David: Children and international criminal law: the practice of the international tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). In: Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006. pp. 147-148.

⁶⁵⁵ ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

⁶⁵⁶ Gutman, Roy – Rieff, David (szerk.): Háborús bűnök. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002. p. 129.

⁶⁵⁷ **Hangsúlyozandó természetesen: annak ellenére, hogy – szemben például a kongói eseményekkel vagy a Sierra Leone-i polgárháborúval – nem alkalmaztak a délszláv konfliktusban tömegével gyerekeket az összecsapásokban, akár egyetlen eset is okot adhatna a felelősségre vonásra.**

⁶⁵⁸ Child victims in Zaklopaca mass grave: the youngest child victim 5 year old Nadia Hodzic. 2008. June 23.

Lásd a Srebrenica Genocide Blog honlapját:

<http://srebrenica-genocide.blogspot.com/2008/06/child-victims-in-zaklopaca-mass-grave.html>

Boszniai Szerb Köztársaság (RS)⁶⁵⁹ területén háromezer 1-15 éves gyermek hunyt el az összecsapások eredményeként.⁶⁶⁰

A hágai törvényszék esetjogából kiszűrhető, hogy a bírák több ügy kapcsán is jelentőséget tulajdonítottak az áldozatok életkorának. Jellemzően nem adott bűncselekmény megvalósulásának vagy meg nem valósulásának megítélésekor, hanem a büntetési tételek meghatározásakor. Hiszen egy emberölés emberölés függetlenül attól, hogy hány éves áldozat sérelmére követték el azt. A gyermekkor csak abban az esetben van jelentősége adott bűncselekmény fennálltának megítélésekor, ha a bűncselekményi elemek között kifejezett utalás történik a gyermekekkel szembeni jogsértésre mint feltételre.⁶⁶¹ Ezt a kitételezt az ICTY Statútuma csupán egy esetben rögzíti: a 4. cikk szerint népirtásnak, így a törvényszék által üldözendő cselekménynek számít adott csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átszállítása.⁶⁶²

Az életkornak annál inkább nagyobb jelentőséget tulajdonít a törvényszék a büntetés mértékének megítélésekor. A bírák súlyosító körülményként kezelik, ha a bűncselekményt gyermekkorú sérelmére hajtották végre.

i) Ügyész v. Kunarac ügy (2001)⁶⁶³

A KUNARAC ügyben, amely esetében a bírák szintén fontosságot tulajdonítottak az áldozatok életkorának, a védelem vitatta a törvényszék ezen álláspontját. A konkrét ügy háttérében az állt, hogy Foča városában, az ott kialakított koncentrációs táborban lányokat és fiatal asszonyokat szerb fogva tartóik sorozatosan megerőszakoltak. A legfiatalabb közöttük 12 éves volt⁶⁶⁴, a legidősebb 20: a többi áldozat 15 és fél, 16, 16 és fél és 19 éves volt. A törvényszék nem csupán azt vette súlyosító körülménynek, hogy ezeket a nőket hosszú ideig, ismétlődően tették ki erőszaknak, és ráadásul többen is részt vettek e cselekményekben; a bírák szerint e lányok fiatal életkora, s az ebből fakadó különös sebezhetőségük és védtelenségük is indokolták a büntetés súlyosságának emelését.⁶⁶⁵ A 12 éves kislány esetében a törvényszék megjegyezte: az ellene elkövetett cselekmények „különösen elborzasztó és

⁶⁵⁹ RS: Republic of Srpska

⁶⁶⁰ Children - Victims of War and Peace. Reports of Participants From Republika Srpska at an International Conference in Sarajevo, September 10-11, 2001. RS Documentation Center For War Crimes Research. Banja Luka, October 2001. p. 9.

⁶⁶¹ Tolbert, David op. cit. p. 152.

⁶⁶² Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Article 4. Genocide. 2. e)

⁶⁶³ ICTY Judgement. Prosecutor v. Kunarac, Kovac, Vukovic. 22 February 2001. Case No. IT-96-23-T

⁶⁶⁴ **A később montenegrói katonáknak „eladott” kislány a tárgyalás idejére sem került még elő.**

⁶⁶⁵ ICTY Judgement. Prosecutor v. Kunarac. points 867., 874., 879.

szörnyűséges” tettnek minősülnek. (JENNY KUPER szerint a törvényszék történelmet írt azzal, hogy elsőként kimondta: a nemi erőszak az eset körülményei alapján háborús bűncselekménynek vagy akár rabszolgatartásnak is minősülhet.)⁶⁶⁶

A fellebbezési szakaszban a vádlott azzal érvelt, hogy a nemzetközi törvényszék bírái hibáztak akkor, amikor az áldozatok életkorát súlyosító körülményként értékelték: hiszen a volt Jugoszlávia törvényei a 16. életév betöltésétől engedélyezték a házasságkötést. A vádlott szerint ráadásul egyetlen jugoszláv törvény sem adott lehetőséget arra, hogy 14 év feletti áldozat sérelmére elkövetett cselekmény súlyosabban minősüljön a bíróságok előtt. A jugoszláv jogszabályok pusztán arra szólították fel a nemzeti bírákat, hogy a 14 évnél fiatalabb gyerekek elleni bűncselekmények esetében alkalmazzanak nagyobb büntetési tételt.

A Fellebbezési Tanács elutasította a vádlott fenti érvelését. A bírák szerint (egyrészt a volt Jugoszlávia igazságszolgáltatási gyakorlata széles körben alkalmazta 18 év alattiak sérelmére elkövetett erőszakos közöszülés esetén a hosszabb szabadságvesztés büntetés kiszabását, másrészt a bírák véleménye szerint) diszkrecionális joguk van megítélni, mit tekintenek súlyosító, és mit enyhítő körülménynek. Sőt, mérlegelésük odáig is terjedhet, hogy akár a 18 év feletti, 19-20 éves áldozatok sérelmére elkövetett cselekményeket is súlyosabban értékeljék: azon oknál fogva, hogy e fiatal lányok még igen közel állnak időben a nagyobb sebezhetőséget jelentő, s egyszersmind és épp ezért speciális védelemre jogosító életkorhoz. A törvényszék szerint háború idején a fiatal nőket kiemelt oltalom kell, hogy megillesse.⁶⁶⁷

A mind a genfi egyezmények gyermekeket érintő szakaszait, mind a Gyermekek jogi egyezményt ítéletében egyaránt citáló törvényszék KUNARACot 28 év szabadságvesztésre ítélte: fellebbezését az eljáró tanács elutasította.

Lássuk, milyen egyéb releváns ügyek futottak még az ICTY előtt.

ii) **Ügyész v. Blaškić ügy (2000)**⁶⁶⁸

A TIHOMIR BLAŠKIĆ vádlott elleni eljárás is figyelmet érdemel témánk szempontjából. BLAŠKIĆ volt a parancsnoka azoknak a horvát erőknek, amelyek 1992 májusa és 1994 januárja között Boszniában, a Lašva völgyében ismétlődő támadásokat vezettek a muszlim

⁶⁶⁶ Kuper, Jenny: Bridging the gap: military training and international accountability regarding children. In: Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006. p. 158.

⁶⁶⁷ Tolbert, David op. cit. p. 153.

⁶⁶⁸ ICTY Judgement. Appeal Chamber, Prosecutor v. Tihomir Blaškić. 29 July 2004. Case No. IT-95-14-A

lakosság ellen. A törvényszék bírái szükségesnek tartották külön kiemelni, hogy a horvát katonák fellépése következtében a civilek közül számtalan gyermek is életét veszítette. Közülük sokan brutális körülmények között, például elevenen elégetve lelték halálukat. Rengeteg gyermek megsérült a harcok során, többeket fogságba vetettek, lerombolták otthonaikat, illetve élő pajzsként használták őket az összecsapásokban. A bírák megállapították: gyerekeket, nőket, időseket megkülönböztetés nélkül támadtak, korukra és nemükre fittyet hányva ölték a civileket a horvát parancsnok irányítása alatt. A törvényszék szerint mindezt súlyosító körülményként kellett értékelni. BLAŠKIĆra végül 45 év szabadságvesztés büntetést szabott ki az elsőfokú tanács. Az ítéletet a fellebbezési szakaszban 9 évvel mérsékeltek.⁶⁶⁹

KUNARAC és BLAŠKIĆ mellett a hágai törvényszék számos más vádlott esetében is külön fontosnak tartotta kihangsúlyozni, ha gyerekekkel szemben is elkövetettek atrocitásokat, s minden esetben súlyosító körülményként értékelték a bírák ezt a tényt. Volt akár szó:

- gyerekek erőszakos elszállításáról, mint pl. az OBRENOVIĆ ügyben,⁶⁷⁰
- fiúk tömeges és szisztematikus legyilkolásáról, mint pl. a NIKOLIC⁶⁷¹ vagy a BLAGOJEVIĆ ügyekben,⁶⁷²
- sérült gyerekektől való ellátás megtagadásáról, mint pl. a STAKIĆ ügyben,⁶⁷³
- vagy számos civil, s köztük gyerekek vesztét okozó indiszkrimináló támadásokról, mint pl. a MILAN LUKIĆ ügyben⁶⁷⁴.

A délszláv háború rengeteg gyermekáldozatot szedett. A hágai törvényszék igyekezett minden esetben feltárni a gyerekekkel szemben elkövetett bűntetteket, és a felelősök felett igazságot szolgáltatni. A kiszabott büntetések persze képtelenek enyhíteni az olyan anyák fájdalmát, mint aki példának okáért az OBRENOVIĆ ügyben tett vallomást, s aki utóbb sokszor azt kívánta, bár ne élte volna ő se túl a kegyetlenségeket. A srebrenicai mészárlásban két fiát és férjét elvesztő asszony így vallott a törvényszék előtt: „Nem tudom elhinni, hogy mindaz igaz, ami megtörtént. Hogyan lehetséges az, hogy egy emberi lény ilyen tettekre legyen képes, leromboljon mindent, megöljön annyi embert? Nem tudom elképzelni, hogy a kisebb

⁶⁶⁹ Kuper, Jenny op. cit. p. 157.

⁶⁷⁰ ICTY Judgement. Prosecutor v. Obrenović, 10 December 2003. Case No. IT-02-06/2-S

⁶⁷¹ ICTY Judgement. Prosecutor v. Momir Nikolic, 8 March 2006. Case No. IT-02-60/1-S

⁶⁷² ICTY Judgement. Prosecutor v. Blagojević, 9 May 2007. Case No. IT-02-60-T

⁶⁷³ ICTY Judgement. Prosecutor v. Stakić, 22 March 2006. Case No. IT-97-24-T

⁶⁷⁴ ICTY Second Amended Indictment. Prosecutor v. Lukić, 27 February 2006. Case No. IT-98-32-1

In: Tolbert, David op. cit. p. 148.

fiam kicsi keze halott legyen. Azt képzelem, hogy ezzel a kézzel számócat szed, vagy könyvet olvas, iskolába, kirándulni megy. Minden reggel, amikor felkelek, eltakarom a szemem, hogy ne lássam, ahogy más asszonyok gyerekei apjukkal kézen fogva iskolába sietnek.”⁶⁷⁵

c. Az arushai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTR)

Ahogy a délszláv utódállamok között folyó véres összecsapások során, úgy Ruandában is rengeteg gyerek vált az öldöklések áldozatává. Így a Ruandában elkövetett népirtásban részt vevőket felelősségre vonó ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék (ICTR)⁶⁷⁶ előtt is felmerült a gyermekek elleni jogsértések megítélésének feladata.

i) **Ügyész v. Akayesu ügy (1998)**⁶⁷⁷

A törvényszék egy korai ügyében, az *Ügyész v. AKAYESU* ügyben számos bizonyítékot sorakoztattak fel, amelyek arról tanúskodtak, hogy a ruandai mészárlás idején mily széles körben hajtottak végre gyerekekkel szemben is támadásokat. Ítéletükben a bírák kihangsúlyozták: még az újszülött gyerekek sem menekülhettek az esztelen vérengzés elől. A törvényszék bizonyítottan látta, hogy számtalan esetben még az állapotos anyákat sem kímélték: *hutu* asszonyokat is megöltek, ha méhükben magzatuk *tuszi* apától származott.⁶⁷⁸ *Tuszi* lányokat és asszonyokat erőszakoltak meg, vertek meg s aztán végeztek velük. S épp úgy, ahogy a hágai törvényszék a *KUNARAC* ügyben, úgy az arushai is következetesen „lányok” ellen elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekményekről beszélt: kidomborítva, hogy az erőszaknak áldozatul igen gyakran kiskorúak estek.⁶⁷⁹

Az arushai törvényszék által később bírált, mára már lezárt ügyeket vizsgálva kijelenthető: rengeteg esetben tárt fel a törvényszék gyerekekkel szembeni büntetteket, gyakorta brutális rémtetteket:

⁶⁷⁵ ICTY Judgement. Prosecutor v. Obrenovic. point 74.

⁶⁷⁶ ICTR: International Criminal Tribunal for Rwanda

⁶⁷⁷ ICTR Judgement. Prosecutor v. Jean Paul Akayesu. 2 September 1998. Case No. ICTR-96-4-T

⁶⁷⁸ *Hutu: más néven bahutu vagy wahutu. Tuszi: más néven batuci, tuci, watuszi vagy watuci.*

In: Székely, János (főszerk.): Britannica Hungarica Világenciklopédia. Magyar Világ Kiadó. Budapest, 2007. IX. kötet p. 186. és XVIII. kötet p. 159.

⁶⁷⁹ Akayesut végül – egyrészt a gyerekek, másrészt az egész *tuszi* népcsoport ellen elkövetett kegyetlenkedések miatt – a bírák népirtás vádjában bűnösnek találták, és életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. In: Kuper, Jenny op. cit. p. 159.

- a BARAYAGWIZA ügyben tett tanúvallomások szerint például nem egy esetben előfordult, hogy *hutu* férfiak legyilkolták saját, vegyes házasságukból származó, azaz *tuszi* anya által szült gyermeküket,⁶⁸⁰
- az IMANISHIMWE ügy egyik tanúja szerint az öldöklések elől elrejtőzött gyerekeket machetével kaszabolták halomra,⁶⁸¹
- a KAJELIJELI ügyben tett vallomások szerint a mészárlók nem kímélték a fogyatékkal élő gyerekeket sem: a katonák megerőszakoltak majd kivégeztek egy testi fogyatékos lányt,⁶⁸²
- a SIMBA ügy vádirata szerint a vádlott az otthonukból elmenekült és egy parókián menedéket kereső gyerekeket, nőket és férfiakat utasított arra, hogy ássák meg saját sírjukat,⁶⁸³
- a KAMBANDA ügyben a volt miniszterelnök elismerte: kifejezett kérés, megkeresés ellenére sem tett semmit egy kórházban összegyűlt, az öldökléseket túlélte gyerekek biztonságáért, akiket aztán hamarosan le is mészároltak a katonák.⁶⁸⁴

Voltaképp elvértve található olyan ügy az arushai törvényszék előtt, ahol gyerekekkel szembeni atrocitásokról ne esne szó. Az indok egyértelmű: Ruandában népiirtás folyt. Márpedig a népiirtás kitervelőinek és végrehajtóinak szemé előtt egy cél lebeg: az üldözött népcsoportnak még az írmagját is kiirtani. Ruandában erre tettek szörnyű kísérletet. Így a gyerekeket sem kímélték: válogatás nélkül öltek. A törvényszék kiemelkedő alaposággal mindent megtett annak érdekében, hogy e büntetteket kivétel nélkül feltárja, s többek között a gyerekekkel szembeni kegyetlenkedések elkövetőit felelősségre vonja.

d. A Nemzetközi Bíróság

Ha már a két ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék gyakorlatát elemezve szóba kerültek a srebrenicai véres események, ehelyütt érdemes a Nemzetközi Bíróság releváns ítéleteinek bemutatására áttérni. Az ENSZ legfőbb bírói szerve⁶⁸⁵ előtt ugyanis szintén szerepeltek már

⁶⁸⁰ ICTR Judgement. The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze. 3 December 2003. Case No. ICTR-99-52-T. point 140., 158., 306.

⁶⁸¹ ICTR Judgement. The Prosecutor v. André Ntagerura, Emmanuel Bagambiki, Samuel Imanishimwe. 25 February 2004. Case No. ICTR-99-46-T. point 157.

⁶⁸² ICTR Judgement. The Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli. 1 December 2003. Case No. ICTR-98-44A-T. points 637-638.

⁶⁸³ ICTR Judgement. The Prosecutor v. Aloys Simba. 13 December 2005. Case No. ICTR-01-76-T. point 139.

⁶⁸⁴ ICTR Judgement. The Prosecutor v. Jean Kambanda. 4 September 1998. Case No. ICTR 97-23-S. point 39. (ix.)

⁶⁸⁵ Lásd az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának 92. cikkét. <http://www.un.org/aboutun/charter/>

olyan ügyek, amelyekben a háborúk gyermekáldozatai is említést nyertek. Így elsőként a Bosznia-Hercegovina és Szerbia között a genocid-egyezmény alkalmazása tárgyában indult per bír relevanciával.

i) A népirtás megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazásának ügye: Bosznia-Hercegovina v. Szerbia és Montenegró (2007)

Bosznia-Hercegovina még 1993-ban az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen keresetet nyújtott be az 1948. évi genocídium egyezmény alkalmazása tárgyában.^{686,687} A Bíróság végül csupán 2007 februárjában tett pontot a több mint egy évtizede húzódó per végére. A Nemzetközi Bíróság fennállása óta először genocídium tényét állapította meg: Srebrenicában népirtás történt, szögezte le a Bíróság. A hágai bírák többségi véleménnyel megállapították, hogy Szerbia:

- szerződéses kötelezettségével ellentétesen nem követett el népirtást,
- nem szövetkezett s nem bújtott fel népirtás elkövetésére,
- valamint nem terheli bűnrészesség sem népirtás elkövetésében,
- de az 1995-ben Srebrenicában zajlott eseményekkel kapcsolatosan megsértette a népirtás megelőzésére vonatkozó kötelezettségét,
- illetve a népirtás elkövetésével vádolt RATKO MLADIĆ hágai törvényszék számára történő kiadásának elmulasztásával szintén vétett a genocid egyezményből fakadó szerződéses kötelezettségével szemben,
- nem tett továbbá eleget a Bíróság által még 1993-ban elrendelt ideiglenes intézkedéseknek⁶⁸⁸ azzal, hogy nem fogatosított minden lehetséges lépést a Srebrenicában 1995-ben lezajlott népirtás megelőzése érdekében.

⁶⁸⁶ Lamm, Vanda: A délszláv háború újabb felvonása a Nemzetközi Bíróság előtt. A NATO bombázások ügye a Bíróság előtt. p. 3.

Ld. az értekezést a Balkán-tanulmányok Központ honlapján: <http://www.balkancenter.hu/pdf/elemzes/lammv.pdf>

⁶⁸⁷ **A Nemzetközi Bíróság előtt egyedülálló módon (az Állandó Nemzetközi Bíróság esetében sem fordult elő hasonló eset) ugyanazon konfliktussal – nevezetesen a dél-szláv háborúval – kapcsolatosan egyszerre jelentős számú, számszerint 12 önálló ügy indult, amelyknél két esetben Szerbia mint alperes (egyrészt a fent tárgyalt Bosznia, másrészt a hasonló tárgyban Horvátország által indított perben), 10 esetben pedig mint felperes (az 1999-es légicsapások miatt 10 NATO tagállam ellen indított perekben) szerepel a felek között.**

Ld.: Lamm, Vanda: A délszláv háború és a Nemzetközi Bíróság. In: Tóth, Károly (szerk.): In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár (1932-2001) Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXI. Szeged, 2002. p. 279.

⁶⁸⁸ Hoffmann, Tamás: Egy előre meghozott ítélet krónikája? A Népirtás büntetvény megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazása (Bosznia és Hercegovina kontra Szerbia és Montenegró) ügy a hágai Nemzetközi Bíróság előtt. In: Kül-Világ. III. évfolyam. 2006/2. p. 16.

A Nemzetközi Bíróság szerint Szerbia haladéktalanul köteles hatékony intézkedéseket tenni a népirtás elkövetőinek megbüntetésére irányuló szerződéses kötelezettsége teljesítése érdekében. Köteles átadni a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló törvényszékek minden népirtással vádolt személyt, illetve köteles teljes mértékben együttműködni a hágai törvényszékekkel.

A bírák megállapították, hogy Szerbia kötelezettségszegéseinek a Bíróság általi deklarálása elegendő elégtételnek számít, s ilyenformán kompenzáció követelésére, illetve a jogsértés újbóli megismétlődése elleni biztosíték vagy garancia követelésére nincs lehetőség.⁶⁸⁹

Témánk szempontjából azért bír jelentőséggel e hosszan elhúzódó, számos kérdést felvető, majd végül az ítélet megszületésekor meglehetősen port kavaró peres eljárás, mert elsőként a Nemzetközi Bíróság történelmében fegyveres konfliktusok gyermekáldozatairól is szó esett e perben.

Bosznia Hercegovina az eljárás során, bizonyítandó állítását, miszerint Szerbia népirtást követett el a boszniai muszlimokkal szemben, egy sereg, a gyerekek sérelmére elkövetett atrocitásról is beszámolt a Bíróság előtt:

- Bosznia példának okáért szükségesnek tartotta a Drina folyó völgyében, Zvornik városában, 1992 májusában történt események felemlítését: amelynek során a helyi kórházban szerb katonák mellett, hogy 36 muszlim férfit agyonlőttek, 27 muszlim gyermeket is bántalmaztak,⁶⁹⁰
- a Srebrenicában és környékén történt események során is rengeteg gyermekjog sérült: ennek alátámasztására Bosznia a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszéknek a KRSTIĆ ügyben 2001-ben hozott ítéletére utalt vissza, amelyben az ICTY megállapította, hogy pár nap alatt hozzávetőlegesen 25 ezer boszniai muszlim lakos, köztük gyerekek, nők és idősek a boszniai szerb erők által terror alatt tartva túlszűfolt autóbuszokba tömörítve otthonuk elhagyására kényszerültek,⁶⁹¹

⁶⁸⁹ Summary of the Judgment of 26 February 2007. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) pp. 19-21.

<http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13687.pdf>

⁶⁹⁰ International Court of Justice. Judgment in the case concerning the application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, between Bosnia and Herzegovina and Serbia and Montenegro. 26 February 2007. General List No. 91. p. 90.

⁶⁹¹ Ibid. p. 98.

- hivatkozás történt olyan videofelvételre is, amelyek egyértelműsítették: Srebrenicában a 16 év feletti fiúkat elválasztották családjuktól, s rengeteget közülük tömegsírba mészároltak,⁶⁹²

- a boszniai muszlim nők és gyermekek elleni széles körben és rendszeresen folytatott nemi erőszak bizonyításául a felperes állam a szexuális atrocitások gyakorlatáról a délszláv konfliktus idején beszámoló ENSZ Közgyűlési határozatokra hivatkozott.⁶⁹³

A felperes nem csupán ezekre a jogsértésekre, visszaélésekre hívta azonban fel a Bíróság figyelmét. Amikor Bosznia elsődleges szándéka szerint annak megállapítását kérte a Nemzetközi Bíróságtól, hogy Szerbia és Montenegró megsértette-e a népirtás elleni egyezményből fakadó kötelezettségeit, egyszersmind a genocid egyezmény által adott definíció utolsó passzusának megvalósulására is rákérdezett: felelősség terheli-e Szerbiát Bosznia-Hercegovina muszlim lakosai – mint az egyezmény szerinti nemzeti, etnikai vagy vallási csoport – gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átviteléért.⁶⁹⁴

Amint fentebb ismertetésre került, a Nemzetközi Bíróság ítéletében elismerte, hogy Srebrenicában népirtás történt. A népirtás kifejezetten a gyerekekre vonatkozó tényállásának, azaz „egy csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitelének” megvalósulását azonban nem látták a bírák bizonyítottnak. A Bíróság úgy találta, hogy a felperes által előterjesztett bizonyítékok alapján nem állítható, hogy Szerbiában hivatalos politika lett volna a kényszerterhességre irányuló akciók elrendelése, illetve cél lett volna a védett csoport gyermekeinek más csoporthoz való átszállítása, legalábbis a genocid-egyezmény fogalommeghatározó passzusának értelme szerint.⁶⁹⁵

Bosznia számos esetet felsorolt – így többek között ICTY-jogeseteket is, példának okáért a GAGOVIC ügyet⁶⁹⁶, a KARADŽIĆ⁶⁹⁷, a MLADIĆ⁶⁹⁸ és a KUNARAC ügyeket – amikor muszlim nőket szerbek azzal a szándékkal erőszakoltak meg, s adtak e szándékuknak hangot is, hogy a muszlim nő szerb gyereknek adjon életet, illetve rengeteg megerőszakolt nőt csak akkor engedtek szabadon, amikor abortusz elvégzésére már nem volt lehetőség. Az erőszakot tevők

⁶⁹² Ibid. p. 104.

⁶⁹³ Ibid. p. 109.

⁶⁹⁴ Ibid. p. 26.

⁶⁹⁵ Ibid. p. 130.

⁶⁹⁶ ICTY Initial Indictment. Prosecutor v. Dragan Gagovic. 26 June 1996. Case No. IT-96-23-I.

Az ügy csupán a nyomozati szakaszig jutott el, tárgyalásra nem került sor. A Nemzetközi Bíróság épp ezért nem is értékelte bizonyítékként ezt az esetet.

⁶⁹⁷ ICTY Amended Indictment. Prosecutor v. Radovan Karadžić. 28 April 2000. Case No. IT-95-5/18-I.

⁶⁹⁸ ICTY Amended Indictment. Prosecutor v. Ratko Mladić. 10 October 2002. Case No. IT-95-5/18.

célja az volt, a felperes állam szerint, hogy a demográfiai viszonyokat a saját javukra billentsék el. Bosznia szerint e kényszerterhességek eredményeként született gyerekeket az elkövetők „más csoporthoz”, azaz a boszniai szerbekhez kívánták átszállítani. A Bíróság azonban nem látta indokoltnak e cselekményekért az állam felelősségét is megállapítani.

Más kérdés persze, hogy magánszemélyek felelőssége természetesen megállapítható erőszakos közöszülésért, kényszerterhességért, függetlenül attól, hogy az állam maga tartozik-e nemzetközi felelősséggel vagy sem. Ez a feladat azonban nem a Nemzetközi Bíróságot, hanem a másik hágai fórumot, az ad hoc büntetőtörvényszéket terheli.⁶⁹⁹

ii) Tanácsadó vélemény a Megszállt Palesztin Területeken felépített fal jogi következményeiről (2004)

A Nemzetközi Bíróság releváns ügyeinek számba vétele során az Izrael által felhúzott – a palesztinok által „az apartheid falának”, az izraeliek által „biztonsági kerítésnek” tekintett⁷⁰⁰ – fal ügyében született tanácsadó vélemény érdemel még említést.

Az ENSZ Közgyűlésének kérésére 2004-ben adott vélemény szerint (amelyet speciális jellege okán KOVÁCS PÉTER valójában egy kötőerő nélküli kvázi ítéletnek tart)⁷⁰¹ az Izrael által mint megszálló hatalom által a Megszállt Palesztin Területeken – beleértve Kelet-Jeruzsálemet és környékét – felépített fal megalkotása és a kapcsolódó rezsim fenntartása ellentétes a nemzetközi joggal.⁷⁰²

Hangsúlyozandó, hogy a Bíróság érvelésében nem csupán a Polgári és Politikai, valamint a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányainak, illetve a polgári lakosság védelmére vonatkozó negyedik genfi egyezménynek a megsértését tartotta fontosnak kiemelni, de kifejezetten a Gyermekek jogi egyezményben rögzített rendelkezések

⁶⁹⁹ Egyébiránt Szerbia a per kezdetén épp a magánszemélyek és az állam felelősségének különválasztásával érvelve próbálta megakasztani a Nemzetközi Bíróság eljárását, mondván: az 1948. évi genocídium egyezmény tárgya csupán a természetes személyek, s nem az államok által elkövetett népirtás, ilyenformán a Bíróság nem dönthet a Bosznia által felvetett kérdésekről, Szerbia felelősségéről. A hágai bírák azonban nem osztották ezt a szerb álláspontot, véleményük szerint a népirtás elleni egyezmény érinti az államok felelősségének kérdését is.

Lásd: Kussbach, Erich: Nemzetközi és Európai Büntetőjog. Szent István Társulat. Budapest, 2005. p. 168.

⁷⁰⁰ Lásd a Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) honlapját:

<http://www.hhrf.org/nepujzag/04jul/4nu0709.htm>

⁷⁰¹ Kovács, Péter: Rather Judgement than Opinion? Or can we speak about a third type judicial procedure before the International Court of Justice? In: Miskolc Journal of International Law, Vol. 2. No. 1. 2005. p. 119.

⁷⁰² International Court of Justice. Advisory opinion. Legal consequences of the construction of a wall in the Occupied Palestinian Territory. 9 July 2004. General List No. 131. point 163. p. 69.

sérelmét is szükségesnek vélték a bírák nyomatékositani.⁷⁰³ Illetve az 1966. évi második Egyezségokmány passzusai közül is külön kiemelésre kerültek az oktatáshoz való jogot rögzítő és a gyerekek megkülönböztetett védelmét előíró cikkelyek is. Érthető módon, hiszen ha csak egy példát veszünk: a deklarált, hivatalosan képviselt izraeli szándék szerint a palesztin terroristáktól az izraelieket megóvni hivatott fal⁷⁰⁴ nem csupán az öngyilkos merénylőket tartja távol Izraeltól, de példának okáért rengeteg gyereket is elválaszt iskolájától.⁷⁰⁵

Ily módon tehát e tanácsadó véleménnyel nemzetközi igazságszolgáltató fórum által ismételen megerősítést nyert, hogy konfliktusok idején a gyermekjogok lehetőség szerinti legteljesebb körű érvényesítésére feltétlen ügyelnie kell a feleknek.

A fegyveres konfliktusok gyermekáldozatai kapcsán a nemzetközi bíróságok sorában a büntetőtörvényszékek és a Nemzetközi Bíróság után végül a strasbourgi emberi jogi bíróság joggyakorlata igényel elemzést.

⁷⁰³ Ibid. point 134. p. 59.

A Bíróság kimondta, hogy ugyan a fegyveres konfliktusok érintik a hadviselő felek közti szerződések hatályát, azonban az emberi jogi egyezmények nem szűnnek meg, illetve az általuk az egyéneknek biztosított védelem nem szűnik meg fegyveres konfliktusok idején. A genfi egyezményekkel párhuzamosan érvényesítendő az emberi jogi rendelkezések is. Kivéve a maguk a szerződések által adott derogációs lehetőségeket. Amint azonban korábban kifejtésre került, a Gyermekjogi egyezmény nem tartalmaz ilyen, a benne foglalt jogok korlátozására szükséghelyzet, háború idején lehetőséget nyújtó klazulát.

Lásd: Kovács, Péter: *Rather Judgement than Opinion?* pp. 108-109.

⁷⁰⁴ Schweitzer, András: *Az átalakuló Izrael/Palesztina-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés.* Budapesti Corvinus Egyetem. „Nemzetközi Kapcsolatok” Multidiszciplináris Doktori Iskola. Ph.D. értekezés. Budapest, 2006. p. 61.

⁷⁰⁵ **Vesd össze az Állandó Nemzetközi Bíróság által a felső-sziléziai német kisebbségi iskolák és az albániai kisebbségi iskolák ügyében 1931-ben illetve 1935-ben megfogalmazott tanácsadó véleményeivel.**

e. Az Emberi Jogok Európai Bírósága

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye – amelynek tiszteletben tartása felett örködik az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) – mindössze három cikkelyében tartalmaz kifejezetten utalást háborúra, vagy fegyveres konfliktusra (illetve a fegyveres konfliktusok szintjét megközelítő, de el nem érő zavargásokra, feszültségekre, zendülésekre):⁷⁰⁶

- az élethez való jogot rögzítő 2. cikkében,

(amely szerint „az élettől való megfosztást nem lehet a szerződés megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered ... zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetében”)

- az egyezmény hatályának szükséghelyzet esetén történő felfüggesztéséről rendelkező 15. cikkelyében,

(amelynek értelmében „háború ... esetén bármely szerződő fél az egyezményben meghatározott kötelezettségeitől eltérő intézkedéseket tehet a helyzet szükségessége által feltétlenül megkívánt mértékben”)

- valamint a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörlésére vonatkozó 13. jegyzőkönyvének Preambulumában,

(ami voltaképp visszautal az 1983-ban aláírt hatodik – a halálbüntetés eltörlését deklaráló – jegyzőkönyvre, amely nem zárja ki halálbüntetés alkalmazását „háború vagy háború közvetlen veszélye idején elkövetett cselekmények” tekintetében)⁷⁰⁷.

Igaz ugyan, hogy a Római Egyezmény mindössze e három vonatkozásban tesz csupán említést háborús, polgárháborús szituációkról, a Strasbourgi Bíróság gyakorlata mégis figyelmet érdemel a konfliktusok által érintett gyermekek emberi jogainak nemzetközi megítélése szempontjából.

⁷⁰⁶ Mole, Nuala: Litigating children's rights affected by armed conflict before the European Court of Human Rights. In: Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006. p. 167.

⁷⁰⁷ 2004. évi III. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény tizenharmadik, a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörlésére vonatkozó jegyzőkönyvének kihirdetéséről

Bár hangsúlyozandó, hogy annak ellenére, miszerint a Bíróság rendkívül részletes esetjogot dolgozott ki arra vonatkozóan, miként kell a Római Egyezmény emberi jogi rendelkezéseit a kiskorúakra alkalmazni,⁷⁰⁸ ezen ügyek közül azonban csak kevesek vetették fel a háború által sújtott gyerekek helyzetének kérdését. A Bíróság gyakorlata tehát e tekintetben még korántsem aprólékosan kimunkált.

i) Aydin v. Törökország ügy (1997)⁷⁰⁹

A Strasbourgi Bíróság 1997-ben szembesült először e komplex problémakör (egy szegmense) megítélésének feladatával. Az AYDIN v. Törökország ügy háttérében a fegyveres konfliktusok során oly gyakori büntett: erőszakos közösülés elkövetése állt.

Törökország fegyveres összetűzések által érintett dél-keleti részén az utóbb a Bíróság előtt megjelent panaszost a török biztonsági erők elhurcolták, kínzásnak alávetve vallatták, s megerőszakolták. Az akkor mindössze 17 éves, jegyben járó lány, az erőszak ellenére is, hamarosan férjhez ment: a nemi erőszak által okozott testi és lelki szenvedéseken túl külön szorongást jelentett számára, hogy teherbe esett, és fogalma nem volt arról, férjétől vagy a rajta erőszakot tett elkövetőktől származik-e magzata.

A Strasbourgi Bíróság Nagykamarája (amelynek az eljáró kamara hatáskörét átadta „lényeges kérdés” felmerülésére hivatkozva)⁷¹⁰ megállapította, hogy a kérdéses ügyben megsértették a Római Egyezmény kínzást tilalmazó 3. cikkelyét (valamint a hatékony jogorvoslathoz való jogot rögzítő 13. cikket is)⁷¹¹. A strasbourgi bírák hangsúlyozták: egy

⁷⁰⁸ Lásd a Bíróság esetjogát:

- a meg nem született gyerekek jogairól (pl. Poku v. Egyesült Királyság, 1996),
- az újszülöttek jogairól (pl. Calvelli és Ciglio v. Olaszország, 2002),
- a bevándorló gyerekek jogairól (pl. Gul v. Svájc, 1996),
- az örökbefogadásról (pl. Pini, Bertani, Manera, Atripaldi v. Románia, 2004),
- a gyerekek a szülőtől történő elválasztásáról (pl. Haase v. Németország, 2004),
- a gyerek egészségügyi ellátásának elhanyagolásáról (pl. Powell v. Egyesült Királyság, 2000),
- a gyerek családon belüli bántalmazásáról (pl. Eccleston v. Egyesült Királyság, 2004),
- a gyámok kijelölésének bírói felülvizsgálatáról (pl. S és mások v. Egyesült Királyság, 2004),
- a szülőkkel való kapcsolattartásról (pl. Kosmopoulou v. Görögország, 2004).

In: Mole, Nuala: op. cit. p. 168.

⁷⁰⁹ European Court of Human Rights (ECHR). Judgment. Case of Aydin v. Turkey. Strasbourg, 25 September 1997. Case No. 57/1996/676/866.

⁷¹⁰ Lásd a Római Egyezmény 30. cikkét.

⁷¹¹ Hiszen nem indítottak nyomozást az ügyben a török hatóságok, az áldozat számára nem biztosítottak jogorvoslatot. A Bíróság pedig már 1998-ban az Assenov v. Bulgária ügyben rögzítette azt az alapelvet, miszerint ha elmarad a feltételezett kínzás vagy kegyetlen bánásmód elkövetőinek hatékony felelősségre vonása, ezzel nem csupán a 13. cikk sérül, de a kínzás tilalmát deklaráló 3. cikkely is, még ha nem is bizonyítható, hogy valóban történt-e kínzás, vagy kegyetlen bánásmód.

fiatal lány biztonsági erők általi megerőszakolása különösen súlyos és iszonyatos példája a bántalmazásnak.⁷¹²

ii) **Isayeva v. Oroszország (2005)**⁷¹³

Az ISAYEVA v. Oroszország ügy háttérében az 1999-ben felerősödött csecsen konfliktus áll. Történt, hogy civilek egy csoportja, közöttük a két – hat és kilenc éves – ISAYEV testvér, egy a falujukat elhagyni készülő konvojhoz csatlakoztak. Egy biztonsági folyosónak hitt területen áthaladva a konvojt az orosz katonaság részéről légitámadás érte: a bombázás következtében rengetegen megsérültek, illetve életüket veszítették. Meghalt a két ISAYEV testvér is. Édesanyjuk a bírósághoz fordult, annak megállapítását kérve, hogy Oroszország megsértette a Római Egyezmény 2. – az élethez való jogot elismerő – cikkelyét: egyrészt a légitámadással, másrészt azért, hogy nem tettek semmit a történetek hatékony kivizsgálása érdekében.

A Bíróság azt ugyan elismerte, hogy a Csecsenföldön abban az időben zajló eseménysorozat kivételes eszközök bevetését igényelte az orosz hatóságok részéről a terület feletti ellenőrzés visszaszerzése és az illegális fegyveres lázadás visszaszorítása érdekében. Mindazonáltal, még ha az oroszok részéről indított fegyveres támadás jogszerű lépés is volt a felkelők leverésének célja által vezérelve (erről kifejezetten nem nyilatkozott a Bíróság), megkülönböztetés nélkül bombázni egy olyan utat, ahol polgári lakosok, s közöttük gyerekek vonulnak át nagy számban, egyértelműen sérti a Bíróság megítélése szerint az Európai Emberi Jogi Egyezmény 2. cikkelyét. S mivel az orosz hatóságok nem indítottak eljárást annak érdekében, hogy fény derüljön arra, ki a felelős a semmibe vett biztonsági zóna deklarációjáért, vagy a terület védelméért, a Strasbourgi Bíróság szerint egyértelműen megállapítható Oroszország mulasztásos jogsértése.⁷¹⁴

iii) **Behrami v. Franciaország**⁷¹⁵

Amíg az AYDIN és az ISAYEVA ügyekben a részes államok negatív kötelezettségei (2. és 3. cikkek: „senkit sem lehet életétől szándékosan megfosztani...”, „senkit sem lehet

⁷¹² Mole, Nuala op. cit. pp. 169-170.

⁷¹³ ECHR Judgment. Case of Isayeva v. Russia. Strasbourg, 24 February 2005. Application No. 57950/00.

⁷¹⁴ Mole, Nuala op. cit. pp. 170-171.

⁷¹⁵ Application No. 71412/01.

kínzásnak alávetni...”), addig a BEHRAMI v. Franciaország ügyben a tagállamok pozitív kötelezettségei megítélésének feladatával szembesült a Strasbourgi Bíróság.⁷¹⁶

A BEHRAMI ügy középpontjában a gyerekekre különös veszélyt jelentő taposóaknák illetve fel nem robbant egyéb lövedékek problémaköre állt.⁷¹⁷ A konkrét eset áldozatai 10-15 év közötti koszovói gyerekek voltak. Mit sem sejtve a veszélyről, a gyerekek a NATO által 1999-ben tömegével ledobott fürtös vagy másképpen kazettás bombák⁷¹⁸ fellelt darabjaival kezdtek játékba. Az egyik szerkezet detonációja következtében egy gyermek életét veszítette, a többiek súlyos sérüléseket szenvedtek.

A Strasbourgi Bírósághoz az elhunyt gyermek (és megsérült testvére) édesapja fordult. Panaszában Franciaországot jelölte meg mint a Római Egyezményt megsértő államot. Miért Franciaországot? A válasz egyszerű, a további felvetődő kérdések azonban korántsem azok. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa⁷¹⁹ 1999-ben a NATO vezette nemzetközi koszovói haderőt, a KFOR-t⁷²⁰ bízta meg a koszovói rend és béke helyreállításának feladatával. 2000-ben, amikor a baleset történt, a kérdéses terület francia parancsnokság irányítása és ellenőrzése alatt állt.

Az édesapa szerint Franciaországot súlyos mulasztás terheli, mivel nem tett meg mindent annak érdekében, hogy a „fennhatósága” alá került területeket mentesítse a testi épséget veszélyeztető, az élet kioltására alkalmas, különösen a gyerekeket fenyegető robbanó szerektől. Franciaország terhére tehát, a panaszos szerint, nem egy negatív, passzív, *non facere* kötelezettség megszegése, hanem épp ellenkezőleg, egy pozitív, aktív, cselekvésre szólító kötelezettség semmibe vétele írható.

A Bíróság engedélyével utóbb az Egyesült Királyság is perbe bocsátkozott. Mind a franciák, mind a britek hangsúlyozták: a koszovói események nem tartoznak Franciaország joghatósága alá. Azaz a konkrét esetben, a koszovói gyerekek balesete kapcsán, nem köti a franciákat az egyezmény 1. cikkelye, amely szerint a szerződő felek biztosítani kötelesek „a joghatóságuk alatt álló minden személy számára az egyezményben meghatározott jogokat és szabadságokat”. A Római Egyezményben részes államok fegyveres erőinek extraterritoriális tevékenysége nem ítélné meg ekképpen.

⁷¹⁶ Mole, Nuala op. cit. pp. 172-175.

⁷¹⁷ Nuala Mole, aki a Behrami ügy panaszosainak jogi képviselőjét látta el Strasbourghban, a Landime Monitor adatait citálja tanulmányában: a taposóaknák ellen kampányoló NGO szerint 2004-ben több mint 6,5 ezren szenvedtek sérülést a megbúvó aknák pusztításának következtében. Az áldozatok közel 20%-a gyerek volt. In: Mole, Nuala op. cit. p. 172.

⁷¹⁸ Az ún. fürtös vagy kötegelte bombák betiltásáról rendelkező nemzetközi szerződést 2008 decemberének első napjaiban nyitották meg aláírásra Oslóban. Az egyezmény hatályát 30 állam általi ratifikációt követően fogja elnyerni. In: Norton-Taylor, Richard – Walker, Peter: Cluster bomb treaty: signing of ban on production begins. Guardian, 3 December 2008.

⁷¹⁹ 1244. számú határozatával: Security Council resolution 1244 (1999) on the situation relating Kosovo.

⁷²⁰ KFOR: Kosovo Force

Mielőtt ismertetésre kerülne a BEHRAMI ügy kimetele, érdemes közbevetőleg néhány más – témában releváns – strasbourgi jogesetet is górcső alá venni.

(A) Banković v. Belgium és mások (2001)⁷²¹

A részes államok extraterritoriális tevékenységének tekintetében a Bíróságnak egy 2001-ben született, szintén a délszláv eseményekkel összefüggő döntése érdemel figyelmet. A BANKOVIĆ v. Belgium ügyben ugyanis kimondta a Nagykamara, hogy a Belgrádi TV NATO általi bombázásának civil áldozatai nem tartoztak az egyezmény 1. cikke szempontjából a szerződő felek joghatósága alá (ekkor Jugoszlávia – Kis-Jugoszlávia – nem volt részes állama az egyezménynek).⁷²² A Bíróság tehát egyértelműen területi, territoriális alapon ítélte meg a joghatóság kérdését: a NATO csapatok nem gyakoroltak ellenőrzést vagy parancsnokságot Szerbia területén, tehát a kérdéses események sem vonhatók az Egyezmény hatálya alá.

(B) Ilaşcu és mások v. Moldova és Oroszország (2004)⁷²³

A BEHRAMI által előterjesztett panaszt képviselő jogászi csoport a Bíróság Nagykamarájának egy későbbi, az ILASCU v. Moldova és Oroszország ügyben hozott ítéletére utalt vissza. A 2004-ben született döntés szerint az orosz hadsereg fellépése Moldova szakadár tartományában (*Transznisztria*) a Római Egyezmény szempontjából Oroszország joghatósága alá tartozónak számított.

(C) Issa és mások v. Törökország (2004)⁷²⁴

Egy ugyancsak 2004-ben megfogalmazott, Törökországgal szembeni panasz tárgyában született ítélet pedig akként foglalt állást, hogy a török seregek Irak területére történő időleges benyomulásai során ejtett akciók szintén Törökország joghatósága alá esőnek értékelendők. (Hasonló kérdés merült fel a törökök iráni behatolásaival kapcsolatban is.)

⁷²¹ ECHR Grand Chamber Decision as to the admissibility of the Case of Banković and others v. Belgium and 16 other contracting states. Strasbourg, 19 December 2001. Application No. 52207/99.

⁷²² Így tehát a Bíróság a panaszosok kérelmét elfogadhatatlannak ítélte.

⁷²³ ECHR Judgment. Case of Ilaşcu and others v. Moldova and Russia. Strasbourg, 8 July 2004. Application No. 48787/99.

⁷²⁴ ECHR Judgment. Case of Issa and others v. Turkey. Strasbourg, 16 November 2004. Application No. 31821/96.

(D)Osman v. Egyesült Királyság (1998)⁷²⁵

A BEHRAMI ügy nem csupán a részes államok hadseregei extraterritoriális fellépéseinek megítélése szempontjából vet fel érdekes kérdéseket. Felmerül az is, miként értékelendő, ha egy állam nem tesz eleget valamely, a szerződésből reá háruló pozitív, tevőleges kötelezettségének.

Az OSMAN v. Egyesült Királyság ügyben az ezredfordulón hozott ítélet ezt a problémát segít megvilágítani. Az ügy háttéréül egy 13 éves fiú zaklatása szolgált. A fiú súlyos mentális problémákkal terhelt tanárának vált a rögeszméjévé. A gyermek és családja többször fordult a rendőrséghez, kérve őket, hogy nyújtsanak számukra kellő védelmet. A rendőrség az ismételt megkeresések ellenére sem tulajdonított különösebb jelentőséget a tanár által elkövetett atrocitásoknak. Mígnem a zaklató egy puskával rá nem támadt a családra: megölve az édesapát, és komoly sérüléseket okozva a gyermeknek.

A panaszos a rendőri szervek mulasztását róttta fel az Egyesült Királyságnak. A Bíróság meg is állapította, hogy a Római Egyezménynek az élethez való jogot rögzítő 2. cikkelye bizonyos körülmények között pozitív kötelezettséget is keletkeztethet a nemzeti hatóságok oldalán: e szervek kötelesek megvédeni az állam joghatósága alatt álló személyeket az életüket veszélyeztető behatásoktól. (A Bíróság szükségesnek ítélte kiemelni, hogy ez a kötelezettség természetesen nem ró aránytalan terheket a hatóságokra: azok nem kötelesek valamennyi potenciális sérelem megelőzésére, elhárítására.)

A Bíróság szerint egy állam megsérti az élet védelmére vonatkozó pozitív kötelezettségét, ha hatóságaik tudták, vagy tudniuk kellett volna, hogy egy egyénnek vagy egyének csoportjának életét valós és közvetlen veszély fenyegeti egy harmadik, bűncselekményt elkövetni szándékozó személy részéről, és nem tesznek hatáskörük keretében semmi ésszerűen elvárható lépést e fenyegetettség kivédése érdekében. A Strasbourg Bíróság megítélése szerint különösen súlyos a nemzeti hatóságok mulasztása abban az esetben, ha a veszélyeztetett potenciális áldozat egy önmagát hatékonyan megvédeni képtelen gyermek.

⁷²⁵ ECHR Judgment. Case of Osman v. United Kingdom. Strasbourg, 28 October 1998. 87/1997/871/1083.

A BEHRAMI ügyben a panaszos képviselőtét ellátó jogászi csoport a következő kérdések megítélésének feladatával szembesítette a Bíróságot:

- a francia katonai szervek tisztában voltak-e, vagy tisztában kellett volna-e lenniük a fűrtös bombák által jelentett veszéllyel,
- a fel nem robbant lövedékek valós és közvetlen fenyegetést jelentettek-e a gyerekek életére,
- adaptálhatók-e az OSMAN ügyben deklarált elvek abban az esetben, ha a fenyegetést nem egy harmadik személy bűncselekménye jelenti,
- végezetül a francia szervek hatáskörébe tartozott-e az elmulasztott lépések megtétele, illetve elvárható volt-e részükről a fellépés.

A panaszos oldalán eljáró ügyvédek a francia KFOR szemére vetették, hogy ugyan tudtak a fel nem robbant bombák jelenlétéről, mégsem tettek semmit ezek semlegesítése, de még kellő megjelölésük vagy elkerítésük érdekében sem.

(E)Z és mások v. Egyesült Királyság (2001)⁷²⁶

Maradva a pozitív kötelezettségek megítélésének problematikájánál, érdemes e szempontból megvizsgálni a Z és mások v. Egyesült Királyság ügyben hozott verdiktet is (amely ugyan gyerekekre vonatkozott, de nem háborús szituáció közepette). Amíg az OSMAN ügyben a Római Egyezmény 2. cikke, utóbbi esetben a 3. cikk, a kínzás elleni passzus merült fel. A Bíróság úgy találta, hogy az államoknak pozitív kötelezettsége megvédeni a joghatóságuk alatt álló minden személyt, de különösen a sebezhető gyerekeket a kínzástól vagy az embertelen, megalázó bánásmód bármely formájától. A hatóságok kötelesek fellépni a magánszemélyek által elkövetett jogsértések ellen is: kötelesek megakadályozni, hogy a szülők passzív módon elhanyagolják, vagy aktív módon bántalmazzák gyermekeiket. Megállapítható az államok felelőssége, ha a hatóságok tudtak, vagy tudniuk kellett volna a gyerekek ellen elkövetett atrocitásokról, mégsem tettek semmit a jogsértő helyzet felszámolása érdekében.

⁷²⁶ ECHR Judgment. Case of Z and others v. United Kingdom. Strasbourg, 10 May 2001. Application No. 29392/95.

(F) Öneriyildiz v. Törökország (2002)⁷²⁷, Fadeyeva v. Oroszország (2005)⁷²⁸

NUALA MOLE véleménye szerint kiolvasható a Bíróság esetjogából az a vélelem, miszerint konfliktusok idején, de különösen a konfliktusokat követően, az államok kötelesek megvédeni a gyermekeket nem csupán az Egyezmény által tiltott magatartásoktól (például adott esetben kínzástól, kegyetlen bánásmódtól), de kötelesek minden, a gyerekek életére vagy testi épségére folyamatos veszélyt jelentő behatások elhárítására is (így adott esetben gondoskodni az aknák, robbanószerkek semlegesítéséről is).

Az államok kötelezettségét arra nézve, hogy megvédjék a magánszemélyeket az életükre vagy biztonságukra folyamatos veszélyt jelentő helyzetektől, a Bíróság az ÖNERIYILDIZ v. Törökország és a FADEYEVA v. Oroszország ügyekben rögzítette. Mindkét eset olyan, kisgyermekes családokat érintett, akik kifejezetten veszélyes körülmények között voltak kénytelenek élni, és a hatóságok egyik esetben sem tettek semmit annak érdekében, hogy körülményeiket biztonságosabbá tegyék. A BEHRAMI ügy panaszosának jogi képviselőjét ellátó csoport ezen ügyeket is felhozta, mint amelyek bizonyítják Franciaország egyezményes magatartását, pontosabban jogsértő nem-cselekvését, mulasztását.⁷²⁹

A Strasbourgi Bíróság végül nem találta elfogadhatónak a BEHRAMI ügyben beérkezett kérelmet. Figyelmét azonban nem a részes államok Koszovóban gyakorolt extraterritoriális joghatóságára irányította: központi kérdésnek sokkal inkább azt tartotta, vajon megítélheti-e a Bíróság a Római Egyezmény alapján az államoknak a koszovói biztonság megteremtése, fenntartása érdekében kifejtett tevékenységét.

A Bíróság abból indult ki, hogy az aknamentesítés feladatának felügyelete az UNMIK⁷³⁰, azaz az ENSZ koszovói ideiglenes igazgatási missziója mandátumának részét képezte. A következő lépésben tisztázni kellett azt, vajon az UNMIK mulasztása (azaz az aknák által jelentett veszély el nem hárítása) az ENSZ-nek tudható-e be. A Bíróság megállapította, hogy az UNMIK az ENSZ alárendelt szerveként jött létre az Alapokmány VII. fejezetének fényében (mint a BT delegált közigazgatási feladatait ellátó szerv). A kérdéses mulasztás tehát magának az ENSZ-nek számítható be, mint önálló, a tagállamoktól független jogi személyiséggel rendelkező szervezetnek. Tudvalevő pedig, hogy az ENSZ nem részese a Római Egyezménynek.

⁷²⁷ ECHR Judgment. Case of Öneriyildiz v. Turkey. Strasbourg, 18 June 2002. Application No. 48939/99.

⁷²⁸ ECHR Judgment. Case of Fadeyeva v. Russia. Strasbourg, 9 June 2005. Application No. 55723/00.

⁷²⁹ Mole, Nuala op. cit. p. 175.

⁷³⁰ UNMIK: UN Interim Administration for Kosovo

A Bíróság tehát szembesült azzal a kérdéssel, vajon kompetens-e megítélni adott államnak, jelen esetben Franciaországnak az ENSZ érdekében kifejtett tevékenységét, illetve általánosabban: megítélheti-e a Római Egyezmény és az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján kifejtett ENSZ-akciók összeegyeztethetőségét.

A Bíróság elsőként rögzítette: a Római Egyezmény eredeti 12 aláíró állama közül kilencen 1950-ben tagjai voltak '45 óta az Egyesült Nemzeteknek, ráadásul a részes államok nagy többsége korábban csatlakozott az ENSZ-hez, mielőtt ratifikálták volna az Európai Egyezményt, illetve ma már minden szerződéses fél tagja egyúttal az ENSZ-nek is. Mi több, a Római Egyezmény egyik célja épp az ENSZ Közgyűlése által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában deklarált jogok érvényesítésének biztosítása. Tovább folytatva az okfejtést: az ENSZ elsődleges célja a nemzetközi béke és biztonság fenntartása. Az pedig ugyancsak vitán felül álló, hogy az emberi jogok biztosítása fontos szegmensét képezi a nemzetközi béke és biztonság megteremtésének, megőrzésének: amiért viszont épp az ENSZ BT viseli az elsődleges felelősséget. Akár kényszerítő eszközök alkalmazásával is. Épp így, a békét fenyegető konfliktusra reagálva hozta létre a Biztonsági Tanács mind a KFOR-t, mind az UNMIK-et.

A Strasbourgi Bíróság végül arra a következtetésre jutott, nincs joghatósága arra, hogy megítélje a Római Egyezmény alapján a szerződés részes államainak a BT felhívására – a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében elrendelt missziók keretében – kifejtett tevékenységét (vagy épp mulasztását). Ha ezt tenné, azzal beavatkozna az ENSZ feladatainak végrehajtásába.

Összefoglalva: mind az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján életre hívott UNMIK (mint az ENSZ egy alárendelt szerve), illetve mind a szintén a VII. fejezet alapján a BT által delegált hatásköröket kapó KFOR tevékenysége, így mulasztása is közvetlenül az Egyesült Nemzetek Szervezetének tudható be. Ezeket a fellépéseket pedig nem ítélni meg a Strasbourgi Bíróság a Nagykamara álláspontja szerint. A bírák ezért a kérelmező által felvetett egyéb kérdések megítélését már nem tartották szükségesnek. A kérelem elfogadhatatlannak bizonyult.⁷³¹ A gyerekeket háború idején, vagy a konfliktusokat követően megillető jogok érvényesülése szempontjából azonban mindenképp előremutatónak ítélni a BEHRAMI ügyben a panaszos által felvetett kérdések, az általa illetve jogi képviselői által tett megállapítások.

⁷³¹ ECHR Grand Chamber Decision as to the admissibility of the case of Behrami and Behrami v. France (Application No. 71412/01) and Saramati v. France, Germany and Norway (Application No. 78166/01) 2 May 2007.

f. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság (SCSL)

Végezetül fontos kiemelni, hogy a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság és a Sierra Leone-i polgárháború eseményeit feltáró, a háborús bűnösöket felelősségre vonó Speciális Bíróság előtt folyó ügyekben is szerepeltek már a vádak között kifejezetten a gyerekek – mint a háborúk áldozatainak – sérelmére elkövetett bűncselekmények. A Sierra Leone-i „hibrid” bíróság esetében valamennyi vádlott, az ICC esetében az ugandai hadurak kénytelenek szembesülni ezekkel a vádpontokkal is.⁷³²

E két fórum fellépését azonban jelen disszertáció az „aktív” oldal, a gyerekkatonák szempontjából kívánja kidomborítani: s helyüzt megelégszik pusztán utalni arra, hogy e két nemzetközi bíróság gyakorlata a „passzív” oldal, a gyermekáldozatok tekintetében is figyelmet érdemlő ugyan, tevékenységük vizsgálata mégis inkább a gyermekkatonák vonatkozásában hoz be új elemeket megállapításaink, fejtegetéseink közé.

⁷³² Külön érdemes felhívni a figyelmet a Nemzetközi Büntetőbíróságot életre hívó Római Statútum azon rendelkezésére, amely a bírák megválasztásánál előírja, hogy legyen a büntetőjog (anyagi és eljárásjog) illetve a nemzetközi jog (különösen a humanitárius és az emberi jogok) kiemelkedő művelői – lásd az ún. A és B listát – között olyan szakember is, aki egy-egy területen speciális jártassággal bír: így például a nők és gyermekek elleni erőszak kérdésében. A Statútum, fontossága okán, e speciális területet emelte ki, hozzátéve, hogy e példával csak irányt kívánt mutatni, de nem óhajtotta korlátozni a lehetőségeket.

Ld. Rome Statute of the International Criminal Court, Article 36. Qualifications, nomination and election of judges. point 8 (b)

Azonos célt szolgál, hogy a Statútum kifejezett rendelkezése (felszólítása) szerint maga a Főügyész is kinevezhet apparátusába a gyermekek elleni erőszak elleni küzdelem területén jártas szakértőket.

Ld. Rome Statute, Article 42. The Office of the Prosecutor. point 9.

S szintén hasonló, a gyerekek speciális védelmére utaló rendelkezést tartalmaznak a Statútumnak a sértettekre és a tanúkra vonatkozó szabályokat rögzítő cikkelyei is, amelyek fontosnak tartják kiemelni, hogy a gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények külön odafigyelést követelnek meg az eljáró szervek részéről.

Ld. Article 54. Duties and powers of the Prosecutor with respect to investigations. point 1 (b)

Ld. Article 68. Protection of the victims and witnesses and their participation in the proceedings. points 1-2.

Egyező módon a Sierra Leone-i Speciális Bíróság Statútuma is szükségesnek ítéli a gyermekáldozatokra (s különösen a nemi erőszak leányáldozataira) külön gondot fordító szakértők foglalkoztatását.

Ld. Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 15. The Prosecutor. point 4. Article 16. The Registry. point 4.

VIII. AKTÍV OLDAL:

A GYERMEKKATONÁK JELENSÉGÉT FELSZÁMOLNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI MEGOLDÁSOK

*„A gyerekeknek írni és olvasni,
nem pedig ölni kell megtanulniuk.”*

IBRAHIMA FALL⁷³³

1. Bevezetés

Világszerte hozzávetőlegesen 300 ezerre tehető a gyermekkatona száma. 2002 és 2007 között, mindössze 5 éves intervallumot vizsgálva, az ENSZ Főtitkára 18 olyan országot nevezett meg, amelyek ez idő alatt gyermekeket soroztak be hadseregeikbe és/vagy gyermekeket vetettek be az összecsapásokban.⁷³⁴

Más felmérések azonban még ennél is döbbenetesebb számokat mutatnak. A gyermekkatona ellen „harcot hirdető” nemzetközi civil koalíció, a CSUCS⁷³⁵ 2004-es jelentése szerint 43 ország is érintett volt az ezredforduló után e kérdésben.⁷³⁶

Érdeemes összevetni, miként változott a koalíció által a millennium küszöbétől rendszeresen – háromévente – összeállított lista a gyermekkatona alkalmazó országokról. (Ehelyütt tehát csupán a gyerekeket katonaként fel is használó országokra vonatkozó adatokról esik szó, és azokról nem, ahol soroznak ugyan 18 év alattiakat a fegyveres csapatokba, de nem vetik be őket az összecsapásokban. Ezen összesített mutatókat lásd az előző bekezdésekben.) Tekintsük kiindulási alapként a legutóbbi, 2008-ban közzétett globális jelentést.

⁷³³ 'Children need to learn how to read and write, not how to kill. They are entitled to play with toys not with deadly weapons. Children have the right to be surrounded by love and friends, not to learn how to hate and make enemies. They have the right to be held in the nurturing arms of their parent, not in the unforgiving environment of military camps.'

Dajani, Dalya: Children need to learn how to read and write, not how to kill In: Jordan Times, 2001. 04. 09.

⁷³⁴ Machel Review Report. 2007. op. cit. Part II. point 19. p. 18.

⁷³⁵ CSUCS: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers

⁷³⁶ Child Soldiers Global Report 2004. Published by the Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2004.

A koalíció 2004-2007 közötti időszakra kiterjedő vizsgálata szerint e 3 évben 19 ország, illetve régió esetében volt bizonyítható gyermekek felhasználása fegyveres összecsapásokban. A 2008-ban készült „*Global Report*” szerint:⁷³⁷ Afrikából Burundi, Csád, Elefántcsontpart, a Kongói Demokratikus Köztársaság, a Közép-afrikai Köztársaság, Szomália, Szudán, Uganda, Amerikából Kolumbia, Ázsiából Afganisztán, a Fülöp-szigetek, India, Indonézia, Mianmar (Burma), Nepál, Sri Lanka, Thaiföld, illetve a Közél-Keletről Irak, valamint Izrael/a Megszállt Palesztin Területek voltak „fertőzött” térségek.

A korábbi, 2004-es (a 2001-2004 közötti három évre fókuszáló) jelentésből Európa sem maradt ki azon kontinensek nem épp dicsőséges sorából, ahonnan gyermekkatonák aktív fegyveres szolgálatáról adtak hírt. A CSUCS által készített riport szerint az Orosz Föderáció területén, közelebbről Csecsenföldön alkalmaztak rendszeresen az önrendelkezési jogot követelő szakadár csapatok⁷³⁸ 14 éves fiatalokat az összecsapásokban. A 2004-es jelentésben még listára került – 28 ország között – Afrikából Angola, Guinea, a Kongói Köztársaság, Libéria, Ruanda és Sierra Leone, valamint a Közél-Keletről Irán és Jemen is. Ezek az országok a 2008-as jelentésben már nem szerepeltek.⁷³⁹

A 2001-ben közzétett, és az 1998-2001-es időszakot lefedő globális jelentés még több mint 30 országot sorolt fel, ahol gyermekkatonák alkalmazását vélték bizonyítottnak látni, központi és ellenzéki erők által egyaránt. (A több mint 180 országra kiterjedő vizsgálat szerint 85 országban volt ekkor, az ezredfordulón, élő gyakorlat 18 évesek besorozása kormányzati, valamint paramilitáris csapatokba, civil milíciákba és egyéb nem állami fegyveres csoportokba.)⁷⁴⁰ A jelentés szerint ebben az időszakban számos gyerek Nyugat-Európából került a fegyveres alakulatok közé, koszovói illetve kurd csapatokhoz. Ekkor még felkerült a CSUCS listájára Afrikából Algéria, Etiópia és Eritrea is,⁷⁴¹ valamint az amerikai kontinensről Mexikó és Peru, a Közél-Keletről Libanon, Európából Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Koszovó, Oroszország (Dagesztán kapcsán), Hegyi-Karabah valamint Törökország is, Ázsiából Pakisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán és Kelet-Timor, Óceánia térségéből Pápua Új-Guinea és a Salamon-szigetek. Külön hangsúlyt kapott az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok is, mivel az 1990-es években 16-17 éves brit és amerikai fiatalok alkalmazására is sor került a Balkánon, Szomáliában és az első Öböl-háborúban.⁷⁴²

⁷³⁷ Child Soldiers Global Report 2008. Published by the Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2008. pp. 2-3.

⁷³⁸ Lásd Kovács Péter tanulmányát: Kovács, Péter: Authority and Weakness of the 1977 Geneva Protocol II in the Light of the Conflict in Chechnya. In: International Peacekeeping. Frankfurt am Main, Vol. 6. No. 4-6. July-December 2000. p. 137-144.

⁷³⁹ Child Soldiers Global Report 2004. p. 2.

⁷⁴⁰ Child Soldiers Global Report 2001. Published by the Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2001. p. 10.

⁷⁴¹ Ibid. p. 14.

⁷⁴² Ibid. p. 19.

Rengeteg ok vezetheti a 18 év alattiakat a kormányerőkbe vagy az ellenzéki csapatok, lázadók, felkelők közé. Van, akit elrabolnak családjától, és erőszakkal kényszerítenek soraikba. Van, akit a bosszú vezérel: miután tanúja lesz családtagjai megölésének, kivégzésének, elégtételre vágyik, és fegyvert ragad. Van, akit saját családja, vagy szomszédai ellen kényszerítenek erőszakos cselekményre, és így, stigmatizálva, lehetetlen a visszatérése régi közösségébe.⁷⁴³ Van, aki nem lát más kiutat a szegénységből, a nélkülözésből, a nyomorból, csakis a katonáéletet, a szerény zsoldot és a szűkös ellátást. Van, aki ideológiai, vallási meggyőződésből cselekszik. Van, aki az idegen elnyomás ellen, a szabadságért, a függetlenségért akar küzdeni. Van, aki kalandvágyból csatlakozik a felnőtt katonákhoz. Van, akit egyszerűen eladnak a milíciáknak. Van, aki csak így menekülhet a jövőtlen menekülttábori létből. Van, aki csupán egy új „családot” keres az elvesztettek helyett, aki, mint egyedül maradt védtelen, kiszolgáltatott gyerek, az egyetlen túlélési lehetőséget a hadseregben látja. Van, aki pedig nem mást, mint biztonságot remél a katonák között.

Ahogy számtalan oka van annak, miért állnak gyermekek katonai szolgálatba, úgy szintén rengeteg oka van annak, miért fogadják őket „szívesen” a harcoló alakulatok.

Az indokok egyszerűek, szimplák. Egyrészt velük pótolják a felnőtt katonák körében elszenvedett emberveszteséget. Egy felnőtt katona helyébe egy gyerek katona áll. Másrészt eleve rájuk, gyermekkorukból eredő sajátos előnyeikre van szükségük. Arra példának okáért, miszerint ellátásuk olcsó, költségtakarékos. Arra, hogy a legtöbb gyermekkatona gyakorta vakmerően bátor, hisz nem számolnak a reális veszélyekkel, nem mérlegelnek, teszik, amit feljebbvalójuk parancsol. Drogokkal, alkohollal tovább fokozható bátorságuk, csökkenthető veszélyérzetük. Könnyebben „beáldozhatók”: nem képviselnek akkora katonai értéket, mint egy képzett felnőtt harcos.⁷⁴⁴ Különösebb nehézség nélkül manipulálhatóak, irányíthatóak. Felnőtt vezetőik utasításait kérdés nélkül teljesítik. Ráadásul parancsnokaik kihasználják, hogy a szembenálló csapatok nem tekintenek ellenségként a feljük közeledő, ártalmatlannak és ártatlannak tűnő gyerekekre.

Arról sem feledkezhetünk el azonban, hogy ha egy térségben gyermekek fegyvert ragadnak, és katonai szolgálatot teljesítenek, ezzel nemcsak ők, de valamennyi gyerek gyanússá, és egyben célponttá válik az ellenséges oldal szemében. Így a gyermekeket

⁷⁴³ Lásd a Human Rights Watch honlapját: Facts about child soldiers.

http://www.hrw.org/campaigns/crp/fact_sheet.html

⁷⁴⁴ Child Soldiers Global Report 2001. p. 10.

alkalmazó csapatok nem csupán az általuk besorozott gyermekek életével, de valójában valamennyi környező gyermek életével játszanak.

A gyermekkatonákat gyakran „láthatatlan katonákként” emlegetik.⁷⁴⁵ Láthatatlanok, egyrészt mert természetük okán képesek úgy tüzet nyitni az ellenségre, hogy azok nem is sejtik, honnan éri őket a támadás. Láthatatlan katonák, mert a szembenálló fél nem ellenséget lát a fiatalban, csupán egy civilt. Láthatatlanok továbbá, mert nem szerepelnek a hivatalos statisztikákban, akik alkalmazzák őket, letagadják létezésüket, meghamisítják papírjaikat. Láthatatlanok, mert hamar odavesznek: kellő erő, képzettség, rutin nélkül legtöbbször szemvillanás alatt életét veszti a frontvonalon. Láthatatlanok, mert vonásaik már rég nem egy gondtalan gyereké: az átélt és elvégzett borzalmak hatására pillanatok alatt megöregednek.

Vegyük sorra, milyen nemzetközi normák foglalkoznak e jelenséggel.

⁷⁴⁵ Lásd Rachel Brett és Margaret McCallin könyvének címét: Brett, Rachel – McCallin, Margaret: Children: The invisible soldiers, Rädda Barnen (Swedish Save the Children), Stockholm, 1996.

2. A releváns nemzetközi jogi normák

*„Ahogy a (II. világ)háború a végéhez közeledett,
Heinz meg én már nem húzódhattunk be a bunkerünkbe iszogatni.
Fölállítottak benne egy 88-as ágyút,
amelyhez 15-16 éves fiúkat osztottak be.
Íme egy Heinz feleségének szóló sikertörténet:
ilyen fiatal fiúk, és máris felnőtt egyenruhájuk van,
és saját teljesen fölfegyverzett sírboltjuk.”*

KURT VONNEGUT: Éj anyánk

- **Humanitárius nemzetközi jog**
 - o a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv (1977)
 - o a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. genfi kiegészítő jegyzőkönyv (1977)
- **Emberi jogok, gyermekjogok**
 - o New York-i egyezmény a gyermek jogairól (1989)
 - o 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv
 - o Regionális emberi jogi szerződések
 - Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)
 - Emberi Jogok Arab Chartája (1994, 2004)
 - Iszlám gyermekjogi egyezmény (2005)
- **Emberi jogok, nemzetközi munkajog**
 - o a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalmáról (1999)
- **Büntető nemzetközi jog**
 - o a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)
- **Leszerelés, fegyverzetkorlátozás**
 - o Nemzetközi normaalkotás a kis- és könnyűfegyverek (SALW) visszaszorítása érdekében
- **az ENSZ keretében született releváns dokumentumok**
 - o a Biztonsági Tanács határozatai
 - o a Közgyűlés határozatai
- **Nemzetközi szokásjog**

a. Humanitárius nemzetközi jog

A gyermekkatonák problémakörére a nemzetközi egyezmények sorában elsőként a nemzetközi, illetve a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező 1977. évi genfi jegyzőkönyvek reagáltak.

A mai humanitárius jog alapdokumentumainak számító 1949. évi négy genfi egyezmény még nem tett említést e kérdésköréről: az első revízió alkalmával azonban az 1970-es években már időszerűvé és szükségszerűvé vált a szabályozás.

i) A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv (1977)

A nemzetközi fegyveres összeütközésekre, a klasszikus értelemben vett háborúkra, azok áldozataira vonatkozó I. kiegészítő jegyzőkönyv a nőket és gyermekeket oltalmazó intézkedéseket összefoglaló fejezetében szentel egy cikkelyt a besorozás, illetve az összecsapásokban való részvétel korhatára kérdésének. A 77. cikkely a következőképpen rendelkezik:

- a kiegészítő jegyzőkönyv mindenekelőtt arra kötelezi az összeütköző feleket, minden lehetséges módon biztosítsák, hogy 15 évnél fiatalabb gyermekek ne vehessenek közvetlenül részt az ellenségeskedésekben;⁷⁴⁶

- a jegyzőkönyv részes államai különösen kötelesek megakadályozni a 15 évnél fiatalabbak besorozását haderejükbe;⁷⁴⁷

- ha pedig 15-18 év közötti korosztály sorozására kerül sor, a részes felek kötelezettségévé teszi a jegyzőkönyv, hogy elsősorban az idősebbeket sorozzák be;⁷⁴⁸

- a jegyzőkönyvben fontosnak tartották továbbá rögzíteni, hogy ha, kivételes esetben, 15 év alattiak mégis részt vennének közvetlenül az ellenségeskedésekben, és ők a szembenálló fél hatalmába kerülnek, a gyermekeket minden körülmények között különleges védelem kell, hogy megillessen, függetlenül attól, hogy adott esetben megilleti-e őket a hadifogoly-státus, és az abból eredő jogosítványok, avagy nem;⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv 77. cikk 2. pont

⁷⁴⁷ Ibid.

⁷⁴⁸ Ibid.

⁷⁴⁹ Ibid. 77. cikk 3. pont

- kiegészítve fenti rendelkezést, a jegyzőkönyv még hozzáteszi, hogy ha a fegyveres összeütközéssel összefüggésben egy gyermeket letartóztatnak, fogva tartanak, vagy internálnak, őt a felnőttektől szeparáltan kell elhelyezni, kivéve, ha családtagjairól van szó;⁷⁵⁰

- végül egy tilalommal zár a cikkely, amelynek értelmében tilos fegyveres konfliktussal összefüggő bűncselekmény kapcsán az elkövetés időpontjában 18. életévét be nem töltött elkövetővel szemben a halálbüntetés végrehajtása.

A II. jegyzőkönyv releváns rendelkezéseinek ismertetése előtt néhány megjegyzés az I. jegyzőkönyv vonatkozó cikkelyéhez:

Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy a gyermekek védelmére, pontosabban a gyermekkatonákra fókuszáló 77. cikk a 15 éves korhatárt tekinti relevánsnak, szemben azon általánosnak tekinthető gyakorlattal, amely a 18 (esetleg 21) éves életkort veszi irányadónak mint a gyermekkori-felnőttkori határát. Egyetlen, szintén a 77. cikk, annak 5. pontja – a fent hivatkozott, sorozásra vonatkozó, 15-18 éves intervallumot meghatározón túl – nevesíti a 18 éves korhatárt, amikor is megtiltja fiatalabbak esetében a halálbüntetés végrehajtását. Hasonló, s szintén egyetlen ilyen rendelkezést tartalmaz a II. jegyzőkönyv is, mégpedig annak a büntetőeljárásra vonatkozó 6. cikke, azzal a különbséggel, hogy itt már a halálbüntetés kimondását, és nem pusztán végrehajtását tiltja a jegyzőkönyv 18 évnél fiatalabb elkövetők esetében.⁷⁵¹ Ami végeredményben kiemelendő és hangsúlyozandó: a két humanitárius jegyzőkönyv csupán 15 évtől biztosítja a gyermekek védelmét az aktív katonai részvételtől.

Megjegyzendő fentiekén túl, hogy még a 15 év alattiak számára biztosított védelem keretében sem határozott meg az I. jegyzőkönyv *strict*, a szerződő feleket szigorúan kötő szabályokat. Meglehetősen „puha” fogalmakkal operál ugyanis a jegyzőkönyv. Az összeütköző felek csupán „kötelesek minden lehetséges módon gondoskodni arról”⁷⁵², hogy 15 évnél fiatalabbak közvetlenül ne vegyenek részt az ellenségeskedésekben, és nem kötelesek mindezt garantálni. (A Vöröskereszt kommentárja szerint az eredetileg javasolt formulát, miszerint a részes államok kötelesek megtenni minden „szükséges” intézkedést, a minden „lehetséges” kitétel váltotta fel.)⁷⁵³ Szintén, szó sincs a részes államokat kötő egzakt

⁷⁵⁰ Ibid. 77. cikk 4. pont

⁷⁵¹ A két hasonló jegyzőkönyvi rendelkezés még egy dologban különbözik egymástól: a szerződéseken elfoglalt helyüket illetően. Amíg az I. jegyzőkönyv kifejezetten a gyerekek védelmére vonatkozó rendelkezések között, szorosan a gyerekkatonáskodásra vonatkozó szabályokkal együtt, addig a II. a büntetőeljárásra vonatkozó garanciák között, szeparáltan a gyermekkatonák kérdését érintő cikkelyektől, említi e tilalmat.

⁷⁵² 'the Parties to the conflict shall take all feasible measures ...'

⁷⁵³ Commentary on the Additional Protocols. p. 900.

tilalomról, ők pusztán „kötelesek [ez esetben már különösen kötelesek] minden lehetséges módon gondoskodni arról”⁷⁵⁴, hogy 15 évnél fiatalabbakat besorozzanak haderejükbe. Már a megfogalmazás is talányos: „gondoskodjanak arról, hogy ne sorozzanak be” gyerekeket. Itt, véleményem szerint, egyértelműbb kötelezettség-előírásra lett volna szükség. (Megjegyzendő, hogy ehelyütt, megítélésem szerint, a hivatalos magyar fordítás, az enyhébb kötelezettség javára, nem teljesen pontos.)⁷⁵⁵ Éppilyen „nesze semmi, fogd meg jól” szabály a 15-18 éves korosztály besorozására vonatkozó rendelkezés: az összeütköző feleknek „törekedniük kell”⁷⁵⁶ arra, hogy lehetőleg az idősebbeket állítsák katonai szolgálatba. (Az ilyen szerződéses kitételeket nevezi BRUHÁCS JÁNOS „nemzetközi egyezményeken belüli *soft law* klauzuláknak”.)⁷⁵⁷

A 15 év alattiak besorozásának megakadályozására utaló szerződési kötelezettség nem szól *explicite* arról, vajon vissza kell-e utasítani a gyerekek önkéntes jelentkezését is. A kiegészítő jegyzőkönyv *rappporteur*-ének beszámolója szerint a szövegtervezeten dolgozó III. számú bizottság azon a véleményen volt a szerződés felvázolásakor, miszerint bizonyos esetekben, különösen megszállt területeknél illetve a nemzeti függetlenségért vívott harcok esetében nem lenne reális a 15 év alattiak önkéntes csatlakozását teljes mértékben kizárni.⁷⁵⁸

Maga a jegyzőkönyv is szükségesnek tartotta szólni arról, mi a helyzet akkor, ha mégis részt vesznek 15 év alattiak az összecsapásokban, kivételesen: vagy mert a hatóságok képtelenek megakadályozni, hogy példának okáért hazafias érzelmei elragadják a gyermeket, és beálljon a katonák közé, vagy mert egyszerűen engedélyezik az önkéntes csatlakozást. Az egyezmény csupán arról rendelkezik, milyen kötelezettség terheli azt a felet, akinek a fogságába esik ez a gyermek. A Vöröskereszt kommentárja arról is szól, miről köteles az a fél gondoskodni, amelynek a kötelékébe állt a gyermek. Például egyenruhával kell ellátnia, illetve olyan azonosító kártyával, amelyből kiderül kiskorú státusa. Ezek hiányában legalább valamilyen megkülönböztető jelzést kell alkalmazni, amelyből kiderül a gyermek kombattánsi minősége.⁷⁵⁹ (Ez a szabály egyúttal a többi gyermeket is védi: ne tekinthessék őket is potenciális ellenségnek.)

⁷⁵⁴ *'and, in particular, they shall refrain from ...'*

⁷⁵⁵ Helyesen: „Az összeütköző Felek kötelesek minden lehetséges módon gondoskodni arról, hogy a tizenöt évnél fiatalabb gyermekek ne vegyenek közvetlenül részt az ellenségeskedésekben, és különösen kötelesek tartózkodni attól, hogy ne sorozzák be őket haderőikbe.” Ez esetben egy árnyalattal szigorúbb kötelezettségről van szó.

⁷⁵⁶ *'the Parties to the conflict shall endeavour to give priority'*

⁷⁵⁷ Bruhács, János: Nemzetközi jog I. 2008. pp. 78-79.

⁷⁵⁸ Commentary on the Additional Protocols. p. 900.

⁷⁵⁹ Ibid. p. 901.

A jegyzőkönyv pusztán a gyerekek „közvetlen” részvételéről szól az összecsapásokban. (E toldást a Vöröskereszt által készített tervezet eredetileg még nem tartalmazta.) Mindez annyit jelentene, hogy a közvetett részvétel megengedett lenne? A Vöröskereszt kommentárja szerint a szerződés megfogalmazóinak természetesen arra terjedt ki a szándéka, hogy a 15 év alattiakat minden formában távol tartsák az ellenségeskedésektől. Ha azonban egy gyerek spontán módon, vagy egy katona felkérésére mégis segít a fegyverek vagy a muníció cipelésében, vagy akár katonai információk továbbításában, a jegyzőkönyv erre az esetre is elővigyázatossággal gondolván akként rendelkezik, hogy a gyermeket elfogása esetén nem lehet kémnek, szabotőrnek vagy illegális kombattánsnak tekinteni, illetve vele szemben ily módon eljárni.⁷⁶⁰

A 15-18 év közötti gyerekek sorozására vonatkozó szabály egy kompromisszum eredménye. Már az 1970-es évek derekán tartott kodifikációs konferencián is elhangzott ugyanis egyes küldöttségek részéről olyan javaslat, amely szerint 18 évre kellene emelni a sorozás korhatárát. A többség azonban nem értett egyet egy ilyen széles körű tilalommal. A javaslat részleges akceptálásaként mindazontáltal annyi bekerült az egyezménybe, hogy a 15-18 év közötti fiatalok esetén az idősebbek rekrutálásának kell elsőbbséget adni.⁷⁶¹ Ez a szabály ismételten távol áll a szigorú szerződési kötelezettségek kategóriájától.

Fenti szabályok voltaképpen az állampolgároknak nyújtanak fellépési lehetőséget saját hatóságaikkal szemben. Kölcsönvéve a Vöröskereszt kommentárjának példáját: ezekre a szabályokra hivatkozhat az az apa, akinek 15. életévét be nem töltött gyermekét besorozták, s ez ellen kifogással kíván élni; vagy akinek gyermeke önként csatlakozott a sereghez, és el akarja érni, hogy a kiskorú jelentkezését ne fogadják el.⁷⁶²

Röviden visszatérve ismét a harmadik bekezdésre, azaz a jegyzőkönyv azon passzusára, amely arról rendelkezik, ha mégis részt vesz 15 év alatti gyermek az ellenségeskedésekben. Kevés olyan nemzetközi szerződés van, amely arra a helyzetre tartalmazna (nem felelősségi tárgyú) szabályokat, amely szituáció ugyanezen szerződés valamely rendelkezése semmibe vételének eredményeképp áll elő. Erre példa ez a bekezdés, amely azonban hangsúlyozza, hogy alkalmazása csak kivételes körülmények között merülhet fel. A Vöröskeresztnek az 1980-as évek második felében készült kommentárja szerint jellemzően nem hivatalos, nem törvényen alapuló kényszersorozás eredményeként vesznek részt 15 év alattiak a harcokban: hanem mert példának okáért spontán módon felkelnek a megszállók ellen, vagy katonai

⁷⁶⁰ Ibid.

⁷⁶¹ Ibid.

⁷⁶² Ibid. p. 902.

iskolák növendékeiként magukkal ragadják őket az események. Megjegyzendő, hogy a napjainkban több százezerre tehető gyermekkatonák között elenyésző számban találunk olyanokat, akik e „spontán” módon, hazafias érzelmeiktől fűtve ragadtak volna fegyvert. Esetükben főként a kényszer valamilyen formája dominál, bár jellemzően ugyan nem a központi, hanem az ellenzéki erők oldaláról nyilvánul meg e nyomásgyakorlás.

Mindenesetre bármilyen indokból is vesz részt 15 év alatti az összecsapásokban, a hatóságok (és ehelyütt ismét pusztán a központi kormányzat kötelezettségeiről esik természetesen szó) kötelesek e gyermeket megkülönböztető jelzéssel ellátni. Annak érdekében, hogy ha a gyermek az ellenség fogságába kerül, mint volt kombattáns, hadifogolynak számítsa, és élvezhesse az ebből adódó jogosítványokat. A hadifogoly státus ugyanis nincs korhatárhoz kötve: nagyon fiatal, és nagyon öreg is egyaránt minősülhet kombattánsnak. E szempontból fontos megemlíteni a III. genfi egyezmény⁷⁶³ 16. cikkét, amely szerint a hadifoglyok koruk alapján kiváltságos bánásmódban részesülhetnek (például a fogság idején táplálékos élelmiszeradagokban részesülnek, de elsőbbséget is biztosíthatnak számukra a repatriálás, a hazatérés során).⁷⁶⁴

Előfordulhat persze, hogy a fegyvert ragadott gyermek nem minősül kombattánsnak, mert nem teljesülnek esetében a kombattánsi státus feltételei (pl. nem része a rendes haderőnek, és mint ilyen, nem viselt megkülönböztető jelzést, nem állt felelős parancsnokság alatt, fegyvereit nyíltan nem viselte, vagy nem tartotta be a háború jogát vagy szokásait), illetve már védett személynek, civilnek sem számít, hiszen fegyverbe állt. Függetlenül azonban attól, hogy a szembenálló fél hatalmába került 15 év alatti kombattánsnak, s így hadifogolynak minősül-e vagy sem, a jegyzőkönyv 77. cikkéből következő különleges védelem őt megilleti.

Azaz a negyedik bekezdés értelmében példának okáért jogosult arra, hogy ha a fegyveres összeütközéssel összefüggésben letartóztatják, fogva tartják vagy internálják, őt a felnőttektől elkülönített helységben helyezék el (kivéve, ha – összhangban a IV. genfi egyezmény 82. cikkével⁷⁶⁵ – a családok egyben tartásának kívánalma más megoldást követel). 15 év alatti gyermekeknél egyértelmű ez az elvárás, de már kevésbé az az idősebb fiatalok esetében. Mivel a negyedik bekezdés nem tartalmaz korhatárra való utalást, pusztán arról rendelkezik, hogy a gyermekeket a felnőttektől szeparáltan kell elhelyezni, nem világos, vajon ez a kötelezettség a 16-18 év közöttiekre is vonatkozik-e. A kodifikációs munkálatok során a III.

⁷⁶³ A hadifoglyokkal való bánásmódról vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény

⁷⁶⁴ Commentary on the Additional Protocols. p. 902.

⁷⁶⁵ **IV. genfi egyezmény, 82. cikk:** „Ugyanannak a családnak tagjait, különösen a szülőket és gyerekeket felügyelet alatt tartásuk (internálásuk) egész tartama alatt ugyanazon a helyen kell együtt tartani (...)”

Bizottság *rapporteur*-e azon a véleményen volt, hogy a hazai jogszabályok, a nemzeti tradíciók illetve a felek megítélése alapján kell eldönteni, hogy a 16, 17, 18 éves fiatalokat is külön helyezték-e el a felnőttektől. Ha nincs erre utaló egyértelmű szokás vagy gyakorlat, minden esetben a fiatalok érdekeit szem előtt tartva kell állást foglalni. Sok helyütt e kérdést a fiatalok bűnelkövetőkre vonatkozó szabályok alapján ítélik meg.⁷⁶⁶

Végezetül az ötödik bekezdés is igényel némi hozzáfűzni illetve értelmezni valót: amely kizárja 18 év alattiak esetében a (fegyveres összeütközéssel összefüggő bűncselekmény miatt kiszabott) halálbüntetés végrehajtását. Ehelyütt már egy egzakt(abb) szabállyal szembesülünk. A tilalom egyértelmű és pontos, nem (pontosabban csak jóval szűkebb körben) ad lehetőséget eltérő értelmezésekre: háborús szituációban tilos a 18 év alattiak kivégzése a háborúval összefüggő bűncselekmények miatt.

Már 1949-ben a IV. egyezmény rögzítette 68. cikkében azt a szabályt, hogy 18 év alatti védett személyek esetében tilos a megszálló hatalmaknak a halálbüntetés kiszabása. Ugyanezen az úton haladt tovább az 1966. évi Egyezségokmány is, amikor 6. cikkelye leszögezte, hogy a cselekmény elkövetésekor 18. életévét be nem töltött személy esetében nem kerülhet sor halálbüntetés kirovására. A regionális megoldások közül az 1950. évi Emberi Jogok Európai Egyezménye nem érinti e kérdést; az emberi jogok 1969. évi amerikai-közi konvenciója, annak 4. passzusa azonban ismételten megtiltja 18 év alattiak (és 70 év feletti) esetében a fővesztést. Mivel fegyveres konfliktusok idején számos büntetőjogi garancia nem vagy csak alacsonyabb szinten érvényesül, szükség volt annak kimondására is, hogy háborúk idején, a háborúval összefüggő bűncselekmények esetében sem lehetséges halálbüntetés alkalmazása 18 év alattiak esetében.⁷⁶⁷

A jegyzőkönyv eredeti szövege a halálbüntetés kiszabását tiltotta volna. Mivel azonban az egyik delegáció ellenvetéssel élt, miszerint nemzeti törvényhozásuk nem engedi a halálbüntetés kiszabásának, csak végrehajtásának tilalmát, ezért az utóbbi megoldás került be végleges változatként a szerződésbe.⁷⁶⁸

A Vöröskereszt kommentárja kifejezte azon aggodalmát, amely szerint fennáll a lehetősége annak, hogy visszaéljenek az ötödik bekezdésben rögzített tilalommal. Vagyis kifejezetten és szándékosan 18 év alattiakat bíznak meg súlyosan perfíd, kegyetlen, lelkiismeretlen cselekményekkel: hiszen őket nem fenyegeti halálbüntetés. A kommentár szerint e joggal való visszaélés különösen hátrányos lenne, és épp magukra a 18 év alattiakra.

⁷⁶⁶ Commentary on the Additional Protocols. p. 903.

⁷⁶⁷ Ibid. p. 904.

⁷⁶⁸ Ibid.

Hiszen, rendszeres visszaélések esetében, az ellenség szemében épp a fiatalok lennének a leginkább kiiktatni, likvidálni kívánt célpontok. Ezért a 18 év alattiakat ilyen cselekményekre utasító, vagy e fellépéseik felett szemet hunyó feletteseknek súlyosan kell felelniük a bíróságok előtt.⁷⁶⁹

Az ötödik bekezdés a „fegyveres összeütközéssel összefüggő” bűncselekményekre vonatkozik: ezek kapcsán zárja ki a halálbüntetés végrehajtását 18 év alatti személyek esetében (ellentétben a IV. genfi egyezményvel, de egyezően a II. jegyzőkönyvvel). Probléma ezzel a kitétellel, hogy egyrészt nem egyértelmű, mit takar pontosan a fegyveres összeütközéssel összefüggő bűncselekmény kategóriája. A jegyzőkönyv ugyanis nem ad erre nézve értelmező magyarázatot. Az nyilvánvaló, hogy a nemzeti büntetőjog „normál” szabályainak megsértése nem tartozik e fogalomkör alá, még ha az adott bűncselekményt a háború közvetett következményeként követték is el. Élve a Vörös kereszt kommentárjának példájával: ha valaki lop vagy rabol, mert a fegyveres konfliktus következtében elveszítette állását, és képtelen másként saját vagy a családja fenntartásáról gondoskodni, ezen ok-okozati kapcsolat ellenére az általa elkövetett bűncselekmény még nem sorolandó a „fegyveres összeütközéssel összefüggő” cselekmény kategóriájába. Ha azonban valaki a kifejezetten a háború következtében életbe léptetett speciális szabályokat szegi meg – például nem teljesíti a kötelező katonai szolgálatot, az elrendelt kötelező munkát nem hajtja végre, nem hagyja el önként az evakuálásra szánt területeket, nem tesz eleget a rekvirálásnak – ekkor már a fegyveres összeütközéssel összefüggő bűncselekményekről beszélünk. Van persze értelme ennek a megkülönböztetésnek, de az egyértelműség kedvéért hasznos lett volna, ha maga a jegyzőkönyv ad kötelező értelmezést e fogalomról.⁷⁷⁰

Felmerül a másik probléma is: ezek szerint más, nem a fegyveres összeütközéssel összefüggő bűncselekmény miatt kiszabott halálos ítéletet végre lehet hajtani 18 év alatti személyeken? A formállogika szabályai szerint: igen. Ez azonban már nem a humanitárius nemzetközi jog, hanem az emberi jogok területére tartozó kérdés. S amint láttuk, számos emberi jogi egyezmény, köztük generális szerződések is, tiltják a 18. életévüket be nem töltöttek esetében a legsúlyosabb büntetés kiszabását, végrehajtását. A genfi jegyzőkönyv a háborúban alkalmazandó speciális szabályokat tartalmazza: olyan szituációra vonatkoznak rendelkezései, amely extrém körülmények között jóval nagyobb az esélye halálbüntetés kiszabásának olyan cselekményekre, amelyek békeidőben enyhébb megítélés alá esnek. A

⁷⁶⁹ Ibid.

⁷⁷⁰ Ibid. p. 880.

jegyzőkönyv e speciális, extrém helyzetekben kívánja védelemben részesíteni a 18 év alattiakat.⁷⁷¹

Az I. kiegészítő jegyzőkönyv felvázolásakor az államok küldöttségei közül egy delegáció azzal a javaslattal állt elő, hogy a 77. cikkhez illesszenek még egy bekezdést, kifejezetten a nagyon fiatal gyerekek vonatkozásában, amely leszögezi, hogy azon kiskorúak esetében, akik a cselekmény elkövetésének időpontjában, életkorukból adódóan, nem voltak ítéletképeségük birtokában, kizárt a büntetőjogi felelősségre vonás. A jegyzőkönyv végső változatába végül nem került be e hatodik bekezdés: a delegációk többsége úgy vélte, a büntetőjogi korhatár megítélését a nemzeti törvényhozásokra hagyja.⁷⁷²

ii) A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv

Rátérve a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyvre, ez utóbbi, szűkszavúbban bár, de szintén tesz említést a gyermekkatonákról. A jegyzőkönyv alkalmazási körét tisztázó első „érdemi” fejezetben, annak is első, az alapvető garanciákat tisztázó cikkelyében (4. cikk 3.c) már szó esik arról, hogy – egyszerűen fogalmazva – polgárháborúk idején sem sorozhatók be 15. életévüket be nem töltött gyerekek a fegyveres erőkbe vagy fegyveres csoportokba, és nem vehetnek részt e gyerekek az ellenségeskedésekben. (Se kényszersorozásuk, se önkéntes jelentkezésük elfogadása nem megengedett.)⁷⁷³ A jegyzőkönyv szükségesnek tartotta még megjegyezni (4. cikk 3.d), hogy a 15. életévüket el nem ért gyerekek számára a jegyzőkönyv által biztosított speciális védelem és kímélet akkor is megilleti e gyerekeket, ha a jegyzőkönyv kifejezett ellenzése ellenére mégis részt vesznek az összecsapásokban, és fogságba esnek.

Megítélésem szerint a '77. évi jegyzőkönyvek közül a II. jegyzőkönyv – e vonatkozásban – erősebb kötelezettséget ró a részes államokra, hiszen itt szó sincs „törekvésről”, „gondoskodásról”. A tilalom egyszerű és világos. A gyerekek nem sorozhatók be, és nem vehetnek részt a harcokban.⁷⁷⁴ Nyoma sincs a „soft” fogalmazásnak.

⁷⁷¹ A 18 év alattiak halálbüntetésének végrehajtására vonatkozó tilalommal azonos rendelkezést tartalmaz a jegyzőkönyv – ahogy fentebb már említésre került – a terhes és kisgyermekes anyák kapcsán is. Számos, a halálbüntetés kiszabására vonatkozó korlátozást, garanciát intézményesítenek a genfi egyezmények és jegyzőkönyvek a hadifoglyok és a megszállt területek lakosai vonatkozásában is.

⁷⁷² Commentary on the Additional Protocols, p. 905.

⁷⁷³ Ibid. p. 1380. Az angol 'recruit' szó, amit a jegyzőkönyv ehelyütt használ, egyaránt jelenthet kényszersorozást és önkéntes toborzást is. Lásd erről a VIII.4.c.iii.C. fejezetet.

⁷⁷⁴ 'children ... shall neither be recruited ... nor allowed to take part in hostilities'

Ezen az erős és egyértelmű tilalmon üt részt a gyerekek besorozását tiltó bekezdést követő passzus, amely arra az esetre rendelkezik, ha mégis részt vesznek 15 év alattiak az összecsapásokban. Míg ez a betoldás ésszerűnek bizonyult az I. kiegészítő jegyzőkönyv esetében, amely jóval enyhébb kötelezettséget rótt a részes államokra, a kategórikus tiltást tartalmazó II. jegyzőkönyv esetében kevésbé tűnik indokoltnak e kitétel alkalmazása. Legalábbis gyengíti a II. jegyzőkönyv szövegén. A két jegyzőkönyv párhuzamosan történő megszüvegezésének azonban ez lett az egyik, kevésbé sikerült következménye. (Mindenesetre elismerendő, hogy nem csupán a kivételt tűrő, kiskaput engedélyező /ld. I. jegyzőkönyv/, de a kategórikus tiltást /ld. II. jegyzőkönyv/ is semmibe vehetik a harcoló felek: ilyen esetekre pedig nem árt egy következő biztonsági szelep beiktatása, vagyis annak deklarálása, hogy az összecsapásokban mégis részt vevő 15 év alattiakat továbbra is speciális védelem illeti meg.)⁷⁷⁵

Annyiban még eltér a II. az I. jegyzőkönyvtől, hogy míg utóbbi szerint a gyermekeknek az „összeütköző felek haderőibe” való besorolása a megakadályozandó, addig a II. jegyzőkönyv a „fegyveres erőkbe vagy csoportokba” való besorozásukat tiltja. Ez a különbség magától értetődően adódik a két jegyzőkönyv eltérő természetéből, eltérő tárgyi köréből (nemzetközi – nem nemzetközi fegyveres összeütközések).

Nem indokolja azonban a két jegyzőkönyv más-más alkalmazási köre a következő – s egyben e vonatkozásban utolsó – eltérést, amely szerint a II. jegyzőkönyv nem alkalmazza a „közvetlen” kitélt: a gyermekek ellenségeskedésekben való részvétele tiltott, bárminemű megszorító jelző nélkül. Véleményem szerint utóbbi jobb megoldásnak tekinthető.

Természetesen e jegyzőkönyv megfogalmazásakor is számos vita volt arról, hogy mely életkort tekintsék relevánsnak: voltak, akik a magasabb védelmi szint, azaz a 18. életév mellett érveltek, de végül a többség ez esetben is a 15 éves korhatár mellett sorakozott fel.⁷⁷⁶

Ismertetve és röviden elemezve a humanitárius nemzetközi jog gyermekkatonákra vonatkozó előírásait, evezünk át a – genfi joggal rokon – emberi jogok területére. Azon belül is kifejezetten a gyermekek jogait számba vevő 1989. évi New York-i egyezmény érdemel figyelmet.

⁷⁷⁵ Commentary on the Additional Protocols. p. 1380.

⁷⁷⁶ Ibid. p. 1379.

b. Emberi jogok, gyermekjogok

i) New York-i egyezmény a gyermek jogairól (1989)

Az 1989-ben New Yorkban aláírt, majd a rá következő évben (20 állam ratifikálása után) hatályba lépett, s rohamos léptékben univerzálissá váló gyermekjogi egyezmény szintén szentel egy cikkelyt a gyermekkatonák kérdéskörének.

A széles körű elfogadottságnak örvendő egyezmény azonban, több mint egy évtizeddel a genfi kiegészítő jegyzőkönyvek megfogalmazása után – a gyermekek katonakénti alkalmazását teljes körűen, azaz 18 év alatt tiltani szándékozók szerint sajnálatos módon – 1989-ben nem hozott előrelépést e tárgyban. A New York-i egyezmény 38. cikkében ugyanis egyszerűen megismételte a '77-es I. kiegészítő jegyzőkönyv hármaskövetelmény-csokrét, amely szerint:

- a részes felek kötelesek gondoskodni arról, hogy 15 év alatti gyerekek ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben,
- ne is sorozzák be őket haderejükbe,
- illetve a 15-18 év közötti korosztály esetében a besorozásnál a legidősebbek élvezzenek elsőbbséget.

A „puha” fogalmazás maradt (a részes államok „minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról, hogy...”, „minden erejükkel azon lesznek, hogy...”) a *strict* követelmények ismét elmaradtak.

A 15. életév mint irányadó korhatár szintén változatlan maradt. Ezzel azonban a gyermekjogi egyezmény ellentmondással vált terhessé. A konvenciónak ugyanis valamennyi rendelkezése egységesen, kivétel nélkül a 18. év betöltését tekinti relevánsnak, leszámítva a gyermekkatonákra vonatkozó 38. cikkelyt.

Maga az egyezmény is rögzíti, rögtön az első cikkelyében, normatív, s ezzel a részes államokat kötő értelmezést adva, hogy az egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki 18. életévét nem töltötte be (kivéve, ha törvény adta jogainál fogva – pl. házasságkötéssel – előbb válik nagykorúvá). Vagyis a gyermekjogi egyezmény valamennyi rendelkezése 18. életéve betöltéséig védi a fiatalt. A katonakénti alkalmazás ellen azonban, egyedülálló módon, megtörve a szerkezetet, csupán 15. életévéig von a szerződés védőhálót a gyermek köré. A megkülönböztetés indokára, a védelem szűkítésének okára vonatkozóan nem ad irányadó értelmezést a szerződés.

Érdeemes ehelyütt – rövid kitérőként – pár gondolatot ismét szentelni a korhatár, illetve a „gyermek” fogalma meghatározásának problémájára.

Szükséges először is megjegyezni, hogy a főbb generális és regionális emberi jogi szerződések, bár több esetben is használják a „gyermek”, „kiskorú”, „fiatalkorú” kifejezéseket, definíciót egyik fordulatra sem adnak. A Gyermekjogi egyezmény felvázolóiban azonban amellet döntöttek, meghatározzák kötelező érvennyel, ki számít „gyermeknek” a szerződés értelmében. P. ALSTON véleménye szerint⁷⁷⁷ azért esett erre a megoldásra az egyezmény megalkotóinak választása, mert így kívánták maximalizálni a konvenció által nyújtott védelmet, és ezzel kívánták biztosítani, hogy az egyezményben foglalt jogok a lehető legszélesebb korcsoport számára egységesen alkalmazandóak legyenek.⁷⁷⁸

A Polgári és Politikai Jogok (PP-JNE), illetve a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok 1966. évi Nemzetközi Egyezségokmányai (GSZK-JNE) már nem definiálják a „gyermek” fogalmát (holott több cikkük is e kategóriára vonatkozik, lásd a PP-JNE 10, 14, 18, 23, 24. és a GSZK-JNE 10, 12, 13. számú cikkelyeit). Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Bizottsága⁷⁷⁹ azonban a következő általános megjegyzést fűzte a PP-JNE 24. cikkelyéhez⁷⁸⁰: a kommentár szerint az egyezségokmány nem határozza ugyan meg, mit kell érteni a „gyermek” kategóriája alatt, ennek feladata magukra az államokra hárul; a tagállamok által megadott korhatár azonban nem lehet indokolatlanul alacsony.⁷⁸¹

A Gyermekjogi egyezmény megalkotására összehívott konferencián voltak olyan küldöttségek, amelyek a 18 évnél alacsonyabb korhatár elfogadása mellett kardoskodtak, arra hivatkozva, hogy meglehetősen késői a 18 éves limit, néhány ország nemzeti törvényhozásának fényében. Két javaslat is előterjesztésre került. Az egyik a 15 éves korhatár mellett érvelt, utalva például az ENSZ Közgyűlésének a „Gyermek Nemzetközi Évével” kapcsolatban elfoglalt álláspontjára (1976-ban a Közgyűlés 1979-et – a Gyermekjogi Nyilatkozat⁷⁸² deklarálásának 20. évfordulóját – a „Gyermek Nemzetközi Évének” nyilvánította)⁷⁸³.

⁷⁷⁷ Alston, P.: The Legal Framework of the Convention on the Rights of the Child, In: 91/2 United Nations Bulletin of Human Rights: The Rights of the Child. 1992. pp. 2-4. Hivatkozik rá: Detrick, Sharon op. cit. p. 52.

⁷⁷⁸ Detrick, Sharon op. cit. p. 52.

⁷⁷⁹ UN Human Rights Committee

⁷⁸⁰ Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 17: Rights of the child (Art. 24) 07/04/89. Thirty-fifth session, 1989.

⁷⁸¹ Detrick, Sharon op. cit. p. 52.

⁷⁸² Declaration of the Rights of the Child. Proclaimed by General Assembly resolution 1386 (XIV) of 20 November 1959.

⁷⁸³ UN General Assembly resolution A/RES/31/169 of 21 December 1976.

Mások a 14 éves korhatár elfogadása mellett emeltek szót, arra hivatkozva, hogy a legtöbb nemzeti törvényhozás a 14 évet határozza meg mint a kötelező oktatás felső, illetve mint a házasságkötés alsó korhatárát. Ráadásul ezzel a megoldással éles különbséget lehetne tenni a „kiskorú” és a „gyermek” fogalmai között, annál is inkább, érveltek a következőképpen, mert míg az előző kategória a nemzeti jogrendszerek többségében védelmet élvez, addig az utóbbi, a „gyermek” fogalma, néhol nem.⁷⁸⁴

A konferencia résztvevői végül a 18. életév tekintetében jutottak konszenzusra. Flexibilis definíciót fogalmaztak meg, hiszen úgy határoztak, gyermeknek minden 18 év alatti személyt kell tekinteni, kivéve, ha a rá alkalmazandó jogszabályok szerint a nagykorúságot előbb éri el. Több delegáció nemtetszését fejezte ki e rugalmas definíció tervének kapcsán, hivatkozva arra, hogy a nagykorúság elérésére vonatkozó előírások országonként jelentősen eltérnek, sőt, még országon belül is differenciálódhatnak a szabályok, attól függően, hogy polgári jogi, büntetőjogi, politikai vagy más kontextusban merül fel a kérdés.⁷⁸⁵

A Gyermekjogi Bizottság egyébiránt megköveteli a részes államoktól, hogy jelentéseikben tájékoztassanak arról, országuk hol húzta meg a kis- és nagykorúság határát. Az egyezmény részes felei továbbá kötelesek információt szolgáltatni minden egyéb, jogilag releváns korhatárról: meddig tart a kötelező oktatás, mikortól lehet munkát vállalni, hány éves kortól lehetséges a házasságkötés, hol határozták meg a büntethetőségi korhatárt, hány éves kortól lehet tanúskodni bíróság előtt, mikortól engedélyezett az alkohol-, vagy a cigarettafogyasztás, hány éves kor alatt nem hajtható végre halálbüntetés, nem szabható ki életfogytiglani szabadságvesztés, mikortól nyújthat be keresetet, kérhet jogorvoslatot adott személy a bíróságtól szülői felügyelet nélkül, mikortól nem szükséges szülői beleegyezés az egészségügyi beavatkozásokhoz, műtétekhez, mikor kaphat adott (örökbefogadott) személy információkat biológiai családjáról, mikor köthet szerződést, alapíthat vállalatot, változtathatja meg nevét, valamint mikor lehet, illetve mikor kell belépni a hadseregbe, és mikor vethető be az állampolgár a fegyveres összeütközésekben.⁷⁸⁶

A nagykorúság tehát megszerezhető a 18. életév betöltése előtt is, s ezt respektálja is a Gyermekjogi egyezmény. Vannak olyan vélemények, így MCGOLDRICK is ezt hangoztatja⁷⁸⁷, miszerint meg kellene szabni egy minimális életkort, amely alatt a részes államok nemzeti

⁷⁸⁴ Detrick, Sharon op. cit. p. 58.

⁷⁸⁵ Ibid.

⁷⁸⁶ Ibid. p. 59.

⁷⁸⁷ McGoldrick, D.: The United Nations Convention on the Rights of the Child, In: International Journal of Law and the Family. 1991. p. 133. Hivatkozik rá: Detrick, Sharon op. cit. p. 59.

törvényhozásuk útján nem engedélyezhetik a nagykorúság megszerzését.⁷⁸⁸ Hiszen, ahogy PORTERFIELD és STANTON is vélekedik⁷⁸⁹, ha az államoknak lehetőséget biztosítanak arra, hogy maguk határozzák meg, mikor végződik a gyerekkor, és mikor kezdődik a felnőttkor, akkor az az egyébként univerzális Gyermekjogi egyezmény nemzetközi egységének, egyöntetűségének megkérdőjelezéséhez vezethet, és akár eredményezheti azt is, hogy a gyermekek, kizárólag a nemzeti jogalkotás függvényében, egyenlőtlen védelemben részesülhetnek.

Mint fentebb megjegyzésre került, a „gyermek” fogalmának definiálását mellőző Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kapcsán az Emberi Jogi Bizottság hangsúlyozta, hogy a nagykorúság nem nyerhető el ésszerűtlenül alacsony életkorban. Ezt interpretálva, a Gyermekjogi egyezmény 1. cikke sem értelmezhető tehát akként, mint ami lehetőséget biztosítana az államoknak, hogy úgy határozzák meg a nagykorúsághoz szükséges életkort, hogy az ellentétes legyen a Gyermekjogi egyezmény céljaival, rendelkezéseivel, beleértve a „gyermek mindenképp felett álló érdeke” princípiumát.⁷⁹⁰

PORTERFIELD és STANTON egy precízebb fogalom megalkotása mellett törnek lándzsát. Szerintük jobban megfelelt volna a Gyermekjogi egyezmény által kitűzött céloknak, ha elfogadják a finn delegáció által a szerződés 1. cikkével kapcsolatban benyújtott javaslatot a „a már nem kiskorú gyermekekre” vonatkozóan. E javaslat szerint gyermeknek kellene tekinteni minden 18 év alatti személyt, függetlenül attól, megszerezte-e már a nagykorúságot. A Gyermekjogi konvenció rendelkezései csak abban az esetben nem lennének alkalmazhatók, ha a 18 év alatti személy már elérte a nagykorúságot, és az adott rendelkezés alapján véve összeegyeztethetetlen lenne a gyermek jogi státusával, azaz nagykorúságával. Minden más esetben azonban a 18 év alattiakra egyöntetűen vonatkozna a konvenció, kiskorúakra és nagykorúakra egyaránt. A finn javaslat végül nem talált támogatókra, így azt elvetették a konferencián.⁷⁹¹

Elfogadták tehát a 18. életévet, mint irányadó korhatárt, annyi korrekcióval, hogy a nagykorúságot szerzett 18 év alattiakra már nem vonatkozik a szerződés. Ez sokak szerint gyengíti az egyezmény hatáskörét, hiszen az első cikk áll vagy bukik az összes többi rendelkezés sikere, a gyermekeket védő passzusok hatékonysága.

⁷⁸⁸ Detrick, Sharon op. cit. p. 59.

⁷⁸⁹ Porterfield, T. – Stanton, G. H.: The Age of Majority: Article 1. In: New York Law School Journal of Human Rights. 1989. p. 31. Hivatkozik rá: Detrick, Sharon op. cit. p. 59.

⁷⁹⁰ Detrick, Sharon op. cit. p. 60.

⁷⁹¹ Ibid. p. 65.

Mi a helyzet azonban akkor, ha egy cikk, az egyetlen a szerződés cikkelyei között, a gyermekek katonaként történő alkalmazására vonatkozó rendelkezés, eleve nem az általános standardot, hanem egy jóval alacsonyabb korhatárt tekint relevánsnak? (Amit, amint fentiekből kitűnik, leronthat még a „nagykorúság” szabálya is: ha ugyanis a nemzeti jogszabályok értelmében egy gyermek 15 éves kora előtt eléri a nagykorúságot, semmilyen védelemre nem lenne jogosult az egyezmény értelmében. Hozzáteszem, ehelyütt az egyezmény a 15 év alatti „személyek” kifejezést használja, ami arra enged következtetni, hogy a nagykorúság elnyerése ez esetben irreleváns lehet.)

A *travaux préparatoires*-ből kitűnik, hogy a Gyermekek jogi egyezmény felvázolásakor a lengyel delegáció által vitára benyújtott szövegtervezet még a következőképp szólt: „a felek tartózkodnak a gyerekek fegyveres erőikbe történő besorozásától, és megtesznek minden lehetséges intézkedést annak érdekében, hogy gyerekek ne vegyenek részt az ellenségeskedésekben.”⁷⁹² Vagyis az eredeti elképzelések nem szóltak a sorozásra vonatkozóan az általánostól eltérő korhatárról.

Az Egyesült Királyság javaslatára azonban a szerződésszövegbe felvételre került a 15 éves limit: első körben még csupán a sorozás kapcsán (a többség támogatta ezt az elképzelést, elhangzott azonban számos ellenvélemény is: így Venezuela küldötte a 18 év mellett kardoskodott továbbra is).

Svéd javaslatra került be az egyezménybe a 15-18 év közöttiekre vonatkozó, az idősebb gyerekek sorozásának a fiatalabbakkal szemben elsőbbséget biztosító szabály. Svédország azzal az 1986-ban, a 25. Vöröskereszt Konferencián született határozattal érvelt, amely hangsúlyozta, hogy az új gyermekjogi egyezménynek legalább olyan szintű védelmet kell biztosítania, mint az 1949. és 1977. évi genfi szerződéseknek. Ennek szellemében javaslatként elhangzott a „minden lehetséges” kitétel helyett a jóval erőteljesebb „minden szükséges” eszköz alkalmazásának előírása, illetve a „közvetlen” jelző eltörlése az összecsapásokban való részvétel vonatkozásában. Ezek a genfi egyezményekhez képest valóban haladást jelentő elképzelések azonban végül nem kaptak kellő támogatást.⁷⁹³

A delegációk közül többen gondoltak arra is, hogy védelemben kellene részesíteni a 18. életévük betöltése előtt nagykorúságot elnyert fiatalokat is: javaslatuk szerint az államoknak vállalniuk kell, hogy e fiatalok esetében is törekedni fognak annak megakadályozására, hogy részt vegyenek az összecsapásokban, illetve 15 év alattiakat semmi esetre sem engednek részt

⁷⁹² Ibid. 652.

⁷⁹³ Ibid. p. 653.

venni a harcokban, még ha el is nyerték nagykorúságukat.⁷⁹⁴ Végül azonban nemhogy e tervezet nem került elfogadásra, de ráadásul lecsökkentették 15 évre, a sorozásra vonatkozó szabály után, az ellenségeskedésekben való részvétel korhatárát is (Hollandia és Új-Zéland a 16 év elfogadását javasolta, de javaslatuk nem talált konszenzusra).⁷⁹⁵

Összegezve tehát: az 1989-ben elfogadott Gyermekjogi egyezmény azonos védelmi szintet rögzített, mint a '70-es évek derekán elfogadott humanitárius jegyzőkönyvek. Sőt, egészen pontosan még visszalépésként is értékelhető a New York-i charta. Hiszen a Gyermekjogi egyezmény rendelkezései egyaránt vonatkoznak a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres összeütközésekre is. A New York-i konvenció márpedig az I. genfi egyezmény által biztosított, kevésbé *strict*, sokkal inkább *soft* megoldásokkal operáló szabályozást vette mintául („a felek megtesznek minden lehetségeset annak érdekében, hogy a 15 év alattiak ne vegyenek közvetlenül részt az ellenségeskedésekben), s nem a II. jegyzőkönyv, azaz a belső harcokra vonatkozó jegyzőkönyv jóval erőteljesebb, egyértelműbb tilalmát tekintette irányadónak („a felek vállalják, hogy 15 év alattiak nem vesznek részt az ellenségeskedésekben).⁷⁹⁶ Vagyis az egyezmény még a már létező humanitárius standardokat is alulmúlta. Legalábbis ebben a vonatkozásban.

Több kritika érte ennek következtében az egyébként rendkívül haladó és korszerű szellemű gyermekjogi konvenciót e 15 éves korhatár meghatározása miatt. Az egyezmény hatályba lépésének 10. évfordulójára megérett a cselekvés ideje is.

ii) 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv

2000 májusában, az 54. ülészen, a Gyermekjogi egyezmény védelmi szintjét emelendő, az ENSZ Közgyűlése határozatában⁷⁹⁷ az egyezményt módosító fakultatív jegyzőkönyvet fogadott el: „a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről” címmel.⁷⁹⁸ (Ugyanez a közgyűlési határozat egy másik opcionális jegyzőkönyv elfogadásáról is döntött: a gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció, gyermekpornográfia témakörében.

⁷⁹⁴ Ibid.

⁷⁹⁵ Ibid. p. 655.

⁷⁹⁶ Ibid. p. 656.

⁷⁹⁷ UN General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000.

⁷⁹⁸ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict

Jelenleg e két fakultatív jegyzőkönyv egészíti ki az eredeti szerződésbéli rendelkezéseket.)⁷⁹⁹ Az ENSZ legfőbb plenáris szervének határozata által megerősített jegyzőkönyv a szükséges tíz állam általi ratifikációt követően alig két év alatt, 2002 februárjában hatályba is lépett. Mára már 128 államot tud részes felei között⁸⁰⁰, s köt ezáltal a jegyzőkönyv.⁸⁰¹

Mennyiben jelentett előrelépést a jegyzőkönyv elfogadása? Hogyan történt meg a védelmi szint emelése? Mennyivel ró a jegyzőkönyv erősebb kötelezettséget aláíróira, mint maga az „anyakonvenció”?

- először is a Fakultatív jegyzőkönyv a kurrens nemzetközi standard, vagyis a 15 éves életkor helyett a 18. életévet tekinti irányadónak (ha nem is kivételt nem tűrően, lásd alább): rögtön az 1. cikkelyében leszögezi, hogy a részes államok kötelesek minden lehetséges módon biztosítani, hogy fegyveres erejük 18 évnél fiatalabb tagjai ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben;⁸⁰²
- a jegyzőkönyv aláírói kötelesek továbbá biztosítani, hogy ne pusztán a 15, de a 18. életévüket be nem töltötteket se lehessen sorkatonai szolgálatra kötelezni;⁸⁰³
- ráadásul a részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy az önkéntes katonai szolgálat minimális korhatárát is felemelik az egyezmény eredeti rendelkezéseiben rögzített 15. életévről, elismerve, hogy a 18 év alattiak a szerződés értelmében különleges védelemre jogosultak;⁸⁰⁴
 - o minden részes állam köteles egyúttal a jegyzőkönyv ratifikációja vagy a jegyzőkönyvhöz való csatlakozás alkalmával egy kötelező deklarációt tenni, amelyben kinyilvánítják, hányadik életévtől engedélyezik nemzeti hadseregükben az önkéntes szolgálatot, illetve milyen biztosítékokat tesznek arra nézve, hogy valóban szabad akaraton, és nem kényszeren alapuló csatlakozásról van szó;⁸⁰⁵

⁷⁹⁹ Még 1994-ben döntött az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága (UN Commission on Human Rights) egy olyan munkacsoport felállításáról, amelynek feladatául a fenti fakultatív jegyzőkönyvek felvázolását tűzték. Ld. a Bizottság 1994/91. számú határozatát.

⁸⁰⁰ Lásd a United Nations Treaty Collection honlapját:

<http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en> (2009. 06. 01.)

⁸⁰¹ A jegyzőkönyvet 124 állam írta alá, 128 ratifikálta illetve csatlakozott hozzá (2009 első félévéig). Magyarország 2002. március 11-én írta alá a jegyzőkönyvet, a megerősítés azonban várat magára.

⁸⁰² Fakultatív jegyzőkönyv 1. cikk

⁸⁰³ Ibid. 2. cikk

⁸⁰⁴ Ibid. 3. cikk 1. pont

⁸⁰⁵ Ibid. 3. cikk 2. pont

- további megszorítást jelent, hogy azok a részes államok, amelyek 18 év alatt is fogadnak haderejükbe önkénteseket, kötelesek feltétlenül garantálni:⁸⁰⁶
 - hogy az önkéntes csatlakozás valóban szabad akaraton alapul,
 - ahhoz az újonc szülei, illetve törvényes képviselői is, megfelelő tájékoztatás után, kellő információk ismeretében, hozzájárultak,⁸⁰⁷
 - a kiskatona megkapta a szükséges felvilágosítást a katonai szolgálatból eredő valamennyi kötelezettségről,
 - valamint hitelt érdemlően bizonyításra került a katonának jelentkező életkora.⁸⁰⁸
- a jegyzőkönyv az ellenzéki fegyveres csoportokra külön előírásokat is tartalmaz: mindenekelőtt esetükben végképp szakít a 15 éves korhatárral, s világosan kijelenti, hogy a részes államok fegyveres erőtől különböző fegyveres csoportok semmilyen körülmények között nem fogadhatnak soraikba, illetve nem használhatnak fel az összecsapásokban 18 év alatti személyeket;⁸⁰⁹
- emellett a jegyzőkönyv a részes államok kötelezettségévé is teszi, hogy tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy az ellenzéki milíciák ne sorozhassanak be, és ne is vethessenek be az összetűzésekben 18 évnél fiatalabbakat: az aláíró államok kötelesek jogi eszközökkel is tiltani e gyakorlatot, illetve megfelelő módon kriminalizálni azt, azaz biztosítani a normasértők felelősségre vonását.⁸¹⁰

A 2002 óta hatályban lévő jegyzőkönyv újításainak ismeretében érdemes megtenni a '89-es egyezményt módosítani szándékozó⁸¹¹ rendelkezések rövid elemzését is. Először is hangsúlyozni kell, hogy a 2000-ben deklarált jegyzőkönyv pusztán opcionális, fakultatív, vagyis „szabadon választható” jegyzőkönyv. Azaz az ENSZ Közgyűlése általi elfogadásával nem vált automatikusan kötelezővé a New York-i egyezmény valamennyi részes fele számára. Pusztán azokat köti, amely államok maguk is, külön, magukra nézve kötelezőként ismerték el a jegyzőkönyvet, annak rendelkezéseit.⁸¹² Láthattuk, alig pár év alatt majd' 130

⁸⁰⁶ Ibid. 3. cikk 3. pont

⁸⁰⁷ **A konferencián elhangzottak olyan vélemények is, amelyek szerint a szülői beleegyezés megkövetelése voltaképpen nem jelent kellő garanciát a gyermekek védelmére.**

⁸⁰⁸ **Az Egyesült Nemzetek Főtitkárához intézett nyilatkozattal a részes államok bármikor szigoríthatnak saját kötelezettségvállalásukon. A Főtitkár erről a lépésről tájékoztatja valamennyi részes államot.**

Fakultatív jegyzőkönyv 3. cikk 4. pont

⁸⁰⁹ Ibid. 4. cikk 1. pont

⁸¹⁰ Ibid. 4. cikk 2. pont

⁸¹¹ **Természetesen csupán az új rendelkezéseket elfogadó részes államok közötti módosításról lehet szó.**

⁸¹² Lásd az UNICEF honlapját: Introduction to the convention on the rights of the child. Definition of key terms. <http://www.unicef.org/crc/files/Definitions.pdf>

állam vállalta magára a gyermekjogi egyezményhez képest erősebb kötelezettségeket. Ebből a szempontból mindenképpen sikeresnek értékelhető a kezdeményezés, hozzááté természetesen, hogy a magasabb védelmi szint minél szélesebb elterjedése érdekében az aláírók sorát továbbra is szükséges és érdemes lenne növelni.⁸¹³

Lássuk maguknak a rendelkezéseknek a kritikáját. Először is mindenképp előrelépésként értékelhető, hogy a Fakultatív jegyzőkönyv elmozdult a genfi kiegészítő jegyzőkönyvek és a gyermekjogi egyezmény által preferált standardtól, a 15 éves életkortól, és – a gyermek jogait összegyűjtő New York-i egyezmény egyéb rendelkezéseivel összhangban – a 18 év vált irányadóvá. Bár nem kivételt nem tűrően.

A jegyzőkönyv ugyanis két megkülönböztetést is tesz, amelyek következtében a 18 éves életkor nem vált egységes, minden tekintetben irányadó korhatárrá:

- más standard vonatkozik az önkéntes illetve a kötelező sorozáson alapuló katonai szolgálat megkezdésére,
- és más elbírálás alá esnek a központi, nemzeti fegyveres erők és az ellenzéki fegyveres csoportok, azok gyakorlata.

Hiszen míg a kötelező sorozás a jegyzőkönyv értelmében a 18. életév betöltése előtt nem megengedett a részes államokban, addig az önkéntes sorozás tekintetében csupán annyit vállaltak az aláíró államok, hogy felemelik a belépéshez szükséges minimális korhatárt 15 évről, s nem többet.⁸¹⁴ Ráadásul – a jegyzőkönyv bírálói szerint indokolatlanul – különbséget

⁸¹³ Érdemes és érdekes megvizsgálni a jegyzőkönyv részes államainak listáját abból a szempontból, vajon azok közül az országok közül, amelyek az utóbbi pár évben, az ezredforduló óta felkerültek az ENSZ Főtitkáranak illetve a gyermekkatonáskodás ellen küzdő NGO-knak a listájára, mint amelyek területén 18 év alattiakat soroznak be (akár kormány csapatokba, akár ellenzéki csoportokba), vagy kiskorúakat vetnek be az összecsapásokban, vajon magukra nézve kötelezőként fogadták-e el a jegyzőkönyvet.

Ezen országok közül:

- aláírták és ratifikálták a jegyzőkönyvet: Bosznia-Hercegovina, Burundi, Csád, Fülöp-szigetek, India, Izrael, Kolumbia, a Kongói DK, Macedónia, Mexikó, Nepál, Oroszország, Peru, Sierra Leone, Sri Lanka, Szudán, Törökország;
- aláírásukkal látták el a jegyzőkönyvet: Indonézia, Libanon, Libéria, Pakisztán, Szomália;
- csatlakoztak a jegyzőkönyvhöz: Afganisztán, Algéria, Angola, Eritrea, Irak, Jemen, Kelet-Timor, Ruanda, Tádzsikisztán, Thaiföld, Uganda, Üzbegisztán;
- nem ismerték el magukra nézve a jegyzőkönyv hatályát: Elefántcsontpart, Etiópia, Guinea, Irán, Kongói Köztársaság, Közép-afrikai Köztársaság, Mianmar, Pápua Új-Guinea, Salamon-szigetek.

Az Amerikai Egyesült Államok, bár a Gyermekjogi egyezményt csak aláírásával látta el, azaz kötelező hatályát nem ismerte el magára nézve (szinte egyedüliként az országok sorában, Szomáliával „karöltve”) a jegyzőkönyvet aláírásával is ellátta, és kötelező erejét is elismerte, ratifikálta a jegyzőkönyvet. (A jegyzőkönyvhöz fűzött fenntartásában az Egyesült Államok külön is kiemelte, hogy a jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásával státusza nem változott a Gyermekjogi egyezmény vonatkozásában.)

⁸¹⁴ Voltak olyan előterjesztések, amelyek szerint a 17 éves korhatárt kellene intézményesíteni, mint a hadsereghez való önkéntes csatlakozás szempontjából releváns életkort. Annál is inkább, érvelt több delegáció, mert számos állam esetében ez az elfogadott gyakorlat. Végül nem talált konszenzusra ez a javaslat.

tesz a jegyzőkönyv a kormányzati és az ellenzéki fegyveres csapatok között: utóbbiak semmilyen körülmények között nem fogadhatnak be, tehát még önkéntesként sem, 18 év alattiakat soraikba.

A jegyzőkönyv így nem hozott minden tekintetben kielégítő megoldást azok számára, akik a minden vonatkozásban egységesen irányadó 18 éves korhatár mellett teszik le voksukat, és csak ezen életkor elérésétől tennék lehetővé az akár a központi hadsereghez, akár egyéb fegyveres alakulatokhoz való, akár önkéntes csatlakozást, akár kötelező sorozást.

Miért gondolják a jegyzőkönyv kritikussai, hogy nem szabad különbséget tenni önkéntes és kötelező katonai szolgálatba lépés között? Mert nagyon gyakran a szabad akaratlan alapuló csatlakozás mögött is valamilyen kényszerítő erő húzódik meg. Azért csatlakozik „önkéntesen” a gyermek, mert példának okáért előtte mészárolják le szüleit, testvéreit, és nem marad más „választása”, ha nem akar ő is hasonló sorsra jutni. Vagy éppen zsarolják rokonai életével: ha nem lép be közéjük, és nem szolgálja a fegyvereseket, saját családja halálos ítéletét írja ezzel alá. Vagy ha nem is ilyen egyértelmű, közvetlen a kényszer, valódi szabad akaratlan alapuló önkéntességről akkor sem beszélhetünk, ha a gyermek a szegénység, a nyomor elől menekül a fegyveres csapatok kötelékei közé: minden gyermek szívesebben járna rendezett körülmények között iskolába, mint a frontvonalra. (Andorra vagy Portugália példának okáért, fenti okok miatt, a jegyzőkönyvhöz fűzött fenntartásukban hangsúlyozták is, hogy nem értenek egyet a jegyzőkönyv 2. cikkének – a 18 év alattiak önkéntesként történő besorozását engedélyező cikknek a – tartalmával.⁸¹⁵)

Indokolatlan, és ezért a jegyzőkönyv bizonyos kudarcaként értékelhető, a központi és az ellenzéki hadseregek közötti differenciálás is. Hiszen a gyermekek katonakénti alkalmazása szempontjából nincs semmi különbség – hatásában, következményeiben – aközött, hogy egy gyerek a kormánycsapatok oldalán, vagy épp ellenük harcol. Akár a nemzeti hadsereg, akár egy ellenzéki fegyveres csoport tagja, egyaránt, ugyanolyan mértékben veszélyeztetett élete, jogai, érdekei. (Ha nem is indokolt a különbségtétel, az mindenképp fontos, hogy a jegyzőkönyv megfogalmazói felismerték annak realitását, hogy napjainkban az összecsapások többsége államon belül zajlik, és a legtöbb gyerekkatona ellenzéki fegyveres csoportokban szolgál: ezért szükséges ezzel a kérdéssel kiemelten foglalkozni. Más kérdés, hogy szükség van-e más szabályok intézményesítésére.)

⁸¹⁵ Lásd az ENSZ honlapját: United Nations Treaty Collection. Declarations and reservations. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty17.htm>

Ellenzéki fegyveres csoportoknak tehát tilos – a jegyzőkönyv értelmében – 18 év alattiakat (egységesen, kivételt nem tűrően) akár önkéntesként soraikba fogadni, akár kényszerbesorozni. Vagyis az ő esetükben magasabb védelmi szint érvényesül, mint a nemzeti haderők vonatkozásában. Természetesen mindenképp üdvözlendő, hogy a jegyzőkönyv az ellenzéki milíciák esetében a 15-18 éves korosztály katonakénti – még ha önkéntességen alapuló – alkalmazását is tiltja, és nem csupán a fiatalabb gyermekekét. A jegyzőkönyv megszületését pártolók feltehető legfőbb szándéka azonban – azaz a gyermekkatonák jelenségével szemben legalább a jog, a nemzetközi jog szintjén felvenni a harcot – csak úgy teljesülhet maradéktalanul, ha kivételt nem tűrően egységes tilalmat mond ki nemzetközi norma a gyermekek katonakénti alkalmazására: a szembenálló felek pozíciójától, státusától független, egységes tilalmat.

A bírálók szerint fenti kritikákon túl nem egységes korhatár alkalmazása esetén problémát okozhat a rendelkezések betartásának, végrehajtásának ellenőrzése is. A következetességet, az egységességet ez a szempont is kétségtelen indokolta volna.

A jegyzőkönyv számos előremutató lépése mellett egyik legjelentősebb újítása, hogy az összecsapásokban való részvételt egységesen a 18. életév betöltéséhez mint feltételhez köti. Voltak ugyan arra irányuló javaslatok, hogy meg kell maradni a realitások talaján, és annak érdekében, hogy minél több állam magára nézve elfogadja a jegyzőkönyv rendelkezéseit, nem a 18, hanem a 17 életévet kell relevánssá tenni, hiszen inkább létezzen egy alacsonyabb, de sokak által elfogadott, mint egy magasabb, de kevesek által preferált védelmi szint; végül azonban a 18 év elfogadása mellett alakult ki konszenzus.⁸¹⁶ (Volt olyan javaslat is, miszerint elegendő pusztán erre a kérdésre, azaz az összecsapásokban való részvételre kitérni, és felesleges a sorozásról szót ejteni. A többség azonban azon az állásponton volt, hogy ennek körülbelül annyi értelme lenne, mint megtiltani a gyalogsági aknák alkalmazását, miközben engedni hagyjuk előállításukat.)⁸¹⁷

Több delegáció mellett érvelt, hogy meg kell szüntetni az összecsapásokban való részvétel direkt és indirekt formája közötti különbségtételt, pontosabban egységesen tiltani kell mind a két formát. Hiszen ha csak az összecsapásokban való közvetlen részvételt tiltja a jegyzőkönyv, a gyerekek még számos veszélynek kitéve maradnak, ugyanis az úgymond közvetett részvétel is megannyi formáját jelentheti életük, testi épségük fenyegetettségének. A többség végül nem osztotta ezt az érvelést, de legalábbis, némileg gyengítve az optimális védelmi szintet, bennmaradt a szerződés szövegében a „közvetlen” kitétel.

⁸¹⁶ Detrick, Sharon op. cit. p. 659.

⁸¹⁷ Ibid. p. 660.

Mielőtt bemutatásra és elemzésre kerülne a következő, gyermekkatonaokra vonatkozó nemzetközi norma, érdemes az alábbi táblázat segítségével számba venni, hogy a Fakultatív jegyzőkönyvet megerősítő államok hány évre vállalták felemelni az önkéntes katonai szolgálat korhatárát 15 évről.⁸¹⁸

A FAKULTATÍV JEGYZŐKÖNYV RÉSZEK ÁLLAMA	HÁNY ÉVRE VÁLLALTÁK FELEMELNI AZ ÖNKÉNTES KATONAI SZOLGÁLAT KORHATÁRÁT 15 ÉVRŐL?			
	16	17	18	18 felett
Afganisztán				22
Albánia				19
Algéria		17		
Amerikai Egyesült Államok		17		
Andorra	Andorrának nincs fegyveres ereje. A rendőrség kötelékébe 18 éves kortól lehet csatlakozni.			
Angola			18	
Argentína			18	
Ausztrália		17		
Ausztria		17		
Azerbajdzsán		17		
Bahrein			18	
Banglades	16 (nem hivatásos állomány esetében)	17 (hivatásos tisztek esetében)		
Belgium			18	
Belize	16			
Belorusszia			18	
Benin			18	
Bolívia		17		
Bosznia-Hercegovina			18	
Botswana			18	
Brazília	16 (amely évben betölti az önkéntes a 17. életévét, abban az évben január 1-től csatlakozhat a seregbe)			
Bulgária				a 18 évtől kötelező sorkatonai szolgálat teljesítése után jelentkezhetnek a bolgár állampolgárok önkéntesnek
Burundi			18	
Burkina Faso			18	
Chile	16			
Costa Rica	A Costa Rica-i alkotmány megszüntette a hadsereget, mint állandó intézményt, ezért nem is tettek nyilatkozatot a jegyzőkönyvhöz.			
Csád			18	
Cseh Köztársaság			18	

⁸¹⁸ Rachel Brett értelmezése szerint a Fakultatív jegyzőkönyvvel az új „abszolút minimum-korhatár” a 16. életév lett. Lásd: Brett, Rachel: Adolescents volunteering for armed forces or armed groups. In: International Review of the Red Cross, 2003 – No. 852. p. 857.

Dánia			18	
Dominikai Köztársaság			18 (18 év a sorozási korhatár a rendőri erőkbe – hadsereg híján)	
Ecuador	Ecuador hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
Egyiptom	16			
El Salvador	16			
Eritrea			18	
Finnország			18	
Franciaország		17		
Fülöp-szigetek			18	
Görögország			18	
Guatemala			18	
Honduras			18	
Horvátország	Horvátország hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
India	16			
Irak			18	
Írország		17		
Izland	Izland nem rendelkezik nemzeti haderővel.			
Izrael		17		
Jamaika			18	
Japán			18	
Jemen			18	
Jordánia	16			
Kambodzsa			18	
Kanada	16			
Katar			18	
Kazahsztán				19
Kelet-Timor			18	
Kenya			18	
Kirgizisztán	A Kirgiz Köztársaság hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
Kína		17		
Kolumbia	Kolumbia hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
Kongói Demokratikus Köztársaság			18	
Koreai Köztársaság			18	
Kuba		17		
Kuvait			18	
Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság			18	
Lengyelország		17		
Lesotho			18	
Lettország			18	
Líbiai Arab Dzsamahirija			18	
Liechtenstein	Liechtenstein nem rendelkezik nemzeti haderővel.			
Litvánia			18	
Luxembourg		17		
Macedónia			18	
Madagaszkár			18	
Maldív-szigetek			18	
Mali			18	
Málta		17,5		
Marokkó			18	
Mauritius			18	
Mexikó			18	
Moldova	Moldova hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
Monaco	A Monacói Hercegség területi integritásának védelmét a Francia Köztársaság biztosítja. Monacóban egyedül a Hercegi Gárda és a Tűzoltóság testületei élveznek katonai státust. Tagjaiknak be kell tölteniük a 21. életévet.			

Mongólia	Mongólia hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
Montenegró			18	
Mozambik	Mozambik hadseregébe 18 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel.			
Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság	16			
Namíbia			18	
Németország		17		
Nepál			18	
Nicaragua			18	
Norvégia			18	
Olaszország		17		
Oroszország	Oroszországban 16 éves kortól van lehetőség belépni a hivatásos katonai oktatási intézményekbe. 18 éves korukig azonban nem kötnek e diákokkal katonai szolgálatra vonatkozó szerződést.			
Omán			18	
Örményország			18	
Panama	Panama nem rendelkezik nemzeti haderővel. A polgári biztonsági erők kötelezéibe 18 éves kortól lehet csatlakozni.			
Paraguay			18	
Peru			18	
Portugália			18	
Románia	Románia hadseregébe 20 éves kortól sorozzák a fiatalokat, törvény által kötelező jelleggel. Háború esetén, illetve béke idején kivételesen sor kerülhet a 18. életévüket betöltöttek sorozására is.			
Ruanda			18	
Sierra Leone			18	
Spanyolország			18	
Sri Lanka			18	
Svájc			18	
Svédország			18	
Szenegál				20
Szentszék				19 (a svájci gárda vonatkozásában)
Szerbia			18	
Szingapúr	16,5			
Szíriai Arab Köztársaság			18	
Szlovákia			18	
Szlovénia			18	
Szudán			18	
Tádzsikisztán			18	
Tanzánia			18	
Thaiföld	Thaiföldön 18 évesen kell regisztrálniuk a férfiaknak az „inaktív katonai állomány” listájára. Háború vagy más nemzeti krízis esetén besorozhatók a fegyveres erőkbe. 21 évesen az „aktív katonai állomány” tagjaivá válhatnak.			
Togo			18	
Törökország	Törökországban nincs lehetőség önkéntesként csatlakozni a sereghez. Amely évben betöltik a férfiak a 20. életévüket, abban az évben január 1-től kell megkezdeniük a katonai szolgálatot. Mozgósítás vagy szükségállapot esetén 19 éveseket is be lehet sorozni.			
Tunézia			18	
Türkmenisztán		17		
Uganda			18	
Új-Zéland		17		
Ukrajna				19
Uruguay			18	
Vanuatu			18	
Venezuela			18	
Vietnám		17 (17 év a katonai iskolákba való sorozás korhatára)		
Zöld-foki Köztársaság		17		

ÖSSZESÍTÉS	16 év: össz.: 11	17 év: össz.: 20	18 év: össz.: 72	18 év felett: össz.: 7
------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------------

Forrás: az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának honlapja⁸¹⁹

Ahogy a táblázatból is kitűnik, a jegyzőkönyv kötelező hatályát elfogadó államok többsége 15-ről 18 évre vállalta emelni az önkéntes katonai szolgálathoz szükséges minimum életkort. Ezek az országok tehát nem tartották szükségesnek a differenciálást kötelező sorozás és önkéntességen alapuló csatlakozás között. Néhány állam magasabb életkort követel még 18 évnél is, kicsit többen azonban megelégszenek pusztán a 16. életév betöltésével, illetve még többen a 17. évet tekintik mérvadónak.

iii) Regionális emberi jogi szerződések

A gyermekek katonaként történő alkalmazását felszámolni hivatott generális emberi jogi szerződések után a normaháttér teljes körű feltárásában a következő lépcsőfok: a regionális szint elemzése. Számos regionális nemzetközi szervezet illetőleg fórum felismerte ugyanis – az 1990-es években, illetve az ezredfordulót követően – a szükségét annak, hogy úgymond „helyi” szinten is megalkossák saját normáikat, szabályozandó, az általuk lefedett régióban, a 18 év alattiak sorozásának, toborzásának, összecsapásokban való bevetésének összetett problémakörét.

A gyermekkatonák alkalmazása ugyan globális jelenség, hisz láttuk, kevés olyan nagyobb régió van ma a világon, ami ne lenne e szempontból, kisebb vagy nagyobb mértékben, „fertőzött” terület, ezért indokolt és szükséges a generális normaalkotás, de épp e jelenség széles körű elterjedtsége okán szintén indokolt és szükséges a problémához közelebbi, s ezért talán hatékonyabb, a „lokális” sajátosságokra rugalmasabban reagáló régiószintű megoldások kidolgozása is.

A téma kényes és komplex volta okán gyakran csupán *soft law* megoldások, nemzetközi „puha jogi normák” megalkotásáig jutottak el a regionális illetve partikuláris szervezetek. Nem lebecsülve ugyan a gyakran a kötelező szabályalkotást megelőző, a „terepet előkészítő” *soft law* dokumentumok szerepét, jelen disszertáció – kizárólag terjedelmi korlátok okán – mégis csupán a kötelező érvénnyel bíró megoldások ismertetésére szorítkozik.

⁸¹⁹ Lásd a Főbiztos hivatalának honlapját: http://www2.ohchr.org/english/bodies/ratification/11_b.htm

Elsőként a regionális normák között az Afrikai Unió fellépése kerül bemutatásra, amelynek keretében – sokáig egyedülálló módon a regionális szervezetek körében – valódi kötőerővel rendelkező, a gyermekkatonák jelensége elé gátat vető nemzetközi normát sikerült elfogadni, és több országgal elfogadtatni már az 1990-es évek elején.

(A) Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)⁸²⁰

Az Afrikai Unió az egyetlen a regionális nemzetközi szervezetek között, amely olyan, a részes államokat kötelező nemzetközi dokumentumot, nemzetközi szerződést fogadott el, amely *expressis verbis* megtiltotta a gyermekkatonák alkalmazását.

Az 1981-ben Nairobiban, Kenyában elfogadott regionális emberi jogi egyezmény, az ember és népek jogainak afrikai chartája⁸²¹ még nem tartalmazott kifejezetten a gyermekkatonákra vonatkozó speciális rendelkezést. A (történeti előzmények okán)⁸²² Banjul Chartának nevezett dokumentum még csupán az általános szintjén deklarálta a gyermekek jogait, védelmük szükségességét.

Így az 1986-ban hatályba lépett Charta 18. cikke csupán annyit rögzített, hogy a részes államok kötelesek biztosítani a gyermekek (és nők) nemzetközi nyilatkozatokban és szerződésekben lefektetett jogait.⁸²³ A részletek tisztázása nem erre az általános deklarációra várt (amelyet egyébként mára az AU⁸²⁴ mindegyik tagállama – illetve státuszának rendezetlensége miatt Nyugat-Szaharát kivéve Afrika valamennyi állama – azaz 53 afrikai állam megerősített és kötelezőnek ismert el)⁸²⁵.

⁸²⁰ African Charter on The Rights and Welfare of the Child. OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990), entered into force Nov. 29, 1999.

⁸²¹ African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights, adopted June 27, 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), entered into force Oct. 21, 1986.

⁸²² **A szerződést 1981-ben Kenyában, Nairobiban írták alá az állam- és kormányfők 18. közgyűlésén. A tárgyalások azonban, a szövegezés, az igazságügy-miniszterek konferenciája Banjulban, Gambia fővárosában zajlott. Afrika legkisebb területű államára azért esett a választás, mert Gambiát tartják az afrikai országok közül az egyik legdemokratikusabbnak, ahol az emberi jogokat a leginkább, példaértékűen, tiszteletben tartják.**

Ld. Baricako, Germain: Introductory Preface: The process of the elaboration and adoption of the African Charter on Human and Peoples' Rights. In: Evans, Malcolm – Murray, Rachel (ed.): The African Charter on Human and Peoples' Rights. The System in Practice 1986-2006. 2nd Edition. Cambridge University Press. 2008. p. 7.

⁸²³ Banjul Charter, Article 18. point 3.

⁸²⁴ AU: African Union: Afrikai Unió

⁸²⁵ Lásd az AU honlapját: <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/treaties.htm> (2009. 06. 01.)

Ahogy az emberi jogi chartát is még az Afrikai Unió elődszervezete, az Afrikai Egységszervezet (OAU)⁸²⁶ keretében fogadták el, úgy szintén még az OAU keretei között került megfogalmazásra egy kifejezetten a gyermekek jogaira fókuszáló nemzetközi szerződés is. Az 1990-ben Addis Abebában, Etiópia fővárosában aláírt, majd 1999-ben (15 állam általi ratifikációt követően) hatályba lépett „Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről” címet viselő dokumentum már *expressis verbis* szól a fekete kontinensen különösen súlyos formában jelentkező problémáról, a gyermekkatonák alkalmazásáról.

Az afrikai gyermekjogi charta a fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatására fókuszáló 22. cikkelyében – több más, főként a háborúk gyermekáldozatainak kérdésére vonatkozó rendelkezés között – a részes államok kötelezettségévé teszi, hogy minden szükséges intézkedés meghozatalával biztosítsák, hogy gyermekek ne vegyenek közvetlenül részt az összecsapásokban. Az államok továbbá különösen kötelesek tartózkodni a gyermekek sorozásától, deklarálja a charta.⁸²⁷ Az a charta, amely kötelező értelmezést adó 2. cikkében egyértelműen rögzíti, hogy a szerződés alkalmazásában gyermeknek minden 18. életévét be nem töltött személy számít.⁸²⁸

Az afrikai kontinens tehát, legalábbis a normák szintjén, előrébb jár minden más régiónál, illetve korszerűbb, magasabb szintű szabályozást ad, mint azt a generális források teszik. Egyetlen más regionális szervezet sem tudott ugyanis részes államai körében elfogadtatni hasonló, kötelező érvénnyel bíró tiltást a gyermekkatonákra vonatkozóan.⁸²⁹ Márpedig az afrikai gyermekjogi charta ma már több mint 40 államot kötelez⁸³⁰, vagyis az AU tagállamainak jelentős részét kötik a benne foglalt tilalmak és kötelezettségek.⁸³¹

Ráadásul az egyezmény rögtön az első cikkelyek között leszögezi, hogy kivételt nem tűrően valamennyi rendelkezése egységesen alkalmazandó minden 18 év alatti személyre. Azaz 1990-ben, a szerződés felvázolásakor, az akkor még Afrikai Egységszervezetnek nevezett integráció elvetette a „bevált” nemzetközi minimumstandardnak tekintett 15 éves korhatárt, mint ami irányadó lenne a gyermekkatonák vonatkozásában, és egy jóval magasabb

⁸²⁶ OAU: Organization of African Unity: Afrikai Egységszervezet

⁸²⁷ African Charter on The Rights and Welfare of the Child. Article 22: Armed conflicts. point 2.

⁸²⁸ Ibid.

⁸²⁹ Annyi megjegyzéssel, hogy 2008-ban az Arab Liga keretében – közvetett módon ugyan, de – sor került a részes államokat kötelező szerződésben a gyermekmunka elítélésére. Lásd alább.

⁸³⁰ A chartát 40 állam írta alá (közülük 7 nem ratifikálta) illetve 45 állam ratifikálta vagy csatlakozott hozzá (közülük 10 nem írta alá előzetesen). Az Afrikai Unió csupán két tagállama – a Kongói Demokratikus Köztársaság illetve São Tomé és Príncipe – maradt távol az egyezménytől, azaz se nem látták el aláírásukkal, se nem ratifikálták azt.

⁸³¹ Lásd az AU honlapját: <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/treaties.htm> (2009. 06. 01.)

védelmi szintet szentesített. Magasabbat, mint amit egy évvel korábban, 1989-ben a New York-i Gyermekjogi egyezmény megtett.

Az afrikai gyermekjogi charta ezen felül nem operál a flexibilitás lehetőségével, azaz nem utal a nagykorúság megszerzésére: vagyis ha valamelyik afrikai részes állam nemzeti törvényei szerint adott gyermek 18 éves kora előtt megszerzi az állampolgárságot, a charta értelmében az államok védelmi kötelezettsége ezzel nem szűnik meg. 18 éves koráig minden személyt megillet az egyezmény által intézményesített védelem.

Egyetlen egy apró kritika hangozhat el az afrikai charta vonatkozásában, amely miatt nem állítható, hogy a gyermekek 100%-os oltalmat élveznének az összecsapásokban való felhasználásuk ellen (legalábbis jogilag). Ez pedig egyetlen jelző használatában ragadható meg: az afrikai egyezmény ugyanis szintén csupán a 18 év alattiak harcokban való „közvetlen” felhasználását tiltja. Ez márpedig értelmezhető akként, amint fentebb már kifejtésre került, hogy semmi akadályja nincs annak, hogy „közvetett” módon bevessék őket (kémként, felderítőként, sofőrként, ellátmányosként stb.). S tény, hogy gyakran, harci körülmények között, a gyerekek „indirekt” felhasználása is közvetlen veszélynek teheti ki életüket.

Az afrikai gyermekjogi charta el nem vitatható érdemeinek citálásán túl az igazsághoz persze hozzátartozik, hogy hiába a progresszív jogalkotás, a fekete kontinens a leginkább érintett terület a gyermekkatonák alkalmazása tekintetében: az ezredfordulón a CSUCS nemzetközi civil koalíció jelentése szerint több mint 120 ezer gyermek szolgált katonaként valamelyik afrikai ország kormányzati vagy ellenzéki csapataiban.⁸³²

Hiába vált részesévé, egyetlen állam – a Kongói Demokratikus Köztársaság – kivételével, valamennyi olyan afrikai ország a gyermekkatonák alkalmazását tiltó egyezménynek, amelyről az utóbbi években az ENSZ Főtitkára vagy nemzetközi emberi jogi civil szervezetek azt jelentették, területükön 18 év alattiak sorozására, bevetésére kerül sor⁸³³: ha nem tartják be e szabályokat, nem szereznek érvényt a rendelkezéseknek, írott malaszt marad az egyébként haladó szellemű regionális norma, a gyermek jogainak afrikai chartája.

⁸³² The Use of Children as Soldiers in Africa. A country analysis of child recruitment and participation in armed conflict. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. 1999.

⁸³³ A „legfertőzöttebb” országok közül az egyezményt:

- aláírta, ratifikálta: Algéria, Burundi, Csád, a Kongó Köztársaság, Guinea, Libéria, Ruanda, Sierra Leone, Uganda, Elefántcsontpart,
- ratifikálta: Angola, Szudán,
- aláírta: Szomália és a Közép-afrikai Köztársaság,
- nem írta alá, nem ratifikálta: a Kongói Demokratikus Köztársaság.

A Kongói Demokratikus Köztársaságon kívül csupán São Tomé és Príncipe nem írta alá, és nem is ratifikálta az egyezményt. A két kicsi szigetből álló köztársaságból azonban nem jelentenek gyermekkatonák alkalmazását.

(B) Emberi Jogok Arab Chartája (1994, 2004)⁸³⁴

Az 1945-ben hat állam által alapított, mára 22 tagúra bővült Arab Államok Ligája, hasonlóan az Afrikai Unióhoz, szintén érintett közvetlenül – némely tagországga révén – a gyermekkatónáskodás kérdéskörében. A tagok közül ugyanis Algéria, Jemen, Irak, Libanon, a Megszállt Palesztin Területek, Szomália, Szudán, a megfigyelők közül pedig India és Eritrea – ki alkalmoszerűen, de jellemzően inkább rendszeresen – felkerült az elmúlt években az ENSZ Főtitkára illetve nemzetközi civil szervezetek azon listáira, amelyeken sorra veszik a gyermekkatónákat (kormány-, vagy ellenzéki csapatok révén) alkalmazó országokat. A(z ismét) kairói székhelyű⁸³⁵ Arab Liga esetében tehát szintén különösen indokolt volt a cselekvés.

Az Arab Liga – érintettsége ellenére – sokáig elenyésző figyelmet szentelt a gyermekkatónák problémájának. A Liga alapvető emberi jogi dokumentuma, az 1994-ben megfogalmazásra került Emberi Jogok Arab Chartája megrekedt pusztán az általánosság szintjén. 38. cikke a részes államok kötelezettségévé tette, hogy a család, az anyák és az idősek mellett a gyermekek számára is kiemelkedő gondoskodást, különleges védelmet biztosítsanak. A 39. cikk pedig elismerte a „fiatalok” jogát fizikai és szellemi fejlődésük lehetőségei szerinti legteljesebb garantálására.

Részletekre, konkrétumokra elmaradt az utalás, csupán az elvek rögzítésére került sor. S szintén nem történt hivatkozás arra, mit jelenthet a „különleges védelem”, a „kiemelkedő gondoskodás”, a „gyerekek fejlődésének garantálása” fegyverbe kényszerített gyermekek esetében. Se az Emberi Jogok Arab Chartája, se egyéb, a Liga keretében született dokumentum nem utalt e kérdésre.

2004-ben aztán revízió alá került a hatályba lépni képtelen regionális arab emberi jogi egyezmény. Az új, immár sikeres – 2008 elején hatályba lépő – szerződés⁸³⁶ a gyermekek kérdéskörének is nagyobb teret, jóval több cikkelyt szentelt⁸³⁷ (megismételte az általános szabályt – a gyermekek védelmének, fejlődésük biztosításának szükségességét – de ez esetben már a részletszabályok sem maradtak el). S ezúttal a fegyveres konfliktusok esetén különös nehézségekkel szembesülő gyermekek helyzete is feldolgozásra került.

⁸³⁴ Arab Charter on Human Rights. 1994.

⁸³⁵ **1979-ben az Izrael-Egyiptomi különmegállapodást követően a szervezet székhelyét Tunéziába helyezték át. Tíz éves intermezzo után ismét Egyiptom fővárosa vált a Liga székhelyévé.**

⁸³⁶ Revised Arab Charter on Human Rights. 2004.

⁸³⁷ Lásd a 424. lábjegyzetet.

A hét ratifikációt követően hosszú vajúdas után hatályba lépett – LOUISE ARBOUR ENSZ emberi jogi főbiztos által is örömmel üdvözölt⁸³⁸ – módosított Arab Charta olyannyira fontosnak ítélte a háborúk gyermekekre gyakorolt hatásának problémakörét, hogy az első kifejezetten a gyermekekre (is) vonatkozó cikkelye, a 10. cikk, rögtön e kihívás felütésével kezdett. A rendelkezés értelmében tilos a kizsákmányolás bármely formája, legyen szó akár kényszermunkáról, akár prostitúcióról, s – a charta, jelentősége okán, fontosnak tartotta külön az általános tilalom köréből kiemelni, hogy – tilos a gyermekek kizsákmányolása is fegyveres konfliktusok idején. S igaz ugyan, hogy *expressis verbis* nincs szó gyermekkatonákról, de az értelmezés egyértelmű (kell legyen): a gyermekek háború idején történő kizsákmányolásának tilalmában benne foglaltatik a gyermekkatonák alkalmazásának kizárása is. Fontos hangsúlyozni, hogy a charta 4. cikkelye szerint e 10. cikkben deklarált jogosítvány szükségállapot idején sem korlátozható.

A gyermekkatonák alkalmazását tehát közvetlen módon nem tiltja a 2008-ban hatályba lépett arab charta, de a kizsákmányolásra vonatkozó „imperatív” szabályba⁸³⁹ benne foglaltatik e tilalom is. A gyermekek katonakénti felhasználása elleni küzdelem jogi alapját erősítendő, segítségül hívható azonban a charta egy másik rendelkezése is. Mégpedig az alapvető munkajogi jogosítványokat számba vevő 34. cikk, amelynek harmadik pontja értelmében: a részes államok elismerik a gyermek jogát a veszélyes munkával szembeni, illetve az oktatását akadályozó, továbbá egészségére, valamint fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy szociális fejlődésére káros munkával szembeni védelemre. A fegyveres erőkből való szolgálat pedig egyértelműen ilyen munkának tekinthető.

Óriási előrehaladásnak számít fentiek fényében, legalábbis a gyermekjogok szempontjából kétségtelenül, az arab emberi jogi charta módosított, s immáron hét arab államot kötelező változata. Egyetlen hiányosságként az róható fel, hogy elmaradt a gyermek fogalmának definiálása. Ily módon a nemzeti törvényhozások privilégiuma meghatározni, hogy a charta által a gyermekeknek biztosított jogokat hányadik életév betöltéséig garantálják. Az előrelépés ennek ellenére vitathatatlan. Csakúgy mint az Iszlám Konferencia Szervezetének esetében.

⁸³⁸ Statement by UN High Commissioner for Human Rights on the entry into force of the Arab Charter on Human Rights. Geneva, 30 January 2008.

⁸³⁹ **Az imperatív jelzöt itt természetesen nem a *ius cogens* szinonimájaként használom, hanem a korlátozást szükségállapot idején sem tűrő norma megfelelőjeként.**

(C) Iszlám gyermekjogi egyezmény (2005)⁸⁴⁰

Az 1969-ben Rabatban, Marokkóban 30 ország által alapított Iszlám Konferencia Szervezete (IKSZ) mára már 57 tagországot számlál.⁸⁴¹ Az ENSZ után a második legnagyobb kormányközi szervezetté magát kinövő IKSZ tagjai (és az öt megfigyelő ország) között szintén találunk olyan államot, amelynek területén az utóbbi években vagy központi, vagy ellenzéki erők fogadtak be újoncként soraik közé gyerekeket. A muszlim világ kollektív hangjaként⁸⁴² funkcionáló regionális szervezet sem maradt rest reagálni e problémára.

Az iszlám vallású országokat négy kontinensről is tömörítő – s tagjai között gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális, tudományos területeken együttműködést biztosító – IKSZ is megalkotta a maga emberi jogi dokumentumát, még az 1990-es évek kezdetén: az Emberi jogok iszlám nyilatkozatát.⁸⁴³ Maga a kairói nyilatkozat nem rendelkezik kötőerővel, hiszen nem nemzetközi szerződés, pusztán „politikai és erkölcsi megfontolásokat tartalmaz”⁸⁴⁴.

A külügyminiszterek által Egyiptom fővárosában megszövegezett és elfogadott nyilatkozat⁸⁴⁵ nem érinti a gyermekkatonáskodás kérdéskörét. Szól ugyan arról, hogy a gyermekek születésüktől fogva speciális védelemre jogosultak, és megfelelő gondoskodás illeti meg őket a szüleik, a társadalom és az állam irányából (egyúttal megjelenik az érem másik oldala is, vagyis a gyereknek a szülőkkel, illetve a rokonokkal szemben a *saría* alapján fennálló kötelezettségei)⁸⁴⁶, az általános szabály kifejtésére, részletezésére azonban – a dokumentum nyilatkozat jellegéből is adódóan – nem kerül sor. Nem derül ki tehát a deklarációból, miként vélekedik a tagállamai között az iszlám szolidaritást biztosítani kívánó regionális szervezet a gyermekek katonai szolgálatáról.

⁸⁴⁰ Covenant on the rights of the child in Islam. OIC. Sana'a, June 2005. OIC/9-IGGE/HRI/2004/Rep.Final.

⁸⁴¹ Lásd az Iszlám Konferencia Szervezetének (OIC: Organization of the Islamic Conference) honlapját: http://www.oic-oci.org/member_states.asp (2009. 06. 01.)

⁸⁴² Lásd az OIC honlapját: http://www.oic-oci.org/oicnew/page_detail.asp?p_id=179

⁸⁴³ Cairo Declaration on Human Rights in Islam. Adopted and Issued at the Nineteenth Islamic Conference of Foreign Ministers in Cairo on 5 August 1990.

⁸⁴⁴ Bruhács, János: Nemzetközi jog II. p. 219.

⁸⁴⁵ **A kairói deklaráció nem tévesztendő össze az „Emberi Jogok Egyetemes Iszlám Nyilatkozatával”, amelyet muszlim jogtudósok, jogászok fogalmaztak meg az Iszlám Tanács égisze alatt Párizsban 1981-ben, s amely semmilyen jogi relevanciával nem bír.**

Universal Islamic Declaration of Human Rights. 21 Dhul Qaidah 1401. 19 September 1981.

A kairói nyilatkozat előfutárának egy 1983-ban megfogalmazott dokumentum, az IKSZ tagállamok külügyminisztereinek 14. ülészakán Bangladesben deklarált Dhakai iszlám emberi jogi nyilatkozat tekinthető.

Dhaka Declaration on Human Rights in Islam, adopted by the 14th session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (ICFM) in December 1983.

⁸⁴⁶ Cairo Declaration. Article 7. a)-c)

Egy vékony mezsgyén azonban mégis érinti a fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatásának kérdését a mégoly általános szinten mozgó deklaráció is, bár nem az ún. „aktív” oldalát, hanem inkább a „passzív” aspektusát a problémakörnek: a nyilatkozat szerint ugyanis tilos fegyveres konfliktus esetén a gyermekek életének kioltása (csakúgy mint a nőké és az időseké).⁸⁴⁷ Arról nem szól a fáma, mi a helyzet a fegyvert ragadott gyerekekkel. Illetve következtetni ismétcsak lehet. Az előbb citált rendelkezés ugyanis pontosan akképp szól, hogy tilos fegyveres konfliktus esetén a nem-hadviselők életének kioltása, azaz az időseké, nőké és gyermekeké. Vagyis, vonható le a következtetés, ha egy gyerek kombattánsnak áll, elveszti, elvesztheti védett státusát.

Az Emberi jogok iszlám nyilatkozata mellett, nem lebecsülve természetesen a deklaráció kiemelkedő szerepét, jóval nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk a 2005-ben megfogalmazásra került Iszlám gyermekjogi konvenciónak.

Az IKSZ tagállamok külügyminisztereinek 32. ülészakán Sana'a-ban, Jemenben elfogadott iszlám gyermekjogi egyezmény a szerződés alapvető céljait felsoroló 2. cikkében az egyik legfontosabb feladatnak az olyan gyerekekről való gondoskodást nevezi, akik különösen nehéz körülmények között élnek. Nem csupán gondoskodni kell azonban ezekről a gyerekekről, de a megállapodás értelmében a probléma gyökereit is kezelni kell, azaz fel is kell számolni azokat az okokat, amelyek e kilátástalan körülményekhez vezettek. Olyan nyomorúságos életkörülményekhez, amelyek adott esetben, bár ezt a szerződés külön nem nevesíti, akár arra is kényszeríthetik a gyermeket, hogy boldogulását a hadseregben keresse. A problémát tehát nem csupán tünetileg kell kezelni, de hosszú távú, mélységi cselekvésre is szükség van.⁸⁴⁸

Fenti cikkelyen túl még egy olyan passzusa van az Iszlám gyermekjogi konvenciónak, amely ugyan direkt formában nem utal a gyermekkatonákra, de közvetett formában megteszi azt. Az egyezmény 6. cikke ugyanis kimondja, hogy a részes államok kötelesek biztosítani a gyermek túlélését, életbenmaradását és fejlődését, megóvni a gyermeket az erőszaktól, a kizsákmányolástól. Azaz, fűzhetjük hozzá, az államok kötelezettsége megóvni a gyermekeket akár a fegyveres konfliktusok idején történő kizsákmányolástól, így a katonai szolgálattól is.⁸⁴⁹

⁸⁴⁷ Ibid. Article 3. a)

⁸⁴⁸ Covenant on the rights of the child in Islam. Article 2. Objectives. point 6.

⁸⁴⁹ Ibid. Article 6. The Right to Life

Nem kell azonban minden esetben az értelmezés eszközához folyamodni, ha a gyermekkatonák alkalmazását ellenzők hivatkozási alapot keresnek céljaikhoz „a muszlim regionális nemzetközi jog” területén. Az Iszlám gyermekjogi egyezmény 17. cikke ugyanis *expressis verbis* rögzíti, hogy a részes államok kötelesek megtenni minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy megóvják a gyermeket, többek között, a fegyveres konfliktusokban vagy háborúban való részvételtől.⁸⁵⁰ A szerződés a „részvétel” általános fogalmát használja, ami egyrészt előnyös, hiszen e tág meghatározásba sok minden beleérthető, így többek között a gyermekek toborzásának, sorozásának, illetve az összecsapásokban való közvetlen és közvetett felhasználásának a tilalma egyaránt. Másrészt azonban bizonyos esetekben az egyértelműbb fogalmazás célszerűbb lehet: bár tudjuk, nem az egzaktuság jellemez számos nemzetközi szerződést, főként, ha – mint jelen esetben – kényes kérdésekről van szó, ahol már a kompromisszum elérése is üdvözlendő és üdvöztető. (S ha már a szóhasználat került terítékre, megjegyzendő, hogy a szerződés különbséget tesz fegyveres konfliktusok és háborúk között. Hogy miért, nehezen érthető: feltehetően az előbbi kategóriát nem nemzetközi, míg az utóbbit a nemzetközi fegyveres összeütközésekre vonatkoztatja az egyezmény. Illetve elképzelhető egy másik, még valószínűbb interpretáció is: gyakran az államok vonakodnak attól, hogy összecsapásukat háborúnak nevezzék. Ilyen esetekben, amikor elmarad e nyilvánvaló tény vállalása, maga a fegyveres konfliktus léte természetesen nyilvánvaló, azaz a gyerekekre vonatkozó védelmi kötelezettség sem tagadható el.)

Ha nem is kötelezné kifejezetten az Iszlám gyermekjogi egyezmény 17. cikke tagállamait, hogy óvják a gyermekeket a háborúban való részvételtől, a gyermekkatonák alkalmazásának tilalma más cikkelyből is kikövetkeztethető lenne: a következő, 18. cikk⁸⁵¹ ugyanis deklarálja, hogy a gyerekek nem végezhetnek veszélyes munkát, vagy amely oktatásukat akadályozná, illetve ami egészségüket, fizikai vagy szellemi fejlődésüket károsítaná.⁸⁵² Fentebb már érintőlegesen megállapítást nyert (illetve az ILO fellépése kapcsán alább részletes kifejtésre kerül) miként értelmezhetők e passzusok.

A gyermekek katonai szolgálatának tilalma tehát az Iszlám gyermekjogi egyezmény több rendelkezéséből is kiolvasható. Így a szerződést, e szempontból, feltétlen haladó nemzetközi egyezménynek értékelhetjük. Ne feledjük azt sem, hogy az Afrikai Unió gyermekjogi chartáján és az Arab Liga emberi jogi egyezményén kívül az Iszlám Konferencia égisze alatt

⁸⁵⁰ Ibid. Article 17. Child Protection. point 5.

⁸⁵¹ Ibid. Article 18. Child Labour

⁸⁵² **Az egyezmény még egy aspektusát érinti a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek kérdéskörének, mégpedig a menekültek vonatkozásában: a szerződés 21. cikkelye szerint a menekült gyermekeknek a lehetőségek szerint az állampolgárokkal egyezően kell a szerződésben deklarált jogokat biztosítani.** Covenant on the rights of the child in Islam. Article 21. Child Refugees

született konvenció a harmadik (és eleddig utolsó) olyan regionális dokumentum, amely – ugyan nem szó szerint, mégis egyértelműen kikövetkeztethetően (mint az Arab Charta) – kötelező erővel tiltja tagállamai számára a gyermekek összecsapásokban való felhasználását. Az egyetlen szépséghiba, hogy az egyezmény 1. cikkelye szerint gyermeknek az tekintendő, aki a reá irányadó jogszabályok értelmében nem érte el a nagykorúságot.⁸⁵³ Vagyis a konvenció meglehetősen rugalmas, a nemzeti jogszabályok által könnyedén „kijátszható”, megkerülhető fogalommal operál.

További kérdés persze, hogy mennyire lesz sikeres az Iszlám gyermekjogi egyezmény. Vajon élvez-e az Iszlám Konferencia Szervezetén belül is olyan általános elfogadást, mint az univerzális Gyermekjogi egyezmény az ENSZ, illetve az Afrikai gyermekjogi charta az Afrikai Unió keretében. A 2005-ben deklarált egyezmény 20 ratifikációt követően léphet majd hatályba.

Ha kötelező erőre emelkedik a szerződés, végrehajtására a valamennyi részes államot tömörítő Gyermekjogok Iszlám Bizottsága fog felügyelni. Az Iszlám Konferencia székhelyén működő testület a tervek szerint két évente fog összeülni. E tanácskozásokon megvitatják az egyezmény végrehajtásában tapasztalt előrelépéseket, s a szükséges tennivalókat.⁸⁵⁴ Többek között e bizottság feladata lesz ellenőrizni, betartják-e, biztosítják-e a részes államok a gyermekjogokat fegyveres konfliktus idején is, tiszteletben tartják-e a gyermekek mindenek felett álló érdekének érvényesülését háborús szituáció közepette is.⁸⁵⁵

⁸⁵³ Ibid. Article 1. Definition of the Child

⁸⁵⁴ Ibid. Article 24. Implementation Mechanism of the Covenant

⁸⁵⁵ Fent elemzett három regionális szervezeten kívül más partikuláris szerveződések nem alkottak kötelező normát a gyermekkatonák alkalmazása tárgyában. Nem szabad azonban lebecsülni a *soft law* norma „erejét” sem. Figyelemfelhívásra, formálódó normaalkotás megindítására, iránymutatásra kiváló eszköznek bizonyulhatnak e dokumentumok is. Ezek (szerző által más keretek között megtett) részletes kifejtése helyett lássuk pusztán az említés erejéig e dokumentumokat:

Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS)	- Bamakói nyilatkozat a gyermekkatonákról (1999) - Accrai nyilatkozat a háború érintette gyermekekről Nyugat-Afrikában (2000)
Amerikai Államok Szervezete (OAS)	- az OAS Közgyűlésének releváns határozatai (2000-től) - az Amerikai Gyermekek Intézete releváns határozatai - az Emberi Jogok Amerikai Bizottságának releváns határozatai
Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)	- Európai Biztonsági Charta (1999)
Iszlám Konferencia Szervezete	- A gyermekek jogainak és védelmének iszlám nyilatkozata (1994) - Az Iszlám Csúcskonferencia Teheráni és Dohai határozatai a gyermekvédelemről (1997, 2000) - Rabati nyilatkozat a gyermekekről az iszlám világban (2005)
az Északi Országok Külügyminisztereinek Fóruma	- Az északi országok külügyminisztereinek nyilatkozata a gyermekkatonák alkalmazásáról (1999)
G8	- Okinawai nyilatkozat a konfliktusok megelőzéséről (2000)

c. Emberi jogok, nemzetközi munkajog

i) A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és a felszámolására irányuló azonnali lépésekről (1999)⁸⁵⁶

Tovább folytatva a gyermekkatonáskodás jelenségére reagáló nemzetközi normák sorát – a humanitárius jogot követően, még maradva az emberi jogok területén, átlépve azonban speciálisan a nemzetközi munkajog világába – feltétlen említést érdemel a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 1999-ben született egyezménye is: a globálisan több mint 200 millió gyermeket érintő⁸⁵⁷ gyermekmunka témakörében született, azon belül is a legrosszabb formákat számba vevő 182. számú szerződés.⁸⁵⁸

A Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 87. ülészakán elfogadott egyezmény, annak 3. cikke a gyermekmunka legrosszabb formái egyikének mondja ki „a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását fegyveres konfliktusokban való bevetésük érdekében”. Ennélfogva, az ILO-egyezményt aláíró valamennyi állam köteles, ahogy a konvenció, annak 1. cikkelye fogalmaz, „sürgősségi jelleggel”, megtenni minden szükséges, „azonnali és hatékony” intézkedést annak érdekében, hogy a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását betiltsák, s e gyakorlatnak haladéktalanul véget vessenek.

S amit a legfontosabb hangsúlyozni: az egyezmény kötelező értelmezést adó 2. cikkének értelmében gyermeknek a szerződés alkalmazásában, egységesen, minden 18. életévét be nem töltött személy számít. Vagyis a Genfben elfogadott egyezmény szakított a szintén genfi humanitárius jegyzőkönyvek, illetve a Gyermekjogi egyezmény által addig érvényesített nemzetközi minimumstandarddal, és nem a 15. hanem a 18. év betöltését tette relevánssá a gyermekmunka legrosszabb formái mindegyike, így a kötelező sorozás vonatkozásában is.

A mára már 169 állam által (köztük 2000-ben Magyarország által is)⁸⁵⁹ ratifikált egyezmény azért is érdemel témánk szempontjából külön figyelmet, mert ha a szerződés megfogalmazói nem is tartották volna fontosnak külön nevesíteni a gyermekek besorozását

⁸⁵⁶ ILO Convention 182 Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. A munkaügyi egyezményt Magyarországon a 2001. évi XXVII. törvény hirdette ki.

⁸⁵⁷ Lásd a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet honlapját:

http://www.ilo.org/global/Themes/Child_Labour/lang--en/index.htm (2009. 06. 01.)

⁸⁵⁸ A Human Rights Watch adatai szerint a 200 millió érintett gyermek közül több mint 120 millióan Ázsiában, közel 50 millióan a Szub-Szaharai Afrikában, valamint majd' 6 millióan Latin-Amerikában kényszerülnek munkát végezni.

Lásd a HRW honlapját: <http://www.hrw.org/children/labor.htm> (2008. 08. 11.)

⁸⁵⁹ Lásd az ILO honlapját: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm> (2009. 06. 01.)

mint a gyermekmunka egyik legrosszabb, s ezért elítélendő és eltörlendő formáját, az egyezmény más rendelkezéseiből is ugyanerre a következtetésre lehet jutni.

A 182. számú szerződés ugyanis, miután három csokorba szedve – 3. cikk a)-c) pontok – konkrétan rögzíti, mit kell érteni az egyezmény értelmében „a gyermekmunka legrosszabb formái” kifejezés alatt, s nevesíti:

- a rabszolgaság, illetve a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat valamennyi formáját,
 - o így a gyermekek adásvételét, a gyermekkereskedelmet,
 - o az adósrabszolgaságot,
 - o a jobbágyságot,
 - o a kényszer- vagy kötelező munkát,
 - o és – a rabszolgasághoz hasonlítva – a gyermekek katonakénti alkalmazását,
- a gyermek prostitúció, pornográfia készítés vagy pornografikus előadás céljára történő felhasználását,
- a gyermek illegális tevékenységre – különösen kábítószer előállítására, azokkal való üzérkedésre – történő használatát,

e hármas felsorolás után a 3. cikk d) pontja egy általános meghatározást is tesz:

- eszerint tilos minden olyan munka, amely – a természetéből adódóan vagy a körülményektől fogva – valamilyen formában veszélyezteti a gyermek egészségét, biztonságát vagy/és erkölcsi fejlődését.

Márpedig, levonhatjuk (és a nemzeti jogalkotók és jogalkalmazók is levonhatják) a konklúziót, miszerint a gyermekek kötelező vagy kényszersorozása kétségkívül veszélyezteti életüket, biztonságukat, s ezért az ILO-egyezmény részes államai („kétszeresen” is kötve) kötelesek felszámolni, illetve elejét venni az ilyen gyakorlatnak, „kivenni” a gyerekeket az ilyen munkából, illetve kötelesek az érintett 18 év alattiak rehabilitációjáról, és társadalmi beilleszkedéséről, reintegrációjáról gondoskodni.

Tovább görgetve e gondolatmenetet, eljuthatunk ahhoz a következtetéshez is, miszerint voltaképpen már az 1970-es évektől adott volt a lehetőség a gyermekkatonáskodás ellen nemzetközi szerződésre hivatkozni, mégpedig a szintén az ILO keretében kötött 138. számú konvencióra. Az 1973-ban született egyezmény ugyanis – amely a munkavállaláshoz szükséges minimális korhatárról rendelkezik⁸⁶⁰ – 3. cikkében a (jellegénél fogva, vagy azon

⁸⁶⁰ ILO Convention 138 Concerning the Minimum Age for Admission to Employment. 'Minimum Age Convention'.

körülményektől fogva, amely között azt végzik) veszélyes munkavégzés feltételül szabja a 18. életév betöltését. Márpedig a fegyveres alakulatok keretében történő szolgálatteljesítés vitán felül veszélyes a gyermekekre nézve. S így, elviekben, az egyezmény által tilalmazott: már 1976, azaz hatályba lépése óta.⁸⁶¹ E megállapodás mára több mint 150 államot kötelez, jó részüket már a '70-es évek, '80-as évek eleje óta (Magyarországot 1998 óta).⁸⁶²

E logikai szálát érdemes még egy lépéssel továbbszöni, és visszautalni a New York-i Gyermekjogi egyezményre. Fentebb ugyanis csupán a konvenció gyermekkatonákra vonatkozó 38. cikke került elemzésre, amely, egyedülálló módon a rendelkezések között, nem a 18, hanem a 15. életév betöltését tekinti relevánsnak. Az 1989. évi egyezménynek azonban létezik egy másik, fentiek fényében szintén idevágó passzusa. A 32. cikkely 1. pontja ugyanis kimondja, hogy az egyezmény részes államai elismerik a gyermeknek azt a jogát, hogy „ne legyen kényszeríthető semmiféle kockázattal járó, iskoláztatását veszélyeztető, egészségére, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésére ártalmas munkára”. A katonai szolgálat márpedig, egyértelműen, a gyermeket veszélyeztető munka, s mint ilyen, a részes államok kötelesek elviekben mindent megtenni – legyen szó akár törvényhozási, közigazgatási, szociális vagy oktatásügyi intézkedésekről – leküzdése érdekében. Hangsúlyozni érdemes ismételtén, hogy ez a cikk, mint a 38. cikket leszámítva valamennyi egyéb rendelkezése a Gyermekjogi egyezménynek, gyermeknek a 18. életévét be nem töltött személyeket tekinti, kivételt nem tűrően. Vagyis, a gyermekek katonai szolgálat keretében történő kizsákmányolása ellen, ha a fenti értelmezést elfogadjuk, az univerzális gyermekjogi egyezmény két cikkére is hivatkozni lehet. S míg az egyiknél nem érvényesül az egységes 18 éves korhatár követelménye, addig a másik ezt az általános standardot tekinti irányadónak.

Visszatérve az ILO-egyezményre, a generális nemzetközi szerződések sorában tehát az 1999-ben deklarált 182. számú egyezmény elsőként helyezte „törvényen kívül” a gyermekek kötelező és kényszersorozását, mégpedig egységesen valamennyi 18 év alatti személy vonatkozásában. Megjegyzendő, hogy a fegyveres erőkhöz való önkéntes csatlakozásról nem tesz említést, s így természetesen nem is minősíti a szerződés.

⁸⁶¹ Az 1973. évi ILO-egyezmény mondta ki elsőként általános jelleggel a veszélyes munkavégzés tilalmát 18 év alattiakra vonatkozóan. Egy-egy szektor kapcsán azonban már 1919-től számos egyezményben korlátozta– ipar, mezőgazdaság, halászat, földalatti munka stb. – a Munkagyi Szervezet a gyermekkorúak munkavégzését. Lásd: 5. számú ILO-egyezmény (1919), 7. számú (1920), 10-es (1921), 15-ös (1921), 33-as (1932), 58-as (1936), 59-es (1937), 60-as (1937), 119-es (1959), 123-as (1965).

⁸⁶² Pontosan 153 államot kötelez ma a 138. számú ILO egyezmény.
Lásd az ILO honlapját: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm> (2009. 06. 01.)

Fenti érdemeken túl mindenképp az ILO-egyezmény pozitívumai közé sorolandó, hogy a szerződés felismerte a gyermekmunka és a gyermekkatonáskodás közötti szoros összefüggést, s egyúttal levonta az ebből eredő konzekvenciákat. E kapcsolat több vonatkozásban is megragadható: egyrészt, mint ahogy az a 182. számú egyezményben közvetlenül is kifejezésre jutott, a gyermekmunka legrosszabb formáinak egyike a gyermekek katonaként történő alkalmazása. Másrészt, szintén egy direkt összefüggés gyermekmunka és gyerekkatonák között, csak más vonatkozásban: egyértelmű, hogy a munkára vagy katonai szolgálatra kényszerített, vagy kényszerült gyerekek nagyjából ugyanabból a körből kerülnek ki, vagyis a szegény, nyomorban élő rétegek közül. Míg békeidőben munkába állnak, addig konfliktus idején fegyvert ragadnak, így próbálva saját, vagy családjuk megélhetését, túlélését biztosítani. Kizsákmányolásuk hol egyik, hol másik formában jelentkezik. A következtetés ismételen egyértelmű: mindkét problémakör, a gyermekmunka és a gyermekkatonáskodás egyaránt, azonos töről fakad. Azonosak tehát a gyökerek, vagyis azonos módon is kell a kezeléssel gondoskodni. Ahogy a 182. számú egyezmény Preambuluma fogalmaz: a gyermekmunka (és annak egyik formája, a gyermekek katonakénti alkalmazása) „legfőbb oka a szegénység ... a hosszú távú megoldást a társadalmi fejlődéshez vezető tartós gazdasági növekedés biztosítja, különösen a szegénység enyhítése és az átfogó oktatás tekintetében”.⁸⁶³

d. Büntető nemzetközi jog

i) A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)

Az 1989. évi Gyermekjogi egyezmény 10. évfordulójának környékén számos előrelépés történt a gyermekkatonáskodás elleni küzdelemben. A 2000-ben született Fakultatív jegyzőkönyvvel és az ILO 1999-ben megfogalmazott 182. számú egyezményével már megismerkedtünk. Lássunk most egy 1998-ban világra jött kezdeményezést.

1998 azért számít fontos dátumnak a gyermekkatonáskodás ellen harcot hirdető nemzetközi dokumentumok számba vételekor, mert ekkor hívták életre, egy római konferencián, az állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC). Az új nemzetközi bírói fórum statútuma pedig, elsőként a nemzetközi egyezmények sorában, bűncselekménnyé, „nemzetközi bűncselekménnyé” nyilvánította a gyermekek katonaként történő felhasználását.

⁸⁶³ Lásd a CSUCS honlapját: www.child-soldiers.org

A – volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló ad hoc büntetőtörvényszékkel (ICTY) és az ENSZ Nemzetközi Bíróságával (ICJ) egyezően a nemzetközi igazságszolgáltatás egyfajta fellegvárává váló – Hágában székelő büntetőbíróság négy bűncselekmény esetében rendelkezik joghatósággal: népirtás, emberiség elleni bűncselekmény⁸⁶⁴, háborús bűncselekmény és agresszió büntette⁸⁶⁵ esetében.⁸⁶⁶

Az alapítóokmány szerint pedig háborús bűncselekménynek számít (többek között):

- egyrészt nemzetközi fegyveres összeütközések esetén: a 15 év alatti gyermekeknek a nemzeti fegyveres erőkbe történő toborzása vagy sorozása, illetve „aktív” felhasználásuk az összecsapásokban⁸⁶⁷ (mint, ahogy a statútum fogalmaz, „a nemzetközi fegyveres konfliktusok idején alkalmazandó törvények és szokások” súlyos megsértésének egyik formája),
- illetve nemzetközi karakterrel nem bíró konfliktusok esetén: 15 év alatti gyermekek fegyveres erőkbe vagy csoportokba történő toborzása vagy sorozása, vagy az összecsapásokban való aktív felhasználása⁸⁶⁸ (mint a „polgárháborúk” alatt alkalmazandó törvények és szokások súlyos megsértésének egyik formája).

Miért számítanak óriási előrelépésnek a – 2002-ben hatályba lépett⁸⁶⁹ – Római Statútum rendelkezései? Mert, legalábbis a szerződés részes államai vonatkozásában, lehetővé vált, hogy magánszemélyek a nemzetközi jog alapján büntetőjogi felelősséggel tartozzanak gyermekek harcosként történő alkalmazásáért.

Vagyis a gyermekek (legalábbis a 15 év alattiak) sorozása, toborzása, összecsapásokban való felhasználása integráns részévé vált a „*delicta iuris gentium*” kategóriájának. *Delicta iuris gentium*má pedig csak a legsúlyosabb bűncselekmények, az ún. *core crimes*, a „bűncselekmények magja” válik, amelyek a nemzetközi közösség alapvető érdekeit, alapvető értékeit sértik, vagy veszélyeztetik.⁸⁷⁰ A Római Statútum szerint a gyermekkatona bevetése ilyen bűncselekménynek számít, s ezért a nemzetközi jog eszközeivel is, nemzetközi fórumok által is üldözendő és büntetendő.

⁸⁶⁴ Vagy emberiség elleni büntettek. A „*crimes against humanity/crimes contre l’humanité*” terminológia magyar megfelelőjét tekintve mindeztidáig nem alakult ki konszenzus a szakirodalomban. Jelen disszertáció az „emberiség elleni bűncselekmények” meghatározás mellett teszi le voksát.

⁸⁶⁵ A bíróság az agresszió büntette tekintetében csak az esetben járhat majd el a jövőben, ha sikerül elfogadni egy egységes, mindenkit kötelező definíciót az agresszió mibenlétéről. Az 1974-ben született, az agresszió fogalmát meghatározó – 3314 (XXIX). számú – ENSZ Közgyűlési határozat ugyanis csak ajánlás jelleggel bír: nem köti se az ENSZ tagállamait, se a Biztonsági Tanácsot.

⁸⁶⁶ Római Statútum. II. Rész. 5. cikkely: A Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények.

⁸⁶⁷ Római Statútum. 8. cikk 2.b xxvi. pont

⁸⁶⁸ Római Statútum. 8. cikk 2.e vii. pont

⁸⁶⁹ A Statútum 2002. július 1-én lépett hatályba, a szükséges 60 állam általi ratifikációt követően.

⁸⁷⁰ Bruhács, János: Nemzetközi jog II. p. 225.

A Római Statútum fenti álláspontját – azaz hogy a gyermekkatonák alkalmazása a nemzetközi jog alapján büntetendő cselekménynek minősül – a büntetőbíróság alapokmányának ratifikálása által ma már számos állam osztja: 2009 első félévéig ugyanis több mint 100 állam, egész pontosan 108 (30 afrikai, 14 ázsiai, 16 kelet-európai – köztük 2001-től Magyarország –, 23 latin-amerikai és karibi, valamint 25 nyugat-európai és „más”⁸⁷¹ állam) elismerte a Statútum kötelező hatályát.⁸⁷²

Láthatjuk, a Nemzetközi Büntetőbíróság alapító okirata nem szakított a korábbi években elfogadott nemzetközi minimumstandarddal. A Statútum értelmében csupán a 15 év alatti gyermekek tekintetében állapítható meg egyéni nemzetközi büntetőjogi felelősség: 15 és 18 év közötti fiatalok toborzása, sorozása, bevetése nem számít háborús bűncselekménynek. (A Statútum nem tesz különbséget e tekintetben kormányzati és ellenzéki csapatok között. Az egyezmény megfogalmazói talán felismerték, értelmetlen is a differenciálás. Tény azonban, hogy mindkét esetben csupán a 15 év számít relevánsnak.) Ezért, bár tagadhatatlan, hogy a Római Statútum óriási mérföldkövet jelent a gyermekkatonáskodás elleni küzdelemben, hiszen az egyezmény alapján immár egyéneket a nemzeti jogalkotó vagy jogalkalmazó nem cselekvése esetén felelősségre lehet vonni a nemzetközi jog alapján is, nemzetközi igazságszolgáltató szerv előtt, de vitathatatlan, hogy a '90-es évek végén született Statútum megrekedt a '70-es - '80-as években rögzített követelmények szintjén, és nem reagált a Gyermekjogi egyezmény 10. évfordulója idején megpezsdülő változásokra. A római konferencián kompromisszumra volt szükség az eredményes végkimenetel érdekében. Hatalmasat léptek előre a Statútum megfogalmazói, de közben maradtak is egyhelyben.

Végül egy utolsó – tán csak formai, kevésbé érdemi – megjegyzés a Római Statútummal kapcsolatosan: a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságát meghatározó 2. fejezet következetesen a gyermekek összecsapásokban való „aktív” felhasználását tekinti bűncselekménynek. A korábban elemzett nemzetközi dokumentumok a gyerekek harcokban való „közvetlen” (vagy bármely jelző nélküli) részvételét ítélték el. Van-e különbség a jelzők között, s ha igen, miben nyilvánul ez meg?

Megítélésem szerint nincs lényegi különbség a gyerekek összecsapásokban való „aktív” vagy „közvetlen” részvétele között. S hogy mit is jelent ez az aktív vagy közvetlen részvétel, álljék itt egy vélemény: mégpedig az Egyesült Államok értelmezése, amelynek a

⁸⁷¹ „Más” állam, azaz Ausztrália, Kanada, Izland valamint Új-Zéland.

⁸⁷² Lásd az ICC honlapját: <http://www2.icc-cpi.int/Menu/ASP/states+parties/> (2009. 06. 01.)

Gyermekjogi egyezmény Fakultatív jegyzőkönyvéhez fűzött fenntartásában adott hangot. Az USA álláspontja szerint a harcokban való direkt részvétel kifejezés:⁸⁷³

- a harctéren való olyan közvetlen és tényleges tevékenységet jelent, amely nagy valószínűséggel kárt okozhat az ellenségnek, azaz közvetlen okozati összefüggés áll fenn a kifejtett tevékenység és az ellenségnek okozott kár között,
- nem jelenti azonban a harcokban való közvetett részvételt, mint példának okáért katonai információk gyűjtését és továbbítását, fegyverek, muníció vagy egyéb felszerelés szállítását, illetve a felfejlődés támogatását.

Vitatható természetesen az Egyesült Államok (a Fakultatív jegyzőkönyv adott kifejezését a fenntartással élők közül egyedül értelmező részes állam) nézőpontja, hiszen a harcokban történő, első látásra közvetettnek tekinthető tevékenységek – hírszerzés, felderítés, gondoskodás az ellátmányról, laktanya őrzése, gépkocsi vezetése⁸⁷⁴ stb. – direkt módon veszélyeztethetik az abban részt vállaló, „indirekt” tevékenységet kifejtő gyermek életét. Ebből a szempontból talán helyesebb az „aktív” jelző használata, mivel ez esetben elkerülhető a „közvetett” részvételre mint kivételre történő hivatkozás. Hiszen a kémkedés, az eredeti jelentése szerinti cserkészet, a fegyverszállítás stb. „aktív” tevékenységnek tekinthető, s ezáltal tilos illetve büntetendő a 15/18 év alatti gyermekek e célra történő alkalmazása is. E szemszögből tehát mégiscsak állapítható meg különbség az „aktív” és a „közvetlen” jelzők között, és inkább előbbi használata támogatandó, szélesebb értelme miatt. Míg ugyanis a „közvetlen” jelző „kijátszható” annak ellentettjére, a „közvetett” részvételre való hivatkozással, nehéz elképzelni az „aktívval” szemben valamiféle „passzív” részvételt az összecsapásokban.

A disszertáció a későbbiekben még visszatér a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának vonatkozó rendelkezésére: „A nemzetközi bíróságok releváns döntései” címet viselő VIII. 4. alfejezetben elemzésre kerül a kérdéses cikkely gyakorlatban történő érvényesítése, a bűncselekményt megvalósítók mikénti számonkérése. Ehelyütt azonban érdemes a leszerelés-fegyverzetkorlátozás területére ismételtlen, ahogy azt megtettük a „passzív oldal” esetében is, átteveznünk.

⁸⁷³ Declaration of the United States of America to the Optional Protocol on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. 23 December 2002.

⁸⁷⁴ **A II. világháború idején példának okáért számos *Hitlerjunge* tagot betanítottak különböző gépjárművek – teherautók, harckocsik, lánctalpasok, rádiókocsik – vezetésére. „1944 júniusától kezdve a német járművek egyre nagyobb számban váltak a földi célpontokat támadó szövetséges repülőgépek áldozataivá. A *Hitlerjunge* sofőr élete ezért Franciaországban nem csak veszélyes, de rövid is lehetett.”**
In: Lewis, Brenda Ralph op. cit. p. 104.

e. Leszerelés, fegyverzetkorlátozás

i) Nemzetközi normaalkotás a kis- és könnyűfegyverek (SALW) visszaszorítása érdekében

A gyermekkatonák alkalmazására vonatkozó nemzetközi jogi normaháttér feltárása nem lenne teljes, ha egy szervesen kapcsolódó terület, a kis- és könnyűfegyverek elterjedése elleni küzdelem bemutatása ne történe meg.

Ahogy a fegyveres konfliktusok passzív szereplőivé, áldozataivá váló gyermekek helyzetét szabályozó nemzetközi jogi normák sorában is megemlítésre került egy fegyverzetkorlátozási, leszerelési egyezmény (a gyalogsági aknák tilalmáról), úgy az aktív szereplők, a gyermekkatonák vonatkozásában éppily indokolt szintén a leszerelés egy adott aspektusát (a kis- és könnyűfegyverek proliferációját) részletesen megvizsgálni.

Hogyan függ össze a gyermekkatonák alkalmazása és az angol akronim szerinti ún. SALW⁸⁷⁵ fegyverek elterjedése? A válasz egyszerű. A kis- és könnyűfegyvereket a gyerekek is könnyedén tudják forgatni. Hiszen kis súlyukból adódóan a gyerekek is minden nehézség nélkül képesek tartani, cipelni az ilyen – egyébként rendkívül olcsó – fegyvereket, valamint egyszerű működési mechanizmusuk okán kezelni sem ördögösség e harceszközöket.

E fegyvereknek „köszönhető” az a minőségi változás, ami az utóbbi években, évtizedekben tapasztalható. Korábban is tartottak ugyanis gyerekek a harcoló alakulatokkal, de feladataik többnyire kimerültek a katonák közvetlen kiszolgálásában, ellátásukról való gondoskodásban, vagy jelt adó, harcra buzdító dobolásban. Fegyvert ritkán ragadtak: súlyuk, bonyolultságuk miatt képtelenek is lettek volna a fegyverek többségének használatára. Az ún. kis- és könnyűfegyverek azonban nem görgetnek ilyen akadályokat a harcra kész illetve kénytelen gyerekek elé: minden nehézség nélkül képesek ugyanúgy forgatni azokat, mint felnőtt bajtársaik.

Milyen fegyvereket takar a SALW mozaikszó? Általános megközelítés szerint – legalábbis az ENSZ Közgyűlése számára egy szakértői panel által benyújtott jelentés értelmében⁸⁷⁶ – „kis fegyvernek” az egy személy által, „könnyű fegyvernek” pedig a több személy, egy kisebb csapat által használt fegyverek számítanak. Azaz a „*small arms, SA*” kategóriájába tartoznak példának okáért a revolverek, karabélyok, könnyű gépfegyverek, míg

⁸⁷⁵ SALW: small arms and light weapons

⁸⁷⁶ Report of the Panel of Governmental Experts on Small Arms. UN General Assembly. A/52/298. 27 August 1997.

a „*light weapons*, LW” körébe a nehéz gépfegyvereket, hordozható légvédelmi fegyvereket, páncéltörő rakétákat (bazookát) stb. sorolhatjuk.

Az Európai Unió Tanácsa egy a Közös Kül- és Biztonságpolitika keretében kiadott együttes fellépésében egzakt fogalommeghatározást adott a kis- és könnyűfegyverekről. A Tanács szerint „kis fegyvernek” (illetve azok tartozékainak) számítanak: 1. a géppuskák (beleértve a nehézgéppuskákat is), 2. a könnyű géppisztolyok, 3. az automata lőfegyverek, 4. a fél-automata lőfegyverek valamint 5. a hangtompítók. „Könnyű fegyvernek” számítanak a katonák által hordozható: 1. 100 mm kalibernél kisebb ágyúk, tarack ágyúk (haubicok), mozsárágyúk, valamint 2. a gránátvetők, 3. tankelhárító fegyverek, vállról indítható rakéták, 4. tankelhárító rakéták és rakétavetők, és 5. az ún. MANPAD, azaz a hordozható légvédelmi rendszerek, légvédelmi rakéták.⁸⁷⁷

A legtöbb konfliktusban a gyerekek (a világ bármely pontján fellelhető) kalasnyikovokat, azaz AK47-eseket használnak (valamint német G3-asokat, belga FN FNC⁸⁷⁸ lőfegyvereket, illetve még hosszan lehetne sorolni a bőséges arzenál tagjait).

A kis- és könnyűfegyverek elterjedése komoly globális problémát jelent. Az ezredforduló előtti évtizedre vonatkozó becslés szerint a '90-es években 10 év alatt 3 millió emberéletet, kb. 300 ezret évente, oltottak ki fegyveres konfliktusban kis- és könnyűfegyverrel. (Ehhez az adathoz még hozzászámolandó évi 200 ezer halott, akik gyilkosság, öngyilkosság vagy „baleset” áldozataivá válnak, szintén SALW fegyverektől. Így már évente fél millió emberélet írható e fegyverek számlájára.)⁸⁷⁹ AARON KARP szerint bár nincsen, és talán nem is lesz arra vonatkozó pontos adat, hogy hány kis- és könnyűfegyver forog kézen globálisan – a legtöbben 6 millióra becsülik e számot⁸⁸⁰ – az mindenesetre kijelenthető, hogy kétséget kizáróan ezek a fegyverek idézték elő a 20. században a legtöbb erőszakot, nem természetes halált és rombolást.⁸⁸¹ Napjaink fegyveres konfliktusainak jó részét Afrikában, Ázsiában, Amerikában, Európában szinte kizárólag ilyen fegyverekkel vívják. Az Egyesült Nemzetek Leszerelési Ügyek Irodájának – UNODA – tájékoztatója szerint az 1990-es évek 49 fő

⁸⁷⁷ Council Joint Action of 12 July 2002 on the European Union's contribution to combating the destabilising accumulation and spread of small arms and light weapons and repealing Joint Action 1999/34/CFSP (2002/589/CFSP). Official Journal of the European Communities. 19. 7. 2002. L/191/1.

⁸⁷⁸ FNC: Fabrique Nationale Carabine

⁸⁷⁹ Working Paper. Global Trade in Small Arms: Health Effects and Interventions. March 2001. A Joint Publication of International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) and Small Arms/Firearms Education and Research Network.

⁸⁸⁰ Lásd az Egyesült Nemzetek Leszerelési Ügyek Irodájának (UNODA: United Nations Office for Disarmament Affairs) honlapját: <http://disarmament.un.org/cab/salw.html>

⁸⁸¹ Karp, Aaron: Negotiating Small Arms Restraint: The Boldest Frontier for Disarmament? In: Disarmament Forum, Vol 2. Geneva. UNIDIR. 2000. p. 1.

konfliktusából 47-et zömében SALW fegyverekkel vívtak. RICHARD BETTS már húsz évvel ezelőtt felvetette, nem is kérdés, mi okoz nagyobb pusztítást: egy 20 millió dolláros katonai repülőgép, vagy 20 millió dollárért vásárolt SALW lőfegyverek és lőszer. Kétségtelenül ez utóbbiak.⁸⁸²

Annak ellenére, hogy súlyos következményekkel jár a kis- és könnyűfegyverek ellenőrizetlen elterjedése (témánk szempontjából elsődlegesen a gyermekkatónákra gyakorolt negatív hatásokat kell kiemelni, de nem feledkezhetünk meg a SALW fegyverek fegyveres konfliktusokban játszott általános szerepéről, sőt, a „civil életben” jelentkező romboló hatásokról sem), mindezt eddig nem sikerült e fegyverekre globális moratóriumot hirdetni.

Fordított arányosság mutatkozik a SALW fegyverek által előidézett káros következmények és a nemzetközi szabályozás szintje között. Kötelező erejű nemzetközi dokumentum ugyanis csak elvétve született e tárgyban.

Számtalan fegyverrel kapcsolatban sikerült már globális szinten elfogadtatni leszerelési egyezményeket: így a nukleáris fegyverekre, a hordozó rakétákra, a bakteriológiai és toxinfegyverekre, a vegyifegyverekre, a gyalogsági aknákra, bizonyos hagyományos fegyverekre, a mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül ható fegyverekre, a környezeti hadviselésre vonatkozóan.⁸⁸³ A napjaink fegyveres konfliktusaiban oly nagy szerepet játszó kis- és könnyűfegyverekkel kapcsolatban azonban – épp óriási jelentőségük miatt – még csupán kivételes jelleggel, és pusztán regionális szinten sikerült tető alá hozni a részes államokat kötelező nemzetközi megállapodást.

Az ENSZ ugyan felvette agendájára a SALW fegyverek kérdéskörét, de egy akcióprogram megfogalmazásán túl nem jutott.⁸⁸⁴ A kis- és könnyűfegyverek tiltott kereskedelmének megelőzéséről, megakadályozásáról, eltörléséről szóló akcióprogramot az ENSZ 2001-ben New York-ban összehívott konferenciáján fogadták el. A kongresszuson részt vevő államok mind nemzeti, mind regionális, mind globális szinten számos javaslatot fogalmaztak meg a könnyűfegyverek proliferációját, illegális kereskedelmét, felhalmozását

⁸⁸² Ibid. p. 1.

⁸⁸³ Lásd:

- a nukleáris fegyverekre:	1968. évi atomsorompó egyezmény
- a bakteriológiai és toxinfegyverekre:	1971. évi New York-i egyezmény
- a vegyifegyverekre:	1993. évi párizsi egyezmény
- a gyalogsági aknákra:	1997. évi oslói egyezmény
- bizonyos hagyományos fegyverekre:	1990. évi párizsi (európai) egyezmény
- a mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül ható fegyverekre:	1981. évi genfi egyezmény
- a környezeti hadviselésre:	1976. évi New York-i egyezmény

vonatkozóan

⁸⁸⁴ Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects. UN Document A/CONF.192/15. 2000.

visszaszorítandó. Fontosnak tartották kihangsúlyozni, hogy többek között azért veszik fel a harcot e fegyvertípus ellenőrizetlen elterjedése ellen, mert – számos más negatív hatása mellett, úgymint a konfliktusok elhúzódása, az erőszak elmélyítése, szoros összefüggés a terrorizmussal, szervezett bűnözéssel, kábítószerkereskedelemmel – a SALW fegyverek jelentős mértékben hozzájárulnak a gyermekkatonák nemzetközi joggal ellentétes, elítélendő alkalmazásához.⁸⁸⁵

Az ENSZ mellett regionális, szubregionális szinten is megindult a kis- és könnyűfegyverek elleni küzdelem:⁸⁸⁶

- a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége, az ECOWAS 1998-ban moratóriumot hirdetett a könnyűfegyverek exportjára, importjára, előállítására;⁸⁸⁷
- a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC)⁸⁸⁸ 2001-ben a régió lőfegyvereinek, lőszerének ellenőrzését szabályozó jegyzőkönyvet bocsátott ki;⁸⁸⁹
- az EBESZ 2000-ben szintén megfogalmazta irányelveit a SALW fegyverekre vonatkozóan;⁸⁹⁰
- ugyanezt tette 2000-ben az (akkor még) Afrikai Államok Szervezete a Bamako nyilatkozatban;⁸⁹¹

⁸⁸⁵ Programme of Action. I. Preamble. point 6.

Az ENSZ mellett más, regionális szervezetek is felhívták a figyelmet a könnyűfegyverek proliferációja és a gyermekkatonák alkalmazása közötti szoros összefüggésre. Így:

- az ECOWAS: 1999-ben a gyermekkatonákról szóló Bamakói Nyilatkozatban, illetve 2000-ben a térségbéli háború érintette gyermekekről szóló Accrai Deklarációban,
- az EBESZ: 2000-ben Varsóban a Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) szervezésében megrendezésre kerülő ún. Emberi Dimenzió Szemináriumon.

E szervezetek szerint a gyerekek által is játszható könnyedséggel forgatható kis- és könnyűfegyverek ellenőrizetlen terjedése termékeny táptalajul szolgál a 18 év alattiak katonakénti alkalmazásának. Ha tehát elejét kívánják venni az eredeti probléma, a gyermekkatonáskodás gyakorlatának, gátat kell vetni annak egyik melegágya, az ún. SALW fegyverek illegális kereskedelmének.

- Declaration by ECOWAS Ministers of Foreign Affairs on Child Soldiers. Bamako. 1999.

- ACCRA Declaration on War-Affected Children in West Africa. Accra. 2000.

- OSCE Human Dimension Seminar on Children and Armed Conflict. Warsaw, 23 – 26 May 2000.

⁸⁸⁶ Lásd az Egyesült Nemzetek Leszerelési Ügyek Irodájának (UNODA: United Nations Office for Disarmament Affairs) honlapját: <http://disarmament.un.org/cab/salw.html>

⁸⁸⁷ ECOWAS Moratorium on the Importation, Exportation and Manufacture of Light Weapons. Abuja, 31 October 1998.

⁸⁸⁸ SADC: Southern African Development Community

⁸⁸⁹ Protocol on the Control of Firearms, Ammunition and Other Related Materials in the Southern African Development Community (SADC) Region. 14 August 2001.

⁸⁹⁰ OSCE Document on Small Arms And Light Weapons. Adopted at the 308th Plenary Meeting of the OSCE Forum for Security Co-operation on 24 November 2000. FSC.JOUR/314.

⁸⁹¹ Bamako Declaration on an African Common Position on the Illicit Proliferation, Circulation and Trafficking of Small Arms and Light Weapons. 1 December 2000.

Ez a nyilatkozat nem tévesztendő össze a gyermekkatonáskodás ellen harcot hirdető dokumentumhoz hasonlóan szintén Maliban elfogadott Bamakói Deklarációval.

- a Mercosur⁸⁹², azaz a Déli Közös Piac (Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay regionális szervezete) 1998-ban szintén megalkotta a maga szabályrendszerét;⁸⁹³
- az Európai Unió 1998-ban magatartási kódexet⁸⁹⁴ és több közös akciót/együttes fellépést fogantatosított a tárgyban;⁸⁹⁵
- az Amerikai Államok Szervezete pedig 1997-ben megalkotta az első jogilag kötelező (ma már majd' 30 államot kötő)⁸⁹⁶ regionális – amerikaiközi – megállapodást;⁸⁹⁷
- azóta, 2004-ben született egy újabb kötőerővel rendelkező dokumentum is, mégpedig az afrikai Nagy-tavak és Afrika szarvának⁸⁹⁸ régiójára vonatkozó Nairobi Jegyzőkönyv.⁸⁹⁹

A kis- és könnyűfegyverek ellenőrizetlen elterjedése, illegális kereskedelme ellen tehát mind nemzeti, mind nemzetközi – regionális és univerzális – szinten megindult a normaalkotás. Ajánlás jelleggel bíró dokumentumokon kívül azonban más eredmények egyelőre e téren csak elvétve tapasztalhatók. Pedig a SALW fegyverek proliferációja elleni küzdelem hatékonyságán a gyermekkatónáskodás elleni harc sikere is múlhat. Hiszen, ahogy a 2004-ben elhunyt brit színész, író, rendező, SIR PETER USTINOV, UNICEF jószolgálati nagykövet fogalmazott:⁹⁰⁰ „Korábban tankokra és ágyúkra volt szükség, hogy egy országot feldúljanak. Ma gyerekek és kalasnyikovok is megteszik.”⁹⁰¹

⁸⁹² Mercosur vagy Mercosul: spanyolul – Mercado Común del Sur, portugálul – Mercado Comum do Sul

⁸⁹³ Mercosur Joint Firearms Registration Mechanism for Buyers and Sellers of Firearms, Ammunition, Explosives and Other Related Materials, MERCOSUR/CMC/DEC No. 7/98, 7 July 1998.

⁸⁹⁴ European Union Code of Conduct on Arms Exports. Brussels, 5 June 1998. 8675/2/98 Rev. 2.

⁸⁹⁵ A legutóbb e tárgyban kibocsátott együttes fellépés:

Council Joint Action 2008/230/CFSP of 17 March 2008 on support for EU activities in order to promote the control of arms exports and the principles and criteria of the EU Code of Conduct on Arms Exports among third countries. Official Journal of the European Union, 18. 03. 2008. L75/81.

⁸⁹⁶ Lásd az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) honlapját:

<http://www.oas.org/juridico/English/sigs/a-63.html> (2009. 01. 22.)

⁸⁹⁷ Inter-American Convention Against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Ammunition, Explosives, and other Related Materials. Washington D.C. 11/14/97.

⁸⁹⁸ **Afrika szarva, vagy másképpen a Szomáli-félsziget: az Ádeni-öböl, az Indiai-óceán, a Vörös- és az Arab-tenger által körülölelt terület, amely Szomáliát, Eritreát és Etiópiát takarja.**

⁸⁹⁹ Nairobi Protocol for the Prevention, Control and Reduction of Small Arms And Light Weapons in the Great Lakes Region and the Horn of Africa. 21 April 2004.

⁹⁰⁰ 168 óra, 2002. 08. 22.

⁹⁰¹ „Josiah és Sheku fegyvereiket a puskatusnál fogva húzták maguk után, mivel még nem voltak elég erősek ahhoz, hogy a [...] fegyvereket cipeljék. [Gyakorlatkozás közben] a tizedes adott nekik egy-egy magas széket, amire puskájukat támaszthatták.”

Megjegyzendő, hogy amint az Ishmael Beah volt Sierra Leone-i gyerekkatona visszaemlékezéséből is kiviláglik, nem egy esetben olyan kicsi gyerekeket is katonai szolgálatra fognak, akik még a fenn tárgyalt kis- és könnyűfegyvernek számító AK-47-eseket sem képesek se megtartani, se cipelni magukkal.

Lásd: Beah, Ishmael op. cit. p. 126., 129.

E rövid „*soft law*-kitérőt” követően, a továbbiakban következzen néhány gondolat az ENSZ Biztonsági Tanácsának és Közgyűlésének szerepvállalásáról: elsőként a BT-nek a gyermekek katonaként történő alkalmazásának felszámolása érdekében kifejtett erőfeszítéseiről.

(A sorrend így ehelyütt felcserélődik a VII. fejezethez képest: indokául, hogy a BT e tárgyban – az „aktív” oldal esetében, a „passzívhoz” képest – jóval tevékenyebb fellépést tanúsított, mint az ENSZ plenáris szerve.)

f. Az ENSZ keretében született releváns dokumentumok

i) A Biztonsági Tanács határozatai

Az ENSZ 15 tagú főszerve – mint ahogy már a VII.2.e.ii. fejezetben említésre került – 1999 óta szinte minden évben ad ki határozatot a „gyermekek és fegyveres konfliktusok” témakörében. E határozatok mindegyike érinti a gyermekkatonák problémáját is. (Ez esetben is látható, hogy a Gyermekjogi egyezmény 10. évfordulója egyfajta lavinát indított el a gyermekkatonáskodás elleni küzdelemben. Lépésről lépésre kivehető, hogyan mozdult meg a nemzetközi közösség, illetve a nemzetközi fórumok a jelenség felszámolása érdekében, milyen újabb és újabb nemzetközi jogi megoldások kidolgozására került sor pár éven belül.)

Miképp reagált a Biztonsági Tanács a többszázézes gyermekkatonák tömege által támasztott kihívásokra? Lássuk sorban a lépéseket.

(A)A BT 1261. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (1999)⁹⁰²

A „gyermekek és fegyveres konfliktusok” témakörében az első BT-határozat 1999-ben látott napvilágot. Amellett, hogy a Biztonsági Tanács nagy hangsúlyt helyezett a háborúk „passzív” szereplőivé, áldozataivá váló gyermekek kérdésének, az „aktív” oldal, a gyermekkatonák problémaköre sem kerülte el a testület figyelmét.

⁹⁰² Resolution 1261 (1999) on the Children and Armed Conflict. S/RES/1261 (1999)

A BT elsőként határozottan elítélte a gyermekek nemzetközi joggal ellentétesen történő besorozását illetve felhasználását az összecsapásokban.⁹⁰³

A BT-tagok fontosnak tartották továbbá felszólítani az államokat, illetve a konfliktusokban érintett feleket, hogy szigorúan tartsák be nemzetközi jogi kötelezettségeiket: különösen az 1949. évi genfi egyezmények, azok kiegészítő jegyzőkönyvei, valamint az 1989. évi ENSZ Gyermejjogi charta által rájuk háruló kötelezettségeket, többek között a gyermekkatonákra vonatkozó rendelkezéseket. A BT ezen felül hangsúlyozta az államok felelősségét a büntetlenség gyakorlatának megszüntetésében, valamint kötelezettségüket a genfi egyezmények súlyos megsértőivel szembeni bűnvádi eljárásra. A normasértők, bűnelkövetők nem maradhatnak büntetlenül, nyomatékosította a Biztonsági Tanács.⁹⁰⁴

A BT azonban nem csupán a már létező nemzetközi normák betartására és betartatására szólított fel, de gondolt a szükséges változtatások keresztülvételére is: támogatásáról biztosította a Gyermejjogi egyezményhez fűzendő, a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekekre vonatkozó Fakultatív jegyzőkönyv felvázolásán munkálkodó Emberi Jogok Bizottsága⁹⁰⁵ munkacsoportját is erőfeszítéseiben.⁹⁰⁶

A BT szükségesnek tartotta felszólítani az államokat, valamint az Egyesült Nemzetek rendszerének valamennyi releváns tagját, hogy növeljék erőfeszítéseiket annak érdekében, hogy véget vessenek a gyermekek nemzetközi joggal ellentétes toborzásának és fegyveres konfliktusokban történő felhasználásának. A BT felhívta a releváns szereplőket, dolgozzanak ki és érvényesítsenek a gyermekkatonáskodás jelenségét visszaszorító politikai és más eszközöket, beleértve a gyermekek számára olyan alternatívák kifejlesztését, valamint promótálását, népszerűsítését is, amely lehetőségek mellett a gyerekek nem a fegyveres harcokban való részvételt választják.⁹⁰⁷

A BT fentiekén túl elismerte a gyermekkatonák tömeges és globális jelensége valamint a – gyermekek által is könnyedén forgatható – kis- és könnyűfegyverek megállíthatatlan proliferációja közötti szoros összefüggést, és levonta a szükséges következtetéseket. Felhívta a figyelmet az 1998. november 19-én született 1209. számú határozatára, amely többek között hangsúlyozta valamennyi tagállam számára, de különösen a fegyverek előállításában és értékesítésében részt vevő államok számára a fontosságát azon fegyverkereskedelem visszaszorításának, amely előidézheti vagy meghosszabbíthatja a fegyveres összecsapásokat,

⁹⁰³ Resolution 1261. point 2.

⁹⁰⁴ Ibid. point 3.

⁹⁰⁵ Commission on Human Rights

⁹⁰⁶ Resolution 1261. point 6.

⁹⁰⁷ Ibid. point 13.

vagy súlyosbíthatja a már meglévő feszültséget vagy fegyveres konfliktust, s amely határozat nemzetközi összefogást sürget az illegális fegyveráradat megfékezésére.⁹⁰⁸

A BT végezetül felszólította az államokat valamint az Egyesült Nemzetek rendszerét, hogy tegyék lehetővé a nemzetközi joggal ellentétesen katonaként felhasznált gyermekek lefegyverzését, leszerelését, és visszavezetésüket a társadalomba, és felkérte a Főtitkár Különmegbízottját, az UNICEF-et, a Menekültügyi Főbiztost és az Egyesült Nemzetek rendszerének más érintett ügynökségeit, hogy növeljék igyekezetüket e cél érdekében.⁹⁰⁹

(B) A BT 1314. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2000)⁹¹⁰

A Biztonsági Tanács 2000-ben ismét fontosnak tartotta határozatban összefoglalni a „gyermekek és fegyveres konfliktusok” problémakörére, s azon belül a gyermekkatonák jelenségére adandó legfontosabb aktuális válaszlépéseket. Némely egy évvel korábbi megállapítást megismételt, s ennél fogva megerősített a BT, de számos ponton új elemek is felszínre kerültek.

Így példának okáért a BT immár fontosnak tartotta külön megemlíteni a katonaként alkalmazott leánygyermekek helyzete kezelésének fontosságát, az ő speciális igényeik figyelembe vételének, egyedi megoldások kidolgozásának szükségességét.⁹¹¹

A Tanács továbbá felszólította a fegyveres konfliktusok feleit, hogy a béketárgyalások és a békemegállapodások megkötése során legyenek külön figyelemmel a gyermekek védelmére, így különösen állapodjanak meg a gyermekkatonák lefegyverzéséről, leszereléséről és reintegrálásáról, és ahol lehetséges, vonják be a gyermekeket is az eljárásba.⁹¹²

A BT felszólította a regionális valamint szubregionális szervezeteket is, hogy dolgozzanak ki megoldásokat a fegyveres konfliktusok idején a gyermekekre veszélyes határon átnyúló tevékenységek megakadályozására, felszámolására, így – a könnyűfegyverek tiltott mozgása illetve a természeti erőforrások jogtalan kereskedelme mellett – a gyermekek határon túlról történő sorozása vagy elrablása beszüntetésére. A BT ezen felül olyan

⁹⁰⁸ Resolution 1261. point 14.

⁹⁰⁹ Ibid. point 15.

⁹¹⁰ Resolution 1314 (2000) on the Children and Armed Conflict. S/RES/1314 (2000)

⁹¹¹ Resolution 1314. point 13.

⁹¹² Ibid. point 11.

kezdeményezések elfogadására ösztönözte a regionális szervezeteket, amelyek keretében a gyermekek nemzetközi joggal ellentétes katonaként történő felhasználása tilalmának teljes mértékben érvényt szerezhetnek.⁹¹³

Amellett, hogy a BT ismételten hangsúlyozta az államok kötelezettségeként a büntetlenség gyakorlatának felszámolását, és a népirtásért, emberiség elleni bűncselekményért valamint háborús bűntettért (így gyerekkatonák alkalmazásáért) felelősök felelősségre vonását, hangsúlyozta továbbá, hogy az ilyen bűncselekmények elkövetőit el kell zárni az amnesztia lehetőségétől.⁹¹⁴

S amíg a Biztonsági Tanács 1999-ben született határozatában pusztán támogatásáról tudta biztosítani a Gyermejjogi egyezményhez fűzendő Fakultatív jegyzőkönyv kidolgozását, addig 2000-ben már arra ösztökélte az államokat, hogy írják alá és ratifikálják a jegyzőkönyvet, illetve arra szólította fel a fegyveres konfliktusok feleit, hogy tartsák tiszteletben ezen új norma rendelkezéseit, valamint a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumát.⁹¹⁵

(C)A BT 1379. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről (2001)⁹¹⁶

2001-ben sem tört meg a sor, s a BT újabb határozatban adott hangot a gyerekkatonák alkalmazásával kapcsolatos álláspontjának.

Az új elemek között szerepel, hogy a Biztonsági Tanács felkérte az ENSZ Főtitkárát, jelentéseihez mellékeljen egy listát a fegyveres konfliktusok azon feleiről, amelyek a rájuk irányadó nemzetközi kötelezettségeikkel ellentétesen soroznak be gyermekeket kötelékeik közé.⁹¹⁷ A Főtitkár e feladata ellátásakor az ENSZ Alapokmányának 99. cikke alapján cselekszik, amely feljogosítja az ENSZ-adminisztráció vezetőjét, hogy „a Biztonsági Tanács figyelmét minden olyan ügyre felhívja, amely véleménye szerint a nemzetközi béke és biztonság fenntartását veszélyeztetheti”. Márpedig, ha a Biztonsági Tanács – a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a fő felelősséget viselő ENSZ főszerv – megállapítja, hogy adott szituáció veszélyezteti a nemzetközi békét és biztonságot, a kollektív biztonság

⁹¹³ Ibid. point 16.

⁹¹⁴ Ibid. point 2.

⁹¹⁵ Ibid. points 3-4.

⁹¹⁶ Resolution 1379 (2001) on „Children and Armed Conflict”. S/RES/1379 (2001)

⁹¹⁷ Resolution 1379. point 16.

jegyében, az Alapokmány VII. fejezete alapján, a cselekvési lehetőségek széles skálájából válogathat: kidolgozhat ajánlásokat, elfogadhat (a helyzet súlyosbodásának megakadályozása céljából) ideiglenes intézkedéseket, de akár kényszerintézkedésekhez is folyamodhat, így fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat is foganatosíthat (megszakíthatja a diplomáciai kapcsolatokat, felfüggesztheti a gazdasági kapcsolatokat, illetve a vasúti, tengeri, légi, postai, távírói, rádió és egyéb forgalmat), sőt, adott esetben, ha annak szükségességét ítéli meg, akár légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával járó műveleteket is elrendelhet.⁹¹⁸

A BT fentiekén túl határozatában arra ösztönözte az Egyesült Nemzetek keretében működő ügynökségeket, alapokat és programokat, hogy a fejlesztési támogatásra irányuló terveik meghatározásánál vegyék számításba a gyermekeknek az elfogadott nemzetközi standardokkal ellentétesen történő sorozását mérséklő, visszaszorító megoldásokat, lehetőségeket, valamint e programjaik felvázolásánál külön legyenek figyelemmel a kombattánsként használt leánygyermek specielis igényeire, sajátos sebezhetőségükre.⁹¹⁹

A Biztonsági Tanács felkéréssel fordult a nemzetközi pénzügyi intézményekhez, illetve a regionális pénzügyi és fejlesztési szervezetekhez is, arra bátorítva őket, hogy rehabilitációs programjaikból szenteljenek a (nemzetközi joggal ellentétesen bevetett) gyermekkatonák leszerelését és társadalomba való visszavezetését szolgáló kezdeményezések támogatására is.⁹²⁰

A BT – túllépve a könnyűfegyverek proliferációja tilalmának pusztá deklarációján – 2001-ben született határozatában felszólította a tagállamokat, hogy tegyék meg a megfelelő intézkedéseket azon joghatóságuk alatt álló magán- vagy jogi személyek ellen, amelyek a kis- és könnyűfegyverek tiltott kereskedelmében tevékeny részt vállalnak: hozzájárulva ezzel közvetlenül a gyermekkatonák, illetve az ő felfegyverzésük lehetőség szerinti visszaszorításához.⁹²¹

⁹¹⁸ ENSZ Alapokmány. VII. fejezet: Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetében

⁹¹⁹ Resolution 1379. point 11.

⁹²⁰ Ibid. point 12.

⁹²¹ Ibid. point 9. d)

**(D)A BT 1460. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről
(2003)⁹²²**

Míg a korábbi BT-határozatokban erre nem került sor, a Biztonsági Tanács 2003-ban immár felszólította a nemzetközi kötelezettségeikkel ellentétesen gyerekeket besorozó fegyveres konfliktusok feleit, hogy haladéktalanul vessenek véget a gyerekek sorozásának, összecsapásokban való felhasználásának.⁹²³

A BT kifejezte azon szándékát is, miszerint közvetlenül párbeszédbe lép (vagy a Főtitkárt támogatja e dialógus lefolytatásában) minden, gyerekeket sorozó, frontvonalra küldő harcoló féllel, annak érdekében, hogy a nemzetközi joggal ellentétes gyakorlatuk felszámolására világos, egyértelmű, határidőkkel operáló, hatékony akciótervet dolgozzanak ki.⁹²⁴

A Biztonsági Tanács fentiekén túl felszólította a Főtitkár listáján szereplő feleket, tájékoztassák az ENSZ-et, pontosabban annak Különmegbízottját arról, milyen lépéseket fogantatosítottak a gyermekkatonáskodás felszámolása érdekében.⁹²⁵ A testület továbbá kinyilvánította, megteszik a szükséges további intézkedéseket, ha nem tapasztalnak a feleknél előrelépést a jelenség visszaszorításában.⁹²⁶ (A BT azonban nem pusztán az érintett felek tájékoztatását várja el: megbízta a Főtitkárt is, folyamatosan kövesse nyomon és adjon jelentést a listáján szereplők által véghezvitt haladásról, vagy épp ellenkezőleg, mulasztásukról.)⁹²⁷

A BT – újabb lehetséges megoldásként a könnyűfegyverek elleni küzdelemben – arra buzdította a tagállamokat, hogy hatékony eszközök kidolgozásával fékezzék meg azon országokba irányuló tiltott fegyverkereskedelmet, amelyek sorozatosan és rendszeresen megsértik a gyermekek jogaira és védelmére vonatkozó nemzetközi kötelezettségeiket.⁹²⁸

A Biztonsági Tanács külön felhívta a tagállamok figyelmét a leszerelt gyermekkatonák oktatása megszervezésének fontosságára is, társadalomba való visszavezetésük megkönnyítése, s újbóli besorozásuk megakadályozása érdekében.⁹²⁹

⁹²² Resolution 1460 (2003) on Children and Armed Conflict. S/RES/1460 (2003)

⁹²³ Resolution 1460. point 3.

⁹²⁴ Ibid. point 4.

⁹²⁵ Ibid. point 5.

⁹²⁶ Ibid. point 6.

⁹²⁷ Ibid. point 16. a)

⁹²⁸ Ibid. point 7.

⁹²⁹ Ibid. point 13.

**(E) A BT 1539. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről
(2004)⁹³⁰**

Milyen új elképzelések körvonalazódtak a Biztonsági Tanács 2004-ben megfogalmazott határozatában? Elsőként a BT felkérte a Főtitkárt, dolgozzon ki minél hamarabb akciótervet egy (a passzív oldal kapcsán már ismertetett) szisztematikus és átfogó monitoring rendszer valamint jelentéstételi mechanizmus kiépítéséről, amelynek segítségével a gyermekkatonákkal kapcsolatosan (is) egzakt információkhoz lehetne hozzáférni, biztosítva a kellő tájékoztatást a megfelelő lépések megtételéhez.⁹³¹

A folyamatosan a Főtitkár listáján szereplő felektől is akciótervet kért a BT, konkrétumokkal, ütemtervvel együtt, amelyben számot adnak arról, mit tesznek a gyermekkatonák sorozásának, bevetésének megakadályozása érdekében. A Főtitkár feladata pedig rendszeresen felülvizsgálni, mennyiben tesznek, vagy nem tesznek eleget kötelezettségeiknek a felek.⁹³²

A határozat szerint a tárgyalásokba bocsátkozni, akciótervet kidolgozni, vagy az akciótervben vállalt kötelezettségeiket teljesíteni nem hajlandó felekkel szemben a BT ország-specifikus rezolúciók keretében célzott és fokozatos intézkedéseket léptet életbe, például tilalmat mond ki a katonai felszerelések, fegyverek, így különösen a kis- és könnyűfegyverek exportjára, szállítására.⁹³³

A BT felkérte végül a regionális és szubregionális szervezeteket is, hogy dolgozzanak ki szub- és interregionális kezdeményezéseket a gyermekek határokon át történő sorozását felszámolandó.⁹³⁴

**(F) A BT 1612. számú határozata a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről
(2005)⁹³⁵**

A BT 2005-ben született határozata voltaképpen az előző évben felvázolt monitoring-rendszer gyakorlatban való megvalósulásának mikéntjére helyezte a hangsúlyt. A Biztonsági Tanács így többek között döntött egy, a Tanács valamennyi tagját tömörítő (a disszertáció

⁹³⁰ Resolution 1539 (2004) on Children and Armed Conflict. S/RES/1539 (2004)

⁹³¹ Resolution 1539. point 2.

⁹³² Ibid. point 5. a) –b)

⁹³³ Ibid. point 5. c)

⁹³⁴ Ibid. point 12. e)

⁹³⁵ Resolution 1612 (2005) on Children and Armed Conflict. S/RES/1612 (2005)

szervezetekre fókuszáló fejezeteiben már röviden elemzett illetve még elemzendő) munkacsoport⁹³⁶ felállításáról, amelynek feladatául szabták a monitoring rendszer keretében beérkező jelentések feldolgozását és értékelését, valamint az elkészített és benyújtott akciótervek elemzését, azok teljesítésének, végrehajtásának ellenőrzését, illetve a szükséges ajánlások, javaslatok kidolgozását.⁹³⁷

**(G) A BT elnökének nyilatkozatai a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekekről
(2006⁹³⁸, 2008,⁹³⁹ 2009⁹⁴⁰)**

A 2005 óta eltelt pár évben maga a Biztonsági Tanács nem fogalmazott meg több határozatot a „gyermekek és a fegyveres konfliktusok” témakörében, de a BT elnöke négy nyilatkozatot is kiadott e tárgyban, természetesen érintve a gyermekkatonák kérdését is.

Az elnöki nyilatkozatok azonban sok újdonságot nem hoztak be a rendszerbe: keretükben pusztán a korábbi kezdeményezések megismétlésére, megerősítésére, továbbgondolására, továbbfejlesztésére került sor. Talán ami mégis új elemként megemlíthető e nyilatkozatok kapcsán, hogy ezekben a Biztonsági Tanács elnöke a testület nevében immár örömmel üdvözölhette a nemzeti, nemzetközi és az ún. mix büntetőbíróságoknak és törvényszékeknek a gyermekek jogait fegyveres konfliktusok idején megsértő, így gyermekeket katonaként alkalmazó bűnelkövetők felelősségre vonása céljából kifejtett hatékony fellépését, a gyermekjogokat semmibe vevők bíróság általi számonkérése érdekében kifejtett eredményes lépéseiket. A BT fentiekén túl 2008-ban felkérte valamennyi érintett felet⁹⁴¹, hogy biztosítsanak megfelelő forrásokat és alapokat a gyermekkatonák leszerelését, rehabilitációját és reintegrációját hosszú távon és eredményesen szolgálni kívánó nemzeti programok és akciótervek támogatására. 2009-ben pedig, gondolva arra, hogy számos konfliktus nem csupán lokális, de regionális kihatással is bír, arra kérte a BT elnöke a tagállamokat, a békefenntartó erőket és az ENSZ nemzeti csoportjait, hogy kellőképp informálják egymást a gyerekkatonák régióbéli alkalmazásáról, és – határookra tekintet nélkül – működjenek együtt e gyerekek leszerelése, szabadon bocsátása, és társadalomba való visszavezetése érdekében.

⁹³⁶ Working Group on children and armed conflict

⁹³⁷ Resolution 1612. point 8.

⁹³⁸ Statement by the President of the Security Council, 28 November 2006, S/PRST/2006/48.

⁹³⁹ Statement by the President of the Security Council, 12 February 2008, S/PRST/2008/6.

⁹⁴⁰ Statement by the President of the Security Council, 29 April 2009, S/PRST/2009/9.

⁹⁴¹ **Tagállamokat, regionális szervezeteket, a Titkárságot, valamint más releváns ENSZ fórumokat (UNICEF, UNFPA, UNIFEM, WHO, UNDP, UNHCR, OHCHR, ILO, UNESCO), nemzetközi pénzügyi intézményeket, beleértve a Világbankot, valamint a civil társadalom képviselőit.**

Láthatjuk, az ENSZ – fontosságánál fogva – magas szinten próbál megoldásokat találni a gyermekkatonák által támasztott kihívásokra, hisz maga a Biztonsági Tanács, az egyik legfajszúlyosabb fűszerv évrűl-évre napirendjére tűzi e kérdéskűrt.

ii) Az ENSZ Kűzgyűlésének határozatai

Folytatva a gyermekkatonák alkalmazását tiltó illetve visszaszorítani szándékozű nemzetkűzi normák, dokumentumok sorát, essék pár szó az ENSZ Kűzgyűlésének vonatkozű – ugyan csupán ajánlás jelleggel bírű – határozatairűl is, hiszen kihagyhatatlan a Biztonsági Tanács után a másik talán legfontosabb ENSZ fűszerv, a plenáris tanács álláspontjának rövid ismertetése is.

A Kűzgyűlés 1997 óta (szintén a Gyermekjogi egyezmény tizedik évfordulűja kűzeledtétűl) fogad el rendszeresen olyan, kifejezetten a gyermekek jogaira fűkuszálű határozatokat, amelyek érintik a gyermekkatonák problémakűrét is⁹⁴². Lássuk, mit tartott fontosnak a legdemokratikusabbnak, legrepresentatívabbnak tartott fűszerv a gyermekkatonákkal kapcsolatban kinyilvánítani, s a tagállamok figyelmébe ajánlani (e fejezet a BT-határozatokhoz viszonyítva pusztán az eltérű gondolatokra, más megkűzelítésekre koncentrál).

Amellett, hogy a Kűzgyűlés, csakűgy mint a Biztonsági Tanács, elítélte határozataiban a gyermekkatonák alkalmazását, felszűlította a tagállamokat illetve a konfliktusok részes feleit a nemzetkűzi joggal ellentétes gyakorlatuk besűntetésére, felhívta az érintetteket a gyermekkatonák leszerelésére, rehabilitációjuk megszervezésére, társadalomba való visszavezetésűkre, fizikai és lelki felépűlésűk biztosítására, tilalmat hirdetett a gyermekkatonákat alkalmazű felek bármilyen formában történű támogatására, új gondolatnak számít a BT által kifejtettekhez képest, hogy:

⁹⁴² A/RES/63/241	Rights of the Child	(13 March 2009)
A/Res/62/141	Rights of the Child	(22 Feb 2008)
A/Res/61/146	Rights of the Child	(9 Nov 2006)
A/RES/60/231	Rights of the Child	(9 Dec 2005)
A/RES/59/261	Rights of the Child	(24 Feb 2005)
A/RES/58/157	Rights of the Child	(9 Mar 2004)
A/RES/57/190	The Rights of the Child	(19 Feb 2003)
A/RES/55/79	The rights of the child	(4 Dec 2000)
A/RES/54/263	Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child	(25 May 2000)
A/RES/54/149	The rights of the child	(17 Dec 1999)
A/RES/53/128	The rights of the child	(9 Dec 1998)
A/RES/51/77	Rights of the Child	(20 Feb 1997)

- a Közgyűlés felismerte a menekült és a „belső menekült” (IDP), azaz hazájában hontalanná váló gyerekek, főként a kísérő nélküli kiskorúak különös sebezhetőségét, a nagyfokú veszélyét annak, hogy a fegyveres alakulatok, kihasználva gyökértelenségüket, a talajt vesztett gyerekeket könnyedén soraik közé csábítják, vagy kényszerítik – s levonta a szükséges következtetéseket;⁹⁴³
- a Közgyűlés határozataiban élesen elítélte a gyermekrablások bármely formáját is, s különösen a gyermekek katonai szolgálatra kényszerítését célzó emberrablásokat, s felszólította az államokat, hogy tegyenek meg mindent e gyerekek haladéktalan szabadon bocsátása, illetve családjukkal való újraegyesítésük, társadalomba való visszavezetésük érdekében;⁹⁴⁴
- a Közgyűlés továbbá fontosnak tartotta a tagállamok számára javasolni, hogy a Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv ratifikálásakor, illetve az önkéntességre vonatkozó korhatár 15 évről történő felemelésére vonatkozó vállalásuk megtételekor vegyék figyelembe, hogy az Egyezmény egységesen a 18 év alatti személyeket jogosítja fel speciális védelemre.⁹⁴⁵

Nem maradhat ki a tárgyalásból az ENSZ Közgyűlésének kifejezetten a gyermekekre, a gyermekjogokra fókuszáló speciális ülészakán⁹⁴⁶ 2002-ben született határozat: *'a World Fit for Children'*,⁹⁴⁷ azaz „a gyermekeknek alkalmas világ”, illetve „a gyermekekhez igazított világ”⁹⁴⁸ címmel. Az első, kifejezetten a gyermekekre koncentráló speciális ülészak (ahol, szintén elsőként, gyerekek is a hivatalos delegáció részei lehettek) záródokumentuma által összegyűjtött és irányadónak tekintett tíz legfontosabb alapelv és célkitűzés között ugyanis a gyermekek háborúval szembeni védelmének szükségessége is szerepel. E princípium fényében pedig a Közgyűlés speciális ülészakája sem mulasztott el felhívni a gyermekkatonák alkalmazásának beszüntetésére, leszerelésük, rehabilitációjuk, reintegrációjuk biztosítására,⁹⁴⁹

⁹⁴³ UN General Assembly Resolution 51/77. point 44.

⁹⁴⁴ UN General Assembly Resolution 62/141. point 53.

⁹⁴⁵ UN General Assembly Resolution 58/157. point 46.

⁹⁴⁶ Special Session of the UN General Assembly on Children, 8-10 May 2002.

⁹⁴⁷ UN General Assembly Resolution A/RES/S-27/2. A World Fit for Children. 11 October 2002.

⁹⁴⁸ A Szociális és Munkaügyi Minisztérium fordításában.

Lásd: A Szociális és Munkaügyi Minisztérium felhívása magyar gyermekek képviselőinek jelölésére az ENSZ Közgyűlés „A gyermekekhez igazított világ” c. csúcstalálkozó (A World Fit for Children) öt éves évfordulója alkalmából rendezett, magas szintű ülészak keretében 2007. december 9-10-én sorra kerülő New York-i Gyermekek Fórumán történő részvételre.

⁹⁴⁹ UN General Assembly Resolution S-27/2. point 44. subpar. 22.

s ezzel párhuzamosan a kis- és könnyűfegyverek ellenőrizetlen, illegális kereskedelmének megfékezésére.⁹⁵⁰

Mindezekon túl ne feledjük, a Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv(ek)et is maga az ENSZ Közgyűlése fogadta el egy 2000-ben született határozatával.

g. Nemzetközi szokásjog

Végéhez közelítve a releváns jogi normák citálásának, fentiekből kitűnik, hogy szép számban található ma már olyan, generális és regionális nemzetközi szerződés, amely tiltja, pontosabban részes felei számára tiltja gyermekek katonaként történő felhasználását. A jogforrások felsorolása azonban a legutóbbi fejlemények szerint már nem zárulhat le csupán az egyezmények citálásával. 2004 májusában ugyanis a Sierra Leone-i Speciális Bíróság, illetve annak Fellebbezési Tanácsa mérőföldkőnek számító döntést hozott, amikor egy a joghatóságát vitató előzetes beadvány elutasítását eredményező határozatában arra a következtetésre jutott, miszerint maga a nemzetközi szokásjog is tartalmazza a 15 év alatti gyermekek sorozásának és toborzásának, illetve felhasználásának tilalmát, sőt nem csupán a tilalmát, de annak büntetni rendelését is.⁹⁵¹ Azaz – legalábbis a Tanács többségi álláspontja szerint, ROBERTSON bíró ellenvéleményével szemben⁹⁵² – a nemzetközi szokásjog is megalapozhatja magánszemélyek egyéni büntetőjogi felelősségét gyermekek katonakénti alkalmazása esetében.

Erről a kérdésről azonban – a nemzetközi bíróságok, azon belül a Sierra Leone-i Bíróság előtti releváns ügyek vizsgálatának keretében – a disszertáció VIII.4.c. fejezete ad részletes elemzést.

⁹⁵⁰ Ibid. point 44. subpar. 26.

⁹⁵¹ Decision on preliminary motion based on lack of jurisdiction (child recruitment), Special Court for Sierra Leone, Appeals Chamber, SCSL-04-14-AR72(E)-131-7383-7412.

⁹⁵² Dissenting opinion of Justice Robertson, SCSL-04-14-AR72(E)-131-7413-7447.

3. A releváns nemzetközi szervezetek és szervek

“A gyerekek egyszerre jelentik az indokot arra, hogy felvegyük a harcot a háborúk borzalmai ellen, s egyszerismind ők jelentik a reményt is ezek túlélésére.”

GRAÇA MACHEL⁹⁵³

- az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)
- az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)
- az ENSZ emberi jogi szervei
- az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)
- az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja (SRSG)
- a Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)
- az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)
- a Vöröskereszt (ICRC)
- egy kiemelkedő NGO: CSUCS

A fegyveres konfliktusok „passzív” szereplőivé, áldozataivá váló gyerekek megsegítésén munkálkodó – a VII.3. fejezetben bemutatott – nemzetközi szervezetek többsége nagy hangsúlyt helyez az „aktív” szereplők, a (valójában szintén áldozattá váló) gyerekkatonák kérdéskörére is. Fellépnek a kiskorúak sorozása ellen, sürgetik a gyerekkatonák leszerelését, lefegyverzését, ösztönzik a kormányzatokat magasabb jogszabályi védelem elfogadására, elősegítik a háborút megjárt gyerekek társadalomba való visszailleszkedését: hallatják hangjukat a gyermekkatonáskodás felszámolásáért. „Mert vétkesek közt cinkos, aki néma”.⁹⁵⁴ Lássuk sorban e szervezeteket. Újra, immár a gyermekkatonákat érintő fellépéseiket.

⁹⁵³ ‘Children are both our reason to struggle to eliminate the worst aspects of warfare, and our best hope for succeeding at it.’ In: Machel Review Report. op. cit. p. 1.

⁹⁵⁴ Babits Mihály: Jónás könyve

a. Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)

„A gyermekek katonai célokra való felhasználása törvénytelen, civilizált társadalmakban morálisan elfogadhatatlan” – jelentette ki CAROL BELLAMY, az UNICEF 2005-ig regnáló (két egymást követő ötéves mandátumra kinevezett) főigazgatója 2002-ben.⁹⁵⁵ Az általa egy évtizeden át irányított szervezet egyik legkiemelkedőbb feladatának ma a gyermekkatonák alkalmazása elleni küzdelmet tekinti. Mert, ahogy egy szintén 2002-ben készített jelentésük fogalmazott: nem engedhető, hogy gyerekkatonák vívják a felnőttek háborúit; ez a szervezet egyik legfontosabb célja.⁹⁵⁶ Hogy hogyan tesz eleget e rendeltetésének az UNICEF? Mint minden más előtte álló problémának: összetett megközelítéssel.

Az 1965-ben Nobel békedíjjal kitüntetett Alap JAMES P. GRANT, az UNICEF korábbi, harmadik főigazgatójának filozófiája szerint fejt ki ma is tevékenységét: aki szerint a világban hangos és néma szükségállapotok léteznek. Az UNICEF mind a hangos, mind a néma kihívásokra meg kíván felelni:

- azaz a Gyermekalap egyaránt törekszik arra, hogy megfelelő válaszokat adjon a „hangos”, tehát a mindenki számára szembeötlő, a mindenki számára egyértelmű problémákra, így felszámolja, mérsékelje a háborúknak, a természeti katasztrófáknak a gyermekekre gyakorolt közvetlen hatásait,
- s egyúttal az UNICEF a „néma”, a „csöndes” szükségállapotok megoldására is vállalkozik, azaz olyan helyzetek kezelésére, amelyek megbújva, a felszín alatt, a mélyben gyökerezve éreztetik hatásukat, mint példának okáért a gyermekek bármilyen formában jelentkező (gazdasági, szexuális vagy katonai) kizsákmányolása.

Az ENSZ Gyermekalapja az eltérő természetű kihívásokra különböző eszközökkel is reagál. Amíg a „hangos” szükségállapotok azonnali, prompt válaszokat igényelnek: sürgős élelmiszersegélyek megszervezését, a gyerekek gyors kimenekítését a veszélyeztetett területekről stb.; addig a „néma” szükségállapotok jellemzően csak hosszú időt felelmesztő, mélyre ható, a probléma gyökeréig lehető reakciókkal oldhatók fel. Vagyis míg az első esetben az UNICEF rövid távon mint segélyszervezet, addig a második esetben hosszú távon mint fejlesztési szervezet lép fel.⁹⁵⁷

⁹⁵⁵ Thalif, Deen: UN Report on Child Soldiers Ignores Worst Offenders. Published on Thursday, November 7 2002 by the Inter Press Service.

⁹⁵⁶ Adult Wars, Child Soldiers. Voices of Children Involved in Armed Conflict in the East Asia and Pacific Region. UNICEF 2002.

⁹⁵⁷ Lásd az UNICEF honlapját: <http://www.unicef.hu/unicef-nemzetkozi.jsp> (2008. 11. 15.)

A gyermekkatonák alkalmazása elleni küzdelem során az UNICEF-nek ötvöznie kell mindkét eszközrendszerét: a látványos és gyors megoldások mellett, pl. gyerekkatonák leszerelése, lefegyverzése, a sebesültek egészségügyi ellátása mellett szükség van a csak hosszú távon, de tartós eredményt hozó lépések megtételére is, így példának okáért meg kell szervezni a veteránokká vált gyerekek oktatását, fizikai sérüléseik mellett lelki kínjaikra is enyhülést kell keresni, szakmát kell a kezükbe adni, hogy ne kényszerüljenek ismét a katonák közé, valamint a rengeteg egyéb feladat mellett az erőszakmentesség, a béke kultúráját kell elhinteni közöttük, illetve az egész társadalomban.

Az ENSZ Közgyűlésének és a Gazdasági és Szociális Tanácsnak egyaránt jelentéstételi kötelezettséggel tartozó fél-autonóm szervezet ekképp veszi fel tehát a harcot a gyermekek harcával szemben. Így tesz eleget a gyermekkatonák vonatkozásában alapvető kötelezettségének: a Gyermekjogi egyezmény rendelkezései (ez esetben a 38. cikk), valamint a kiegészítő jegyzőkönyvek előírásai betartatásának, a gyermekjogok érvényesítésének, végrehajtásuk biztosításának. A nagy múltú Alap mindenkori célja: jobb jövőt biztosítani a gyerekeknek, így a volt katonáknak is.

b. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)⁹⁵⁸

Nem maradhat ki a releváns szervezetek felsorolásából a szintén – két ízben, 1954-ben és 1981-ben is – Nobel békedíjjal jutalmazott Menekültügyi Főbiztosság sem, amely amellet, hogy speciális projekteket indít a menekült gyerekek érdekében – akik, ahogy DENNIS MCNAMARA fogalmazott, „a legsebezhetőbb tagjai egy eleve sebezhető csoportnak”⁹⁵⁹ – külön prioritásként kezeli a gyermekkatonák problémakörét.

A menekült gyermekek körében ugyanis kiemelkedően magas azok aránya, akik az átmeneti menedéket nyújtó táborokat elhagyva fegyvert ragadnak. Vagy önként csatlakoznak a hadsereghez, illetve az ellenzéki milíciákhoz, nem látva más kiutat, más felemelkedési lehetőséget az amúgy is kilátástalan helyzetükből, netán biztonságban csak úgy érzik magukat az őket körülvevő káoszban, ha ők is fegyvert kapnak kezükbe, vagy – családjuktól, rokonaiktól, gyökereiktől elszakítva könnyű prédáiként az utánpótlásra vadászó alakulatoknak – kényszersorozás áldozataivá válnak. A Főbiztos Hivatala mind az önkéntességen, mind a kényszeren alapuló sorozás ellen harcot hirdet.

⁹⁵⁸ Lásd a Menekültügyi Főbiztos honlapját: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

⁹⁵⁹ Lásd a Human Rights Watch honlapját: www.hrw.org/campaigns/crp/promises/refugees.html

A Főbiztosság célja más alternatívát kínálni a gyerekeknek. Karöltve az egyéb kompetens humanitárius, emberi jogi szervezetekkel, a Főbiztos helyi munkatársai gondoskodnak a menekült gyerekek – biztonságos körülmények közötti – oktatásának, szakképzésének megszervezéséről: hogy ne a katonaságban lássák önmaguk és családjuk megélhetésének illetve túlélésének egyetlen zálogát. Az idősebb gyerekek számára a Hivatal jövedelemszerző tevékenység vállalásában segít. A Főbiztosság az egész világot behálózó lokális irodái révén mindent megtesz annak érdekében is, hogy a szüleitől elszakadt menekült gyermekek ismét visszataláljanak családjukhoz: így, biztonságban, családi környezetben jóval kisebb az esélye annak, hogy a gyerekeket kombattánsok soraik közé ragadják, vagy maguk közé csábítják.

A Főbiztos nem feledkezhet meg a már katonaként szolgált gyerekekről sem. Segíteni kell őket is abban, hogy ne kerüljenek vissza ismét a frontvonalra. Az ún. DDR programokban, azaz a 'lefegyverzés, leszerelés, társadalomba való visszailleszkedés'⁹⁶⁰ hármas feladatkörét felölelő projekteknél a katonának állt gyerekek helyzetének kezelésére külön hangsúlyt kell fektetni. Fel kell készíteni az öldöklések szemtanúivá, vagy épp elkövetőivé vált gyerekeket a családjukhoz, közösségükhöz való visszatérésre. Ha szükséges, pszicho-szociális gondozásban kell részesíteni az új életet kezdeni akaró, de számos nehézséggel szembesülni kényszerülő fiatal veteránokat.⁹⁶¹

A Főbiztos fentiekén túl minden lehető fórumon fellép a gyerekek – bármilyen formában megnyilvánuló – sorozása ellen, valamint tekintélyét latba vetve igyekszik propagálni a Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv minél több állam általi elfogadását, s hangsúlyozni az abban rögzített normák érvényesülésének fontosságát. A Főbiztos Hivatala igyekszik a konfliktusban álló felek részéről konkrét, egyedi kötelezettségvállalásokat is kikényszeríteni a gyermekkatonáskodás visszaszorításáról.

A menekült gyerekeknél jelentős a kockázat, hogy gyerekkatonává váljanak. S szintén, a gyerekkatonáknál, mint a társadalom perifériájára szorult tagjainál, ugyancsak jelentős a kockázat, hogy földönfutóvá, menekültté váljanak. A Főbiztosság ezt az ördögi kört igyekszik megtörni.⁹⁶²

⁹⁶⁰ DDR: demobilization, disarmament and reintegration

⁹⁶¹ Summary Note. UNHCR's Strategy and Activities concerning Refugee Children. Geneva, October 2005. p. 2.

⁹⁶² Alfredson, Lisa: Child soldiers, displacement and human security. 2002.

A tanulmányt az UNIDIR (United Nations Institute for Disarmament Research), azaz az ENSZ Leszerelési Kutató Intézetének honlapja közli: <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art1728.pdf>

c. Az ENSZ emberi jogi szervei

Ahogy az ún. passzív oldal kapcsán megtettük, úgy az aktív oldal vonatkozásában is érdemes az ENSZ emberi jogi szervei tevékenységének is – rövidre fogva – figyelmet szentelnünk. Bár a Menekültügyi Főbiztoshoz képest az Emberi Jogi Főbiztos közel sem helyez munkájában hasonló hangsúlyt kifejezetten a konfliktusok sújtotta gyermekekre, abból a szempontból mégis feltétlen említést érdemel a gyermekkatonáskodás jelenségét visszaszorítani igyekvő nemzetközi szervek felvázolásakor e tisztségviselő illetve apparátusa is, hogy ő az, aki biztosítja a koordinációt az ENSZ rendszerében dolgozó azon emberi jogi szervek között:

- egyrészt az ENSZ Alapokmánya által életre hívott emberi jogi intézmények,
- másrészt az ENSZ égisze alatt született kiemelkedő súlyú emberi jogi szerződések által létrehozott, s ezek végrehajtását felügyelő bizottságok között,⁹⁶³

amelyek között egyesek már kifejezetten fontos szerepet töltenek be a gyermekkatonák alkalmazása elleni nemzetközi küzdelemben.

- Míg az első csoport közül – témánk szempontjából – az Emberi Jogok Bizottsága⁹⁶⁴ érdemel megkülönböztetett figyelmet,

- o amely egyfelől tevékeny részt vállalt a Gyermekjogi Egyezményhez 2000-ben fűzött, a gyerekek katonakénti alkalmazását tiltó Fakultatív jegyzőkönyv megalkotásában azzal, hogy még 1994-ben felállított egy munkacsoportot a tervbe vett jegyzőkönyv szövege felvázolásának feladatával,
- o másfelől 1994-től az évente megjelenő, a gyermekjogokra fókuszáló határozataiban újra és újra kiállt a gyermekkatonáskodás jelenségének eliminálása mellett,

⁹⁶³ E nyolc alapvető emberi jogi egyezmény:

1. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
2. Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
3. A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény
4. A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény
5. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni egyezmény
6. A gyermek jogairól szóló egyezmény
7. A bevándorló munkások és családtagjaik jogainak védelméről rendelkező egyezmény
8. A fogyatékkal élők jogairól szóló egyezmény

⁹⁶⁴ Commission on Human Rights

o illetve már 1991-ben a Bizottság (immár megszűnt) antidiszkriminációs és kisebbségvédelmi albizottsága⁹⁶⁵ egy a minimális humanitárius standardokat deklaráló nyilatkozatot⁹⁶⁶ fogadott el⁹⁶⁷, amelynek 10. cikkelyében hitet tett amellett az alapvető követelmény mellett, hogy egyetlen 15 év alatti gyermek sem sorozható be, vagy fogadható a fegyveres erők vagy a fegyveres csoportok kötelékei közé, illetve engedhető az erőszakban való részvételre⁹⁶⁸, továbbá meg kell tenni mindent annak érdekében is, hogy a 18 évnél fiatalabbak se vehessenek részt a harci cselekményekben.⁹⁶⁹

- A második kategóriába tartozó testületek közül a Gyermekjogi Bizottságot kell kiemelni (s jelentősége okán külön alfejezetben tárgyalni szerepét).

d. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)⁹⁷⁰

A Genfben évente háromszor ülésező (három hetet plenáris, s egy hetet munkacsoporti szinten ülésező) Gyermekjogi Bizottság – ahogy a passzív oldal kapcsán már említésre került – a Gyermekjogi egyezmény, illetve jegyzőkönyvei rendelkezéseinek, így a gyermekek katonakénti alkalmazását tiltó előírásainak a betartása felett öröködik. Hasonlóan más, az ENSZ keretében született egyezmény által életre hívott monitoring szervhez – mint példának okáért az Emberi Jogi Bizottság⁹⁷¹, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága, a faji megkülönböztetés, a nők elleni diszkrimináció vagy a kínzás elleni bizottságok – a Gyermekjogi Bizottság is többek között az államok jelentéseire támaszkodik vizsgálódásai során. (Majd maga a jelentéseket fogadó Bizottság is jelentést tesz két évente a Gazdasági és Szociális Tanácson keresztül a Közgyűlésnek.)

⁹⁶⁵ Az 1947-ben, rögtön az Emberi Jogok Bizottságának első ülésén felállított „Diszkriminációt Megelőző és Kisebbségvédelmi Albizottság” elnevezését 1999-ben az „Emberi Jogokat Előmozdító és Védő Albizottság” megjelölésre változtatták. 2006-ban, amikor a 60. évfordulós ENSZ-reform keretében az Emberi Jogok Bizottságának helyébe az Emberi Jogok Tanácsa lépett, ez az albizottság is megszűnt: feladatait az Emberi Jogok Konzultatív Bizottsága elnevezésű új testület vette át.

⁹⁶⁶ Declaration of Minimum Humanitarian Standards. Adopted by an expert meeting convened by the Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, in Turku/Åbo, Finland, 30 November – 2 December 1990.

⁹⁶⁷ A szakértők által a finnországi Turkuban 1990-ben megfogalmazott nyilatkozatot az albizottság 1991-ben tűzte napirendjére. E/CN.4/Sub.2/1991/55.

⁹⁶⁸ 1994-ben az albizottság a deklarációt az Emberi Jogok Bizottságának figyelmébe ajánlotta és elfogadásra javasolta. Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities. Resolution 1994/26.

⁹⁶⁹ A deklaráció ezt az általános szófordulatot – „részvétel az erőszakos cselekményekben” – alkalmazza.

⁹⁶⁹ Shaw, Malcolm N.: Nemzetközi jog. (szerk.: Valki László) Osiris Kiadó. Budapest, 2001. p. 713.

⁹⁷⁰ Lásd a Gyermekjogi Bizottság honlapját: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/>

⁹⁷¹ Human Rights Committee

Korábban, a gyermekkatonák jelenségét felszámolni hivatott nemzetközi jogi megoldások, így konkrétan az 1989. évi New York-i egyezmény tárgyalásakor már kitértünk arra, hogy milyen adatok, információk szolgáltatását várja el a Bizottság a szerződés végrehajtásáról rendszeresen számot adni köteles részes államoktól. Érdeemes ehelyütt azt megvizsgálni, általános jellegű javaslatokat, ajánlásokat tett-e a Bizottság a gyermekkatonák vonatkozásában.

A CRC ugyan kifejezetten és speciálisan a gyermekkatonákra vonatkozó általános javaslatot még nem fogalmazott meg és ajánlott a részes államok figyelmébe, a (passzív oldal kapcsán már szintén érintett) 2005-ben született kommentárja azonban kitért erre a kérdéskörre. A nem a származási országukban tartózkodó kísérő nélküli illetve családjától elszakadt gyermekekről szóló „*General Comment*” ugyanis külön alfejezetet szentelt a Gyermekjogi egyezmény 38. és 39. cikkei mikénti érvényesülésének, s különösen a gyerekek besorozását tiltó szabályok érvényre juttatásának.⁹⁷²

A Bizottság kommentárjában kimondta, hogy a Gyermekjogi egyezménynek, illetve a 2000-es Fakultatív jegyzőkönyvnek a gyerekek fegyveres konfliktusokban való alkalmazására vonatkozó rendelkezései magától értetődően ugyanúgy vonatkoznak a kísérő nélküli, családjuktól elszakadt gyerekekre is. Az e speciális személyi kör kapcsán a Bizottság által megfogalmazott ajánlások, javaslatok pedig természetesen *pars pro toto* általános érvénnyel bírnak valamennyi gyermek vonatkozásában.

Így érdemes kiemelni, hogy a Bizottság álláspontja szerint a gyermekkatonákra elsődlegesen mint a fegyveres konfliktusok áldozataira kell tekinteni. Az államok kötelesek ugyanúgy segítséget nyújtani számukra, mint a fegyveres konfliktusok következtében egyéb módon családjuktól elszakadt gyerekek számára.⁹⁷³

A Bizottság rögzített egy másik kiemelkedően fontos elvet is. A testület megítélése szerint a Gyermekjogi egyezménynek illetve a Fakultatív jegyzőkönyvnek a gyermekek fegyveres konfliktusokban való alkalmazására vonatkozó rendelkezéseiből eredő állami kötelezettségek *extraterritoriális* hatást nyernek az alapvető emberi jogok sérelmének veszélye esetén. Azaz, lefordítva mindezt a gyakorlat nyelvére: az államok nem fordíthatják vissza azokat a gyerekeket, nem küldhetik vissza olyan állam határaitra, ahol fennáll annak

⁹⁷² CRC. General Comment No 6 (2005) Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin. V. Response to General and Specific Protection Needs. h) Prevention of military recruitment and protection against effects of war. Articles 38-39.

⁹⁷³ General Comment No 6 (2005) point 56.

valós veszélye, hogy gyerekeket soroznak be, vagy használnak fel, közvetve vagy közvetlenül, az összecsapásokban.⁹⁷⁴

A Bizottság végezetül emlékeztette a tagállamokat, hogy a nemzetközi standard szerinti korhatár alatti sorozás, illetve a gyerekek közvetlen vagy közvetett alkalmazása az összecsapásokban az emberi jogok súlyos megsértését, vagyis üldöztetést jelentenek, s mint ilyen, indokolják a menekült státus odaítélését. (Feltéve, ha – összhangban a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi genfi egyezmény 1.A cikkelyével – a menekült státusért folyamodó gyermek faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatt fél megalapozottan üldöztetésétől, azaz attól, hogy besorozzák vagy bevetik a harcokban).⁹⁷⁵

Fontos végül hangsúlyozni, hogy a Bizottság által 1992-ben összehívott speciális, kifejezetten a „gyermek és a fegyveres konfliktusok” kérdéskörére fókuszáló vitanapon, ahol megfogalmazásra került a (majd csupán 2000-ben elfogadott) Gyermekjogi egyezményhez fűzendő fakultatív jegyzőkönyv előzetes vázlata,⁹⁷⁶ a Bizottság által felvázolt eredeti (az elképzelések szerint fenntartást nem tűrő) szerződéstervezetben még szó sem esett a kötelező és az önkéntes sorozás közötti, vagy a központi és az ellenzéki fegyveres erők közötti különbségtételről.

e. Az ENSZ Főtitkárának Különmegbízottja (SRSG)

Tovább haladva a releváns szervezetek citálásában, az ENSZ Főtitkárának a „gyermek és a fegyveres konfliktusok” összetett problémakörének kezelésével megbízott helyetteséről is szólni szükséges, aki természetesen nagy hangsúlyt fektet általános feladatköre egy speciális aspektusára, a gyermekkatonák kérdésére is. A Különmegbízott fő célkitűzésének a Biztonsági Tanács munkacsoportja által meghatározott hat kiemelkedően fontos bűncselekmény elkövetőinek, így közöttük a gyerekeket besorozó, őket katonaként alkalmazó háborús bűnösöknek a felelősségre vonását, a büntetlenség gyakorlatának felszámolását tartja.

A Különmegbízott, annak érdekében, hogy a gyermekek védelmét szolgáló, általános szinten deklarált követelményeknek a gyakorlatban is érvényt szerezzen, számos

⁹⁷⁴ Ibid. point 58.

⁹⁷⁵ Ibid. point 59.

⁹⁷⁶ Preliminary Draft Optional Protocol on Involvement of Children in Armed Conflicts CRC/C/16, Annex VII.

konfliktusszituációban a helyszínen tájékozódik a gyermekjogok betartásáról. A 2005-ben elődjét váltó jelenlegi Különmegbízott mandátumának első 3 évében 12 krízis-gócpontra látogatott meg: járt Ugandában, Sri Lankán (2006-ban), Szudánban, Burundiban illetve a Kongói Demokratikus Köztársaságban, a Közel-Keleten, Mianmarban, Elefántcsontparton (2007-ben), Irakban, Csádban illetve a Közép-afrikai Köztársaságban és Afganisztánban (2008-ban).⁹⁷⁷ (Korábban Sierra Leone, Koszovó, Mozambik, Kolumbia, Ruanda is a felkeresett országok listáján szerepelt.)

A főtitkár-helyettes helyszíni látogatásainak egyik elsődleges és kiemelt célja, hogy a szembenálló felek vállaljanak konkrét kötelezettséget a gyermekkatonák sorozásának felszámolására, és engedjék szabadon a katonaságra fogott gyerekeket. A Különmegbízott erőfeszítései során ugyan számtalan esetben falakba ütköznek, nem egy esetben tért azonban vissza látogatásairól a harcoló felek által tett értékes – például a sorozási korhatár nemzetközi standardjának respektálására vonatkozó – kötelezettségvállalásokkal (amelyek aztán ismét generálják a következő feladatot: a vállalt kötelezettségek betartásának ellenőrzését).

f. A Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)⁹⁷⁸

S ha már a Különmegbízott kapcsán szóba került a BT segédszerve: az ENSZ Biztonsági Tanácsa által a gyermekeket háború idején védő nemzetközi normák betartásának ellenőrzésére 2005-ben életre hívott munkacsoportnak is egyik kiemelkedő feladata figyelemmel kísérni a gyermekkatonák alkalmazása tilalmának érvényesülését.

A kéthavonta ülésező bizottság megvizsgálja és értékeli az ENSZ Főtitkárának listáján szereplő konfliktusban álló felek által készített azon akciótervek végrehajtását, amelyekben a felek részletes ütemterv formájában kötelezettséget vállalnak a nemzetközi joggal ellentétesen besorozott és összezsapásokban felhasznált gyerekek alkalmazásának visszaszorítására. A munkabizottság számon tartja az elért fejlődést, követi az akciótervekben rögzített célok megvalósulását, s felhívja a figyelmet az indokolatlan hiányosságokra, késlekedésekre.

A monitoring rendszer eredményes működéséhez szükséges információk zömét a munkacsoport az ENSZ Főtitkárának jelentéseiből szerzi be.⁹⁷⁹ 2008 végéig a '*Working*

⁹⁷⁷ Lásd a Különmegbízott honlapját: <http://www.un.org/children/conflict/english/countryvisits.html> (2009. 06. 01.)

⁹⁷⁸ Lásd a munkacsoport honlapját: <http://www.un.org/children/conflict/english/securitycouncilwg.html>

⁹⁷⁹ **Évente maga a munkabizottság is készít jelentést munkájáról a BT számára.** Lásd a munkabizottság legutolsó jelentését: S/2008/455. Annual report on the activities of the Security Council Working Group on Children and Armed Conflict, established pursuant to resolution 1612 (2005) (1 July 2007 to 30 June 2008)

Group' 22 országjelentést dolgozott fel.⁹⁸⁰ Javaslatai révén számos helyütt komoly előrelépésekre került sor. A Kongói Demokratikus Köztársaságban példának okáért bíróság, katonai törvényszék elé állították KYUNGU MUTANGÁT, alias „Gedeont”, korábbi Mai-Mai⁹⁸¹ parancsnokot, háborús bűncselekmények illetve emberiség elleni bűncselekmények vádpontjaiban, köztük 300 gyermek 2003-2006 közötti besorozásáért Katanga tartományban. Az ugyan nehézkesen, jelentős halogatással, de végül beindult bírói eljárás elsősorban a BT-munkacsoport közbenjárásának volt köszönhető, amely a kongói kormányzat számára folyamatosan és nyomatékosan hangsúlyozta a gyerekek kárára kirívó bűncselekményeket elkövetett katonák felelősségre vonásának szükségességét.

g. Az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)

Érdeemes az ENSZ kéksisakosairól, a rájuk vonatkozó szabályokról is szót ejteni. 1998 októberében az ENSZ Főtitkára, mint a szervezet békefenntartó műveleteinek irányítója, minimális korhatárt határozott meg a békéért harcoló ENSZ katonák vonatkozásában.⁹⁸² A békefenntartó tevékenységet koordináló főtitkárhelyettes⁹⁸³ javaslatára az ENSZ adminisztráció vezetője felkérte a békefenntartó műveletekben részt vevő tagállamokat, hogy:

- nemzeti kontingenseikbe lehetőleg ne küldjenek 21 évnél fiatalabb katonákat,
- illetve semmiképp ne delegáljanak csapataik közé 18. életévüket be nem töltött személyeket,
- továbbá 25 év alattiakat ne bízzanak meg polgári rendőri és katonai megfigyelői feladatokkal a békefenntartó műveletek keretei között.⁹⁸⁴

Az ENSZ ezzel a döntéssel példát kívánt statuálni: legyen irányadó világszerte minden rendőri és katonai szerv számára az uniformist viselő ENSZ alkalmazottakra megszabott minimumkorhatár. A szervezet tehát határozottan kiállt a 18 éves alsó limit megkövetelése

⁹⁸⁰ Az ENSZ Főtitkára a következő államokról készített jelentést a munkacsoportnak: Afganisztán, Burundi, Csád, Elefántcsontpart, Fülöp-szigetek, Kongói Demokratikus Köztársaság, Nepál, Mianmar, Sri Lanka, Szomália, Szudán, Uganda.

⁹⁸¹ Mai-Mai gerillák: a Kongóban harcoló számtalan fegyveres csoport egyikének tagja. (A National Geographic szerint Mai-Mai harcosok 2007-ben óriás hegyi gorillákat „ejtettek túsul”, s zsaroltak e kritikusan veszélyeztetett faj egyedeinek kiirtásával követeléseik nem teljesítése esetére.)

Lásd: Wadhams, Nick: Endangered Gorillas "Held Hostage" by Rebels in Africa Park, Nairobi, Kenya, National Geographic News. May 23, 2007.

⁹⁸² Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict. 1999/957. 8 September 1999.

⁹⁸³ E tisztséget akkor Bernard Miyet töltött be, ma Alain Le Roy áll a DPKO élén.

⁹⁸⁴ Cohn, Ilene: The Protection of Children in Peacemaking and Peacekeeping Process. In: Harvard Human Rights Journal. Vol. 12. Spring 1999.

mellett, sőt, a magasabb életkorhoz, 21 illetve 25 évhez kötött opciók még egyértelműbbé tették: az ENSZ konzisztensen elutasítja a gyermekek katonaként történő alkalmazását.⁹⁸⁵

Az Egyesült Nemzetek Szervezete ezzel a lépésével – a delegált nemzeti kontingensekben a preferált korhatár tehát 21 év, de minimálisan 18 – kétségkívül sokat tett a gyermekek katonaként való alkalmazását elutasító, születőben lévő nemzetközi konszenzus megerősítése érdekében.

h. A Vöröskereszt (ICRC)

A gyermekkatonáskodás ellen küzdő nemzetközi szervek és szervezetek sorában nemzetközi társadalmi szervezetek is feltétlen említést érdemelnek, így mindenekelőtt a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága. A Vöröskereszt egyik fő feladata, a háborúk áldozatainak mentése⁹⁸⁶ ugyanis voltaképp magában foglalja a szintén a konfliktusok áldozatainak tekinthető gyermekkatonák alkalmazása elleni küzdelmet is.

A humanitárius nemzetközi jog rendelkezései, amelyek „dupla fedelű” védelmet biztosítanak a gyerekeknek, egyrészt a mindenkire, a polgári lakosság egészére vonatkozó általános szabályok által, másrészt a csak a gyerekekre vonatkozó speciális szabályok révén, nem biztosítanak védelmet a gyerekkatonák számára. Hiszen rájuk már nem vonatkoznak a civilekre irányadó szabályok. A fegyvert fogott gyerekek kombattánsnak minősülnek, s így legális célpontnak tekinthetők. A Vöröskereszt ezért kiemelkedően fontos feladatának tartja a gyerekkatonákra vonatkozó nemzetközi standardok emelését, erősítését, a gyermekek katonaként való felhasználásának minél magasabb életkorhoz kötését. A Vöröskereszt ez okból nemcsak a Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv megalkotásában és minél szélesebb körű elfogadtatásában vállalt és vállal tevékeny szerepet, de egyúttal kiáll a normaszint további emelése mellett is: azaz hangsúlyozza a központi és az ellenzéki fegyveres erők, valamint a kényszeren alapuló és az önkéntes csatlakozás közötti megkülönböztetés eltörlésének, az egységes 18 éves korhatár elfogadásának fontosságát.

A 18 év mellett – mint amely alatt tilos a besorozás illetve az összecsapásokban való felhasználás – a Nemzetközi Vöröskereszt és Vörösféldhold Mozgalmának két évente összeülő tanácsa, a Küldöttek Tanácsa már 1995-ben hitet tett egy akkor megfogalmazott

⁹⁸⁵ Bernard Miyet, a kezdeményezést elindító főtítkárhelyettes a döntés meghozatalakor hangsúlyozta: korábban sem szolgáltak 18 év alattiak a kéksisasok között, ezzel az elhatározással pusztán megerősítették az ENSZ szándékát a gyermekkatonáskodás jelenségének felszámolására.

⁹⁸⁶ 1993. évi XL. törvény a Magyar Vöröskeresztről. 2. § (1) a)

akciótervében.⁹⁸⁷ Még ugyanebben az évben a Mozgalom legfelső vitafóruma, a négyévente összehívott (a Mozgalom tagjait illetve a genfi egyezmények részes államait tömörítő) Vöröskereszt Nemzetközi Konferenciája 2. számú határozatában szintén a 18 éves korhatár mellett állt ki.⁹⁸⁸ A Vöröskereszt azóta is e princípium érvényesüléséért kardoskodik.⁹⁸⁹

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága azonban csupán egy eszköznek tartja a nemzetközi standardok kiépítését mint a gyerekek katonaként történő felhasználása megelőzésének egyik lehetőségét. A másik út: a harctereken történő konkrét cselekvés.⁹⁹⁰ Vagyis a Vöröskereszt nem csupán „felülről”, nemzetközi normaalkotás támogatásával igyekszik elérni a gyerekkatonáskodás visszaszorítását. Lokális, helyi szinten, gyakorlati intézkedésekkel is rengeteget tesz e cél érdekében. A jelenleg a világ több mint 80 krízis által sújtott országában jelen lévő szervezet⁹⁹¹ két módon közelít a gyerekkatonáskodás jelenségének felszámolásához: nagy gondot fordít egyrészt a prevencióra, a megelőzésre, másrészt a már katonaként szolgált gyerekek társadalomba való visszailleszkedésére is. Vagyis a Vöröskereszt – vallva azt, hogy a tüzet nem elég oltani, de már fellobbanását is lehetőleg meg kell akadályozni, illetve törekedni kell arra, nehogy a tűz újra lángra kapjon – komplexen közelít a problémához. Kicsi, de hatékony lépésekkel azon fáradozik – karöltve a nemzeti vöröskereszt és vörösfélhold társaságokkal – hogy a helyszínen, a háborúk terhét nyögő régiókban, falvakban, városokban felszámolják a gyerekeket katonasorba (s gyakran katonasírba) kényszerítő tényezőket: enyhítsenek a szegénységen, a kilátástalanságon, gondoskodjanak a gyerekek oktatásáról, fejlesztéséről. S szintén, a már leszerelt gyerekkatonáknak is megpróbál új lehetőségeket kínálni a szervezet: oktatásuk, szakképzésük ugyanis elengedhetetlen feltétele annak, hogy ne kényszerüljenek ismét a frontvonalakra, legyen más választásuk is.⁹⁹² Alternatívát kell számukra biztosítani: ne a katonaság jelentse számukra az egyetlen menedéket, vagy az egyetlen lehetőséget a felemelkedésre.

⁹⁸⁷ Red Cross and Red Crescent Movement. Plan of Action on Children Affected by Armed Conflict (CABAC). Geneva. 1995.

⁹⁸⁸ Resolution 2.C of the 26th International Conference on the protection of the civilian population in periods of armed conflict, section C on Children. Geneva. 1995. point d)

Lásd a határozat releváns pontjának szövegét: Children in war information kit. op. cit. p. 60.

⁹⁸⁹ Children in war information kit. op. cit. p. 60.

⁹⁹⁰ Aeschlimann, Alain: The ICRC says "no" to the recruitment of child soldiers. Speech delivered in Paris on 6 February 2007 by Alain Aeschlimann, head of protection activities at the ICRC, on the occasion of the conference "Free Children From War" organized by UNICEF and the French Ministry of Foreign Affairs.

⁹⁹¹ Lásd a Vöröskereszt honlapját: The ICRC Worldwide.

http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/icrc_worldwide?OpenDocument (2009. 06. 01.)

⁹⁹² ICRC. Protecting children in armed conflict. Interview with Kristin Barstad. 2007. 12. 10.

A Vöröskereszt, mint pártatlan, független és semleges szervezet, gyakran olyan fegyveres csoportokkal is képes felvenni a kapcsolatot, amelyek másokkal nem hajlandók a konzultációra. A humanitárius szervezet minden esetben figyelmezteti a feleket a gyermekekkel szemben fennálló nemzetközi kötelezettségeikre, a gyerekek besorozásának, bevetésének tilalmára. Nem egy esetben a Vöröskereszt fellépésének köszönhető, hogy a harcoló felek elengedik a gyerekeket a kötelékeikből, és sor kerülhet a „kiskatonák” lefegyverzésére. Mint láttuk, ekkor azonban még koránt sincs vége a munkának. A rehabilitációs, reintegrációs feladatok még csak ezután következnek.⁹⁹³

A végső cél eléréséhez, vagyis hogy a „gyermekkatona” kifejezés elavult szóösszetételé váljon, még rengeteg erőfeszítést kell tennie a Vöröskeresztnek, vállvetve a releváns kormányközi szervezetekkel, és a témában kompetens más NGO-kkal is: így többek között a nemzetközi civil szervezetek közül jelentősége okán kitűnő gyermekkatonaelleni Koalícióval.

i. Egy kiemelkedő NGO: a gyermekkatonaelleni Koalíció (CSUCS)⁹⁹⁴

BRUHÁCS JÁNOS szerint napjainkban a nemzetközi jogalkotás ún. demokratizálódásának lehetünk tanúi: egyre több és több nemzetközi társadalmi szervezet kap részvételi lehetőséget – valamilyen formában – a nemzetközi jogalkotás folyamatában.⁹⁹⁵ A gyermekkatona jelenségének visszaszorítását célul tűző, *soft law* normákat, határozatokat vagy valódi nemzetközi normákat, szerződéseket felvázoló, útjára indító kormányközi nemzetközi szervezetek mellett is folyamatosan hallatják hangjukat az NGO-k egész csoportja. E befolyásgyakorló szervezetek közül különösen a gyermekkatonaelleni Koalíció, a szervezet angol elnevezésének betűszava alapján CSUCS-ként aposztrofált nemzetközi tömörülés érdemel figyelmet.

A Koalíciót 1998-ban hívta életre hat vezető emberi jogi és humanitárius nemzetközi civil szervezet, amelyekhez aztán számos más nemzetközi, regionális csoportosulás csatlakozott az idők során. A londoni székhelyű szervezet pár év alatt mind regionális, mind nemzeti szinten kiépítette globális hálózatát Afrikától, Ázsián, Európán, Latin- és Észak-

⁹⁹³ Aeschlimann, Alain op. cit.

⁹⁹⁴ Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. Lásd a Koalíció honlapját: <http://www.child-soldiers.org/home>

⁹⁹⁵ Bruhács János: Nemzetközi jog I. 2008. p. 74.

Amerikán át a Közel-Keletig.⁹⁹⁶ A Koalíció nemzetközi Kormányzó Bizottságának munkájában olyan NGO-k vesznek részt, mint például az Amnesty International, a Human Rights Watch, vagy az International Save the Children Alliance.^{997,998}

A Koalíció célkitűzése olyan nemzeti, regionális és nemzetközi normák elfogadtatása, és e rendelkezések tiszteletben tartásának elősegítése, amely szabályok egységesen tiltják minden 18 év alatti személy besorozását, és összecsapásokban történő felhasználását.⁹⁹⁹ A CSUCS célja e szabályok elismerésének és végrehajtásának elérése minden fegyveres csoport részéről, legyen szó akár kormányzati, akár ellenzéki erőkről.

A Koalíció feladatának tekinti:

- véget vetni a gyermekek katonaként történő felhasználásának,
- megelőzni, hogy 18 év alattiakat fegyveres erőkbe vagy csapatokba sorozzanak be,
- elérni valamennyi gyerekkatonára lefegyverzését,
- valamint biztosítani a tinédzser veteránok rehabilitációját, társadalomba való visszailleszkedését.

A CSUCS fenti céljait figyelemfelkeltéssel, ismeretterjesztéssel, információk továbbításával, vizsgálatok lefolytatásával, monitoring tevékenységgel igyekszik elérni. A

⁹⁹⁶ 35 országban működnek nemzeti koalíciók, amelyeket aztán 4 regionális koalíció fog össze (Afrikában a Nagy-tavak vidékén, Dél-kelet Ázsiában, Dél-Amerikában és a Közel-Keleten).

Lásd a Koalíció honlapját: <http://www.child-soldiers.org/coalition/the-coalition> (2008. 12. 03.)

⁹⁹⁷ Továbbá: Defence for Children International, International Federation Terre des Hommes, Jesuit Refugee Service, Quaker United Nations Office-Geneva.

⁹⁹⁸ A Koalíció az NGO-k összefogása mellett szoros együttműködést ápol a releváns kormányközi szervezetekkel, szervekkel is: így az ENSZ Gyermekalapjával, az UNESCO-val, az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosával, a gyermekek és a fegyveres konfliktusok problémakörével foglalkozó Különmegbízottal, valamint az ILO-val. A Koalíció e széleskörű kapcsolatrendszerét és kiterjedt nemzeti hálózatát állítja feladatai szolgálatába.

⁹⁹⁹ Bár a nemzeti törvényalkotások ismertetése nem feladata e disszertációnak, ehelyütt elmondható, hogy a Koalíció erőfeszítéseinek óriási eredményeként könyvelte el, amikor 2008 októberében George W. Bush aláírta a Gyermekkatona alkalmazásáért viselt felelősségről szóló törvényt (*Child Soldiers Accountability Act*), amely felhatalmazza az Egyesült Államok illetékes hatóságait, hogy az USA-ban vád alá helyezték azokat, akikről feltételezhető, hogy 15 év alatti gyerekeket soroztak be, vagy vetettek be az összecsapásokban. Abban az esetben is, ha a gyermeket nem az Egyesült Államok területén rekrutálták, vagy alkalmazták a harcokban. E törvény arra is feljogosítja az USA szerveit, hogy kiutasítsák, vagy megtagadják az ország területére történő belépését annak, aki a fenti bűncselekmények elkövetésével gyanúsítható. A Koalíció szerint ezzel világos jelzést küldött az amerikai szövetségi törvényhozás világosította a katonai parancsnokoknak, miszerint ha gyerekeket fogadnak illetve kényszerítenek kötelek közé, az Egyesült Államok területén utóbb nem számíthatnak menedékre. Az amerikai képviselőház 2008-ban egy másik releváns jogszabályt is elfogadott, a Gyermekkatona alkalmazásának megakadályozásáról szóló törvényt (*Child Soldier Prevention Act*), amely korlátozná, hogy az USA olyan kormányoknak nyújtson katonai segítséget, amelyek gyerekeket is alkalmaznak soraik között. Ezt a normát azonban a Szenátus még nem erősítette meg.

Koalíció közel háromévente¹⁰⁰⁰ globális jelentéseket tesz közzé, országról-országra részletesen lebontva, hol soroznak be gyerekeket, hol vetnek be 18 év alattiakat az összecsapásokban, illetve hol működtetnek sikeres (vagy épp kudarccal teli, akadályokkal szembesülő) leszerelési, rehabilitációs-reintegrációs programokat.¹⁰⁰¹ Különösen kirívó esetekben a szervezet – a globális, összesítő riportjai mellett – regionális beszámolókat is készít: tette ezt a Kongói Demokratikus Köztársaság, Izrael illetve a Megszállt Palesztin Területek, Libanon, Dél-Ázsia és Nyugat-Afrika vonatkozásában.

A CSUCS rendszeresen az ENSZ Biztonsági Tanácsa számára is nyújt be, általában az éves vita megkezdése előtt, információkat a gyermekkatonák helyzetéről¹⁰⁰², valamint évente három alkalommal az államok szerződéses kötelezettségeit ellenőrző Gyermekjogi Bizottságot is kimerítő tájékoztatással látja el. Az Európai Unió, valamint az Amerikai Államok Szervezete is gyakorta címzettjei a Koalíció dokumentációinak: amely tanulmányok, anyagok, jelentések nem csupán adatokat, de következtetéseket és javaslatokat is tartalmaznak a minél hatékonyabb fellépés ösztönzése érdekében.¹⁰⁰³

S ha már a Koalíció bemutatása a nemzetközi jogalkotás demokratizálódásának gondolatával indult: végezetül kiemelendő, hogy a CSUCS hathatósan közreműködött a 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv felvázolásában, elfogadtatásában és hatályba léptetésében, tevékenyen hozzájárult a gyermekkatonákra vonatkozó jegyzőkönyv sikeréhez. (A Koalíció végül azonban csak félsikerként értékelte a jegyzőkönyv megszületését, hiszen az nem felelt meg minden tekintetben eredeti elképzeléseiknek: nem deklarálta ugyanis a CSUCS végső célkitűzését, a kormányzati és ellenzéki csoportok által, önkéntesen vagy kötelezően besorozott gyermekek esetében egyaránt alkalmazandó egységes 18 éves korhatárt.) A Koalíció lobbytevékenysége a jegyzőkönyv elfogadásával természetesen még korántsem ért véget: tovább munkálkodnak a jegyzőkönyv, illetve minden egyéb releváns nemzetközi norma (ILO-egyezmény, Római Statútum, afrikai gyermekjogi charta stb.) minél szélesebb körben való akceptálása érdekében.

¹⁰⁰⁰ A CSUCS eddig három alkalommal készített globális jelentést: 2001-ben, 2004-ben majd 2008-ban.

¹⁰⁰¹ Lásd a Koalíció legutóbbi globális jelentését: Child Soldiers Global Report. 2008. op. cit.

¹⁰⁰² A BT-nek mind az öt állandó tagja ratifikálta a gyermekek háborúban való részvételéről szóló Fakultatív jegyzőkönyvet. (Kína és Oroszország a többiektől kissé megkésve, 2008-ban tette ezt meg.)

¹⁰⁰³ Lásd a Koalíció honlapját: <http://www.child-soldiers.org/coalition/what-we-do> (2008. 12. 03.)

4. A nemzetközi bíróságok releváns döntései

- Nemzetközi Bíróság
- Nemzetközi Büntetőbíróság
- Sierra Leone-i Speciális Bíróság

*„A gyerekek a jövőket jelentik.
Ha elfogadjuk a gyerekkatonák alkalmazásának lehetőségét,
egyúttal elfogadjuk jövőnk szertefoszlását is. Minden egyes gyermek
katonaként történő bevetése jövőnk egy szeletének lerombolását jelenti.”*

KOFI ANNAN¹⁰⁰⁴

Mi hasznuk, mi értelmük lenne a gyerekkatonák alkalmazását tiltó, fentebb ismertetett nemzetközi szabályoknak – legyenek akár szerződési, akár szokásjogi normák – ha megsértésük büntetlenül maradhatna? Egyelőre távoli utópiának tűnik ugyan, hogy a gyermekeket fegyveres konfliktusok idején óvó nemzetközi szabályokat, közelebről a gyermekek katonaként való alkalmazása elé gátat vető nemzetközi normákat megsértő valamennyi államot, illetve magánszemélyt – akár nemzeti, akár nemzetközi szinten – felelősségre vonjanak. A folyamat azonban már elkezdődött, megtették az első lépéseket: ha nem is hétmérföldeseket, de kétségtelen adott már a minta, amin tovább lehet haladni.

Három nemzetközi igazságszolgáltató fórum, a Nemzetközi Bíróság (ICJ)¹⁰⁰⁵, a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC)¹⁰⁰⁶ és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság is (SCSL)¹⁰⁰⁷ szembesült ugyanis már a fent citált nemzetközi normák megsértése megítélésének feladatával. E fejezet elsőként a két hágai székhelyű nemzetközi bíróság fellépését veszi górcső alá, majd ezt követően a Freetown-i „hibrid” (az ENSZ és a Sierra Leone-i kormány által közösen felállított és irányított) bíróság előtti ügyekre koncentrálnak.

¹⁰⁰⁴ 'Children are our future. To accept the use of child soldiers in conflict is to accept the destruction of our future, one child at a time.'

UN Special Session on Children, May 2002.

¹⁰⁰⁵ ICJ: International Court of Justice (CIJ: Cour Internationale de Justice)

¹⁰⁰⁶ ICC: International Criminal Court (CPI: Cour Pénale Internationale)

¹⁰⁰⁷ SCSL: Special Court for Sierra Leone (Cour Spéciale pour la Sierra Leone)

a. Nemzetközi Bíróság (ICJ): a Kongói Demokratikus Köztársaság területén zajlott fegyveres tevékenységekkel kapcsolatos ügy – Kongói Demokratikus Köztársaság v. Uganda (2005)¹⁰⁰⁸

i) Bevezetés

Rátérve a Hollandiában működő nemzetközi törvényszékekre, a Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Büntetőbíróság gyermekek katonaként való felhasználásával kapcsolatos ítélezésére, mindenekelőtt rögzítendő a két bíróság közötti közismert eltérés: előbbi előtt peres felek csak államok lehetnek, utóbbi viszont magánszemélyek nemzetközi jogon alapuló felelősségéről ítélezik. S míg előbbi már lezárt ügyben, jogerős ítéletben meg is állapított nemzetközi jogsértésért fennálló felelősséget, utóbbi előtt még folyamatban van a gyermekek besorozását, toborzását, összecsapásokban történő felhasználását háborús bűncselekményként elbírálandó eset.

A különbségek mellett a párhuzamok is hangsúlyozandók: a hágai székhelyű nemzetközi bíróságok előtti két ügy – amelyek mindegyikében (többek között) eddig még nemzetközi fórum által nem megítélt körülmények, gyermekek katonakénti alkalmazása került és kerül elbírálásra – ugyanis egy töről fakad.

Hiszen míg az ENSZ legfőbb bírói szerve, a főszervek közül egyedüliként Hollandiában székelő bíróság 2005-ben született ítéletében Ugandát a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett cselekmények miatt mondta ki felelősnek, és állapította meg nemzetközi jogsértését, addig az 1998-ban a Római Statútummal felállított Nemzetközi Büntetőbíróság épp egy kongói állampolgár, THOMAS LUBANGA ügyéről fog dönteni, a törvényszék előtt megindult legelső perben.

Mielőtt megvizsgálánk a két nemzetközi bírói fórum fellépését, a keretük között született – gyermekkatonákkal kapcsolatos – ítéletek illetve vádiratok lényegi rendelkezéseit, érdemes röviden szólni e közös háttérrel, a kongói eseményekről.

ii) Kongó

A Kongói Demokratikus Köztársaság – amely megkülönböztetendő egyik nyugati szomszédjától, a jóval kisebb területű¹⁰⁰⁹, francia gyarmati múlttal rendelkező Kongói

¹⁰⁰⁸ ICJ. Judgment in the case concerning armed activities on the territories of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda). 19 December 2005. General List No. 116.

(korábban Népi) Köztársaságtól¹⁰¹⁰ – Közép-Afrika legnagyobb, s Afrika harmadik¹⁰¹¹ legnagyobb területű állama.

A korábban Belga Kongóként (1960-ig, függetlensége kivívásáig), később Kongó-Kinshasaként, majd Zaireként (1971-től 1997-ig) ismert ország, a „közép-afrikai óriás”¹⁰¹² történelmének számos lapját vérrel írták. A jelentős, közel 60 milliós népességű ország lakosságát évszázadokon keresztül a rabszolgakereskedők tizedelték. A „könyörtelen kolonizáció”¹⁰¹³ után az 1960-ban függetlenné váló állam nem tudott élni az új lehetőségekkel, s oly sok fekete-afrikai államhoz hasonlóan hamar mély és tartós válságba sodródott.¹⁰¹⁴ Ahogy se a 20. század eleje, se a dereka, úgy a vége sem hozott megnyugvást az ország számára. A század utolsó évtizedében az egyre kegyetlenebb formát öltő (állítások szerint gyakran a kannibalizmustól sem visszariadó felek által vívott)¹⁰¹⁵ polgárháború szedte válogatás nélkül áldozatait.¹⁰¹⁶

Miután az 1970-től az államfői pozíciót betöltő JOSEPH MOBUTU 1965-től tartó több mint két évtizedes töretlen hatalma a '90-es évek elején megingott, elszabadult a pokol a szembenálló rivális csoportok között.¹⁰¹⁷ Akkor, óvatos becslések szerint is, négy év alatt mintegy 2,5 milliónyian veszítették életüket.¹⁰¹⁸ 1999-ben rövid ideig úgy tűnt, normalizálódnak az állapotok, a felek tűzszünetet kötöttek, de 2003-ban ismét kiújultak a harcok. A helyzet kezelésére még ebben az évben ENSZ békefenntartó erők érkeztek az országba.¹⁰¹⁹

A polgárháborúba lassan a szomszédos államok is bekapcsolódtak, nemzetköziesítve az addigi belső konfliktust. MADELEINE ALBRIGHT, az akkori amerikai külügyminiszter (s utána és mellette többen mások is) egyenesen „Afrika első világháborújának” nevezte a véres incidenst¹⁰²⁰, hiszen a kormány (a 2001 első hónapjáig hatalmon lévő KABILA) mellett

¹⁰⁰⁹ Kongó, azaz a Kongói Köztársaság területe mintegy 1/7-e a Kongói Demokratikus Köztársaságnak (utóbbi népessége majd' 17-szerese előbbinek).

¹⁰¹⁰ A disszertáció a „Kongói Demokratikus Köztársaság” helyett néhol „Kongót” említ az egyszerűség kedvéért, tisztában léve azonban azzal, hogy a szabatos szóhasználat szerint a Kongói Köztársaságot illeti a megjelölés.

¹⁰¹¹ Szudán és Algéria után.

¹⁰¹² Benkes, Mihály István: A kongói válság történeti gyökerei – a mobutizmus politikai hagyatéka, In: Kül-Világ, a Nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, I. évfolyam 2004/1. szám, a tanulmány 1. oldala

¹⁰¹³ Ibid.

¹⁰¹⁴ A kongói válság „átgyűrűzött” az ENSZ-re is, kritikus helyzetbe hozva rövid időre magát a világszervezetet is.

¹⁰¹⁵ Benkes, Mihály István op. cit. p. 19.

¹⁰¹⁶ Világatlasz, Nyír-Karta Bt. 2005. p. 228.

¹⁰¹⁷ Mobutu uralmát végül 1996-ban döntötte meg Laurent-Désiré Kabila.

¹⁰¹⁸ Benkes, Mihály István op. cit. p. 19.

¹⁰¹⁹ Ibid.

¹⁰²⁰ Albright calls for end to 'Africa's first world war', Congo's Kabila says cease-fire 'deadlocked', CNN January 24, 2000.

Zimbabwe, Angola és Namíbia, az ellenzék oldalán pedig Ruanda és Uganda is beavatkozott a harcokba.¹⁰²¹

Az észak-keleti szomszéd, a (Brit) Nemzetközösség tagja, Uganda is érdekeltnek tekintette tehát magát a közép-afrikai forrongásban.¹⁰²² Uganda kongói fellépésének megítélése végül a Nemzetközi Bíróság napirendjére került. Ez ügy kapcsán fordult elő először, hogy nemzetközi bírói fórum a gyermekkatonáskodás kérdésével is szembesült, s ítéletet is mondott e tárgyban.

iii) A Nemzetközi Bíróság ítélete

1999 júniusában a Kongói Demokratikus Köztársaság a Nemzetközi Bíróság Titkárságánál keresetet nyújtott be Ugandával szemben, elbírálását kérve a két szomszédos ország közötti – Uganda által a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett, az Egyesült Nemzetek Alapokmányát és az Afrikai Egységsszervezet kartáját súlyosan sértő fegyveres agresszióból eredő – jogvitának.¹⁰²³

A hágai törvényszék 2005-ben hirdetett ítéletet a két afrikai ország perében. A Bíróság, elsőként a nemzetközi igazságszolgáltatási fórumok között, a gyermekek katonakénti alkalmazását, sorozását és toborzását tiltó nemzetközi normák tiszteletben tartását is vizsgálódása körébe vonta.

(A disszertáció nem kívánja se a Bíróság előtti eljárást, se az ítéletet teljes körűen, minden részletében bemutatni, célja pusztán a gyermekkatonák kérdését érintő pontokra fókuszálni.)

¹⁰²¹ Az 1999. évi Lusakai Fegyverszüneti Megállapodást is e hat állam írta alá: Angola, Kongói D. K., Namíbia, Ruanda, Uganda, Zimbabwe (és két fegyveres csoport: az RCD – *Rassemblement Congolais pour la Démocratie/Congolese Rally for Democracy*, valamint az MLC – *Mouvement pour la Libération du Congo/Movement for the Liberation of the Congo*). A Zambiában kötött megállapodástól az egyébként szintén érintett Csád és Burundi távolmaradt.

Ld. Rácz, András – Türke, András István: Az ENSZ és az EU válságkezelési műveletei a Kongói Demokratikus Köztársaságban, In: Külügyi Szemle, IV. évfolyam, 2005, 1-2. szám, p. 18.

¹⁰²² A Kongói D. K. és Uganda Luandában, Angola fővárosában 2002 szeptemberében kötött egymással békeszerződést. Kongó területéről azonban csak 2003 tavaszán indult meg az ugandai csapatok kivonása.

Ld. Rácz, András – Türke, András István op. cit. p. 19.

¹⁰²³ A Nemzetközi Bíróság ítélete a Kongói D. K. területén zajlott fegyveres tevékenységek ügyében, 1. pont

(A) A nemzetközi emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog megsértése: a felek állításai

A Kongói Demokratikus Köztársaság keresetében Ugandát a nemzetközi emberi jogok, illetve a humanitárius nemzetközi jog megsértésével, többek között a gyermekek fegyveres harcokban való felhasználását tiltó nemzetközi normák figyelmen kívül hagyásával vádolta. Uganda vitatta ezeket az állításokat. Hogyan s miként érveltek a felek?

Kezdjük a legelején. A Kongói Demokratikus Köztársaság beadványában annak megítélésére (és megállapítására) kérte a Nemzetközi Bíróságot, hogy megsértette-e az Ugandai Köztársaság, a Kongói Demokratikus Köztársaság állampolgáraival szemben végrehajtott erőszakos cselekmények által, a nemzetközi jognak mind az egyezményes, mind a szokásjogi alapelveit, többek között a kongói állampolgárok jogát az alapvető jogok – mind polgári és politikai, mind gazdasági, szociális és kulturális jogaik – élvezetéhez, továbbá a humanitárius nemzetközi jog által diktált kötelezettségeket, így az alapvető emberi jogok garantálását fegyveres összeütközések idején.¹⁰²⁴

Kongó szerint fenti jogsértések egyik megnyilvánulásaként az UPDF¹⁰²⁵, az Ugandai Nép Védelmi Ereje, azaz az ugandai hadsereg több száz kongói gyermeket erőszakkal kötelékei közé sorozott, és őket 2000-ben Ugandába irányították ideológiai, valamint katonai kiképzésre. 2000 augusztusában a kongói álláspont szerint számos gyermeket elraboltak Bunia, Beni és Butembo régiókból, akiket aztán katonai tréningben részesítettek Kyankwanzi táborában, Ugandában, azzal a céllal, hogy az ugandai fegyveres erők tagjaivá tegyék meg őket. Kongó szerint ezek az elrabolt gyerekek csupán 2001 júliusában hagyhatták el a táborukat, és térhettek vissza hazájukba, csak miután az Egyesült Nemzetek Gyermekalapjának közbenjárására és az ENSZ folyamatos erőfeszítései hatására szabadon engedték őket.¹⁰²⁶ (Kongó nézete szerint Uganda fenti magatartásaival megsértette – többek között – az 1999 óta hatályban lévő, s a kelet-afrikai országot is kötelező, általuk 1994-ben ratifikált¹⁰²⁷ Gyermek jogainak és jólétének afrikai chartáját.)

Kampala fentiekkel szembeállva vitatta, minden bizonyítékot nélkülözőnek nevezte Kongó azon állításait, miszerint Uganda gyermekeket erőszakkal besorozott volna fegyveres erői közé. Uganda szerint a gyermekeket „kimenekítették” a Buniában zajló etnikai

¹⁰²⁴ Ibid. 181. pont

¹⁰²⁵ UPDF: Uganda People's Defence Force

¹⁰²⁶ A Nemzetközi Bíróság ítélete a Kongói D. K. területén zajlott fegyveres tevékenységek ügyében, 185. pont

¹⁰²⁷ Lásd a University of Minnesota, Human Rights Library honlapját:

<http://www1.umn.edu/humanrts/research/ratification-uganda.html> (2007. 06. 07.)

összecsapások keresztüzből, valamint a kongói RCD-ML¹⁰²⁸ lázadó csoportok egyes ágai közt fellángolt zendülés elől, és 2001-ben a Kyankwanzi Katonai Intézetbe azért szállították őket, hogy megfelelően gondoskodni tudjanak róluk, valamint kellő tanácsokkal láthassák el őket. Uganda szerint a gyermekeket utóbb az UNICEF és a Vöröskereszt égisze alatt hazatelepítették.¹⁰²⁹ Állításait alátámasztandó, Uganda az Egyesült Nemzetek Főtitkárának a kongói ENSZ-misszióról készített 5. és 6. jelentésére hivatkozott, továbbá utalt arra is, hogy az ENSZ Gyermekalapja, illetve az Egyesült Nemzetek kifejezetten a hálójukat fejezték ki az ország számára a kongói gyermekek támogatásában játszott szerepéért.

(B) A nemzetközi emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog megsértése: a Bíróság megállapításai

A Bíróság a felek mindegyikének meghallgatása, érveik és ellenérveik előadása után a következőképpen döntött.

A Nemzetközi Bíróság szerint meggyőző bizonyítékok álltak rendelkezésre, amelyek alátámasztják, hogy valóban sor került gyermekkatonák kiképzésére az UPDF, az Ugandai Nép Védelmi Erejének táboraiban, és az ugandai fegyveres erők nem tettek semmit annak érdekében, hogy az ellenőrzésük alatt álló területeken megakadályozzák gyermekkatonák besorozását.

A békefenntartó műveletek irányításáért felelős Főtitkárnak a kongói ENSZ-misszióról, a francia rövidítés szerinti MONUC¹⁰³⁰-ról 2000-ben készített 5. jelentése¹⁰³¹ szintén megerősíti, hogy Bunia, Beni és Butembo régiókból kongói gyermekeket deportáltak Ugandába.¹⁰³² A két évvel később született 11. jelentés¹⁰³³ szerint a helyi UPDF hatóságok Ituri tartomány Bunia régiójában és annak környékén nem akadályozták meg gyermekek

¹⁰²⁸ RCD-ML: Le Rassemblement Congolais pour la Démocratie - Mouvement de Libération (Congolese Assembly/Rally for Democracy – Liberation Movement): Kongói Gyülekezet a Demokráciáért – Felszabadítási Mozgalom

¹⁰²⁹ **A Human Rights Watch jelentése szerint kevés idő elteltével e demobilizált gyermekek többségét (több mint száz gyermeket) az UPC, a Kongói Hazafiak Uniója ismét felfegyverezte, és katonai szolgálatra kényszerítette.** Ld: Human Rights Watch interview, Bunia, February 2003.

¹⁰³⁰ MONUC: Mission de l'ONU en RD Congo = az ENSZ Kongói Missziója.

¹⁰³¹ Fifth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo, doc. S/2000/1156, para. 75.

¹⁰³² **Az ENSZ kéksisasokosok mellett más, független szervezetek, NGO-k – köztük a Human Rights Watch szervezete – szintén arról számolt be, hogy kongói (többségében a hema törzsből származó) gyermekeket Ugandában rendszeres katonai kiképzésnek vetettek alá.**

Lásd: Ituri: „Covered in blood”. Ethnically targeted violence in Northeastern DR Congo, Human Rights Watch Publications, Vol 15. No 11. (A) July 2003. p. 47.

¹⁰³³ Eleventh report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo, doc. S/2002/621, para 47.

katonakénti újoncozását illetve újra-besorozását. A Kongói ENSZ Misszióknak az Ituri tartományban 2002 januárjától 2003 decemberéig történekről beszámoló speciális jelentése¹⁰³⁴ számos olyan esetről adott számot, amelyek során kongói gyermekeket az UPDF kiképző táboraiba irányítottak katonai tréningre.¹⁰³⁵

A Nemzetközi Bíróság megítélése szerint hiteles bizonyítékokkal támasztható alá az a következtetés, miszerint az UPDF csapatai részt vállaltak gyermekkatonák kiképzésében (és emellett, korántsem mellékesen, a Bíróság szerint bizonyítható, és megállapítható felelősségük emberölésben, kínzásban, valamint a polgári lakossággal szemben alkalmazott egyéb embertelen bánásmód kifejtésében, falvakat romboltak le és polgári épületeket döntöttek romba, nem tettek különbséget polgári létesítmények és katonai célpontok között, nem óvták a civil lakosságot a harcok során, etnikai konfliktust generáltak, és nem tettek semmit annak érdekében, hogy e viszálynak véget vessenek, végezetül nem biztosították a megszállt területeken az emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog betartását).¹⁰³⁶

A Bíróság véleménye szerint¹⁰³⁷ Uganda megsértette a (mind Uganda, mind a Kongói Demokratikus Köztársaság által) részes félként elismert humanitárius nemzetközi jogi és emberi jogi dokumentumok számos rendelkezését, köztük a gyermekkatonák alkalmazását tiltó 1989. évi New York-i Gyermejjogi Egyezmény 38. cikkét, illetve az egyezményhez 2000-ben fűzött Jegyzőkönyv¹⁰³⁸ első három cikkelyét.

Levonva a végső konklúziót, a Nemzetközi Bíróság a fenti bizonyítékok és indokok alapján 16 igen és 1 ellenszavazat mellett¹⁰³⁹ úgy ítélte, hogy az Ugandai Köztársaság megszegte nemzetközi emberi jogi és humanitárius nemzetközi jogi kötelezettségeit: a fegyveres erői által kifejtett magatartások, így többek között a gyermekkatonák kiképzése révén.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁴ Rapport spécial sur les événements d'Ituri (Janvier 2002 – Décembre 2003)

¹⁰³⁵ A Nemzetközi Bíróság ítélete a Kongói D. K. területén zajlott fegyveres tevékenységek ügyében, 210. pont

¹⁰³⁶ Ibid. 211. pont

¹⁰³⁷ Ibid. 219. pont

¹⁰³⁸ **A Gyermejjogi Egyezménynek a Kongói D. K. – akkor még Zaire Köztársaságként – csakúgy, mint Uganda, 1990-ben vált részesévé. Szintén ugyanabban az évben, 2002-ben ratifikálta Kongó a Kiegészítő Jegyzőkönyvet, amikor Uganda is csatlakozott hozzá.**

¹⁰³⁹ **Két ad hoc bíró egészítette ki a 15 fős bírói testületet.**

¹⁰⁴⁰ A Nemzetközi Bíróság ítélete a Kongói D. K. területén zajlott fegyveres tevékenységek ügyében, 345. pont (3) bek.

b. Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC): a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett cselekmények vizsgálata – Ügyész v. Thomas Lubanga ügy

A Nemzetközi Bíróság mellett egy másik nemzetközi igazságszolgáltatási fórum, a szintén hágai székhelyű állandó Nemzetközi Büntetőbíróság is szembesült már a gyermekek besorozását, toborzását, és a fegyveres összecsapásokban történő felhasználását tiltó, illetve korlátozó nemzetközi normák megsértéséből eredő felelősség megítélésének feladatával.

Csak míg – ahogy korábban is hangsúlyozásra került – a Nemzetközi Bíróság államok (jelen esetben Uganda) nemzetközi felelősségéről dönt, addig a Büntetőbíróság magánszemélyek (a konkrét ügyben egy kongói állampolgár) nemzetközi büntetőjogi felelősségét bírálja el. S amíg a Nemzetközi Bíróság már ítéletet is hozott az Ugandai Köztársaság nemzetközi jogsértéséért fennálló felelőssége tárgyában, addig a Büntetőbíróság előtt még csupán a nyomozati szakasz zárult le THOMAS LUBANGA, az elsőként Hágába szállított vádlott ügyében.

De ki is THOMAS LUBANGA?

i) Thomas Lubanga Dyilo

Mindenekelőtt hangsúlyozandó, hogy nem a kongói THOMAS LUBANGA DYILO az első, aki ellen a Nemzetközi Büntetőbíróság elfogatóparancsot adott ki (az ugandai Úr Ellenállási Hadseregének néhány vezetője ellen már korábban megtette ezt a lépést a Bíróság), de LUBANGA az első, akit le is tartóztattak és Hágába, a Bíróság színe elé szállítottak.¹⁰⁴¹

LUBANGA, az ezredforduló egyik leghírhedtebb közép-afrikai hadura (aki 1960-ban a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Djibában született)¹⁰⁴² feltételezhetően alapítója volt a Kongói Hazafiak Uniója (UPC)¹⁰⁴³ politikai és katonai mozgalmának, illetve a Kongói Függetlenségéért küzdő Hazafiak Csoportjának (FPLC)¹⁰⁴⁴, valamint az UPC elnöke, és az FPLC korábbi főparancsnoka volt.

Mielőtt LUBANGA megalapította volna az UPC-t, a *Hema* törzshöz kötődő, Uganda és Ruanda által támogatott saját szervezetét, parancsnokként szolgált a Kongói Gyülekezet a

¹⁰⁴¹ ICC arrests Congolese militia leader, In: Africa Renewal, Vol. 20. No. 1. April 2006. p. 24.

¹⁰⁴² Background to the case The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, In: ICC Newsletter, November 2006.

¹⁰⁴³ UPC: Union of Congolese Patriots. Más fordítás szerint: „Kongói Hazafias Unió”

Lásd: Rácz, András – Túrke, András István op. cit. p. 20.

¹⁰⁴⁴ FPLC: Forces Patriotiques pour la Libération du Congo, Patriotic Forces for the Liberation of the Congo

Demokráciáért - Felszabadítási Mozgalom (RCD-ML), egy erősen Ugandához kötődő felkelő csoport keretei között.

Ituri tartományban, Kongó „legvéresebb szegletében”¹⁰⁴⁵, s különösen Buniában, a tartomány fővárosában 2002-ben a LUBANGA vezette UPC vérfürdőt rendezett a civil lakosság körében. 2002 és 2003 között több mint 800 polgári személyt mészárolt le az UPC egy bányász faluban, Mongbwaluban és környékén. Különösen a *Lendu* törzshöz tartozókat üldözték. A nyersanyagban rendkívül gazdag területen viaskodó katonai csoportok közti összecsapásoknak a polgári lakosság nagy része áldozatul esett, vagy a kegyetlenkedések elől menekülve földönfutóvá vált. 2004 decembere után több mint százezren kényszerültek elhagyni otthonukat.¹⁰⁴⁶

LUBANGA csapatai élén számos nemzetközi emberi jogi és „genfi” normát felrúgott, fittyet hányva egyrészt az államát, Kongót kötő nemzetközi emberi jogi szerződések számos rendelkezésének, másrészt, negligálva a legalapvetőbb humanitárius szabályokat – függetlenül az egyezményi kötelezettségektől – megsértve magát az általános nemzetközi jog seregnyi rendelkezését is.¹⁰⁴⁷

LUBANGA az UPC élén a gyermekek katonakénti felhasználását tiltó nemzetközi normákhoz sem tartotta magát. Az ENSZ és számos NGO is arról adott számot, hogy LUBANGA csapatai 10-16 éves gyermekeket vontak kötelékeikbe. A Human Rights Watch szerint LUBANGA kb. 15 ezer fős csapatainak 40%-át 18 év alattiak tették ki.¹⁰⁴⁸ Nem véletlenül nevezte az UPC-t „gyermekhadsergeknek” több megfigyelő. Az újonnan besorozott gyermekek közül sokan még iskolai egyenruhájukban csatlakoztak a katonákhoz. Számos gyermeket közvetlenül az iskolapadból vagy otthonukból elrabolva kényszerítettek soraik közé.¹⁰⁴⁹ LUBANGA állítások szerint parancsba adta, hogy az ellenőrzése alatt tartott területeken minden család köteles hozzájárulni a harcok sikeréhez: ki egy tehénnel, ki

¹⁰⁴⁵ Ituri: Bloodiest corner of Congo. Who is who – Armed Political Groups in Ituri (May 2003)

Lásd a HRW honlapját: <http://www.hrw.org/legacy/campaigns/congo/ituri/armedgroups.htm> (2007. 05. 16.)

¹⁰⁴⁶ Lásd a TRIAL (Track Impunity Always) svájci civil szervezet honlapját:

http://trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/thomas_lubanga-dyilo_294.html

¹⁰⁴⁷ A legalapvetőbb humanitárius normákat a Nemzetközi Bíróság „a nemzetközi szokásjog áthághatatlan elveiként” (nukleáris fegyverek legalitása ügy), illetve „erga omnes kötelezettségekként” (palesztín fal ügy) definiálta. Lásd: Kovács, Péter: Nemzetközi közjog, p. 559.

ICJ. Legality of the threat or use of nuclear weapons. Advisory Opinion of 8 July 1996. General List No. 95. ICJ Reports 1996. p. 226. point 79.

ICJ. Legal consequences of the construction of a wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion of 9 July 2004. General List No. 131. ICJ Reports 2004. p. 136. point 157.

¹⁰⁴⁸ Az ENSZ megfigyelők szerint példának okáért Mandro táborában az újoncok 20%-a, mintegy 1000 katona fiatalos volt. Ld: Internal MONUC correspondence, September and October 2002.

¹⁰⁴⁹ Ituri: „Covered in blood” op. cit. p. 46-47.

pénzzel, ki saját gyermekével. Volt akit élő pajzsként használtak fel a harcokban, volt akit közvetlenül is bevetettek az összecsapásokban.

LUBANGA végül a Nemzetközi Büntetőbíróság látókörébe került.

ii) A Nemzetközi Büntetőbíróság elé állt első vádlott, Lubanga Hágába kerülése – az események rövid kronológiája¹⁰⁵⁰

2004 márciusának elején indult el a Nemzetközi Büntetőbíróság keretében LUBANGA ellen a nyomozás, amikor is maga Kongó¹⁰⁵¹ a Kongói Demokratikus Köztársaságban történt eseményeket a Nemzetközi Büntetőbíróság Ügyésze elé utalta, kérve az ország területén 2002. július 1. után (azaz a Bíróságot létrehozó Statútum hatályba lépését követően) elkövetett, a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekmények kivizsgálását.¹⁰⁵²

2004 júniusában hozta nyilvánosságra az Ügyész, az argentinai LUIS MORENO-OCAMPO döntését, miszerint nyomozást indít a Kongói Demokratikus Köztársaságban történtek kivizsgálására. Ezzel párhuzamosan a Nemzetközi Büntetőbíróság Elnöksége rendelkezett a kongói helyzetet tanulmányozni hivatott I. számú Tárgyalás-előkészítő Tanács összetételéről is.

Másfél évnek kellett eltelnie, míg 2006 januárjában az Ügyész megtette a következő lépést, és kérelmet nyújtott be a Tanács elé, amelyben indítványozta THOMAS LUBANGA DYILO ellen letartóztatási parancs kiadását.

Két évvel az eljárást beindító első lépések, a nyomozás megindítása után 2006 márciusában a Tárgyalás-előkészítő Tanács nyilvánosságra hozta a LUBANGA elleni letartóztatási parancsot. LUBANGA, akit hazájában a helyi hatóságok letartóztattak¹⁰⁵³, a kongói őrizetből átszállításra került a Nemzetközi Büntetőbírósághoz, a scheveningeni

¹⁰⁵⁰ Chronology of the Thomas Lubanga Dyilo case. In: ICC Newsletter, November 2006. Vol. 10. p. 1.

¹⁰⁵¹ **1998 februárjában 25 afrikai állam képviselője Szenegál fővárosában, Katarban tárgyalásra ült össze, megvitandó a még abban az évben felállítani tervezett Nemzetközi Büntetőbíróság Afrikának tetsző kereteit. A konferencia záróértekezletén Szenegál akkori miniszterelnöke, Habib Thiam hitet tett meggyőződése mellett, miszerint Afrikának szüksége van egy olyan bíróságra, amely elrettenti és bünteti a népirtás, és az emberiség elleni bűncselekmények elkövetőit, hiszen ezek a tragédiák Afrika gazdasági és szociális fejlődése elé is gátat vetnek. A Nemzetközi Büntetőbíróságot 1998-ban életre hívó Római Konferencián végül valamennyi afrikai állam a Római Statútum mellett szavazott, Líbia kivételével. (120 igen szavazat és 21 tartózkodás mellett 7 állam – Líbia, Irak, Katar, Jemen, Kína, Izrael és az Amerikai Egyesült Államok – szavazott nemmel a konferencián.)**

In: Magnarella, Paul J.: New world court targets war crimes: Will the International Criminal Court meet Africa's expectations? In: Africa Recovery, a United Nations publication, 1998 November, Vol. 12. No. 2.

¹⁰⁵² Prosecutor receives referral of the situation in the Democratic Republic of Congo, The Hague, 19 April 2004. ICC-OTP-20040419-50-En.

¹⁰⁵³ ICC arrests Congolese militia leader op. cit. p. 24.

büntetés-végrehajtási intézetbe. Pár napon belül a kongói hadúr megjelent a Tárgyalás-előkészítő Tanács előtt nyilvános meghallgatásra.

2007 januárjának végén az ügyészi három vádpont az I. számú Tárgyalás-előkészítő Tanács által megerősítést nyert. Ezzel a nyomozati szakasz végleg lezárult. A következő lépés, elindítva a már tényleges tárgyalási procedúrát, az eljáró Tanács felállítása volt. Az ún. I. számú Tanács¹⁰⁵⁴ júniusban kezdte meg munkáját.

Milyen vádpontokról kell döntenie a Bíróságnak? A LUBANGA elleni letartóztatási parancs erről informál.

iii) A Lubanga elleni letartóztatási parancs¹⁰⁵⁵

A 2006-ban közétett letartóztatási parancs tanúsága szerint az I. számú Tárgyalás-előkészítő Tanács megalapozottnak találta annak gyanúját, hogy 2002 júliusától 2003 decemberéig az FPLC, azaz a Kongó Függetlenségéért küzdő Hazafiak Csoportjának tagjai 15 év alatti¹⁰⁵⁶ gyermekeket toboroztak és soroztak be – ismétlődő jelleggel – saját csapataik közé, akiket aztán Bule, Centrale, Mandro, Rwampara, Bogoro, Sota és Irumu katonai táborokban képeztek ki a harcokra.

Az előkészítő Tanács annak a szintén alapos gyanújának is hangot adott, miszerint az FPLC kötelékébe tartozók 15 évesnél fiatalabb gyermekeket használtak fel aktívan a fegyveres összecsapásokban, s ugyancsak nem egyszeri jelleggel: 2002 októberében Libi és Mbau, 2003 elején Largu, 2003 februárjában és márciusában Lipri és Bogoro, májusban Bunia, valamint júniusban Djugu és Mongwalu régiókban.

A Tanács megítélése szerint megalapozottan kijelenthető, hogy az UPC/FPLC politikájának és gyakorlatának részeként a 15 év alatti gyermekeknek az FPLC-be történő toborzása, illetve besorozása, valamint aktív felhasználásuk az összecsapásokban az Ituriban zajló konfliktussal összefüggésben került kifejtésre.

A Tanács szerint igazolható az a feltevés is, miszerint THOMAS LUBANGA az UPC-nek, azaz a Kongói Hazafiak Uniójának, megalapítása, 2000. szeptember 15. óta elnöke volt, továbbá 2002 szeptemberének elején vagy közepén LUBANGA hívta életre az FPLC-t, az UPC

¹⁰⁵⁴ Trial Chamber I.

¹⁰⁵⁵ Warrant of arrest, International Criminal Court, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, 10 February 2006. ICC-01/04-01/06.

¹⁰⁵⁶ **Egyes források szerint már 7 éves gyermekeket, köztük lányokat is katonai szolgálatra kényszerítettek.** In: Ituri: „Covered in blood” op. cit. p. 46.

katonai szárnyaként, s rögtön főparancsnokává is vált a szervezetnek, amely pozícióban legalább 2003 végéig megmaradt.

A Tanács szerint bizonyossággal állítható, hogy THOMAS LUBANGA DYILO

- i) de facto hatalommal rendelkezett mint az UPC elnöke illetve az FPLC főparancsnoka,
- ii) végső kontrollt gyakorolt az UPC/FPLC – mint hierarchikusan szervezett fegyveres csoportok – politikájának és gyakorlatának elfogadása és végrehajtása felett 2002 júliusa és 2003 decembere között, beleértve az FPLC-be történő sorozást és toborzást, illetve a 15 évnél fiatalabb gyermekek aktív felhasználását az összecsapásokban, valamint
- iii) tisztában volt az UPC-ben/FPLC-ben játszott unikális szerepével és aktívan ki is használta ezt a szerepet.

A Tárgyalás-előkészítő Tanács a fentiekre tekintettel úgy ítélte meg, megalapozottan feltételezhető, hogy THOMAS LUBANGA DYILO bűnös:

- a) a Római Statútum 8. cikkelyének (2) (b) (xxvi) vagy (2) (e) (vii) pontjai szerint büntetendő háborús bűncselekmény elkövetésében, azaz 15 év alatti gyermekek besorozásában;
- b) a Római Statútum 8. cikkelyének (2) (b) (xxvi) vagy (2) (e) (vii) pontjai szerint büntetendő háborús bűncselekmény elkövetésében, azaz 15 év alatti gyermekek toborzásában; és
- c) a Római Statútum 8. cikkelyének (2) (b) (xxvi) vagy (2) (e) (vii) pontjai szerint büntetendő háborús bűncselekmény elkövetésében, azaz 15 év alatti gyermekek fegyveres összecsapásokban történő aktív felhasználásában;

A Tanács szükségesnek ítélte LUBANGA letartóztatását annak érdekében, hogy biztosítsák megjelenését a tárgyaláson, és garantált legyen, hogy nem akadályozza, vagy veszélyezteti a nyomozást vagy a bírósági eljárást.

iv) A Lubanga elleni vádpontok értékelése

THOMAS LUBANGA DYILO-t tehát a Büntetőbíróság ügyésze, LUIS MORENO-OCAMPO háromrendbeli háborús bűncselekmény elkövetésével vádolja a Bíróság joghatóságának alapjául szolgáló Római Statútum értelmében: 15 év alatti gyermekek besorozásával, toborzásával, valamint a fegyveres összecsapásokban történő aktív felhasználásukkal. (A vádirat más bűncselekmények elkövetését nem írja LUBANGA terhére. A nemzetközi fórum előtt „csak” ezekért a cselekményekért kell felelnie.)

A gyermekek jogait és érdekeit fegyveres konfliktusok idején lábbal tipró, büntetlenséget jelentő gyakorlat felszámolása érdekében tett nagy jelentőségű előrelépésnek értékelhető, hogy a Büntetőbíróság előtti első eljárás alá vont épp a gyermekek jogainak megsértése miatt került a vádlottak padjára.

Természetesen a nemzetközi közösség tagjai vitathatatlanul már azzal is sokat tettek, hogy lépésről-lépésre, fokozatosan, újabb és újabb normák keretében rögzítették a gyermekeket megillető alapvető jogokat háború idején, s 15 év alattiak esetében kategorikusan kimondták a gyermekek katonaként történő felhasználásának tilalmát, 18 évnél fiatalabbak esetében pedig határozott korlátokat állapítottak meg.

Semmit nem érnek azonban e szabályok, ha megsértésük, figyelmen kívül hagyásuk, áthágásuk következmény nélkül maradhat. LUBANGA pere lehet az első, amely nem csupán arról adhat tanúbizonyságot, hogy mennyire képes az új nemzetközi igazságszolgáltató fórum, az állandó Nemzetközi Büntetőbíróság beváltani a hozzá fűzött reményeket, és valóban a nemzetközi jog hatékony bástyája lenni, hogy mennyire tud a magánszemélyek által elkövethető legsúlyosabb nemzetközi jogsértések, az ún. *core crimes* elkövetőinek a várakozások és elvárások szerinti eredményes felelősségre vonásának fóruma lenni, de ez az első tárgyalás azzal a következménnyel is járhat, hogy világossá válik mindenki számára, hogy a gyermekek ellen fegyveres összecsapások idején és kapcsán elkövetett bűncselekmények nem maradnak válasz nélkül, a megfelelő reakcióra számítani kell.

Ha a nemzeti fórumok képtelennek vagy akarattalannak is mutatkoznak a felelősök számon kérésére, a gyermekeket katonaként felhasználók mégsem menekülhetnek oly könnyen a felelősségre vonás elől. A nemzeti lehetőségek mellett és után a felelősség nemzetközi érvényesítésére is ott lehet a lehetőség. S most már LUBANGA nyomán a példa is. A „precedens” megszületésének esélye immár adott. S ezzel talán, még ha túlzott optimizmusnak és naivitásnak is tűnik ezt kijelenteni, a Bíróság ítélete elrettentő erővel is szolgálhat. A világ bármely pontján.

v) Újabb kongói vádlottak¹⁰⁵⁷

A gyermekkatonákat felhasználók eddigi általános büntetlenségének felszámolásáért vívott harcban a Nemzetközi Büntetőbíróság első, LUBANGA elleni perével még pusztán csatát nyerhet, de messze még a végső cél: a gyermekek összecsapásokban történő bevetése bűnös gyakorlatának globális beszüntetése, de legalábbis az elkövetők felelősségre vonása.

Az mindenesetre biztató jelként értékelhető, hogy LUBANGA után újabb vádlottak kerültek a hágai Büntetőbíróság elé, akiknek szintén felelniük kell a gyermekeket óvó nemzetközi normák durva megsértéséért.

A kongói események kapcsán ugyanis ma már összesen négyen kell, hogy szembenézzenek a hágai „nemzetközi” Ügyész vádpontjaival: hiszen LUBANGÁT követően 2006 augusztusában BOSCO NTAGANDA ellen¹⁰⁵⁸, valamint 2007 júliusában GERMAIN KATANGA¹⁰⁵⁹ és MATHIEU NGUDJOLO CHUI¹⁰⁶⁰ ellen is letartóztatási parancsot bocsátott ki a Bíróság. A NTAGANDA, azaz az FPLC harmadik legmagasabb beosztású tagja elleni letartóztatási parancsot 2008 áprilisának végén hozták nyilvánosságra.¹⁰⁶¹ Az Ituri tartományban működő és együttműködő két másik fegyveres csoport magas rangú tagjai, KATANGA, az FRPI¹⁰⁶² feltételezett vezetője 2007 októberében, NGUDJOLO CHUI, az FNI¹⁰⁶³ legmagasabb beosztású parancsnoka 2008 februárjában a Bíróság elé kerültek.¹⁰⁶⁴

Míg a ruandai állampolgár NTAGANDA (az egyedül LUBANGÁNAK alárendelt milíciavezér) ellen kibocsátott letartóztatási parancs – LUBANGÁHOZ hasonlóan – kizárólag a gyermekek sorozásának, toborzásának és összecsapásokban történő aktív felhasználásának háborús bűncselekményét rója a gyanúsított terhére, addig a két másik Ituri hadúr, KATANGA és NGUDJOLO CHUI őrizetbe vételét összesen kilenc rendbeli, hat rendbeli háborús és három rendbeli emberiség elleni bűncselekmény, köztük a gyermekkatonák sérelmére elkövetett háborús bűntett alapos gyanúja miatt rendelte el az I. számú Tárgyalás-előkészítő Tanács. Felelősségre vonásuk, LUBANGÁHOZ hasonlatosan, folyamatban van.

¹⁰⁵⁷ Lásd a Nemzetközi Büntetőbíróság honlapját:

Situations and cases. <http://www2.icc-cpi.int/Menu/ICC/Situations+and+Cases/> (2009. 06. 01.)

¹⁰⁵⁸ Warrant of arrest, ICC, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, 22 August 2006, ICC-01/04-02/06.

¹⁰⁵⁹ Warrant of arrest, ICC, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Germain Katanga, 2 July 2007, ICC-01/04-01/07.

¹⁰⁶⁰ Warrant of arrest, ICC, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Mathieu Ngujolo Chui, 6 July 2007, ICC-01/04-02/07.

¹⁰⁶¹ Decision to Unseal the Warrant of Arrest against Bosco Ntaganda, 28 April 2008, ICC-01/04-02/06.

¹⁰⁶² FRPI: Force de Résistance Patriotique en Ituri, Patriotic Resistance Force in Ituri

¹⁰⁶³ FNI: Front des Nationalistes et Intégrationnistes, National Integrationist Front

¹⁰⁶⁴ Decision on the Joinder of the Cases against Germain Katanga and Mathieu Ngujolo Chui, 10 March 2008, ICC-01/04-01/07.

vi) Milyen egyéb ügyek futnak a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt?¹⁰⁶⁵

Végezetül érdemes csak az említés szintjén szólni arról is, hogy a kongói események mellett milyen ügyek szerepelnek még a Bíróság napirendjén.

Jelen pillanatban a Kongói Demokratikus Köztársaságban elkövetett bűncselekmények mellett három (szintén afrikai) konfliktuszónában¹⁰⁶⁶ – Ugandában¹⁰⁶⁷, a Közép-afrikai Köztársaságban¹⁰⁶⁸ és Szudánban, Darfurban¹⁰⁶⁹ – történt események kivizsgálása, illetve az

¹⁰⁶⁵ Lásd a Nemzetközi Büntetőbíróság honlapját: www.icc-cpi.int/cases.html

¹⁰⁶⁶ Így tehát négy ügy fut jelenleg a Büntetőbíróság előtt:

1. A Kongói Demokratikus Köztársaságban elkövetett bűncselekmények miatt az Ügyész v. Lubanga, Ügyész v. Ntaganda, Ügyész v. Katanga és Ngudjolo Chui ügyek,

2. az ugandai események kapcsán az Ügyész v. Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo és Dominic Ongwen ügyek,

3. a Szudánban, Darfurban történtek vonatkozásában az Ügyész v. Ahmad Muhammad Harun ("Ahmad Harun") és Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman ("Ali Kushayb"), Ügyész v. Omar Hassan Ahmad al Bashir ("Omar Al Bashir"), Ügyész v. Bahr Idriss Abu Garda ügyek

4. valamint negyedikként a Közép-Afrikai Köztársaságban elkövetett cselekmények várnak még megítélésre, azaz az Ügyész v. Jean-Pierre Bemba Gombo ügy.

¹⁰⁶⁷ **Uganda – Ügyész v. Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo és Dominic Ongwen:**

A Nemzetközi Büntetőbíróság főügyésze, Luis Moreno-Ocampo az Uganda által 2003 decemberében elé utalt észak-ugandai helyzet kivizsgálására 2004-ben indított nyomozást.

Ld. International Criminal Court: Prosecutor of the International Criminal Court opens an investigation into Northern Uganda, The Hague, 29 July 2004. ICC-OTP-20040729-65-En. ICC Press Release 2004.

Az Úr Ellenállási Hadserege (LRA) öt tagjával szemben 2005-ben a II. számú Tárgyalás-előkészítő Tanács elfogatóparancsot bocsátott ki.

Ld. Warrant of Arrest for Joseph Kony issued on 8 July 2005 as amended on 27 September 2005, No.: ICC-02/04-01/05, Date: 27 September 2005.

Ld. Warrant of Arrest for Vincent Otti, Raska Lukwiya, Okot Odhiambo, Dominic Ongwen, No.: ICC-02/04, Date: 8 July 2005.

¹⁰⁶⁸ **Közép-Afrikai Köztársaság – Ügyész v. Jean-Pierre Bemba Gombo:**

Uganda és a Kongói Demokratikus Köztársaság után a Közép-Afrikai Köztársaság harmadikként 2005 januárjában szintén a Nemzetközi Büntetőbíróság Ügyészehez fordult, kérve a területén 2002. július 1. – azaz a Római Statútum hatályba lépése – óta elkövetett, és a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekmények kivizsgálását, a felelősök felelősségre vonását. Az Ügyészi Hivatal meglehetősen hosszan vizsgálta és mérlegelte a körülményeket, mielőtt meghozta a döntést arról, hogy a közép-afrikai események is a Bíróság elé kerülnek-e vagy sem (pl. teljesülnek-e a Statútumban rögzített feltételek, milyen súlyú bűncselekményekről van szó, zajlanak-e nemzeti szinten büntetőeljárások stb.).

Ld. International Criminal Court: Prosecutor receives referral concerning Central African Republic, The Hague, 7 January 2005, ICC-OTP-20050107-86-En. ICC Press Release 2005.

Az Ügyész több mint két évvel a közép-afrikai kezdeményezés beérkezése után, 2007 májusában végül a nyomozás megindítása mellett döntött. 2008 májusában Jean-Pierre Bemba Gombo ellen letartóztatási parancsot bocsátott ki a Bíróság.

Ld. Warrant of Arrest For Jean-Pierre Bemba Gombo, No.: ICC-01/05-01/08, Date: 23 May 2008.

elkövetők felelősségre vonása vár a Nemzetközi Büntetőbíróságra. Utóbbi esetek közül kettőt a Római Statútum részes államai utalták az Ügyész Hivatala elé – csakúgy, mint Kongó esetében – a darfuri eseményeket azonban az ENSZ Biztonsági Tanácsa ajánlotta az Ügyész figyelmébe. Az Ügyész mind a négy esetben nyomozást kezdett (legutóbb, 2007 májusának végén Közép-Afrika kapcsán döntött a nyomozás megindításáról MORENO-OCAMPO¹⁰⁷⁰).

LUBANGA és a három másik kongói gerillavezér mellett – fenti ügyek kapcsán – a Bíróság Ügyészi Hivatala kezdeményezésére a Tárgyalás-előkészítő Tanácsok kilenc további személy ellen bocsátottak ki elfogatóparancsot:

- 2005 júliusában öt ugandai állampolgárral (JOSEPH KONY, VINCENT OTTI, RASKA LUKWIYA¹⁰⁷¹, OKOT ODHIAMBO és DOMINIC ONGWEN), az Úr Ellenállási Hadserege (LRA)¹⁰⁷² tagjaival szemben (ők a Nemzetközi Büntetőbíróság elé citált első vádlottak, hiszen LUBANGA ellen a rákövetkező év februárjában hirdették csak ki másodikként az elfogatóparancsot);
- 2007 áprilisában két szudáni állampolgárral (AHMAD MUHAMMAD HARUN és ALI MUHAMMAD ALI ABD-AL-RAHMAN) majd 2009 márciusában Szudán elnökével (OMAR HASSAN AHMAD AL BASHIR) szemben;
- 2008 májusában a közép-afrikai események kapcsán a kongói születésű JEAN-PIERRE BEMBA GOMBO-val szemben.

¹⁰⁶⁹ **Darfur, Szudán – Ügyész v. Ahmad Muhammad Harun és Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman, illetve Ügyész v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir illetve Ügyész v. Bahr Idriss Abu Garda:**

A Nemzetközi Büntetőbíróság előtt szereplő negyedik ügyet, szintén 2005-ben, maga az ENSZ Biztonsági Tanácsa utalta az Ügyész elé. A BT határozatában felkérte a Bíróság Ügyészi Hivatalát, vizsgálják ki a Római Statútum hatályba lépése óta Darfurban, Szudánban történteket, a sorozatos és ellenőrizetlen emberi jogi jogsérelmeket. Ld. UN Security Council Resolution 1593 (2005) on 31 March 2005.

Az ENSZ akkori Főtitkára, Kofi Annan örömmel üdvözölte a Biztonsági Tanács fellépését, s köszönetét fejezte ki, hogy a BT tagjai felül tudtak emelkedni nézeteltéréseiken annak érdekében, hogy a darfuri atrocitásokért felelőseket bíróság elé állíthassák.

Ld: Secretary-General welcomes adoption of Security Council Resolution referring situation in Darfur, Sudan, to International Criminal Court Prosecutor, Press Release, SG/SM/9797 AFR/1132, 31/03/2005.

A márciusban megszületett BT-határozatot júniusban a Főügyész nyomozást elrendelő döntése követte, amelyet több ezer dokumentumnak, valamint a kifejezetten a darfuri helyzetet vizsgálni hivatott nemzetközi bizottság (International Commission of Inquiry on Darfur) jelentésének tanulmányozása és értékelése, illetve több mint 50 független szakértő meghallgatása előzött meg.

Ld: International Criminal Court: The Prosecutor of the ICC opens investigation in Darfur, The Hague, 6 June 2005, ICC-OTP-0606-104-En. ICC Press Release 2005.

2007 áprilisában két szudáni állampolgárral szemben elfogatóparancsot állított ki az I. számú Tárgyalás-előkészítő Tanács. 2009 márciusában Szudán elnöke is listára került. Eddig egyikük sem került a bíróság elé. A negyedik eljárás alá vont személy, Abu Garda 2009 májusában önként jelent meg a bíróság előtt.

Ld. Warrant of Arrest for Ali Kushayb, 27 April 2007. No.: ICC-02/05-01/07.

Ld. Warrant of Arrest for Ahmad Harun, 27 April 2007. No.: ICC-02/05-01/07.

Ld. Warrant of Arrest for Omar Hassan Ahmad Al Bashir, 04 March 2009. No. ICC-02/05-01/09.

¹⁰⁷⁰ International Criminal Court: Prosecutor opens investigation in the Central African Republic, The Hague, 22 May 2007. ICC-OTP-PR-20070522-220_EN. ICC Press Release 2007.

¹⁰⁷¹ **Raska Lukwiya-val szemben a Bíróság 2007 júliusában beszüntette az eljárást.**

Ld. Decision of Pre-Trial Chamber II. ICC-02/04-01/05-248 of July 11 2007.

¹⁰⁷² LRA: Lord's Resistance Army

Fenti ügyek közül se a darfuri, se a közép-afrikai események kapcsán nem vádolja a Bíróság Ügyészi Hivatala (OTP)¹⁰⁷³ az eljárás alá vontakat a gyermekek katonaként való felhasználását tiltó nemzetközi normák megsértéséből eredő háborús bűncselekmények elkövetésével. Annak ellenére, hogy Szudánban és a Közép-afrikai Köztársaságban – a Főtitkár által a BT-nek készített éves jelentések is erről tesznek tanúbizonyságot¹⁰⁷⁴ – szintén általános gyakorlat akár a kormányerők, akár az ellenzéki csoportok részéről 18, illetve 15 év alatti gyermekek sorozása, és felhasználásuk az összecsapásokban.

A Büntetőbíróság által elsőként, még 2005 szeptemberében kiadott elfogatóparancsok azonban – a kongói eseményekhez hasonlóan – gyerekek kényszersorozásával vádolják az ugandai Úr Ellenállási Hadseregének vezetőit, parancsnokait: a négy eljárás alá vont közül három (KONY, OTTI, ODHIAMBO) elfogatóparancsa felrója e háborús bűncselekmény elkövetését az ugandai vádlottak számára. Amellett, hogy a bíróság Ügyésze a vádlottak terhére rója számos civil, köztük gyerekek brutális halálának okozását (ily tekintetben tehát az ICC is felsorakoztatható lenne a VII.4. fejezetben a „passzív oldal” igazságszolgáltató fórumai között), a vádak szerint az LRA-vezetőknek felelniük kell gyerekek, köztük menekülttáborokban sínylődő gyerekek erőszakkal történő sorozásáért is. A Büntetőbíróság mindenesetre hiába az ugandai hadurakkal szemben bocsátott ki elsőként elfogatóparancsot, az eljárások jelen állása szerint valószínű a kongói Lubangának kell elsőként szembesülnie a bírák ítéletével.

vii) Lubanga perének jelentősége

THOMAS LUBANGA DYILO tehát az elsők között lehet – a Sierra Leone-i Speciális Bíróság vádlottjai, köztük a volt libériai elnök, CHARLES TAYLOR mellett – akit nemzetközi bíróság gyermekek toborzása, besorozása, fegyveres összecsapásokban történő felhasználása miatt egyéni büntetőjogi felelősségre von.

Korábban se Nürnbergben se Tokióban – a náci főbűnösök törvényszéke¹⁰⁷⁵, illetve a távol-keleti nemzetközi katonai bíróság¹⁰⁷⁶ előtt – nem szerepelt a vádpontok között hasonló nemzetközi bűncselekmény. Hasonlóképp se Hágában, se Arushában az 1990-es években

¹⁰⁷³ OTP: Office of the Prosecutor

¹⁰⁷⁴ Lásd a már korábban meghivatkozott 2007-es főtitkári jelentést: A/62/609-S/2007/8757. Illetve speciálisan: Report of the Secretary-General on children and armed conflict in the Sudan, S/2007/520, 29 August 2007.

¹⁰⁷⁵ **Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék**

¹⁰⁷⁶ **Távol-Keleti Katonai Törvényszék**

felállított két ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék előtt nem rótták egyetlen vádlott terhére sem a gyermekek katonaként való felhasználását.

Igaz ugyan, hogy a jugoszláviai és a ruandai eseményeket vizsgáló, 1993-ban illetve 1994-ben létrehozott bíróságok számára az 1998-as Római Statútum, illetve annak releváns rendelkezése, amely – elsőként a nemzetközi dokumentumok között – *expressis verbis* háborús bűncselekménynek mondja ki a gyermekek toborzását, sorozását, természetesen nem irányadó jogforrás, az alapvető humanitárius jogi egyezmények azonban annál inkább, amelyek szintén tiltják (igaz, csak tiltják, de kifejezetten – magánszemélyek szintjén – büntetni nem rendelik), hogy a részes felek gyermekeket használjanak fel fegyveres összecsapásokban. Márpedig, ha el is tekintünk a legfontosabb genfi szabályok *ius cogens*, imperatív jellegétől¹⁰⁷⁷, illetve a genfi egyezmények *erga omnes* klauzulájától, mind Ruanda, mind Jugoszlávia, illetve a volt jugoszláv tagköztársaságok mindegyike részese és részese volt már a '90-es évek elején az 1949. és az 1977. évi valamennyi – nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozataira egyaránt vonatkozó – genfi, a gyerekkatonák alkalmazását tiltó, korlátozó egyezményeknek.¹⁰⁷⁸

Ezeknél a konfliktusoknál tehát elmaradt a magánszemélyek nemzetközi bíróságok általi büntetőjogi felelősségre vonása a nemzetközi jog gyermekeket háború idején védő, a gyermekkatonáskodás ellen fellépő szabályainak megsértése miatt. (A hágai és az arushai – illetve a strasbourgi – bírói fórumok kapcsán jelen fejezet legvége /a VIII.4.e. alfejezet/ még néhány kiegészítő megjegyzést tartalmaz.)

A harmadik évezred elejének kongói incidense – az 1996 utáni Sierra Leone-i események mellett illetve után – az első egyike, amelynek kapcsán sor kerülhet a nemzetközi jog e szabályainak felrúgása miatti számonkérésre. A Nemzetközi Büntetőbíróság, a Freetown-i törvényszék mellett, az első között lesz, amely – ahogy azt megtette az állami felelősség szintjén a Nemzetközi Bíróság – természetes személy nemzetközi büntetőjogi felelősségéről fog ítélni a fegyveres konfliktusok által érintett, katonasorba kényszerített gyermekek jogainak megsértése miatt. A Nemzetközi

¹⁰⁷⁷ Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. p. 109.

¹⁰⁷⁸ Ruanda például 1964-ben ratifikálta az 1949. évi genfi egyezményeket, 1984-ben pedig mindkét 1977-es Kiegészítő Jegyzőkönyvhöz csatlakozott. Jugoszlávia felbomlása után (amely ország maga is részese volt a genfi konvencióknak), valamennyi volt tagköztársaság is csatlakozott az egyezményekhez (Horvátország és Bosznia-Hercegovina például 1992-ben, Szerbia 2001-ben).

Ld. a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságának honlapját: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView> (2007. 05. 30.)

Büntetőbíróság elé állt első vádlott, majd az őt követő többi kongói és ugandai milíciavezér ügye precedenst teremthet: mind a nemzetközi, mind a nemzeti igazságszolgáltató fórumok számára. S egyúttal intő példa lehet a humanitárius szabályokat semmibe vevő háborús bűnösöknek is.

Ahogy RADHIKA COOMARASWAMY, az Egyesült Nemzetek Főtitkárának speciálisan a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetével foglalkozó különmegbízottja fogalmazott: „LUBANGA ügye a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt bizonyoságul szolgál arra, hogy a nemzetközi közösség a büntetlenség felszámolása irányába kíván elmozdulni. Világos jelzésül szolgál a bűnelkövetők számára, hogy a gyermekek által fegyveres konfliktusok idején elszenvedni kényszerült atrocitásoknak véget kell vetni.”¹⁰⁷⁹

A Nemzetközi Büntetőbíróság tehát LUBANGA, majd KATANGA és a többiek bűnösségéről való döntésével, csakúgy, mint a Nemzetközi Bíróság Uganda felelősségének megállapításával, és a következő alfejezetben elemzett Sierra Leone-i Speciális Bíróság az elé citált vádlottak, köztük CHARLES TAYLOR ügyében történő fellépésével, mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a gyermekeket fegyveres konfliktusok idején védő, óvó, a harcokban való felhasználásukat tiltó nemzetközi normák ne maradjanak pusztán papíron rögzített, de senki által figyelembe nem vett és nem tisztelt követelmények, *lex imperfecta*. Az üzenet egyértelmű: e szabályok be nem tartói nem maradhatnak büntetlenül.

¹⁰⁷⁹ The ICC's first case is a milestone in the issue of child soldiers, Lásd a Különmegbízott honlapját: <http://www.un.org/children/conflict/pr/2006-11-09iccsfirstcaseism130.html> (2007. 06. 05.)

c. A Sierra Leone-i Speciális Bíróság (SCSL) előtti releváns ügyek

A Sierra Leone-i Speciális Bíróság (SCSL) – az ENSZ Nemzetközi Bírósága (ICJ) és a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) mellett – a harmadik nemzetközi törvényszék, amely előtt a gyermekek katonaként történő felhasználásának megítélése mindmáig felmerült.

Mindhárom nemzetközi fórum előtt eddig kizárólag afrikai fegyveres konfliktusok – a kongói, ugandai és a Sierra Leone-i polgárháborúk – kapcsán merült fel a gyermekkatonák alkalmazása miatti felelősség megállapítása. Korántsem szabad azonban e tényről arra következtetnünk, hogy a 18 év alattiak katonaként történő felhasználása „csupán” az afrikai kontinensre korlátozódna. Épp ellenkezőleg, mint ahogy fentebb kifejtésre került, minden földrészt érintő globális jelenségről van szó. Az viszont tagadhatatlan, hogy Afrika különösen „fertőzött” e tekintetben. S ahogy elmondható, hogy nem kizárólag Afrikát érinti e probléma, úgy szintén kijelenthető, hogy nem csupán a nemzetközi bírói fórumok látókörébe került afrikai konfliktusokban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Ugandában és Sierra Leone-ban alkalmaztak gyermekkatonákat: a CSUCS szerint példának okáért a szubrégióból Guinea és Elefántcsontpart, vagy Afrika más vidékeiről Angola, Szomália, Burundi, Ruanda, a Kongói D. K. mellett Kongó, a Közép-afrikai Köztársaság, Csád és Szudán is érintett e kérdésben.¹⁰⁸⁰

Ahogy persze a nemzeti igazságszolgáltató (néhol mégoly hatékonyan is működő) rendszereknél is elmondható, hogy valamennyi elkövetőt nem éri, nem érheti utol a felelősségre vonás, úgy ez különösen igaz a nemzetközi bírói fórumokra, amelyek – legyen szó akár államok, akár magánszemélyek nemzetközi jogellenes magatartásáról – valamennyi jogsértő esetében nem képesek igazságot szolgáltatni.

Ezért különösen értékelendő, hogy immár a két hágai székhelyű nemzetközi bírói fórum, a Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Büntetőbíróság után illetve mellett a Sierra Leone-i Speciális Bíróság is vizsgálja magánszemélyek¹⁰⁸¹ nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősségét, mégpedig – többek között – gyermekek sorozása, toborzása és gyermekkatonák alkalmazása vádpontokban. Némely vádlott esetében pedig már az ítéletek kihirdetésére is sor került.

¹⁰⁸⁰ Lásd a CSUCS honlapját: <http://www.child-soldiers.org/regions/region.html?id=10>

¹⁰⁸¹ Az ENSZ Nemzetközi Bírósága természetesen nem magánszemélyek, hanem államok nemzetközi jogsértéseit ítéli meg.

A probléma korántsem elhanyagolható e nyugat-afrikai országban, hiszen Sierra Leone-ban óvatos becslések szerint is több ezer, illetve más források szerint több mint 10 ezer 15 év alatti gyermek harcolt a polgárháború idején a különböző fegyveres csoportok kötelékei között.¹⁰⁸² Ezért, s számos más jogsértés (humanitárius, emberi jogi jogsértés, háborús bűncselekmény)¹⁰⁸³ kivizsgálásáért hívták életre – az ENSZ és a Sierra Leone-i kormány közösen – az ezredfordulón az ún. Speciális Bíróságot, egy újabb, „hibrid” jellege ellenére magát nemzetközinek tartó, nemzetközi bíróságot.

i) A vádlottak

A Speciális Bíróság látókörébe 2002-ben történő felállítását követően mindeddig tizenhárom vádlott került. Bár természetesen, az általánosan elfogadott büntető-eljárásjogi garanciának megfelelően (és a Bíróság Statútumából is következően)¹⁰⁸⁴ valamennyien egyénileg felelnek tetteikért, ügyeiket négy csoportban tárgyalta, illetve tárgyalja a Bíróság.

A csoportosításra aszerint került sor, és a szeparálást az indokolta, melyik vádlott melyik katonai szerveződés kötelékeiben követte el a terhére felrótt bűncselekményt, illetve bűncselekményeket.

¹⁰⁸² Special Court for Sierra Leone, Appeals Chamber: Decision on preliminary motion based on lack of jurisdiction (child recruitment), Case No. SCSL-2004-14-AR72(E), Dissenting opinion of Justice Robertson, para 7.

¹⁰⁸³ A Bíróság joghatósága négy bűncselekménytípusra terjed ki:

1. emberiesség elleni bűncselekmények,
 2. a genfi egyezmények közös harmadik cikkének, valamint az 1977. évi második kiegészítő jegyzőkönyv rendelkezéseinek megsértése (hiszen a Sierra Leone-i konfliktus nem nemzetközi fegyveres összeütközés volt, még ha „nemzetköziesedett” is, lásd Libéria szerepét, befolyását),
 3. a humanitárius nemzetközi jog más súlyos megsértése (így többek között gyermekkatonák alkalmazása),
 4. valamint (tükrözve a Bíróság „speciális” jellegét) a Sierra Leone-i nemzeti jog által büntetni rendelt bizonyos, a Statútum által nevesített bűncselekmények.
- (Ilyen, a nemzetközi bíróság által a Sierra Leone-i nemzeti jog alapján büntetni rendelt bűncselekmény: a gyermekek elleni kegyetlen bánásmód megelőzéséről szóló 1926. évi törvény alapján a leánygyermekek sérelmére elkövetett erőszakos közöszlenség, vagy egy 1861. évi törvény szerint lakóépületek (és a bentlakók) valamint középületek felgyújtása.)

Statute of the Special Court for Sierra Leone, 2002. Articles 2-5.

A Bíróság feladata: igazságot szolgáltatni azok felett, akik a legfőbb felelősséget viselik a Sierra Leone területén 1996. november 30. (azaz az ellenzéki és a kormányerők – Sankoh és Kabbah elnök – között Elefántcsontparton kötött abidjani megállapodás) után elkövetett bűncselekményekért.

Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 15: The Prosecutor, point 1.

¹⁰⁸⁴ Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 6: Individual criminal responsibility

2003 márciusában, illetve júniusában a CDF (a Polgári Védelmi Erők)¹⁰⁸⁵ három állítólagos vezetője ellen emeltek vádat: SAM HINGA NORMAN, MOININA FOFANA és ALLIEU KONDEWA ellen.

Szintén 2003 márciusában, illetve áprilisában került vád alá a RUF (Forradalmi Egységfront)¹⁰⁸⁶ öt vezetője: FODAY SAYBANA SANKOH, SAM BOCKARIE (becenevén „Moszkitó”), ISSA HASSAN SESAY, MORRIS KALLON és AUGUSTINE GBAO.

Ugyancsak márciusban, illetve májusban tovább bővült a vádlottak köre, az AFRC (a Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsa)¹⁰⁸⁷ három feltételezett vezetőjével: ALEX TAMBA BRIMÁVAL („Gullit”), BRIMA BAZZY KAMARÁVAL és SANTIGIE BORBOR KANUVAL (alias „55 tábornok”).

CHARLES TAYLOR ügyét a Bíróság külön kezeli és tárgyalja. A 13. vádlott, JOHNNY PAUL KOROMA (az AFRC korábbi elnöke) sorsáról és hollétéről semmilyen információ nem áll a Bíróság rendelkezésére, a vádat vele szemben továbbra is fenntartják.

Két vádlott, SANKOH és BOCKARIE 2003-ban, még Bíróság elé állításuk előtt életüket veszítették, ezért a velük szembeni vádindítványokat 2003 decemberében visszavonták. Egy harmadik vádlott, SAM HINGA NORMAN 2007 februárjában Szenegálban, Dakarban szintén elhunyt, pár hónappal ítélethirdetése előtt, de már a tárgyalás lezárása után.¹⁰⁸⁸ Így 2007 tavaszától tíz vádlottat tart nyilván a Bíróság. Közülük KOROMA kivételével valamennyien a Bíróság őrizete alatt állnak, illetve álltak az ítélethirdetésükig. (Az életüket veszített vádlottak egyike, FODAY SANKOH vezette Sierra Leone-ban az ellenzéket, illetőleg a Forradalmi Egységfrontot, s ő volt az AFRC alelnöke is.¹⁰⁸⁹ A Sierra Leone-i polgárháború legtöbb kegyetlenségéért valószínű neki kellett volna, TAYLOR mellett, a legnagyobb felelősséget viselnie. CHARLES TAYLOR annakidején Libériából folyamatos támogatásban részesítette őt és mozgalmát. Ahogy SANKOH is segítette korábban TAYLORT és az NPFL-t¹⁰⁹⁰, a Libériai

¹⁰⁸⁵ CDF: Civil Defence Forces

¹⁰⁸⁶ RUF: Revolutionary United Front

¹⁰⁸⁷ AFRC: Armed Forces Revolutionary Council

¹⁰⁸⁸ Természetesen, ahogy arra később maga az eljáró kamara is hivatkozott az augusztusban meghozott ítéletben, a Bíróság tiszteletben tartva azt a jogi alapelvet, miszerint az elhunyt vádlott bűnösségéről vagy ártatlanságáról nem lehet döntést hozni, hiszen már érdekei képviselőjére nincs lehetőség(e), a Bíróság májusban végleg lezárta Norman vonatkozásában az eljárást, elvesztve joghatóságát a vádlott tekintetében *ratione personae*.

Ld. Special Court for Sierra Leone, Trial Chamber I. Judgement, 2 August 2007. Prosecutor against Moinina Fofana, Allieu Kondewa. Chapter I: Introduction, point 1.1.

¹⁰⁸⁹ Paragi, Beáta: A libériai és Sierra Leone-i (polgár)háborúk háttere és összefüggései, In: Külügyi Szemle, IV. évf. 2005. 1-2. szám, p. 95.

¹⁰⁹⁰ NPFL: National Patriotic Front of Liberia

Nemzeti Hazafias Frontot.¹⁰⁹¹ Ismeretségük még Líbiából eredt, ahol az 1980-as évek végén közösen vettek részt egy katonai kiképzésen, KADHAFI „védnöksége” alatt. S ahol és amikor egyébiránt egy másik későbbi térségbeli hadúr, Burkina Faso majdani diktátora, BLAISE CAMPAORE is megfordult.¹⁰⁹²)

ii) A vádpontok egyike: gyermekek toborzása, sorozása, összecsapásokban való felhasználása

Valamennyi vádlott vádiratában külön pontként szerepelteti az Ügyész a gyermekkatonák felhasználásának bűncselekményét.¹⁰⁹³ Mindegyiküknél hasonló tartalommal. A vádiratok szerint a Speciális Bíróság elé állított vádlottak egyéni büntetőjogi felelősséggel tartoznak 15 év alatti gyermekek fegyveres erőkbe illetve fegyveres csoportokba történő toborzásáért vagy sorozásáért, illetve az összecsapásokban való aktív felhasználásukért, mint a Statútum 4 (c) pontja által büntetni rendelt „a humanitárius nemzetközi jog egyéb súlyos megsértése” bűncselekmény elkövetői.

Az Ügyész úgy ítélte, elegendő bizonyíték áll rendelkezésre ahhoz, hogy megalapozottan állítható legyen, a vádlottak mindegyike, illetve az általuk vezetett RUF, CDF, AFRC szervezetek rendszeresen soroztak be, toboroztak és/vagy használtak 15 év alatti fiú- és lánygyermeket fegyveres összecsapásokban Sierra Leone egész területén. A vádiratok szerint a Forradalmi Egységfront és a Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsa több gyermeket elrabolt, majd az ország különböző területein található katonai kiképző táboraikba irányították őket, s végül a fiatalokat bevetették a harcokban.

¹⁰⁹¹ Case summary accompanying the amended indictment, The Prosecutor against Charles Ghankay Taylor, Case No. SCSL-2003-01-I, page 1.

¹⁰⁹² Magyarai, Péter: Vérözön Libériában, 2003. 07. 22.

<http://www.origo.hu/print/nagyvilag/20030722verozon.html>

¹⁰⁹³

1) Corrected amended consolidated indictment, Case No. SCSL-2004-15-PT (2 Aug 2006) The Prosecutor against Issa Hassan Sesay, Morris Kallon and Augustine Gbao, Charges, Count 12: Use of child soldiers, point 68.

2) Indictment, Case No. SCSL-03-14-I (4 Feb 2004) The Prosecutor against Samuel Hinga Norman, Moinina Fofana and Allieu Kondewa, Charges, Count 8: Use of child soldiers, point 29.

3) Further amended consolidated indictment, Case No. SCSL-2004-16-PT (18 Feb 2005) The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu, Charges, Count 12: Use of child soldiers, point 65.

4) Second Amended indictment, Case No. SCSL-2003-01-I (29 May 2007) The Prosecutor against Charles Ghankay Taylor, Charges, Child soldiers, point 22.

Természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül – ha csak az említés szintjén is és csak a felsorolás erejéig – az ügyészi indítványok által tartalmazott, a gyermekkatonák felhasználása melletti egyéb vádpontok, amelyek hasonlóak valamennyi eljárás alá vont esetében: 1) a polgári lakosság megfélemlítése és kollektív büntetések alkalmazása, 2) /a háború jogával ellentétes/ emberölés, 3) szexuális erőszak, 4) fizikai erőszak és mentális sérülés okozása 5) civilek elrablása, kényszermunka, 6) fosztogatás, gyújtogatás, 7) illetve a RUF esetében az UNAMSIL¹⁰⁹⁴ békefenntartói és humanitárius segélymunkásai elleni támadások.

Fontos hangsúlyozni, hogy valamennyi vádlott esetében a vádindítványok külön szóltak a gyerekek sérelmére elkövetett kegyetlenségekről: megölésükről, megcsonkításukról, megerőszakolásukról, nemi rabszolgaságban tartásukról, kötelező munkára kényszerítésükről is. Ezen aspektusból tehát a Speciális Bíróság a háborúk „passzív” gyermekáldozataira figyelmet szentelő bírói fórumok fellépését taglaló VII.4. fejezetben is elemzést érdemelne.

iii) A következő lépés: ítélethirdetés

A Speciális Bíróság első ítéletét az AFRC vezetőinek ügycsoportjában, azaz három vádlott perében hozta 2007 júniusának derekán. Anélkül, hogy ezen első (630 oldalas!) ítélet minden részletére kitérnénk, lássuk pusztán a gyermekkatonák vonatkozásban kimondott verdikt rövid elemzését.

Előjáróban annyit, hogy a II. számú Elsőfokú Kamara mindhárom vádlott esetében egyhangúan kimondta bűnösségüket 15 év alatti gyermekek fegyveres csoportokba történő besorozása miatt, illetve a fegyveres összeütközésekben való felhasználásukért.¹⁰⁹⁵ A vádpontok tehát e tekintetben maradéktalanul megerősítést nyertek.

A bűnösség deklarálásán túl mindenképp érdemes a Bíróság érvelésének is figyelmet szentelni (anélkül, hogy a konkrét esetek kapcsán a konkrét tényekbe mélyednénk, csak az általános szintjén, elvi síkon maradva).¹⁰⁹⁶

¹⁰⁹⁴ UNAMSIL: United Nations Mission in Sierra Leone: az Egyesült Nemzetek Sierra Leone-i Missziója

¹⁰⁹⁵ Ld. az „AFRC-ítélet” (Special Court for Sierra Leone, Trial Chamber II. Judgement 20 June 2007, Prosecutor against Alex Tambe Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu, Case No. SCSL-04-16-T) XIII. fejezetét /Disposition/

¹⁰⁹⁶ Alábbiakban az AFRC-ítélet IX. fejezete (Applicable law) C. alfejezete (Law on the charges) 6. pontjának (Count 12: Crimes relating to child soldiers) ismertetésére kerül sor. Az ítélet 727 – 738. pontjai. Illetve a X. fejezet (Facts and findings) E. pontjának (Child Soldiers) bemutatására. Az ítélet 1244 – 1278. pontjai.

(A) Büntetendőség a nemzetközi szokásjog alapján

Az Elsőfokú Kamara először is fontosnak tartotta rögzíteni és megerősíteni a Fellebbviteli Kamarának egy előzetes kérdés kapcsán hozott azon – nagy horderejűnek minősíthető – döntését, miszerint a gyermekkatonákkal kapcsolatos bűncselekmények olyan bűncselekmények, amelyek egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztetnek, mégpedig a nemzetközi szokásjog alapján. Azaz olyan bűncselekményekről van szó, amelyek büntetendősége már 1996 novembere előtt (vagyis a vádirat szempontjából releváns időpont előtt) szokásjogként kristályosodott ki, tekintet nélkül arra, hogy nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres összeütközésekben kerül-e sor kifejtésükre.¹⁰⁹⁷

A Fellebbviteli Kamara¹⁰⁹⁸ döntésében többek között hivatkozott arra, hogy az 1949. évi genfi egyezményeknek jelentős számú, 187 állam részese van (volt akkor), köztük Sierra Leone, továbbá az 1977. évi II. kiegészítő jegyzőkönyvet 137 állam, így Sierra Leone is ratifikálta, ráadásul a Gyermekjogi egyezményt hat állam kivételével a nemzetközi közösség valamennyi tagja elismerte, beleértve Sierra Leone-t is, elfogadták az Afrikai gyermekjogi chartát, ezen felül széles körben tiltják a nemzeti törvényhozók is a 15 év alatti gyermekek besorozását illetve toborzását.¹⁰⁹⁹ Vagyis a Bíróság szerint azáltal, hogy ily széles körben elfogadást nyertek azok a nemzetközi dokumentumok, amelyek tiltják a gyermekek katonaként történő felhasználását, kijelenthető, hogy e tilalom szokásjogi normává vált. (A Bíróság e dokumentumok széles körű elismeréséből a nemzetközi szokásjog kialakulásának feltételeit, az államok általános gyakorlatát és a hozzá kapcsolódó jogi meggyőződést tehát bizonyítottnak látta.)¹¹⁰⁰

S nemcsak e tilalom, de az ebből fakadó és megsértéséből keletkező egyéni büntetőjogi felelősség szintén immár a szokásjogon (is) alapszik. Azaz nem sérül a visszaható hatály tilalma. Mivel magyarázta ezt a Bíróság? Érvelését arra alapozta, hogy a gyermekek védelme

¹⁰⁹⁷ Decision on preliminary motion based on lack of jurisdiction (child recruitment), Prosecutor v. Norman, 31 May 2004. Case No. SCSL-2004-14-AR72(E)

¹⁰⁹⁸ A vádlotti beadvánnyal eredetileg megcélzott elsőfokú kamara a felvetett probléma súlya okán a kérdést a fellebbviteli fórumhoz utalta (megfelelően a Bíróság Eljárási és Bizonyítási Szabályzatának).

¹⁰⁹⁹ Utóbbi ténnyel Robertson bíró, aki különvéleményt fűzött az ítélethez, nem értett egyet: Véleménye szerint a vádirat szempontjából releváns időszak kezdetén, azaz 1996-ban az államok többsége nem tiltotta *explicit* módon nemzeti törvényeiben a gyermekek sorozását, s egyetlen olyan jogesetről sem tudni, amelyben valakit e cselekmény elkövetése miatt vontak volna felelősségre.

Ld. Dissenting opinion of Justice Robertson, para 22.

A többségi vélemény szerint azonban 2001-re 108 – különböző jogrendszerekbe tartozó – állam (többségük még a Római Statútum előtt) deklarált jogrendszerében kifejezett tilalmat a gyermekek sorozása ellen, Norvégia például még 1902-ben. S további 15 állam, amely ugyan nem szabályozta jogszabályi szinten a kérdést, tartózkodik a gyermekek fegyveres erőkbe történő felvételétől, alkalmazásától. Ld. Decision on preliminary motion, point 45.

¹¹⁰⁰ Decision on preliminary motion, point 18.

a genfi jog egyik legfontosabb alapelve. S ahogy számos emberi jogi szervezet jelentéseiből világossá vált, a gyermekek besorozása rájuk a lehető legsúlyosabb következményekkel jár. Márpedig, folytatva a logikai sort, az alapvető humanitárius garanciák súlyos megsértése egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet. Mindezt továbbgondolva leszögezhető, hogy a gyermekek rekrutálása már azelőtt bűncselekménynek számított, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságot felállító, és számára a gyermekek sorozása, azaz háborús bűncselekmény miatt joghatóságot adó 1998. évi Római Statútumot elfogadták volna. A Római Statútum így, a Bíróság szerint, pusztán kodifikált és megerősített egy már létező szokásjogi szabályt, illetve megteremtette hatékony érvényesülésének lehetőségét, s nem egy új norma lefektetésére került benne sor.¹¹⁰¹

A Bíróság szerint nincs szükség arra, hogy nemzetközi szerződésben *expressis verbis* rögzítsenek adott bűncselekményt ahhoz, hogy a szokásjog alapján tiltott magatartás elkövetése büntetőjogi felelősséget keletkeztessen. Különben mi értelme lenne a nemzetközi szokásjognak, teszi fel a kérdést a Bíróság, ha csak nemzetközi szerződésbe (a konkrét példánál maradva a Római Szerződésbe) foglalását követően lehetne alkalmazni az adott szokásjogi szabályt, s érvényt szerezni neki.¹¹⁰²

A Fellebbviteli Kamarának az adott bűncselekménytípussal kapcsolatos joghatóságát vitató beadványra adott válasza szerint tehát a gyermekek toborzása már azelőtt büntetendő volt, mielőtt az tételesen bekerült volna a szerződéses jogba, azaz 1996 novembere előtt is bűncselekménynek minősült, tehát a vád szempontjából releváns időszak előtt, azaz a vádlott felelőssége e szempontból is vizsgálható. A Fellebbviteli Kamara szerint ezzel nem sérül se a legalitás, se a specificitás alapelve.¹¹⁰³

Nem mindenki értett azonban egyet a bírák között a Kamara fenti véleményével.¹¹⁰⁴ GEOFFREY ROBERTSON különvéleményében kifejtett álláspontja szerint sérül a *nullum crimen sine lege* elve, ha valóban magunkévá tesszük azt az állítást, miszerint már a Nemzetközi Büntetőbíróságot 1998-ban életre hívó Római Szerződés előtt bűncselekménynek minősült a

¹¹⁰¹ Summary of decision on preliminary motion based on lack of jurisdiction (child recruitment), Prosecutor v. Sam Hinga Norman. Lásd a Speciális Bíróság honlapját: <http://www.sc-sl.org/summary-childsoldiers.html>

¹¹⁰² Decision on preliminary motion, point 38.

¹¹⁰³ Ibid. point 53.

¹¹⁰⁴ Különvéleményt (Robertson bíró) és párhuzamos indokolást (King bíró) is fűztek a többségi döntéshez. Utóbbi megfogalmazója egyetértett ugyan a döntéssel, a kérelem elutasításával, de más alapon: egyszerűen azért, mert a beadvány készítője, illetve a védelem nem határozta meg világosan és egyértelműen, kétséget kizáróan, mit ért a „vád szempontjából releváns időszak” alatt. Ld. Separate opinion of Justice Gelaga King

nemzetközi jog alapján a gyermekek toborzása.¹¹⁰⁵ ROBERTSON bíró szerint ezért a vádlottat csak az 1998 júliusa után¹¹⁰⁶ elkövetett cselekmények tekintetében lehet felelősségre vonni. Véleménye szerint ugyanis el kell választani két dolgot egymástól: büntetendő volt-e adott cselekedet 1998 előtt, vagy büntetendőnek *kellett volna* lennie.¹¹⁰⁷ Ha nem látjuk világosan a különbséget, sérül a „nincs büntetés törvény nélkül” alapelve. ROBERTSON úgy vélte, a Római Statútum mérföldkövet jelentett a nemzetközi jog (büntető nemzetközi jog) fejlődésében: e megállapodással vált (s semmiképp nem előtte) a gyermekek toborzása nemzetközi bűncselekménnyé, olyan cselekménnyé, amely a nemzetközi jog alapján egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet.

ROBERTSON bíró érvelésében az ENSZ Főtitkárára is hivatkozott, akinek egy 2000-ben publikált jelentéséből kiderül, maga a Főtitkár sem volt biztos abban, hogy 1996-ban bűncselekménynek minősült-e a gyermekek toborzása (a kérdés szempontjából fontos, hogy itt csak az önkéntes csatlakozásról van szó, ugyanis a gyermekek sorozását illetve bevetését maga ROBERTSON is vitán felül állóan háborús bűncselekménynek tekinti). Márpedig, érvelt a brit (és ausztrál kettős állampolgárságú) bíró, ha maga az ENSZ-Főtitkár sem volt meggyőződve arról, hogy szokásjogi alapon büntetendő-e a 15 év alatti gyermekek önkéntes csatlakozásának elfogadása, akkor a vádlott (az adott ügyben az időközben elhunyt HINGA NORMAN, akivel szemben a kötelező kényszersorozás vádját ejtették) miért lett volna jobban tisztában cselekménye jogi megítélésével?¹¹⁰⁸ Sérül ezzel nemcsak a *nullum crimen*, de az *in dubio pro reo* elve is, azaz hogy kétség esetén a vádlott javára kell dönteni.¹¹⁰⁹ (Azt maga ROBERTSON is elismeri azonban, hogy az „önkéntes” csatlakozás a seregbe valójában nem mindig a szó szoros értelmében szabad döntés eredménye, számos kényszerítő erő hathat az

¹¹⁰⁵ Dissenting opinion of Justice Robertson, paras 45, 47.

¹¹⁰⁶ Sőt, Robertson szerint leginkább akkor nem sérülne a legalitás elve, ha a 2002 júliusa, azaz a Római Statútum hatályba lépése után elkövetett cselekményeket értékelné a Bíróság (a gyermekkatonákkal kapcsolatban), hiszen az elkövetők csak ekkor tekinthettek valóban úgy cselekedetükre, mint amely ellentétes a nemzetközi joggal, ekkortól lehettek tisztában e ténnyel.

¹¹⁰⁷ Dissenting opinion of Justice Robertson, para 7.

¹¹⁰⁸ A többségi vélemény egy 1996-ban született dokumentumra hivatkozott, amelyben Sierra Leone kormánya az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának küldött jelentésében arról adott számot, hogy jogrendszerükben nincs *explicit* szabály a katonai szolgálat alsó korhatárára vonatkozóan, kivéve a Genfi Konvenció releváns rendelkezését. Azaz a bírák többsége szerint 1996-ban Sierra Leone kormánya már javában tisztában volt a gyermekkatonákra vonatkozó nemzetközi kötelezettségeivel. Az akkor vezető pozícióban lévők sem érvelhetnek ezért amellet, hogy ne tudtak volna arról, hogy a 15 év alattiak besorozása sérti a humanitárius nemzetközi jogot. In: Decision on preliminary motion, point 52.

¹¹⁰⁹ Dissenting opinion of Justice Robertson, para 6.

„önkéntesre”,¹¹¹⁰ mégis különbséget kell tenni következményeiket tekintve a kényszersorozás és a toborzás között.)¹¹¹¹

Tény és való, stabilnak és vitathatatlannak tűnik az a Fellebbezési Kamara többségi döntésével szembeni ellenérv, miszerint bűncselekmények esetén, illetve egyének büntetőjogi felelősségre vonásakor követelmény kell legyen a *nullum crimen sine lege* elv alapján az egyértelmű büntetni rendeltség, az egzakt normaháttér. Márpedig a szokásjogi szabályra hivatkozás nem feltétlenül felel meg ennek az alapvető és elismert büntetőjogi garanciának.

Maga a Bíróság Ügyésze úgy érvelt, a *nullum crimen* elve nem alkalmazható minden esetben szigorúan. Különösen akkor nem, ha olyan cselekményről van szó, amelyet univerzálisan elítélnek, s amely mélyen sérti az emberiség lelkiismeretét. ROBERTSON szerint viszont épp ellenkezőleg, pontosan ilyen esetekben kell ragaszkodni a *nullum crimen* elvéhez, hogy ne a lincshangulat, hanem a legalitás elve, illetve a retroaktív hatály tilalma érvényesüljön.¹¹¹²

Vitathatatlan természetesen, hogy a *nullum crimen* elve a modern büntetőjognak, így a büntető nemzetközi jognak is fundamentális princípiuma. Ahogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 15. cikkelye fogalmaz (hasonlóan több más emberi jogi és humanitárius dokumentumhoz¹¹¹³): „senkit sem lehet bűnösnek nyilvánítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a belső, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény”. Számos nemzetközi bíróság szintén hitet tett ezen alapelv, illetve alapvető emberi jog mellett.

Ráadásul ez az a princípium, amely alapjául, alapkövétül szolgál a jog uralmának, a *rule of law*-nak. Ez ösztökéli arra a kormányokat (a nemzeti büntetőjog területén) illetve a nemzetközi közösséget (a büntető nemzetközi jog területén), hogy törvényeket vagy nemzetközi szerződéseket fogalmazzanak meg, ha egy széles körben elítélt cselekmény büntetendőségének igénye felmerül. Ahogy ROBERTSON fogalmaz, egy jól működő és az alapelveket tiszteletben tartó jogrendszer alapján kell az elkövetőket megbüntetni, nem pedig

¹¹¹⁰ „Az egyik barátomat fejbőlőtték, mert nem volt hajlandó csatlakozni a katonákhoz. Közvetlenül előttem ölték meg.” – mondta egy magát egyébként önkéntesnek valló Sierra Leone-i leszerelt gyerekkatona a seregbe való belépéséről őt kérdező kutatócsoportnak. Lásd: Brett, Rachel op. cit. p. 863.

¹¹¹¹ Dissenting opinion of Justice Robertson, para 8.

¹¹¹² Ibid. para 12.

¹¹¹³ Ld. - Emberi jogok európai egyezménye: 7. cikk;
- Emberi jogok Amerikaközi megállapodása: 9. cikk;
- az Ember és népek jogainak afrikai chartája: 7. (2) cikk;
- III. genfi egyezmény: 99. cikk;
- IV. genfi egyezmény: 67. cikk;
- a genfi egyezmények első Kiegészítő Jegyzőkönyve: 75 (4) (c) cikk;
- a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma: 22 (1) cikk.

az épp hatalmon lévők utasításai szerint kell kiiktatni a kártevő elemeket. Ezért is nem a rendőrség, hanem a jogszabályok határozzák meg cselekedeteinket, legalábbis a jog uralmára épülő társadalmakban.¹¹¹⁴ Már a Magna Charta is elismerte a *nullum crimen* elvét: figyelmen kívül hagyása, azaz olyan cselekményekért büntetés kiszabása, amelyek az elkövetés időpontjában nem voltak büntetendők, önkényes bíraskodáshoz szolgálthat alapot.

A *nullum crimen* elvét szigorúan értelmezőkkel szemben állnak azok, akik a valódi igazságosság eszméjére esküsznek: azaz arra, hogy meg kell védeni a társadalmakat, a nemzetközi közösséget az új típusú és nem várt bűncselekményt elkövetőktől is. Ennek az elvnek a követése azonban oda is elvezethet, ahogy ANTONIO CASSESE is figyelmeztet erre, hogy akár még az elkövetése pillanatában jogszerű magatartások kifejtői is utóbb mint bűncselekményt elkövetők felelősségre lesznek vonhatók.¹¹¹⁵ A (büntető) nemzetközi jog nem épülhet erre az elvre.

ROBERTSON szerint, megint csak hangsúlyozva a Római Statútum fontosságát, kizárólag az államok általi általános elfogadottság esetén merülhet fel új bűncselekmény büntetni rendeltsége a nemzetközi jogban. Mint ahogy az történt a vegyi fegyverek alkalmazása esetén, amely korábban csak a nemzetközi konfliktusok vonatkozásában volt büntetendő, de később az Irak által 1988-ban a kurdok ellen bevetett kémiai fegyverek államok általi általános elutasítása után egyértelművé vált büntetendősége nem nemzetközi fegyveres konfliktus esetén is, ahogy arra a hágai nemzetközi büntetőtörvényszék a TADIĆ-perben is hivatkozott. ROBERTSON szerint a gyermekkatonák alkalmazása vonatkozásában az államok ilyen általános konszenzusát először 1998-ban a Római Statútum deklarálta, korábban erre nem volt példa.¹¹¹⁶

Csupán tehát 1998-ra tehető az az időpont, amikor minden kétséget kizáróan valóban szokásjogi szabállyá vált a gyermekkatonákat toborzók büntetni rendeltsége: 1998-ra, amikor is 122 állam a Római Statútum elfogadása mellett szavazott. S igaz ugyan, hogy 27 állam tartózkodott, heten pedig nemmel szavaztak, de a konferencia anyagaiból kitűnik, hogy a Statútumot nem támogatók sem fejezték ki semmilyen fórumon, hogy ne értenének egyet az új bűncselekmény megjelenésével, kodifikálásával.¹¹¹⁷

ROBERTSON véleménye szerint irreleváns, hogy a Római Statútum felvázolására már 1994-ben sor került: egyrészt elfogadni csak négy év múlva fogadták el az egyezményt,

¹¹¹⁴ Dissenting opinion of Justice Robertson, para 14.

¹¹¹⁵ Cassese, Antonio: *International Criminal Law*, Oxford, 2003. pp. 142-143.

¹¹¹⁶ Dissenting opinion of Justice Robertson, para 24.

¹¹¹⁷ Ibid. para 38.

másrészt – ahogy CASSESE Kommentárjából is kitűnik¹¹¹⁸ – az eredeti változatban még nem is szerepelt a „toborzás” bűncselekményként.¹¹¹⁹

A különvélemény értelmében 1996-ra csupán egy olyan humanitárius, illetve emberi jogi nemzetközi szokásjogi szabály alakult ki, amely kötelezte az államokat, hogy tartózkodjanak a 15 év alattiak besorozásától, toborzásától. Olyan szokásjogi szabályról azonban szó sem volt, amely individuális büntetőjogi felelősséget is keletkeztetett volna, olyan szabály nem létezett, amely alapján egyéneket bíróság elé lehetett volna állítani. A gyermekek katonaként történő felhasználását tiltó és büntetni rendelő szokásjogi szabály kifejlődésének ugyanis el kell választani ezt a két szakaszát. ROBERTSON szerint a második szakasz 1996-ra még korántsem zárult le.¹¹²⁰ Az 1996 előtt megfogalmazott nemzetközi dokumentumokból – lásd a IV. genfi egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyvek, a Gyermejjogi egyezmény és az afrikai gyermekjogi charta – csupán az tűnik ki, hogy a nemzetközi közösség egyre inkább hajlott afelé, hogy bűncselekménnyé nyilvánítsa a gyermekek nem kötelező toborzását. Nem világlik ki azonban e dokumentumokból, hogy univerzálisan vagy legalábbis általánosan konszenzus alakult volna ki valóban arról, hogy a nemzetközi jog egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztetne e cselekmény vonatkozásában.¹¹²¹

A különvélemény szerint tehát a Római Statútum a korábban fokozatosan kialakuló és már létező nemzetközi jogi szabályt (az államoknak tartózkodniuk kell a gyermekek toborzásától) a büntető nemzetközi jog szabályává is tette (a gyermekeket toborzókat nemzetközi bűncselekmény miatt felelősségre kell vonni).¹¹²² A Római Statútummal esett át metamorfózison az addigi nemzetközi jogi norma büntető nemzetközi jogi normává.

ROBERTSON felfogása szerint az, hogy némely államban már 1996-ban is büntetni rendelték a gyermekek sorozását (az UNICEF mindössze öt ilyen államról tudott¹¹²³), nem bír

¹¹¹⁸ Cassese, A. – Gaeta, P. – Jones, J.: *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*, Oxford, 2002. p. 416.

¹¹¹⁹ **Az eredeti változatban a 'recruitment' szó szerepelt, csak 1997-ben, német javaslatra került be a 'conscripting or enlisting' szóhasználat a végleges változatba.**

Ld. Dissenting opinion of Justice Robertson, para 32.

¹¹²⁰ Ibid. para 33.

¹¹²¹ Ibid. para 34.

¹¹²² Ibid. para 43.

¹¹²³ **Argentína, Írország, Kolumbia, Spanyolország és Norvégia.** Ibid. para 40. **Robertson szerint csak 1998 után kezdték az államok törvényhozásukba beemlíteni az új bűncselekményt. Mint ahogy azt megtette például Ausztrália, ahol a gyermekek fegyveres összecsapásokban történő felhasználásának maximum büntetése 17 év, a gyermekek sorozásának 15 év, míg a gyermekek toborzásának max. 10 év. Robertson szerint egy „nemzetközi bűncselekmény” csak olyan cselekmény lehet, amelynek maximális büntetési tétele minimum 15 év. Felteszi a kérdést, miért fogadta el ez esetben Ausztrália a gyermekek toborzását nemzetközi bűncselekménynek (a Római Statútum aláírásával), ha aztán nemzeti törvényhozása „csupán” 10 évvel rendeli büntetni az elkövetőt.** Ibid. para 41.

semmilyen relevanciával a nemzetközi szokásjogi szabály meglétének megítélése szempontjából. Magyarozatképp a lopás bűncselekményét hívta fel a brit bíró: a lopást minden nemzeti jogrendszer kivétel nélkül bűncselekménynek tekinti. Pusztán ettől azonban még nem vált a lopás a nemzetközi szokásjog részévé, a nemzetközi jog által büntetendő „nemzetközi bűncselekményé”.¹¹²⁴ A nemzetközi bűncselekmények köre, a *delicta iuris gentium* ugyanis speciális kategória. Olyan bűncselekményeket foglal magába, amelyek a nemzetközi közösség alapvető érdekeit, fundamentális értékeit sértik. Ezért – legalábbis ROBERTSON szerint – nem is jelenthető ki, hogy a Római Statútum új bűncselekményt kreált volna a gyermekek toborzása büntetni rendelésekor: pusztán ugyanolyan „súlyos” jogsértésnek minősítette a 15 év alatti gyermekek önkéntes katonai szolgálatának akceptálását, mint amilyen súlyos jogsértés példának okáért az agresszió, vagy a népirtás, illetve a háborús bűncselekmények.¹¹²⁵ A büntető nemzetközi jog csak a legkirívóbb jogsértéseket inkorporálja, olyan bűncselekményeket, amelyek nem pusztán az elkövető államának polgárait sértik, veszélyeztetik, de az egész emberiség értékeivel, érdekeivel is ellenkeznek. Ezért nyúl, nyúlhat bele a büntető nemzetközi jog az államok szuverenitásának egyik legerősebben védett bástyája mögé, a büntető joghatóság gyakorlásának területére. Mert olyan bűncselekményekről van szó, amelyek súlyuk okán az egész nemzetközi közösség fellépését igénylik, s nem pusztán egyetlen államét. (Fentiek indokolják, hogy nem minden humanitárius szabály megsértése eredeztet az egyének oldalán nemzetközi büntetőjogi felelősséget: csak a legsúlyosabb esetek. Azok, amelyek az egész emberiség méltóságát rombolják. S ezért elkövetőiket akár nemzetközi bíróság is felelősségre vonhatja.)¹¹²⁶

ROBERTSON hangsúlyozza, természetesen nem szükséges, hogy egy norma szerződésbeli elismerést kapjon ahhoz, hogy a nemzetközi jog részévé válhasson. A gyermekek toborzásának büntetni rendeltsége vonatkozásában azonban a Római Statútum azért bír nagy jelentőséggel, mert kijelenthető, elfogadásának dátuma az a precíz időpont, amelytől az egyének felelőssége felhívható és bíróság előtt számon kérhetők 15 év alattiak toborzásáért.¹¹²⁷ (A többségi vélemény szerint a nemzetközi szokásjog keletkezését nem lehet illetve nincs értelme egy adott időponthoz kötni, kialakulása ugyanis egy folyamat

¹¹²⁴ Ibid. para 33.

¹¹²⁵ Ibid. para 39.

¹¹²⁶ Ibid. para 33.

¹¹²⁷ Ibid. para 45.

eredménye.)¹¹²⁸ Márpedig, folytatja ROBERTSON, a büntetőjog, így a büntető nemzetközi jog is a legalitás jegyében csak precíz, pontos, egzakt fogalmakkal és kategóriákkal operálhat.

Ergo a különvélemény szerint nem vonható felelősségre a vádlott a Statútum 4 (c) pontja alapján az 1998 júliusa előtt elkövetett cselekményekért.

(B) Bűncselekményi elemek

Az AFRC-vádlottak ügyében eljáró II. számú Elsőfokú Kamara végül nem ROBERTSON bírő különvéleményét fogadta el, hanem a Fellebbviteli Kamara döntését erősítette és ismételte meg. A gyermekkatonákkal kapcsolatos bűncselekmények szokásjogi jellegének hangsúlyozása után a Kamara a bűncselekményi elemek részletezésébe fogott. A bírák szerint – követve a Római Statútum rendelkezéseit¹¹²⁹ – öt bűncselekményi elem különböztetendő meg, amelyek együttes fennforgása esetén megállapítható a 15 év alatti gyermekek fegyveres erőbe vagy csoportokhoz történő toborzásának, sorozásának, illetve az összecsapásokban való felhasználásának bűncselekménye. E bűncselekményi elemek a következők:

- 1) az elkövető egy vagy több személyt toboroz, illetve soroz be valamely fegyveres erőbe vagy fegyveres csoport kötelékei közé, illetve egy vagy több személyt aktívan felhasznál a fegyveres összecsapásokban;
- 2) ezek a személyek 15. életévüket nem töltötték be;
- 3) az elkövető tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy fenti személy(ek) 15 év alatti(ak);
- 4) fenti magatartások kifejtésére valamely fegyveres összeütközés kapcsán kerül sor;
- 5) az elkövető tisztában volt azon ténybeli körülményekkel, miszerint fegyveres összeütközés áll fenn.

Ahogy a vád, úgy a védelem által előterjesztett szakértői vélemény sem tagadta, hogy a Sierra Leone-i konfliktus valamennyi szereplője, így az AFRC is széles körben sorozott be és használt fel gyermekeket katonaként az összecsapásokban.¹¹³⁰ (A gyermekeket több tanú, köztük korábbi gyermekkatonák vallomása szerint gyakran injekciók illetve tabletták révén kábítószeres befolyásoltság alá helyezték. Így képezték őket a táborokban, és így, félelmüket kiiktatva küldték őket a harcokba, gyakran közvetlenül a frontvonalra. Testi fenytést alkalmaztak ellenük, kényszerítették őket, hogy a családtagjaik elleni bűncselekményeket

¹¹²⁸ Decision on preliminary motion, point 50.

¹¹²⁹ Rome Statute of the International Criminal Court, Elements of crimes, Article 8(2)(b)(xxvi)

¹¹³⁰ Exhibit D-37, Osman Gbla, Research Report: The use of child soldiers in the Sierra Leone Conflict, paras 1, 38, 40.

végignézzék, őket magukat is bűncselekmények elkövetésére – erőszakos közönség bűntettére, gyilkosságra, csonkításra – kötelezték, élő pajzsként alkalmazták őket, s halállal fenyegették, aki szökést kísérelt meg vagy megtagadta a parancsok teljesítését. Az elrabolt gyermekeket a Fiatal Fiúk Egységébe /SBU – *Small Boys Units*/ és a Fiatal Lányok Egységébe /*Small Girls Units*/ sorolták.) Fentiek okán a védők magát a tényeket nem próbálták kétségbe vonni, s a Bíróság előtt azokat nem kívánták megkérdőjelezni. Más oldalról kísérelték meg felépíteni a védelmet.

Az egyik vádlott, KANU oldalán benyújtott beadványukban először is kifejtették, hogy véleményük szerint a 15 éves korhatár önkényes határvonal: hiszen a tradicionális afrikai felfogás szerint a gyermekkor végét nem valamely életkor betöltése jelzi, hanem sokkal inkább a felnőtt léthez kapcsolódó cselekedetek kifejtésére való fizikai képesség elérése.¹¹³¹ Ráadásul a védelem szerint Sierra Leone-ban a katonai korhatár flexibilis, továbbá több kormány is folytatott olyan gyakorlatot, 1996 novembere előtt, amelynek során 15 év alattiakat fogadtak kötelékeikbe. Márpedig a védelem felfogása szerint a kormányok e gyakorlata a rebellis csoportok felfogására is hatással volt, a védencben azt a meggyőződést keltette, miszerint a 15 év alatti gyermekek sorozása, toborzása, és fegyveres összeütközésekben való felhasználása nem jogszerűtlen cselekmény. S mivel a cselekedetek nem voltak nyilvánvalóan, látszatra büntetendők, a törvény nem ismerése elvének alapján nem vonható felelősségre a vádlott e vádpont tekintetében.

A Bíróság nem osztotta a védelem fenti érvelését. Egyrészt ismét hivatkozott a Fellebbviteli Kamara döntésére, amely szerint az e vádpontban felrótt bűncselekmény szokásjogi jelleggel bír. Ugyanúgy, ahogy az a követelmény is, amelynek értelmében az áldozatnak 15 évnél fiatalabbnak kell lennie. Azonfelül a Bíróság felhívta a figyelmet arra is, hogy maga a Sierra Leone-i jog szerint a 16 évüket be nem töltöttek számítanak gyermeknek, gyermekkorúnak. Egy 1926-ban született, a gyermekek elleni kegyetlen bánásmód megelőzéséről szóló törvény rendelkezik úgy, hogy „e Rendelet értelmében, hacsak a körülmények mást nem indokolnak, gyermeknek a 16 év alatti személyek számítanak”. Fentiek fényében az Elsőfokú Kamara elutasította a korhatár flexibilitására, illetve a gyermekkor meghatározásának kulturális különbözőségére vonatkozó érvelést.

¹¹³¹ A védelem érvelése meglehetősen sajátos, hiszen az általános büntetőjogi elmélet szerint a büntethetőség megállapításához beszámítási képesség, azaz a cselekedetek értékelésére való képesség (s nem valamely fizikai képesség) megléte szükségeltetik. S bár valóban elviekben az lenne a kívánatos, hogy e beszámítási képesség meglétét egyénileg, konkrét esetről-esetre lehessen megítélni, a gyakorlatban a legtöbb nemzeti törvényhozó egy (megdönthető) vélelmet állít fel, hogy mely életkortól feltételezik a beszámítási képesség fennálltát.

In: Földvári, József: Magyar büntetőjog, Általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 1997. p. 147.

A védelemnek azt a véleményét sem osztotta a Bíróság, hogy hivatkozni lehetne a jog nem ismerésének elvére. A bírák szerint ugyanis a nemzetközi szokásjog szabályai nem függenek egy adott ország helyi gyakorlatától. Ezért nem hozható fel nemzetközi normák megsértése esetén védekezésül egy jogszerűtlen nemzeti gyakorlat. (Hogy a nemzetközi jog „erősebb” a nemzetközi jognál¹¹³², már a hét nürnbergi elvekben is rögzítette a Nemzetközi Jogi Bizottság 1950-ben, mint kikristályosodott szokásjogi szabályt.¹¹³³) Így a védelem ez irányú érvelése is elutasításra került.

Csakúgy, ahogy a védők által felkért szakértő azon okfejtése sem nyert elfogadást, amelyben a *tu quoque* elvére hivatkozott, azaz hogy a Sierra Leone-i konfliktusban valamennyi harcban álló fél alkalmazott gyermekkatonaikat, így tehát az AFRC vezetői – összefüggésben a jog nem ismerése elvével is – ezért külön nem vonhatók felelősségre.

Ezek után a Bíróság a bűncselekmény *actus reus*-ának, azaz a tényállás tárgyi, objektív oldalának, az elkövetési magatartásoknak – besorozás, toborzás, fegyveres összecsapásokban való felhasználás – elemzésébe kezdett.

A „besorozás” fogalma a bírák szerint feltételez valamiféle kényszerűséget, bizonyos esetekben a jog általi kötelezettséget. Míg a besorozás fogalma tradicionálisan az egyes kormányzatok azon elvárásához kötődik, hogy polgáraik a fegyveres erőikben teljesítsenek szolgálatot, az Elsőfokú Kamara szerint a Bíróság Statútumának 4 (c) pontja arra az esetre is vonatkozik, amikor „fegyveres csoportok” fogadnak, pontosabban kényszerítenek kötelékeikbe gyermekeket. Mi indokolja ezt? Elsősorban az, hogy amíg korábban tipikusan államok között zajlottak a háborúk, napjaink fegyveres konfliktusait többnyire olyan felfegyverzett csoportok vívják, amelyek nem az egyes államok által meghatározottak, amelyek nem az államok érdekében cselekszenek. Márpedig a gyermekkatonaikkal kapcsolatos bűncselekmények elleni hatékony védelem érdekében nem indokolt a besorozás fogalmát korlátozni: kizárólag az egyes államok, illetve legitim kormányzataik sajátjának tekinteni e tevékenységet. Annál is inkább, hiszen ahogy már a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló nemzetközi büntetőtörvényszék is rögzítette a TADIĆ-ügyben, annak fellebbviteli szakaszában: a humanitárius nemzetközi jog nem formális posztulátumokon alapszik.¹¹³⁴ Így tehát az Elsőfokú Kamara szerint a „besorozás”

¹¹³² Alfred-Maurice de Zayas: A nürnbergi per.

In: Demandt, Alexander: A történelem nagy perei. Holnap Könyvkiadó. Budapest, 1993. p. 229.

¹¹³³ **II. nürnbergi elv: Az a tény, hogy nemzeti jogszabály nem helyez kilátásba büntetést a nemzetközi jog alapján bűncselekménynek minősülő tettért, nem mentesíti az elkövetőt a nemzetközi felelősség alól.**

¹¹³⁴ ICTY. Tadić Appeal Judgement, Prosecutor v. Duško Tadić. 15 July 1999. Case No. IT-94-1-A. para 96.

elkövetési magatartása akként is értelmezhető, mint fegyveres csoportoknak gyermekekkel szemben kényszer útján – úgymint a gyermekek elrablása vagy kényszersorozása által – kifejtett tevékenysége, amelynek célja a gyermek fegyveres összecsapásokban történő aktív felhasználása.

Fentiekkel szemben a „toborzás” fogalma önkéntes egyének fogadását és felvételét jelenti a fegyveres erőkbe vagy fegyveres csoportokba. A toborzás tehát saját, szabad elhatározást feltételez. A gyermekek szabad beleegyezésére mint büntethetőséget kizáró okra történő hivatkozás így nem képezhet érvényes védekezési alapot.

Végül a harmadik elkövetési magatartás, a gyermekek „fegyveres összecsapásokban való aktív felhasználása” életük közvetlen veszélynek történő kitételét jelenti a harcokban. A Nemzetközi Büntetőbíróság felállítását céljával tűző Előkészítő Konferencián is rögzítették, azért döntöttek e szóhasználat mellett, hogy ezzel kifejezésre lehessen juttatni mind kifejezetten a harcokban való részvételt, mind a katonai akciókban való egyéb aktív szerepvállalást, úgymint a felderítést, kémkedést, szabotázsakciók szervezését illetve végrehajtását, a gyermekek csaliként történő felhasználását, illetve futárként, küldöncként való alkalmazását is.¹¹³⁵

Az Elsőfokú Kamara is arra az álláspontra helyezkedett, miszerint a gyermekek fegyveres összecsapásokban való aktív felhasználása nem korlátozható kizárólag a harcokban történő részvételre. Bármely olyan fellépés, amely segíti a katonai műveleteket, aktív részvételnek számít. Mindenfajta logisztikai támogatás, a felszerelés cipelése, élelem, lőszer vagy fegyverek beszerzése, nyomok felkutatása, útvonalak feltérképezése, csalétekként, üzenethordozóként, testőrként vagy akár élő pajzsként történő fellépés, mind aktív részvételnek számít, csakúgy mint a harcokban való közvetlen bevetés.¹¹³⁶

Így példának okáért a Bíróság egy gyémántbánya őrzésével megbízott fiú esetében is megállapíthatónak találta e bűncselekményi elem fennálltát, hiszen Sierra Leone-ban köztudomásúan a gyémántkereskedelemmel finanszírozták a harcokat. Márpedig egy gyermeket gyémántbánya őrzésével megbízni egyet jelentett ebben a szituációban azzal, hogy életét közvetlen veszélynek teszi ki, azaz a gyermek alkalmazása a Statútum 4 (c) rendelkezése szerinti illegális felhasználását jelentette. Tovább sorolva a példákat, egy tanú vallomása szerint az AFRC Titkárságán, ahol számtalan bűncselekményt követtek el,

¹¹³⁵ Report of the Preparatory Committee on the establishment of an International Criminal Court, A/CONF. 183/2/Add. 1, 14 April 1998. page 21 at footnote 12.

¹¹³⁶ **A fegyveres összecsapásokkal semmilyen módon össze nem függő cselekmények esetén (pl. a gyermek életmet szállít egy légitámaszpontra) azonban nem merülhet fel a büntetőjogi felelősség.** Ld. Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, page 21. fn 12.

gyermek is dolgozott. Márpedig tekintet nélkül arra, hogy konkrétan milyen feladattal is bízták meg ott a gyerekeket, fentiek okán már jelenlétük, pontosabban ottani foglalkoztatásuk is illegálisnak, a nemzetközi jog alapján büntetendőnek értékelendő.¹¹³⁷

A „fegyveres erők vagy csoportok” bűncselekményi elem végül feltételezi, hogy e fegyveres erők illetve csoportok (legyenek akár állami, akár nem állami szereplők által ellenőrzöttek)¹¹³⁸ felelős parancsnokság alatt állnak, s bizonyos szervezeti szintet mutatnak, amelynek következtében e fegyveres csoportok összehangolt katonai műveleteket képesek megtervezni és végrehajtani, valamint a fegyvelmezés rendszere, a számonkérés is intézményesített a hierarchikus testületen belül.

(C)A logikai szál továbbvitele a CDF-vezetők perében hozott újabb ítéletben

Nem kívánva megtörni az AFRC-vezetők ügyében hozott ítélet ismertetését és elemzését, érdemes mégis röviden közbevetni e helyütt a Speciális Bíróságnak a CDF-vádlottak perében hozott újabb, 2007 augusztusában született verdiktjének némely pontját, amely továbbgondolta és kiegészítette az első ítélet némely felvetését.¹¹³⁹

A CDF-vezetők perében eljáró I. számú Elsőfokú Kamara is hivatkozott a Fellebbviteli Kamara azon döntésére, miszerint a gyermekek besorozása, toborzása már 1996 novembere előtt is bűncselekménynek minősült, mégpedig a nemzetközi szokásjog alapján. A CDF-vezetők ügyében eljáró Kamara e kijelentés pontosítására vállalkozott.

E pontosítás első látásra nehezen érthető meg a magyar terminológiát használók számára. Az I. számú Elsőfokú Kamara ugyanis kiegészítésre szorulónak ítélte meg a Fellebbviteli Kamara döntését, amely a gyermekek „rekrutálását” (*recruit*) minősítette nemzetközi szokásjogon alapuló bűncselekménynek, a Speciális Bíróság Statútuma és az adott ügyben előterjesztett vádindítvány azonban más szóhasználattal él: a gyermekek „sorozását” (*conscript*), „toborzását” (*enlist*) és „az összecsapásokban történő aktív felhasználását” (*use to participate actively in hostilities*) tekintve bűncselekménynek.

Az Elsőfokú Kamara saját maga számára azt a feladatot szabta, vizsgálja meg, vajon a gyermekek sorozása, toborzása és katonaként történő felhasználása ugyanúgy szokásjogon

¹¹³⁷ Ld. az AFRC-ítélet 1267. pontját

¹¹³⁸ Ld. a CDF-ítélet (Special Court for Sierra Leone, Trial Chamber I. Judgement, 2 August 2007, Prosecutor against Moinina Fofana, Allieu Kondewa, Case No. SCSL-04-14-T) 194. pontját

¹¹³⁹ Ld. a CDF-ítélet IV. fejezet (Applicable law) 3. alfejezet (Law on the crimes charged) 3.3 pontjának (Specific offences) 3.3.8. alpontját (Enlisting children under the age of 15 into armed forces or groups or using them to participate actively in hostilities). Az ítélet 182-199. pontjai

alapuló bűncselekménynek minősíthető-e, mint a 15 év alattiak rekrutálása, újoncozása (az angol *recruit* kifejezést egyaránt lehet sorozásnak és toborzásnak fordítani).

A bírák a genfi egyezmények 1977. évi II. Kiegészítő Jegyzőkönyvének a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által megfogalmazott Kommentárjából indultak ki. A Jegyzőkönyv 4. cikk 3.c pontjához – amely cikk szintén a rekrutálás kifejezést alkalmazza¹¹⁴⁰ – fűzött magyarázat szerint a gyermekek rekrutálásának tilalma magába foglalja nemcsak a kényszerosozás, de az önkéntes csatlakozás elfogadásának tilalmát is, amihez járul még az a természetszerű követelmény is, hogy a gyermek nem is vethető be az összecsapásokban.¹¹⁴¹

Rövidre zárva a logikai okfejtést, a CDF-vezetők ügyében eljáró bírák végül arra a következtetésre jutottak, hogy a Fellebbviteli Kamara által kimondott szokásjogi alapon történő büntetendőség mind a gyermekek sorozása, mind toborzása, mind katonaként történő felhasználása esetén fennáll. Egyrészt mivel az önkéntes és a kényszerosozást maga a köznapi nyelv¹¹⁴², és így a Vöröskereszt idézett kommentárja sem választja el egymástól, és igazán nincs is értelme a disztinkciónak (legfeljebb a bűncselekmény súlyának, illetve a büntetés mértékének megítélésekor), másrészt mivel ha már büntetendőnek minősítjük a 15 év alatti gyermekek újoncozását, logikátlan lenne a bevetésüket, frontvonalra vezénylésüket viszont büntetlenül hagyni. Azaz a bírák szerint mindhárom elkövetési magatartás tekintetében fennáll a szokásjog alapján a büntetni rendeltség.

(D)Az AFRC-ítélet rendelkező része

Visszatérve az AFRC-vezetők perére, mint ahogy fentebb említést nyert, a Bíróság a bizonyítékok megvizsgálása és mérlegelése után megalapozottnak találta a három vádlottal szemben a gyermekkatonák alkalmazásával kapcsolatos – 12. számú – vádpontot. A Bíróság a tények mérlegelése után ugyanis bizonyítottan látta, hogy az AFRC harcoló alakulatai rendszeresen soroztak be köteleik közé gyermekeket, és használták fel aztán őket katonai célokra. A besorozásnak egyetlen és példátlan módjaként a gyermekek elrablását alkalmazva.¹¹⁴³ Mindez nem elszigetelt, lokalizált vagy eseti gyakorlat volt. Ellenkezőleg,

¹¹⁴⁰ „Children shall be provided with the care and aid they require, and in particular: ... (c) children who have not attained the age of fifteen years shall neither be recruited in the armed forces or groups nor allowed to take part in hostilities.”

¹¹⁴¹ Commentary on the Additional Protocols op. cit. para 4557.

¹¹⁴² **A Bíróság az Oxford Angol Kéziszótárra hivatkozott, amely szerint: „enlist” = „enroll or be enrolled in the armed service”.** Ld: Pearsall, Judy (ed.): Concise Oxford English Dictionary, 10th Edition, Revised, New York, Oxford University Press, 2002.

¹¹⁴³ Ld. az AFRC-ítélet X. fejezete, E. pontjának 5. alfejezetét: Findings

széles körben és szisztematikusan történt a gyermekek katonai szolgálatra kötelezése. (Utóbbi kitétel ugyan nem feltétele a büntetőjogi felelősség megállapításának, a Bíróság szerint azonban jelentősége volt abban, hogy megítéljék, az elkövetők tudtak, vagy tudhattak-e a gyermekkatonák alkalmazásáról.)

A 2005 márciusában elindult tárgyalássorozat végén a három vádlottal szemben felhozott 14 vádpont közül végül 11-et erősített meg a Bíróság júniusban hozott ítéletében (miután a vád oldaláról 59, a védelem részéről 87 tanú meghallgatására is sor került, köztük a gyermekek katonai felhasználása kapcsán korábbi gyermekkatonák – akik alkalmazásuk idején 13 illetve 10 évesek voltak¹¹⁴⁴ – is vallomást tettek, illetve akikkel szemben gyermekkatonák követtek el atrocitásokat). Júliusban a büntetésről is döntés született: BRIMÁT 50 év, KAMARÁT 45 év, KANUT szintén 50 év szabadságvesztés-büntetésre ítélte az Elsőfokú Kamara.¹¹⁴⁵

Azóta – 2007 augusztusában – ahogy fentebb röviden már rögzítést nyert, újabb ítélet is született, a CDF-vezetők perében. Egyiküket, MOININA FOFANÁT a vádindítvánnyal ellentétben nem¹¹⁴⁶, de másikukat, ALLIEU KONDEWÁT szintén bűnösnek találta a Speciális Bíróság¹¹⁴⁷ gyermekek sorozása, toborzása és az összecsapásokban való felhasználása bűncselekményében, azaz az ellenük felhozott 8. vádpontban.¹¹⁴⁸ A büntetés kiszabására 2007 októberében került sor: FOFANÁT 19 év, KONDEWÁT 34 év összbüntetésre ítélte a Bíróság (ebből 7 évet a gyermekkatonák alkalmazása miatt rótt ki a törvényszék KONDEWÁRA).¹¹⁴⁹

A Statútum 20. cikkelyének értelmében valamennyi első fokon elítélt számára biztosított a fellebbezés lehetősége. Az AFRC vádlottak perében a másodfok már döntött: 2008 februárjában egyhangúlag helybenhagyta az Elsőfokú Kamara ítéletét.¹¹⁵⁰ A CDF-vezetők fellebbezésének eredményeként azonban 2008 májusában végül egyik vádlottat sem találta

¹¹⁴⁴ Ld. az AFRC-ítélet X. fejezete E. pontjának 3. alfejezetét: The evidence of former child soldiers. Az ítélet 1252-1261. pontjai. **Az egyik korábbi gyermekkatonára szerint a táborban, ahol katonai kiképzésben részesítették, 7-8 éves gyerekek is megfordultak.** Ld. az ítélet 1256. pontját.

¹¹⁴⁵ SCSL. Trial Chamber II. Judgement on the sentencing of Brima, Kamara and Kanu, 19 July 2007.

¹¹⁴⁶ **A Bíróság szerint a rendelkezésre álló bizonyítékok nem alapozták meg kétséget kizáróan Fofana egyéni büntetőjogi felelősségét a 8. vádpontban.** Ld. a CDF-ítélet V. fejezete (Factual and Legal Findings) 3. alfejezetének (Legal Findings) 3.12. pontját (Count 8) **Több, pontosan négy más vádpontban azonban bűnösnek találta Fofanát a Bíróság.** Ld. a CDF ítélet VII. fejezetét (Disposition)

¹¹⁴⁷ **Az I. számú Elsőfokú Kamara döntését többséggel, nem egyhangúsággal hozta.**

¹¹⁴⁸ Ld. a CDF-ítélet VII. fejezetét (Disposition)

¹¹⁴⁹ SCSL. Trial Chamber I. Judgement on the sentencing of Fofana and Kondewa, 9 October 2007.

¹¹⁵⁰ SCSL. Appeals Chamber, Judgement 22 February 2008. Prosecutor against Brima, Kamara, Kanu. Case No. SCSL-2004-16-A (X. Chapter: Disposition)

bűnösnek a Bíróság (többségi véleménnyel) a gyermekkatonák alkalmazásának vádpontjában.¹¹⁵¹

Az AFRC és a CDF kötelékeibe tartozó vádlottak után a RUF vezetői kapcsán is megszületett az elsőfokú ítélet 2009 márciusában. Hármójuk közül két vádlottat talált bűnösnek a bíróság (SESAY-t és KALLON-t) gyermekkatonák alkalmazásáért.¹¹⁵² Az AFRC és a RUF közötti – az AFRC-elöljárók ügyében már korábban megszületett ítélet számos pontjából is kiolvasható¹¹⁵³ – párhuzamok és összefonódások okán (együtt karöltve harcolt a két szervezet) számítani lehetett e hasonló elmarasztaló döntésre az utóbbi fegyveres csoport vezetői perében is. Az első vádlottat 50 év, míg a második vádlottat 35 év szabadságvesztésre ítélte a bíróság gyermekkatonák alkalmazásáért.¹¹⁵⁴ Fellebbezésre 2009 júniusáig nem került sor.

A nemzetközi közvélemény figyelmét mindenesetre sokkal inkább leköti a volt libériai elnök, CHARLES TAYLOR pere. CHARLES TAYLORÉ, akinek szintén felelnie kell a Bíróság előtt gyermekkatonák alkalmazása miatt.

iv) Charles Taylor pere

*„Megölte anyámat, megölte apámat,
én Taylorra szavazok!”*

– nem hivatalos libériai választási szlogen 1997-ből¹¹⁵⁵

Az 1948-ban¹¹⁵⁶ Libériában született CHARLES GHANKAY¹¹⁵⁷ TAYLOR a Sierra Leone-i Speciális Bíróság egyik leghírhedtebb vádlottja. 2003 márciusában emeltek vádat ellene, 17

¹¹⁵¹ SCSL. Appeals Chamber, Judgement 28 May 2008. Prosecutor against Fofana, Kondewa. Case No. SCSL-2004-14-A (V. Chapter: Disposition)

¹¹⁵² SCSL. Trial Chamber I. Judgement 2 March 2009. Prosecutor against Issa Hassan Sesay, Morris Kallon, Augustine Gbao, Case No. SCSL-04-15-T (IX. Chapter: Disposition)

¹¹⁵³ Ld. példának okáért az AFRC-vezetők vonatkozásában: Case summary accompanying the amended indictment, page 3, point 11: „Shortly after the AFRC seized power ... the RUF joined with the AFRC. The AFRC and the RUF acted together thereafter.”

¹¹⁵⁴ SCSL. Trial Chamber I. Judgement on the sentencing of Sesay, Kallon and Gbao, 8 April 2009.

¹¹⁵⁵ Magyarai, Péter op. cit.

E tájt vált általános gyakorlattá Sierra Leone-ban, hogy a szomszédos Libéria elnöke, Charles Taylor által is támogatott fegyveres csoportok tagjai a potenciális ellenszavazók mindkét karját egyszerűen levágták a választások közeledtével, hogy szó szerint képtelenek legyenek az ellenfélre voksukat behúzni.

¹¹⁵⁶ Taylor 101 évvel született azután, hogy Afrika legrégebb független állama 1847-ben megalakult.

In: Midi Világatlasz, Nyír-Karta Bt. 2005. p. 237.

¹¹⁵⁷ Középső nevét Taylor állítólagos „afrikai” – azaz nem csupán ameriko-libériai – származását hangsúlyozandó vette fel. Jelentősége e névváltoztatásnak azért van, mert az Észak-Amerikából

rendbeli háborús és emberiség elleni bűncselekményért, valamint a humanitárius nemzetközi jog egyéb súlyos megsértéséért. 2006 márciusában a vádpontokat 11-re csökkentették. E hónap végén TAYLOR a Freetown-i Speciális Bíróság őrizete alá került. Nyár elején azonban átszállították Hágába, ahol tárgyalása 2007 júniusában kezdetét vette.¹¹⁵⁸

(A) Libériai a Sierra Leone-i Bíróság előtt

Hogyan kerül egy libériai a Sierra Leone területén elkövetett bűncselekményeket vizsgáló Bíróság elé?

A korábban Borspartnak nevezett Libéria Sierra Leone, azaz az „Oroszlán-hegység” délkeleti szomszédja. A két nyugat-afrikai ország története számos ponton összefonódott. Már csak ha a két ország fővárosainak elnevezéseit vizsgáljuk meg, megérthetjük a közös pontokat. Sierra Leone esetében: Freetown, azaz szabad város. A szintén a szabadság szóból eredő Libéria¹¹⁵⁹ esetében: Monrovia, ami az amerikai JAMES MONROE elnökre utal.¹¹⁶⁰ Mindkét Atlanti-óceán menti ország ugyanis a 19. század elején visszatelepített volt afrikai rabszolgák új otthona lett.¹¹⁶¹ A két ország közös gyökerei azonban nem csak a múltban, de ma is egybeérnek. Példa erre az Európai Parlament egy 2005-ben született állásfoglalása¹¹⁶², amely szerint a Manu-folyói Unió országaiban (amely regionális kezdeményezésnek Libéria és Sierra Leone, valamint Guinea a tagja) „a béke és a stabilitás elválaszthatatlannak bizonyult, ahol az egyik ország fenyegetettsége károsítja a kedvező fejlődés lehetőségét a többiben is”. Így történt ez az 1990-es évek második felében és az ezredforduló után is, amikor a két szomszédos állam esztelen polgárháborúit „egybeérték”.

Sokak szerint a régió instabilitása mögött a „véres” gyémántok állnak. Azért folyhatott át a libériai polgárháború Sierra Leone-ba (Földünk jelenleg egyik legszegényebb országába), azért avatkozott be CHARLES TAYLOR a szomszédos állam ügyeibe, azért pénzelte és

visszatelepített volt rabszolgák az államalapítás után hasonló módon elnyomták a lakosság 97-98%-át kitevő őslakosokat, mint őket korábban rabszolgatartóik. (Taylor anyai ágon tartja magát őslakos leszármazottnak.)

¹¹⁵⁸ Lásd a Speciális Bíróság honlapját: <http://www.sc-sl.org/Taylor.html>

¹¹⁵⁹ Libéria = szabad ország, Freetown = szabad város (Libéria nemzeti mottója: „*The love of liberty brought us here*” azaz „A szabadság szeretete hozott minket ide”).

¹¹⁶⁰ Libéria zászlaja is az amerikai zászlóra emlékeztet: csupán az USA zászlajával ellentétben mindössze egy csillag ékesíti az afrikai állam lobogóját. Többet Libériát – múltja és jelene miatt egyaránt – Amerika afrikai mostohagyerekeinek tartják. Ld. Új Szó, Szlovákiai Magyar Napilap, online kiadás, 2003. 07. 16.

¹¹⁶¹ Pál, Attila: Libéria: szabadság, egyenlőség, testvériség? In: Beszélő, Politikai és Kulturális Folyóirat, 2006. január, 11. évfolyam, 1. szám

¹¹⁶² Az Európai Parlament állásfoglalása a Sierra Leone-i különleges bíróságról: Charles Taylor ügye, In: Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2005. 02. 24. C 304E/408-410.

támogatta minden lehetséges módon (fegyverekkel, kiképzéssel) a volt libériai államfő Sierra Leone-ban az ellenzéki fegyveres csoportokat, mert érdeke azt diktálta, hogy Freetown-ban ne legyen stabil központi kormányzati erő, amely akadályt emelhetne a szabad gyémántkereskedelem elé (amelyből aztán ördögi körként a belső harcok tovább pénzelhetők).¹¹⁶³

A két nyugat-afrikai állam (amelyek mindketten tagjai az ECOWAS-nak) konfliktusai így egymást generálták, egymást szították és erősítették, megsértve a hosszú évek alatt a humanitárius nemzetközi jog számos és alapvető rendelkezését (tették ezt annak ellenére – ha el is tekintünk a legfontosabb humanitárius szabályok *ius cogens* jellegétől – hogy Sierra Leone-t 1965, Libériát 1954 óta kötik az 1949. évi genfi egyezmények, illetve előbbi országot 1986, utóbbit 1988 óta a II. kiegészítő jegyzőkönyv is kötelezi, köteleznélviekben).¹¹⁶⁴

(B) Freetown-ból Hágába

Amellett, hogy hogyan és miért került egy libériai a Sierra Leone-i Speciális Bíróság elé, azt a kérdést is érdemes lehet megvizsgálni, miért vitték át CHARLES TAYLORT Freetown-ból Hágába? Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatát és a Speciális Bíróság elnökének végzését követő lépésre azért került sor, mert csak a vádlott „semleges” területre szállításával látták biztosítottnak – több vezető is a szubrégióban, s különösen ELLEN JOHNSON SIRLEAF, Libéria jelenlegi elnöke (Afrika első női választott államfője, az afrikai „Vas Lady”¹¹⁶⁵) – hogy nem újulnak ki ismét véres forrongások a nyugat-afrikai régióban. Eleve talán nem volt szerencsés lépés a Speciális Bíróság székhelyét a konfliktus helyszínén, Sierra Leone-ban felállítani: a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekmények elkövetőit felelősségre vonó nemzetközi törvényszéket sem valamely délszláv utódállam fővárosában, hanem Hágában állították fel, csakúgy ahogy a ruandai népirtásra reakcióként életre hívott *ad hoc* büntetőtörvényszék sem Kigaliban, hanem a tanzániai Arushában kezdte meg működését.

Az átszállítás jogi háttéréül szolgáló 1688. (2006) számú BT-határozat¹¹⁶⁶ világosan leszögezi, hogy TAYLOR Freetown-ban történő felelősségre vonása a jelen helyzetben a régió

¹¹⁶³ Paragi, Beáta op. cit. p. 89., 97.

¹¹⁶⁴ Case summary accompanying the amended indictment, The Prosecutor against Charles Ghankay Taylor, page 3. point 15.

¹¹⁶⁵ Libéria az egyetlen az afrikai kontinensen, ahol két nő is államfői pozíciót szerzett az ország történetében. Elsőként (nemcsak Libéria, de Afrika történetében is elsőként) Ruth Perry (1996-1997 között; őt váltotta Taylor), majd másodikként, választások révén elsőként Ellen Johnson Sirleaf (a választásokon legfőbb ellenfele a korábbi világklasszis focista, a libériai származású George Weah volt.)

¹¹⁶⁶ Resolution 1688 (2006) Adopted by the Security Council at its 5467th meeting, on 16 June 2006.

stabilitását veszélyeztetné. Éppúgy kockára kerülne Sierra Leone és Libéria érzékeny és törekeny békéje, ahogy a regionális nemzetközi béke és biztonság megőrzése is kérdésessé válhatna. A BT-határozatból kiolvasható, hogy felmerült a lehetősége annak is, hogy TAYLORT a ruandai ad hoc törvényszék kapacitásait igénybe véve állítják bíróság elé. Végül ez a megoldás, az arushai bíróság leterheltsége okán, elvetésre került. S mivel Afrika területén más nemzetközi büntetőtörvényszék nem lelhető fel, a BT Hága mellett döntött.

CHARLES TAYLOR Hollandiába szállítása – a scheveningeni börtönben tartják fogva – tehát több szempontból is indokolt volt. Jogi akadályra sem mutatkozott e lépés megtételének, hiszen egyrészt a Sierra Leone és az ENSZ között kötött, a Speciális Bíróságot felállító megállapodás is¹¹⁶⁷ akként rendelkezik, hogy a Bíróság a székhelyétől eltérő helyszínen is összeülhet, ha feladata hatékony teljesítéséhez ez szükségesnek mutatkozik. Másrészt az Eljárási és Bizonyítási Szabályzat is¹¹⁶⁸ feljogosítja a Bíróság elnökét, hogy felhatalmazzon egy bírót vagy egy kamarát a Bíróság székhelyétől eltérő helyszínen való funkciógyakorlásra.

Le kell azonban szögezni, hogy a volt libériai államfő Hágába kerülése nem jelenti azt, hogy TAYLOR bűnösségéről a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) döntene. CHARLES TAYLOR felelősségre vonására a Speciális Bíróság égisze alatt kerül sor, de a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság kapacitásait igénybe véve. A per ugyan az ICC 2. számú tárgyalótermében, de a Speciális Bíróság II. számú Elsőfokú Kamarája előtt folyik (illetve fellebbezés esetén a Speciális Bíróság megfelelő fóruma előtt).

Természetesen e megoldásnak nemcsak előnye, számos hátránya is adódhat. Nehézségekbe ütközhet a bizonyítékok feltárása és a Bíróság előtti prezentálásuk, a tanúk, szakértők megjelenése. E problémák áthidalására azonban a két nemzetközi bíróság közösen együttműködve, illetve a holland kormánnyal karöltve megpróbálja a lehető legjobb megoldásokat kidolgozni és érvényesíteni. Ráadásul a BT felkérte az illetékeseket, tegyék lehetővé, hogy a szubrégió lakossága megfelelően – akár videokapcsolat segítségével¹¹⁶⁹ – tájékoztatva legyen az eseményekről.

¹¹⁶⁷ A megállapodás 10. cikkelye. Ld. Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the establishment of a Special Court for Sierra Leone. Freetown. 2002.

¹¹⁶⁸ A Szabályzat 4. cikkelye. Ld. Rules of Procedure and Evidence of the SCSL, as amended on 27 May 2008.

¹¹⁶⁹ **Taylor hágai tárgyalásának első napját élőben közvetítették Freetown-ban négy óriás kivetítőn.** Lásd BBC News. 4 June 2007.

(C)Államfői immunitás

CHARLES TAYLOR még 2003 júliusában beadványt intézett a Speciális Bírósághoz, amelyben arra szólította fel a testületet, hogy érvénytelenítsék és helyezték hatályon kívül az ellene kiadott letartóztatási parancsot illetve a vádindítványt. TAYLOR arra hivatkozva tette ezt, hogy mint Libéria volt államfője, immunitás illeti a Bíróság joghatósága alól: a vádirat és a letartóztatási parancs közzététele idején Libéria elnöki tisztségét töltötte be, így nem vonható a Bíróság által felelősségre. A Speciális Bíróság Fellebbviteli Kamarája 2004 májusában hozott döntést e beadványról.¹¹⁷⁰

A Bíróság először is diszkrecionális jogkörénél fogva eltekintett attól a tényről, amire az Ügyész hívta fel a figyelmét, miszerint a beadvány megfogalmazója csak azután folyamodhatott volna ehhez a védekezési eszközhöz, miután megjelent a Bíróság előtt. Márpedig egészen 2006 márciusáig TAYLOR szabadlábon volt (csupán április elején került először a Bíróság elé, amikor is ártatlannak vallotta magát). A törvényszék ezen alapvető eljárási követelmény alól, a kérdés fontossága miatt, kivételt tett.

A testület mindenekelőtt leszögezte: a Speciális Bíróság nem Sierra Leone nemzeti bírósága, semmilyen módon nem része Sierra Leone igazságszolgáltatási rendszerének. A Speciális Bíróság tisztán egy nemzetközi bíróság.

Ebből az alapfeltevésből kiindulva, illetve a nemzetközi jogtudomány álláspontját megvizsgálva, a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy mára már kikristályosodott az a princípium, amely szerint az államok szuverén egyenlősége nem lehet akadálya annak, hogy egy államfőt nemzetközi büntető törvényszék vagy bíróság, illetve annak ügyészi részlege vád alá helyezzen.

A Fellebbviteli Kamara ezért úgy találta, a Bíróság Statútumának 6 (2) cikkelye – amely deklarálja, hogy az eljárás alá vontak hivatali minősége, akár állam- akár kormányfői posztja, vagy felelős kormányzati tisztsége, nem mentesíti őket a felelősségre vonás alól, büntetőjogi felelősségüket illetve büntetésüket nem enyhíti e tény – nem ellentétes az általános nemzetközi jog egyetlen szabályával sem, s így annak a Bíróságnak érvényt kell szereznie.

Ekképp TAYLOR mentelmi jogra vonatkozó beadványa elutasításra került, hiszen a Bíróság leszögezte, a kérelmezőnek a büntetőeljárás megindításakor hivatali minősége, mint hivatalban lévő államfő, nem mentesíti a felelősségre vonás alól.

¹¹⁷⁰ Appeals Chamber, Decision on immunity from jurisdiction, 31 May 2004, in the case of Prosecutor against Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL 2003-01-I.

(Ha már korábban hivatkoztunk a nürnbergi elvekre, ehelyütt szintén leszögezhető, hogy a „felségjog elve nem biztosít mentelmet” princípiumát már 1950-ben megerősítette az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága mint a Nürnbergi Törvényszék alapokmányában elismert és általános érvényűvé vált nemzetközi jogi elvek egyikét, mint „harmadik nürnbergi elvet”.)¹¹⁷¹

Érdeemes röviden összevetni a TAYLOR ügyében hozott döntést a Nemzetközi Bíróságnak a YERODIA ügyben megszületett ítéletével.¹¹⁷² Utóbbiban a hágai bíróság 2002-ben úgy ítélte, hogy Belgium megsértette a Kongói Demokratikus Köztársasággal szemben fennálló nemzetközi kötelezettségeit, mégpedig a regnáló kongói külügyminisztert a nemzetközi jog alapján megillető sérthetlenség és büntető joghatóság alóli mentesség szabályát, azzal, hogy 2000-ben ABDULAYE YERODIA NDOMBASI, a hivatalban lévő kongói külügyminiszter ellen (univerzális joghatóságra hivatkozva, mint kiemelkedő súlyú nemzetközi bűncselekmény elkövetője ellen)¹¹⁷³ letartóztatási parancsot bocsátott ki¹¹⁷⁴ „a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények”¹¹⁷⁵ miatt.¹¹⁷⁶

Látszólag két egymásnak ellentmondó ítéletet hozott a Sierra Leone-i Speciális Bíróság és a Nemzetközi Bíróság, hiszen mindkét esetben hivatalban lévő államfő illetve külügyminiszter immunitásának kérdése került napirendre: s míg a Speciális Bíróság nem fogadta el a libériai államfő mentességére történő hivatkozást, addig a hágai bíróság kimondta a nemzetközi diplomáciai kapcsolatok jogának megsértését a regnáló külügyminiszter ellen letartóztatási parancsot kiadó Belgium részéről.

A Sierra Leone-i Speciális Bíróság azonban nem véletlen hangsúlyozta és nyomatékosította számos ponton, hogy nemzetközi bíróságként definiálja önmagát.

¹¹⁷¹ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. 1950. In: Yearbook of the International Law Commission, 1950. Vol. II. para. 97.

¹¹⁷² ICJ Judgment in the case concerning the arrest warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). 12 February 2002. General List No. 121. ICJ Report 2002, p. 3.

¹¹⁷³ M. Nyitrai, Péter: A kiadatás intézménye a nemzetközi büntetőjogban – egy új korszak régi-új kihívásai Európában. PhD értekezés. Készült a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori programjának keretében. Miskolc, 2003. p. 232.

¹¹⁷⁴ ICJ Judgment in the case concerning the arrest warrant of 11 April 2000. point 78. (D) (2)

¹¹⁷⁵ Orentlicher, Diane F.: A nemzeti bíróságok és bíráik szerepe a nemzetközi humanitárius jog alkalmazásában. In: Fundamentum: az emberi jogok folyóirata. 2001. 4. szám. p. 14.

¹¹⁷⁶ **Hasonló kérdést boncolgatott a Nemzetközi Bíróság 2008-ban a Dzsibuti v. Franciaország vitában is. Dzsibuti annak megállapítását kérte a Nemzetközi Bíróságtól, hogy Franciaország megsértette a Dzsibuti államfőjét a nemzetközi jog általános normái alapján megillető immunitás szabályát azzal, hogy a Franciaországban folyamatban lévő büntetőeljárás során a Párizsban hivatalos úton tartózkodó államfőnek tanúvallomás tételére felszólító idézést küldött az ügyben eljáró francia bíró. (A párizsi nagykövetségre küldött – formai szempontból is támadott – „idézés” ugyan nem tartalmazott kényszerintézkedések kilátásába helyezésére kifejezett utalást, Dzsibuti szerint azonban számos körülményből kiolvasható volt az erőszak alkalmazásának lehetősége a tanúként beidéztetett államfő meg nem jelenése esetére.) A Nemzetközi Bíróság végül elutasította Dzsibuti fenti követelését.**

Lásd: ICJ Judgment in the case concerning certain questions of mutual assistance in criminal matters. (Djibouti v. France). 4 June 2008. General List No. 136. Chapter VII. Operative clause. point 205. (2) (b)

Nemzetközi igazságszolgáltató fórumok előtt ugyanis nem lehet hivatkozni állam- vagy kormányfői mentességre. Nemzeti fórumok azonban megsértik a diplomáciai sérthetlenség ősrégi¹¹⁷⁷, mára már imperatívává¹¹⁷⁸ vált szabályát, ha hivatalban lévő államfők ellen indítanak büntetőeljárást.

A Sierra Leone-i Bíróság fenti beadvánnyal kapcsolatban végül még egy kérdést tisztázott. Nevezetesen, hogy sérült-e Ghána szuverenitása – ahogy TAYLOR állította – az elfogatóparancs kiadásával és Ghánába továbbításával. (2003 júniusában TAYLOR Ghánába utazott, béketárgyalásokra a libériai ellenzékkel. A közvetítőként fellépő Ghána azonban nem tett eleget a Bíróság által kiállított nemzetközi elfogatóparancsnak, így az elnök sértetlenül visszatérhetett hazájába.¹¹⁷⁹ TAYLORT végül Nigéria adta ki 2006 márciusában, ahova az elnök lemondását, megbuktatását követően emigrált.) A Bíróság szerint először is a kérdést nem TAYLORNAK kellett volna feltennie, hanem Ghánának. Továbbá ha Ghána úgy is döntene, szuverenitása megsértése miatt bírósághoz fordul, nem a magánszemélyek büntetőjogi felelősségét elbíráló Speciális Bíróság lenne az alkalmas fórum ennek megítélésére. Az immunitás kérdésével kapcsolatban egyébiránt is Libéria, s nem egy harmadik ország – amelynek csupán egy elfogatóparancsot küldtek – lehetne az, amely szuverenitása megkérdőjelezését felvethetné. Libéria azonban ilyen és hasonló lépésre nem szánta el magát, nem fordult a Speciális Bírósághoz, amely hangsúlyozottan, egy nemzetközi bíróság, s nem egy másik szuverén állam törvényszéke.¹¹⁸⁰

Summa summarum, TAYLORT tehát, SLOBODAN MILOŠEVIĆ után másodikként, még regnáló államfőként nemzetközi bíróság eljárás alá vonta (elsőként afrikai államfőként, és elsőként – többek között – gyermekek ellen elkövetett háborús bűncselekményekért). Remélhetőleg ez esetben pont is kerül a procedúra végére, s ítélet születik a libériai elnök bűnösségéről (vagy ellenkezőjéről). (JEAN KAMBANDA, akinek a büntetőjogi felelősségéről szintén nemzetközi bíróság döntött, már nem töltötte be miniszterelnöki tisztségét, amikor a 'Ruandai Törvényszék' – ICTR – vádat emelt ellene.)¹¹⁸¹ TAYLOR példája megmutathatja, hogy senki sem, bármilyen tisztséget tölt is be, emelkedhet a törvények fölé.

¹¹⁷⁷ Frank, Tímea – Sulyok, Gábor: A diplomáciai és konzuli kapcsolatok joga, Rejtjel Kiadó, 2002. p. 40.

¹¹⁷⁸ ICJ Judgment in the case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran). 24 May 1980. General List No. 64. ICJ Reports 1980. p. 3. point 88.

¹¹⁷⁹ Wanted by the Sierra Leone Special Court: Ghana fails to arrest Charles Taylor, 6 June 2003. Lásd a Human Rights First honlapját: http://www.humanrightsfirst.org/international_justice/w_context/w_cont_08.htm

¹¹⁸⁰ Summary of decision on immunity from jurisdiction, 31 May 2004, Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor

¹¹⁸¹ Jean Kambanda 1994 áprilisától júliusáig gyakorolt *de jure* hatalmat kormánya felett. Ellene 1997 októberében fogalmazta meg a törvényszék ügyésze a vádiratot. Ld. ICTR, Indictment, The Prosecutor v. Jean Kambanda, Case No. ICTR-97-23-DP

(D)A vádak egyike: gyermekkatónák alkalmazása

CHARLES TAYLOR perében még az elsőfokú ítélet megszületésére is várunk kell. A vádirat azonban már sok hasznos információval szolgálhat számunkra, még ha nyomatékosan hangsúlyozni is kell, hogy az „csupán” a vád álláspontját tükrözi. Szűkebb témánk, a gyermekkatónák felhasználása szempontjából azonban már így is sok adalékot szolgáltat.

CHARLES TAYLOR sem lóg ugyanis ki a Sierra Leone-i Speciális Bíróság látókörébe került vádlottak közül, a tekintetben, hogy az ügyész vele szemben szintén felrója a 15 év alatti gyermekek katonaként történő alkalmazását mint bűncselekményt.

A módosított vádirat 9. vádpontja szerint CHARLES TAYLOR egyéni büntetőjogi felelősséggel tartozik 15 év alatti gyermekek fegyveres erőbe vagy csoportokba történő sorozásáért, toborzásáért, illetve az összecsapásokban való aktív felhasználásukért, azaz a Statútum 4 (c) cikke alapján „a humanitárius nemzetközi jog más súlyos megsértéséért”. Az ügyési indítvány szerint 1996. november 30. és 2002. január 18. között Sierra Leone egész területén a RUF, az AFRC, az AFRC/RUF junta illetve szövetség és/vagy libériai harcosok rendszeresen soroztak be, toboroztak és/vagy használtak fel aktívan az összecsapásokban 15 év alatti fiú- és lánygyermekeket a vádlott támogatásával, ösztönzésével, a vádlottal egyetértésben, a vádlott irányítása és/vagy ellenőrzése alatt, és/vagy a vádlottnak alárendelve. Többeket e gyermekek közül első lépésként elraboltak, majd az ország különböző területein lévő AFRC és/vagy RUF táborokban katonai kiképzésben részesítették, s később aztán harcosokként bevetették őket.

Fenti egzaktul megfogalmazott vádpontból is világosan kitűnik, miért kell az ügyész szerint CHARLES TAYLORNAK a Bíróság előtt megjelennie és tetteiről számot adnia, és az is világossá válik, a többi vádlottal ellentétben, akiknek ügyeit összevonva, csoportokban kezelték (aszerint, hogy melyik fegyveres testület – CDF, RUF, AFRC – vezetői voltak) CHARLES TAYLOR felelősségre vonásáról miért dönt külön a Bíróság. Fenti két kérdésre együttes válasz is adható: CHARLES TAYLOR ugyanis mind a RUF és mind az AFRC, illetve e két csoport szövetségei, pontosabban ezek alárendelt tagjai és a Sierra Leone-ban harcoló libériai katónák felett (akik közül többen a TAYLOR által vezetett NPFL – Libériai Nemzeti Hazafias Front – tagjai voltak) ellenőrzést gyakorolt, parancsot adott számukra, illetve felettesi felelősséggel tartozott értük.¹¹⁸² Ezért őt magát is egyéni büntetőjogi felelősség terheli, többek között a Statútum 4. cikkének megsértése miatt. A vádlott ugyanis felelős az alárendeltjei által elkövetett bűncselekményekért, ha tudta, illetve tudnia kellett volna, hogy

¹¹⁸² Számítalan libériai szolgált a Sierra Leone-i ellenzéki fegyveres csoportokban.

beosztottjai bűncselekmény elkövetésére készülnek, illetve bűncselekményt követtek el, és nem tett meg minden szükséges és ésszerű lépést annak érdekében, hogy megakadályozza e cselekményeket, vagy az elkövetőket megbüntesse.¹¹⁸³

CHARLES TAYLOR egyéni büntetőjogi felelősséggel tartozik minden olyan bűncselekményért – így többek között a Statútum 4. cikkének megsértéséért – amely bűncselekményt ő tervezett, parancsolt meg vagy hajtott végre, illetve az elkövetésre ő bujtott fel, vagy a bűncselekmény tervezéséhez, előkészítéséhez illetve végrehajtásához egyéb módon hozzájárult, segített illetve közreműködött benne, továbbá ha a bűncselekményt egy olyan közös terv, cél részeként, elemeként követték el, amelynek kidolgozásában a vádlott részt vett, illetve amely tervnek ésszerűen előrelátható következménye volt a bűncselekmény elkövetése.¹¹⁸⁴

A volt libériai államfőt egyrészt tehát fentiek okán nem a többi vádlottal – AFRC vezetőkkel, RUF előjárókkal – együtt, ügyeiket egyesítve vonják felelősségre, azaz mert TAYLOR nem csupán egy, de mindkét szervezet tevékenységét aktívan támogatta, mindkét fegyveres csoport több szálon kötődött hozzá; másrészt mivel a Bíróság úgy ítélte meg, összefüggésben az előzőekkel is, hogy az elsődleges, a legnagyobb felelősséget¹¹⁸⁵ TAYLOR viseli a térség permanens polgárháborúinak kegyetlenségeiért, így többek között a gyermekkatonák ezreinek alkalmazásáért, s ezért indokolt perére szeparáltan sort keríteni.

Az ügyész által a vádirathoz fűzött háttéranyag¹¹⁸⁶ precíz részletességgel elemzi tovább, miért tartozik egyéni büntetőjogi felelősséggel a vádlott a terhére rótt bűncselekményekért, köztük 15 év alatti gyermekek katonaként történő alkalmazásáért.

Egyrészt mivel a Sierra Leone-i konfliktus kezdetén, majd mindvégig a polgárháború alatt, a Forradalmi Egységfrontot (RUF) tevékeny támogatásában részesítette. Még a forrongások fellángolása előtt TAYLOR katonai kiképzést, pénzt, fegyvereket és lőszert, valamint biztonságos menedéket biztosított FODAY SANKOH-nak és fegyveres csoportjának, s az első támadások idején, amellyel kezdetét vette Sierra Leone-ban a véres konfliktus, katonákat is a RUF rendelkezésére bocsátott.

A Sierra Leone-i konfliktus idején a vádlott mindvégig olyan pozíciót birtokolt – ő volt az NPFL vezetője, valamint Libéria elnöke, ráadásul szoros kapcsolatot ápolt FODAY SANKOH-hal valamint a Sierra Leone-i fegyveres ellenzéki erők magas beosztású vezetőivel –

¹¹⁸³ Amended indictment, The Prosecutor against Charles Ghankay Taylor, point 34.

¹¹⁸⁴ Ibid. point 33.

¹¹⁸⁵ Paragi, Beáta op. cit. p. 97.

¹¹⁸⁶ Case summary accompanying the amended indictment of Charles Ghankay Taylor, Individual criminal responsibility, pages 7-12. points 30-48.

amely posztjából, rangjából egyenesen következik, hogy valamilyen módon részt vállalt a terhére rótt bűncselekményekben. E részvétel számos formában megnyilvánult: tervezésben, felbujtásban, parancsadásban, elkövetésben, bármely módon történő támogatásban, a bűncselekmény elősegítésében, illetve a bűncselekményeket evidenciaként magába foglaló közös tervek, célok felvázolásában. Lássuk ezeket részletesebben:

A vádlott először is büntetőjogi felelősséggel tartozik, mert egymaga vagy vállvetve a RUF/AFRC-vezetőkkel Sierra Leone-ban fegyveres műveleteket tervezett, olyan műveleteket, amelyek maguk is bűncselekménynek számítanak, vagy amelyek magukban foglalták bűncselekmények elkövetését. A vádlott büntetőjogi felelősséggel tartozik továbbá, mert a polgárháború idején aktívan ösztönözte a Sierra Leone-i ellenzéki fegyveres erők akcióit, s ezzel bűncselekmények elkövetésére buzdított, bujtott fel.

A vádlott büntetőjogi felelősséggel tartozik azért is, mert pozíciójából és a RUF/AFRC-vezetőkhez (SANKOH, BOCKARIE, SESAY, BRIMA, KAMARA) fűződő összeköttetéseiből adódóan *de iure* és *de facto* ellenőrzést gyakorolt számos bűncselekmény elkövetője felett. *De facto* ellenőrzést gyakorolt a RUF/AFRC katonái felett, vezetőiken keresztül, illetve *de iure* (és *de facto*) ellenőrzést közvetlenül a libériai katonák felett (illetve előljáróikon keresztül). A harcosoknak közvetlenül vagy feletteseiken keresztül közvetve utasításokat, parancsokat, iránymutatásokat adott, így felelőssége vitathatatlan az általuk a parancs teljesítése során elkövetett bűncselekményekért.

A vádlott szintén büntetőjogi felelősséggel tartozik, mert ugyan fizikailag nem követett el bűncselekményt, de szándéka kiterjedt a bűncselekmények elkövetésére, és egy olyan közös tervben vett részt, amelynek célja, illetve egyenes következménye volt a bűncselekmények bekövetkezése.¹¹⁸⁷

A vádlott továbbá azért is tartozik büntetőjogi felelősséggel, mert a vád szempontjából releváns időszakban a terhére rótt bűncselekmények elkövetéséhez számos módon segítséget nyújtott: példának okáért mind Sierra Leone-ban, mint Libériában katonai kiképzésben részesítette a harcosokat, Libériában biztos menedéket nyújtott számukra, az NPFL-ből illetve általában a libériai lakosságból utánpótlást biztosított, fegyvereket és a szükséges felszereléseket, lőszeret, kommunikációs eszközöket, valamint ételt, egyenruhát, üzemanyagot bocsátott rendelkezésre, valamint ezek biztos és időbeni megérkezése érdekében libériai kíséretre és közlekedési eszközökről gondoskodott. Valamint nem lehet elfeledkezni a bűncselekményeket elkövető milíciák morális támogatásáról sem.

¹¹⁸⁷ „The accused committed the crimes ... in the sense of being a co-perpetrator ...”

A vádlott végül azért is büntetőjogi felelősséggel tartozik, mert részt vett annak a közös tervnek, célnak a kidolgozásában, amelynek lényege, hogy Sierra Leone területén politikai hatalmat szerezzenek és gyakoroljanak, valamint politikai és tényleges, fizikai ellenőrzést a szomszédos ország területe, különösen a gyémántbányák felett, valamint a lakosság felett, biztosítandó ellenállásuk kiiktatását, vagy legalábbis minimalizálását. E tervnek óhatatlan részét képezte, illetve előrelátható következménye volt a bűncselekmények bekövetkezése, amelyre a vádlott tudata és szándéka kétséget kizáróan kiterjedt. Az ügyészi anyag szerint CHARLES TAYLOR legfőbb célja az volt, hogy az ásványkincsekben gazdag Sierra Leone felett az ellenőrzést megszerezze, a legális kormányt destabilizálja, és egy olyan kormányt, bábkormányt segítsen hatalomra, amely az ő törekvései valamint Libéria érdekei elé nem gördít akadályt.

A vádlott szándéka kiterjedt a vádiratban terhére rótt bűncselekmények végrehajtására, illetve hanyagul tudomásul vette e bűncselekmények bekövetkezésének lehetőségét, és/vagy tudott a cselekmények elkövetéséről, illetve a valószínűségéről annak, hogy e bűncselekmények bekövetkeznek. Tudomását számtalan forrásból szerezte be: rádión, telefonon folytatott egyeztetéseken keresztül, a RUF/AFRC vezetőivel történő személyes találkozóin, Sierra Leone-i ügynökeiktől, a médiából, nemzetközi szervezetek jelentéseiből etc. Már csak azért is tudhatott e cselekményekről, mert irányítása alatt illetve jóváhagyása mellett saját szervezete, az NPFL hasonló bűncselekményeket követett el Libériában és Sierra Leone-ban a polgári lakossággal szemben, akik közül számos harcos a Sierra Leone-i fegyveres csoportok kötelékeiben is szolgált.

A vádlott tudomása ellenére semmit nem tett a bűncselekmények megakadályozása vagy az elkövetők felelősségre vonása érdekében. Márpedig – összefüggésben a modern büntetőjogi elvekkel – maga a Bíróság Statútuma is rögzíti, hogy ha a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekményt egy beosztott követ el, feljebbvalóját mindez nem mentesíti a felelősségre vonás alól (a már idézett feltételek mellett).¹¹⁸⁸

A vád fenti állításai CHARLES TAYLORRAL szemben még megerősítésre várnak a Bíróságtól.

¹¹⁸⁸ **Azaz feltéve, hogy tudta illetve tudnia kellett arról, hogy beosztottja bűncselekményt készül elkövetni, vagy bűncselekményt követett el, és nem tett meg minden szükséges és ésszerű lépést annak érdekében, hogy megakadályozza a cselekményt, vagy hogy megbüntesse az elkövetőt.**
Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 6. Individual criminal responsibility, point 3.

v) A gyermekkatonák felelősségre vonása

Felmerül végül a kérdés, hogy kétséget kizáróan ugyan maguk a gyermekkatonák is áldozatai a Sierra Leone-i polgárháborúnak, már csupán alkalmazásuk okán is, de szintén vitathatatlanul ők maguk is elkövettek számos kegyetlenséget: civileket gyilkoltak, csonkoltak, szexuális erőszakot alkalmaztak, terror alatt tartották – felnőtt társaikkal együtt – a polgári lakosságot. Felelősségre vonhatók-e? Ha igen, hogyan?

Először is le kell szögezni, sok esetben eleve fel sem merülhet bűncselekmény megállapítása, hiszen büntethetőséget (tényállásszerűséget) kizáró okok forognak fenn. A gyermekkatonák többsége ugyanis egyrészt nem ritkán a számukra beadott kábítószer befolyása alatt követte el tetteit.¹¹⁸⁹ Túlnyomó többségük kényszer hatására teljesítette az utasításokat, saját vagy családjuk életét kockáztatva az ellenszegüléssel, a parancsmegtagadással.¹¹⁹⁰ S természetesen az sem hagyható figyelmen kívül, hogy bizonyos életkor alatt a modern büntetőjogi felfogás szerint senki nem vonható büntetőjogi felelősségre: beszámítási képesség híján büntethetőségről sem beszélhetünk.¹¹⁹¹

Magától értetődően a Sierra Leone-i Speciális Bíróságnak sem lehet célja, hogy egyik oldalról felelősségre vonja a gyermekeket katonaként felhasználó „háborús bűnösöket”, a másik oldalról viszont büntesse a gyermekkatonaként formálisan valóban bűncselekményt elkövetőket.

A Speciális Bíróság Statútuma eleve kizárja a Bíróság joghatóságát a cselekmény elkövetésekor 15. évét be nem töltött személyek esetében.¹¹⁹² Ha pedig egy 15-18 életéve közötti vádlott kerül a Bíróság elé, a Statútum értelmében¹¹⁹³ vele – a nemzetközi emberi jogi standardoknak, és különösen a gyermekjogoknak a respektálása mellett – méltóságát tiszteletben tartva kell eljárni, figyelemmel kell lenni továbbá fiatal életkorára, valamint arra a

¹¹⁸⁹ Beszámítási képességük hiánya ezért akadályt állít büntethetőségük elé.

¹¹⁹⁰ Általános alapelv, ahogy a magyar Büntetőtörvénykönyv 26. §-a is fogalmaz, hogy „nem büntethető, aki a cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra”.

¹¹⁹¹ Ahogy Földvári József fogalmaz: „A cselekménye értékelésére még nem képes gyermeknek nincs beszámítási képessége, beszámítási képesség nélkül nincs alany, alany nélkül nincs törvényi tényállásszerűség, tényállásszerűség nélkül nincs bűncselekmény, bűncselekmény hiányában viszont nem kerülhet sor büntetésre”. In: Földvári, József op. cit. p. 147.

¹¹⁹² Érdekes összevetni, hogy a magyar törvényhozó a 14. életévnél húzta meg a beszámítási képesség vélelmezett alsó korhatárát, s határozta így meg a büntethetőség egyik alanyi feltételét. Ld. Btk. 23. § „Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be.”

¹¹⁹³ Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 7. Jurisdiction over persons of 15 years of age, point 1.

követelményre, hogy lehetőség szerint támogatni kell rehabilitációját, reintegrációját a társadalomba, s azt, hogy hasznos részese lehessen szűkebb és tágabb közösségének.¹¹⁹⁴

A tényekhez hozzátartozik, hogy eddig fiatalkorú elkövető nem került a Speciális Bíróság elé. Talán érthető is, hiszen a Bíróság, Statútuma értelmében, csupán a humanitárius nemzetközi jog és a Sierra Leone-i jog súlyos megsértéséért a legnagyobb felelősséggel tartozó elkövetőket vonja kérdőre, mint ahogy teszi is a CDF, RUF, AFRC-vezetők esetében, de nem az alárendelt beosztottak, közkatonák vonatkozásában.¹¹⁹⁵

Fiatalkorú elkövető esetén mindenesetre a Bíróság a következő lehetőségek közül választhat: gyámság vagy gondnokság elrendelése, örökbeadás vagy nevelőszülők kijelölése, javító nevelés alá vagy javító intézetbe helyezés, tanácsadás, oktatási, szakképzési programokba való bekapcsolás, DDR-programok, azaz a lefegyverzést, leszerelést, reintegrációt célzó programok elrendelése, illetve gyermekvédelmi szakemberek megbízása.¹¹⁹⁶

Láthatjuk tehát, a bűncselekményt elkövető gyermekkatonák esetében – akiknek többsége még tinédzser, de már veterán az esetleges felelősségre vonásuk idején – a cél nem lehet pusztán a gyakran értelmetlen és hasztalan büntetés elrendelése. A feladat azonban már túlmutat a Bíróságon: vissza kell vezetni e fiatal harcosokat a társadalomba, a frontvonalról az iskolapadba kell ültetni őket, s lehetőséget kell teremteni számukra a normális élet élvezetéhez. De legalábbis a normális élet megéléséhez.

¹¹⁹⁴ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából is hasonló követelmények olvashatók ki. Bár a Strasbourgi Bíróság sosem járt el gyerekkatonák ügyében, a súlyos bűncselekményeket elkövető fiatalkorúakra vonatkozó ítéleteiből (T. v. Egyesült Királyság, V. v. UK, Hussain v. UK, Singh v. UK) kikövetkeztethetők, hogy milyen feltételeknek kell feltétlen megfelelnie egy gyerekkatonát felelősségre vonó eljárásnak: a bíróságnak figyelembe kell vennie a gyerek életkorát, érettségét, intellektuális és emocionális fejlettségét, valamint meg kell győződnie nemcsak arról, hogy a gyerek mit fogott fel és mit értett cselekményéből, de arról is, mennyiben érti az ellene folyó eljárás lényegét, menetét. Lehetőleg más eljárási szabályokat kell alkalmazni fiatalkorúak esetében, mint a felnőttek felelősségre vonásakor.

In: Mole, Nuala op. cit. p. 180.

¹¹⁹⁵ Bár az ENSZ Főtitkára kifejezte azon szándékát, miszerint kiskorúak ellen csak kivételes esetekben indítsa bűnvádi eljárást a Speciális Bíróság, látnunk kell azonban azt is, hogy adott esetben érdeke is lehet egy gyerekkatonának, ha ügyét a „nemzetközi bíróság” ítéli meg. Sierra Leone-ban ugyanis a polgárháború következményeként gyakorlatilag szétesett a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásának (s így a speciális garanciáknak a) rendszere, s nem egy esetben előfordult, hogy kiskorúakat fővesztésre ítélték a nemzeti bíróságok.

A Gyermekjogi Bizottság alábbi jelentésére hivatkozik honlapján az Amnesty International:

UN Committee on the Rights of the Child, Concluding observations: Sierra Leone, UN Doc. CRC/C/15/Add.116, 24 February 2000.

¹¹⁹⁶ Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 7. point 2.

d. A három nemzetközi bíróság fellépésének összegzése

*„Immorális,
hogy a felnőttek saját háborúikat gyerekekkel vívatják.
Nincs elfogadható érv a gyerekek felfegyverzésére.”*

DESMOND TUTU¹¹⁹⁷

Fentiek alapján kijelenthető, mára elérte a nemzetközi jogfejlődés, hogy fegyveres konfliktusok idején a nemzetközi jognak a gyermekek védelmében bevetett eszközei nem merüljenek ki pusztán új szabályok lefektetésében, új tilalmak megfogalmazásában, de érvényt is tudjanak szerezni e nemzetközi normáknak, vagy legalábbis megsértőik felelősségre vonása biztosított legyen.

A Nemzetközi Bíróság után, amely elsőként foglalkozott (egy 2005-ben született ítéletében) a nemzetközi igazságszolgáltató fórumok között a gyermekkatonák alkalmazását tiltó nemzetközi normák megsértése miatti – állami – felelősség érvényesítésével, az ezredforduló után néhány évvel a Nemzetközi Büntetőbíróság és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság is ítéletet mondott illetve eljárást kezdeményezett magánszemélyek ellen, akiket gyermekek sorozása, toborzása, valamint bevetése bűncselekményével vádoltak illetőleg találtak bűnösnek.

Korántsem jelenthető ki természetesen, hogy e három bírói fórum fellépése törvényszerűen és automatikusan átütő sikert eredményezne a gyermekkatonák alkalmazása és e globális jelenség felszámolása elleni küzdelemben, de tény, hogy e precedensek révén immár világossá vált: a gyermekeket frontvonalra vezető állami politikát, vagy őket a harcokba vezénylő hadurakat utolérheti a nemzetközi felelősségre vonás.

¹¹⁹⁷ Peter W. Singer: The New Children of War. In: Air and Space Power Journal, The Professional Journal of the United States Air Force. 20 March 2008.

e. A hágai és az arushai törvényszékek, valamint a strasbourgi nemzetközi bíróság

A kép teljessége érdekében érdemes pár szót ejteni arról is, hogy a fent elemzett három nemzetközi bíróság mellett miként reagáltak vagy épp nem reagáltak a háború „passzív” gerekszereplőinek, a gyermekáldozatoknak a kérdésében megnyilatkozó, ítélkező, a VII.4. fejezetben taglalt nemzetközi bíróságok – a hágai és az arushai ad hoc törvényszékek, valamint a strasbourgi emberi jogi bíróság – a konfliktusok „aktív” szereplőivé váló gyerekkatonák problémakörét illetően.

i) A hágai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTY)

Fentebb már említést nyert, hogy a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket vizsgáló hágai törvényszék előtt nem merült fel olyan ügy, amelyben bárkit is felelősségre vontak volna gyerekkatonák sorozásáért, alkalmazásáért. Illetve kiskorúak sem kerültek a bírák elé általuk elkövetett háborús bűntettekért.

A kép persze úgy teljes, ha megjegyzésre kerül, hogy a vizsgált nemzetközi bíróságok által feltárt konfliktusok, ebből a szempontból legalábbis, alapvetően különböztek természetükben. Amíg a Sierra Leone-i vagy a kongói konfliktusokban számtalan gyerek nem csupán mint bűntettek áldozatai, de sokan közülük mint bűncselekmények elkövetői is megjelentek, addig utóbbi nem volt jellemző a délszláv konfliktusra: a hágai törvényszék előtt gyerekek csak mint sértettek, illetve mint tanúk jelentek meg. Bár a harcok idején szóltak hírek arról, hogy mind az albánok, mind a szerbek oldalán kiskorúak is bevetésre kerültek, illetve gyerekek is részt vettek a partizánakciókban,¹¹⁹⁸ ezek az esetek nem voltak oly kirívóak, és olyannyira tömegesek, mint az afrikai konfliktusok esetében.¹¹⁹⁹ Hangsúlyozandó természetesen, hogy egy gyermek katonaként történő alkalmazása is: sok. Egy gyermek esetében sem tűrhető el, hagyható szó nélkül e gyakorlat.

A „jugoszláviai” törvényszék joggyakorlatának alapos elemzése mégis szolgálhat némi adalékkal a gyerekkatonák nemzetközi bíróságok általi megítélésének teljes körű feltárásához. Így a háború gyermekáldozatai kapcsán érvényesített nemzetközi büntetőjogi felelősséget

¹¹⁹⁸ Laudancsek, Katalin: Gyerekek géppisztollyal. In: Hetek, IV. évf. 19. szám. 2000.

¹¹⁹⁹ Tolbert, David op. cit. p. 148.

taglaló fejezetben már említésre került TIHOMIR BLAŠKIĆ horvát tábornok ügyében hozott ítélet a gyermekkatonákkal kapcsolatosan annyiban érdemel figyelmet, hogy ugyan direkt módon nem történt benne utalás gyermekkatonákra, de az ítéletet ismétlődő jelleggel végigkíséri a „katonakorú férfiak” kifejezésének használata. A „nemzetközi” bírák a tényállás feltárása közben többször is említést tettek arról, hogy a horvátok a „katonakorú” muszlim férfiakat hogyan szeparálták el a nőktől, gyerekektől, és hogyan alkalmazták rájuk eltérő elbánást. 1993 augusztusában például Hercezi falujának „katonakorú férfijait” a frontvonalra vezényelték, és lövészárkokat ásattak velük.¹²⁰⁰ Hogy mit kell érteni pontosan e kitétel alatt, nem került egzakt meghatározásra. Feltételezhető, hogy a horvátok pusztán a megjelenésük alapján szelektálták a fiúkat, férfiakat. Így valószínűsíthető, hogy közöttük lehetett 18, de akár 15 év alatti gyerek is. Hangsúlyozandó: konkrét utalás gyermekkatonák alkalmazásáról nem hangzott el az ügyben.¹²⁰¹

ii) A ruandai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTR)

Annak ellenére, hogy számos gyerek részt vett a *hutuk* oldalán a *tuszik* ellen elkövetett népiirtásban mint katona, mint kombattáns, a hágaihoz hasonlóan az arushai törvényszék sem vont senkit felelősségre se gyerekkatonák alkalmazásáért, se gyerekeket a vérengzésben való részvételükért.

A törvényszék joggyakorlatában gyerekkatonák alkalmazására való – közvetett – utalást csupán egy ügy kapcsán talált e disszertáció szerzője: a BARAYAGWIZA, NAHIMANA, NGEZE vádlottak perében hozott ítélet megállapításai között. Indirekt pusztán ez az utalás, hiszen a konkrét kérdésben nem a gyerekek katonaként történő alkalmazásán volt a hangsúly, sokkal inkább a *tuszik* elleni gyilkos propaganda részleteinek feltárásán.

A *hutukat* a *tuszik* elleni fellépésre buzdító propaganda lépéseit elemző bírák többek között a *Kangura* – a *hutuk* által 1990-ben alapított, többek között a „*Hutuk Tízparancsolatát*” is elsőként publikáló¹²⁰² periodika – 40. számát idézték, amelyben 1993 februárjában a

¹²⁰⁰ ICTY. Trial Chamber. Judgement. Prosecutor v. Tihomir Blaškić. 3 March 2000. Case No. IT-95-14-T. point 602.

¹²⁰¹ Kuper, Jenny op. cit. p. 157.

¹²⁰² Lásd: The 'Hutu Ten Commandments'. In: *Kangura*. No. 6. December 1990.

következő címmel jelent meg egy írás: „Tömegével soroz be fiatalokat TWAGIRAMUNGU¹²⁰³ az *Inkotanyi* csapatokba”.

A *hutuk* felsőbbrendűségét hirdető lap¹²⁰⁴ e kiadása 213 gyerek nevét sorolta fel, szülei nevével együtt, akik csatlakoztak az „*Inkotanyi*”, azaz a Ruandai Hazafias Hadsereg (RPA)¹²⁰⁵, a *tuszik* felkelő seregének¹²⁰⁶ kötelékei közé. A lap figyelmeztette *hutu* olvasóit: „Íme, ezek az emberek készülnek fegyvert ragadni és kiirtani benneteket. Kezdetek neki megszervezni a védelmeteket, mert a biztonsági szolgálatok képtelenek lesznek megóvni titeket.”¹²⁰⁷

Számos hasonló listát publikált még a *Kangura*, valamint az írott sajtó e termékét előszóban kiegészítő adó, a népirtásra buzdító Ezer Domb Szabad Rádiója és Televíziója, az RTLM¹²⁰⁸. E listákra való felkerülés, a törvényszék által meghallgatott tanúk szerint, egyet jelentett a halálos ítélettel. Szinte kivétel nélkül életét vesztesse ugyanis mindenki, aki szerepelt e lajstromokon. (Konkrétan a megnevezett 213 gyermek, állítólagos gyermekkatona sorsáról az arushai törvényszék nem rendelkezett információval.)

A nemzetközi törvényszék e médiumok alapítóit, szerkesztőit és revizorait vonta felelősségre a fent citált perben. 1946 óta, JULIUS STREICHER ítélete óta – akit, mint a *Der Stürmer* antiszemita lap főszerkesztőjét, és a zsidóellenes propaganda egyik szervezőjét, Nürnbergben kötél általi halálra ítélték¹²⁰⁹ – elsőként állapította meg nemzetközi bírói fórum médiában dolgozók felelősségét népirtásra való felbujtásért. A gyerekek katonaként történő alkalmazása kérdésének a bírák nem szenteltek külön figyelmet a perben. Hasonlóképp más esetekben sem vetődött fel Arushában a ruandai népirtás ezen aspektusának megítélése.

¹²⁰³ Twagiramungu: az 1993-as arushai béketárgyalásokon az átmeneti kormány élére kijelölt, 1991-től ellenzékben működő politikus, majd a genocídiumot követően, 1994-ben megalakult, a *tuszik* által dominált Ruandai Hazafias Front (RPF) által vezetett kormány elnöke.

Lásd: Misser, Francois: The presidential challenger: Faustin Twagiramungu has announced his intention to run for president in the July polls. President Kagame now has a worthy challenger. (Around Africa: Rwanda). In: New African. March 1. 2003.

¹²⁰⁴ Kovácsy, Tibor: A ruandai mészárlás. In: Beszélő. 2000/5.

¹²⁰⁵ RPA: Rwandan Patriotic Army

¹²⁰⁶ Az RPA becenevéként, vagy inkább gúnynevéként használt „*inkotanyi*” szó „legyőzhetetlent” jelent.

Lásd: <http://www.orwelltoday.com/rwandainkotanyisurvivors.shtml>

Az *Inkotanyi* még a 19. században alakult a *hutu* többséget alávetésben tartó *tuszi* király milíciájaként. Az 1990-es években a *hutu* propaganda előszeretettel alkalmazta a *tuszi* fegyveres ellenzéki csoportra az „*Inkotanyi*” megjelölést, emlékeztetve ezzel a *hutukat* a korábbi elnyomatásukra.

Lásd: Berkeley, Bill: Terror Surrounds Rwanda's Orphans. In: Alicia Patterson Foundation Reporter Vol. 16. No. 4.

¹²⁰⁷ ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-T. point 198.

¹²⁰⁸ RTLM: Radio Télévision Libre des Mille Collines

¹²⁰⁹ Jeney, Petra – Sebők, Endre: Médiagenocídium. In: Fundamentum. 2004. 1. szám. p. 163.

iii) Az Emberi Jogok Európai Bírósága

Végezetül az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata érdemel témánk szempontjából figyelmet. A Strasbourgi Bíróság egy 2005-ben rögzített, a *KILINC v. Törökország* ügyben¹²¹⁰ hozott ítéletében ugyan a szó szoros értelmében nem tért ki a gyermekkatonák kérdéskörére, de valamelyest mégis érintette e tárgykört: egy az őrszolgálat közben öngyilkosságot elkövető kiskatona ügyében hozott ítéletből kiviláglik, hogy a fegyveres hatóságoknak kötelessége a fiatal és sebezhető újoncokra külön figyelmet fordítani, még ha ők technikailag már nem is gyerekek.¹²¹¹ A strasbourgi bíróság e megállapítással járult hozzá a fentebb részletesen elemzett nemzetközi bíróságok gyermekkatonákkal kapcsolatban kialakított elvrendszeréhez.

¹²¹⁰ ECHR Judgment. Case of Kilinc and others v. Turkey. Strasbourg, 7 June 2005. Application No. 40145/98.

¹²¹¹ Mole, Nuala op. cit. p. 177.

IX. A DISSZERTÁCIÓ ÁLTAL FELVETETT KÉRDÉSEK ÖSSZEGLÉSE

„A gyerekek és a fegyveres konfliktusok kérdésköre integráns részét képezi az ENSZ-nek a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért, az emberi jogok biztosításáért, és a fenntartható humán fejlődés garantálásáért viselt felelősségének.”

KOFI ANNAN beszéde a Biztonsági Tanács előtt, 2000. július¹²¹²

A dolgozat zárásaként az alábbiakban a disszertáció által felvetett elméleti és gyakorlati kérdések megválaszolására kerül sor. E fejezet célja egy helyütt összegezni a felmerült súlyponti, esszenciális problémákat, értékelni a *de lege lata* helyzetet, s egyúttal *de lege ferenda* javaslatokat tenni.

Míg szerző az értekezés során végig törekedett arra, hogy objektíve ismertesse és elemezze a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek védelmére emelt nemzetközi jogi védőháló elemeit, szubjektív véleményét csupán a több lehetséges álláspontok egyikeként szerepeltetve, ehelyütt hangsúlyosan a dolgozatíró saját felfogását, értékelését fogják tükrözni az alábbi kérdésekre adott válaszok.

Lássuk sorban e fajsúlyosnak ítélt felvetéseket.

- Kell-e különbséget tenni a gyermekkatonák alkalmazása szempontjából a kormánycsapatok és az ellenzéki fegyveres csoportok között?

Véleményem szerint indokolatlan differenciálni központi és ellenzéki erők között a gyermekkatonák sorozása és felhasználása tekintetében. Ezt a megkülönböztetést a Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv tette meg 2000-ben: míg ellenzéki csapatok esetében kivételt nem tűrően tilalom alá vette 18 év alattiak sorozását és

¹²¹² 'The question of children and armed conflict is an integral part of the United Nations' core responsibilities for the maintenance of international peace and security, for the advancement of human rights and for sustainable human development.'

In: Sinha, P. C. (ed.): Encyclopaedia of Social Welfare, Justice and Human Rights. Vol. 10. Anmol Publications Pvt. Ltd., New Delhi, 2004. p. 2895.

összecsapásokban való felhasználását, addig a központi fegyveres erők kapcsán, rést törve a 18 éves egységes korhatáron, ugyan elismerte az általános tilalmat a kötelező sorozás és a bevetés vonatkozásában, de a toborzás esetében csupán annyit követelt meg, hogy a részes államok emeljék az addig irányadó 15 éves limiten.

Álláspontom szerint objektív érv nem indokolhatja e megkülönböztetést. A gyermekek szempontjából ugyanis teljességgel indifferens, hogy központi vagy ellenzéki fegyveres erőkben szolgálnak-e. Az eredmény egy és ugyanaz: életük, testi épségük közvetlen veszélyeztetettsége így is, úgy is fennáll, bármelyik oldalon állva harcolnak is.

Nem létezik hatékony garancia arra, hogy a 15 évnél idősebb gyerekeket soraik közé fogadó, fogadható kormányzati alakulatok kötelekei között nagyobb tiszteletnek örvendenének a gyermekjogok, mint az ellenzéki milíciák esetében.

Azt azonban el kell ismerni, hogy a jelenleg hatályos szabályozás szerint – legalábbis természetesen a részes államok vonatkozásában – a központi erők által toborzott gyerekek sem vehetők be az összecsapásokban. Felkészíteni lehet tehát csupán őket a harcokra, közvetlenül ők sem vehetnek részt az ellenségeskedésekben.

Kétségtelen az is, hogy minden valószínűség szerint jóval kevesebb állam ratifikálta volna a Fakultatív jegyzőkönyvet, ha e kiskaput nem hagyják nyitva megfogalmazói. A gyermekkatonáskodást elítélő üzenet azonban egyértelműbb lett volna a megkülönböztetés nélküli egyöntetű szabályozás esetében. S szintén, a szabályok betartása, a normák követése is inkább feltehető, ha a rendelkezések minden esetre és minden szereplőre egységesen rögzítettek és alkalmazandók.

- Indokolt-e differenciálni s másképp megítélni a gyermekkatonák önkéntes csatlakozását elfogadó toborzást és a kényszeren alapuló illetve kötelező sorozásukat?

Az előző gondolatokat továbbszöve, de más oldalról megközelítve: vitathatatlan, hogy 2000-ben a Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv a gyermekkatonáskodás elleni küzdelemben számos ponton előrelépést hozott a korábbi szabályozáshoz képest. Kritikusai szerint azonban komoly hibájaként róható fel a jegyzőkönyvnek, hogy indokolatlanul különbséget tett (a kormányzati és az ellenzéki erők közti differenciálás mellett) – szemben a korábbi releváns egyezményekkel – a gyerekek önkéntes csatlakozására építő toborzás és a kötelező illetve kényszeren alapuló sorozásuk között.

Kétségtelen, hogy e differenciálás rontott a jegyzőkönyv védelmi szintjén. Bár azt is el kell ismernünk, hogy a toborzásra vonatkozó enyhébb szabályok, azaz az alacsonyabb korhatár szerepeltetése – ahogy fentebb már, más vonatkozásban, megjegyeztem – döntő mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a jegyzőkönyv viszonylag széles körben elfogadottá vált, s immár majd’ 130 állam ratifikálta e dokumentumot. Miért számít mégis az eredeti elképzelésekhez, illetve az ideális tervekhez képest visszalépésnek, hogy nem deklarálták egységesen a 18 év alatti gyerekek toborzásának és sorozásának tilalmát? Egyértelmű. Mert sok esetben a formálisan valóban önként a fegyveres erőkhöz illetve csoportokhoz jelentkező gyerekek döntését egyértelműen a kényszerűség valamilyen formája determinálja.¹²¹³ Bizonyos esetekben szinte teljesen elmosódik a határvonal: hiszen a gyerekek ugyan *prima facie* önként csatlakoznak a seregekhez, közvetve azonban kétséget kizáróan kényszer alatt állnak, s így lépnek a katonák közé.

Fentiek fényében indokolatlannak és szükségtelennek tartom, hogy a Gyermekjogi egyezmény Fakultatív jegyzőkönyve nem emelte fel 15 évről 18 évre az önkéntes katonai szolgálat korhatárát is, mint ahogy azt megtette a sorkatonai szolgálat esetében.

Igaz ugyan, hogy ellenzéki fegyveres csapatok esetében 18 év alatt egységesen az önkéntes csatlakozást éppúgy kizárta a jegyzőkönyv, mint a kötelező sorozást, de ahogy már fentebb megállapításra került, helyesebb lett volna, illetve helyesebb lenne egy esetleges ismételt módosítás esetén a központi és az ellenzéki erők közötti különbségtétel eltörlése, s egyúttal az egységes 18 éves korhatár szerepeltetése minden esetben.

Igaz az is, hogy központi erők esetében számos garanciát is beléptetett a Fakultatív jegyzőkönyv, amelyek biztosítani hivatottak a csatlakozás valóban szabad akaraton alapuló voltát. A védelem azonban akkor lenne teljes, ha felszámolásra kerülne az indokolatlan különbségtétel önkéntes és kötelező fegyveres szolgálat között.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma 1998-ban – hasonlóan az 1977-es genfi kiegészítő jegyzőkönyvekhez képest – nem differenciált toborzás és sorozás között. Mindkét esetben egyöntetűen háborús bűncselekménynek nyilvánította a gyerekek fegyveres erőbbe

¹²¹³ Ahogy korábban már érintőlegesen kifejtésre került:

- vagy a szegénység, a nincstelenség elől menekülnek a hadsereghez,
- vagy családjukat a háborúban elvesztve keresnek maguknak oltalmat adó menedéket, és azt a katonák között lelik meg,
- vagy a „toborzók” leölik rokonaikat, barátait, s aztán állítják őket „választás” elé, csatlakoznak-e ők is, vagy társaik sorsára jutnak,
- vagy magukat a gyerekeket kényszerítik szomszédaik, iskolatársaik megölésére, akiknek így esélyük sincs visszatérni közösségükbe, s őket már csak a milíciák fogadják be soraik közé.

történő fogadását, késztetését vagy kényszerítését. Tény, hogy csupán 15 év alatti gyerekek esetében tette ezt meg. Ahogy a genfi jegyzőkönyvek is pusztán 15 év alatt tiltották, igaz, egységesen, a gyerekek besorozását vagy toborzását a fegyveres erőkbe vagy fegyveres csoportokba. (Az ILO 182. számú egyezménye nem tesz említést toborzásról, pusztán a 18 év alattiak kötelező- illetve kényszersorozását tilalmazza.)

Úgy tűnik, a nemzetközi normaalkotás mára még nem érett meg arra, hogy 18 év alatt egyaránt tiltsa a gyerekek fegyveres alakulatokhoz történő önkéntes és kényszeren alapuló csatlakozását is. (Egyedül a regionális normák között találunk olyan egyezményt, amely egységesen kizárja a 18 év alattiak toborzását és sorozását: az afrikai gyermekjogi charta ugyanis az általános 'recruit' azaz rekrutál kifejezést használja a gyermekkatonákra vonatkozó cikkelyében.) Biztató azonban, ha megvizsgáljuk, hogy a Fakultatív jegyzőkönyv részes felei a szerződés megerősítésekor milyen minimális életkor intézményesítésére vállalkoztak az önkéntes szolgálatra vonatkozóan: döntően ugyanis az aláíró államok 18 évre vállalták felemelni nemzeti hadseregeik esetében a szabad elhatározáson nyugvó csatlakozás korhatárát. Nemzeti szinten így tehát kiegyenlítődik a differenciálás okozta probléma, mivel a részes államok többsége szükségtelennek ítéli a toborzás és a sorozás közötti különbségtételt.

Mindent összevetve: a normaalkotás szintjén fentiek fényében egységes tiltásra lenne szükség 18 év alattiak toborzása és sorozása esetén egyaránt. Más kérdés, hogy az adott eset összes körülményeit mérlegelve, a normaalkalmazás szintjén, a – nemzetközi vagy nemzeti – bíróságok dönthetnek úgy, hogy enyhébb büntetéssel sújtják azt, aki csupán önkéntes gyerekeket fogadott be csapatai közé, mint azt, aki kényszerrel vette rá a gyerekeket a csatlakozásra. Ez azonban már bírói mérlegelés kérdése, amelynek, álláspontom szerint, teret érdemes engedni e körben.

- Kell-e különbséget tenni nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres összeütközések között a gyermekek védelme szempontjából?

Kíváncsún fogalmazható meg az az elvárás is, miszerint azonos védelemnek kellene megilletni a gyermekeket nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres összeütközések idején egyaránt. Hiszen a gyermekek szempontjából merőben irreleváns, hogy államok közötti vagy államon belüli fegyveres konfliktus közepette kénytelenek átélni, túlélni gyermekéveiket. Mind háborúk, mind polgárháborúk idején sérülnek jogaik, érdekeik. Különbséget tenni indokolatlan, s egyszersmind – a kiskorúak szempontjából – hátrányos.

A gyerekeket fegyveres konfliktusok idején óvó nemzetközi egyezmények jó része nem differenciál a gyerekek védelme szempontjából a klasszikus értelemben vett háborúk és polgárháborúk között:

<p>- vagy eleve egyszerűen csupán fegyveres összeütközésekről rendelkezik a szerződés, így oltalmat biztosító cikkelyei egyaránt vonatkoznak nemzetközi és belső konfliktusokra egyformán:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mint a Gyermekjogi egyezmény - az Afrikai gyermekjogi charta - az Emberi jogok módosított arab chartája - az Iszlám gyermekjogi egyezmény - az ILO 182. számú egyezménye
<p>- vagy külön említi ugyan a szerződés a nemzetközi és nem nemzetközi összecsapásokat, de a gyerekek védelme szempontjából nem tesz különbséget közöttük:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mint a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma

A háborúk áldozatainak védelméről rendelkező genfi egyezmények azonban eltérő szabályokat intézményesítenek a gyermekek védelmére, aszerint, hogy nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktusról van-e szó. Fontos mindazonáltal hozzátenni, hogy e megkülönböztetés áthatja a humanitárius jog egészét, s nem a gyermekek védelmének specifikuma. Belátható időn belül nem is várható, hogy megváltozzék e régóta fennálló helyzet: azaz hogy az államok ne ódzkodjanak attól, hogy belső konfliktusaik vonatkozásában kevesebb kötelezettséget vállaljanak, mint nemzetközi összeütközések esetére. 1949-hez képest, amikor csupán pár – a négy genfi egyezményben közös – cikkelyben rögzítették a nem nemzetközi összecsapásokra vonatkozó minimális humanitárius standardokat, ugyan pozitív változást jelentettek az 1977-es kiegészítő jegyzőkönyvek, amikor részletesebb szabályozás alá vették a határokon belüli összetűzéseket, így tehát tagadhatatlanul egyenes ívű a genfi jog fejlődése: napjainkban azonban továbbra sincs reális esély arra, hogy azonos normákat intézményesítsenek – legalábbis generális szinten – háborúkra és polgárháborúkra egyaránt. S hogy szintén azonos genfi normák kötelezzék az államokat a gyerekek védelme vonatkozásában nemzetközi és belső konfliktusaikban egyformán.

Szükséges mindenesetre azt is hangsúlyozni, hogy kevés olyan hasonló szabályozási területe van a genfi egyezményeknek, amelyek tekintetében oly kicsi eltérés mutatkozna a nemzetközi és a nem nemzetközi összecsapásokra vonatkozó rendelkezések között, mint a gyermekek védelme esetében.

A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyvnek a gyermekkatonákra vonatkozó rendelkezéseit példának okáért – a szükséges változtatásokkal – megismétli a nem nemzetközi összecsapásokra vonatkozó II. jegyzőkönyv, és csupán az a kitétel nem került rögzítésre, miszerint 15 és 18 év közötti fiatalok esetén az idősebbek sorozásának kell elsőbbséget biztosítani. A 15 év alatti gyerekek alkalmazása vonatkozásában azonban egyezők – *mutatis mutandis* – a szabályok.

Szintén, az ún. passzív oldal, azaz a háborúk áldozataivá váló gyerekek kapcsán is bőséges védelmet biztosít a II. kiegészítő jegyzőkönyv is polgárháborúk idejére. Bár a szabályozás részletessége, így a vállalt állami kötelezettségek kimunkáltsága alatta marad a nemzetközi összetűzésekre vonatkozó jegyzőkönyvhöz képest (különösen, ha még a túlnyomórészt a nemzetközi háborúkra vonatkozó 1949. évi IV. genfi egyezmény szabályozását is idevesszük)¹²¹⁴, nem szembeötlő az eltérés, nem feltűnően hiányos a II. jegyzőkönyv által a gyerekeknek biztosított védelem.

AZ I. JEGYZŐKÖNYV RENDELKEZÉSEI A NEMZETKÖZI FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK GYERMEKÁLDOZATAIRÓL	A II. JEGYZŐKÖNYV RENDELKEZÉSEI A NEM NEMZETKÖZI FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK GYERMEKÁLDOZATAIRÓL
- gondozás, támogatás	- rögzíti a II. jegyzőkönyv (szükszavúbban)
- evakuálás a gyermekek érdekében	- rögzíti a II. jegyzőkönyv (szükszavúbban)
- halálbüntetés tilalma	- rögzíti a II. jegyzőkönyv
A IV. GENFI EGYEZMÉNY RENDELKEZÉSEI A FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK GYERMEKÁLDOZATAIRÓL	
- oktatás, nevelés	- rögzíti a II. jegyzőkönyv (szükszavúbban)
- szétszakított családok újraegyesítése	- rögzíti a II. jegyzőkönyv (szükszavúbban)
- egészségügyi és biztonsági zónák	
- egészségügyi- és élelmiszersegélyek	
- árvákról való gondoskodás	
- gyermekvédelmi intézmények támogatása	
- kényszermunka tilalma	

Mindazonáltal feltétlenül kívánatos lenne, ha az elkövetkezendőkben, a genfi jog továbbfejlesztése alkalmával megszűnne e minimális különbség is nemzetközi és – a napjainkra egyre jellemzőbb – nem nemzetközi fegyveres összeütközések között a gyermekek vonatkozásában: azonos védelem illetné a kiskorúakat, bármilyen természetű összecsapásról

¹²¹⁴ Az akkori közös 3. cikk nem tartalmazott előírást a gyerekekre vonatkozóan.

van is szó. (A nemzetközi és a nem nemzetközi konfliktusok közötti szabályozásbéli differenciálás felszámolása mellett tágabb összefüggésben is lehetne természetesen érvelni. Ehelyütt azonban csak a gyermekek szempontjából kívántam érveket felsorakoztatni.)

Annál is inkább indokolt lenne e változás, mert néhány, a gyermekeket fegyveres konfliktusok idején védő nemzetközi szerződés, amelyek ugyan nem tesznek különbséget nemzetközi és belső konfliktusok között, gyakran a genfi normákra visszautalva rónak kötelezettségeket aláíróikra: a humanitárius jog gyerekeket védő rendelkezéseinek betartására kötelezik részes feleiket, illetve arra, hogy a területükön élő gyerekek védelmét a humanitárius nemzetközi jogból fakadó kötelezettségeikkel összhangban biztosítsák.¹²¹⁵ Ez a visszautalás így azokba az egyezményekbe is becsempészi a nem nemzetközi összeütközésekre vonatkozó szerényebb szabályokat, amelyek szándékuk szerint nem kívántak különböztetni a gyerekek oltalma szempontjából az egyes összetűzések között.

- Melyik szóhasználat ítéhető helyesnek: tiltott a gyermekek „közvetlen”, „aktív” vagy a minden jelző nélküli felhasználása az összecsapásokban?

A gyermekek katonaként történő bevetését tiltó nemzetközi normák nem egységesek a szóhasználatot illetően:

<i>az 1977. évi I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv</i>	az ellenségeskedésekben való „ közvetlen ” részvételt tilalmazza
<i>a II. genfi kiegészítő jegyzőkönyv</i>	a nem nemzetközi fegyveres összeütközések vonatkozásában jelző nélkül a gyerekek ellenségeskedésekben való részvételét tiltja általánosan
<i>az 1989. évi Gyermekjogi egyezmény</i>	ismételten a „ közvetlen ” kitéelt alkalmazza
<i>a 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv</i>	anyaegyezményéhez hasonlóan jár el (a – lényeges – különbség annyi, hogy magasabb életkort állapít meg a közvetlen alkalmazásra vonatkozóan), de csak a részes államok fegyveres erejének tagjai kapcsán; az ellenzéki csapatok esetében már, elhagyva a közvetlen jelzõt, a 18 év alattiak összecsapásokban való általános felhasználását tilalmazza
<i>az ILO 182. számú egyezménye</i>	egyszerűen a gyermekek fegyveres konfliktusokban történő bevetését tekinti a gyermekmunka legrosszabb formái egyikének, s így tiltja azt

¹²¹⁵ Lásd a Gyermekjogi egyezmény releváns passzusát (38. cikk) vagy az Afrikai gyermekjogi charta vonatkozó rendelkezését (22. cikk).

<i>a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma</i>	a 15 év alattiak összecsapásokban való „ aktív ” felhasználását minősíti háborús bűncselekménynek
<i>az Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről</i>	szintén a „ közvetlen ” jelző alkalmazását preferálja
<i>az Iszlám gyermekjogi egyezmény 2005-ből</i>	általános megfogalmazással operálva a gyermekek fegyveres konfliktusokban vagy háborúkban való részvételének megakadályozásáról rendelkezik

Álláspontom szerint a gyermekkatonáskodás elleni küzdelmet a nemzetközi normák síkján a leginkább a gyerekek bármely jelző nélküli általános bevetésének tilalma szolgálná.

A „közvetlen” jelző alkalmazása ugyanis arra enged következtetni, mintha a gyermekek összecsapásokban való közvetett felhasználása megengedett lenne. Márpedig, egyrészt egyetlen nemzetközi norma sem határozza meg, mi számít direkt és mi indirekt részvételnek az összecsapásokban: s a bizonytalanság természetesen kibúvókat nyithat az általános tilalom alól. Nem egyértelmű, hogy a gyermekek közvetlen felhasználása csupán azt jelenti-e, hogy ténylegesen, felfegyverkezve, aktívan harcoló katonaként részt is vesznek az összecsapásokban, avagy éppúgy direkt részvételnek számít példának okáért az elejtett hadifoglyok őrzése, a lőfegyverek tisztítása, karbantartása, a tábori őrszolgálat teljesítése, a muníció cipelése, a felderítés, az aknatelepítés, a harckocsik vezetése, vagy adott esetben a sereg ellátmányáról való gondoskodás, netán leánygyermekek esetében a „katonafeleség” szerep.

Másrészt, még ha pontos határvonal húzódna is az ellenségeskedésekben való közvetlen és közvetett részvétel között, belátható az is, hogy a gyerekek 18 év alatti indirekt bevetése adott esetben éppúgy közvetlen veszélynek teheti ki életüket, mint a közvetlen bevetés legegyszerűbb példájánál, azaz a frontvonalra küldésük esetében. A társai fegyverét cipelő vagy a bázis őrzésével megbízott gyerek ugyanis éppúgy célkeresztbe kerülhet, mint aki szó szerint közvetlenül küzd az ellenséges csapatokkal.

Továbbá arról sem feledkezhetünk meg, hogy ha a „közvetlen” jelző alkalmazása révén levonható az a következtetés, miszerint a gyerekek indirekt alkalmazása megengedett az összecsapásokban, ezzel az értelmezéssel könnyen valamennyi gyermek potenciális célponttá válhat a konfliktus által sújtott területeken. Hiszen a szembenálló fél joggal feltételezheti így bármelyik gyerekről, hogy – igaz, csak közvetett módon, de – részt vállal a harcokból, s így, kora ellenére, likvidálandó ellenségnek számít.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma a „közvetlen” helyett az „aktív” jelzőt használva minősíti bűncselekménynek a 15 év alattiak összecsapásokban való felhasználását. Ez esetben sem ad azonban a szerződés iránymutatást arra vonatkozóan, mit kell érteni az „aktív felhasználás” kifejezés alatt. Mindenesetre ez esetben bajosan juthatnánk arra a következtetésre, hogy a gyerekek „passzív” felhasználása megengedett lenne a konfliktusokban. Ilyen értelemben ezért inkább támogatható az egyértelműbb és véleményem szerint szigorúbb kötelezettséget teremtő „aktív” jelző szerepeltetése a nemzetközi dokumentumokban, amely egyszersmind tágabb jelentéstartalommal bír, mint a „direkt” jelző, hiszen aktív felhasználásnak számíthat példának okáért a gyerekek felderítési, ellátási feladatokkal vagy információszállítással történő megbízása is, amely esetek többnyire közvetett felhasználásként értékelhetők. Hozzáteve mindehhez azonban, hogy az ideális szabályalkotásnak a minden külön jelző nélküli általános tilalom kimondását tartom.

- Bűncselekménynek minősül-e a nemzetközi szokásjog alapján a 15 év alatti gyerekek sorozása, toborzása, összecsapásokban való felhasználása?

Megítélésem szerint ma már a nemzetközi szokásjog alapján is megállapítható magánszemélyek felelőssége 15 év alatti gyermekek toborzásáért, sorozásáért, harcokban történő bevetéséért.

A nemzetközi szokásjog e szabályát a Nemzetközi Büntetőbíróság 1998-ban elfogadott Római Statútuma kodifikálta elsőként. Lehetne ugyan érveket felsorakoztatni amellet, hogy e norma már 1998 előtt is részét képezte a nemzetközi szokásjognak, véleményem szerint azonban indokolt a Római Statútum elfogadását tekinteni annak az időpontnak, amelytől, s nem előbb, felvethető magánszemélyek nemzetközi büntetőjogi felelőssége gyerekkatonák alkalmazásáért a szokásjog alapján is.

Egy nemzetközi szokásjogi szabály kialakulása természetesen nem köthető pontos időponthoz. Nem jelenthetjük tehát ki, hogy a gyerekek katonai szolgálatra kötelezésére büntetőjogi felelősséget megállapító nemzetközi szokásjogi norma konkrétan a Római Statútum elfogadásával született volna meg. Sőt, állítható, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságot életre hívó nemzetközi szerződés pusztán inkorporálta a már létező szokásjogi szabályt. Mivel azonban a büntetőjog, legyen szó akár nemzeti büntetőnormákról, vagy éppen a büntető nemzetközi jog világáról, világos kategóriákkal kell, hogy operáljon,

márpedig a nemzetközi szokásjog „bennrejlő bizonytalansága”¹²¹⁶ okán távol áll az egzaktitás követelményétől, ezért a gyerekkatonák alkalmazása vonatkozásában is indokolt a pontos, precíz határok rögzítése.

Véleményem szerint az 1990-es években első lépésként kialakult a gyerekkatonák alkalmazását tiltó szokásjogi szabály, majd, hangsúlyozottan fázisbeli eltolódással, megjelent a tilalomhoz büntetőjogi felelősséget is társító szokásjogi norma is: mivel azonban pontosan lehetetlen lenne ezen új szokásjog megjelenését meghatározni, a legcélravezetőbb megoldásnak azt tartom, ha ezen újonnan jelentkező szokásjogi szabály első írásos rögzítését, azaz a Római Statútum aláírását tekintjük releváns időpontnak. Nyomatékosítom természetesen, hogy csupán az alapvető büntetőjogi garanciák nemzetközi jogra történő extrapolálása követeli meg, hogy egy konkrét szerződés jelölje adott szokásjogi szabály elfogadottságának kezdőidőpontját: más esetekben, amikor nincs szó magánszemélyek büntetőjogi felelősségéről, magától értetődően a nemzetközi szokásjog természetével ütközne a konkrét írásos rögzítés megjelenésének megkövetelése.

Miért fontos ma, az ezredfordulót követő első évtized végén járva tisztázni a gyerekkatonák alkalmazásáért járó nemzetközi büntetőjogi felelősség szokásjogi alapját, pontos kereteit? Két indokból is:

Egyrészt a NORMAN-ügy példája mutathatja, hogy adott esetben ma is kerülhetnek (nemzeti vagy nemzetközi) bíróság elé magánszemélyek 1998 előtt elkövetett tetteikért. A 2002-ben felállított Sierra Leone-i Speciális Bíróság időbeli joghatóságát is 1996-os kezdő dátummal rögzítették. Márpedig – megítélésem szerint, ellentétben az adott ügyben eljáró bírák többségi véleményével – magánszemélyek felelősségét felhívni gyerekkatonák sorozásáért, toborzásáért, összecsapásokban való felhasználásáért az e cselekményeket háborús bűncselekménynek első ízben nyilvánító Római Statútum elfogadását követő időszakra vonatkozóan lehet csupán. Bármennyire is elítélendők a gyerekek sérelmére háború idején elkövetett atrocitások, s egyértelmű kíváncsóság ezért a minél szélesebb körű felelősségre vonás, a *rule of law*, a jog uralma mégis azt követeli, hogy a szokásjogból is merítkező büntető nemzetközi jog intézményei a lehető legprecízebb alapokon álljanak.

A másik érv, amiért hangsúlyozni szükséges, hogy gyerekkatonák alkalmazása immár, 1998 óta, szokásjogi megalapozottságot is nyert, szintén egyértelmű: joghatósággal rendelkező – nemzeti vagy nemzetközi – bíróság előtt ma már nem lehet, nincs értelme hivatkozni az állampolgárság vagy az elkövetés helye szerinti állam szerződéses

¹²¹⁶ Bruhács, János: Nemzetközi jog I. 2008. p. 184.

kötelezettségének hiányára. A nemzetközi szokásjog ugyanis szintén, akárcsak egy elfogadott nemzetközi egyezmény, egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet. Ha nem is írják alá bizonyos államok példának okáért a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútumát, annak a gyerekkatonák alkalmazását büntetni rendelő cikkelye a szokásjog alapján ezen államokat is kötelezi. (Az már más kérdés természetesen, hogy ilyen esetben van-e joghatóságát megállapító bíróság.)

A Római Statútummal a gyerekkatonák alkalmazása bekerült a *delicta iuris gentium* kategóriájának szűk körébe, azaz a nemzetközi közösség alapvető érdekeinek, fundamentális értékeinek sérelmét jelentő „nemzetközi bűncselekménnyé” lényegült. S mint ilyen, ha nemzeti szinten elmarad a felelősségre vonás, vagy azért, mert a nemzeti bíróságok képtelenek, vagy mert nem hajlandóak eljárni, a nemzetközi bíróságoknak kell átvenniük az igazságszolgáltatás feladatát. 1998 óta e felelősségre vonásra immár a szokásjog is alapot szolgáltat.

- Legitim célpont a gyerekkatona?

A disszertáció által felvetett egyik legnehezebben megválaszolható kérdés, hogy a gyerekkatonák legitim célpontoknak tekinthetők-e az összecsapások során.

A humanitárius nemzetközi jog gerincét képező, valamennyi genfi normát átható alapmondatból kell kiindulnunk: miszerint katona csak katonát, katonai célpontot támadhat, civilt, civil javakat nem.¹²¹⁷ Ezen alapvetésből nem csupán az következik, hogy a polgári lakosság (valamint a sebesült, beteg, hajótörött, illetőleg a magát megadó katona) nem tekinthető ellenségnek, de felvillan az érme másik oldala is, azaz hogy kombattáns kombattánst viszont jogosan támadhat.

Márpedig a fegyvert ragadó kiskorú automatikusan elveszti védett státusát. Hiába illeti az egyik legkiemelkedőbb védelem háború idején a gyerekeket: a kombattánssá vált kiskorú nyomban kikerül a védett személyi körből, s legitim célponttá válik. Bármilyen korú gyermekről is van szó: a katonának állt gyermek – elviekben – mérlegelés nélkül likvidálható. Vagyis, megfordítva, a gyermekkatonákat célkeresztjükbe vevő kombattánsok nem vonhatók felelősségre, s szintén, az állam, amelynek haderejében szolgálnak, nem valósít meg jogsértést, gyermekkatonák támadása esetén.

¹²¹⁷ Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. p. 541.

Különösen összetett problémát jelent, ha a gyermekkorú gerillacsapatok vonják kötelékeik közé. Hiszen a genfi egyezmények szigorúan rögzítik, milyen feltételek teljesülése esetén minősülhet egy partizán, gerilla kombattánsnak. Mindenekelőtt meg kell különböztetnie magát a civilektől, ha máskor nem is, legalább úgymond az ellenség észlelésének kitéve, azaz az összecsapások során, vagy közvetlenül az azt megelőző felfejlődés alkalmával.¹²¹⁸ Illetve ha ekkor sincs lehetősége a megkülönböztető jelzés viselésére, fegyvereit feltétlen nyíltan kell viselje. De mi a helyzet akkor, ha az irreguláris csapatok között szolgáló kiskorú nem teljesíti a genfi egyezmények e feltételeit? Elfogása esetén viszonylag egyszerű a képlet: kombattánsnak ugyan nem minősül, s így hadifogoly-státust sem nyer, de az 1977. évi I. genfi jegyzőkönyv 77. cikk kimondja, hogy ez esetben is megilleti őt az életkorából eredő különleges védelem.

Problémát más okozhat. Felelősségre vonható-e az a kombattáns, aki magát a polgári lakosságtól meg nem különböztető, illetve fegyvereit nyíltan nem viselő gyermekgerillát öl vagy sebesít meg? Hogyan bizonyítható, hogy a civil ruhás elesett gyermek valóban nem civil volt-e, hanem gerilla? Illetve miként mérlegeljen az a katona, aki tisztában van vele, hogy a vele szemben álló irreguláris csapatok olyan gyerekeket alkalmaznak, akik semmilyen módon nem különböztethetők meg a polgári lakosságtól. Az ilyen helyzet nem csupán a gyermekgerillák ellen (is) küzdő csapatok körében okoz bizonytalanságot, akik nem tudhatják, hogy a velük szemben álló kiskorúak vajon ártalmatlan polgári személyek, vagy ellenkezőleg, felfegyverzett katonák. Ilyen szituáció közepette valamennyi a térségben élő gyermekkorú közvetlen veszélybe keveredhet. Hiszen az összeütköző felek minden gyerekre mint potenciális harcosokra tekinthetnek.

Fentiek fényében még nyomatékosabban indokolt felvenni a harcot a gyermekkatonák alkalmazása ellen. A gyerekeket besorozó, toborzó, őket bevető katonák ugyanis megfosztják a gyerekeket a humanitárius jog által diktált minden védelemtől. Közvetlenül azokat, akiket kötelékeik közé vesznek, illetve közvetve azokat is, akik nem ragadnak fegyvert.

¹²¹⁸ Nagy, Károly: Nemzetközi jog. p. 622.

- Felelősségre vonható-e, ha igen, milyen formában, egy gyerekkatona az általa elkövetett háborús bűncselekményekért?

Nem egyszerű válaszolni arra a kérdésre sem, kell-e, vagy egyáltalán lehet-e gyerekkatonákat bíróság elé állítani. Miért áll elő ambivalens helyzet? Egyrészt mert mára odáig jutott a nemzetközi jogfejlődés, hogy immár háborús bűncselekménynek számít a gyerekek összecsapásokban való felhasználása, azaz gyerekkatonák alkalmazása. Vagyis maga a gyerekkatona is bűncselekmény áldozata. Az a gyerekkatona, aki adott esetben aztán szintén bűncselekményeket követ el a harcok során.

Természetesen fel sem merülhet egy bizonyos kor alatt büntetőjogi felelősségről beszélni. Nemzeti felelősségre vonás esetén az adott ügyben joghatósággal rendelkező állam belső jogszabályai határozzák meg azt, hány éves kortól büntethető az elkövető. Nemzetközi felelősségre vonás esetén pedig a kompetens nemzetközi bíróság statútuma alapján dönthető el, kik állíthatók az igazságszolgáltató fórum elé.

<i>A Nemzetközi Büntetőbíróság ...</i>	... Statútumának 26. cikkelye szerint nem rendelkezik joghatósággal, ha a feltételezett tettes a terhére rótt bűncselekményt 18. életéve betöltése előtt követte el.
<i>A hágai és az arushai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszékek ...</i>	... statútumai nem rendelkeznek az eljárás alá vontak minimális életkoráról (így voltaképpen az ügyész mérlegelésére van bízva, hány éves kor betöltésétől indít eljárást).
<i>A Sierra Leone-i Speciális Bíróság ...</i>	... Statútumának 7. cikkelye szerint az elkövetés időpontjában 15. életévét be nem töltött személyek esetében nem rendelkezik joghatósággal.

Nem csupán bizonyos életkor be nem töltése lehet azonban akadály a gyermekkatona büntetőjogi felelőssége megállapításának. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a fiatalokat társaik – annak érdekében, hogy leküzdjék félelmeiket, hogy ne gondoljanak arra, milyen kegyetlenségeket követnek el, vagy hogy ne érezzék a fájdalmat – folyamatosan kábítószerekkel látják el. Így beszámítási képességük híján – nem önhibából eredő bódult állapotban – szintén büntethetőséget kizáró ok forog fenn, felelősségre vonásuk tehát kizárt.

Ugyancsak nem lehet szó azon gyermekkatona felelősségre vonásáról sem, akik cselekményeiket kényszer vagy fenyegetés hatására követik el. Márpedig gyakorta ez a helyzet: nincs más reális választásuk, mint részt venni az öldöklésekben.

Azon gyermekkatonák esetében azonban, akik betöltötték a büntethetőségi korhatárt, akik nem kényszer hatására vagy kábítószer befolyása alatt cselekedtek, vagyis akik beszámítási képességük teljes birtokában követtek el bűncselekményeket, természetesen nincs akadálya annak, hogy cselekményeikért nemzeti vagy nemzetközi bíróság felelősségre vonja őket. Két szempontra mindazonáltal feltétlenül figyelemmel kell lenni.

Egyrészt nem szabad elfeledkezni arról, hogy a gyermekkatonák maguk is áldozatai a fegyveres konfliktusoknak. Ha a bírák úgy ítélik is meg, hogy bűncselekményeikért viselniük kell az egyéni felelősséget, büntetésük kiszabásánál külön gondot kell fordítani rehabilitációjukra és reintegrációjukra is. Azaz szabadságvesztés büntetésük letöltése idején gondoskodni kell iskoláztatásukról, arról, hogy szakmát kapjanak a kezükbe, adott esetben pszichológiai szaksegítséget kell részükre biztosítani annak érdekében, hogy fel tudják dolgozni az átélt vagy végrehajtott borzalmakat, vagyis egyszerűen fogalmazva: meg kell teremteni a lehetőségét annak, hogy a börtönévek után ne ugyanott folytassa és ne ugyanoda jusson vissza a korábbi gyermekkatonára, hanem visszailleszkedve a társadalomba új életet kezdhessen.

A másik szempont, amire feltétlen figyelemmel kell lenni a gyerekkatonák által elkövetett háborús bűncselekmények esetében történő felelősségre vonásnál: hogy a fiatakorúak büntetőeljárására speciális szabályok alkalmazandók. Életkori sajátosságaik a felnőttekre vonatkozó általános szabályoktól való eltérést követelnek meg akár a kényszerintézkedések terén, akár a bizonyítás során, akár a védők alkalmazása kapcsán, akár a speciális szakértők kinevezésénél, akár a nyilvánosság kizárására vonatkozóan, akár a szankciók kiszabásánál, akár az eljáró tanács összetételére vonatkozóan stb.

Kizárni tehát, véleményem szerint – a kellő garanciák betartása mellett (amelyek közül a legfontosabbakat 37. cikkében a Gyermekjogi egyezmény is rögzíti) – nem lehet a gyerekkatonák felelősségre vonását. Fontos szempont mindazonáltal, hogy az ellenük mint vádlottak ellen folytatott eljárást minden esetben követnie vagy megelőznie kellene az őket besorozó, frontvonalra küldő parancsnokaik számon kérésének is.¹²¹⁹ Utóbbiaknak számolniuk kell nemcsak a gyerekek besorozásáért, bevetéséért, de a parancsnoki felelősség

¹²¹⁹ Amnesty International: Child Soldiers. Criminals or Victims?
Amnesty International, International Secretariat, London, United Kingdom
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR50/002/2000/en/dom-IOR500022000en.html>

elve alapján¹²²⁰ azokért a bűncselekményekért is, amelyeket felügyeletük alatt a gyerekkatonák követtek el.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy ha gyerekkatonák esetében nem kellene számolni a felelősségre vonás lehetőségével, ennek egyenes következménye lehetne, hogy épp a gyerekeket bíznák meg a legkegyetlenebb feladatok teljesítésével, számítva arra, hogy őket úgysem lehet tetteikért utóbb számon kérni. Az általános „amnesztia” lehetősége így magukra a gyerekekre ütne vissza: hiszen a konfliktusban álló felek mindegyike tisztában lenne azzal, hogy épp a gyerekek a legveszélyesebb ellenségeik, akiket gondolkodás nélkül ki kell iktatni. Következésképpen a gyerekek érdekében meghirdetett szabályok épp ellenkezőleg a gyerekeknek okozhatná a legnagyobb hátrányokat.

Mindent összevetve a – beszámítási képességük birtokában cselekvő – gyerekkatonáknak is számolniuk kell azzal, hogy a nemzetközi emberi jogokat és a humanitárius jogot sértő cselekményeikért bíróság előtt kell felelniük. Ezt diktálja többek között az áldozatok érdeke, de az általános illetve a speciális prevenció szempontja is. Azaz a gyermekkatonáknak is – hasonlóan a köztörvényes bűncselekményeket végrehajtó fiatalokú bűnelkövetőkhöz – tisztában kell lenniük azzal, hogy cselekményeik nem maradhatnak következmények nélkül.

Fontos megjegyezni végül, hogy nemzetközi norma nem rendelkezik speciálisan a gyermekkatonák mikénti felelősségre vonásáról. A Gyermekjogi egyezményhez fűzött Fakultatív jegyzőkönyv sem tesz említést e kérdésről. Éppígy a genfi normák is hallgatnak a gyermekkatonák ellen folytatott büntetőeljárásról. Példának okáért arról, hogy hány éves kortól kell felelnie a gyermekkatonának tetteiért. (Az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekmények 1996. évi kódex-tervezete¹²²¹ sem foglalt állást a büntethetőség alsó korhatáráról.)¹²²² E kérdésre tehát a fiatalokú elkövetőkre vonatkozó általános nemzetközi standardok irányadóak.¹²²³

¹²²⁰ Ezt az elvet a Római Statútum is megerősítette a parancsnokok és más elöljárók felelőségéről rendelkező 28. cikkelyében.

¹²²¹ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. International Law Commission. 1996. Yearbook of the International Law Commission, 1996. Vol. II. (Part Two)

¹²²² A Gyermekjogi Bizottság sem deklarált általános irányadó korhatárt a büntethetőség vonatkozásában: pusztán annyit tett a testület, hogy bizonyos nemzeti standardokat – 7 évet, 8 évet, sőt még a 14 évet is – túl alacsonynak minősített.

Az Amnesty International honlapján az alábbi jelentésekre hivatkozik:
Committee on the Rights of the Child (CRC) Report on Hong Kong CRC/C/SR.329.
CRC Concluding Observations on Sri Lanka, CRC/C/15/Add.40.

¹²²³ Lásd a Gyermekjogi egyezmény 3. valamint 37. és 40. cikkelyeit.

Lásd a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 10. cikkelyét és a 14. cikk 4. pontját.

- Kapcsolódjanak-e egymáshoz a törvényi szinten számos területen – büntethetőség, kötelező oktatás, hadkötelezettség, választójog stb. – meghatározott irányadó életkorhatárok? Összhangba kell-e hozni e standardokat?

Az egyes államok nemzeti jogrendszereik keretei között seregnyi különböző területre vonatkozóan állapítanak meg irányadó korhatárokat. A témánk szempontjából releváns hadkötelezettség alsó korhatára mellett ilyen normatív cezúrákként jelennek meg az egyes belső jogszabályokban:

- a büntethetőségi korhatár,
- a választójogi korhatár,
- az iskolakötelezettség felső korhatára,
- a munkavállalás alsó korhatára,
- a polgárjogi cselekvőképesség korhatára,
- a házasságkötési korhatár,
- az ún. beleegyezési korhatár,¹²²⁴
- a szeszesital- vagy dohányáru-fogyasztás korhatára,
- a gépjárművezetés alsó korhatára,
- a műtéti beleegyezésre vonatkozó nyilatkozattétel alsó korhatára,
- a korhatár arra vonatkozóan, mikortól illeti meg az örökbefogadottat a jog a vérszerinti szülei adatainak megismerésére, és még lehetne tovább sorolni a különböző jogterületekről vett példákat.¹²²⁵

Természetesen teljességgel indokolatlan lenne megkövetelni e számos eltérő célt, másféle értékeket és másfajta érdekeket szolgáló jogszabályi életkorcezúrák egységesítését. Ellenkezőleg, lehetőséget kell adni arra, hogy az egyes jogterületek – polgári jog, büntetőjog, családjog, munkajog stb. – a saját rendeltetésüknek, egyéni értékrendjüknek, belső követelményeiknek megfelelően „finomhangolják” e szabályokat. Arra azonban feltétlen ügyelni kell, hogy összhang, harmónia legyen e gyakran törvényi szinten szabályozott, s szintén igen gyakorta eltérő életkort relevánsnak tekintő standardok között.

Vagy lásd az ún. „Beijing Szabályokat”, azaz az ENSZ Közgyűlésének 40/33. számú határozatát 1985-ből. United Nations General Assembly Resolution 40/33 (29 November 1985) United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice

¹²²⁴ Az ún. beleegyezési korhatár büntetőjogi kategória. Aki ezen életkort be nem töltött személlyel létesít szexuális kapcsolatot, bűncselekményt követ el. Lásd a Magyar Alkotmánybíróság 36/2000. (X. 27.) számú határozatát. Közzétéve a Magyar Közlöny 2000. évi 105. számában. Budapest, 2000. október 24.

¹²²⁵ E példák között természetesen akad olyan is, amelyek tekintetében nem bír semmilyen relevanciával a nemzetközi jog egyébként szerteágazó tárgyú rendszere.

Mit jelent mindez szűkebb témánk vonatkozásában? Elsőként egy banális példával élve: hogyan lehet sorkatonai szolgálatra kötelezni azt a fiatalt, aki – miközben fegyverforgatásra alkalmasnak találtatott – alkohol-vagy dohányárut törvényi tiltás alapján még nem vásárolhat? Vagy egy komolyabb példát véve: besorozható-e az a kiskorú, aki még iskolaköteles, azaz alkalmazható-e már a hadseregben, miközben még tankötelezettség terheli? S szintén: miért nem választhat és választható a helyi vagy országos választásokon az a fiatal, akinek mindeközben elfogadják jelentkezését a hadseregben, vagy ráadásul kötelezően be is sorozzák? Miért kell még várnia a jogosítványra annak, aki már saját alárendeltjeit vezeti az összecsapásokban? Miért kötött szülői beleegyezéshez a kiskorún végrehajtott műtét, ha ugyanezt a kiskorút belső jogszabályok felhatalmazzák, hogy az ellenségnek mint kombattáns ártson. Hogyan bízható meg harci feladatokkal az, akinél a nemzeti büntetőtörvénykönyv alapján életkorából adódóan beszámítási képesség nem vélelmezhető? Miként teljesítse felelősen az a parancsot, netán mint társai vezetője, miként adhatna parancsot az a gyerekkatonára, aki egyébiránt a polgári jog szabályai szerint érvényes jognyilatkozatot sem tehetne cselekvőképességének hiánya vagy korlátozottsága okán?

Fenti példákat két ok miatt citáltam. Egyrészt érzékeltetni szerettem volna az összhang fontosságát a jogszabályi szinten meghatározott különböző életkorvezűrök között: egymásra tekintettel, az összefüggésekre figyelemmel érdemes és szükséges a nemzeti jogrendszeren belül az egyes jogágak irányadó korhatárait rögzíteni. Másrészt erősíteni kívántam a 18 év mellett szóló érvek sorát, mint amely kor betöltése után lehetne csak – álláspontom szerint – engedélyezni a fiatalok kötelező sorozását illetve önkéntes toborzását egyaránt. Megítélésem szerint ugyanis a fent felsorolt korhatárok közül az egyik legmagasabbnak a hadkötelezettségre vonatkozó alsó korhatárnak kellene lennie minden belső jogrendszerben. Máskülönben sérül a józan ész, a logika, az ésszerűség követelménye.

- Hogyan kapcsolódik a nemzetközi munkajog világa a gyerekkatonáskodás jelenségéhez, az ellene folytatott küzdelemhez?

Ahogy már korábban kifejtésre került: a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1999-ben, 182. számú egyezményében a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását a gyermekmunka legrosszabb formái egyikeként határozta meg, s mint ilyent, a részes államokat e tevékenység betiltására, felszámolására szólította fel. A megelőző fejezetekben már az is rögzítésre került, bár külön hangsúlyt akkor nem kapott e szempont: miszerint a gyermekek katonakénti

alkalmazását az ILO a rabszolgasághoz hasonlítva, annak egy formájaként, megnyilvánulásaként minősítette tilalmazandónak.

Felmerülhet a kérdés, előbbre viszi-e a jogi tilalom rendszerét ez a megoldás: azaz valóban szerencsés döntésnek bizonyult a gyermekek katonaként történő alkalmazását „egy kalap alá venni” a rabszolgasággal, illetve a rabszolgasághoz hasonló gyakorlatokkal? Ez az „összemosás” nem bizonyul a célokkal szemben épp ellenkezőleg kontraproduktívnak?¹²²⁶

Rögtön leszögezném, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet hatalmas lépéssel járult hozzá a gyermekkatonáskodás felszámolása elleni küzdelemhez, amikor 1999-ben, elsőként a generális nemzetközi szerződések között, 18 év alatti személyekre vonatkozóan deklarált tilalmat a kényszer- vagy kötelező sorozásra vonatkozóan: szakítva az addig töretlenül érvényesülő 15 éves korhatár előírásával. Az ILO kész volt eredeti elképzeléseit felülvizsgálni, és az NGO-k nyomására számos irányból érkező felkéréseknek, felszólításoknak eleget téve a gyermekkatonák alkalmazását is bevette formálódó szerződése rendelkezései közé, s azt a gyermekmunka legrosszabb formái egyikeként tiltólistára tette.¹²²⁷ Akkor a Munkaügyi Szervezetnek ezt a döntését – az eredetileg tervezett normaszöveg megváltoztatását – örömmel üdvözölte valamennyi, a gyermekkatonáskodás felszámolása érdekében felszólaló s fellépő fórum.

Ildomosabb lett volna azonban, megítélésem szerint, ha a gyermekek sorozását mint önállóan tilalmazandó cselekményt szabályozták volna, s nem mint a rabszolgaság egy megnyilvánulását. Azaz a 182. számú ILO-egyezmény megszövegezői akkor jártak volna el minden szempontból helyesen, ha a jelenleg hatályos három helyett (legalább) négy csoportban tárgyalták volna a gyermekmunka legrosszabb formáit: egyrészt a gyermekek rabszolgaként történő alkalmazását, másrészt prostitúcióra vagy pornográfiára kényszerítését, harmadrészt kábítószer-kereskedésre történő felhasználásukat, és negyedikként, külön kategóriaként, fegyveres harcokban történő bevetésüket.

A gyermekek katonakénti alkalmazása ugyanis annyira speciális kihívás, annyira egyedi kérdéseket felvető és sajátos válaszokat igénylő kérdés, ami ellen nem lehet, legalábbis hatékonyan, ugyanazokkal az eszközökkel küzdeni, mint példának okáért az adórszolgaként dolgoztatott, vagy kényszermunkára ítéltett gyermekek helyzetének kezeléséért. (Ugyanez vonatkozik, megítélésem szerint, a gyermekkereskedelemre is, amelyet szintén közös nevező alatt tárgyal az egyezmény a rabszolgasággal illetve a rabszolgasághoz

¹²²⁶ E kérdést Kovács Péter instrukciójára vizsgálom (és egyúttal köszönöm, hogy felhívta erre az összefüggésre a figyelmemet).

¹²²⁷ Child soldiers: one of the worst abuses of child labour. Amnesty International. January 1999. AI Index Number: IOR 42/01/99. p. 2.

hasonló gyakorlatokkal. A kapcsolódási pontok, az átfedések persze vitathatatlanok, mégis indokoltabb lenne e kérdések külön szerepeltetése, s legfőképpen: az ugyan összefonódó, mégis eltérő természetű problémák külön kezelése.)

Ráadásul az ILO-egyezmény azzal, hogy a gyermekkatonák alkalmazását a rabszolgasághoz hasonlítja, ami fogalmából adódóan feltételez egy kényszerítő elemet, kizárja egyúttal, hogy a 18 év alattiak toborzására is vonatkozzon az általa intézményesített tilalom. Ez mindazonáltal feltételezhetően szándékolt célja volt az egyezmény megfogalmazóinak: hiszen a ma hatályos szerződésszöveg is egyértelműen csak a kiskorúak kötelező- illetve kényszersorozását tiltja: a – (gyakran csupán látszólag) önkéntességen alapuló – toborzásról nem ejt szót ma sem a szerződés.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a fent említett hibák-hiányosságok ellenére a 182. számú ILO-egyezmény tagadhatatlanul nagyot lendített a gyermekkatonáskodás elleni nemzetközi törekvéseken. Mert igaz ugyan, hogy hagyhat kívánnivalót (és egy esetleges revízió alkalmával módosítani valót¹²²⁸, vagy épp az átültető nemzeti törvényhozók számára korrigálni valót) a szerződés szerkezeti megoldása, mégis összehasonlíthatatlanul nagyobb az az előny, amelyet az biztosít, hogy immár több lábbon áll a gyermekkatonák sorozását elítélő nemzetközi eszközrendszer: humanitárius, emberi jogi és büntetőjogi nemzetközi egyezmények mellett munkajogi szerződésre is hivatkozni lehet jogsértés esetén.

- Miként érvényesíthetők és érvényesítendők a gyermekjogok a gyermekkatonákat alkalmazó hadurak felelősségre vonása során?

Dolgozatom számos ponton hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy a fegyveres konfliktusok idején gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények felelőseit utolérje a számonkérés: akár nemzeti, akár nemzetközi jogszabály alapján, akár nemzeti, akár nemzetközi bíróság előtt. Eleddig csupán ezen eljárások jelentőségét emeltem ki: nem ejtettem szót azonban arról, milyen feltételek támaszthatók a felelősségre vonást szolgáló e processzusokkal szemben. Érdeemes mindazonáltal a disszertáció súlyponti gondolatait összegző záró fejezetben röviden e kérdést is körüljárni. Azaz: mire kell ügyelni a gyermekeket is – mint sértetteket, vagy mint tanúkat – érintő bírói eljárások során?

¹²²⁸ Maga az egyezmény is megjegyzi 4. cikkelyében, hogy a munkáltatói és a munkavállalói csoportokkal történő egyeztetést követően időszakonként felül kell vizsgálni a szerződés által adott meghatározást, s szükség szerint revízió alá kell venni a gyermekmunka legrosszabb formáiról adott irányadó felsorolást.

Véleményemet az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának 2005-ben megfogalmazott, a bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak és tanúinak jogvédelmére vonatkozó irányelvei¹²²⁹ fényében ismertetem. Lássuk a legfontosabb szempontokat:

- ha gyermekként alkalmazásáért vannak felelősségre háborús bűnösöket: ügyelni kell arra, hogy a tanúként vagy sértettként meghallgatott gyerekek – életkori sajátosságaiknak megfelelően – kellő tájékoztatást kapjanak az eljárás rendeltetéséről, jelentőségéről, menetéről, illetve az abban betöltött saját szerepükről, feladataikról, jogaikról;
- gyerekek tanúkénti meghallgatása során figyelemmel kell lenni életkorukból, érettségükből adódó sajátosságaikra;¹²³⁰
- gondoskodni kell a tanúvallomást tevő gyermekek biztonságáról: ha szükséges, anonim tanúként kell sort keríteni meghallgatásukra, illetve ha indokolt, gyámot kell melléjük kijelölni érdekeik védelmére;
- a nyomozást végző – nemzeti vagy nemzetközi – ügyészek együtt kell működnie gyermekvédelmi szakemberekkel munkája során;
- a kegyetlenségeket megélt vagy végrehajtott gyerekként meghallgatása során indokolt pszichológus igénybe vétele is: aki segít a történetek feltárásában és feldolgozásában is;
- a szexuális bántalmazás áldozatául esett leánygyermek esetében különösen körültekintően kell eljárni a vallomás megtételekor;
- alapvető követelmény természetesen, hogy a gyerekek sérelmére elkövetett minden bűncselekmény kapcsán alkalmat kell adni a gyerekeknek, hogy véleményüket szabadon kifejtthessék, s azt figyelembe is vegyék;
- az adott ügyben magát érintettnek tekintő gyerekek számára lehetővé kell tenni minden lehető módon az eljárásban való részvételt;
- azokat az ügyeket, amelyekben gyerekek is érintettek, tanúként vagy a sértetti oldalon, a lehető legkisebb késlekedés nélkül kell elbírálni;
- fontos végül hangsúlyozni, hogy a bíróságokon támogatni kell a gyerekeket abban, hogy a sérelmükre elkövetett bűncselekményekért megfelelő jóvátételt kapjanak;
- jogaik, érdekeik hatékony védelme érdekében lehetőség szerint biztosítani kell a gyerekek számára az ingyenes jogi segítségnyújtást;

¹²²⁹ UN Guidelines on justice for child victims and witnesses of crime. ECOSOC Resolution 2005/20 of 22 July 2005. Doc. E/2005/INF/2/Add.1 of 10 August 2005.

¹²³⁰ **Pusztán példának okáért: indokolt sűrűbben szünetet tartani a meghallgatás során, kerülni kell a szakzsargon, azaz a gyerek által érthető nyelven kell fogalmazni, lehetőséget kell biztosítani arra, hogy családtagok is elkísérhessék a gyermeket stb.**

- összegezve: a gyerekek mindenk felett álló érdekének elve kell, hogy áthassa a sérelmükre elkövetett bűncselekmények vádlottjainak felelősségre vonását; a legelső eljárási cselekménytől a legutolsóig.¹²³¹

- Miért kezelik gyakran együtt a nők és a gyermekek háború idején való védelmének kérdését különböző nemzetközi dokumentumok, és miért lehet indokolt ez az összekapcsolás?

Megítélésem szerint bizonyos esetekben messzemenőig indokolt a háború által sújtott gyermekek helyzetét összekapcsolni a nők védelmével, sok esetben pedig kiemelkedő szükség van a csak a gyermekekre fókuszáló önálló szabályozásra is.

Miért tekinthető megalapozottnak a nők és gyerekek védelmének háború idején történő együttes kezelése? Egyrészt mivel – az idők mellett – klasszikusan e személyi kör számít a polgári lakosság legveszélyeztetettebb, legkiszolgáltatottabb rétegének. S mint ilyen, azonos alapokon nyugodhat a szabályozás.

Indokolhatja továbbá a nők és gyermekek együttes jogszabályi védelmét, hogy jellemzően, főként háború idején, a gyerekekről a nők, asszonyok, anyák gondoskodnak. Különösen nem lenne értelme a várandós, a gyermekágyas, illetve a kisgyermeket nevelő anyák és gyerekeik külön történő oltalmazásának. Ez esetben voltaképpen a gyerekek köré kétszeres védelmet húznak: direkt formában a kifejezetten őket érintő szabályozással, illetve közvetetten a róluk gondoskodó anyák védelmével. Ezt az alapállást vallja magának példának okáért:

<i>a IV. genfi egyezmény</i>	<ul style="list-style-type: none"> - az egészségügyi és biztonsági zónák létesítése vonatkozásában - a terhes és gyermekágyas asszonyok esetében az ostromlott területekről történő kimenekítés, vagy az alapvető élelmiszerek biztosítása vonatkozásában - a védett személynek minősülő terhes és kisgyermekes nők állampolgárokéval megegyező preferenciális elbánása vonatkozásában - az internált várandós és kisgyermeket nevelő nők szabadon bocsátása vonatkozásában stb.
<i>az I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv</i>	- amely azonos fejezetben belül tesz említést a nők és gyerekek védelméről

¹²³¹ The Redress Trust: Victims, perpetrators or heroes? Child Soldiers before the International Criminal Court. London. September 2006.

<i>a II. genfi kiegészítő jegyzőkönyv</i>	- amely az I. jegyzőkönyvhöz hasonlóan megtiltja a halálbüntetés végrehajtását terhes és kisgyermekes anyákon
<i>az ENSZ Közgyűlése</i>	- amely már 1974-ben a nők és gyermekek fegyveres konfliktusok idején való közös védelméről fogadott el nyilatkozatot
<i>az ENSZ Biztonsági Tanácsa</i>	- amely határozataiban szintén gyakran együtt kezeli a nők és gyermekek jogainak védelmét konfliktusok idején
<i>az Iszlám Konferencia Szervezete</i>	- amely 1990-ben megfogalmazott emberi jogi nyilatkozatában együttesen tiltja a gyermekek és a nők (valamint az idősek) életének kioltását fegyveres konfliktus idején
<i>az Afrikai Unió</i>	- amely 1990-ben született határozatában szintén együtt szól a háborúk nőkre és gyermekekre gyakorolt hatásainak mérsékléséről

Más esetekben azonban az a kíváncsi, ha a gyerekek védelméről önállóan szólnak a nemzetközi normák. Hiszen a kiskorúak egyedi igényei, egyedi szükségletei megkövetelik a kifejezetten csak rájuk koncentráló szabályozást. Mint láttuk, ezen elvárásnak ma már számos nemzetközi dokumentum igyekszik megfelelni.

- Indokolt-e a leánygyermekre – mint a háborúk (potenciális) áldozataira – vonatkozóan az általános szabályoktól eltérő normákat intézményesíteni?

Álláspontom szerint: igen, szükség van arra, hogy a leánygyermek specális igényeire specális szabályok reagáljanak. Sok esetben természetesen nem tehető és nem is szükséges különbséget tenni nemük alapján a gyerekek között a háborúk negatív hatásait illetően. Vannak azonban olyan jogsértések, olyan érdeksérelmek, olyan bűncselekmények, amelyek vagy egyedül, vagy ha nem is kizárólag, de jóval nagyobb arányban a leánygyermek körében fordulnak elő, s őket érintik a legsúlyosabb mértékben. Így különösen:¹²³²

- a lánygyerekek válnak kimagasló arányban erőszakos közönség áldozataivá	→ gyakorta a háborús stratégia részeként, a polgári lakosság terror alatt tartásának eszközeként folyik a nők és leánygyermek elleni szisztematikus nemi erőszak,
---	---

¹²³² Mazurana, Dyan – Carlson, Kristopher: The girl child and armed conflict. Recognizing and addressing grave violations of girls' human rights. United Nations Division for the Advancement of Women (DAW) in collaboration with UNICEF. Expert Group Meeting. Elimination of all Forms of Discrimination and Violence Against the Girl Child. Florence, Italy, 25-28 September 2006. pp. 3-4.

<p>- a lánygyerekek válnak az erőszak következményeként HIV/AIDS fertőzötteké</p>	<p>→ az UNICEF felmérése szerint 17 országból, ahol 100 ezernél több gyermek maradt az AIDS következtében árván, 13 ország konfliktus sújtotta területek számát,¹²³³</p> <p>→ a gyerekek között pedig – biológiai és társadalmi tényezők okán – egyre nagyobb arányban a lányok fertőződnek meg,</p> <p>- az ENSZ Főtitkárának jelentése szerint Afrikában példának okáért háromszor nagyobb az esélye, hogy egy lány vagy nő váljék AIDS-vírus hordozóvá, mint férfi,</p> <p>- ráadásul mivel – szintén a Főtitkár jelentése szerint – a kombattánsok között háromszor-négyszer több a HIV-fertőzött, mint a civil lakosság körében, a katonák között élni kénytelen leánygyermek még inkább ki vannak téve a fertőzésveszélynek,¹²³⁴</p>
<p>- a lánygyerekeknek kell szembesülniük a kényszerterhesség okozta traumával</p>	<p>→ kényszerterhesség áldozatává válik, aki nemi erőszak eredményeként teherbe esik, s akit addig tartanak fogva, míg már nem lehet sort keríteni a nem kívánt terhesség megszakítására,</p> <p>→ gyakorta e bűncselekmény hátterében a lakosság etnikai arányai megváltoztatásának szándéka áll,</p>
<p>- a lánygyereket kényszerítik prostitúcióra</p>	<p>→ ami természetesen, mint a rabszolgaság egyik formája, tiltott és büntetendő,</p>
<p>- a lánygyermek válnak szexuális kizsákmányolás áldozatává</p>	<p>→ azaz saját maguk vagy családjuk boldogulása érdekében kénytelenek eltérni a nemi abúzust a hatalmukkal visszaélő menekülttáborok őreitől, határőröktől, békefenntartóktól, humanitárius segélyek elosztóitól, hivatalnokoktól, rendőri vagy katonai szervektől,</p>
<p>- a lánygyermek gyakori célpontjai konfliktusok idején az emberkereskedőknek</p>	<p>→ akik kihasználva a konfliktus sújtotta térségben uralkodó káoszt, fejetlenséget, a magára hagyott gyerekek kiszolgáltatottságát, virágzó iparként űzik a gyakran prostitúciós célok által motivált emberkereskedelmet,</p>
<p>- a lánygyerekek esetében is számolni kell a fegyveres erőbe való sorozásuk veszélyével (mivel azonban más indokok vezérelhetik toborzóikat, illetve más következményekkel járhat a hadseregben való szolgálatuk, indokolt lehet az őket illető külön figyelem)</p>	<p>→ 1990 óta az ezredfordulót követő évtized közepéig majd' 60 országban vettek részt lánygyerekek fegyveres konfliktusokban,</p> <p>→ a lányok általában paramilitáris illetve ellenzéki fegyveres csapatok kötelékei közé kerülnek, de gyakran kormányerők is igénybe veszik szolgálataikat,</p> <p>→ világszerte mintegy 10-30% körülire teszik a gyerekkatonák között a lányok arányát,¹²³⁵</p>

¹²³³ Ibid. p. 13.

¹²³⁴ Dyan Mazurana és Kristopher Carlson a konfliktus által sújtott leánygyermekről írt tanulmányukban a Főtitkár alábbi jelentésére hivatkoznak: Report of the Secretary-General Follow-up to the United Nations Special Session on Children, United Nations doc. A/59/72, 17 August 2004.

In: Mazurana, Dyan – Carlson, Kristopher op. cit. pp. 12-13.

¹²³⁵ Ibid. p. 5.

<p>- szorosan összefügg a seregbe kényszerített leánygyermek problémájával, hogy e gyerekek nagy részét kényszerházasságra szorítják</p>	<p>→ a besorozott lányok közül rengetegen egy katona „feleségévé” vagy több katona szexuális rabszolgáivá válnak, → a megszökött vagy szabadon bocsátott volt lánykatonáknak, főként, ha az időközben született gyerekeikkel térnek vissza közösségükbe, rengeteg akadállyal kell szembesülniük az újrakezdés során</p> <p>- nincs aki gondoskodjon róluk vagy gyermekükről, hiszen vér szerinti apjuk vagy nem ismert, vagy odaveszett a harcokban, vagy épp tőle szöktek meg mint fogva tartójtól,</p> <p>- kevés az esélyük a családalapításra, vagy mivel elvesztették érintetlenségüket, vagy mert továbbra is mint „férjezettre” tekintenek rájuk,</p> <p>- gyermekük pedig, aki gyakorta erőszakos közösülés eredményeként fogant, további nehézségekkel kénytelen szembesülni, mert vagy a közösségük, vagy saját édesanyjuk nem fogadja el őket, mint önmagán letörölhetetlen stigmát hordozó gyereket</p>
--	--

Véleményem szerint e sajátos kihívásoknak megfelelni nem elegendők a gyerekekre vonatkozó általános szabályok, intézmények. A leánygyermek speciális igényei speciális válaszlépéseket követelnek.

Egyrészt a normaalkotás szintjén. Törekedni kell arra, hogy a leánygyermek köré „többfedelű” védelem épüljön. A sajátos problémákra vonatkozó szabályalkotással jogaik, érdekeik így több oldalról megerősítést nyerhetnek, hiszen oltalmazzák őket:

- a polgári lakosságra vonatkozó általános humanitárius szabályok,
- a kisgyermekeket nevelő anyákat és a várandós nőket védő rendelkezések,
- a gyermekeket háború idején védő normák,
- illetve akár a kifejezetten a leánygyermek igényeire reagáló paragrafusok is.¹²³⁶

A jogalkotás révén megteremtett többkomponensű védelmet természetesen ki kell, hogy egészítsék a kifejezetten a leánygyermekre koncentráló gyakorlati lépések is. Külön figyelmet kell szentelni e speciális személyi kör számára példának okáért:

- mind a konfliktusokat követő újjáépítés (egészségügyi, oktatási, szakképzési rendszer helyreállítása) során,
- mind a konfliktusok idején erőszakos közösülés sértettjévé vált gyermekek rehabilitációját szolgáló programok keretében,

¹²³⁶ Ibid. p. 4.

- mind a fegyveres erők, a békefenntartó alakulatok, a menekülttáborok személyzete, a humanitárius egységek stb. tagjainak kiképzésekor, oktatásakor,
- mind a leánygyermek (például a HIV vírussal kapcsolatos) ismereteinek bővítését célzó projektek megszervezésekor,
- mind a volt gyerekkatonák társadalomba való visszavezetését célzó intézkedések meghozatalakor és végrehajtásakor,
- mind a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények felelőseinek számon kérésekor.

Tovább görgetve ez utóbbi tételt: biztosítani kell, hogy a konfliktusok idején leánygyermekkel szemben végrehajtott bűntettek elkövetőit utolérje a felelősségre vonás; akár nemzeti, akár nemzetközi bíróságok által. Számos nemzetközi bíróság már példát is statuált e körben:

- ha csupán a normák szintjét nézzük, kijelenthető, hogy példának okáért a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma emberiség elleni illetve háborús bűncselekménynek minősíti az erőszakos közöszlést, a szexuális rabszolgaságot, a prostitúcióra kényszerítést, a kényszerterhességet, illetve a szexuális erőszak bármely más súlyos formáját,¹²³⁷ így természetesen a nemi erkölcs ellen a leánygyermek sérelmére elkövetett bűncselekményeket is,
- az 1990-es években felállított két ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék érvényesítette is statútumának e tárgyú rendelkezéseit,
- az arushai törvényszék az erőszakos közöszlésben és más nemi bűncselekményben bűnösnek talált vádlottak felelősségét népiirtás büntetében mondta ki,
- s szintén a hágai törvényszék is történelmi precedenst alkotott, amikor az erőszakos közöszlés büntetettét a genfi egyezmények alapján a háború törvényei és szokásai megsértésének, valamint a kínzás egyfajta megvalósulásának értékelte,¹²³⁸
- a kényszerprostitúció mint háborús bűncselekmény elismerése már a japán katonák által a II. világháború idején „használt” és kihasznált, eufemisztikusan ún. kéjhölgyeknek (*comfort women*) nevezett közel 200 ezer fiatal nő kapcsán megtörtént, akiknek többségét a japánok

¹²³⁷ Római Statútum 7. cikk 1.g pont (emberiség elleni bűncselekmény)

8. cikk 2.b.xxii. pont (háborús bűncselekmény – nemzetközi fegyveres konfliktus esetén)

8. cikk 2.e.vi. pont (háborús bűncselekmény – nem nemzetközi fegyveres konfliktus esetén)

¹²³⁸ Mazurana, Dyan – Carlson, Kristopher op. cit. p. 7.

megszállta területeken – Koreában, Kínában, Thaiföldön, Burmában, a Fülöp-szigeteken, Malajziában, Vietnámban, Tajvanon, Indonéziában – családjuktól, otthonaikból ragadtak el a katonák szolgálatára (egy becslés szerint a bordélyházba kényszerített koreai nők 80%-a 14-18 év közötti fiatal volt),¹²³⁹

- a kényszerházasságot mint fegyveres konfliktus idején üldözendő bűncselekményt elsőként a volt jugoszláv tagköztársaságok területén elkövetett háborús bűncselekményeket vizsgáló nemzetközi törvényszék ügyésze szerepeltette vádiratában: az *Ügyész v. KVOCKA* ügy kapcsán,

- a Sierra Leone-i Speciális Bíróság Ügyészi Hivatala már mint emberiesség elleni bűncselekményt kezelte e büntettet,¹²⁴⁰

- a ruandai ad hoc törvényszék pedig az *AKAYESU* ügyben megállapította, hogy a kényszerházasság kínzást is megvalósíthat: kínzásnak minősül ugyanis, ha a nekik ellenálló leánygyermeket maguk közé ragadni kívánó katonák a sértettet arra kényszerítik, hogy szemtanúja legyen családtagjai lemészárlásának; ha nem tart önként velük, s vállalja így a kényszerházasságot, végig kell néznie családja megsemmisítését.¹²⁴¹

- Hogyan érhető el a gyerekek oltalmára emelt egyre kiterjedtebb nemzetközi normaanyag betartatása, illetve a betartás ellenőrzése? Milyen formában működhet egy hatékony monitoring rendszer?

A gyermekek köré fegyveres konfliktusok idejére védőhálót, védőernyőt felhúzni igyekvő nemzetközi normáknak ugyanazokkal a nehézségekkel kell szembesülniük, amelyekbe általában a háborúk idején a nem kombattánsok védelmére rendelt szabályok ütköznek. Nem meglepő például, hogy az egyik legkiterjedtebb és legkimunkáltabb rendszerrel rendelkező humanitárius nemzetközi jogot, bőséges és részletes normaanyaga ellenére, AUSTIN nyomán a nemzetközi jog „legtörekenyebb területének” tartják.¹²⁴²

Ne feledjük, a disszertációban bemutatott nemzetközi normarendszert fegyveres konfliktusok idején kell, kellene alkalmazni. Azaz a lehető legteljesebb káosz, fejetlenség

¹²³⁹ Gamble, Adam – Watanabe, Takesato: A public betrayed. An inside look at Japanese media atrocities and their warnings to the West. Regnery Publishing, 2004. p. 309.

¹²⁴⁰ Mazurana, Dyan – Carlson, Kristopher op. cit. p. 11.

¹²⁴¹ ICTR Judgement. Prosecutor v. Jean Paul Akayesu. para. 597, 687.

¹²⁴² Bruhács, János: Nemzetközi jog III. p. 225.

közepette. Olyan szituációban, ahol az amúgy rögzített és elfogadott, de rendkívül nehézkesen érvényesülő szabályokon ráadásul, szintén elfogadott módon, a katonai szükségre hivatkozás is gyakorta rést üt, gyengítve a védelem erejét.¹²⁴³

Ezért tökéletes oltalmat garantálni háború idején a kiskorúak számára lehetetlen vállalkozás, teljesíthetetlen küldetés. Mégis törekedni kell a lehető legteljesebb védelem kiépítésére: egyrészt a minél magasabb védelmi szintet jelentő normák felvázolására, másrészt az elfogadott szabályok betartatására, érvényesítésére. Megítélésem szerint utóbbi célkitűzést – nemzetközi szinten – két úton lehet hatékonyan biztosítani: a nemzetközi bíróságok jelentette igazságszolgáltatással, valamint egy jól működő nemzetközi monitoring-reporting rendszer működtetésével. Előbbi kapcsán talán nem igényelnek a dolgozatban korábban részletesen kifejtettek további kiegészítést. Utóbbi vonatkozásában azonban állják itt egy rövid összegzés. Jelenleg az alábbi jelentéstételi mechanizmusok működnek generális szinten a „gyermekes és a fegyveres konfliktusok” témájában releváns nemzetközi normák érvényesülését feltérképezendő:

<i>Az ENSZ Biztonsági Tanácsának kezdeményezésére...</i>	... 2005 óta a BT tagjaiból álló munkacsoport fogadja a gyermekeket fegyveres konfliktusok idején védő nemzetközi normák végrehajtásáról készített főtitkári jelentéseket, értékeli azokat, valamint az egyéb forrásokból beérkezett információkat.
<i>A Gyermekjogi egyezmény és annak Fakultatív jegyzőkönyve kapcsán...</i>	... az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága vizsgálja a részes államok periodikusan befutó jelentéseit.
<i>A genfi egyezmények...</i>	... betartásának ellenőrzését (a védőhatalmi intézmény mellett) az 1977 óta működő, a humanitárius jog súlyos megsértéseire vonatkozó bejelentéseket kivizsgáló Nemzetközi Ténymegállapító Bizottság szolgálja.
<i>Az ILO 182. számú egyezménye...</i>	... csupán annyit rögzít végrehajtásának ellenőrzésére vonatkozóan, hogy ha a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal Igazgató Tanácsa szükségesnek ítéli, a testület az Egyetemes Értekezlet számára jelentést készít a szerződés érvényesüléséről, működéséről (és az esetleges módosítási lehetőségekről). Az egyezmény

¹²⁴³ Ibid. p. 227.

	továbbá felszólítja részes államait is, hogy rendszeresen vizsgálják felül a szerződés által kitűzött célok érdekében tett intézkedéseiket hatékonyságuk szempontjából.
<i>A gyalogsági aknák betiltásáról rendelkező Ottawai egyezmény végrehajtásáról...</i>	... a tagállamok évente kötelesek jelentéseket készíteni az ENSZ Főtitkára számára, aki aztán e jelentéseket továbbküldi valamennyi szerződő félnek. Tagállami kezdeményezésre soron kívüli kivizsgálásra is van lehetőség, ha feltételezhető, hogy egy másik részes fél nem tesz eleget a szerződésből fakadó kötelezettségeinek. Ilyen esetben akár tényfeltáró misszió felállítására is sor kerülhet, amelynek tagjai a helyszínen gyűjtik be a releváns információkat.

Fenti jelentéstételi mechanizmusok természetesen csak akkor képesek hatékonyan betölteni feladatukat, ha nemzeti szinten készség mutatkozik az ellenőrző, felülvizsgáló szervekkel történő hathatós együttműködésre. Mindez azonban elmondható a nemzetközi jog egészére is: hiszen „a nemzetközi jog alkalmazásához szinte szükségszerű a nemzeti jogrendszerek igénybevétele”¹²⁴⁴. Ez az összefüggés mindazonáltal visszafelé is érvényesül: a nemzeti problémák jó részének megoldása ugyanis ma már szinte lehetetlen nemzetközi együttműködés nélkül. Igaz ez a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetének kezelésére is: valós, tartós eredményt csak nemzetközi kooperáció biztosíthat.

- A nemzetközi közösség illetve a nemzetközi jog utóbbi években felerősödő „érdeklődése” a háború által sújtott gyermekek helyzete iránt eredményezett-e bármilyen konkrét, gyakorlati előrelépést, elindultak-e *in concreto* pozitív, előremutató folyamatok?

A főként 1999 után, azaz a Gyermejjogi egyezmény elfogadásának 10. évfordulóját követően a háború által sújtott gyerekek helyzetével kapcsolatban megélnékülnt nemzetközi reagálások – új normák, új szervezetek, új javaslatok – pozitív hatásait ma már tapasztalunk

¹²⁴⁴ Bruhács, János: Nemzetközi jog I. 2008. p. 166.

kellene. Egyelőre azonban úgy tűnik, számos vonatkozásban nem érték még be, vagy épp elégtelennek bizonyultak az elmúlt években intenzíven jelentkező kezdeményezések.

Nem lehet ugyan lebecsülni a több helyütt már jelentkező előrelépések jelentőségét. Ha példának okáért kizárólag csupán a gyermekkatonák kérdéskörét vizsgáljuk: kiemelkedően fontos pozitívuma az ezredfordulót követő évtizednek, hogy immár precedensek mutatják, a gyerekeket katonai szolgálatra kényszerítő haduraknak számolniuk kell a felelősségre vonással. Abban az esetben is, ha nemzeti hatóságaik képtelenek számon kérni őket, nemzetközi szinten utolérheti őket az igazságszolgáltatás.

De csökkent-e a felerősödő nemzetközi reakciók hatására, az elvi szinten deklarált új elvárások következményeként ténylegesen is a gyerekkatonák alkalmazása? A legújabb statisztikák között vannak már olyan felmérések, amelyek már nem 300 ezer főben mérik, „csupán” 250 ezerre becsülik a ma katonai szolgálatot teljesítő gyerekek számát. Egyrészt azonban hangsúlyozni kell, hogy e legfrissebb kimutatások is pusztán becsült adatokat jelentenek. Nem állnak, nem állhatnak rendelkezésünkre pontos, egzakt számsorok. Másrészt azok a kutatások is, amelyek immár nem 300, pusztán 250 ezer főre becsülik globálisan a gyermekkatonák tömegét, hangsúlyozzák: távolról sem biztos, hogy ezen alacsonyabb szám adatok valóban egy pozitív tendencia megnyilvánulását jelentik.

Példának okáért a *New York Times*-ban 2008-ban megjelent írás – amely a CSUCS nemzetközi társadalmi szervezet felmérésére hivatkozott – arról adott számot, hogy a megelőző négy évben drasztikusan csökkent, 27-ről 17-re, azon konfliktusok száma, amelyekben gyermekkatonák is bevetésre kerültek.¹²⁴⁵ E jelentős javuló tendencia azonban, a kutatást végző NGO szerint, nem a gyerekkatonák alkalmazása ellen harcot hirdető nemzetközi összefogás eredményeképpen állt elő. Csupán annak volt betudható ezen abszolút számokban ugyan kimutatható, de arányaiban változást mégsem jelentő folyamat, hogy ezekben az években tettek pontot számos konfliktus végére: például Libériában vagy Sierra Leone-ban ekkor köszöntött be a (tartós vagy csupán időleges) béke ideje. S miért nem jelentett e változás relatíve is javulást? Mert voltaképpen a továbbra is fegyveres harcok által dúlt területeken, illetve ott, ahol kiújultak ismét az összetűzések, a gyerekkatonák változatlanul alkalmazást nyertek. Vagyis, állapította meg a nemzetközi civil koalíció, csak kivételesen találni olyan fegyveres konfliktusokat, ahol gyerekek ne kerülnének bevetésre. S mivel, időlegesen, néhány helyütt lezárultak a harcok, így a gyerekkatonák száma is

¹²⁴⁵ Polgreen, Lydia: Fewer conflicts involve child soldiers, Report finds. In: The New York Times, 22 May 2008.
<http://www.nytimes.com/2008/05/22/world/africa/22child.html>

megcsappant, de csupán abszolút mértékben, arányaiban azonban változatlanul súlyos kihívásként jelentkeznek szinte valamennyi krízisgócban jelenlétük problémája.

Az átalakuló nemzetközi norma- és intézményi háttér egyelőre tehát nem eredményezett látványos változásokat a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek tényleges helyzetében. Biztató jelek ugyan nap mint nap tapasztalhatók:

- egyre több állam csatlakozik a gyermekeket háború idején oltalmazó nemzetközi szerződésekhez,
- a mérlegelést engedő szerződésbéli rendelkezések esetében az államok többsége hajlandó a magasabb védelmi szintet jelentő kötelezettség vállalására (lásd a Gyermekjogi egyezmény Fakultatív jegyzőkönyvét, amelynek kapcsán a részes államok túlnyomó része 18 évre vagy még magasabbra emelte az önkéntes katonai szolgálat korhatárát, holott a jegyzőkönyv pusztán a 15 évtől való elmozdulásra kötelezte volna őket),
- sok helyütt nemzeti szinten is elindult a nemzetközi változásokhoz igazodó normaalkotás,
- nemzetközi bíróságok mellett immár nemzeti bíróságok előtt is vádlottak padjára kerülnek volt milíciavezérek gyerekkatonák alkalmazásáért,¹²⁴⁶
- egyre több helyen fogatosítanak konkrét, gyakorlati lépéseket is lokális szinten a háborúban testileg vagy lelkiileg megnyomorodott gyermekek rehabilitációja érdekében, ... és a sort még hosszan lehetne folytatni e reményt keltő példákról, kezdeményezésekről.

A gyermekek sérelmére fegyveres konfliktusok idején elkövetett atrocitásokról azonban továbbra is jönnek a hírek, szintén nap, nap után. Mondhatnánk, ilyen a háború természete. *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes*. Azaz: nincs öröm a háborúban, mindenki békét akar. A nemzetközi jog mindazonáltal kísérletet tett a legveszélyeztetettebb személyi kör, a gyermekek kiemelt védelmére. A jelentős, kiemelkedő eredmények azonban még váratnak magukra.

¹²⁴⁶ **A nemzeti hatóságok hol előre, hol hátra lépnek egy nagyot. Példának okáért a Kongói Demokratikus Köztársaságban 2006 márciusában Jean-Pierre Biyoyo parancsnokot egy helyi katonai bíróság öt éves szabadságvesztés büntetésre ítélte gyerekkatonák alkalmazásáért. Az elítélt három hónap múlva megszökött, majd hamarosan ezredesi kinevezést kapott a kongói hadseregben.**

Lásd a Human Rights Watch honlapját: UN: Punish Abuse of Children in War. Known Child Recruiters Promoted to Key Government, Military Posts. 28 April 2009.
<http://www.hrw.org/en/news/2009/04/28/un-punish-abuse-children-war>

Végezetül, lezárásként – immár csupán igazán röviden, tömören – állást foglalnék az általam a disszertáció központinak ítélt felvetéseiről. Ugyan az értekezés egészéből kiolvashatók az alábbi kérdésekre általam adott válaszok, mégis mivel mindvégig az objektivitásra törekedve igyekeztem felvázolni a „gyermekes és a fegyveres konfliktusok” összetett témakörét, s igyekeztem véleményemet pusztán mint egyet a sok közül ismertetni, ehelyütt tisztán saját álláspontomat összegezném. E három utolsó, a dolgozaton végigfutó, annak gerincét alkotó kérdés:

- Van-e értelme a szabályozás során az általánosan elfogadott korhatártól, a gyermekkor és a felnőttkor határát jelző generális időponttól eltérni a gyermekkorhoz való viszonyításában?

Véleményem szerint, leszámítva természetesen a fegyveres erők és csoportok aktuális katonai érdekeit, semmilyen racionális érv nem indokolja, hogy nemzetközi és nemzeti normák alacsonyabb szinten húzzák meg, alacsonyabb korig garantálják csupán a katonaként alkalmazott kiskorúak védelmét, mint ahogy a gyermekekre egyébiránt irányadó szabályok megteszik azt minden más vonatkozásban.

- Mi lenne az „ideális” életkor, ami alatt tiltott illetve büntetendő az újoncosítás?

Előzőekből következően valamennyi releváns nemzetközi normának, s nyomukban a nemzeti előírásoknak, 18 év alatt kellene tiltania, s nemcsak tiltani, de szankcionálnia is: éppúgy a kötelező sorozást, mint az önkéntességre apelláló toborzást, valamint magától értetődően a kiskorúak összecsapásokban való felhasználását is, legyen szó akár központi, akár ellenzéki erőkről, nemzeti hadseregekről vagy ellenálló paramilitáris csapatokról.

A 18 év is persze – mint minden más jogszabályi szinten meghatározott korhatár – önkényes cezúrát jelent. Bizonyos konkrét esetekben indokolt lehet a 21 éves fiataalt is megóvni a harcoktól, míg ellenkezőleg, egy 17 éves kiskorú is lehet testileg és lelkileg is kész hazája, meggyőződése védelmére. Mégis, mint megdönthetetlen vélelmet kellene kezelni, hogy a 18. életévét be nem töltött személy nem „alkalmas” (a szó számos értelmében is) arra, hogy felelősen alkalmazni lehessen az összeütközésekben.

- Súlyosító körülményként minősüljön-e, ha egy bűncselekményt fegyveres konfliktus idején gyermek sérelmére követnek el?

Álláspontom szerint egyértelműen súlyosító körülményként kell értékelni, ha 18 év alattiak válnak háborús vagy emberiesség elleni bűncselekmény, illetve népirtás áldozataivá. „Nők, idősek, fogyatékkal élők és gyermekek”: e négy kategória alkotja klasszikusan a civil lakosság azon különösen veszélyeztetett és épp ezért különösen védendő csoportjait, akik ellen elkövetett bűncselekmények mind nemzeti, mind nemzetközi bíróságok előtt nagyobb súllyal kell hogy essenek a latba a büntetés kiszabásakor. E négyes közül mindegyik osztálynál eltérő okok indokolják egyrészt a velük szembeni különleges bánásmódot, másrészt a sérelmükre elkövetett bűncselekmények súlyosabb minősítését. Ami azonban közös, és értelemszerűen a gyerekeknek is sajátja: ők a legvédtelenebb, a legkiszolgáltatottabb tagjai az amúgy is nehéz körülmények között boldogulni kénytelen polgári lakosságnak. E körülményt minden bíróságnak méltányolnia kell, s ítélezésében érvényt szerezni e szempontnak.

X. ZÁRÓ GONDOLATOK

*„A gyerekek egyetlen csoportja sem annyira sebezhető,
mint a háborúnak kitett gyerekek.”*

OLARA A. OTUNNU¹²⁴⁷

Az ENSZ – ahogy arra korábban már rövid utalás történt a releváns közgyűlési határozatok elemzésekor – az ezredforduló közeledtével 2001-2010-et a „béke és erőszakmentesség kultúrája a világ gyermekeiért”¹²⁴⁸ nemzetközi évtizedévé nyilvánította.¹²⁴⁹

Eredetileg a „Béke kultúrája program” (CPP)¹²⁵⁰ 1994-ben indult útjára az Egyesült Nemzetek keretein belül az országok és nemzetek közötti békés egymás mellett élés célkitűzésének erősítése, támogatása érdekében. A számos eredményt felmutató program 2000-ben teljessé vált: a Millenniumot az ENSZ a Béke Kultúrája Évének (IYCP)¹²⁵¹ hirdette meg.¹²⁵²

Az eredeti elképzelésekben körvonalazódott elvek sikeres fogadtatása arra ösztökélte az ENSZ Közgyűlést, hogy az ezredforduló utáni évtizedet kifejezetten a gyermekeknek szentelje: az új millennium első évtizedében meg kell tanítani a gyerekeket békében és harmóniában élni egymással. Így garantálható a nemzetközi béke, így erősíthető a nemzetközi együttműködés. Így biztosíthatók az emberi jogok, a demokratikus értékek és a fejlődés szerte a világon. (Már 1968-ban az emberi jogok teheráni konferenciáján kimondták az államok az összefüggést, miszerint „a béke az emberi jogok teljes tiszteletben tartásának előfeltétele”.)¹²⁵³

Ahhoz azonban, hogy a 2000-es évek első dekádjára kitűzött cél – a béke és erőszakmentesség kultúrájának a gyerekekkel való megismertetése és elismertetése – teljesülhessen, alapvető feltétel, hogy a tanítani, formálni, békére nevelni kívánt gyerekek ne legyenek kénytelenek szembesülni a háború kegyetlenségeivel. Se mint passzív áldozatok, se mint aktív résztvevők ne kelljen szembesülniük a fegyveres konfliktusok következményeivel. Csak úgy nevelhetők békére, ha maguk is – szó szerint és tágabb értelemben – békében élhetnek.

¹²⁴⁷ Lásd az ENSZ Különmegbízottjának honlapját:

<http://www.un.org/children/conflict/english/29sep2006stateme.html>

¹²⁴⁸ International Decade for a Culture of Peace and Non-Violence for the Children of the World

¹²⁴⁹ Lásd az ENSZ Közgyűlésének 1998. november 19-én kelt 53/25. számú határozatát. A/RES/53/25

¹²⁵⁰ CPP: Culture of Peace Programme

¹²⁵¹ IYCP: International Year for the Culture of Peace

¹²⁵² Lásd az UNAC (United Nations Association in Canada) honlapját:

<http://www.unac.org/peacecp/decade/background.html>

¹²⁵³ Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. p. 90.

Lassan lezárul a harmadik évezred első évtizede. Visszatekintve akárcsak az elmúlt évek konfliktusaira, konstatálható, hogy rengeteg esetben továbbra is durva módon semmibe veszik a polgári lakosság egyik legvédtelenebb rétege, a gyerekek kiemelkedő oltalmának követelményét. Ráadásul, a civilek köréből kiemelve, gyakorta, számos konfliktuszónában kényszerítenek gyerekeket vagy kényszerülnek gyerekek arra, hogy – ahogy SANDRA ROCHA fogalmazott¹²⁵⁴ – játékkatonák helyett valódi katonákkal küzdjenek meg. Mégsem jelenthetjük ki, hogy ne történtek volna jelentős előrelépések nemzetközi szinten a gyermekjogok háborúk idején való érvényre juttatása terén:

- egyrészt újabb és újabb kiemelkedően fontos és előremutatónak értékelhető nemzetközi normák megalkotására került sor,

- másrészt egyre több releváns nemzetközi szervezet és szerv jelent meg a nemzetközi porondon, s hallatják egyre erősebben hangjukat, fejtik ki egyre hatékonyabban tevékenységüket,

- harmadrészt, s talán indokolt hangsúlyozottan is szólni erről, immár a nemzetközi bíróságokat is foglalkoztatja a gyerekek fegyveres konfliktusok idején való védelmének kérdése: elindultak az első, felelősségre vonást célzó eljárások – akár az államok, akár a természetes személyek vonatkozásában – sőt, megszülettek az első, irányadónak, s remélhetőleg precedensnek is tekinthető ítéletek is.

Ne feledjük, 1945-ben – ahogy arról az Alapokmány (nem véletlenül a legelső mondata) is tanúskodik – az Egyesült Nemzeteket azért hívták életre, hogy megmentsék „a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól”. Naivitás persze – ma – e célkitűzést elérhetőnek tekinteni. Mindenesetre annyi elvárható és meg is követelhető a 21. század kezdetén, hogy a „jövő nemzedékeit” képviselő gyerekek számára minden lehető eszközzel és minden lehetséges fórumon oltalmat biztosítsanak a „háború borzalmaival” szemben.

¹²⁵⁴ Rocha, Sandra: The African Child Soldiers. Lásd a Flinders University honlapját: <http://www.socsci.flinders.edu.au/global/africa/sandrarocha/childsoldiers/ChildSoldiers.htm>

A „gyerekek és fegyveres konfliktusok” kérdésköre égető probléma napjainkban s még beláthatatlan ideig az marad. Nem véletlen, hogy XVI. Benedek pápa is a 2008. évi karácsonyi éjféli misén fontosnak tartotta felhívni a hívőket és a világot, hogy – az utcagyerekek mellett – gondoljanak Jézus születése napján azokra a kiskorúakra, akiket a világ számos pontján mint katonákat brutálisan kizsákmányolnak: s ahelyett, hogy a béke és a megbékélés hírvivői lennének, az erőszak eszközeivé teszik őket.¹²⁵⁵

A gyermekjogok lábbal tiprása háború idején persze nem mai korunk sajátja (ahogy arról a történeti felvezető is, igaz, csak vázlatosan, de számot adott). Napjaink feladata lehet azonban enyhíteni e kihíváson.

Mert, ahogy a 17. században LA FONTAINE fogalmazott egyik fabulájában, a két bikáról meg a békáról: „a szép üszőért és az ország hatalmáért” harcoló bikák küzdelmének is a békák a kárvallottjai: hisz az elűzött vesztes állat csak a mocsárban lel menedéket, ahol viszont „óránként hús békát zúz halottra”. **„S bár mindig más a kor, bolond nagyok miatt kis ártatlan lakol.”**¹²⁵⁶

*„Ahhoz, hogy megismerhessük jövőnket,
nincs szükségünk supercomputerek prognózisaira.
Hogy hogyan alakul a következő millennium,
megtudhatjuk abból, hogyan bánunk ma a gyerekeinkkel.
A holnap világát a tudomány és a technológia eszközeivel
befolyásolhatjuk ugyan, de nem ezek a döntő tényezők:
jövők már ott formálódik a gyerekeink testében és fejében.”*

KOFI ANNAN (1997)¹²⁵⁷

¹²⁵⁵ 'Pensiamo pertanto in questa notte in modo particolare anche ... ai bambini che vengono brutalmente usati come soldati e resi strumenti della violenza, invece di poter essere portatori della riconciliazione e della pace.' Santa messa di mezzanotte. Solennità del natale del signore omelia di sua santità Benedetto XVI. Basilica Vaticana, Giovedì, 25 dicembre 2008.

¹²⁵⁶ Jean de La Fontaine: A két bika meg a béka (Radnóti Miklós fordítása)
In: La Fontaine mesék és széphistóriák. Magyar Helikon. 1980.

¹²⁵⁷ Lásd az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának honlapját:
<http://www.unhchr.ch/html/50th/50kit3.htm#Children'srights>

XI. MELLÉKLETEK

(1.) számú melléklet: az 1977. évi I. genfi jegyzőkönyv részes államai

1977. ÉVI I. GENFI JEGYZŐKÖNYV¹²⁵⁸

FORRÁS: a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának honlapja: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>

RATIFIKÁLTA: 168 állam (CSUPÁN ALÁÍRTA: 5 állam)

(2009. június 1-ig)

HATÁLYBA LÉPETT: 1978. 12. 07-én (6 hónappal azután, hogy 2 állam megerősítette)

RÉSZES ÁLLAM	ALÁÍRÁS	RATIFIKÁCIÓ, CSATLAKOZÁS
Albánia		1993. 07. 16.
Algéria		1989. 08. 16.
Angola		1984. 09. 20.
Antigua és Barbuda		1986. 10. 06.
Argentína		1986. 11. 26.
Ausztrália	1978. 12. 07.	1991. 06. 21.
Ausztria	1977. 12. 12.	1982. 08. 13.
Bahamák		1980. 04. 10.
Bahrein		1986. 10. 30.
Banglades		1980. 09. 08.
Barbados		1990. 02. 19.
Belgium	1977. 12. 12.	1986. 05. 20.
Belize		1984. 06. 29.
Benin		1986. 05. 28.
Bolívia		1983. 12. 08.
Bosznia és Hercegovina		1992. 12. 31.
Botswana		1979. 05. 23.
Brazília		1992. 05. 05.
Brunei Darussalam Állam		1991. 10. 14.
Bulgária	1978. 12. 11.	1989. 09. 26.
Burkina Faso	1978. 01. 11.	1987. 10. 20.
Burundi		1993. 06. 10.
Chile	1977. 12. 12.	1991. 04. 24.
Ciprus	1978. 07. 12.	1979. 06. 01.
Comore-szigetek		1985. 11. 21.
Cook-szigetek		2002. 05. 07.

¹²⁵⁸ 1989. évi 20. tvr. a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről: a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. Jegyzőkönyv

Costa Rica		1983. 12. 15.
Csád		1997. 01. 17.
Cseh Köztársaság		1993. 02. 05.
Dánia	1977. 12. 12.	1982. 06. 17.
Dél-Afrika		1995. 11. 21.
Dominika		1996. 04. 25.
Dominikai Köztársaság		1994. 05. 26.
Dzsibuti		1991. 04. 08.
Ecuador	1977. 12. 12.	1979. 04. 10.
Egyenlítői-Guinea		1986. 07. 24.
Egyesült Arab Emirátusok		1983. 03. 09.
Egyesült Királyság	1977. 12. 12.	1998. 01. 28.
Egyiptom	1977. 12. 12.	1992. 10. 09.
Elefántcsontpart	1977. 12. 12.	1989. 09. 20.
Észtország		1993. 01. 18.
Etiópia		1994. 04. 08.
Fidzsi-szigetek		2008. 07. 30.
Fehéroroszország	1977. 12. 12.	1989. 10. 23.
Finnország	1977. 12. 12.	1980. 08. 07.
Franciaország		2001. 04. 11.
Gabon		1980. 04. 08.
Gambia		1989. 01. 12.
Ghána	1977. 12. 12.	1978. 02. 28.
Görögország	1978. 03. 22.	1989. 03. 31.
Grenada		1998. 09. 23.
Grúzia		1993. 09. 14.
Guatemala	1977. 12. 12.	1987. 10. 19.
Guinea		1984. 07. 11.
Guinea-Bissau		1986. 10. 21.
Guyana		1988. 01. 18.
Haiti		2006. 12. 20.
Hollandia	1977. 12. 12.	1987. 06. 26.
Honduras	1977. 12. 12.	1995. 02. 16.
Horvátország		1992. 05. 11.
Írország	1977. 12. 12.	1999. 05. 19.
Izland	1977. 12. 12.	1987. 04. 10.
Jamaica		1986. 07. 29.
Japán		2004. 08. 31.
Jemen	1978. 02. 14.	1990. 04. 17.
Jordánia	1977. 12. 12.	1979. 05. 01.
Kambodzsa		1998. 01. 14.
Kamerun		1984. 03. 16.
Kanada	1977. 12. 12.	1990. 11. 20.
Katar		1988. 04. 05.
Kazahsztán		1992. 05. 05.
Kelet-Timor		2005. 04. 12.
Kenya		1999. 02. 23.
Kína		1983. 09. 14.
Kirgizisztán		1992. 09. 18.
Kolumbia		1993. 09. 01.
Kongó		1983. 11. 10.
Kongói Demokratikus Közt.		1982. 06. 03.
Koreai Köztársaság	1977. 12. 07.	1982. 01. 15.
Koreai Népi Dem. Közt.		1988. 03. 09.
Közép-afrikai Köztársaság		1984. 07. 17.
Kuba		1982. 11. 25.
Kuvait		1985. 01. 17.
Laoszi Népi Dem. Közt.	1978. 04. 18.	1980. 11. 18.

Lengyelország	1977. 12. 12.	1991. 10. 23.
Lesotho		1994. 05. 20.
Lettország		1991. 12. 24.
Libanon		1997. 07. 23.
Libéria		1988. 06. 30.
Líbiai Arab Dzsamahirija		1978. 06. 07.
Liechtenstein	1977. 12. 12.	1989. 08. 10.
Litvánia		2000. 07. 13.
Luxemburg	1977. 12. 12.	1989. 08. 29.
Macedónia		1993. 09. 01.
Madagaszkár	1978. 10. 13.	1992. 05. 08.
Magyarország	1977. 12. 12.	1989. 04. 12.
Malawi		1991. 10. 07.
Maldív-szigetek		1991. 09. 03.
Mali		1989. 02. 08.
Málta		1989. 04. 17.
Mauritánia		1980. 03. 14.
Mauritius		1982. 03. 22.
Mexico		1983. 03. 10.
Mikronézia		1995. 09. 19.
Moldovai Köztársaság		1993. 05. 24.
Monaco		2000. 01. 07.
Mongólia	1977. 12. 12.	1995. 12. 06.
Montenegró		2006. 08. 02.
Mozambik		1983. 03. 14.
Namíbia		1994. 06. 17.
Nauru		2006. 06. 27.
Németország	1977. 12. 23.	1991. 02. 14.
Nicaragua	1977. 12. 12.	1999. 07. 19.
Niger	1978. 06. 16.	1979. 06. 08.
Nigéria		1988. 10. 10.
Norvégia	1977. 12. 12.	1981. 12. 14.
Olaszország	1977. 12. 12.	1986. 02. 27.
Omán		1984. 03. 29.
Oroszországi Föderáció	1977. 12. 12.	1989. 09. 29.
Örményország		1993. 06. 07.
Palau		1996. 06. 25.
Panama	1977. 12. 12.	1995. 09. 18.
Paraguay		1990. 11. 30.
Peru	1977. 12. 12.	1989. 07. 14.
Portugália	1977. 12. 12.	1992. 05. 27.
Románia	1978. 03. 28.	1990. 06. 21.
Ruanda		1984. 11. 19.
Saint Kitts és Nevis		1986. 02. 14.
Saint Lucia		1982. 10. 07.
Saint Vincent és a Grenadine-szigetek		1983. 04. 08.
Salamon-szigetek		1988. 09. 19.
Salvador	1977. 12. 12.	1978. 11. 23.
San Marino	1978. 06. 22.	1994. 04. 05.
São Tomé és Príncipe		1996. 07. 05.
Seychelle-szigetek		1984. 11. 08.
Sierra Leone		1986. 10. 21.
Spanyolország	1978. 11. 07.	1989. 04. 21.
Suriname		1985. 12. 16.
Svájc	1977. 12. 12.	1982. 02. 17.
Svédország	1977. 12. 12.	1979. 08. 31.
Szamoa		1984. 08. 23.

Szaúd-Arábia		1987. 08. 21.
Szenegál	1977. 12. 12.	1985. 05. 07.
Szentszék	1977. 12. 12.	1985. 11. 21.
Szerbia		2001. 10. 16.
Szíriai Arab Köztársaság		1983. 11. 14.
Szlovákia		1993. 04. 02.
Szlovénia		1992. 03. 26.
Szudán		2006. 03. 07.
Szváziföld		1995. 11. 02.
Tádzsikisztán		1993. 01. 13.
Tanzániai Egyesült Közt.		1983. 02. 15.
Togo	1977. 12. 12.	1984. 06. 21.
Tonga		2003. 01. 20.
Trinidad és Tobago		2001. 07. 20.
Tunézia	1977. 12. 12.	1979. 08. 09.
Türkmenisztán		1992. 04. 10.
Uganda		1991. 03. 13.
Új-Zéland	1978. 11. 27.	1988. 02. 08.
Ukrajna	1977. 12. 12.	1990. 01. 25.
Uruguay		1985. 12. 13.
Üzbegisztán		1993. 10. 08.
Vanuatu		1985. 02. 28.
Venezuela		1998. 07. 23.
Vietnám	1977. 12. 12.	1981. 10. 19.
Zambia		1995. 05. 04.
Zimbabwe		1992. 10. 19.
Zöld-foki Köztársaság		1995. 03. 16.

	CSAK ALÁÍRTÁK
Irán	1977. 12. 12.
Marokkó	1977. 12. 12.
Pakisztán	1977. 12. 12.
Fülöp-szigetek	1977. 12. 12.
Amerikai Egyesült Államok	1977. 12. 12.

(2.) számú melléklet: az 1977. évi II. genfi jegyzőkönyv részes államai

1977. ÉVI II. GENFI JEGYZŐKÖNYV¹²⁵⁹

FORRÁS: a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának honlapja: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>

RATIFIKÁLTA: 164 állam (CSUPÁN ALÁÍRTA: 4 állam)

(2009. június 1-ig)

HATÁLYBA LÉPETT: 1978. 12. 07-én (6 hónappal azután, hogy 2 állam megerősítette)

RÉSZES ÁLLAM	ALÁÍRÁS	RATIFIKÁCIÓ, CSATLAKOZÁS
Albánia		1993. 07. 16.
Algéria		1989. 08. 16.
Antigua és Barbuda		1986. 10. 06.
Argentína		1986. 11. 26.
Ausztrália	1978. 12. 07.	1991. 06. 21.
Ausztria	1977. 12. 12.	1982. 08. 13.
Bahamák		1980. 04. 10.
Bahrein		1986. 10. 30.
Banglades		1980. 09. 08.
Barbados		1990. 02. 19.
Belgium	1977. 12. 12.	1986. 05. 20.
Belize		1984. 06. 29.
Benin		1986. 05. 28.
Bolívia		1983. 12. 08.
Bosznia és Hercegovina		1992. 12. 31.
Botswana		1979. 05. 23.
Brazília		1992. 05. 05.
Brunei Darussalam Állam		1991. 10. 14.
Bulgária	1978. 12. 11.	1989. 09. 26.
Burkina Faso	1978. 01. 11.	1987. 10. 20.
Burundi		1993. 06. 10.
Chile	1977. 12. 12.	1991. 04. 24.
Ciprus ^{*1260}		1996. 03. 18. (I: 1979)
Comore-szigetek		1985. 11. 21.
Cook-szigetek		2002. 05. 07.
Costa Rica		1983. 12. 15.
Csád		1997. 01. 17.
Cseh Köztársaság		1993. 02. 05.
Dánia	1977. 12. 12.	1982. 06. 17.
Dél-Afrika		1995. 11. 21.

¹²⁵⁹ 1989. évi 20. tvr. a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről: a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. Jegyzőkönyv

¹²⁶⁰ A csillaggal (*) jelölt államok nem azonos időben írták alá, illetve ratifikálták az I. és II. jegyzőkönyvet. Az eltérést zárójelben jelzem.

Dominika		1996. 04. 25.
Dominikai Köztársaság		1994. 05. 26.
Dzsibuti		1991. 04. 08.
Ecuador	1977. 12. 12.	1979. 04. 10.
Egyenlítői-Guinea		1986. 07. 24.
Egyesült Arab Emírátságok		1983. 03. 09.
Egyesült Királyság	1977. 12. 12.	1998. 01. 28.
Egyiptom	1977. 12. 12.	1992. 10. 09.
Elefántcsontpart	1977. 12. 12.	1989. 09. 20.
Észtország		1993. 01. 18.
Etiópia		1994. 04. 08.
Fehéroroszország	1977. 12. 12.	1989. 10. 23.
Fidzsi-szigetek		2008. 07. 30.
Finnország	1977. 12. 12.	1980. 08. 07.
Franciaország*		1984. 02. 24. (I: 2001)
Fülöp-szigetek ¹²⁶¹		1986. 12. 11.
Gabon		1980. 04. 08.
Gambia		1989. 01. 12.
Ghána	1977. 12. 12.	1978. 02. 28.
Görögország*		1993. 02. 15. (I: 1989)
Grenada		1998. 09. 23.
Grúzia		1993. 09. 14.
Guatemala	1977. 12. 12.	1987. 10. 19.
Guinea		1984. 07. 11.
Guinea-Bissau		1986. 10. 21.
Guyana		1988. 01. 18.
Haiti		2006. 12. 20.
Hollandia	1977. 12. 12.	1987. 06. 26.
Honduras	1977. 12. 12.	1995. 02. 16.
Horvátország		1992. 05. 11.
Írország	1977. 12. 12.	1999. 05. 19.
Izland	1977. 12. 12.	1987. 04. 10.
Jamaica		1986. 07. 29.
Japán		2004. 08. 31.
Jemen	1978. 02. 14.	1990. 04. 17.
Jordánia	1977. 12. 12.	1979. 05. 01.
Kambodzsa		1998. 01. 14.
Kamerun		1984. 03. 16.
Kanada	1977. 12. 12.	1990. 11. 20.
Katar*		2005. 01. 05. (I: 1988)
Kazahsztán		1992. 05. 05.
Kelet-Timor		2005. 04. 12.
Kenya		1999. 02. 23.
Kína		1983. 09. 14.
Kirgizisztán		1992. 09. 18.
Kolumbia*		1995. 08. 14. (I: 1993)
Kongó		1983. 11. 10.
Kongói Demokratikus Közt.		1982. 06. 03.
Koreai Köztársaság	1977. 12. 07.	1982. 01. 15.
Közép-afrikai Köztársaság		1984. 07. 17.
Kuba*		1999. 12. 23. (I: 1982)
Kuvait		1985. 01. 17.
Laoszi Népi Dem. Közt.	1978. 04. 18.	1980. 11. 18.
Lengyelország	1977. 12. 12.	1991. 10. 23.
Lesotho		1994. 05. 20.

¹²⁶¹ Fülöp-szigetek az I. jegyzőkönyvet nem ratifikálta, csak aláírta.

Lettország		1991. 12. 24.
Libanon		1997. 07. 23.
Libéria		1988. 06. 30.
Líbiai Arab Dzsamahirija		1978. 06. 07.
Liechtenstein	1977. 12. 12.	1989. 08. 10.
Litvánia		2000. 07. 13.
Luxemburg	1977. 12. 12.	1989. 08. 29.
Macedónia		1993. 09. 01.
Madagaszkár	1978. 10. 13.	1992. 05. 08.
Magyarország	1977. 12. 12.	1989. 04. 12.
Malawi		1991. 10. 07.
Maldív-szigetek		1991. 09. 03.
Mali		1989. 02. 08.
Málta		1989. 04. 17.
Mauritánia		1980. 03. 14.
Mauritius		1982. 03. 22.
Mexico		1983. 03. 10.
Mikronézia		1995. 09. 19.
Moldovai Köztársaság		1993. 05. 24.
Monaco		2000. 01. 07.
Mongólia	1977. 12. 12.	1995. 12. 06.
Montenegró		2006. 08. 02.
Mozambik*		2002. 11. 12. (I: 1983)
Namíbia		1994. 06. 17.
Nauru		2006. 06. 27.
Németország	1977. 12. 23.	1991. 02. 14.
Nicaragua	1977. 12. 12.	1999. 07. 19.
Niger	1978. 06. 16.	1979. 06. 08.
Nigéria		1988. 10. 10.
Norvégia	1977. 12. 12.	1981. 12. 14.
Olaszország	1977. 12. 12.	1986. 02. 27.
Omán		1984. 03. 29.
Oroszországi Föderáció	1977. 12. 12.	1989. 09. 29.
Örményország		1993. 06. 07.
Palau		1996. 06. 25.
Panama	1977. 12. 12.	1995. 09. 18.
Paraguay		1990. 11. 30.
Peru	1977. 12. 12.	1989. 07. 14.
Portugália	1977. 12. 12.	1992. 05. 27.
Románia	1978. 03. 28.	1990. 06. 21.
Ruanda		1984. 11. 19.
Saint Kitts és Nevis		1986. 02. 14.
Saint Lucia		1982. 10. 07.
Saint Vincent és a Grenadine-szigetek		1983. 04. 08.
Salamon-szigetek		1988. 09. 19.
Salvador	1977. 12. 12.	1978. 11. 23.
San Marino	1978. 06. 22.	1994. 04. 05.
São Tomé és Príncipe		1996. 07. 05.
Seychelle-szigetek		1984. 11. 08.
Sierra Leone		1986. 10. 21.
Spanyolország	1978. 11. 07.	1989. 04. 21.
Suriname		1985. 12. 16.
Svájc	1977. 12. 12.	1982. 02. 17.
Svédország	1977. 12. 12.	1979. 08. 31.
Szamoa		1984. 08. 23.
Szaúd-Arábia*		2001. 11. 28. (I: 1987)
Szenegál	1977. 12. 12.	1985. 05. 07.

Szentszék	1977. 12. 12.	1985. 11. 21.
Szerbia		2001. 10. 16.
Szlovákia		1993. 04. 02.
Szlovénia		1992. 03. 26.
Szudán*		2006. 07. 13. (I: 2006. 03. 07.)
Szváziföld		1995. 11. 02.
Tádzsikisztán		1993. 01. 13.
Tanzániai Egyesült Közt.		1983. 02. 15.
Togo*	1984. 06. 21. (I: 1977)	1984. 06. 21.
Tonga		2003. 01. 20.
Trinidad és Tobago		2001. 07. 20.
Tunézia	1977. 12. 12.	1979. 08. 09.
Türkmenisztán		1992. 04. 10.
Uganda		1991. 03. 13.
Új-Zéland	1978. 11. 27.	1988. 02. 08.
Ukrajna	1977. 12. 12.	1990. 01. 25.
Uruguay		1985. 12. 13.
Üzbegisztán		1993. 10. 08.
Vanuatu		1985. 02. 28.
Venezuela		1998. 07. 23.
Zambia		1995. 05. 04.
Zimbabwe		1992. 10. 19.

	CSAK ALÁÍRTÁK
Irán	1977. 12. 12.
Marokkó	1977. 12. 12.
Pakisztán	1977. 12. 12.
Amerikai Egyesült Államok	1977. 12. 12.

Aláírták és/vagy ratifikálták: az első jegyzőkönyvet, de a másodikat nem:

1. Angola
2. Koreai Népi Demokratikus Közt.
3. Szíria
4. Vietnám

(3.) számú melléklet: a Gyermek jogairól szóló egyezmény részes államai

A GYERMEK JOGAI RÓL SZÓLÓ EGYEZMÉNY¹²⁶²

FORRÁS: az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának (OHCHR) honlapja:
<http://www.ohchr.org/english/countries/ratification/11.htm>

RATIFIKÁLTA: 193 állam
(ALÁÍRTA ÉS RATIFIKÁLTA: 138, CSUPÁN ALÁÍRTA: 2 állam)

(2009. június 1-ig)

HATÁLYBA LÉPETT: 1990. 09. 2-án (30 nappal azután, hogy 20 állam megerősítette)

RÉSZES ÁLLAM	ALÁÍRÁS	RATIFIKÁCIÓ, CSATLAKOZÁS ¹²⁶³
Afganisztán	1990. 09. 27.	1994. 03. 28.
Albánia	1990. 01. 26.	1992. 02. 27.
Algéria	1990. 01. 26.	1993. 04. 16.
Amerikai Egyesült Államok	1995. 02. 16.	
Andorra	1995. 10. 02.	1996. 01. 02.
Angola	1990. 02. 14.	1990. 12. 05.
Antigua és Barbuda	1991. 03. 12.	1993. 10. 05.
Argentína	1990. 06. 29.	1990. 12. 04.
Ausztrália	1990. 08. 22.	1990. 12. 17.
Ausztria	1990. 08. 26.	1992. 08. 06.
Azerbajdzsán		1992. 08. 13. a
Bahamák	1990. 10. 30.	1991. 02. 20.
Bahrein		1992. 02. 13. a
Banglades	1990. 01. 26.	1990. 08. 03.
Barbados	1990. 04. 19.	1990. 10. 09.
Belgium	1990. 01. 26.	1991. 12. 16.
Belize	1990. 03. 02.	1990. 05. 02.
Benin	1990. 04. 25.	1990. 08. 03.
Bhután	1990. 06. 04.	1990. 08. 01.
Bolívia	1990. 03. 08.	1990. 06. 26.
Bosznia és Hercegovina		1993. 09. 01. d
Botswana		1995. 03. 14. a
Brazília	1990. 01. 26.	1990. 09. 24.
Brunei Darussalam Állam		1995. 12. 27. a
Bulgária	1990. 05. 31.	1991. 06. 03.
Burkina Faso	1990. 01. 26.	1990. 08. 31.
Burundi	1990. 05. 08.	1990. 10. 19.

¹²⁶² 1991. évi törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

¹²⁶³ nincs külön jel: ratifikáció (*ratification*)

„A”: elfogadás (*acceptance*)

„a”: csatlakozás (*accession*)

„d”: utódlás (*succession*)

Chile	1990. 01. 26.	1990. 08. 13.
Ciprus	1990. 10. 05.	1991. 02. 07.
Comore-szigetek	1990. 09. 30.	1993. 06. 22.
Cook-szigetek		1997. 06. 06. a
Costa Rica	1990. 01. 26.	1990. 08. 21.
Csád	1990. 09. 30.	1990. 10. 02.
Cseh Köztársaság		1993. 02. 22. d
Dánia	1990. 01. 26.	1991. 07. 19.
Dél-Afrika	1993. 01. 29.	1995. 06. 16.
Dominika	1990. 01. 26.	1991. 03. 13.
Dominikai Köztársaság	1990. 08. 08.	1991. 06. 11.
Dzsibuti	1990. 09. 30.	1990. 12. 06.
Ecuador	1990. 01. 26.	1990. 03. 23.
Egyenlítői-Guinea		1992. 06. 15. a
Egyesült Arab Emírátságok		1997. 01. 03. a
Egyiptom	1990. 02. 05.	1990. 07. 06.
Elefántcsontpart	1990. 01. 26.	1991. 02. 04.
Eritrea	1993. 12. 20.	1994. 08. 03.
Észtország		1991. 10. 21. a
Etiópia		1991. 05. 14. a
Fehéroroszország	1990. 01. 26.	1990. 10. 01.
Fidzsi-szigetek	1993. 07. 02.	1993. 08. 13.
Finnország	1990. 01. 26.	1991. 06. 20.
Franciaország	1990. 01. 26.	1990. 08. 07.
Fülöp-szigetek	1990. 01. 26.	1990. 08. 21.
Gabon	1990. 01. 26.	1994. 02. 09.
Gambia	1990. 02. 05.	1990. 08. 08.
Ghána	1990. 01. 29.	1990. 02. 05.
Görögország	1990. 01. 26.	1993. 05. 11.
Grenada	1990. 02. 21.	1990. 11. 05.
Grúzia		1994. 06. 02. a
Guatemala	1990. 01. 26.	1990. 06. 06.
Guinea		1990. 07. 13. a
Guinea-Bissau	1990. 01. 26.	1990. 08. 20.
Guyana	1990. 09. 30.	1991. 01. 14.
Haiti	1990. 01. 26.	1995. 06. 08.
Hollandia	1990. 01. 26.	1995. 02. 06. A
Honduras	1990. 05. 31.	1990. 08. 10.
Horvátország		1992. 10. 12. d
India		1992. 12. 11. a
Indonézia	1990. 01. 26.	1990. 09. 05.
Irak		1994. 06. 15. a
Iráni Iszlám Köztársaság	1991. 09. 05.	1994. 07. 13.
Írország	1990. 09. 30.	1992. 09. 28.
Izland	1990. 01. 26.	1992. 10. 28.
Izrael	1990. 07. 03.	1991. 10. 03.
Jamaica	1990. 01. 26.	1991. 05. 14.
Japán	1990. 09. 21.	1994. 04. 22.
Jemen	1990. 02. 13.	1991. 05. 01.
Jordánia	1990. 08. 29.	1991. 05. 24.
Kambodzsa		1992. 10. 15. a
Kamerun	1990. 09. 25.	1993. 01. 11.
Kanada	1990. 05. 28.	1991. 12. 13.
Katar	1992. 12. 08.	1995. 04. 03.
Kazahsztán	1994. 02. 16.	1994. 08. 12.
Kelet-Timor		2003. 04. 16. a
Kenya	1990. 01. 26.	1990. 07. 30.
Kína	1990. 08. 29.	1992. 03. 02.

Kirgizisztán		1994. 10. 07. a
Kiribati		1995. 12. 11. a
Kolumbia	1990. 01. 26.	1991. 01. 28.
Kongó		1993. 10. 14. a
Kongói Demokratikus Közt.	1990. 03. 20.	1990. 09. 27.
Koreai Köztársaság	1990. 09. 25.	1991. 11. 20.
Koreai Népi Demokratikus Közt.	1990. 08. 23.	1990. 09. 21.
Közép-afrikai Köztársaság	1990. 07. 30.	1992. 04. 23.
Kuba	1990. 01. 26.	1991. 08. 21.
Kuvait	1990. 06. 07.	1991. 10. 21.
Laoszi Népi Dem. Közt.		1991. 05. 08. a
Lengyelország	1990. 01. 26.	1991. 06. 07.
Lesotho	1990. 08. 21.	1992. 03. 10.
Lettország		1992. 04. 14. a
Libanon	1990. 01. 26.	1991. 05. 14.
Libéria	1990. 04. 26.	1993. 06. 04.
Líbiai Arab Dzsamahirija		1993. 04. 15. a
Liechtenstein	1990. 09. 30.	1995. 12. 22.
Litvánia		1992. 01. 31. a
Luxemburg	1990. 03. 21.	1994. 03. 07.
Macedónia		1993. 12. 02. d
Madagaszkár	1990. 04. 19.	1991. 03. 19.
Magyarország	1990. 03. 14.	1991. 10. 07.
Malajzia		1995. 02. 17. a
Malawi		1991. 01. 02. a
Maldív-szigetek	1990. 08. 21.	1991. 02. 11.
Mali	1990. 01. 26.	1990. 09. 20.
Málta	1990. 01. 26.	1990. 09. 30.
Marokkó	1990. 01. 26.	1993. 06. 21.
Marshall-szigetek	1993. 04. 14.	1993. 10. 04.
Mauritánia	1990. 01. 26.	1991. 05. 16.
Mauritius		1990. 07. 26. a
Mexikó	1990. 01. 26.	1990. 09. 21.
Mianmar		1991. 07. 15. a
Mikronézia		1993. 05. 05. a
Moldova		1993. 01. 26. a
Monaco		1993. 06. 21. a
Mongólia	1990. 01. 26.	1990. 07. 05.
Montenegró		2006. 10. 23. d
Mozambik	1990. 09. 30.	1994. 04. 26.
Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság	1990. 04. 19.	1991. 12. 16.
Namíbia	1990. 09. 26.	1990. 09. 30.
Nauru		1994. 07. 27. a
Németország	1990. 01. 26.	1992. 03. 06.
Nepál	1990. 01. 26.	1990. 09. 14.
Nicaragua	1990. 02. 06.	1990. 10. 05.
Niger	1990. 01. 26.	1990. 09. 30.
Nigéria	1990. 01. 26.	1991. 04. 19.
Niue		1995. 12. 20. a
Norvégia	1990. 01. 26.	1991. 01. 08.
Olaszország	1990. 01. 26.	1991. 09. 05.
Omán		1996. 12. 09. a
Orosz Föderáció	1990. 01. 26.	1990. 08. 16.
Örményország		1993. 06. 23. a
Pakisztán	1990. 09. 20.	1990. 11. 12.
Palau		1995. 08. 04. a
Panama	1990. 01. 26.	1990. 12. 12.

Pápua Új-Guinea	1990. 09. 30.	1993. 03. 02.
Paraguay	1990. 04. 04.	1990. 09. 25.
Peru	1990. 01. 26.	1990. 09. 04.
Portugália	1990. 01. 26.	1990. 09. 21.
Románia	1990. 01. 26.	1990. 09. 28.
Ruanda	1990. 01. 26.	1991. 01. 24.
Saint Kitts és Nevis	1990. 01. 26.	1990. 07. 24.
Saint Lucia	1990. 09. 30.	1993. 06. 16.
Saint Vincent és a Grenadine-szk.	1993. 09. 20.	1993. 10. 26.
Salamon-szigetek		1995. 04. 10. a
Salvador	1990. 01. 26.	1990. 07. 10.
San Marino		1991. 11. 25. a
São Tomé és Príncipe		1991. 05. 14. a
Seychelle-szigetek		1990. 09. 07. a
Sierra Leone	1990. 02. 13.	1990. 06. 18.
Spanyolország	1990. 01. 26.	1990. 12. 06.
Sri Lanka	1990. 01. 26.	1991. 07. 12.
Suriname	1990. 01. 26.	1993. 03. 01.
Svájc	1991. 05. 01.	1997. 02. 24.
Svédország	1990. 01. 26.	1990. 06. 29.
Szamoá	1990. 09. 30.	1994. 11. 29.
Szaúd-Arábia		1996. 01. 26. a
Szenegál	1990. 01. 26.	1990. 07. 31.
Szentszék	1990. 04. 20.	1990. 04. 20.
Szerbia		2001. 03. 12. d
Szingapúr		1995. 10. 05. a
Szíriai Arab Köztársaság	1990. 09. 18.	1993. 07. 15.
Szlovákia		1993. 05. 28. d
Szlovénia		1992. 07. 06. d
Szomália	2002. 05. 09.	
Szudán	1990. 07. 24.	1990. 08. 03.
Szváziföld	1990. 08. 22.	1995. 09. 07.
Tádzsikisztán		1993. 10. 26. a
Tanzániai Egyesült Közt.	1990. 06. 01.	1991. 06. 10.
Thaiföld		1992. 03. 27. a
Togo	1990. 01. 26.	1990. 08. 01.
Tonga		1995. 11. 06. a
Törökország	1990. 09. 14.	1995. 04. 04.
Trinidad és Tobago	1990. 09. 30.	1991. 12. 05.
Tunézia	1990. 02. 26.	1992. 01. 30.
Tuvalu		1995. 09. 22. a
Türkmenisztán		1993. 09. 20. a
Uganda	1990. 08. 17.	1990. 08. 17.
Új-Zéland	1990. 10. 01.	1993. 04. 06.
Ukrajna	1990. 02. 21.	1991. 08. 28.
Uruguay	1990. 01. 26.	1990. 11. 20.
Üzbegisztán		1994. 06. 29. a
Vanuatu	1990. 09. 30.	1993. 07. 07.
Venezuela	1990. 01. 26.	1990. 09. 13.
Vietnám	1990. 01. 26.	1990. 02. 28.
Zambia	1990. 09. 30.	1991. 12. 06.
Zimbabwe	1990. 3. 08.	1990. 09. 11.
Zöld-foki Köztársaság		1992. 06. 04. a

(4.) számú melléklet: a Fakultatív jegyzőkönyv részes államai

FAKULTATÍV JEGYZŐKÖNYV¹²⁶⁴

FORRÁS: az Egyesült Nemzetek Szerződésgyűjteményének honlapja:
<http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>

RATIFIKÁLTA: 128 állam (ALÁÍRTA: 124 állam)

(2009. június 1-ig)

HATÁLYBA LÉPETT: 2002. 02. 12-én (3 hónappal azután, hogy 10 állam megerősítette)

RÉSZES ÁLLAM	ALÁÍRÁS	RATIFIKÁCIÓ, CSATLAKOZÁS ¹²⁶⁵
Afganisztán		2003. 09. 24. a
Albánia		2008. 12. 09. a
Algéria		2009. 05. 06. a
Amerikai Egyesült Államok	2000. 07. 05.	2002. 12. 23.
Andorra	2000. 09. 07.	2001. 04. 30.
Angola		2007. 10. 11. a
Argentína	2000. 06. 15.	2002. 09. 10.
Ausztrália	2002. 10. 21.	2006. 09. 26.
Ausztria	2000. 09. 06.	2002. 02. 01.
Azerbajdzsán	2000. 09. 08.	2002. 07. 03.
Bahrein		2004. 09. 21. a
Banglades	2000. 09. 06.	2000. 09. 06.
Belgium	2000. 09. 06.	2002. 05. 06.
Belize	2000. 09. 06.	2003. 12. 01.
Benin	2001. 02. 22.	2005. 01. 31.
Bhután	2005. 05. 15.	
Bolívia		2004. 12. 22. a
Bosznia és Hercegovina	2000. 09. 07.	2003. 10. 10.
Botswana	2003. 09. 24.	2004. 10. 04.
Brazília	2000. 09. 06.	2004. 01. 27.
Bulgária	2001. 06. 08.	2002. 02. 12.
Burkina Faso	2001. 11. 16.	2007. 07. 06.
Burundi	2001. 11. 13.	2008. 06. 24.
Chile	2001. 11. 15.	2003. 07. 31.
Ciprus	2008. 07. 01.	
Costa Rica	2000. 09. 07.	2003. 01. 24.
Csád	2002. 05. 03.	2002. 08. 28.
Cseh Köztársaság	2000. 09. 06.	2001. 11. 30.

¹²⁶⁴ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, New York, 2000.

¹²⁶⁵ Az okmányok letétbe helyezésének időpontja.

nincs külön jel: ratifikáció (*ratification*)

„a”: csatlakozás (*accession*)

„d”: utódlás (*succession*)

Dánia	2000. 09. 07.	2002. 08. 27.
Dél-Afrika	2002. 02. 08.	
Dominikai Közösség		2002. 09. 20. a
Dominikai Köztársaság	2002. 05. 09.	
Dzsibuti	2006. 06. 14.	
Ecuador	2000. 09. 06.	2004. 06. 07.
Egyiptom		2007. 02. 06. a
Eritrea		2005. 02. 16. a
Észtország	2003. 09. 24.	
Fehéroroszország		2006. 01. 25. a
Fidzsi-szigetek	2005. 09. 16.	
Finnország	2000. 09. 07.	2002. 04. 10.
Franciaország	2000. 09. 06.	2003. 02. 05.
Fülöp-szigetek	2000. 09. 08.	2003. 08. 26.
Gabon	2000. 09. 08.	
Gambia	2000. 12. 21.	
Ghána	2003. 09. 24.	
Görögország	2000. 09. 07.	2003. 10. 22.
Guatemala	2000. 09. 07.	2002. 05. 09.
Guinea-Bissau	2000. 09. 08.	
Haiti	2002. 08. 15.	
Hollandia	2000. 09. 07.	
Honduras		2002. 08. 14. a
Horvátország	2002. 03. 08.	2002. 11. 01.
India	2004. 11. 15.	2005. 11. 30.
Indonézia	2001. 09. 24.	
Irak		2008. 07. 24. a
Írország	2000. 09. 07.	2002. 11. 18.
Izland	2000. 09. 07.	2001. 10. 01.
Izrael	2001. 11. 14.	2005. 07. 18.
Jamaica	2000. 09. 08.	2002. 05. 09.
Japán	2002. 05. 10.	2004. 08. 02.
Jemen		2007. 03. 02. a
Jordánia	2000. 09. 06.	2007. 05. 23.
Kambodzsa	2000. 06. 27.	2004. 07. 16.
Kamerun	2001. 10. 05.	
Kanada	2000. 06. 05.	2000. 07. 07.
Katar		2002. 07. 25. a
Kazahsztán	2000. 09. 06.	2003. 04. 10.
Kelet-Timor		2004. 08. 02. a
Kenya	2000. 09. 08.	2002. 01. 28.
Kína	2001. 03. 15.	2008. 02. 20.
Kirgizisztán		2003. 08. 13. a
Kolumbia	2000. 09. 06.	2005. 05. 25.
Kongói Demokratikus Közt.	2000. 09. 08.	2001. 11. 11.
Koreai Köztársaság	2000. 09. 06.	2004. 09. 24.
Kuba	2000. 10. 13.	2007. 02. 09.
Kuvait		2004. 08. 26. a
Laoszi Népi Dem. Közt.		2006. 09. 20. a
Lengyelország	2002. 02. 13.	2005. 04. 07.
Lesotho	2000. 09. 06.	2003. 09. 24.
Lettország	2002. 02. 01.	2005. 12. 19.
Libanon	2002. 02. 11.	
Libéria	2004. 09. 22.	
Líbiai Arab Dzsamahirija		2004. 10. 29. a
Liechtenstein	2000. 09. 08.	2005. 02. 04.
Litvánia	2002. 02. 13.	2003. 02. 20.
Luxemburg	2000. 09. 08.	2004. 08. 04.

Macedónia	2001. 07. 17.	2004. 01. 12.
Madagaszkár	2000. 09. 07.	2004. 09. 22.
Magyarország	2002. 03. 11.	
Malawi	2000. 09. 07.	
Maldív-szigetek	2002. 05. 10.	2004. 12. 29.
Mali	2000. 09. 08.	2002. 05. 16.
Málta	2000. 09. 07.	2002. 05. 09.
Marokkó	2000. 09. 08.	2002. 05. 22.
Mauritius	2001. 11. 11.	2009. 02. 12.
Mexikó	2000. 09. 07.	2002. 03. 15.
Mikronézia (-i Szövetségi Államok)	2002. 05. 08.	
Moldova	2002. 02. 08.	2004. 04. 07.
Monaco	2000. 06. 26.	2001. 11. 13.
Mongólia	2001. 11. 12.	2004. 10. 06.
Montenegró		2007. 05. 02. d
Mozambik		2004. 10. 09. a
Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság	2000. 09. 07.	2003. 06. 24.
Namíbia	2000. 09. 08.	2002. 04. 16.
Nauru	2000. 09. 08.	
Németország	2000. 09. 06.	2004. 12. 13.
Nepál	2000. 09. 08.	2007. 01. 03.
Nicaragua		2005. 03. 17. a
Nigéria	2000. 09. 08.	
Norvégia	2000. 06. 13.	2003. 09. 23.
Olaszország	2000. 09. 06.	2002. 05. 09.
Omán		2004. 09. 17. a
Oroszországi Föderáció	2001. 02. 15.	2008. 09. 24.
Örményország	2003. 09. 24.	2005. 09. 30.
Pakisztán	2001. 09. 26.	
Panama	2000. 10. 31.	2001. 08. 08.
Paraguay	2000. 09. 13.	2002. 09. 27.
Peru	2000. 11. 01.	2002. 05. 08.
Portugália	2000. 09. 06.	2003. 08. 19.
Románia	2000. 09. 06.	2001. 11. 10.
Ruanda		2002. 04. 23. a
Salvador	2000. 09. 18.	2002. 04. 18.
San Marino	2000. 06. 05.	
Seychelle- szigetek	2001. 01. 23.	
Sierra Leone	2000. 09. 08.	2002. 05. 15.
Spanyolország	2000. 09. 06.	2002. 03. 08.
Sri Lanka	2000. 08. 21.	2000. 09. 08.
Suriname	2002. 05. 10.	
Svájc	2000. 09. 07.	2002. 06. 26.
Svédország	2000. 06. 08.	2003. 02. 20.
Szenegál	2000. 09. 08.	2004. 03. 03.
Szentszék	2000. 10. 10.	2001. 10. 24.
Szerbia	2001. 10. 08.	2003. 01. 31.
Szingapúr	2000. 09. 07.	2008. 12. 11.
Szíriai Arab Köztársaság		2003. 10. 17. a
Szlovákia	2001. 11. 30.	2006. 07. 07.
Szlovénia	2000. 09. 08.	2004. 09. 23.
Szomália	2005. 09. 16.	
Szudán	2002. 05. 09.	2005. 07. 26.
Tádzsikisztán		2002. 08. 05. a
Tanzániai Egyesült Köztársaság		2004. 11. 11. a
Thaiföld		2006. 02. 27. a
Togo	2001. 11. 15.	2005. 11. 28.

Törökország	2000. 09. 08.	2004. 05. 04.
Tunézia	2002. 04. 22.	2003. 01. 02.
Türkmenisztán		2005. 04. 29. a
Uganda		2002. 05. 06. a
Üzbegisztán		2008. 12. 23. a
Új-Zéland	2000. 09. 07.	2001. 11. 12.
Ukrajna	2000. 09. 07.	2005. 07. 11.
Uruguay	2000. 09. 07.	2003. 09. 09.
Vanuatu	2005. 09. 16.	2007. 09. 26.
Venezuela (-i Bolívári Köztársaság)	2000. 09. 07.	2003. 09. 23.
Vietnám	2000. 09. 08.	2001. 12. 20.
Zambia	2008. 09. 29.	
Zöld-foki Köztársaság		2002. 05. 10. a

(5.) számú melléklet: az ILO 182. számú egyezményének részes államai

AZ ILO 182. SZÁMÚ EGYEZMÉNYE¹²⁶⁶

FORRÁS: a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) honlapja: <http://www.ilo.org/ilolex/english/newratframeE.htm>

RATIFIKÁLTA: 169 állam

(2009. június 1-ig)

HATÁLYBA LÉPETT: 2000. 11. 19-én (12 hónappal azután, hogy 2 állam megerősítette)

RÉSZES ÁLLAM	RATIFIKÁCIÓ
Albánia	2001. 08. 02.
Algéria	2001. 02. 09.
Amerikai Egyesült Államok	1999. 12. 02.
Angola	2001. 06. 13.
Antigua és Barbuda	2002. 09. 16.
Argentína	2001. 02. 05.
Ausztrália	2006. 12. 19.
Ausztria	2001. 12. 04.
Azerbajdzsán	2004. 03. 30.
Bahamák	2001. 06. 14.
Bahrein	2001. 03. 23.
Banglades	2001. 03. 12.
Barbados	2000. 10. 23.
Belgium	2002. 05. 08.
Belize	2000. 03. 06.
Benin	2001. 11. 06.
Bolívia	2003. 06. 06.
Bosznia és Hercegovina	2001. 10. 05.
Botswana	2000. 01. 03.
Brazília	2000. 02. 02.
Brunei Darussalam Álam	2008. 06. 09.
Bulgária	2000. 07. 28.
Burkina Faso	2001. 07. 25.
Burundi	2002. 06. 11.
Chile	2000. 07. 17.
Ciprus	2000. 11. 27.
Comore-szigetek	2004. 03. 17.
Costa Rica	2001. 09. 10.
Csád	2000. 11. 06.
Cseh Köztársaság	2001. 06. 19.
Dánia	2000. 08. 14.
Dél-Afrika	2000. 06. 07.
Dominika	2001. 01. 04.

¹²⁶⁶ 2001. évi XXVII. törvény a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolására irányuló azonnali lépésekről szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1999. évi 87. ülészakán elfogadott 182. számú Egyezmény kihirdetéséről

Dominikai Köztársaság	2000. 11. 15.
Dzsibuti	2005. 02. 28.
Ecuador	2000. 09. 19.
Egyenlítői-Guinea	2001. 08. 13.
Egyesült Arab Emirátusok	2001. 06. 28.
Egyesült Királyság	2000. 03. 22.
Egyiptom	2002. 05. 06.
Elefántcsontpart	2003. 02. 07.
Észtország	2001. 09. 24.
Etiópia	2003. 09. 02.
Fehéroroszország	2000. 10. 31.
Fidzsi-szigetek	2002. 04. 17.
Finnország	2000. 01. 17.
Franciaország	2001. 09. 11.
Fülöp-szigetek	2000. 11. 28.
Gabon	2001. 03. 28.
Gambia	2001. 07. 03.
Ghána	2000. 06. 13.
Görögország	2001. 11. 06.
Grenada	2003. 05. 14.
Grúzia	2002. 07. 24.
Guatemala	2001. 10. 11.
Guinea	2003. 06. 06.
Guinea-Bissau	2008. 08. 26.
Guyana	2001. 01. 15.
Haiti	2007. 07. 19.
Hollandia	2002. 02. 14.
Honduras	2001. 10. 25.
Horvátország	2001. 07. 17.
Indonézia	2000. 03. 28.
Irak	2001. 07. 09.
Iráni Iszlám Köztársaság	2002. 05. 08.
Írország	1999. 12. 20.
Izland	2000. 05. 29.
Izrael	2005. 03. 15.
Jamaica	2003. 10. 13.
Japán	2001. 06. 18.
Jemen	2000. 06. 15.
Jordánia	2000. 04. 20.
Kambodzsza	2006. 03. 14.
Kamerun	2002. 06. 05.
Kanada	2000. 06. 06.
Katar	2000. 05. 30.
Kazahsztán	2003. 02. 26.
Kenya	2001. 05. 07.
Kína	2002. 08. 08.
Kirgizisztán	2004. 05. 11.
Kolumbia	2005. 01. 28.
Kongó	2002. 08. 23.
Kongói Demokratikus Köztársaság	2001. 06. 20.
Koreai Köztársaság	2001. 03. 29.
Közép-afrikai Köztársaság	2000. 06. 28.
Kuvait	2000. 08. 15.
Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság	2005. 06. 13.
Lengyelország	2002. 08. 09.
Lesotho	2001. 06. 14.
Lettország	2006. 06. 02.
Libanon	2001. 09. 11.

Libéria	2003. 06. 02.
Líbiai Arab Dzsamahirija	2000. 10. 04.
Litvánia	2003. 09. 29.
Luxemburg	2001. 03. 21.
Macedónia	2002. 05. 30.
Madagaszkár	2001. 10. 04.
Magyarország	2000. 04. 20.
Malajzia	2000. 11. 10.
Malawi	1999. 11. 19.
Mali	2000. 07. 14.
Málta	2001. 06. 15.
Marokkó	2001. 01. 26.
Mauritánia	2001. 12. 03.
Mauritius	2000. 06. 08.
Mexikó	2000. 06. 30.
Moldovai Köztársaság	2002. 06. 14.
Mongólia	2001. 02. 26.
Montenegró	2006. 06. 03.
Mozambik	2003. 06. 16.
Namíbia	2000. 11. 15.
Németország	2002. 04. 18.
Nepál	2002. 01. 03.
Nicaragua	2000. 11. 06.
Niger	2000. 10. 23.
Nigéria	2002. 10. 02.
Norvégia	2000. 12. 21.
Olaszország	2000. 06. 07.
Omán	2001. 06. 11.
Oroszországi Föderáció	2003. 03. 25.
Örményország	2006. 01. 02.
Pakisztán	2001. 10. 11.
Panama	2000. 10. 31.
Pápua Új-Guinea	2000. 06. 02.
Paraguay	2001. 03. 07.
Peru	2002. 01. 10.
Portugália	2000. 06. 15.
Románia	2000. 12. 13.
Ruanda	2000. 05. 23.
Saint Kitts és Nevis	2000. 10. 12.
Saint Lucia	2000. 12. 06.
Saint Vincent és a Grenadine-szigetek	2001. 12. 04.
Salvador	2000. 10. 12.
San Marino	2000. 03. 15.
São Tomé és Príncipe	2005. 05. 04.
Seychelle-szigetek	1999. 09. 28.
Spanyolország	2001. 04. 02.
Sri Lanka	2001. 03. 01.
Suriname	2006. 04. 12.
Svájc	2000. 06. 28.
Svédország	2001. 06. 13.
Szamoá	2008. 06. 30.
Szaúd-Arábia	2001. 10. 08.
Szenegál	2000. 06. 01.
Szerbia	2003. 07. 10.
Szingapúr	2001. 06. 14.
Szíriai Arab Köztársaság	2003. 05. 22.
Szlovákia	1999. 12. 20.
Szlovénia	2001. 05. 08.

Szudán	2003. 03. 07.
Szváziföld	2002. 10. 23.
Tádzsikisztán	2005. 06. 08.
Tanzániai Egyesült Köztársaság	2001. 09. 12.
Thaiföld	2001. 02. 16.
Togo	2000. 09. 19.
Törökország	2001. 08. 02.
Trinidad és Tobago	2003. 04. 23.
Tunézia	2000. 02. 28.
Uganda	2001. 06. 21.
Új-Zéland	2001. 06. 14.
Ukrajna	2000. 12. 14.
Uruguay	2001. 08. 03.
Üzbegisztán	2008. 06. 24.
Vanuatu	2006. 08. 28.
Venezuelai Bolívari Köztársaság	2005. 10. 26.
Vietnám	2000. 12. 19.
Zambia	2001. 12. 10.
Zimbabwe	2000. 12. 11.
Zöld-foki Köztársaság	2001. 10. 23.

(6.) számú melléklet: a Római Statútum részes államai

A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG 1998. ÉVI RÓMAI STATÚTUMA¹²⁶⁷

FORRÁS: a Nemzetközi Büntetőbíróság honlapja: <http://www.icc-cpi.int/statesparties.html>

ALÁÍRTA: 139 állam

RÉSZES ÁLLAMOK: 108

- 30 afrikai
- 14 ázsiai
- 16 kelet-európai
- 23 latin-amerikai és karibi
- 25 nyugat-európai és „más” ország

(2009. június 1-ig)

HATÁLYBA LÉPETT: 2002. 07. 01-én (miután 60 állam megerősítette)

RÉSZES ÁLLAM	ALÁÍRÁS	RATIFIKÁCIÓ, CSATLAKOZÁS, ELFOGADÁS ¹²⁶⁸
Afganisztán	2003. 02. 10.	2003. 02. 10.
Albánia	1998. 07. 18.	2003. 01. 31.
Algéria	2000. 12. 28.	
Amerikai Egyesült Államok	2000. 12. 31.	
Andorra	1998. 07. 18.	2001. 04. 30.
Angola	1998. 10. 07.	
Antigua és Barbuda	1998. 10. 23.	2001. 06. 18.
Argentína	1999. 01. 08.	2001. 02. 08.
Ausztrália	1998. 12. 09.	2002. 07. 01.
Ausztria	1999. 10. 07.	2000. 12. 28.
Bahamák	2000. 12. 29.	
Bahrein	2000. 12. 11.	
Banglades	1999. 09. 16.	
Barbados	2000. 09. 08.	2002. 12. 10.
Belgium	1998. 09. 10.	2000. 16. 28.
Belize	2000. 04. 05.	2000. 04. 05.
Benin	1999. 09. 24.	2002. 01. 22.
Bolívia	1998. 07. 17.	2002. 06. 27.
Bosznia és Hercegovina	2000. 07. 17.	2002. 04. 11.
Botswana	2000. 09. 08.	2000. 09. 08.
Brazília	2000. 02. 07.	2002. 06. 20.
Bulgária	1999. 02. 11.	2002. 04. 11.
Burkina Faso	1998. 11. 30.	2004. 04. 16.
Burundi	1999. 01. 13.	2004. 09. 21.
Chile	1998. 09. 11.	
Ciprus	1998. 10. 15.	2002. 03. 07.

¹²⁶⁷ Rome Statute of the International Criminal Court, 1998.

¹²⁶⁸ Az okmányok letétbe helyezésének időpontja. (*instrument of ratification, acceptance, accession*)

Comore-szigetek		2006. 08. 18.
Cook-szigetek		2008. 07. 18.
Costa Rica	1998. 10. 07.	2001. 06. 07.
Csád		2007. 01. 01.
Cseh Köztársaság	1999. 04. 13.	
Dánia	1998. 09. 25.	2001. 06. 21.
Dél-afrikai Köztársaság	1998. 07. 17.	2000. 11. 27.
Dominikai Közösség		2001. 02. 12.
Dominikai Köztársaság	2000. 09. 08.	2005. 05. 12.
Dzsibuti	1998. 10. 07.	2002. 11. 05.
Ecuador	1998. 10. 07.	2002. 02. 05.
Egyesült Arab Emirátusok	2000. 11. 27.	
Egyesült Királyság	1998. 11. 30.	2001. 10. 04.
Egyiptom	2000. 12. 26.	
Elefántcsontpart	1998. 11. 30.	
Eritrea	1998. 10. 07.	
Észtország	1999. 12. 27.	2002. 01. 30.
Fidzsi-szigetek	1999. 11. 29.	1999. 11. 29.
Finnország	1998. 10. 07.	2000. 12. 29.
Franciaország	1998. 07. 18.	2000. 06. 09.
Fülöp-szigetek	2000. 12. 28.	
Gabon	1998. 12. 22.	2000. 09. 20.
Gambia	1998. 12. 07.	2002. 06. 28.
Ghána	1998. 07. 18.	1999. 12. 20.
Görögország	1998. 07. 18.	2002. 05. 15.
Grúzia	1998. 07. 18.	2003. 09. 05.
Guinea	2000. 09. 08.	2003. 07. 14.
Guinea-Bissau	2000. 09. 12.	
Guyana	2000. 12. 28.	2004. 09. 24.
Haiti	1999. 09. 26.	
Hollandia	1998. 07. 18.	2001. 07. 17.
Honduras	1998. 10. 07.	2002. 07. 01.
Horvátország	1998. 10. 12.	2001. 05. 21.
Irán	2000. 12. 31.	
Írország	1998. 10. 07.	2002. 04. 11.
Izland	1998. 08. 26.	2000. 05. 25.
Izrael	2000. 12. 31.	
Jamaika	2000. 09. 08.	
Japán		2007. 07. 17.
Jemen	2000. 12. 28.	
Jordánia	1998. 10. 07.	2002. 04. 11.
Kambodzsa	2000. 10. 23.	2002. 04. 11.
Kamerun	1998. 07. 17.	
Kanada	1998. 12. 18.	2000. 07. 07.
Kelet-Timor		2002. 09. 06.
Kenya	1999. 08. 11.	2005. 03. 18.
Kigizisztán	1998. 12. 08.	
Kolumbia	1998. 12. 10.	2002. 08. 05.
Kongó	1998. 07. 17.	2004. 05. 03.
Kongói Demokratikus Közt.	2000. 09. 08.	2002. 04. 11.
Koreai Köztársaság	2000. 03. 08.	2002. 11. 13.
Közép-afrikai Köztársaság	1999. 12. 07.	2001. 10. 03.
Kuvait	2000. 09. 08.	
Lengyelország	1999. 04. 09.	2001. 11. 12.
Lesotho	1998. 11. 30.	2000. 09. 06.
Lettország	1999. 04. 22.	2002. 06. 28.
Libéria	1998. 07. 17.	2004. 09. 22.
Liechtenstein	1998. 07. 18.	2001. 10. 02.
Litvánia	1998. 12. 10.	2003. 05. 12.
Luxemburg	1998. 10. 13.	2000. 09. 08.
Macedónia	1998. 10. 07.	2002. 03. 06.

Madagaszkár		2008. 03. 14.
Magyarország	1999. 01. 15.	2001. 10. 30.
Malawi	1999. 03. 03.	2002. 09. 19.
Mali	1998. 07. 17.	2000. 08. 16.
Málta	1998. 07. 17.	2002. 11. 29.
Marokkó	2000. 09. 08.	
Marshall-szigetek	2000. 09. 06.	2000. 12. 07.
Mauritius	1998. 11. 11.	2002. 03. 05.
Mexikó	2000. 09. 07.	2005. 10. 28.
Moldova	2000. 09. 08.	
Monaco	1998. 07. 18.	
Mongólia	2000. 12. 29.	2002. 04. 11.
Montenegró		2006. 10. 23.
Mozambik	2000. 12. 28.	
Namíbia	1998. 10. 27.	2002. 06. 25.
Nauru	2000. 12. 13.	2001. 11. 12.
Németország	1998. 12. 10.	2000. 12. 11.
Niger	1998. 07. 17.	2002. 04. 11.
Nigéria	2000. 06. 01.	2001. 09. 27.
Norvégia	1998. 08. 28.	2000. 02. 16.
Olaszország	1998. 07. 18.	1999. 07. 26.
Omán	2000. 12. 20.	
Oroszország	2000. 09. 13.	
Örményország	1999. 10. 01.	
Panama	1998. 07. 18.	2002. 03. 21.
Paraguay	1998. 10. 07.	2001. 05. 14.
Peru	2000. 12. 07.	2001. 11. 10.
Portugália	1998. 10. 07.	2002. 02. 05.
Románia	1999. 07. 07.	2002. 04. 11.
Saint Kitts és Nevis		2006. 08. 22.
Saint Lucia	1999. 08. 27.	
Saint Vincent és a Grenadine-szk.		2002. 12. 03.
Salamon-szigetek	1998. 12. 03.	
San Marino	1998. 07. 18.	1999. 05. 13.
São Tomé és Príncipe	2000. 12. 28.	
Seychelle-szigetek	2000. 12. 28.	
Sierra Leone	1998. 10. 17.	2000. 09. 15.
Spanyolország	1998. 07. 18.	2000. 10. 24.
Suriname		2008. 07. 15.
Svájc	1998. 07. 18.	2001. 10. 12.
Svédország	1998. 10. 07.	2001. 06. 28.
Szamoá	1998. 07. 17.	2002. 09. 16.
Szenegál	1998. 07. 18.	1999. 02. 02.
Szerbia	2000. 12. 19. (Jugoszlávia)	2001. 09. 06.
Szíriai Arab Köztársaság	2000. 11. 29.	
Szlovákia	1998. 12. 23.	2002. 04. 11.
Szlovénia	1998. 10. 07.	2001. 12. 31.
Szudán	2000. 09. 08.	
Tádzsikisztán	1998. 11. 30.	2000. 05. 05.
Tanzánia	2000. 12. 29.	2002. 08. 20.
Thaiföld	2000. 10. 02.	
Trinidad és Tobago	1999. 03. 23.	1999. 04. 06.
Uganda	1999. 03. 17.	2002. 06. 14.
Új-Zéland	1998. 10. 07.	2000. 09. 07.
Ukrajna	2000. 01. 20.	
Uruguay	2000. 12. 19.	2002. 06. 28.
Üzbegisztán	2000. 12. 29.	
Venezuela	1998. 10. 14.	2000. 06. 07.
Zambia	1998. 07. 17.	2002. 11. 13.
Zimbabwe	1998. 07. 17.	
Zöld-foki Köztársaság	2000. 12. 28.	

XII. FELHASZNÁLT IRODALOM

MAGYAR NYELVŰ KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK

Ágoston, Gábor – Fodor, Pál (szerk.): Török–magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfók, I. A janicsárok törvényei (1606). Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatót és a szómagyarázatokat készítette Fodor Pál. MTA Orientalisztikai Munkaközössége, 1989.

Bakos, Ferenc (szerk.): Idegen szavak és kifejezések szótára, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

Baracs, Dénes: Teng Hsziao-ping. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Baracs, Dénes: Virágozzék egy szál virág! Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Beah, Ishmael: Gyerekkatoná voltam Afrikában, amíg ti játszottatok. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008.

Boardman, John – Griffin, Jasper – Murray, Oswyn (szerk.): Az ókori görögök és rómaiak története. Maecenas Könyvek, Budapest, 1996.

Bokorné, Szegő Hanna: Az ENSZ helye a nemzetközi jogalkotásban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Bozsóky, Pál Gerő: Keresztes hadjáratok, Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó, 1995.

Bowker, John: A világ vallásai. A nagy hitrendszerek bemutatása, GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Böszörményi, Jenő (fordította és a magyar kiadást szerkesztette): Az ENSZ kisebbségi kézikönyve, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2004.

Braham, Randolp L.: A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2003.

Bruhács, János: Nemzetközi jog I. Általános Rész. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2008.

Bruhács, János: Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1999.

Bruhács, János: Nemzetközi jog III. Nemzetközi szervezetek. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2001.

Castelot, André: Napóleon. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.

Csaba, Emese (főszerk.): Világtörténelmi enciklopédia. Reader's Digest Kiadó, 2000.

Demandt, Alexander: A történelem nagy perei. Holnap Könyvkiadó. Budapest, 1993.

Devries, Kelly – Dougherty, Martin – Dickie, Jain – Jestice, Phyllis G. – Jorgensen, Christer: A középkor nagy csatái. 1000-1500. Hastingstól Konstantinápolyig. Ventus Libro Kiadó, 2007.

Élesztős, László (főszerk.): Magyar nagylexikon. Harmadik kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1994.

Fagyjev: Az Ifjú Gárda. Ifjúsági Könyvkiadó. Budapest, 1951.

Fodor, Pál: Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16-17. század fordulóján. História Könyvtár, MTA Történettudományi Intézete, Magyar-Török Baráti Társaság, Budapest, 2006.

Fodor, Pál – Hegyi, Klára – Ivanics, Mária: Török és tatár hódítók, Kossuth Könyvkiadó, 1993.

Földvári, József: Magyar büntetőjog, Általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

Frank, Tímea – Sulyok, Gábor: A diplomáciai és konzuli kapcsolatok joga, Rejtjel Kiadó, 2002.

Generál, Tibor: Allah serege. Az oszmán-török haderő kialakulása és fénykora, Zrínyi katonai kiadó, Budapest, 1987.

Grotius, Hugo: A háború és a béke jogáról. III. könyv. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.

Gutman, Roy – Rieff, David (szerk.): Háborús bűnök. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002.

Header, Harry: Olaszország rövid története, Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1992.

Hegyi, Dolores – Kertész, István – Németh, György – Sarkady, János: Görögország történelme a kezdetektől Kr.e. 30-ig. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Hegyi, Klára – Zimányi, Vera: Az oszmán birodalom Európában, Corvina Kiadó, Budapest, 1986.

Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Herczegh, Géza: Amit a genfi egyezményekről tudni kell. Magyar Vöröskereszt. 1979.

Ivasivka, Mátyás – Arató, László: Sziklatábor. A magyarországi katakombacserkészlet története. Márton Áron Kiadó, Budapest, 2006.

Katus, László: A középkor története. Egyetemi tankönyv. Pannonica-Rubicon, Budapest, 2000.

Károli, Gáspár (magyar nyelvre fordította): Szent Biblia, azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar Bibliatársulat, Budapest, 1994.

Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó. Budapest, 2006.

Kussbach, Erich: Nemzetközi és Európai Büntetőjog. Szent István Társulat. Budapest, 2005.

La Fontaine mesék és széphistóriák. Magyar Helikon. 1980.

Lewis, Brenda Ralph: Hitlerjugend: a nácik ifjúsági szervezete békében és háborúban, 1933-1945. Hajja, Debrecen, 2001.

M. Nyitrai, Péter: A kiadatás intézménye a nemzetközi büntetőjogban – egy új korszak régi-új kihívásai Európában. PhD értekezés. Készült a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori programjának keretében. Miskolc, 2003.

Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. Az Ókor. II. kötet: A görögök története. A római hódítás koráig. Írta: Gyomlay, Gyula. Franklin Társulat - Révai Testvérek, Budapest

Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet: A középkor. II. rész: A hűbériség és a keresztes hadjáratok kora. Írta: Mika, Sándor. Franklin Társulat - Révai Testvérek, Budapest, Hasonmás kiadás, Babits Kiadó, 1999.

Matuz, József: Az Oszmán Birodalom története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

Menekültek, hazatérők és belső menekültek elleni szexuális és nemi erőszak: megelőzés és a következmények kezelése – irányelvek. (Sexual and gender-based violence against refugees, returnees and internally displaced persons.) Kiadja az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselete. Budapest, 2003.

Midi Világatlasz. Nyír-Karta Bt. 2005.

Nagy, Károly: Nemzetközi jog. Püski, Budapest, 1999.

Neillands, Robin: Wellington és Napóleon. Az 1807-1815 közötti harcok. Merhávia Kiadó, Pécs, 1995.

Németh, György – Ritoók, Zsigmond – Sarkady, János – Szilágyi, János György: Görög Művelődéstörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Nguyen Quoc Dinh – Daillier, Patrick – Pellet, Alain – Kovács, Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Ormos Mária: Hitler, **Krausz Tamás:** Sztálin. Fekete-fehér sorozat. Sorozatszerkesztő: Szvák Gyula, Pannonica Kiadó, 1999.

Ormos, Mária: Mussolini. II. kötet. PolgART Könyvkiadó, Budapest, 2000.

Ormos, Mária: Mussolini, **Harsányi, Iván:** Franco. Fekete-fehér sorozat. Sorozatszerkesztő: Szvák Gyula, Pannonica Kiadó, 2001.

Paál, Ferenc: Egy nemzet születése. A Risorgimento eszméi és alakjai. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1961.

Pecz, Vilmos: Ókori lexikon. Első kötet. Franklin Társulat, Budapest. 1902.

Pecz, Vilmos: Ókori lexikon. Második kötet. Franklin Társulat, Budapest. 1904.

Pöltner, Rudolf: A Szent Sír hadművelet. A kereszties hadjáratok a legendákban és a valóságban (1095-1187), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Rostoványi, Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat, Corvina Kiadó, 2004.

Runciman, Steven: A kereszties hadjáratok története, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Shaw, Malcolm N.: Nemzetközi jog. (szerk.: Valki László) Osiris Kiadó. Budapest, 2001.

Szávai, János (főszerk.): Magyar Larousse. Enciklopédikus Szótár. I. kötet. Librairie Larousse, Paris, 1979 – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.

Széky, János (főszerk.): Britannica Hungarica Világenciklopédia. Magyar Világ Kiadó. Budapest, 2007.

Tibi, Bassam: Kereszties háború és dzsihád. Az iszlám és a keresztény világ. Corvina Kiadó, Budapest, 2003.

Tóth, Károly (szerk.): In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár (1932-2001) Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXI. Szeged, 2002.

Világatlasz. Nyír-Karta Bt. 2005.

Zöllner, Walter: A keresztes háborúk története, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. II. kötet. Felelős szerkesztő: Utcsenko, Sz. L. Kossuth Könyvkiadó, 1962.

Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. V. kötet. Felelős szerkesztő: Zutyisz, J. J. Kossuth Könyvkiadó, 1964.

Zsukov, J. M. (főszerk.): Világtörténet tíz kötetben. VI. kötet. Felelős szerkesztő: Szmirnov, N. A. Kossuth Könyvkiadó, 1964.

MAGYAR NYELVŰ TANULMÁNYOK, ÉRTEKEZÉSEK, CIKKEK

A gyermek védelemhez való joga. The Right of Children to Protection. By Editorial Board Europski glasnik. In: European Roma Rights Center – Research Papers. Issue: 05/2007. www.ceeol.com

Benkes, Mihály István: A kongói válság történeti gyökerei – a mobutizmus politikai hagyatéka, In: Kül-Világ, a Nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, I. évfolyam 2004/1. szám

Bokorné, Szegő Hanna: A gyermek védelme a nemzetközi jogban. In: Acta Humana, 1992. No. 9.

Fodor, Pál: Gyermekadó a szultánnak, In: Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár, <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/97-056-09FodorP.html>

Fodor, Pál: Kie legyen Pankota (1565)? Érdekcsoportok és érdekérvényesítés az oszmán hatalmi elitben a 16. század közepén. Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár, Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/pankota.html>

Fodor, Pál – Oborni, Teréz – Pálffy, Géza: Kereszt és félhold. A török kor Magyarországon (1526-1699). Encyclopaedia Humana Hungarica 05. I. fejezet: Történelem. <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index1.html>

Galgóczi, István: A dzsihád. In: Kard és toll, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 3. évfolyam, 2005.

Hegedüs, Kata: Szomália – a véget nem érő háború országa. In: Államok és államkudarok a globalizálódó világban, Szerk.: Marton Péter, Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja, 2006.

Herczegh, Géza: A humanitárius nemzetközi jog fogalma és helye a nemzetközi közjog rendszerében. In: Állam- és Jogtudomány, XVI. évf. 1. szám, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

Hoffmann, Tamás: Egy előre meghozott ítélet krónikája? A Népirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazása (Bosznia és Hercegovina kontra Szerbia és Montenegró) ügy a hágai Nemzetközi Bíróság előtt. In: Kül-Világ. III. évfolyam. 2006/2.

Jeney, Petra – Sebők, Endre: Médiagenocídium. In: Fundamentum. 2004. 1. szám.

Józsa, Judit – Pelles, Tamás: A budapesti olasz iskola története levéltári dokumentumok tükrében. In: Mara Bér, Gilda (szerk.): Storia della scuola italiana di Budapest – A budapesti olasz iskola története (1935-1947) AEBES, Budapest, 1999.

Kecskeméti, Edit: A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény végrehajtása. In: Acta Humana, 1992. No. 9.

Kovács, István: A nagy játék. Földalatti oktatás Lengyelországban a II. világháború alatt. In: HOLMI. A folyóirat online kiadása. 2005. június.

<http://www.holmi.org/2005/06/kovacs-istvan-a-nagy-jatek-jegyzetek>

Kirs, Eszter: Save the Children of War! Thoughts on Child Recruitment. In: Acta Societatis Martensis, The Martens Society, Vol. 2. 2006.

Kirs, Eszter: How Does International Law Protect the Children of a Revolution or a War?" In: Miskolc Journal of International Law, Vol. 3. No. 3. 2006.

Kovácsy, Tibor: A ruandai mészárlás. In: Beszélő. 2000/5.

<http://www.c3.hu/~mester/T365/tux02028.htm>

Lagzi, Gábor: És a varsói gettó felkelt... In: Találjuk ki Közép-Európát?

honlapja: <http://www.talaljuk-ki.hu/index.php/article/articleview/593/1/71/>

Lamm, Vanda: A délszláv háború újabb felvonása a Nemzetközi Bíróság előtt. A NATO bombázások ügye a Bíróság előtt. Ld. az értekezést a Balkán-tanulmányok Központ honlapján:

<http://www.balkancenter.hu/pdf/elemzes/lammv.pdf>

Lamm, Vanda: A délszláv háború és a Nemzetközi Bíróság. In: Tóth, Károly (szerk.): In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár (1932-2001) Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXI. Szeged, 2002.

Laudancsek, Katalin: Gyerekek géppisztollyal. In: Hetek, IV. évf. 19. szám. 2000.

<http://epa.oszk.hu/00800/00804/00112/7474.html>

Magyari, Péter: Vérözön Libériában, 2003. 07. 22.

<http://www.origo.hu/print/nagyvilag/20030722verozon.html>

Nagy, László: Azerbajdzsáni helyzetkép. In: Új Honvédségi Szemle, 2006. június-július-augusztusi számok

Orentlicher, Diane F.: A nemzeti bíróságok és bírák szerepe a nemzetközi humanitárius jog alkalmazásában. In: Fundamentum: az emberi jogok folyóirata. 2001. 4. szám.

Paragi, Beáta: A libériai és Sierra Leone-i (polgár)háborúk háttere és összefüggései, In: Külügyi Szemle, IV. évf. 2005. 1-2. szám

Pál, Attila: Libéria: szabadság, egyenlőség, testvériség? In: Beszélő, Politikai és Kulturális Folyóirat, 2006. január, 11. évfolyam, 1. szám

Rácz, András – Türke, András István: Az ENSZ és az EU válságkezelési műveletei a Kongói Demokratikus Köztársaságban, In: Külügyi Szemle, IV. évfolyam, 2005, 1-2. szám

Schweitzer, András: Az átalakuló Izrael/Palesztina-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés. Budapesti Corvinus Egyetem. „Nemzetközi Kapcsolatok” Multidiszciplináris Doktori Iskola. Ph.D. értekezés. Budapest, 2006.

http://phd.lib.uni-corvinus.hu/138/01/schweitzer_andras.pdf

Székhelyi, Márton: A palesztin menekültek nemzetközi jogi megítélése

<http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/Kiadvanyok/elektronikus/seminarium/Invia%20virtutis/Sz%C3%A9k helyi%20M%C3%A1rton.pdf>

Szemesi, Sándor: A menekültek helyzete a nemzetközi, a magyar és az uniós jogban – kötelező segédanyag.

<http://www.law.klte.hu/jati/tanszekek/nemzetkozi/tse>

Talmon, Stefan: A Biztonsági Tanács mint világtörvényhozás. In: Miskolci Jogi Szemle, II. évf. 2007. 1. szám

UNHCR: A menekültek védelme és az UNHCR szerepe. Kiadta 2008-ban az UNHCR Közép-Európai Regionális Képviselete. Budapest.

<http://www.unhcr-budapest.org/hungary/files/ProtRefbrochureHUN.pdf>

Vitári, Zsolt: Hitlerjugend. Pártifjúságból „tökéletes” államifjúság. In: Rubicon. Történelmi folyóirat. 2005/4-5. A náci örökség. Németország történelmi teherképe.

IDEGEN NYELVŰ KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK

Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006.

Brett, Rachel – McCallin, Margaret: Children: The invisible soldiers, Rädda Barnen (Swedish Save the Children), Stockholm, 1996.

Cassese, Antonio: International Criminal Law, Oxford, 2003.

Cassese, A. – Gaeta, P. – Jones, J.: The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary, Oxford, 2002.

Coghlan, Ben et al.: Mortality in the Democratic Republic of Congo. Results from a Nationwide Survey, International Rescue Committee. Conducted September-November 2002. Reported April 2003.

http://hei.unige.ch/sas/files/portal/issueareas/victims/Victims_pdf/2004_IRC_DRC.pdf

CSUCS: Child Soldiers Global Report 2001. Published by the Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2001. http://www.child-soldiers.org/library/global-reports?root_id=159&directory_id=215

CSUCS: Child Soldiers Global Report 2004. Published by the Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2004.

http://www.child-soldiers.org/library/global-reports?root_id=159&directory_id=165

CSUCS: Child Soldiers Global Report 2008. Published by the Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2008.

http://www.childsoldiersglobalreport.org/files/2008_child_soldiers_map.pdf

Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, 1999.

Eberlin, Philippe – Gasser, Hans-Peter – Junod, Sylvie-Stoyanka – Pictet, Jean – Pilloud, Claude – Preux, Jean de – Sandoz, Yves – Swinarski, Christophe – Wenger, Claude F. – Zimmermann, Bruno: Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross. Martinus Nijhoff Publishers, 1987.

Joseph S. – Schultz J. – Castan M.: The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary. Oxford University Press, 2000.

Machel, Grac'a: Impact of Armed Conflict on Children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Grac'a Machel, 26 August 1996. Submitted pursuant to UN General Assembly resolution 48/157.

http://www.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf

Machel Review Report: Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, 13 August 2007. http://www.un.org/children/conflict/_documents/machel/MachelReviewReport.pdf

O'Malley, Brendan: Education under attack. A global study on targeted political and military violence against education staff, students, teachers, union and government officials, and educational institutions. Commissioned by UNESCO, Education Sector, Division for the Coordination of United Nations Priorities in Education. ED/EFA/2007/ME/18. Paris, April 2007. <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001505/150548e.pdf>

Pearsall, Judy (ed.): Concise Oxford English Dictionary, 10th Edition, Revised, New York, Oxford University Press, 2002.

Pictet, J. S.: The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary. Published under the General Editorship of Jean S. Pictet. Doctor of Laws Director for General Affairs of the International Committee of the Red Cross. IV. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva International Committee of the Red Cross, 1958.

Rempel, Gerhard: Hitler's Children. The Hitler Youth and the SS. The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1989.

Simma, Bruno (ed.): The Charter of the United Nations. A Commentary. Second edition. Volume 1. Oxford University Press, New York, 2002.

Sinha, P. C. (ed.): Encyclopaedia of Social Welfare, Justice and Human Rights. Vol. 10. Anmol Publications Pvt. Ltd., New Delhi, 2004.

UNHCR: Guidelines on Protection and Care of Refugee Children. UNHCR, Geneva, 1994.

<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/protect/openssl.pdf?tbl=PROTECTION&id=3b84c6c67>

IDEGEN NYELVŰ TANULMÁNYOK, ÉRTEKEZÉSEK, CIKKEK

Aeschlimann, Alain: The ICRC says "no" to the recruitment of child soldiers. Speech delivered in Paris on 6 February 2007 by Alain Aeschlimann, head of protection activities at the ICRC, on the occasion of the conference "Free Children From War" organized by UNICEF and the French Ministry of Foreign Affairs.

<http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/children-statement-060207>

Alfredson, Lisa: Child soldiers, displacement and human security. 2002. A tanulmányt az UNIDIR (United Nations Institute for Disarmament Research), azaz az ENSZ Leszerelési Kutató Intézetének honlapja közli: <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art1728.pdf>

Amnesty International: Child Soldiers. Criminals or Victims?
Amnesty International, International Secretariat, London, United Kingdom
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR50/002/2000/en/dom-IOR500022000en.html>

Amnesty International: Child soldiers: one of the worst abuses of child labour. Amnesty International. January 1999. AI Index Number: IOR 42/01/99.

Baricako, Germain: Introductory Preface: The process of the elaboration and adoption of the African Charter on Human and Peoples' Rights. In: Evans, Malcolm – Murray, Rachel (ed.): The African Charter on Human and Peoples' Rights. The System in Practice 1986-2006. 2nd Edition. Cambridge University Press. 2008.

Benson, William: Light weapons controls and security assistance: a review of current practice, International Alert, London, 1998. <http://www.international-alert.org>

Berkeley, Bill: Terror Surrounds Rwanda's Orphans. In. Alicia Patterson Foundation Reporter Vol. 16. No. 4. <http://www.aliciapatterson.org/APF1604/Berkeley/Berkeley.html>

Brett, Rachel: Adolescents volunteering for armed forces or armed groups. In: International Review of the Red Cross, 2003 – No. 852. [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/5WNJFX/\\$File/IRRC_852_Brett.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/5WNJFX/$File/IRRC_852_Brett.pdf)

Butnick, Stephanie: Shalom Yoran <http://eev.liu.edu/HolocaustReCtr/survivors/syoran.htm>

Cicero: „Pro Milone” (M. Tvlli Ciceronis pro T. Annio Milone Oratio)
<http://www.thelatinlibrary.com/cicero/milo.shtml>

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. The Use of Children as Soldiers in Africa. A country analysis of child recruitment and participation in armed conflict. 1999. <http://www.reliefweb.int/library/documents/chilsold.htm>

Cohn, Ilene: The Protection of Children in Peacemaking and Peacekeeping Process. In: Harvard Human Rights Journal. Vol. 12. Spring 1999. <http://www.law.harvard.edu/students/orgs/hrj/iss12/cohn.shtml>

Dajani, Dalya: Children need to learn how to read and write, not how to kill
In: Jordan Times, 2001. 04. 09. www.jordanembassyus.org

Gamble, Adam – Watanabe, Takesato: A public betrayed. An inside look at Japanese media atrocities and their warnings to the West. Regnery Publishing, 2004.

Hidden Killers: The Global Landmine Crisis. Report released by the U.S. Department of State, Bureau of Political-Military Affairs, Office of Humanitarian Demining Programs, Washington DC. September 1998.

http://www.state.gov/www/global/arms/rpt_9809_demine_toc.html

Holder, Christina: WWII resistance fighter recounts harrowing story for captive audience

http://www.naplesnews.com/news/2004/dec/07/ndn_wwii_resistance_fighter_recounts_harrowing_sto/

Human Rights Watch: Ituri: „Covered in blood”. Ethnically targeted violence in Northeastern DR Congo, Human Rights Watch Publications, Vol 15. No 11. (A) July 2003. <http://hrw.org/reports/2003/ituri0703/>

Human Rights Watch: UN: Punish Abuse of Children in War. Known Child Recruiters Promoted to Key Government, Military Posts. 28 April 2009.

<http://www.hrw.org/en/news/2009/04/28/un-punish-abuse-children-war>

ICC. Background to the case The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. In: ICC Newsletter, Vol. 10. November 2006. http://www.icc-cpi.int/library/about/newsletter/10/en_03.html

ICC. Chronology of the Thomas Lubanga Dyilo case. In: ICC Newsletter, Vol. 10. November 2006.

ICC arrests Congolese militia leader. In: Africa Renewal, Vol. 20. No. 1. April 2006.

International Campaign to Ban Landmines. Landmine Monitor Report 2007. Toward a Mine-Free World.

<http://www.icbl.org/lm/2007/>

International Committee of the Red Cross. Anti-personnel Landmines. Friend or Foe? A Study of the Military Use and Effectiveness of Anti-personnel Mines. ICRC, Geneva, 1996.

[http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0654/\\$FILE/ICRC_002_0654.pdf](http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0654/$FILE/ICRC_002_0654.pdf)

International Committee of the Red Cross. Banning Anti-personnel Mines. The Ottawa Treaty Explained. ICRC, Geneva, 1998.

[http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0702/\\$File/ICRC_002_0702_OTTAWA_EXPLAINED.PDF!Open](http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0702/$File/ICRC_002_0702_OTTAWA_EXPLAINED.PDF!Open)

International Committee of the Red Cross. Children in war information kit. ICRC Publication 2004. ICRC, Geneva, 2002. Updated 31 July 2004. Also available on-line:

<http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/p0577K>

International Committee of the Red Cross. Ending the Landmine Era. Achievements and Challenges. ICRC, Geneva, 2004. [http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0846/\\$FILE/ICRC_002_0846.pdf](http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0846/$FILE/ICRC_002_0846.pdf)

International Committee of the Red Cross. Children in war information kit. ICRC Publication 2004. ICRC, Geneva, 2002. Updated 31 July 2004. Also available on-line:
<http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/p0577K>

International Committee of the Red Cross. Protecting children in armed conflict. Interview with Kristin Barstad. 2007. 12. 10. <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/children-interview-101207>

Karp, Aaron: Negotiating Small Arms Restraint: The Boldest Frontier for Disarmament? In: Disarmament Forum, Vol 2. Geneva. UNIDIR. 2000. <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art147.pdf>

Kovács, Péter: Authority and Weakness of the 1977 Geneva Protocol II in the Light of the Conflict in Chechnya. In: International Peacekeeping. Frankfurt am Main, Vol. 6. No. 4-6. July-December 2000.

Kovács, Péter: Rather Judgement than Opinion? Or can we speak about a third type judicial procedure before the International Court of Justice? In: Miskolc Journal of International Law, Vol. 2. No. 1. 2005.

Kuper, Jenny: Bridging the gap: military training and international accountability regarding children. In: Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006.

Mazurana, Dyan – Carlson, Kristopher: The girl child and armed conflict. Recognizing and addressing grave violations of girls' human rights. United Nations Division for the Advancement of Women (DAW) in collaboration with UNICEF. Expert Group Meeting. Elimination of all Forms of Discrimination and Violence Against the Girl Child. Florence, Italy, 25-28 September 2006. pp. 3-4.
<http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/elim-disc-viol-girlchild/ExpertPapers/EP.12%20Mazurana.pdf>

Misser, Francois: The presidential challenger: Faustin Twagiramungu has announced his intention to run for president in the July polls. President Kagame now has a worthy challenger. (Around Africa: Rwanda). In: New African. March 1. 2003.
<http://www.articlearchives.com/government-public-administration/elections-politics/862476-1.html>

Lipman, Larry: The Defiant: Unvarnished Tale of Jewish Survival
http://eilatgordinlevitan.com/kurenets/k_pages/stories_yoran.html

Magnarella, Paul J.: New world court targets war crimes: Will the International Criminal Court meet Africa's expectations? In: Africa Recovery, a United Nations publication, 1998 November, Vol. 12. No. 2.

Mole, Nuala: Litigating children's rights affected by armed conflict before the European Court of Human Rights. In: Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006.

Norton-Taylor, Richard – Walker, Peter: Cluster bomb treaty: signing of ban on production begins. Guardian, 3 December 2008. <http://www.guardian.co.uk/world/2008/dec/03/cluster-bomb-treaty-oslo>

Olonisakin, Funmi: Lessons Learned Study: Child Protection. The Impact of Child Protection Advisers in UN Peacekeeping Operations. Peacekeeping Best Practices Section. May 2007.
http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/PBPS/Library/LL_CPA_PBPS_May07_Final.pdf

Otunnu, Olara A.: 'Special Comment' on Children and Security, Disarmament Forum, No. 3. United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, 2002.

Plan of Action for Implementing the World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children in the 1990s. 1990. <http://www.unicef.org/wsc/plan.htm>

Polgreen, Lydia: Fewer conflicts involve child soldiers, Report finds. In: The New York Times, 22 May 2008.
<http://www.nytimes.com/2008/05/22/world/africa/22child.html>

RS Documentation Center For War Crimes Research. Children - Victims of War and Peace. Reports of Participants From Republika Srpska at an International Conference in Sarajevo, September 10-11, 2001. Banja Luka, October 2001. http://www.rs-icty.org/PUBLIKACIJE/children-wictims_of_war.pdf

Rocha, Sandra: The African Child Soldiers. Lásd a Flinders University honlapját:
<http://www.socsci.flinders.edu.au/global/africa/sandrarocha/childsoldiers/ChildSoldiers.htm>

Rutsch, Horst: Child Protection Advisers – Brief Article. In: UN Chronicle, Spring, 2000.
http://findarticles.com/p/articles/mi_m1309/is_/aj_64830811?tag=artBody:coll

Save the Children Alliance. Last in line, last in school: how donors are failing children in conflict-affected fragile states, 2007. <http://www.reliefweb.int/rw/RWB.NSF/db900SID/KHII-7279NY?OpenDocument>

Schuffan, C.: The Decade of the African Child. Development in Practice. 1995 November. Abstract.
<http://www.ponline.org/docs/109513>

Stohl, Rachel: Ottawa Landmines Treaty Enters into Force. 9 March 1999.
<http://www.hartford-hwp.com/archives/27a/072.html>

Taylor, Kate: Honoring the Jewish Resistance. In: The New York Sun, 13 April 2007.
<http://www.nysun.com/arts/honoring-the-jewish-resistance/52418/>

Thalif, Deen: UN Report on Child Soldiers Ignores Worst Offenders. Published on Thursday, 7 November 2002 by the Inter Press Service. <http://www.commondreams.org/headlines02/1107-05.htm>

The Redress Trust: Victims, perpetrators or heroes? Child Soldiers before the International Criminal Court. London. September 2006.

The world of children as a glance. In: Refugees Magazine, Volume 1. No. 122. 2001.

Tolbert, David: Children and international criminal law: the practice of the international tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). In: Arts, Karin – Popovski, Vesselin (ed.): International Criminal Accountability and the Rights of Children. From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006.

UNHCR. Summary Note. UNHCR's Strategy and Activities concerning Refugee Children. Geneva, October 2005. <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/439841784.pdf>

UNHCR. 2007 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons. June 2008. <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/4852366f2.pdf>

UNHCR. Summary Note. UNHCR's Strategy and Activities concerning Refugee Children. Geneva, October 2005. <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/439841784.pdf>

UNHCR. Policy on Refugee Children. Geneva, 6 August 1993. <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3f9e6a534.pdf>

UNICEF. Adult Wars, Child Soldiers. Voices of Children Involved in Armed Conflict in the East Asia and Pacific Region. UNICEF 2002. <http://www.unicef.org/eapro/AdultWarsChildSoldiers.pdf>

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Field update on Gaza from the Humanitarian Coordinator. 13 January 2009. http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_gaza_humanitarian_situation_report_2009_01_13_english.pdf

Wadhams, Nick: Endangered Gorillas "Held Hostage" by Rebels in Africa Park, Nairobi, Kenya, National Geographic News. May 23, 2007. <http://news.nationalgeographic.com/news/2007/05/070523-gorillas-hostage.html>

Walker, Colin: Brownsea and its significance. The world's first Scout Camp. <http://www.scouting.milestones.btinternet.co.uk/brownsea.htm>

Working Paper. Global Trade in Small Arms. Health Effects and Interventions. March 2001. A Joint Publication of International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) and Small Arms/Firearms Education and Research Network. <http://www.ippnw.org/ResourceLibrary/IPPNWglobaltrade.pdf>

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK, DOKUMENTUMOK

NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK:

1904. évi (majd 1910. évi) párizsi egyezmény a leánykereskedelem elnyomásáról

1919. évi 5-ös számú ILO-egyezmény az iparban irányadó minimális korhatárról

1919. évi 6-os számú ILO-egyezmény a fiatal munkavállalók éjszakai (ipari) munkájáról

1920. évi 7-es számú illetve **1921.** évi 15-ös számú ILO-egyezmények a tengeren irányadó minimális korhatárról

1921. évi genfi megállapodás a mezőgazdasági munkában alkalmazható gyermekek legalacsonyabb életkorának megállapításáról

1921. évi 10-es számú ILO-egyezmény a mezőgazdaságban irányadó minimális korhatárról

1948. évi XL. törvény az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Alkotmányának becikkelyezéséről

A hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (I. Genfi Egyezmény). A szöveg közzététele nélkül kihirdette: az **1954.** évi 32. tvr. Hiteles magyar fordítás: Magyar Közlöny. 2000/112. szám. 7034. o.

A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (III. Genfi Egyezmény). A szöveg közzététele nélkül kihirdette: az **1954.** évi 32. tvr. Hiteles magyar fordítás: Magyar Közlöny. 2000/112. szám. 7083. o.

A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (IV. Genfi Egyezmény). A szöveg közzététele nélkül kihirdette: az **1954.** évi 32. tvr. Hiteles magyar fordítás: Magyar Közlöny. 2000/112. szám. 7117. o.

1955. évi 16. törvényerejű rendelet a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról

1976. évi 7. törvényerejű rendelet a házasságkötéshez szükséges kölcsönös beleegyezésről, legalsóbb korhatárról, valamint a házasságkötések anyakönyvezéséről szóló, New Yorkban, 1962. évi december hó 10. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. dec. 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1984. évi 2. törvényerejű rendelet a Mértéktelen sérülést okozónak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről

1988. évi 3. tvr. a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni 1984. évi New York-i egyezmény kihirdetéséről

1989. évi 15. tvr. a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről

1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

1998. évi X. törvény a Gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló Egyezmény megerősítéséről és kihirdetéséről

1993. évi XL. törvény a Magyar Vöröskeresztről

1999. évi C. törvény az Európai Szociális Charta kihirdetéséről

2001. évi XCIX. törvény a felsőoktatási képezéseknek az európai régióban történő elismeréséről szóló, 1997. április 11-én, Lisszabonban aláírt Egyezmény kihirdetéséről

2004. évi III. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény tizenharmadik, a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörlésére vonatkozó jegyzőkönyvének kihirdetéséről

2006. évi LXXVIII. törvény az 1949. augusztus 12-én aláírt Genfi Egyezmények egy további megkülönböztető jelvény elfogadásáról szóló, Genfben, 2006. június 19-én aláírt Kiegészítő (III.) Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. **1945**. London.

OUA (Organization of African Unity) Charter. Addis Ababa, **1963**.

American Convention on Human Rights, Pact of San Jose, Costa Rica, **1969**.

OUA Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa. **1969**.

ILO Convention 138 Concerning the Minimum Age for Admission to Employment.
'Minimum Age Convention'. **1973**.

African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights. Adopted 27 June **1981**. OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58. 1982.

African Charter on the Rights and Welfare of the Child, OAU Doc, CAB/LEG/24.9/49. **1990**.

Arab Charter on Human Rights, adopted by the League of Arab States. 15 September **1994**.

European Convention on the Exercise of Children's Rights, Strasbourg, 25 January **1996**. CETS 160.

Inter-American Convention Against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Ammunition, Explosives, and other Related Materials. Washington D.C. 14 Nov **1997**.

Rome Statute of the International Criminal Court. 17 July **1998**.

ILO Convention 182 Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. **1999**. (a munkaügyi egyezményt Magyarországon a 2001. évi XXVII. törvény hirdette ki)

Constitutive Act of the African Union. Lome, Togo, 11 July **2000**.

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. 25 May **2000**.

Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the establishment of a Special Court for Sierra Leone. Freetown. **2002**.

Statute of the Special Court for Sierra Leone, annexed to the Agreement, **2002**.

Revised Arab Charter on Human Rights, adopted by the League of Arab States, 22 May **2004**.

Covenant on the rights of the child in Islam. OIC. Sana'a, June **2005**. OIC/9-IGGE/HRI/2004/Rep.Final.

Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. September **2008**.

SZERZŐDÉSEKHEZ FŰZÖTT FENNTARTÁSOK:

Declaration of the United States of America to the Optional Protocol on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. 23 December 2002.

ENSZ BIZTONSÁGI TANÁCSI HATÁROZATOK:

UN Security Council Resolution **1244** (1999) on the situation relating Kosovo. Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999, S/RES/1244

Resolution **1261** (1999) Adopted by the Security Council at its 4037th meeting, on 25 August 1999, S/RES/1261

Resolution **1314** (2000) Adopted by the Security Council at its 4185th meeting, on 11 August 2000, S/RES/1314

Resolution **1379** (2001) Adopted by the Security Council at its 4423th meeting, on 20 November 2001, S/RES/1379

Resolution **1460** (2003) Adopted by the Security Council at its 4695th meeting, on 30 January 2003, S/RES/1460

Resolution **1539** (2004) Adopted by the Security Council at its 4948th meeting, on 22 April 2004, S/RES/1539 (2004)

Resolution **1593** (2005) Adopted by the Security Council at its 5158th meeting, on 31 March 2005. S/RES/1593

Resolution **1612** (2005) Adopted by the Security Council at its 5235th meeting, on 26 July 2005, S/RES/1612

Resolution **1688** (2006) Adopted by the Security Council at its 5467th meeting, on 16 June 2006.

Statement by the President of the Security Council, 28 November 2006, 5573rd meeting of the Security Council, S/PRST/2006/48.

Statement by the President of the Security Council, 12 February 2008, 5834th meeting of the Security Council, S/PRST/2008/6.

Statement by the President of the Security Council, 17 July 2008, 5936th meeting of the Security Council, S/PRST/2008/28.

Statement by the President of the Security Council, 29 April 2009, 6114th meeting of the Security Council, S/PRST/2009/9.

ENSZ KÖZGYŰLÉSI HATÁROZATOK:

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. **1948.**

UN General Assembly Resolution **57 (I)** of 11 December 1946. Establishment of an International Children's Emergency Fund

UN General Assembly Resolution **618 (VII)** Repatriation of Greek Children

UN General Assembly Resolution **802 (VIII)** of 6 October 1953. United Nations Children's Fund

UN General Assembly Resolution **1386 (XIV)** of 20 November 1959. Declaration of the Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **2018 (XX)** 1 November 1965. Recommendation on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages

UN General Assembly Resolution **2200 (XXI)** of 16 December 1966. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, International Covenant on Civil and Political Rights

UN General Assembly Resolution **3318 (XXIX)** of 14 December 1974. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict

UN General Assembly Resolution **31/169.** 21 December 1976. International Year of the Child

UN General Assembly Resolution **33/81.** Health Needs of Palestinian Refugee Children

UN General Assembly Resolution **35/187.** 15 December 1980. Refugee and Displaced Children

United Nations General Assembly Resolution **40/33.** 29 November 1985. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice

UN General Assembly Resolution **40/34.** 29 November 1985. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power

UN General Assembly Resolution **41/123.** Measures of assistance provided to South African and Namibian refugee women and children

UN General Assembly Resolution **44/25.** Convention on the Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **45/217.** 21 December 1990. World Summit for Children

UN General Assembly Resolution **48/136**. Plight of Street Children

UN General Assembly Resolution **48/141** of 20 Dec 1993. High Commissioner for the promotion and protection of all human rights

UN General Assembly Resolution **48/156**. Need to adopt efficient international measures for the prevention of the sale of children, child prostitution and child pornography

UN General Assembly Resolution **48/157**. Protection of Children Affected by Armed Conflicts

UN General Assembly Resolution **49/209**. Protection of Children Affected by Armed Conflicts

UN General Assembly Resolution **51/77** of 20 February 1997 on the Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **52/15** of 20 November 1997 and Economic and Social Council Resolution 1997/47 of 22 July 1997.

UN General Assembly Resolution **53/25**. International Decade for a Culture of Peace and Non-violence for the Children of the World 2001-2010.

UN General Assembly Resolution **53/128** of 9 Dec 1998. The Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **54/54 B** of 1 December 1999. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **54/149** of 17 Dec 1999. The Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **54/263**. Optional Protocols to the Convention on the Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **55/33 V** of 20 November 2000. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **55/79** of 4 Dec 2000. The Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **56/24 M** of 29 November 2001. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **56/83** of 12 December 2001. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts

UN General Assembly Resolution **A/RES/S-27/2**. A World Fit for Children. 11 October 2002.

UN General Assembly Resolution **57/74** of 22 November 2002. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **57/188**. The situation of and assistance to Palestinian children

UN General Assembly Resolution **57/190** of 19 Feb 2003. The Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **58/53** of 8 December 2003. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **58/155**. The situation of and assistance to Palestinian children

UN General Assembly Resolution **58/157** of 9 Mar 2004. Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **58/245**. Rights of the child

UN General Assembly Resolution **59/84** of 3 December 2004. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **59/173**. The situation of and assistance to Palestinian children

UN General Assembly Resolution **59/261** of 24 Feb 2005. Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **60/80** of 8 December 2005. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **60/231** of 9 Dec 2005. Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **60/251** of 15 March 2006. Human Rights Council

UN General Assembly Resolution **61/84** of 6 December 2006. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **61/146** of 9 November 2006. Rights of the Child

UN General Assembly Resolution **62/41** of 5 December 2007. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **62/140**. The girl child

UN General Assembly Resolution **62/141**. Rights of the child

UN General Assembly Resolution **63/42** of 12 January 2009. Implementation of the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-personnel Mines and on Their Destruction

UN General Assembly Resolution **63/241**. Rights of the child

NEMZETKÖZI JOGI BIZOTTSÁG JELENTÉSEI, TERVEZETEI:

Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. 1950. In: Yearbook of the International Law Commission, **1950**.

Seventh report on State Responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility. **1978**. A/CN.4/307 and Add.1 & 2 and Corr.1 & 2.

Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. International Law Commission. 1996. Yearbook of the International Law Commission, **1996**. Vol. II. (Part Two)

Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries. **2001**.

EURÓPAI UNIÓS DOKUMENTUMOK:

European Union Code of Conduct on Arms Exports. Brussels, 5 June **1998**. 8675/2/98 Rev. 2.

Az Európai Unió Tanácsának 2001/55/EK irányelve (**2001**. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről

Council Joint Action of 12 July 2002 on the European Union's contribution to combating the destabilising accumulation and spread of small arms and light weapons and repealing Joint Action 1999/34/CFSP (2002/589/CFSP). Official Journal of the European Communities. 19. 7. **2002**. L/191/1.

Az Európai Parlament állásfoglalása a Sierra Leone-i különleges bíróságról: Charles Taylor ügye, In: Az Európai Unió Hivatalos Lapja, **2005**. 02. 24. C 304E/408-410.

Council Joint Action 2008/230/CFSP of 17 March 2008 on support for EU activities in order to promote the control of arms exports and the principles and criteria of the EU Code of Conduct on Arms Exports among third countries. Official Journal of the European Union, 18. 03. **2008**. L75/81.

MAGYAR JOGSZABÁLYOK:

1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről

1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1997. évi CXXXIX. törvény a menedékjogról

NEMZETKÖZI BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK:

Emberi Jogok Európai Bírósága (European Court of Human Rights: ECHR)

ECHR. Judgment. Case of Aydin v. Turkey. Strasbourg, 25 September **1997**. Case No. 57/1996/676/866.

ECHR Judgment. Case of Osman v. United Kingdom. Strasbourg, 28 October **1998**. 87/1997/871/1083.

ECHR Judgment. Case of Z and others v. United Kingdom. Strasbourg, 10 May **2001**. Application No. 29392/95.

ECHR Grand Chamber Decision as to the admissibility of the Case of Banković and others v. Belgium and 16 other contracting states. Strasbourg, 19 December **2001**. Application No. 52207/99.

ECHR Judgment. Case of Öneriyildiz v. Turkey. Strasbourg, 18 June **2002**. Application No. 48939/99.

ECHR Judgment. Case of Ilasçu and others v. Moldova and Russia. Strasbourg, 8 July **2004**. Application No. 48787/99.

ECHR Judgment. Case of Issa and others v. Turkey. Strasbourg, 16 November **2004**. Application No. 31821/96.

ECHR Judgment. Case of Isayeva v. Russia. Strasbourg, 24 February **2005**. Application No. 57950/00.

ECHR Judgment. Case of Kilinc and others v. Turkey. Strasbourg, 7 June **2005**. Application No. 40145/98.

ECHR Judgment. Case of Fadeyeva v. Russia. Strasbourg, 9 June **2005**. Application No. 55723/00.

ECHR Grand Chamber Decision as to the admissibility of the case of Behrami and Behrami v. France (Application No. 71412/01) and Saramati v. France, Germany and Norway, 2 May **2007**. Application No. 78166/01

Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court: ICC)

ICC. Warrant of Arrest for Vincent Otti, Raska Lukwiya , Okot Odhiambo, Dominic Ongwen, No.: ICC-02/04, Date: 8 July **2005**.

ICC. Warrant of Arrest for Joseph Kony issued on 8 July 2005 as amended on 27 September 2005, No.: ICC-02/04-01/05, Date: 27 September **2005**.

ICC. Warrant of arrest, International Criminal Court, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, 10 February **2006**. ICC-01/04-01/06.

ICC. Warrant of arrest, International Criminal Court, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, 22 August **2006**. ICC-01/04-02/06.

ICC. Warrant of Arrest for Ali Kushayb, 27 April **2007**. No.: ICC-02/05-01/07.

ICC. Warrant of Arrest for Ahmad Harun, 27 April **2007**. No.: ICC-02/05-01/07.

ICC. Warrant of arrest, International Criminal Court, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Germain Katanga, 2 July **2007**. ICC-01/04-01/07.

ICC. Warrant of arrest, International Criminal Court, Pre-Trial Chamber I., Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Mathieu Ngudjolo Chui, 6 July **2007**. ICC-01/04-02/07.

ICC. Decision on the Joinder of the Cases against Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui, 10 March **2008**. ICC-01/04-01/07.

ICC. Decision to Unseal the Warrant of Arrest against Bosco Ntaganda, 28 April **2008**. ICC-01/04-02/06.

ICC. Warrant of Arrest For Jean-Pierre Bemba Gombo, 23 May **2008**. ICC-01/05-01/08.

ICC. Warrant of Arrest for Omar Hassan Ahmad Al Bashir, 04 March **2009**. No. ICC-02/05-01/09.

Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice: ICJ)

ICJ. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Advisory Opinion of May 28th, **1951**. General List No. 12.

ICJ. Legal consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). Advisory opinion of 21 June **1971**. General List No. 53. ICJ Reports 1971, p. 16.

ICJ Judgment in the case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran). 24 May **1980**. General List No. 64. ICJ Reports 1980. p. 3.

ICJ. Legality of the threat or use of nuclear weapons. Advisory Opinion of 8 July **1996**. General List No. 95. ICJ Reports 1996. p. 226.

ICJ. Judgment in the case concerning the arrest warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). 12 February **2002**. General List No. 121. ICJ Reports 2002, p. 3.

ICJ. Legal consequences of the construction of a wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion of 9 July **2004**. General List No. 131.

ICJ. Judgment in the case concerning armed activities on the territories of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda). 19 December **2005**. General List No. 116.

ICJ. Judgment in the case concerning the application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, between Bosnia and Herzegovina and Serbia and Montenegro. 26 February **2007**. General List No. 91.

ICJ Judgment in the case concerning certain questions of mutual assistance in criminal matters. (Djibouti v. France). 4 June **2008**. General List No. 136.

Arushai ad hoc büntetőtörvényszék (International Criminal Tribunal for Rwanda: ICTR)

ICTR. Judgement. Prosecutor v. Jean Paul Akayesu. 2 September **1998**. Case No. ICTR-96-4-T

ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Jean Kambanda. 4 September **1998**. Case No. ICTR 97-23-S

ICTR. Indictment, The Prosecutor v. Jean Kambanda, Case No. ICTR-97-23-DP

ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli. 1 December **2003**. Case No. ICTR-98-44A-T

ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze. 3 December **2003**. Case No. ICTR-99-52-T

ICTR. Judgement. The Prosecutor v. André Ntagerura, Emmanuel Bagambiki, Samuel Imanishimwe. 25 February **2004**. Case No. ICTR-99-46-T

ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Aloys Simba. 13 December **2005**. Case No. ICTR-01-76-T

Hágai ad hoc büntetőtörvényszék (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: ICTY)

ICTY. Initial Indictment. Prosecutor v. Dragan Gagovic. 26 June **1996**. Case No. IT-96-23-I

ICTY. Appeals Chamber. Judgement. Prosecutor v. Duško Tadić. 15 July **1999**. Case No. IT-94-1-A

ICTY. Amended Indictment. Prosecutor v. Radovan Karadžić. 28 April **2000**. Case No. IT-95-5/18-I

ICTY. Judgement. Prosecutor v. Dragoljub Kunarac. 22 February **2001**. Case No. IT-96-23-T

ICTY. Amended Indictment. Prosecutor v. Ratko Mladić. 10 October **2002**. Case No. IT-95-5/18

ICTY. Judgement. Prosecutor v. Obrenović, 10 December **2003**. Case No. IT-02-06/2-S

ICTY. Trial Chamber. Judgement. Prosecutor v. Tihomir Blaškić. 3 March 2000. Case No. IT-95-14-T

ICTY. Appeals Chamber. Judgement. Prosecutor v. Tihomir Blaškić. 29 July **2004**. Case No. IT-95-14-A

ICTY. Second Amended Indictment. Prosecutor v. Lukić, 27 February **2006**. Case No. IT-98-32-1

ICTY. Judgement. Prosecutor v. Momir Nikolic, 8 March **2006**. Case No. IT-02-60/1-S

ICTY. Judgement. Prosecutor v. Stakić, 22 March **2006**. Case No. IT-97-24-T

ICTY. Judgement. Prosecutor v. Blagojević, 9 May **2007**. Case No. IT-02-60-T

Sierra Leone-i Speciális Bíróság (Special Court for Sierra Leone: SCSL)

SCSL. Indictment, Case No. SCSL-03-14-I (4 Feb **2004**) The Prosecutor against Samuel Hinga Norman, Moinina Fofana and Allieu Kondewa

SCSL. Appeals Chamber, Decision on immunity from jurisdiction, 31 May **2004**. in the case of Prosecutor against Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL 2003-01-I

SCSL. Appeals Chamber, Decision on preliminary motion based on lack of jurisdiction (child recruitment), SCSL-04-14-AR72(E)-131-7383-7412. 31 May **2004**.

SCSL. Dissenting opinion of Justice Robertson, SCSL-04-14-AR72(E)-131-7413-7447.

SCSL. Further amended consolidated indictment, Case No. SCSL-2004-16-PT (18 Feb **2005**) The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu

SCSL. Corrected amended consolidated indictment, Case No. SCSL-2004-15-PT (2 Aug **2006**) The Prosecutor against Issa Hassan Sesay, Morris Kallon and Augustine Gbao

SCSL. Second Amended indictment, Case No. SCSL-2003-01-I (29 May **2007**) The Prosecutor against Charles Ghankay Taylor

SCSL. Trial Chamber II. Judgement 20 June **2007**. Prosecutor against Alex Tambe Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu, Case No. SCSL-04-16-T

SCSL. Trial Chamber II. Judgement on the sentencing of Brima, Kamara and Kanu, 19 July **2007**.

SCSL. Trial Chamber I. Judgement 2 August **2007**. Prosecutor against Moinina Fofana, Allieu Kondewa, Case No. SCSL-04-14-T

SCSL. Trial Chamber I. Judgement on the sentencing of Fofana and Kondewa, 9 October **2007**.

SCSL. Appeals Chamber, Judgement 22 February **2008**. Prosecutor against Brima, Kamara, Kanu. Case No. SCSL-2004-16-A

SCSL. Appeals Chamber, Judgement 28 May **2008**. Prosecutor against Fofana, Kondewa. Case No. SCSL-2004-14-A

SCSL. Trial Chamber I. Judgement 2 March **2009**. Prosecutor against Issa Hassan Sesay, Morris Kallon, Augustine Gbao, Case No. SCSL-04-15-T

SCSL. Trial Chamber I. Judgement on the sentencing of Sesay, Kallon and Gbao, 8 April **2009**.

EGYÉB JELENTÉSEK, HATÁROZATOK, NYILATKOZATOK

Economic and Social Council Resolution of 10 December **1946**, establishing the United Nations Commission on Human Rights

American Declaration of the Rights and Duties of Man. Adopted by the Ninth International Conference of American States, Bogotá, Colombia, **1948**.

Declaration on the Rights and Welfare of the African Child. AHG/St. 4 (XVI) Rev. 1. **1979**.

Universal Islamic Declaration of Human Rights. 21 Dhul Qaidah 1401. 19 September **1981**.

Dhaka Declaration on Human Rights in Islam, adopted by the 14th session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (ICFM) in December **1983**.

Declaration of Cartagena on Refugees, Colombia, 22 November 1984.

Human Rights Committee, General Comment 15: The position of aliens under the Covenant. Twenty-seventh session, **1986**.

Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 17: Rights of the child (Art. 24) 07/04/89. Thirty-fifth session, **1989**.

Organization of African Unity. Resolution on Peace for Children: Reducing the Effects of Armed Conflicts on Children and Women in Africa. CM/Res. 1292 (LII) Council of Ministers of the Organization of African Unity, Fiftysecond Ordinary Session, Addis Ababa, Ethiopia, from 3 to 8 July **1990**.

Cairo Declaration on Human Rights in Islam. Adopted and Issued at the Nineteenth Islamic Conference of Foreign Ministers in Cairo on 5 August **1990**.

World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children. New York, 30 September **1990**.

Declaration of Minimum Humanitarian Standards. Adopted by an expert meeting convened by the Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, in Turku/Åbo, Finland, 30 November – 2 December **1990**.

Children in Armed Conflict. Excerpted from CRC/C/10. 2nd Session, 5 October **1992**.

Fact Sheet No.10 (Rev.1) The Rights of the Child. Vienna Declaration and Programme of Action (Part 1, para. 21.), adopted by the World Conference on Human Rights, Vienna, 25 June **1993**. A/CONF. 157/24 (Part 1), chap. 111.

Preliminary Draft Optional Protocol on Involvement of Children in Armed Conflicts CRC/C/16, Annex VII. **1993.**

Declaration on the Rights and Protection of the Child in Islam. 30 June **1994.** Annex I. to Res. No.16/7-C(IS)

Report of the Secretary-General on Assistance in Mine Clearance. A/49/357. **1994.**

UN Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities. Resolution **1994/26.**

Commission on Human Rights. Resolution 1994/91 of 9 March **1994.** Implementation of the Convention on the Rights of the Child

Commission on Human Rights. Resolution 1994/104 of 4 March **1994.** Traditional practices affecting the health of women and children.

Resolution 2.C of the 26th International Conference on the protection of the civilian population in periods of armed conflict, section C on Children. Geneva. **1995.**

Red Cross and Red Crescent Movement. Plan of Action on Children Affected by Armed Conflict (CABAC). Geneva. **1995.**

Organization of African Unity. Resolution of the Plight of African Children in Situation of Armed Conflicts. CM/RES.1659 (LXIV) REV. 1. Council of Ministers of the Organization of African Unity, Sixty-Fourth Ordinary Session, Yaounde, Cameroon, from 1 to 5 July, **1996.**

Report of the Panel of Governmental Experts on Small Arms. UN General Assembly. A/52/298. 27 August **1997.**

Resolution 14-/8-C on Child Care and Protection in the Islamic World. Adopted in Tehran, Iran in December **1997.**

OHCHR. Guiding Principles on Internal Displacement, Extract from the document E/CN.4/1998/53/Add.2, dated 11 February **1998.**

Report of the Preparatory Committee on the establishment of an International Criminal Court, A/CONF. 183/2/Add. 1, 14 April **1998.**

Mercosur Joint Firearms Registration Mechanism for Buyers and Sellers of Firearms, Ammunition, Explosives and Other Related Materials, MERCOSUR/CMC/DEC No. 7/98, 7 July **1998.**

Committee on the Rights of the Child. Recommendation on Children in Armed Conflict. CRC/C/80. 19th Session, September **1998**.

ECOWAS Moratorium on the Importation, Exportation and Manufacture of Light Weapons. Abuja, 31 October **1998**.

Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict. 1999/957. 8 September **1999**.

Sirte Declaration. Fourth Extraordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government. Sirte, Lybia, 8-9. September **1999**.

Declaration by the Nordic Foreign Ministers against the Use of Child Soldiers. United Nations A/54/419 General Assembly. 30 September **1999**.

Charter for European Security. Istanbul, November **1999**.

Inter-American Commission on Human Rights Recommendation for Eradicating the Recruitment of Children and their Participation in Armed Conflicts. **1999**.

Declaration by ECOWAS Ministers of Foreign Affairs on Child Soldiers. Bamako. **1999**.

Inter-American Children's Institute Resolution in Support for Ending the Use of Children and Young People under 18 as Soldiers, **1999**. CD/RES. 03 (74 – R/99)

ILA Resolution No. 17/**2000**. Internally Displaced Persons

75th Meeting of the Directing Council of the Inter-American Children's Institute, 7-9 June **2000**. Ottawa, Canada, CD/RES. 10 (75-R/00)

Declaration on conflict prevention made by the G8 Foreign Ministers in Okinawa, **2000**.

G8 Miyazaki Initiatives for Conflict Prevention, Miyazaki, Japan, 13 July 2000.

A Magyar Alkotmánybíróság 36/**2000**. (X. 27.) számú határozata. Közzétéve a Magyar Közlöny 2000. évi 105. számában. Budapest, 2000. október 24.

Resolution 16-/9-C on Child Care and Protection in the Islamic World. Adopted in Doha, Qatar in November **2000**.

OSCE Document on Small Arms And Light Weapons. Adopted at the 308th Plenary Meeting of the OSCE Forum for Security Co-operation on 24 November **2000**. FSC.JOUR/314.

Bamako Declaration on an African Common Position on the Illicit Proliferation, Circulation and Trafficking of Small Arms and Light Weapons. 1 December **2000**.

Fifth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo, doc. S/**2000**/1156.

ACCRA Declaration on War-Affected Children in West Africa. Accra. **2000**.

Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects. UN Document A/CONF.192/15. **2000**.

OAS, 2001, Lima, Peru: AG/RES. 1771 (XXXI-O/01) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Resolution adopted at the third plenary session, held on June 5, **2001**.

Protocol on the Control of Firearms, Ammunition and Other Related Materials in the Southern African Development Community (SADC) Region. 14 August **2001**.

OAS, 2002, Bridgetown, Barbados: AG/RES. 1904 (XXXII-O/02) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Resolution adopted at the fourth plenary session, held on June 4, **2002**.

Report of the UN Inter-Agency Standing Committee Task Force on Protection from Sexual Exploitation and Abuse in Humanitarian Crises of 13 June **2002**. Plan of Action, Section I.A

Eleventh report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo, doc. S/**2002**/621.

OAS, 2003, Santiago, Chile: AG/RES. 1944 (XXXIII-O/03) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Resolution adopted at the fourth plenary session, held on June 10, **2003**.

Commission on Human Rights resolution **2003**/86. Rights of the child

Nairobi Protocol for the Prevention, Control and Reduction of Small Arms And Light Weapons in the Great Lakes Region and the Horn of Africa. 21 April **2004**.

OAS, 2004, Quito, Ecuador: AG/RES. 2052 (XXXIV-O/04) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Adopted at the fourth plenary session, held on June 8, **2004**.

Final report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. Terrorism and human rights. Specific human rights issues: new priorities, in particular terrorism and counter-terrorism. UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. E/CN.4/Sub.2/2004/40. 25 June **2004**.

Declaration on Children in the Islamic World. Rabat, **2005**.

OAS, 2005, Florida, USA: AG/RES 2127 (XXXV-O/05) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Adopted at the fourth plenary session, held on June 7, **2005**.

General Comment No. 6. (2005) Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin. Committee on the Rights of the Child. Thirty-ninth session. 17 May-3 June **2005**.

UN Guidelines on justice for child victims and witnesses of crime. ECOSOC Resolution 2005/20 of 22 July 2005. Doc. E/2005/INF/2/Add.1 of 10 August **2005**.

OAS, 2006, Santo Domingo, Dominika: AG/RES. 2226 (XXXVI-O/06) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Adopted at the fourth plenary session, held on June 6, **2006**.

Report of the Secretary General on Children and Armed Conflict. A/61/529-S/2006/826. 26 October **2006**.

Report of the Secretary-General on children and armed conflict in the Democratic Republic of the Congo. S/2007/391. 28 June **2007**.

OAS, 2007, Panama, Panama: AG/RES. 2293 (XXXVII-O/07) Promotion of and Respect for International Humanitarian Law. Adopted at the fourth plenary session, held on June 5, **2007**.

Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. A/62/228. 13 August **2007**. Part II. The Machel study and the 10-year strategic review.

Report of the Secretary-General on children and armed conflict in the Sudan, S/2007/520, 29 August **2007**.

S/2008/455. Annual report on the activities of the Security Council Working Group on Children and Armed Conflict, established pursuant to resolution 1612 (2005) (1 July 2007 to 30 June 2008)

Statement by UN High Commissioner for Human Rights on the entry into force of the Arab Charter on Human Rights. Geneva, 30 January **2008**.

Rules of Procedure and Evidence of the Special Court for Sierra Leone, as amended on 27 May **2008**.

FELHASZNÁLT HONLAPOK

Åbo Akademi University: <http://web.abo.fi>

Afrikai Unió: <http://www.africa-union.org>

Air and Space Power Journal: <http://www.airpower.maxwell.af.mil>

Al-Hewar Center, Center for Arab Culture and Dialogue: <http://www.alhewar.com>

Amerikai Államok Szervezete (OAS): <http://www.oas.org>

BBC: <http://news.bbc.co.uk>

Bethlen Gábor Hagymányórség Egyesület Honlapja: <http://www.bethlenhagyomanyorseg.hu>

Beyond France: <http://www.beyond.fr>

Brittish battles: <http://www.britishbattles.com>

Caritas: <http://www.caritas.org>

Central and Eastern European Online Library: www.ceeol.com

Centre for Human Rights, University of Pretoria: <http://www.chr.up.ac.za>

Child Protection Advisers (UN): <http://www.un.org/children/conflict/english/childprotectionadvisors.html>

Christian Children's Fund: <http://www.christianchildrensfund.org>

CNN: <http://archives.cnn.com>

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers: www.child-soldiers.org

Comitatio Guglielmo Marconi International: <http://www.radiomarconi.com>

Committee on the Rights of the Child: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc>

CRIN (Child Rights Information Network): <http://www.crin.org>

DPKO (United Nations Department of Peacekeeping Operations):
<http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/dpko.shtml>

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: <http://www.osce.org>

ECOWAS: <http://www.comm.ecowas.int>

Electronic Mine Information Network: <http://www.mineaction.org>

Emberi Jogok Európai Bírósága: <http://echr.coe.int>

ENSZ szerződésgyűjtemény: <http://treaties.un.org>

Európai Bizottság: <http://ec.europa.eu>

EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>

Ezredvég: <http://magyar-irodalom.elte.hu/ezredveg>

Federation of American Scientists: <http://www.fas.org>

Flinders University: <http://www.socsci.flinders.edu.au>

GRIP (Group for Research and Information on Peace and Security): <http://www.grip.org>

Guardian: <http://www.guardian.co.uk>

Hasomer Hacair-Hungaria: <http://www.somer.hu>

Heraldica: <http://www.heraldica.org>

Hetek, Országos Közéleti Hetilap: <http://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=00804>

Holokauszt Magyarországon: <http://www.holokausztmagyarorszagon.hu>

Human Rights First: <http://www.humanrightsfirst.org>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org>

IASC (Inter-Agency Standing Committee): <http://www.humanitarianinfo.org/iasc>

ICBL (International Campaign to Ban Landmines): <http://www.icbl.org>

ILA: <http://www.ila-hq.org>

ILO: <http://www.ilo.org>

International Committee of the Red Cross: <http://www.icrc.org>

International Criminal Court: <http://www.icc-cpi.int>

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: <http://www.icty.org>

International Crisis Group: <http://www.crisisgroup.org>

International Rescue Committee: <http://www.theirc.org>

IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour): <http://www.ilo.org/ipec>

Iszlám Konferencia Szervezete: <http://www.oic-oci.org>

Jewish Partisan Educational Foundation: <http://www.jewishpartisans.org>

Jewish Virtual Library: <http://www.jewishvirtuallibrary.org>

Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár: <http://www.hik.hu/tankonyvtar>

Külügyminisztérium, Magyarország: <http://www.kulugyminiszterium.hu>

Kislexikon: <http://www.kislexikon.hu>

Literatura.hu: <http://www.literatura.hu>

Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu>

Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF): <http://www.hhrf.org>

Magyar Iszlám Közösség: <http://www.magyariszlam.hu>

Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu>

Nemzetközi Bíróság: <http://www.icj-cij.org>

Nemzetközi Caritas: <http://www.caritas.org>

NISAT (Norwegian Initiative on Small Arms Transfers): <http://www.nisat.org>

Norwegian Refugee Council: <http://www.nrc.no>

OCHAOPT (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Occupied Palestinian Territory): <http://www.ochaopt.org>

Office of the Special Representative of the Secretary General for Children and Armed Conflict: www.un.org/special-rep/children-armed-conflict

Official co-operation in the Nordic region: <http://www.norden.org>

OHCHR (Office of the High Commissioner for Human Rights): <http://www2.ohchr.org>

Oxfam International: <http://www.oxfam.org>

Pallas Nagylexikon: <http://www.pallaslexikon.hu>

Quaker United Nations Office: <http://www.quono.org>

Refugees International: <http://www.refugeesinternational.org>

ReliefWeb: <http://www.reliefweb.int>

Religion and Law. International Document Database: <http://www.religlaw.org>

Save the Children: <http://www.savethechildren.net>

Security Council Working Group on Children and Armed Conflict: <http://www.un.org/children/conflict/english/securitycouncilwg.html>

Sierra Leone-i Speciális Bíróság: <http://www.sc-sl.org>

Sulinet: <http://www.sulinet.hu>

South African History Online: <http://www.sahistory.org.za>

Srebrenica Genocide Blog: <http://srebrenica-genocide.blogspot.com>

Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Magyarország: <http://www.szmm.gov.hu>

Terror Háza Múzeum: <http://www.terrorhaza.hu>

The New York Times: <http://www.nytimes.com>

Third World Traveler: <http://www.thirdworldtraveler.com>

TRIAL (Track Impunity Always): <http://trial-ch.org>

Új Szó, Szlovákiai Magyar Napilap: <http://www.ujszo.sk>

UNAC (United Nations Association in Canada): <http://www.unac.org>

United Nations Institute for Disarmament Research: <http://www.unidir.org>

United Nations Office for Disarmament Affairs: <http://disarmament.un.org>

United Nations Treaty Collections: <http://untreaty.un.org>

University of Essex: <http://www.essex.ac.uk>

University of Minnesota, Human Rights Library: <http://www1.umn.edu>

UNESCO: <http://portal.unesco.org>

UNDP (United Nations Development Programme): <http://www.undp.org>

UNHCR (Office of the UN High Commissioner for Refugees): www.unhcr.org

UNHCHR (Office of the UN High Commissioner on Human Rights): <http://www.unhchr.ch>

UNICEF: <http://www.unicef.org>

UNOG (United Nations Office at Geneva): <http://www.unog.ch>

UNRWA (the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East): <http://www.un.org/unrwa/english.html>

Zene.hu: <http://www.zene.hu>

Vatikán: <http://www.vatican.va>

Watchlist on Children and Armed Conflict: <http://www.watchlist.org>

WHO: <http://www.who.int>

Women's Commission: <http://www.womenscommission.org>

World Vision: <http://www.wvi.org>

Zsidó Közösségi Fórum: <http://www.zskf.org>

Kézirat lezárva: 2009. június

XIII. REZÜMÉ

Jelen disszertáció a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelmét szolgáló nemzetközi jogi védőháló teljes körű bemutatását és elemzését tűzte ki céljául. Vizsgálat alá vonta az ún. **passzív** oldal, azaz a háborúk áldozataivá váló gyerekek kérdéskörét, valamint az ún. **aktív** oldal, vagyis a maguk is fegyvert ragadó gyermekkatonák globális problémáját. Törekedett arra, hogy egyrészt kimerítő jelleggel feltárja a vonatkozó nemzetközi normaanyagot, másrészt – szintén a teljesség igényével – ismertesse valamennyi a témában kompetens nemzetközi szervezet fellépését, harmadrészt felkutassa, és vizsgálat tárgyává tegye a releváns nemzetközi bírói döntéseket, azaz bemutassa a vonatkozó nemzetközi bírói gyakorlatot. Az **emberi jogok**, a **humanitárius** nemzetközi jog és a **büntető nemzetközi jog** metszéspontján mozgó, valamint a leszerelés-fegyverzetkorlátozás területét és a nemzetközi munkajog világát is érintő dolgozat amellett, hogy a **múlt**ba tekintve felrajzolja a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek oltalmára emelt nemzetközi megoldások fejlődési ívét, egyszersmind a **jelen** által adott válaszok kritikai elemzésére vállalkozik, s egyúttal a **jövőre** nézve *de lege ferenda* javaslatokat fogalmaz meg a lehetséges további előrehaladás reményében.

XIV. RÉSUMÉ

The present dissertation has set itself the object to review and analyse in its entirety the international network that serves the protection of war-affected children. The study examines the so-called '**passive** side', namely the issue of child victims of armed conflicts, as well as the '**active** side', namely the matter of child soldiers. The thesis endeavours to reveal exhaustively all the relevant international norms, to expound in detail the actions of all the competent international organs and organisations, and to explore in depth all the significant decisions made by international courts on the subject. The dissertation – the topic of which represents an intersection of the fields of **human** rights, **humanitarian** international law and **criminal** international law, and also touches the area of disarmament, arms reduction and international labour law – aims on the one hand, to sketch, looking towards the **past**, the development process of the international answers that have been given to the problem of children living in situations of armed conflicts, furthermore, on the other hand, to provide a critical analysis of the solutions produced in the **present**, and finally, with an eye to the **future**, it draws up *de lege ferenda* suggestions in the hope of the further progress.